
NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08243430 3

HISTORISK ARKIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af historiske Personer og Begivenheder.

Ny Række.

Udgivet af

F. C. Granzow og S. B. Thrige.

Niende Bind.

Kjøbenhavn.
P. G. Philipsens Forlag.
1883.

KJØBENHAVN. I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

Præstegaardsliv

i Tidsrummet fra Reformationen til det syttende Aarhundredes Slutning.

I det jeg herved fremkommer med nogle Oplysninger om Forhold i Præstegaarde og om Præsternes Liv og Levned i omtrent de første halvandet hundrede Aar efter Reformationen, maa jeg forudsende den Bemærkning, at denne Skildring ikke gjør Fordring paa at være mere end nogle Smuler, jeg har opsamlet under min mangeaarige Samlen af Stof til »den danske Bispekrønike efter Reformationen«, hidtil paa Grund af Forholdene saa godt som udelukkende efter trykte Værker; men jeg har tænkt, at det dog kunde have Interesse at faa samlet paa ét Sted en Del af de Efterretninger, der ellers ere spredte mange Steder om den danske (dansk-norsk-skaanske) Gejstlighed; anderledes ønskes det efterfølgende ikke betragtet*)

---

*) Jeg skal anføre en Del af de trykte Kilder, af hvilke jeg mest har øst, med Udeladelse af de Værker, af hvilke kun en enkelt eller nogle ganske faa Oplysninger ere tagne: — Wibergs Præstehistorie. — Pontoppidans Annaler. — Rørdams Universitetshistorie. — N. M. Petersens Danmarks Litteraturhistorie. — Brandt og Helvegs den danske Psalmedigtning. — Kirkehistoriske Samlinger. — Historisk Tidsskrift. — Samlinger til jysk Historie og Topografi. — Saml. til Fyns Historie. — Cawallins Ur skånska prest-

I.

Det er et mærkværdigt Omslag, der i mangfoldige, man kunde vel næsten sige i alle, Livets Forhold skete ved Reformationen; men selvfølgelig maatte dens Indflydelse og Virkninger tydeligst mærkes i Præstestanden; Folket selv var vel i den katholske Tid ikke rigtig paa det rene med, at der var Trang til en Kirkeforbedring; men da den viste sig, kommende syd fra som Tordenvejret, der skulde rense Luften, følte det dog snart, at der var trykkende kvalmt i den katholske Kirke, og da Stormen var forbi, der havde bortvejret saa mange mørke Skyer, og da Solen skinnede klarere, fandt Menigheden sig forholdsvis hurtig til Rette i de mange ny Forhold. Naturligvis bleve mange endnu ved at holde af det gamle; især hang mange derved i Stilhed og i Smug, saa vi endnu henved et helt Aarhundrede efter Reformationens Indførelse se nidkjære Bisper og Præster føre Kamp imod de Levninger, der hist og her vare tilbage af det, som med hine Tiders Yndlingsudtryk kaldtes »den papistiske Surdej«.

I den lutherske Kirke træde, i Følge Evangeliets hele Aand, Personlighederne stærkest frem, og da i en særlig Grad i Gejstligheden, medens de katholske Præster forsvandt som Draaber i det store Hav af gejstlige. Indtrædelsen i den gejstlige Stand var i den katholske Kirke efter dens Aand ligesom et Brud med hele Fortiden; men Erfaringen og Historien lærer, at Bruddet ofte kun var tilsyneladende og udvortes; og det var noget, som Menig-

---

husens häfder. — Daae's gejstliges Kaldelse i den norske Kirke. — Biskop Birkerods Dagbog. — Biskop Jacob Madsen Vejles Visitatsbog. — Blochs og Næraas fynske Gejstlighed. — Imm. Barfods Falsters Gejstlighed. — Zwergs sjællandske Cleresi. — Gjessings's Jubellærere. — Treschows Jubellærere osv. osv.

mand langt lettere kunde faa Øjet op for end for Lærens Urenhed.

Især skulde jo Cölibatet drage en Skranke mellem den gejstlige Stand og de verdslige Stænder, og derfor var det ogsaa en af de Skranker, som først maatte falde. Her i Norden havde der altid, ogsaa blandt Gejstligheden, været Uvilje mod Fordringen om Præsternes ugifte Stand. Deres løse Forbindelser med Husholderskerne, hvis egentlige Beskaffenhed Menigmands skarpe Blik snart gjennemskuede, vakte med rette Forargelse og Spot; og hvad der gik i Svang inden for Klostrenes hellige Mure, kom ogsaa til Folkets Kundskab som Rygter, der godtgjorde, at det tvungne Cölibat havde store Skyggesider; det fortaltes, at det underordnede Tjenerskab i Klostrene for en stor Del bestod af Kvinder, der gik i Mandsdragt; og mere tendentiøs end vel egentlig sand er Beretningen om, at i et Kloster laa Kokken, Kjældersvenden og Portneren i Barselseng paa samme Tid; men betegnende er den som udtalende Folkets Mening. Og ligesaa betegnende er det, at den sidste katholske Biskop i Ribe, Iver Munk, der blev fængslet tillige med de øvrige Bisper, kun fik Fængslets Dør aabnet for sig paa den udtrykkelige Betingelse, at han skulde gifte sig. I Tyskland gave Luther og de andre Reformatorer Exemplet, i det de tidlig giftede sig trods deres tilforn aflagte Løfte om Cölibat; og da Exemplet hurtig blev fulgt af andre Præster, og Munke og Nonner forlode deres Klostre, saa snart disse aabnedes, og indtraadte i Ægteskab, kan man ikke undre sig over, at Katholikerne gjorde sig lystige over en slig Iver i at hylde Protestantismen i det mindste i det Punkt. Den bekjendte Erasmus af Rotterdam ytrede: »Denne Tragedie kommer vel til at ende som en Komedie, i det alle blive gifte.«

Skjønt det her i Norden endog flere Aarhundreder efter Kristendommens Indførelse ikke hørte til Sjældenhederne, at der fandtes gifte Præster, saa at Ærkebiskopperne gjen-

tagne Gange maatte udstede alvorlige Forbud derimod, saa er det dog først efter Reformationen, at man egentlig kan tale om Familieliv inden for Præstestanden; og det varede næppe mange Aar, inden saa godt som alle Præster omkring i Landet i Følge Paulus's Paamindelse til Timotheus om, at »en Biskop skal være én Kvindes Mand«, vare gifte; og hvad særlig Biskopperne angaar, da have vistnok alle de, der efter Reformationen have været ansatte her i det egentlige Danmark, været gifte, og ikke saa faa af dem have, efter at være blevne Enkemænd, indladt sig i nye Ægteskaber, saa at en enkelt, Poul Madsen, der efter fra 1562—69 at have været Biskop i Ribe blev Biskop i Sjælland og døde som saadan 1590, endog var fire Gange gift. Der er kun én eneste Biskop, nemlig Albert Hansen, som 1591—93 var Biskop i Aarhus, om hvem jeg ikke udtrykkelig har fundet angivet, at han var gift; men derfor kan det alligevel godt have været Tilfældet, og har rimeligvis været det.

Det var en Selvfølge, at det kun var smaa Fordringer, der stilledes til de evangeliske »Prædikere« — saaledes yndede man at kalde dem i Steden for Præster, ligesom man ønskede det gamle Navn »Biskop« afløst af Ordet »Superintendent«; men de gamle Benævnelser vandt dog snart Sejr, de vare altfor sammengroede med Folkets Bevidsthed. Ofte maatte man nøjes med ærlige Haandværksmænd, der til Nød kunde læse en Prædiken op af en Postil, men som vistnok i Regelen vare besjælede af Iver for Evangeliet, og som vel ogsaa stundom vedbleve paa apostolisk Vis at forene det tidligere Haandværk med Præstegjerningen. Mange Steder var det de fordums katholske gejstlige, Præster eller Munke, som efter Kirkeforandringen bleve lutherske Præster, men om hvis oprigtige Hengivenhed for det nye der vistnok ofte maa næres stærke Tvivl. At adelige traadte ind i den gejstlige Stand, havde tidligere ikke været saa sjældent; det var da mest de

yngre Sønner, som paa den Maade bleve forsørgede, i det de kunde være sikre paa de store Præbender, medens de smaa Landsbykald selvfølgelig ikke attraaedes af dem; ved Reformationstiden se vi ogsaa heri en stor Forandring, i det en Del af Adelstanden steg højt, til Dels paa Gejstlighedens Bekostning; og Mænd iblandt de fornemme adelige kunde det næppe falde ind at gaa Præstevejen, skjønt det synes, som om den berømte og lærde Holger Rosenkrands til Rosenholm, der døde 1642, ikke har været helt utilbøjelig til at bestige Sjællands Bispestol, en Stilling, i hvilken han visselig kunde have gjort Fyldest saa godt som nogen; men i Reformationstidens oprørte Bølger kunde en Del af de ringere stillede Adelsmænd ikke holde sig oven Vande, og vi se Exempler paa, at Mænd af adelig Herkomst ere blevne Præster kort efter Reformationen; hvad der har bidraget dertil, har vistnok for en Del været, at flere af disse Slægter mistede deres adelige Privilegier, fordi de i Grevefejden, tvungent eller frivillig, havde sluttet sig til den fordrevne Konges Parti, eller ogsaa er det Tilfælde indtruffet, at en Adelsmand ved at gifte sig med en »ufri« har bevirket, at Adelsbrevet blev kasseret, og Sønnerne have da maattet tage til Takke med, og vel ogsaa været glade ved, at blive Præster.

Som ovenfor bemærket have vistnok de allerfleste Præster i den første Tid efter Reformationen været gifte; at dette har været Tilfældet med dem, der fra verdslig Stand bleve overflyttede i den gejstlige, er saa naturligt, og mangen Smedekone eller Væverkone er en skjøn Morgen vaagnet op som Præstekone; de fleste af dem, der havde været Præster i den katholske Tid, lode sig, som anført, vie til deres Husholdersker, »Dejer«, som de kaldtes, hvorved de tidligere Børn bleve legitimerede; enkelte have dog ikke været saa helt villige dertil; det berettes saaledes om den første Præst i Vester-Velling og Skjern i Viborg Stift, Hr. Villum, at han var »ugift, men havde Dejer«, og hans

Herredsbroder, Just Lauridsen i Vinkel, Fader til den som Digter og især som dramatisk Forfatter bekjendte viborgske Præst Hieronymus Justesen Ranch, vilde heller ikke gifte sig med sin tidligere Deje; »Jeg er viet til den hellige aandelige Moder, og skulde jeg nu vies til din Hore?« sagde han, da enten hun selv trængte ind paa ham om Giftermaal, eller han fik Paalæg derom fra højere Vedkommende; thi man har Exempler paa, at en Biskop ved sin Visitats ligefrem har stillet en Præst Valget mellem at blive viet af ham paa staaende Fod eller at takke af fra sit Embede.

Inden vi imidlertid komme nærmere ind paa Præsternes ægteskabelige og øvrige huslige Forhold, maa vi kaste et Blik paa den Maade, hvorpaa de bleve kaldede til deres Embeder; og her se vi da, at Menighedens Valgret, der siden Indførelsen af den frie Forfatning har været fordret mange Gange og paa mange Maader, fandt Sted i hin fjærne Periode; og det turde maaske nok vise sig, at Skyggesiderne derved havde Overvægten over Lyssiderne. Naar et Præstekald blev ledigt, skulde Provsten indfinde sig i Kirken, indlede Vakancen med Bøn om, at der maatte beskikkes en god Sjælehyrde, og foranstalte Forberedelserne til Valget, der foregik derved, at et Udvalg af syv Menighedsmedlemmer traadte sammen med Provsten og under hans Forsæde valgte en Præst, hvis Valg da skulde stadfæstes af Lensmanden, efter at han var prøvet af Superintendenten; men der var mange Indflydelser, som gjorde sig gjældende. Vi se saaledes selv i den første Tid efter Reformationen flere Exempler paa, at Biskopperne vilde søge at paatrænge de ledige Kald en Mand, hvem de særlig ønskede ansat; stundom er det vel gaaet i Orden paa den Maade, men hvor Sognefolkene klagede over, at deres Valgret saaledes berøvedes dem, eller i alt Fald indskrænkedes, kunde vedkommende Biskop vente sig en dygtig Tilrettevisning fra Regeringen; naar der i et Pa-

storat levede en Adelsmand, fik denne let en stor Indflydelse paa Embedsbesættelserne, selv om han ikke just var Kirkens Patron; men var det i et Sogn, hvor Bønderne vare Fæstere, turde de næppe modsætte sig Herremandens Ønske i saa Henseende, det kunde let komme dem dyrt at staa. Naar Valgmændene ikke kunde enes om Besættelsen, blev Sagen undertiden indanket for Kongen, der da som »øverste Biskop« overhuggede den gordiske Knude ved selv at udnævne en Præst, ligesom det kunde træffe, at han skrev til et Pastorat og udtalte Ønsket om, at de vilde vælge en af ham angiven Mand, enten naar det var i en Egn, hvor han jævnlig opholdt sig f. Ex. for Jagtens Skyld, eller af andre Grunde; det var saaledes et Ønske, at der altid skulde være en særdeles dygtig Præst i den lille By Rødby, som var det sædvanlige Overfartssted til Tyskland, for at de fremmede, der benyttede den Vej, kunde se, at »vi har ogsaa Folk paa Bjærget«. Efterhaanden blev imidlertid den frie Valgret indskrænket, især under det stærke Tryk, hvorunder Bondestanden levede, og i Tiden kort efter Suverænitetens Indførelse kan Valgretten regnes at være gaaet fra Befolkningen helt over i Adelens og den øverste Kirkestyrelses Hænder, hvilket vel i alt Fald til Dels maa anses for et Gode, da Bondestanden paa mange Steder havde misbrugt sin Valgret, noget som for den Sags Skyld ogsaa Adelsmændene gjorde sig skyldige i, baade før og efter den Tid, saa Simoni ikke sjælden kom til at finde Sted, enten ligefrem eller under en mere maskeret Form.

Tanken om, endog blot Muligheden af Simoni var saa fjærn fra Kirkeordinansens Forfattere, at den end ikke omtales; men den sørgelige Virkelighed viste sig snart; der kom den Nødvendighed, at undertiden et helt Stifts Gejstlighed maatte afgive edelig Erklæring om ikke at være kommen i Embede ved Simoni eller hvad derunder kunde henføres; en enkelt har da maattet tilstaa, at han har

givet noget for at faa sit Kaldsbrev udstedt; men de allerfleste have med ren eller mindre ren Samvittighed nægtet det. Grænsen mellem Simoni og Ikke-Simoni er jo ikke let at drage, i det adskillige ved det Begreb maaske kun have forstaaet at give rede Penge for Kaldet; men de forskjellige Landemoder maatte indskærpe, at ingen maatte for at blive valgt love Bønderne at afstaa dem noget af Præstegaardens Jord; saaledes dekreteres allerede 1567 paa Sjællands Landemode, at »ingen maa for at komme til Kald give Bønderne en Tønde Øl, drikke sig drukken med dem, love dem Ager og Eng osv.«; 1619 blev Jens Olesen Riber i Hunseby dømt fra Kaldet, fordi han havde faaet det ved at fraskrive sig (d. v. s. Præstekaldet) noget Jordegods; Christen Schytte, der døde 1691 som Sognepræst i Vestervig, maatte tilstaa, at hans Fader i sin Tid havde maattet give Patronen Jochum Irgens til Vestervigkloster 500 Daler for at faa Lov til at faa Sønnen til Kapellan; og ligeledes skal Peder Pedersen Bay i Brorstrup 1657 have faaet sit Kald for en Betaling af en Sølvkande og 300 Daler; Præsten Knud Jensen i Fensmark blev 1620 afsat som overbevist om Simoni, han blev derpaa Organist i Næstved, men var i alle Henseender en daarlig Person, som da ogsaa blev afsat fra Organistembedet for bespottelige Ord mod Gud. Dette er kun enkelte Exempler paa Simoni i Ordets oprindelige Betydning; men Simoni maa det vel egentlig ogsaa kunne kaldes, naar en Mand gav hele sin Fremtids huslige Lykke bort for at blive Præst, saaledes som naar en Herremand benyttede sin Kaldsret til paa den Maade at forsørge en Frille; hvad Agtelse en Præst, der ved et saadant Middel havde faaet et Kald, maa have havt for Embedet og for sig selv, og hvad Agtelse Menigheden maatte komme til at nære for ham og for Præstegaarden, kan enhver let sige sig selv.

Det, som falder stærkest i Øjnene ved Betragtningen af Præstekaldene og Præstefamilierne i hin Tid, er det

saakaldte »Konserveringssystem«, nemlig at Embedet bevaredes, »konserveredes« i samme Familie, enten derved, at Enken blev gift med Eftermanden, eller at den afdødes Datter blev Præstekone, eller at en Søn blev Præst; i sidst nævnte Tilfælde havde vel i Regelen Eftermanden været sin Faders Kapellan og endnu i Faderens levende Live efter Kunstens Regler udnævnt til hans Successor, — hvilket forresten i det smaa ikke var andet, end hvad Præsterne havde lært af Kongerne, der jo i det daværende Valgrige Danmark søgte at sikre en Søn Tronen ved at faa ham, ofte i en meget ung Alder, udvalgt til Efterfølger; ofte er noget lignende sket, idet en Svigersøn er traadt ind under samme Omstændighed. At disse to Tilfælde ofte indtraadte, oftere end egentlig heldigt, kan ses af, at der endog 1597 udgik den rigoristiske Bestemmelse, at ingen Præst maatte faa sin Søn til Kapellan, og Landemodet i Roskilde 1598 udstedte Forbud imod at vie eller trolove Præstens Datter med Kapellanen, saa længe Faderen endnu levede. Forbudet var begrundet i, at de unge Præstesønner, i sikker Forventning om Faderens Kald, ikke brød sig om deres Studeringer, men hengave sig til Lediggang og hvad værre var. Men det viste sig snart, at den kongelige Forordning sigtede for højt, saa den skød ud over Maalet, og selv faa Aar efter træffes adskillige Exempler paa, at Bestemmelsen ikke blev overholdt. I hine Tider, da man ikke kjendte noget til Byggelaan med aarlige Afdrag, men enhver Præst, som vilde eller skulde bygge, selv maatte afholde Omkostningerne, der ikke bleve erstattede hans Arvinger, kunde Billighed jo i høj Grad tale for, at naar en Præst f. Ex. Aaret før sin Død, enten efter Ildsvaade eller ved anden Anledning, havde opbygget Præstegaarden, hans Familie da fik Gavn deraf; og da Enkerne i Regelen stode hjælpeløse efter Forsørgerens Død, var det smukt og godt, naar Sogneboerne eller andre Kaldsberettigede ved Embedsbesættelsen kunde tage sig af

dem og de faderløse. Uheldigt, men dog vistnok vel ment fra Beboernes Side, var det, naar henimod Slutningen af det 16de Aarhundrede Sognefolkene i Hatting truede med at afsætte Præsten Frands Lindenborg, der i nogen Tid var ugift, dersom han ikke opfyldte deres Fordring, at han skulde ægte Formandens Datter.

Saaledes gik det da ofte til, at et Præstekald kunde siges at være arveligt i samme Familie, ikke alene gjennem Generationer, men endog gjennem Aarhundreder; i Døstrup i Sønderjylland have saaledes alle Præsterne ligefra Reformationen indtil 1865 været i Slægt indbyrdes, i Ørum og Ginnerup ligeledes til 1803; i Gamtofte paa Fyn bestod Præsterækken fra 1537 til 1701 bestandig af Søn og Svigersøn; i Gjedsted i Jylland holdt Familien Brasen sig uafbrudt til 1702; i Haarby paa Fyn ansaa Familien Digsmed sig i den Grad for at have Privilegium paa Kaldet, at da der 1616 var kaldet en Mand af en anden Slægt, skal hin Familie Digsmed, der ved Præstens Aaret efter indtrufne Død igjen kom i Besiddelse af Kaldet, have udslettet hans Navn af den malede Præstefortegnelse i Kirken, for saaledes om muligt at udslette Mindet om det forhadte Faktum; den holdt sig da ogsaa uanfægtet i Kaldet til 1688 og har vel betragtet den fremmede Præsts hurtige Død som en Gudsdom, der yderligere hjemlede den Retten til Haarby Sognekald.

Da saaledes Præsteembeder ofte beholdtes i samme Familie, da Præsterne gjerne valgtes blandt dem, der vare hjemmehørende paa Egnen, og da Præstedøtre afgave et meget søgt Æmne til Præstekoner, kunde det ske, at hele Præsteskabet i en Egn dannede lige som én stor Familie. Men det samme var egentlig ogsaa Tilfældet med den højere Gejstlighed, med Biskopperne indbyrdes; skjønt ogsaa deres Kaldelse foregik efter Valg af nogle Præster, dannede der sig efterhaanden ligesom et Slags gejstligt Aristokrati, saa det ikke vil høre til de store genealogiske

Kunststykker at udregne, at omtrent to Tredjedele af de Mænd, der i de første halvandet hundrede Aar efter Reformationen bleve Biskopper i Danmark med Skaane og Norge, vare i Familie med hinanden; saaledes vare alle de ti Mænd, der fra 1590 til 1737 beklædte Sjællands Bispestol, indbyrdes i Slægt, ligesom det indtraf i det 18de Aarhundrede, at Ludvig Harbo blev beskikket til Medhjælper hos sin Svigerfader Biskop Peder Hersleb med Løfte om at blive hans Eftermand, og da Harbo blev skrøbelig, blev hans Svigersøn Balle ansat paa samme Maade, hvilket gav Spotterne Anledning til den Vittighed, at hvis Aron kunde se det, vilde han harmes over, at Ypperstepræstedømmet var gaaet over paa Spindesiden. Som endnu et Exempel paa, hvorledes Giftermaal med Formandens Datter gjordes til Betingelse for, at en Mand kunde blive Præst, maa nævnes det Tilfælde, der indtraf i det 17de Aarhundrede i Bjørnør i Norge: den afdøde Præsts Datter var forlovet med en Kapellan eller Student; men da han ikke fik Kaldet, tilfaldt ogsaa Kjæresten den foretrukne Konkurrent; da denne imidlertid gik hen og druknede sig, kom Turen til den den forrige Gang forskudte, som nu tog baade Kaldet og sin fordums Kjæreste i Besiddelse. Naar den nye Præst blev gift med Formandens Datter, fik han undertiden ogsaa Enken i Tilgift til at underholde, hvilket let kunde have uheldig Indflydelse paa Familielivet, naar hun blev boende i Præstegaarden, saaledes som Tilfældet var i Rønninge paa Fyn, hvor Hr. Lycke Jensen 1590 blev Præst under de nævnte Forhold; han kunde ikke forliges med Svigermoderen og var desuden haard imod sin Kone; dette var Klagemaal mod ham til Biskoppen; men han klagede over, at hun lod sine Sønner, to store Karle, bo hos sig i Præstegaarden, hvorved hvad hans var blev fortæret, medens hun sagde, at hun ikke kunde faa, hvad han havde lovet hende; der bestemtes da en fast aarlig Pension, Præsten

skulde yde hende; men de følgende Aar var Forholdet lige saa galt.

Her er der altsaa dog Tale om nogen fast ansat Pension, hvilket var yderst sjældent i det sextende Aarhundrede, og i Regelen har det vel været i Følge en privat Overenskomst, rimeligvis indgaaet efter Biskoppens Tilskyndelse. Et vistnok enestaaende Tilfælde af en rigelig Enkepension i det sextende Aarhundrede høre vi om fra Brenderup paa Fyn, hvor Præsteenken hvert Aar skulde have 3 »Pund« Rug (vistnok 12 Tønder), 3 Pund Byg, 4 Skpr. Boghvedegryn, 4 fede Svin, 4 Gæs, et Slagtehøved, en Fjerding Smør, men saa i Penge kun halvanden Daler; Præsten klagede til Biskoppen over, at den Afgift var for haard for ham, og det maa erkjendes, at hun i Forhold til Tiden har været rundelig aflagt. Det er ellers først omkring ved Aar 1700, at vi jævnligere træffe Tegn paa, at en Præsteenke kunde faa nogenledes god Pension, som da nogle Aar inde i det nye Aarhundrede en Præst i Vester-Egede tog sin Afsked, og der da sikredes hans eventuelle Enke foruden fri Bolig og Brændsel, samt Værelse til hendes Broder, saa længe han havde Lyst til at opholde sig i Præstegaarden, end videre aarlig: 30 Daler, 4 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg, 10 Skp. Havre, 2 Tønder Æbler af bedste Gjemmefrugt, 8 Gæs, 8 Lam, 4 Høns; men saa kommer den værste Klausul: Eftermanden skulde kjendes ved Børnene, som om det var hans egne Børn, især en Søn, der var idiotisk.

Især kort efter Reformationen og vel rettere til Tiden omkring ved Suverænitetens Indførelse, var en Præsteenkes Stilling meget sørgelig, dersom der ikke paa en eller anden Maade kunde blive draget Omsorg for hende; fra forholdsvis gode Kaar var hun med Børnene sunken ned i en saa yderlig Fattigdom, at det faldt meget vanskeligt at udrede den Daler, som det var befalet skulde gives til Universitetet af hver sjællandsk Præsts Dødsbo, saa Provsterne ofte maatte indsende Begjæring om, at den Gjæld maatte blive

den fattige Præsteenke eftergiven. Vel skulde i Følge Kristian den tredjes Kirkeordinans Enken have Naadensaar efter Mandens Død, men skulde da, »om Sognepræsten vil strænge«, forlade Præstegaarden, og der staar intet Ord om deres fremtidige Ophold; vel søgte et Landemøde 1566 at værne lidt om Præsteenkernes Stilling, i det det forbød nogen Præst at »handle umildelig mod nogen Enke«; og undertiden fandt Enken bagefter Husly i Præstegaarden eller Annexgaarden eller et Enkesæde, som muligvis Manden eller en tidligere Præst havde været saa forsynlig at bygge; men ofte droge de til Kjøbstaden og ernærede sig der kummerlig af en ringe Handel, som de drev under Bibeholdelse af deres Privilegium, at være fritagne for Skat og Tynge, eller f. Ex. som Jordemødre, hvorpaa flere Exempler haves. At Præster have efterladt privat Formue til deres Slægt, er ganske vist ikke uden Exempel fra de Dage; men det hørte dog til Sjældenhederne, naar en Præst var saa velhavende som Provst Svend Cob i Vinsløv i Skaane († 1607), der testamenterede sin Hustru en Sølvkande og en Del andre Sager samt to Køer, »thi hun har det vel fortjent af mig for sin store Kjærlighed og Fromhed, som hun stedse har bevist imod mig, allermest i min store Svaghed«; endvidere fik den, der skulde holde Ligprædiken over ham, et Par Oxer; til sin Kapellan testamenterede han sin Præstekjole; til Kapellanens Hustru, der var hans Broderdatter, to Køer og en opredt Seng; til sin Stifsøn sine bedste Bøger, og til dennes Hustru en Kvie. Et rigt Dødsbo var der ogsaa efter den berømte Peder Syv i Hellested († 1702); ved Avktionen efter ham solgtes der foruden mange andre gode Ting sex Lysekroner, en Sølvkande paa 68 Lod, 28 Heste, en Bogsamling, der indbragte 830 Daler osv. At Biskopperne og de højere gejstlige kunde naa at samle sig en Formue, var ikke saa sjældent, saa at flere af dem ikke alene kunde efterlade deres Børn betydelige Midler, men ogsaa oprette Legater, som endnu

bestaa, og hvorved de stadig mindes med Taknemmelighed; men i Præstegaardene paa Landet var der sjældent mere end »fra Haanden og i Munden«. Og Enkens Stilling var som anført beklagelig, især da noget saadant som Livrente, Enkekasse eller sligt, som vor Tid ejer, aldeles ikke kjendtes, eller i al Fald kun som en svag Begyndelse; den første egentlige gejstlige Enkekasse, nemlig Sjællands Stifts, hvis ældste Fundats er af 1659, hviler vistnok oprindelig paa en Gave af 100 Daler til fattige Præsteenker i Flakkebjærg Herred, hvilke Penge 1648 i det Øjemed bleve overleverede Biskop Jesper Brochmann af Præsten i Haarslev og Tingjellinge, Peder Mortensen Damphius, der havde et for hine Tider mærkværdig aabent Blik for det uheldige i det Konserveringssystem, som vi lige nu skulle betragte, nemlig, at Præsten blev gift med Formandens Enke; han omtaler i Gavebrevet den bedrøvelige Tilstand, hvori Præsteenkerne vare stedte, »en Del ikke til Ægteskab bekvemme, dog fordi de ikke have sig uden skammelig Armod at opholde med, nødes til om Ægteskab at bede og sig derudi med en Ungmand indlade, ofte imod hans Hjærte og Sind, sig selv til liden Glæde«.

Man kan egentlig ikke undres meget over, at Bønderne for at hjælpe Enken i hendes daarlige Omstændigheder snart hittede paa, at den allernemmeste Maade var at faa hende gift med Eftermanden; det var jo lignende Forhold, de kjendte af egen Erfaring: saaledes blev Enken siddende ved Gaarden, og alt kunde efter deres Mening gaa saa overmaade dejlig; men det lader til, at det ikke har været alene Bøndernes Mening, men den almindelige Opfattelse; thi det blev snart den sædvanlige Praxis, at den nye Præst giftede sig med Enken og fik Kaldet i Medgift, eller fik Kaldet og saa Enken som Tilgift, ligesom man nu vil tage det; det var det rigtige, ægte Konserveringssystem, og i hvor høj en Grad det er traadt i Kraft, se vi deraf, at en fremmed, som 1627 besøgte

Danmark, udtaler sig i sin Rejsebeskrivelse saaledes: »Døer en Landsbypræst, ægter hans Enke en anden Præst, som dog ikke maa tiltræde sit Embede uden at have faaet kongelig Stadfæstelse«. Allerede i det 16de Aarhundrede træffe vi mange Exempler derpaa, men det er dog først hen i det 17de Aarhundrede, at man kan sige, at denne Uskik er bleven fast Regel, hvor den lod sig udføre, d. v. s. hvor der var en Enke; og dersom vi havde Præsterækkerne fuldstændig alle Vegne fra og nøjagtige Oplysninger om Ægteskaberne, vilde vi formodentlig træffe paa langt flere Tilfælde af lignende Art; men da først de senere Aars Forskninger have bragt Klarhed, endog med Hensyn til et Par Biskoppers virkelige Dødsaar, og vi om nogle af dem kun vide, at de vare gifte, men ikke med hvem, er det jo saa naturligt, at der mange Steder er Huller og Unøjagtigheder i Landsbykaldenes Præsterækker. Der er midlertid Oplysninger nok til, at vi kunne danne os et klart Begreb om dette Konserveringssystem.

I Fundatsen for Sjællands Stifts gejstlige Enkekasse 1662 hedder det: »Dersom nogen Enke efter sin salig Husbonds dødelige Afgang for vigtige Aarsagers Skyld ikke skulde forblive i Kaldet«, hvilket Udtryk tilfulde viser, at man ansaa den hidtil fulgte Praxis for at være fuldkommen forsvarlig og naturlig. Allerede Biskop Jens Nielsen i Oslo henstillede 1585 til Kongen, om ikke Kaldene burde staa ledige det hele Naadensaar igjennem, »for at den fattige Efterleverske kunde blive saaledes forsørget med Giftermaal, at hun kunde blive der fremdeles«, med andre Ord, for at Enken kunde samle sig Bejlere at vælge imellem. Biskopperne synes i det hele at have haft meget at gjøre med at bringe Ægteskab i Stand; saaledes findes der flere Henvendelser fra Præster i slig Anledning til de fynske Biskopper Hans Mikkelsen (1616—51) og hans Eftermand Laurids Jakobsen Hindsholm († 1663). I 1588 klagede Borgerne i Middelfart til Biskop Jakob

Madsen over, at de ikke kunde forstaa deres Præst Oluf Pedersen Bangs Prædikener; han var en lærd Mand, men maaske vilde han ogsaa gjøre sine Prædikener lærde; de bade Biskoppen, om han vilde sørge for, at der blev ansat en Kapellan; man ser af hans Visitatsbog, at han har mønstret Børnene, af hvilke der var syv, og den ottendes Fødsel var forestaaende; han skriver da bl. a.: »En giftefærdig Datter, Margarethe, 15 Aar gammel, maa forsøges, at hans Datter kan fange en lærd Person og efter ham Kaldet«; man kan faa helt ondt af den stakkels lille femtenaarige Margarethe, som Biskoppen saaledes vilde disponere over til Gavn for hendes Fader; det blev nu da heller ikke til noget med hendes Ægteskab; Faderen døde fire Aar efter, og hans Enke blev gift med Eftermanden Hr. Søne Lauridsen, men det var næppe noget lykkeligt Ægteskab; samme Biskop noterer i sin Visitatsbog 1595: »Hr. Sone drukken med Hr. Ejler i Asperup; Hustruen fik af mig en Skrabe, hun skulde tage vare paa sin Rok, ikke paa Stevning at udgive«. Et Brev, der er betegnende for, hvorledes de fornemmere vilde agere Forsyn i Ægteskabssager for de ringere stillede, er skrevet af Professor Hans Vandal 1687 til daværende Professor og Regentsprovst, senere Biskop, Birkerod; det hedder deri: »Er jeg tjenstligst begjærendes, at dersom han kjender nogen fattig Student i Kommunitetet, som er skikkelig og ædru og vil være fornøjet med et temmelig godt Degnekald, hvor der er en smuk halvgammel Enke, som vel har Børn, men har dog ingen af dem hos sig, thi de ere i Tjeneste hos godt Folk, han da vilde vise samme Person til mig osv.« I 1692 fik samme Birkerod et Brev fra den som Digter bekjendte Jørgen Sorterup, der i Foraaret var bleven Præst i Lyderslev; det var en ligefrem Anmodning til Birkerod om at skaffe en Kone: »Nobilissimus vir véd vel selv, at jeg er fattig, og er desforuden i et Par hundrede Dalers Gjæld, foruden Præstegaarden, som skal kjøbes; kunde nu Lykken

føje det, at jeg kunde faa en ærlig Mands Barn, der havde noget til Hjælp til dette for mig at betale, og til min Husholdning at stille i Værk, da vilde jeg prise mig lykkelig osv.«; denne hans Hensyntagen til Penge godtgjør tilstrækkelig det berettigede i, at der føjes et lille »men nærig« til alle de gode Egenskaber, hans Biograf opregner: »en Mand med udmærkede Evner, Kundskaber og praktiske Indsigter og med en energisk, virksom og uforfærdet Karakter, nidkjær for Dygtighed, Dannelse og Kundskab, for sin Stands Agtelse og for Oplysning i sit Kald« — »men nærig«; han fik saa da ogsaa en Boghandlerdatter fra Kjøbenhavn, om ved Birkerods Hjælp, kan jeg ikke sige.

Der er næppe ret mange Kald her i Landet, hvori det ikke en eller flere Gange har truffet sig, at Præsteenker ere blevne »konserverede« ved Kaldet; der er ikke saa faa Tilfælde, hvori en Kone er gaaet i Arv til den tredje Præst, nogle enkelte, hvori 4 have været gifte med den samme Kone — i Lynge og Broby paa Sjælland var der i 17de Aarhundrede sex Præster, af hvilke Nr. 1, 2, 3 og 4 vare gifte med Marie Andersdatter Thiegels; da hun var død, blev hendes Mand (Nr. 4) gift med Elisabeth Hieronymusdatter Knopf, der efter hans Død blev gift med Nr. 5 og Nr. 6; — i Stenløse paa Fyn var Margrethe Jakobsdatter 1632 bleven gift med Præsten Niels Olufsen, der var Enkemand og maa have været en ældre Herre, da han allerede var bleven Stedets Præst 36 Aar i Forvejen; han døde 1646, og hun blev gift med Klaus Klausen Bang, der var født 1618 og 1644 var bleven Kapellan her, men han døde allerede 1648; hun trøstede sig imidlertid snart med Eftermanden Jørgen Ottosen Seblad, der efter at have lidt overmaade meget i Krigen døde 1660; og saa for ikke at sidde i en alt for sørgelig Enkestand i Alderdommen giftede hun sig, men ventede dog tre Aar, med Eftermanden Jørgen Eriksen. Længere end til Nr. 4 har jeg ikke fundet, at nogen Præstekone har drevet det; men det er i

alt Fald ikke Madame Marens Skyld, som efter at have været gift med fire Præster i Sællø i Norge, tilbød sin Haand og sit gamle Hjærte til Hr. Peder Harboe, der 1668 havde faaet Kaldet; da han imidlertid takkede for Æren, som han dog frabad sig, blev hun saa vred, at hun opbrændte alle Kaldets Dokumenter. Vi have i vore Tider ondt ved at sætte os ind i den Art Forhold; vor Tid forekommer det højst besynderligt at tænke, at en Enke uden videre tilbyder en Mand at blive hans Kone, skjønt hun maaske for Alderens Skyld godt kunde være hans Moder eller maaske endog Bedstemoder, og saa, naar Præsten ikke vil ægte hende og skuffer den Forudsætning, under hvilken han er bleven valgt, da bliver saa fortrydelig derover, at hun giver sig til at bagtale ham. — Enken efter Biskop i Aarhus Laurids Bertelsen (1557—88) havde, før hun blev gift med ham, været gift med Præsten Mag. Esbern Pedersen i Aarhus; nu var hun bleven en ældgammel Kone, og det maa derfor have faldet underligt for hendes Svigersøn, Sjællands Biskop Peder Vinstrup, da han en skjøn Dag 1603 fra en ung Mand Peder Torkildsen, der var Præst i Aarhus, fik Anmodning om sit Samtykke til dennes Forbindelse med den gamle Dame; Biskop Vinstrup lod som sædvanlig sin Svigersøn, den lærde Professor Johannes Stephanius, forfatte Svaret, der lød indvilligende, skjønt Forbindelsen forekom ham noget besynderlig paa Grund af Forskjellen i Alderen; hun blev da gift med ham, skjønt hun allerede den Gang havde adskillige gifte Børnebørn, men naaede alligevel at gaa i sin Grav som Enke. Samme Biskop Peder Vinstrup fik ved en anden Lejlighed Konserveringssystemet at kjende i sin Familie, i det han 1602 fik Brev fra Præsten Jørgen Jakobsen i Kallundborg; denne havde paa sin Søns Vegne anholdt om det ledige Præstekald i Aarby tillige med Enken samme Steds, der var Biskoppens Søster, og som havde været gift med de to foregaaende Præster i Embedet; uagtet den store Forskjel i

Alderen gjorde Biskoppen betænkelig, gav han dog sit Samtykke til Forbindelsen af Hensyn til den unge Mands hæderlige Karakter. Og efter Vinstrups Død 1614 blev hans efterladte Enke, hans anden Hustru, gift med hans Eftermand paa Sjællands Bispestol, Hans Povlsen Resen.

Forskjel i Ægtefolkenes Alder var noget, man sjælden tog Hensyn til, naar man for den Opofrelse at faa en gammel Kone kunde faa et Kald; Erik Tuxen blev 1620 Præst i Errindlev og Aaret efter gift med Formandens Enke, der da var 66 Aar, medens han var 34; man bliver helt glad ved at erfare, at hun holdt ud i 21 Aar med ham, og at han døde et halvt Aar efter, uden paa ny at være bleven gift, hvilket vel ellers næppe havde varet længe, og i saa Fald vilde hans anden Brud efter al Sandsynlighed have været en ganske ung Pige; thi ogsaa i den Henseende var der ofte stor Forskjel paa Alderen, saa at næppe heller da Kjærligheden er spurgt til Raads, men den faderlige Myndighed har afgjort Sagen, stundom til liden Baade for alle Parter, som da 1730 den attenaarige Præstedatter Anna Helene Hvid i Brenderup af sin Fader blev tvungen til at gifte sig med den fyrgetyveaarige Præst Hornemann i Kjerteminde; men Følgen blev da ogsaa, at hun tillige med sin Fætter og Elsker Studiosus Lars Pedersen Mørk myrdede Præsten, men dem begge kostede det Livet for Bøddeløxen. Saaledes var ogsaa Anders Sørensen Vedels første Hustru kun 15 Aar gammel, da hun blev gift med ham, der var en Snes Aar ældre end hun og allerede var Hofprædikant. Naar en gammel Præst havde en ung Kone og en Kapellan, kunde der let opstaa mislige Forhold, tilmed naar Kapellanen vidste, at han efter Præstens Død fik baade Kaldet og Konen; men at det vilde ske, vidste de gamle Præster jo saare vel, mange af egen Erfaring. Vi se saaledes, at en Præst forudsagde sin Død for sin Eftermand med de Ord: »Du skal følge mig in choro et in throno« (ɔ: for Alteret og paa Prædike-

stolen), men en anden sagde: »in throno et in lecto«, altsaa som Eftermand i dobbelt Betydning. Præsten Anders Jørgensen Mand i Kjerteminde overgav paa sit yderste (1654) sin anden Hustru, hvem han selv havde opdraget fra en lille fattig Hønsepige, til sin Kapellan »ùt virginem intactam«. Det værste, jeg har truffet i slig Henseende, skete i Skaane henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede, altsaa da Skaane hørte til Sverige, nemlig at en Præst foretog sig selv i sit levende Live at trolove sin Hustru med sin Kapellan, for at denne efter hans Død kunde være aldeles sikker paa Embedet; men den Gang gik det dog ikke, som de havde ventet; det var et saa groft Brud paa den udvortes Anstændighed og Sømmelighed, at Kirkestyrelsen gav Kapellanen Tilhold om, hvis han vilde vedblive at vandre den gejstlige Vej, da at søge Kald i et andet Stift.

Det syttende Aarhundrede er i det hele taget at betragte som »Konserveringens« Guldalder. Men selv om en Præst var bleven valgt under den Forudsætning, og hvad enten han har lovet det mere eller mindre bestemt, at han vilde gifte sig med Enken, kunde det Tilfælde jo indtræffe, at han sagde nej, og i saa Tilfælde vare hverken Enken eller de kaldsberettigede til at spøge med, saa Præsterne maatte søge Hjælp og Beskyttelse hos deres foresatte, ja endog hos Kongen selv. Vi have set, at Bønderne engang truede med at afsætte Præsten, der ikke lod til at have Lyst til at gifte sig med Formandens Datter; en anden havde mest Lyst til at gifte sig med Datteren, men da han saae Moderen med den store Børneflok, sagde han, at det var Synd, at saa mange Børn skulde være faderløse, og — giftede sig med Moderen; derimod syntes en, at det var »næsten vederstyggeligt« at gifte sig med Enken, da hun havde tolv Børn; han tog Datteren og sørgede saa for nogle af hendes Søskende. I 1577 fik Bønderne i Karlslunde Kongebrev om at antage den udvalgte Præst, uagtet

han ikke vilde ægte Enken; det samme skete omtrent samtidig i Ulstrup i Jylland, ved hvilken Lejlighed Kongebrevet udtaler, at »Enken havde desuden levet længe nok i Ægtestand og ikke skulde saaledes plage den stakkels Mand«; og 1588 maatte de regerende Rigsraader tage sig af en Præst i Borbjerg i Jylland; de skrev til Biskoppen, at da Enken var gammel og havde faaet femten Børn, skulde hun ikke tvinge Præsten ved Lov og Dom. I 1584 bortviste Bønderne i Høja i Skaane to Præster, som Biskoppen havde foreslaaet, og kaldede en, som havde et meget daarligt Rygte, men havde det Fortrin, at han vilde gifte sig med Enken. Kongen skrev da et alvorligt Brev og udtalte, at »Præsteembederne ikke maatte anses for at tilhøre Kvinderne, i det da uduelige Personer, som vilde tage Kvinderne, vilde blive foretrukne for de dueligere, som ikke vilde det, og saaledes vilde Menneskers Vilje blive agtet mere end Guds Ære og Sjælenes Velfærd«. Han udnævnte da selv en Præst og truede med Straf paa Liv og Ejendom enhver, som med Ord eller Gjerning voldte ham Bryderier; men dermed kvaltes dog ikke Bøndernes Uvilje; de myrdede Præstens Broder og truede ham selv, saa at han kun med Frygt og Bæven turde færdes mellem sine Kirker. Kristian den fjerde forbød flere Gange Biskopperne at gjøre Giftermaal til Betingelse for Præsternes Befordring; men Forholdene bleve alligevel ikke forandrede; i 1619 udstedtes Kongebrev til Beboerne af St. Peders Menighed i Slagelse om, at man ved Kaldelsen af en Præst ikke maatte lade Præsteenkers Forsørgelse være det afgjørende; her var der to Personer, som søgte Kaldet; Beboerne vilde, at Enken skulde gifte sig, for at de kunde slippe for den, om end ikke juridiske, saa dog moralske Forpligtelse, der paahvilede dem, til at forsørge hende; men da indtraf det sjældne, næsten enestaaende, Tilfælde, at Præsteenken »hverken kan eller vil tages til Ægte«; de fik da Befaling til at vælge en af de to eller en anden

uden at tage det Hensyn. I Aarene 1654—58 havde Laurids Hansen været Kapellan hos den svage Præst paa Fejø; efter dennes Død valgtes han af de syv Kaldsmænd, og der blev ham da foreholdt, at »det er Øvrighedens Vilje, naar Præsteenkerne ustraffelige og til Ægteskab bekvemme ere, at de med begge Parters Samtykke kunne paa Stedet forfremmes. Hvilket og Kaldsmændene efter lovlig givne Kald vilde have ham mindet om.« »Dertil var Hr. Laurids beredt baade at svare og give Haand fra sig, at han vilde forholde sig mod Enken, at hun skulde være tilfreds, tænkte og ikke andet end hende i Fremtiden, om Gud vilde, at ægte, dersom og hendes Hjærte og Vilje dertil kunde falde«. Som endnu et Bevis paa, hvor fastgroet Konserveringstanken var, kan anføres, hvad der skete i Vester-Velling i Viborg Stift; 1630 løb den daværende Sognepræst ud af Landet med sin Hustrus Søster, han blev greben og fængslet paa Hammershus, hvor han hængte sig i Fængslet; man skulde jo nu egentlig tænke, at Konen kunde have faaet nok af Ægteskabet, og i det hun saae tilbage til det passerede, maatte sige: »Vestigia terrent«; nej tvært imod: efter Mandens svigefulde Bortrømmen førtes der Proces angaaende Kaldet, hvilket den forladte Kone vandt, og saa har hun formodentlig faaet Lyst til at experimentere og undersøge, om alle Præster vare lige saa slemme som hendes første Mand; thi hun giftede sig først med hans Eftermand, der døde 20de Februar 1648; og da hun nu engang ikke har kunnet fordrage den enlige Stand, giftede hun sig allerede 8de Juni samme Aar med den nye Præst, der rigtignok var omtrent 35 Aar yngre end hun, og med hvem hun kunde have holdt Sølvbryllup, hvis hun blot havde levet et Fjerdingaar længere; endelig døde hun 1673, kun 89 Aar gammel, og den 54aarige Enkemand, der har følt Sandheden i, at det ikke er godt, at Mennesket er ene, giftede sig syv Maaneder efter; men da han har hyldet Ordet »Variatio delectat« — og hvis han har kunnet

Fransk, hvilket jeg betvivler, da det var en meget sjælden Kundskab i hine Tider, sikkerlig har sagt: Les extrêmes se touchent — saa var hans nye Kone til Afvexling kun 23 Aar gammel; hun fødte ham 3 Sønner og 2 Døtre, og det er vel egentlig overflødigt at tilføje, at hun efter hans Død naturligvis blev gift med Eftermanden.

Det er kun enkelte Exempler, der her ere anførte paa det System, som begyndte i det 16de Aarhundrede, naaede sit Højdepunkt i det 17de, og vedblev, om det end dalede noget, til henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede; vi have ondt ved at sætte os ind i hine Tiders Forhold, og det falder os underligt at se en helt ung Mand gifte sig med den gamle Kone, alene for at faa et Kald; men Datidens Vittighed bemærkede ogsaa, at der var tre K'er, der hørte sammen, Kald, Kjortel, Kone. Man var saa vant dertil, at det slet ikke faldt besynderligt for nogen; og Folk vare jo den Gang ikke saa romantisk anlagte som nu til Dags, de saae mere paa det solide; men i Stilhed har vistnok mangen Præst med et Suk sendt Tankerne tilbage til sin Ungdoms lyse Drømme, der i mange Henseender kke vare gaaede i Opfyldelse, selv om han i timelig Henseende sad lunt inden Døre. Vi ere altid mest tilbøjelige til at dvæle ved Skyggesiderne, der til visse her falde stærkt i Øjnene; men i det hele maa det dog indrømmes, at det i disse ulige Ægteskaber som oftest gik langt bedre, end det skulde ventes; vistnok er der Exempler paa, at Præster ikke have bevaret den ægteskabelige Troskab mod deres gamle Koner, og nogles Drikfældighed maa muligvis skrives paa samme Retning, i det de paa den Maade have villet trøste sig over fejlslagne Forhaabninger og mindre gode huslige Forhold, naar den gamle Kone med alt for moderlig Omsorg har villet kjøre sin Mand i stramme Tøjler og maaske har været temmelig tilbøjelig til at rose den afdøde Ægtefælle paa den levendes Bekostning. Der fortælles om en Præstekone i Ørbæk paa Fyn, at hun efter

at være bleven gift med sin første Mands Efterfølger, altid talte om sin »salig« Mand og alle hans Dyder og gode Egenskaber, som hun mente, den unge Mand slet ikke var i Besiddelse af, indtil en Aften Præsten kom kjørende hjem og kaldte Konen ud i Gaarden; hun saae da, fortælles der, det ene Hjul liggende bag i Vognen, og i Hjulets Sted stod hendes »salig« Mand under Vognaxlen, som en fordømt Aand gjørende Tjeneste som det fjerde Hjul; hun blev bag efter helt tam, saa hun aldrig mere nævnede sin »salig Mand«. I Regelen have vistnok Præsterne med kristelig Taalmodighed fundet sig i at bære, hvad de jo maatte indrømme, at de i Forvejen vidste blev lagt paa dem; de have baaret over med deres gamle Kones Skrøbeligheder og Gnavenhed; om Kjærlighed var der kun sjælden Tale, det var Fornuftpartier, men Vanen og det daglige Samliv traadte i Steden for, og vi høre saaledes om en Præst Ascanius i Boddum i Thy, der var bleven gift med Formandens Enke, som rigtignok passede ganske godt til ham i Alder, da han var en halv Snes Aar ældre end hun, at han elskede hende højt, og da hun døde 1697, sømmede han selv Kisten til for hende, i det han sagde: »Gud ske Lov, at hun ligger, som hun ligger.« En enkelt kunde tage Sagen helt gemytlig, som Morten Renberg, der 1693 blev Præst i Stege og gift med Formandens aldrende Enke, der havde otte Børn; da en Ven af ham spurgte ham, hvor han dog gad tage saadan en gammel Kone, sagde han, at det var saa naturligt, da han vilde fortsætte sine Studier over gejstlige Antikviteter. Og til Ære for Præsterne maa det tilstaas, at over for Stifbørnene vare de, saa vidt Efterretningerne ere naaede til os, i Regelen lige saa samvittighedsfulde, som den rigtige Fader vilde have været det, sørgede for deres Opdragelse, som om det havde været deres egne Børn, og derfor bleve i deres Grav velsignede af Stifbørnene med barnlig Taknemlighed.

Det var i det hele taget patriarkalske Forhold i mange

Retninger, baade i Præstegaardene, hvor det jo ligefrem minder om Patriarkerne, naar det f. Ex. berettes om Mads Christensen Schytte, der 1658 blev Præst i Karby paa Mors, at han paa én Gang havde to gifte Døtre og 19 Børnebørn boende i Huset hos sig; og ligeledes imellem Præsten og Sognefolkene, hvis stadige Titel til Præsten var »Fa'er« Og have end ofte Bønderne benyttet sig af deres Magt og foreskrevet Betingelser, saa at f. Ex. Jens Nielsen i Kundby i Sjælland 1558 for at blive valgt havde maattet forpligte sig til at være sine Sognefolk hørig og lydig, i det han tillige havde givet dem Ret til uden videre at afsætte ham, hvis han overtraadte Forpligtelsen, saa have Forholdene dog gjennemgaaende været gode mellem Præst og Menighed, og dette har jo da været en medvirkende Grund til, at de benyttede deres Valgret til at sørge for, at de afdøde Præsters efterladte kunde blive forsørgede; og naar gjennem flere Generationer Søn kom efter Fader, eller Svigersøn efter Svigerfader, kom Præsterne jo rigtig til at leve sig ind i og med Menigheden, der igjen saae op til Præstegaardene, hvis Beboeres Slægtskabsforbindelser de alle kjendte, glædede sig over deres gode Sider og vare villige til at bære over med deres menneskelige Svagheder. Og naar saaledes et Embede efter en Præsts Død blev besat med hans Søn eller Svigersøn, skete det ofte paa en Maade, der var lige saa hædrende for den, der fik Embedet, og for Familien, han tilhørte, som for dem, der kaldede ham dertil.

(Fortsættes).

Vilhelm Bang.

Hansegaarden i London.*)

Naar man under et Besøg i London for en Snes Aar siden sejlede ned ad Themsen fra Westminster, kunde man, lidt før den sidste store Bro, gjennem Røgen og Taagen og midt i den forvirrende Vrimmel af Pakhuse og Varelagre skjelne en Strækning langs Floden, hvor der knejsede en Del Vaanings- og Pakhuse paa flere Etager; Husenes Bygningsstil, deres grøntmalede Vinduesskodder, Løvtræerne — en sjælden Prydelse i denne Atmosfære —, kort alt mindede om mangen lignende Plads i tyske Søstæder. Den hele Kai, der begrænsedes af tvende snævre Gader, Cosins- og All Hallows-Lane, som førte ned til Floden, var i Virkeligheden ogsaa en Plads, hvor Tyskerne havde færdedes i umindelige Tider, og som de ejede midt ind i dette Aarhundrede; det var et ældgammelt Faktori, »Stabelpladsen for Kjøbmændene fra Kejserens Lande«, mere bekjendt under Navnet »der Stahlhof«. For faa Aar tilbage blev Floden imidlertid inddæmmet, den storartede Kai fra Westminster til Black-Friars opførtes, flere kæmpemæssige Jærnbanebroer førtes hen over Themsens brede Vande, og saaledes skiftede denne Strækning af Flodbredden fuldstændig Karakter. Den hele Kvadrat fra Thames-Street

*) Oskar Schwebel: Deutsches Bürgerthum. Berlin 1883.

ind ad Staden til, hvor én Gang Porthvælvingen med Dobbeltørnen knejsede, er lige ned til Flodsiden opfyldt af moderne, høje Murstensbygninger, Pakhuse og Forretningslokaler; kun Gaden, som fører ned til Værftet, Downgate, har beholdt sit gamle Navn. Vi skulle her meddele vore Læsere et Par Træk af denne tyske Kolonis Historie.

Londinium omtales allerede ved Slutningen af det første kristne Aarhundrede som en Stad, der i en overordentlig Grad »vrimlede af fremmede Kjøbmænd«. Disse talrige Sømænd kom rimeligvis fra Maas og Rhinen; thi Gallerne og Ibererne kastede ikke Anker her, men i Havnene langs Britanniens Sydkyst. Først i senere Dokumenter fra det tiende Aarhundrede høre vi om »en Koloni af tyske Kjøbmænd ved Themsens Strand«; men vi tør dog maaske herfra drage den Slutning, at Tyskerne langt tidligere have staaet i Handelsforbindelser med England; til et sligt ældgammelt, men meget farligt Samkvem med Britterne hentydes der vel i det tyske Sagn, hvor Britannien opfattes som »Sjælenes Land«, hvor hen de døde føres paa et Spøgelsesskib.

De Folkestorme, som hjemsøgte det nordlige Evropa, Normannernes Vikingetog og Danskernes Indfald have imidlertid været Aarsagen til, at vi savne al nøjere Kundskab til Handelsforholdene i London; men de gamle Handelsforbindelser med England optoges dog vistnok strax, saa snart Tysklands Handelsstæder, fremfor alle den ærværdige Colonia Agrippina og Byerne ved Maas og Schelde, under de første Carolinger begyndte langsomt at hæve sig af Gruset. Særlig fremblomstrede Handelssamkvemmet med England, da Alfred den stores Slægt begyndte at besvogre sig med Ottonerne i Tyskland. Velbekjendte, gamle hellige Tegn hilsede jo Britterne velkomne i Tyskland som Tyskerne i England. Hin hvide Hest, som allerede Hengist og Horsa havde ført i Skjoldet, findes jo endnu den Dag i Dag i nordtyske Fyrsters Vaaben som i Grevskabet Kents

Skjold. Maaske skal dette Tegn minde om »Havhestene«, det poetiske Udtryk for de højstavnede Snækker; maaske henpeger det hellige Dyr til Bølgernes hvide, skummende Kam eller hentyder til Odins otteføddede, rappe Slejpner.

Fra Ethelred II. (978—1016) have vi det første sikre Bevis paa en tysk Kolonis Existens i London. Englands Hersker holdt en stor Rigsforsamling. Han stod paa sin Trone og var iført en prægtig broderet Underklædning, hvorover han bar den lange sachsiske Skarlagenskaabe, hvis Kanter vare smykkede i rigt Maal med gyldne Prydelser og Ædelstene. Paa Armene bar han brede gyldne Ringe, og en perlesmykket Krone uden Takker dækkede hans Hoved; i sin højre Haand holdt han Rigsæblet, medens Scepteret hvilede paa hans Knæ. Ved Siden af ham, paa et lavere Sæde, se vi Dronningen, en endnu ungdommelig Kvinde, i hine Tiders yndefulde, kvindelige Dragt. Hendes rige, med Ædelstene smykkede blonde Haar bølgede i sin fulde Længde ned ad Skuldrene; fra den pyntelige Krone faldt et hvidt, duftende, guldbroderet Slør ned over den mørkerøde Overklædning, under hvis nedre Kant man skimtede en søgrøn, guldbræmmet Underklædning. Paa Tronens lavere Trin stode gejstlige, Rigets Kanslere samt, Kongen nærmest, Abbeden af Westminster, der overstraalede alle i Pragt. Medens sachsiske Adelsmænd fyldte Salens Baggrund, stode tyske Kjøbmænd, Borgere fra Køln, i det frie Rum foran Tronen; de vare iførte mørke Underklædninger og Kapper, bare det brede Sværd, den frie Mands Udmærkelsestegn, ved Bæltet og holdt den sorte Baret i Haanden. Kong Ethelred havde tilstaaet dem denne højtidelige Avdiens.

»Da min høje, kejserlige Ven, Hr. Otto, Romernes Kejser, har lagt mig eders Vel paa Hjærte, da I dernæst selv al Tid har lagt eders tro Sindelag mod mig for Dagen, navnlig den Gang de nordiske Krigeres Angreb nødte os til at gribe Værget, og da vi endelig haabe, at

vor Godhed, om muligt, vil øge eders venlige Sindelag mod os og vort Rige, have vi nu med Bitræde af vore ædle og agtbare Mænd besluttet at give eder et Tegn paa vor Gunst. Vi meddele altsaa eder, Kejserens Mænd, som ere komne her hid paa egne Skibe, den samme Ret som alle vore indfødte Kjøbmænd. I maa ved eders Skibsbord gjøre alle Slags Indkjøb af Uld, Fedevarer og levende Kvæg; dog skulle Borgerne i vor kjære Stad London have Forkjøbsret. Ved Juletid og vor Herre, Frelserens Opstandelses-Fest skulle I, uanset den sædvanlige Told, udrede tre Stykker graat og et Stykke brunt Klæde, ti Pund Peber, fem Par Mandshandsker og to Maal Eddike, alt til vor fri Raadighed.«

Efter at Kong Ethelred havde forkyndt de tyske Kjøbmænd dette, lagde deres Formand den aarlige Skat i rede, præget Mynt for Fyrstens Trone. En gejstlig, Kongerigets Kansler, oplæste dernæst endnu engang det Dokument, som var opsat over Meddelelsen og Forleningen af disse Rettigheder. Ærbødig bukkede Tyskerne for Herskerparret og modtoge sammes naadige Gjenhilsning. Vi behøve vel næppe at bemærke, at Kejserens Mænd allerede forud havde overrakt det kongelige Ægtepar glimrende Gaver: prægtige Sølvkar, som Staden Kølns fornemme Slægter havde reddet fra den romerske Colonia Aprippinas Tider, og herlig Vin, som »Kjøbmændenes Børn« allerede den Gang pressede i de berømte Rhinegne. »Guds Naade være med eder alle!« saaledes sluttede Kansleren, og med det brusende Raab »Leve Kong Ethelred« opløstes Forsamlingen. Efter angelsachsisk Skik fulgte herpaa et ødselt Maaltid, som baade Dronningen og de gejstlige Herrer hædrede med deres Nærværelse.

Det var betydningsfulde Fordele, Kong Ethelred havde indrømmet de tyske Kjøbmænd, »Kejserens Mænd«. Ved disse kongelige Privilegier vare de tyske Handelsherrer fritagne for alle de besværlige Indskrækninger, som endnu

paahvilede t. E. franske Kjøbmænd. Blandt de Afgifter, Tyskerne skulde udrede, hentyde de fem Par Handsker til en symbolsk Hjælp i hver Nød og et Føstbroderskab mellem Angelsachserne og Kejserens Folk; »i Ve og Vel ville vi følge hvert Kald«, det var Meningen med denne Afgift, og Tyskerne havde saaledes muligvis allerede den Gang den Opgave at forsvare Downgate. Da i Tidernes Løb Bulværket langs Themsens Bred forfaldt, fik Tyskerne i London den Forpligtelse at holde »Bispeporten« i Forsvarsstand og skytte den mod Overfald. Denne Port var den nordøstlige blandt Citys sex Landporte. Alle de øvrige anførte Gaver, selv Tøjet og Eddiken, tyde paa, at de rhinske Kjøbmænd i hine Tider førte disse Varer af bedre Beskaffenhed end de engelske Kjøbmænd. Dette var Grunden til, at det angelsachsiske Kongepar fordrede visse Afgifter in natura; at skjænke Hussindet Klæde ved Paasketider var gammel, germanisk Kongeskik.

Den danske og den normanniske Erobring fulgte snart efter den her skildrede Avdiens; men de synes ikke at have haft nogen Betydning for Tyskernes Forhold i London. Historieskriveren, Vilhelm af Malmesbury, bruger ved Aar 1140 omtrent de samme Ord som Aarhundreder forud den romerske Kilde: »London er overfyldt med udenlandske Kjøbmænd, særlig fra Tyskland«. Henrik II. Plantagenet tog ved Aaret 1157 »Kjøbmændene fra Køln« i sin særlige Beskyttelse; i hans Privilegium faa de udtrykkelig Tilladelse til at falbyde Rhinskvinen til de samme Priser, hvortil den franske Vin udbydes.

Dette Privilegium forudsætter allerede en fastsluttet Korporation af tyske Kjøbmænd i London; men ved Siden af samme bestod der i det 12te Aarhundrede i Englands Hovedstad ogsaa en flamsk Hansa*). Denne flamsk-

*) „Hansa“ betyder først og fremmest et „Gilde“, et Samfund af Haandværkere og Kjøbmænd; men Ordet bruges dernæst

nederlandske Hansa omfattede sytten flamske Stæder, deriblandt Ypern, Lille, Gent og Brügge og senere endnu syv nordfranske som Reims, Châlons og St. Quentin. Staden Brügge valgte »Hansagreven«, det vil sige Formanden for Forbundet. Udelukkede fra denne Forening vare Oste- og Smørhandlerne, Overskærerne, Uldkræmmerne og »Mændene med blaa Negle«, det vil sige Farverne. Dette flamske Forbund omfattede altsaa kun Grossererne; men hvad der imidlertid fuldstændig skilte dette Gildes Medlemmer fra Kejserens Mænd, var den Omstændighed, at den flanderske Hansa i London ikke ejede Jord og Grund, ja deres Medlemmer i London maatte ikke engang være bosiddende; erhvervede en flamsk Kjøbmand Grundejendom her, mistede han Gods og Ejendom i Hjemmet, ja han blev endog forvíst fra Flandern. Det hele Samfund af flamske eller »westerlingiske« Kjøbmænd havde dog allerede i det 14de Aarhundrede udspillet sin Rolle og forsvandt sporløst i de ølgende, forvirrede Tider.

Ligesom Brügge var Flamlændernes Hovedstad, førte Køln fra gammel Tid Forsædet for den tyske Hansa i London; dets Mænd førte Forsædet i den tyske Gildesal, Aula Teutonicorum. Da Rikard Løvehjærte i Slutningen af det 12te Aarhundrede slap ud af det østerrigske Fangebur, hvilede han ud i Køln; han lod læse en Messe i Domkirken og til Tak for den gode Modtagelse eftergav han Borgerne »den Leje af to engelske Skilling, de havde at udrede aarlig for deres Gildehal i London«. Foruden Borgere fra Køln indfandt der sig snart Mænd fra andre tyske Byer; men Kølnerne vidste dog foreløbig at hævde Forretten. Johan Udenland tøvede rigtignok nogle Aar,

hyppig om den Afgift, der udrédes for Adgangen til Gildet eller betales for at turde drive Handel paa et bestemt Sted. Endelig anvendes „Hansa“ ogsaa som Betegnelse for den Straf, der betales for Overtrædelsen af en Forenings Love.

inden han bekræftede Kølnernes Frihedsbrev; men i 1213 bekvemmede han sig hertil, dog med det Forbehold, at hans gode Londons Rettigheder ikke krænkedes herved. Samtidig udvirkede ogsaa Bremerne en Forordning, hvorefter de som »Kejserens Mænd« mod Erlæggelse af de almindelige Afgifter maatte passere alle Kongerigets Veje, uden at hindres af de engelske Embedsmænd. Faa Aar senere tilkæmpede ogsaa Kjøbmændene fra Lübeck og Visby sig de »samme Privilegier, som de andre Tyskere have i London«, og snart havde Mændene fra Hamburg, Wismar, Stralsund og Greifswald samme Held.

Af stor Vigtighed for den tyske Kolonis Opblomstring var ogsaa en Overenskomst og en Haandfæstning fra Aaret 1238. Gildehallen ved Sømandskirken i London indgik i dette Aar en fast Overenskomst med Kjøbmandshallen ved den tyske Sognekirke St. Maria i Visby, og de nordiske Fyrster gave Privilegier af overordentlig Vigtighed; de sikrede nemlig Tyskerne paa Britanniens og Skandinaviens Kyster Frihed for Strandretten, saa snart blot én Mand af Besætningen kom levende i Land. Den 15de Juni 1265 tilsiger endelig Henrik III. »Kjøbmændene fra det Rige Alemannien«, der i London »eje det Hus, som sædvanligvis kaldes Tyskernes Gildehal«, sin Beskyttelse og bekræfter dem i alle de Friheder og sædvansmæssige Rettigheder, de have nydt i hans og hans Forfædres Tid. Dette Dokument er paa en vis Maade »Magna charta'et« for den senere »Staalgaard« i London.

I sine farverige Skildringer fra »Gammel-England« fortæller Reinhold Pauli os en tysk Familiehistorie, som spiller i hin Periode. I Londons Byarkiv gjemmes en mærkværdig Pergament-Codex, »de gamle Loves Bog« (liber de antiquis legibus), hvori Forfatteren som en anden Cæsar beskriver sit Livs Historie i tredje Person. Om sin Slægt giver han følgende Meddelelser. Mod Slutningen af Henrik Plantagenets Regering kom en Borger fra Køln,

Arnold fra Greveningen med sin Hustru Oda til London. Ægteparret var barnløst og gik derfor i 1170 en Pilegrimsfærd til den hellige Thomas Beckets Grav i Canterbury for at paakalde Martyrens Forbøn, og den hellige Biskop bønhørte den naive Bøn; Arnold fik en Søn, der naturligvis blev døbt Thomas, og senere en Datter Juliane. Thomas burde egentlig være bleven Munk; det blev han vel ikke, men han tog dog Korset i 1203 og hjalp Greverne af Flandern og Montferrat med at grunde det latinske Kejserdømme i Konstantinopel. Her i fremmed Land forsvandt den brave Ungersvend, men hans Søster Juliane ægtede i London Mester Thedmar, en Kjøbmand fra Bremen, og fødte i alt elleve Børn, deriblandt Arnold, Forfatteren til bemeldte Bog. Denne »brave og ærbare« (vir discretus et honestus) Hr. Arnold blev senere en af Londons sex og tyve Oldermænd. I Kong Henrik III.'s Kampe mod de oprørske Baroner og de demokratiske Elementer i Stæderne stod Hr. Arnold standhaftig paa Kongens Side, skjønt han flere Gange blev idømt anselige Bøder. Først i sin høje Alderdom — han blev over 90 Aar — skrev han sin Bog. Med synlig Glæde fortæller han os blandt andet, at han personlig har kjendt den tyske Kong Rikard af Cornwallis*) og hos ham udvirket Privilegier for Tyskerne i London. Højlig glæder han sig ogsaa over Rudolf af Habsburgs Valg til Konge over Alemannien. Vor Hr. Arnold, Thedmars Søn, har ogsaa foreviget sit Navn ved Staalgaarden; det var ham, som kjøbte den Strækning Land øst for Gildehallen, hvor senere den lille nydelige Have i Aarhundreder fandt Plads.

Vi hørte oven for, at de tyske Kjøbmænd havde paataget sig at bevogte Bispegaden, en Forpligtelse, de synes ikke at have taget videre strængt; thi kort herpaa udbrød

*) Henrik III.'s Broder, Skyggekonge under den store Mellemregering i Tyskland.

der mellem dem og Staden London en Strid, som blev afgjort i Aar 1282 ved en Dom. Tyskerne maatte udrede 240 Pund til Udbedringen af Bispeporten; de skulde ogsaa fremtidig holde Porten vedlige og stille en Tredjedel af Vagtmandskabet; men Staden London fritog dem til Gjengjæld for yderligere Bidrag til Citys Mure og gav dem Ret til at lade deres Korn henligge 40 Dage usolgt i Magasinerne — en Bestemmelse, der meget skadede den engelske Korntilførsel til London. Fremdeles maatte Tyskerne vælge sig en af Stadens Oldermænd til at varetage deres Interesser, og der indrømmedes dem et Antal tyske Jurymedlemmer i alle Sager undtagen de kriminelle. For deres egne Anliggender havde Tyskernes Korporation naturligvis en tysk Oldermand, en Hansa-Borger, som senere ogsaa dømte i Sager mellem Englændere og deres tyske Gjæster. Denne vigtige Overenskomst er undertegnet af den tyske Oldermand, en Borger fra Køln, samt tre Borgere fra Dortmund, en fra Münster og en fra Hamburg.

Vi se, hvorledes Tyskerne forstode at bore sig ind i London som i de nordiske Stæder, og Englænderne fik naturligvis ingenlunde samme eller tilsvarende Begunstigelser i de tyske Byer; tvært imod netop ved denne Tid forbød Hansaen Englænderne paa det strængeste ethvert Besøg i de østersøiske Havne.

Tyskerne dreve i England næsten udelukkende Speditionsforretninger og overlode de egentlige Pengeforretninger til Lombarderne og Jøderne, for saa vidt de sidste overhovedet bleve taalte. Tyskerne kom stadig Englands Konger villig til Hjælp under deres Pengeforlegenheder og havde ogsaa al Anledning hertil. Vi skulle kun omtale dette ene Faktum: under Krigen mod Frankrig overlod Edvard III. Tyskerne hele Uldexporten til Flandern og tilføjede herved de nordfranske Stæder et alvorligt Tab. De rige tyske Huse i London, en Tydemann fra Limberg. Brødrene Reule, Klippingerne o. s. v. havde paa hin Tid

en Betydning som Firmaerne Rothschild og Baring i vore Dage. De engelske Konger fik altid Hjælp hos Tyskerne; dem kunde man altid have Brug for. De vidste altid at skaffe Edvard III. Henstand hos hans Kølner-Kreditorer, Klippingerne havde Kongens Krone og Juveler i Pant, og Tydemann Limberg forpagtede i Aaret 1343 den Kongen bevilligede Afgift af 40 Skilling for hver Sæk Uld; for ydede Forskud fik samme Pengefyrste for en Række af Aar de indbringende Tingruber i Cornwall, der tilhørte Prinsen af Wales som et Regale; i Aarene 1348—50 sikredes der ham end yderligere talrige Godser i syv engelske Grevskaber som Pant paa tusende Aar! Da Kongen senere maatte sætte sin Krone i Pant til Kjøbmændene i Køln, vare Tyskerne i London højmodige nok til at indløse og overdrage Kongen samme. Man kan derfor forstaa, at London i hine Tider kun fik sine Privilegier bekræftede mod det Forbehold, at de tyske Kjøbmænd fik deres Privilegier fornyede fra Stadens Side. Tyskernes Afgifter i Englands Hovedstad vare den Gang saa ringe, at de kun havde at udrede tre Penninge i Skat for hvert Punds Værd af deres Varer.

Lad os nu kaste et Blik paa »Staalgaardens« indre Anliggender. Det er ingenlunde let at tyde dette Navn, hvormed den tyske Koloni i London betegnes fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Det ligger nærmest herved at tænke paa de ophobede Forraad af Jærn og Staal; men Ordet »Steel-yard« tydes ogsaa som »Vejerbod«, som »Stemplingssted for Klædet« og simpelthen som »Stabelplads«, og den sidste Forklaring er muligvis ogsaa den rigtigste, da Ordet »Stallen« paa Plattysk er enstydig med »Stapeln«, og man t. Ex. ogsaa kjender en »Stahlgadum« i Westfalens største By, Soest.

Staalgaardens Beliggenhed have vi alt lært at kjende og skulle senere komme lidt nærmere ind paa en Beskrivelse af Bygningerne. Dens Beboere overrakte ved Jule- og

Paasketid Lordmayoren de sædvansmæssige Foræringer Overhovedet for alle Gildebrødrene var den tyske Oldermand, som med sine tvende Bisiddere eller »Nennern« blev udnævnt hver Nyaarsaften af Valgmænd paa den Vis, at hver Stad i Gildeforbundet havde én Stemme. Tolv Mænd dannede Kjøbmandsraadet. I Samraad med Formændene for Hansa-Staalgaardene i Lynn-Episkopi, Boston og York — her fandtes nemlig tilsvarende Faktorier — og med de hanseatiske Havneforstandere i Hull, Bristol, Norwich, Ipswich og Yarmouth fastsatte dette Raad Handelsselskabets Statuter. Fra det 15de Aarhundrede forekommer der ved Beregninger og skriftlige Udfærdigelser ogsaa en »Clerk« som en højt staaende Embedsmand ved Staalgaarden. Ved »Morgensammenkomsten« bleve Gildets Love debatterede eller forelæste. Den, som vilde leve i selve Staalgaarden, maatte være ugift, hvorfor t. Ex. den oven omtalte Arnold ved at gifte sig maatte udtræde af Gildet og blive engelsk Borger. Ikke engang Portneren maatte tage en Kone. Den, som tillod sig Skjældsord eller trak Kniven mod en Kammerat, eller doblede paa sit Kammer og Værtshusene, uden Forstanderens Samtykke husede en fremmed eller vel endog indsmuglede løse Kvinder, han maatte betale alvorlige Bøder, som til Dels tilfaldt Angiveren. Ogsaa Gaardens Renligholdelse var Gjenstand for den smaaligste Omhu, ligesom det var strængt forbudt at anvende den store Hal til Pakhus. Ikke engang Boxen og Boldspil, disse ægte engelske Legemsøvelser, vare tilladte inden for Staalgaarden. Fremdeles skulde hver Kjøbmand paa sit Kammer have et fuldstændigt Harnisk og en Staal-Armbrøst (senere hen en Bøsse) for i fornødent Fald at kunne forsvare Bispeporten. Maaltiderne bleve nydte i Fællesskab, dog vare Svendenes og Mesternes Borde adskilte. Paa Orden og ydre Anstand holdt man med Strænghed, og selv for Drikkelaget fandtes Forskrifter; Herrerne i Staalgaarden lagde øjensynlig nok særlig Vægt

paa at vinde og bevare Englændernes fulde Agtelse, hvorfor vi i London ikke finde Spor af den modbydelige og raa Spas, (»Hänselungen«), der gik i Svang i Hansestæderne, eller hine plumpe Lege, hvorved man til det yderste prøvede Kraften og Udholdenheden hos dem, der vilde optages i Gildet. Ved slige Raaheder og slig Spas vilde Gildebrødrene sikkert have forspildt de ærbare engelske Kjøbmænds Agtelse. Som yderligere Betingelser for at optages i Staalgaarden kan anføres, at vedkommende skulde være myndig, høre hjemme i Hansens Omraade, have Borgerret i dennes Byer, nyde et godt Rygte og ikke handle med andre end Hansaens Ejendele. Enhver, som blev optagen, maatte besværge at ville efter al Formue skytte Tyskernes Rettigheder, melde alt retstridigt, som kom til hans Kundskab, og lystre Loven. En taalelig Afgift paa Ind- og Udførselen, Bøderne og de vedtagne Afgifter dækkede Omkostningerne ved Bestyrelsen og Udredelsen af de prægtige Foræringer, som i rigt Maal bleve øste ud til den mægtige Korporations Velyndere.

De almindelige Hanse-Bestemmelser bleve her i Londons Staalgaard iagttagne med endnu større Strænghed end hjemme i de tyske Stæder. Vi skulle anføre enkelte. Der skulde tages strænge Forholdsregler mod Skyldnerne, navnlig da mod dem, der sejlede bort uden at udrede deres Tilskud; fremdeles holdt man strængt paa den nøjagtige Opgivelse af Fragten, paa den rigtige Udstedelse af Skibspapirerne, paa Indsendelsen af det Tilskud. der skulde indbetales til London af Tyskerne i de øvrige engelske Havne, paa rette Maal og Vægt og Klædets ægte Farve. Af Skinsyge over den Driftighed, som utvetydig begyndte at røre sig i England, vedtog Hansaen senere (Aar 1434) i Lübeck, at ingen af deres Fæller noget som helst Sted maatte gaa i »Kompagniskab« med nogen Englænder. Omvendt sørgede Gildebrødrene paa det punktligste for, at ingen af de tyske Kjøbmænd forsømte i rette Tid at ud-

rede Kongetolden til den engelske Krone. Stadig finde vi, at Brødrene i Staalgaarden forstrakte de engelske Regenter med betydelige Forskud — Summer ofte paa 20—30,000 Pund, hvad der i vore Dage vel vilde repræsentere den femtendobbelte Værdi. Den sorte Prins's saa berømmelige Sejre skyldes nok saa meget tysk Flid og Driftighed som de engelske Stridsmænds Tapperhed.

Vi berørte nylig den Gavmildhed, de tyske Gildebrødre udviste. Saaledes blev der t. Ex. aarlig overrakt Londons Lordmayor 15 Guldnobler; men for Anstands Skyld indviklede man Pengene i et Par Handsker, den sædvansmæssige Foræring. Var Citys højt ansete Overhoved særlig afholdt af Staalgaardens Medlemmer, fik han vel ogsaa et Fad af den bedste Kaviar, nogle Tønder Sild og et Centner polsk Vox, alt til Hobe gode Sager, der den Gang hørte med til et vel forsynet borgerligt Hus. Rigelig betænkte man fremdeles Kronadvokaterne, Højesteretsadvokaterne (sergeants-at-law), Ministrene og Stadens Embedsmænd, længere ned i Tiden ogsaa Embedsmændene ved Postvæsenet, Admiralitetet, Statskancelliet, Toldvæsenet o. s. v. Som man kan tænke sig, var der derfor budgetteret et meget betydeligt Beløb til Handskepenge.

Det er saaledes forstaaeligt nok, at disse kloge Easterlings — Østmænd, som man i London kaldte disse Østersøens tyske Herrer, — vare meget afholdte Personer, der aldrig manglede ved offentlige Optog. Da Londons Myndigheder t. Ex. droge den unge Kong Henrik VI. i Møde, efter at han i St. Denis var bleven kronet med den hellige Ludvigs Krone, red Østmændene, førte af deres Forstandere og Mestere, umiddelbart efter Byens Øvrighed. Ved bestemte Lejligheder saae Staalgaardens Brødre ogsaa Gjæster hos sig; saaledes holdtes der t. Ex. den 4de December, den hellige Barbaras Dag, Festmaaltid i Kjøbmandsgaardens store Hal. Da straalede Broderskabets gamle herlige Skuekar i deres fulde Glans, og Væggene vare klædte med

de prægtigste flamske Tæpper. Ved det øverste Bord sade Mestrene, ved lange, lavere Borde Svendene, d. v. s. Broderskabets uselvstændige Medlemmer. Blandt de frembaarne Retter savnede man aldrig Torsken. Blandt Gjæsterne savnedes aldrig Gildebrødrenes Sognepræst og Portneren ved den kongelige Domstol.

Lad os nu se os lidt om i selve Staalgaarden. Den stod paa samme Plet, hvor »Gildesalen for Kejserens Mænd engang havde staaet.« Beliggenheden var fortrinlig valgt, kun lidt oven for Londonbridge, den eneste Bro i det gamle London, og ikke langt fra Børsen og Domkirken. Staalgaarden dannede et særligt Bykvarter, hvis Begrænsning vi omtalte i Afhandlingens Begyndelse. I Følge alle Afbildninger kan man nærmest sammenligne dens Bygninger med »Artushof« i Danzig. Særlig prægtig var Frontsiden mod Thames Street; her førte tre hvælvede Porte gjennem den store Façade med dens flere Etager. Over Porten til den rummelige Gaard saae man forskjellige Inskriptioner: »Dette Hus byder Glæde og en Fylde af alle Goder — ærbar Lyst, Fred og Ro.« — »Penge er en Søn af Besværet og Fader til de smigrende Kunster.« — »Hvo, der bryder Tugten, ham venter Skjændselen, Straffen.«.

Paa Frontsiden af Taget spredte Rigets Dobbeltørn sine Vinger. Høje Ringmure omgave denne Tyskernes Fæstning i den engelske Hovedstad, og det var en Nødvendighed; thi Londons Historie i Middelalderen vrimler af Folkeopstande, og under dem vare særlig de misundte Udlændinge udsatte for Farer. Under Wat Tylers bekjendte Oprør i London 1381 blev saaledes den rige Guldsmed Rikard Lyons, en af Londons Sheriffer, myrdet i Staalgaardens umiddelbare Nabolag. Londons frygtelig ophidsede Socialister forfulgte de fremmede, Tyskere saa godt som Flamlændere, ind i Kirkerne og stødte dem ned uden Skaansel, naar de ikke kunde udtale Ordene »Cheese and bread« paa ægte Angelsachsisk. Dog Staalgaardens Mure

knejsede skjærmende og skyttende mod denne Dønning af Folkets Masser.

Hvilke brogede, vexlende Omgivelser, hvilket kraftigt, bevæget Kjøbmandsliv og hvilke snævre klosterlignende Former rørte sig ikke bag disse Ringmure! Den store Hal, der tjente til Spisesal og til Retslokale, have vi alt omtalt. Over de høje Kaminer med deres pyntelige Gesimser straalede Lagets prægtige Dækkekar, Sølv- og Tintøjet. Som i saa mange tyske Lavsstuer fandt man vistnok ogsaa her alle Haande Kuriositeter fra fremmede Lande. I en senere Tid finde vi her tvende store Malerier af Hans Holbein, forestillende Rigdommens og Fattigdommens Triumf. Ved Siden af Hallen knejsede et Taarn, i hvis nederste Etage, Skatkammeret (die »Trese«), man gjemte Klenodier af særlig Kostbarhed, de dyre Malerier og Broderskabets Dokumenter. Paa den modsatte Side stødte et rummeligt Stenkøkken til Hallen; mellem denne og den vestlige Mur laa Haven, en grøn Plads, som Tyskerne ikke godt kunne undvære paa fremmed Jord; her søgte Gaardens Beboere paa Sommeraftenerne en behagelig Hvile ved Vinkanderne. Naturligvis optoge Varelagerne og Forretningslokalerne en betydelig Plads i Staalgaarden, og det forstod sig af sig selv, at der ogsaa fandtes Værfter og høje Kraner inden for dens Omraade. Langt ud paa Strømmen laa Tyskernes Skibe med deres groteske Former for Anker; med Jærnkjæder vare de fastgjorte til Bulværket.

Staalgaarden var et Centrum for Verdenshandelen, og hvilke Vareforraad fandtes ikke her! Fra Skandinavien, Rusland, Polen og Østersøprovinserne indførtes Jærn, Tømmer, Hamp, Talg, Vox og Pelsværk. Østersøen og Vesterhavet leverede Sild og Stør, som man den Gang satte høj Pris paa, samt den uundværlige Stokfisk. Fra Norge, fra Livland, men især fra Preussens Falkegaarde kom hine prægtige Fugle, der brugtes ved Hejrejagterne, og som den engelske Adel, bogstavelig taget, ofte opvejede med Guld.

Flanderns Skatte bestode i Klæde og kosteligt Lærred; Sydspanien og Frankrig leverede fyrige Vine, og ogsaa den grønne Rhinstrøm ydede mangt et kosteligt Fad. Fra Levanten kom der Figner, Dadler, Mandler, Kanel, Lægemidler og Krydderier; da Opdagelsernes Tidsalder kom, var der heller ingen Mangel paa Ædelstene, Guldstøv og Juveler. Af engelske Frembringelser fandtes stadig Korn og udmærket Fedekvæg, det ypperlige engelske Øl og den endnu mere ansete Ost.

Særlig maa vi endnu dvæle lidt ved et Punkt paa Nordsiden af Staalgaarden. Her stod den oven omtalte, engelske Krøsus, Rikard Lyons Hus, og her laa senere det berømte Udsalgssted af rhinske Vine. Fra Prins Henriks og Sir John Falstaffs Dage — thi Henriks Residenser, »Boar's-Head-Tavern« og Cold-Harbour«, stødte op til »All-Hallows-Lane« og Staalgaarden — lige til Lord Herbert af Cherbury, denne pedantiske og pompøs-ridderlige Repræsentant for Jakob I.'s Æra, har det rhinske Værtshus set alle de vexlende Tidsalderes Stormænd: Biskopper og Abbeder, Statskanslere og Lord-Mayors, Hansaens Hugaf'er, Kaptejner og Helte, lige ned til Jørgen Wullenwebers bekjendte Kampfælle, den trodsige Markus Meyer. Husets Delikatesser vare Oxetunge, Lax og Kaviar. Endnu paa Dronning Elisabets Tid siger Forfatteren til Pierce Pennilesse: »Lad os gaa til Staalgaarden og drikke Rhinskvin.« Og hos Webster findes en Invitation paa en tysk Kage, en Ret Kaviar og en Flaske Rhinskvin i Staalgaarden. Endnu ind i dette Aarhundrede kunde man paa dette kulturhistoriske Sted træffe et Værtshus med den gyldne Drueklase som Skilt.

I vort Billede maa vi ikke forbigaa de kirkelige Forhold; thi hos Hansaens æventyrlige Søhelte og Kjøbmænd, der saa hyppig satte alt paa Spil, fandt man, mærkværdigt nok, en dyb, oprigtig Fromhed. Paa større Sørejser havde de altid en Præst med sig fra Hjemmet, og i Staalgaarden

have Gildebrødrene sandsynligvis ogsaa haft et Kapel; men i øvrigt hørte de til Alle-Helgenernes Storkirke eller »Kirken i Engen«, ogsaa kaldet »Sømandskirken«. Før Londons store Brand saae man i sammes Vinduer den gammeldags Rigsørn, omhyggelig skyttet bag Staaltraadsgitre. De overtroisk samvittighedsfulde Gildebrødre forbleve den gamle Lære og den gamle Kultus tro, længe efter at Reformationen allerede havde vundet Sejr i England. Sir Thomas Moore i egen Person holdt selv engang Husundersøgelse efter den »wittenbergske Gift«, det vil sige, lutherske Skrifter, men fandt ikkun nogle Exemplarer af Bibelen og nogle ældgamle Sangbøger. Med god Samvittighed kunde derfor Gildebrødrene endnu i Aaret 1530 »ved Korset paa St. Pauls Kirkegaard« besværge, at der i deres Midte ikke fandtes nogen Kjætter. De ældgamle udskaarne Votivtavler, brogede Skiver, Vaabenskjolde og Gravtavler rundt omkring paa Kirkens Vægge forsvandt imidlertid alt til Hobe ved den store Brand 1666. Tyskerne søgte i øvrigt ogsaa til Graabrødrene, »Grey-Friars« eller Franciskanerne, og som en af Klosterets største Velgjørere nævnes atter vor Arnold, Thedmars Søn. Paa Kristi Legemsfest sluttede Tyskerne sig efter gammel Skik til Byøvrighedens store Procession, St. Hans' Nat og St. Peter og St. Pauls Dag undlode de aldrig at oplyse deres Hal paa det prægtigste, og da vare de ærbare Gildebrødre de gladeste blandt de glade.

Tiderne vexlede imidlertid, og med Begyndelsen af det 15de Aarhundrede begyndte trods al ydre Magtudfoldelse Hansaens Tilbagegang. De skandinaviske Rigers Fremvæxt, det burgundiske Riges Opblomstring og Handelsvejenes Forandring betegne Begyndelsen til den uafvendelige Tilbagegang. Det store Hansaforbunds Forhold til England antog derhos en uvenlig Karakter; thi de tyske Kjøbmænds

Monopolsystem maatte mere og mere blive de selvfølende Britter en Torn i Øjet. Dog de londonske Gildebrødre vare paa deres Post og vidste for det første at hævde deres Stilling, skjønt det engelske og Hansaens Flag ude paa Havet laa i Kamp med hinanden. Brødrene vare ærlige, men fremfor alt snilde, og Lordmayoren selv beskyttede dem mod uretfærdige Skatter og Toldafgifter; men mod det 15de Aarhundredes Midte brød den længe ventede Kamp alligevel løs.

Den største Skyld var utvivlsomt paa Tyskernes Side. Hansaen, som i England havde fundet saa venlig en Modtagelse, behandlede deres engelske Gjæster, »Merchant-Adventurers«, højst ugjæstfrit i deres egne Havne. I Greifswald, i Elbing og i Danzig, denne altid lidet højmodige Kvarterstad, fordrev man de fremmede, og det samme gjorde de frygtelige »Ligedelere« i Bergen. De engelske Kjøbmænd udviste, som enhver upartisk Forsker maa indrømme, megen Taalmodighed, men Tyskerne kun ringe Maadehold og Billighed; thi den tyske Kjøbmand i det 15de Aarhundrede var stolt, voldsom, i højeste Grad selvtillidsfuld, han var endnu kun halv Skipper og Handelsmand, til Hælvden Kriger. Der gik Gesandtskaber frem og tilbage mellem Hoffet og Hansaen, men denne Gang uden Resultat, og i Aaret 1437 vare Stridighederne mellem England og Hansaen naaede saa vidt, at den engelske Kjøbmandsstand stormende forlangte Afskaffelsen af de fremmedes samtlige Privilegier. Dog de tyske vandt en mægtig Beskytter i Henrik Beaufort, Biskop af Winchester og Kardinal af England, og i selve det kongelige Raad bleve Fordringerne fra Landets Børn tilbageviste som uretfærdige. Kronens Raad frygtede aabenbart endnu Hansaens Magt; man kunde ikke undvære Forbundets Pengehjælp, og den kloge Præst sluttede endnu engang et Forlig med de tyske Stæders Sendemænd. Snart derpaa

flyttede han ind i en prægtig Bolig i Nærheden af Staalgaarden — en Foræring fra hans Myndlinge.

Forholdet var altsaa forblevet uafgjort, men nu brød Kampen løs mellem den røde og den hvide Rose, og gode Raad vare dyre. Hvem skulde Hansaen hylde? Hvem havde Retten paa sin Side? Hvem kunde yde de bedste Garantier for et fremtidigt godt Forhold? Det var en frygtelig sønderreven Tid, og de fremmedes Stilling var i højeste Grad farefuld. Mændene fra Køln satte deres Lid til Huset Lancasters Lykke; de satte deres Haab til Henrik VI.'s Hustru, Margrete af Anjou, medens Østmændene hældede til Yorks hvide Rose. Der herskede saaledes en skæbnesvanger Uenighed i Hansaen selv. Hertil kom, at engelske Fribyttere i Aaret 1449 opbragte en Flaade paa 108 Skibe, der med rige Ladninger vendte tilbage fra Spanien, og som samtlige hørte hjemme i Lübeck og Riga. Skibene havde rigtignok haft kongeligt Lejdebrev; men Fribytterne paastode, at Tyskerne dækkede fjendtligt Gods med deres Flag. Selvfølgelig kom det nu til en lille Krig paa Havet, Lübeck førte den, men maatte med dyb Harme se Kølns Banner vaje ved Siden af Lancasters. Denne Tvist inden for selve Forbundet varslede ilde for Staalgaardens videre Skæbne.

I Aaret 1452 syntes Kølns Sag virkelig at skulle sejre; Gildebrødrene i Staalgaarden fik fra Lancasterne de haardeste Ord for »deres Frækhed og Overmod«. Brødrene bar denne Skæbnens Ugunst med Fasthed, afventede med Ro deres Tid, og den vaklende Krigslykke nødte ogsaa allerede i 1456 Kongen til en Vaabenhvile med Lübeckerne. Man maatte dog ligefuldt sluge mangen bitter Pille — i London som paa Havet. Huset York blev jo, som sagt, støttet af »Østmændene«, men ikke desto mindre troede Grev Warwick, Familiens mægtige Ven, i atten store Hansaskibe at se Franskmænd og angreb dem derfor i Kanalen med stor Voldsomhed. Han-

saens Folk gjorde vel Modstand og sloge den byttelystne Greve tilbage, men man maatte ligefuldt bære frygtelige Tab. Lübeck alene beregnede for et Par Aar den lidte Skade til 200,000 Pund Sterling og 70 store Skibe; syv vare tagne af Greven af Ross, den saakaldte »Herre over Øerne«, fire og fyrre af en anden berømt og berygtet Fribytter, Robert Chan og Resten af Grev Warwick. Det var næsten et Under, at Staalgaarden kunde holde sig i denne mørke, forvirrede Tid, men dog fik den stadig sine Privilegier paa ny tilsikrede.

I Aaret 1469 indtraadte imidlertid en Katastrofe. Edvard IV. benyttede en Tvist mellem engelske Kjøbmænd og Tyskerne til i det kongelige Raad at anklage Gildebrødrene paa det haardeste, ja at true dem paa Liv og Gods; han agtede uventet at føre et tilintetgjørende Slag mod Hansaen, men Gildebrødrene vare allerede blevne advarede af Lübeckerne og havde for største Delen grebet Flugten. Den gamle Gaard stod øde og forladt, og saaledes gik den over til de Forrædere fra Køln, som nu i Følge den kongelige Befaling triumferende toge samme i Besiddelse.

Den Søkrig, der nu brød løs mellem Englænderne og Forbundet, hører til en af Middelalderens mest forvirrede og savner enhver højere Interesse. Vaklende Øjebliks-politik gjorde sig uafbrudt gjældende, Forbund og Brud paa samme fulgte Slag paa Slag, og det er næsten umuligt at følge Sagernes Gang. Der mangler dog ikke ganske dramatiske Episoder; saaledes vare Overhovederne for det utaknemmelige York, Kong Edvard IV. og hans Broder, Rikard af Gloucester, under deres Flugt for Lancasterne nær faldne i Hansaens Hænder paa Stranden ved Alkmar, og kun med Møje kunde den burgundiske Statholder Louis de Bruyes hjælpe dem bort. Paa Fjendskabet med Yorkerne fulgte dog snart en meget egoistisk Fredsslutning, Edvard IV. vendte tilbage med Hansaens Hjælp, »med de hastige

Tyskere og de plumpe Hollændere«. Dog snart viste Kongen sig lige utaknemmelig mod Østmændene og bekræftede atter de frafaldne Kølnere i Besiddelsen af Staalgaarden. Altsaa fortsatte Hansaen sin Krig mod York med største Kraft, Paul Beneke fra Danzig vandt her uvisnelige Lavrbær, og hvor Stadens mægtige Orlogsskib, det fra selve Englænderne vundne »St. Johan«, viste sig, dér veg St. Georgskorset, og de engelske Fribyttere grebe forfærdede Flugten. Den 29de Februar 1474 blev der endelig i Utrecht sluttet Fred mellem Østmændene og England, som tilbageleverede Tyskerne de tre Staalgaarde i London, Boston og Lynn, bekræftede deres Privilegier og betalte en Skadeserstatning paa 15,000 Pund.

Saaledes havde Østmændene tilsyneladende sejret, den frafaldne Stad Køln var udstødt af Forbundet og blev først i Aaret 1476 paa sin Bøn igjen optagen i Hansaen; men til Trods for denne Sejr var de londonske Gildebrødres Stilling ingenlunde glædelig. Misundelse omspændte dem paa alle Kanter, og i Aaret 1493 søgte de forbitrede Tøjmagere, Kræmmere og Klædehandlere at storme Staalgaarden. Pøbelen var allerede trængt ind i samme, da grebes Brødrene af vild Harme, dreve atter Fjenden ud, og nu indfandt ogsaa Lordmayoren sig og lod Oprørets Førere fængsle. Ogsaa i Staalgaardens Indre ændrede sig naturligvis meget i hine Dage; den gamle, strænge Tugt forsvandt, nye Statuter bleve udstedte af Oldermanden, de ni Mænds Udvalg og de tvende Viceformænd; men disse Love »sloge ikke igjennem«, Tudorernes London smittede ogsaa de unge Svende med sin Yppighed. Tyskerne i England kunde da heller ikke fæste synderlig Lid til Karakterer som Henrik VIII. og Kardinal Wolsey; alt var vaklende og usikkert, og den almindelige Retsusikkerhed var i højeste Grad fordærvelig for Staalgaardens Brødre.

Endnu engang syntes der at skulle komme lysere Dage. Markus Meyer søgte under sit Ophold i London at

vinde Henrik VIII. for Lübecks Sag under Grevefejden; men ogsaa denne sidste Udsigt til at hæve Hansaen til dens gamle Storhed strandede, som bekjendt, paa de forandrede Tider. Forholdene i Staalgaarden stillede sig stedse mere og mere uhyggelig. Hvem kunde vel sluttelig fortænke Tudorerne i, at de paa det kraftigste støttede deres »Merchant-Adventurers«, eller Hansaen i, at den vilde hævde sig i udelukkende Besiddelse af sine Privilegier? Englands nationale Handel vandt paa denne Tid i Sir Thomas Gresham, Dronning Elisabets »kongelige Kjøbmand«, en saa kraftig og bestemt Forkæmper, at Hansaen ikke mere kunde opvise hans Lige. Snart skulde Englændernes Bestræbelser for at knuse Gildebrødrenes Monopol vise sig i deres fulde Omfang. Allerede under Edvard VI. se vi Katastrofen udvikle sig.

Først blev der i Aaret 1551 opdaget en Sammensværgelse blandt Londons Borgere med det Formaal at tilintetgjøre de saa stærkt misundte fremmedes Privilegier. Støttet af Hertugen af Northumberland udviklede Sir Thomas fremdeles for Kongen, at Pengekursen ikke kunde hæve sig uden Staalgaardens Lukning; thi Hansaens Toldbegunstigelser skadede i høj Grad den engelske Handel. Snart derpaa indløb kun alt for berettigede Klager over Mishandlinger mod engelske Kjøbmænd i Stralsund og Danzig, og nu bleve Gildebrødrene stævnede for det kongelige Raad, hvor der blev oplæst følgende, højst uretfærdige Resolution for dem:

»Hansaen er ikke nogen lovlig Korporation, da dens Medlemmers Antal, Navn og Herkomst er ubekjendt, og den har paa Grund af Forfalskninger af enhver Art og ved Indførsel af fremmede Varer forbrudt Edvard IV.'s Privilegier.«

Dette var et yderst betænkeligt Tidernes Tegn. Ganske vist lykkedes det Hansaens dygtige Advokat, Dr. Henrik Sudermann hos Dronning Maria den blodige under 24de

Oktober 1553 at udvirke en Reces, som fornyede Staalgaardens Privilegier; men Broderskabets hele følgende Historie er dog kun en besværlig Kamp mod de fuldstændig forandrede Forhold i Handelsverdenen og Politikken, en haabløs Modstand mod en højere Magt. Man optog i Aaret 1555 et Laan paa 1000 Pund for paa en værdig Maade at kunne fejre Kong Philips Bryllupsindtog i London; Optagelsen af Pantelaanet synes næsten at have været en Forsigtighedsregel; Brødrene fandt det rigtigst ikke at stille deres Formue til Skue; Penge kunde de umulig mangle; thi ved denne Tid forsendte Staalgaarden aarlig 40000 Stykker Klæde fra England, de øvrige fremmede Kjøbmænd kun 1100.

Modsætningen mellem den engelske og Hansaens Handel blev uforsonlig, da den jomfruelige Dronning Elisabet kraftig og bestemt greb Tøjlerne. »Bort med de fremmede!« var Tidens Løsning og Maalet for Thomas Greshams utrættelige Stræben. Elisabet vidste, hvad hun var sine Undersaatter skyldig, og da engelske Kjøbmænd stadig bleve chikanerede paa den mest snæverhjærtede Maade af Hansastædernes Magistrater, modnedes hendes Beslutning.

I Aaret 1579 fik Gehejmeraadet Befaling til fuldstændig at ophæve alle Hansaens Privilegier med Undtagelse af de selve Staalgaarden indrømmede Friheder. Hansaen havde forudset noget lignende og havde i Lübeck besluttet at bringe Staalgaardens Sølvtøj og Dokumenter i Sikkerhed. Imidlertid vare tvende, af Elisabet stærkt begunstigede engelske Faktorier blevne oprettede i Stade og Elbing, altsaa paa tysk Jord. I Forening med Hansaen satte det spansk-burgundiske Parti den 1ste Avgust 1597 den Rigsdagsbeslutning igjennem, at Englænderne inden tre Maaneder havde at forlade tysk Grund, og nu nølede Elisabet heller ikke; hendes Admiraler Drake og Norris havde allerede udrettet det mest mulige med Hensyn til Skibes Opbringelse, og nu førte Elisabet det

sidste tilintetgjørende Slag mod Staalgaarden, i det hun den 23de Januar 1598 lod offentliggjøre en Befaling, i Følge hvilken de tyske Gildebrødre havde at forlade England inden 14 Dage. Denne Hævn gjaldt kun Tyskerne, hvorfor Polakkerne, t. Ex. Danzigs Borgere, vare undtagne. Den korte Frist blev rigtignok gjentagne Gange forlænget; men den 25de Juli 1598 paalagde Gehejmeraadet Londons Lordmayor og Sherifferne at tage Staalgaarden i Besiddelse og forjage Tyskerne. »Da det nu ikke kunde være anderledes«, droge Gildebrødrene med Oldermanden i Spidsen sørgmodige ud ad Porten, som blev aflaaset efter dem; »de have heller ikke, Gud naade os! kunnet ønske at tilbringe dér en Nat længere«.

Saaledes endte altsaa et Afsnit af Tysklands Kulturliv, og Resten er snart fortalt. Hansaborgerne turde endnu blive boende i Lynn og Boston; de haabede og haabede, at Dronningen igjen skulde give Hansestæderne deres Rettigheder og Ejendele tilbage; men forgjæves, Staalgaarden blev den engelske Admiralitetsbygning. Ogsaa Jakob I. tøvede med Restitutionen; i Aaret 1606 gav han vel Hansaen deres Ejendom tilbage, men ikke deres gamle Rettigheder. Med bedrøvet Hu gjensaa de sidste af den gamle Korporation deres øde Yndlingsplet; Staalgaardens Tage vare sønderbrudte, Hvælvingerne sprængte og berøvede deres Smykke. Det var aabenbart et Tegn paa Klogskab, men ogsaa paa fuldstændig Haabløshed, naar Tyskerne nu undlode at vælge en Oldermand og nøjedes med en Forvalter, der med Kone og Børn flyttede ind i de ærværdige Munkehaller og bortlejede de vidtløftige Rum for ikke ubetydelige Summer. I Aaret 1609 blev den sidste Rest af Sølvtøjet bortsmeltet, og den kloge Forvalter, Herman Holzschuh fra Lübeck forsøgte en captatio benevolentiæ over for den kunstelskende Prins af Wales, i det han forærede ham Holbeins oven omtalte tvende berømte Kunstværker. Fra Dag til Dag blev

Staalgaarden mere og mere øde, ja, den mistede sit gamle, hæderkronede Navn og kaldtes sluttelig ikkun det »rhinske Vinhus«. I Aar 1616 gave Tyskerne endelig Afkald paa de lange Rækker ubenyttede Kirkestole i Alle-Helgenes-Kirken; det var tydeligt nok den fuldstændigste Resignation, og det maa have været den haardeste Indrømmelse, Staalgaardens Fæller maatte finde sig i. Paa Kirkens Vægge og dens Gulv saae man de gamle hanseatiske Heltes og Sømænds Gravstene; nu skulde andre Slægter, Mænd af et fremmed Tungemaal, udslette deres Forfædres Spor. Saaledes tog Broderskabet et ydmygende Endeligt; tidligere havde Gildebrødrene behersket Ørigets Handel; nu vare de glade ved at faa et Par Hundrede Pund i Leje; den gamle mægtige Hal var forvandlet til et Pakhus.

Det hele var et nøjagtigt Billede paa, hvad der imidlertid var sket i det tyske Fædreland; under det 17de Aarhundredes politiske Storme var Byernes Forbund faktisk opløst, og hvor meget end patriotiske Hjærter trøstede sig med, at Hansaen kun var suspenderet, ændredes de faktiske Forhold aldeles ikke. Gildebrødrene i London ventede forgjæves paa Hjælp fra hinsides Havet; den kom ikke, men de bleve dog paa deres Post til det sidste. Da Englænderne t. Ex. i Aaret 1632 havde udfundet, at Grundstykket, hvorpaa Staalgaarden var bygget, egentlig var Kronens Ejendom, optraadte Hansaens sidste Repræsentanter endnu frimodig herimod og bevidnede højt og lydelig, at »denne gamle Gaard tilhører samtlige tyske Kjøbmænd, der ere bosiddende i Ansee-Stæderne« — som man nu skrev med en forunderlig Orthografi. Natten mellem den 2den og 3dje Septbr. 1666 sank endelig baade Staalgaarden, dens Gildehal og Alle-Helgenes-Kirken paa faa Rester nær som et Rov for Luerne.

Den engelske Regering tøvede endnu stedse med at fornye de fremmede Kjøbmænds Privilegier, men Staalgaardens Brødre vedbleve selv efter Branden at hævde deres gamle, gode Ret, og Karl II. var upartisk nok til at bekræfte Fri-

brevet for deres Koloni; men den gamle Pragt steg ikke mere af Asken. Kun Forvalteren fik indrettet sig en tarvelig Bolig, det øvrige Rum forvandledes til Pakhuse, til Værfter, til Varelagre, der udlejedes; som et vemodigt Minde om den gamle Tid laa endnu de ærbare gamle Gildebrødres grønne Haveplet midt i hele dette Virvar. De tre Hansestæder Hamburg, Lübeck og Bremen havde overtaget det gamle Forbunds Arv; men skjønt Lejesummen rigelig dækkede Udgifterne ved Staalgaarden, var den nu kun til Byrde, og efter langvarige Underhandlinger blev »Kejserens Kjøbmænds« Arv i Aaret 1853 bortsolgt til engelske Spekulanter for 72,500 Pund Sterling. Ni Hundrede Aars vexlende Historie fandt ved dette Salg sin endelige Afslutning; men hvorledes man nu end vil dømme om Staalgaardens gamle Brødre, ét maa man vistnok indrømme: de repræsenterede værdig deres Fædreland paa fremmed Jord.

Tyskland i det nittende Aarhundrede.*)

I.

Turnerne.

Ungdommen har til alle Tider tænkt mere radikalt end den modnere Alder; thi den lever mere i Fremtiden end med Nutiden og vurderer kun i ringe Grad den historiske Udviklings konservative Magt. Det bliver imidlertid altid et Tegn paa en sygelig Tilstand, naar Kløften mellem de gamles og de unges Tankesæt udvider sig alt for stærkt, naar Ynglingenes sværmerske Begejstring slet ikke har noget til fælles med Mændenes ædruelige Virksomhed. En slig indre Spaltning begyndte at udvikle sig i Nordtyskland efter den endelige Fred 1815. De unge Mænd, der under Vaabenlarmen havde fejret deres Manddoms Opvaagnen og deres Fædrelands Gjenfødelse, eller som paa Skolebænkene med bankende Hjærter havde lyttet til Efterretningerne om Bedrifterne under den hellige Krig, følte sig endnu berusede ved Minderne om disse uforglemmelige Dage; de fortsatte i Aanden endnu Kampen mod det vælske Væsen og Tvangsherredømme og følte sig nu som forraadte og solgte, da Fredens stille, prosaiske Arbejde begyndte paa ny. Hvor-

*) H. v. Treitschke: Deutsche Geschichte im neunzehnten Jahrhundert. II. Lpz. 1882.

ledes skulde Ungdommen kunne fatte, hvilke nagende Bekymringer for Udkommet der tyngede de ældres Sind? I gamle Tider — saaledes lød Ungdommens noget summariske Historiens Filosofi —, paa Folkevandringens og Kejserdømmets Tider havde Tyskland været Jordens Herskerstat; derpaa var fulgt Afmagtens og Trældommens lange Aar, Overforfinelsen og Forfranskningen var brudt ind, til endelig Lützows vilde forvovne Jagt bruste gjennem Germaniens Skove, og den stridbare Ungdoms hellige Skarer gjenskjænkede det tyske Folk sin Selvstændighed. Og hvad var nu Takken? I Steden for Fædrelandets Enhed opstod »dås deutsche Bunt«, som Fader Jahn sagde; men de gamle, der dog ved Ungdommens Heltedaad vare friede for det fremmede Aag, sank atter tilbage i Filisterdømmet, sade ved Skrivebordet og i Værkstedet, som om intet var sket.

Havde Fichte ikke set ret, da han engang varslede: den i Egenkjærlighed nedsunkne gamle Slægt maa først forsvinde til sidste Mand, før Frihedens og Lysets Tid kan bryde frem for Tyskerne? Og var det ikke Ungdommens Sag at give de sløvede gamle et Forbillede paa sand Tyskhed og hermed paa al ægte menneskelig Dyd? Den alene besad jo allerede det »absolut nye Selv«, som Filosofen vilde vække hos sit Folk, og den fattede Meningen af hans stolte Udtalelse: »At have Karakter og være Tysk er uden Tvivl enstydigt«. Ikke forgjæves havde denne Taler til den tyske Nation lært: »Ungdommen skal ikke spøge og le, den skal være alvorlig og ophøjet«. Stolt som Fichte selv, med knejsende Nakke og Læberne krusede af et trodsigt Smil, optraadte denne unge, krigerske Slægt, gjennemtrængt af Bevidstheden om sin store Bestemmelse og ligesom Mesteren fast bestemt paa ikke at lempe sig efter Verden, men at tilpasse de andre efter sig. Ungdommens Længsel var Daad, den af fri Selvbestemmelse fremspirende Daad, som Fichte havde prist, og hvert Blik

fra dens bebrejdende Øje syntes at sige: »Hvad der skal komme, maa komme fra os«. En saa varm religiøs Følelse, saa megen sædelig Alvor og saa stor fædrelandskjærlig Begejstring har maaske ingen Sinde besjælet den tyske Ungdom; men denne rene Idealisme var parret med en grænseløs Storagtighed, en lidet ungdommelig, gammelklog Dydsstolthed, der truede med at fortrænge al Ro, Skjønhed og Ynde fra det tyske Liv. Den unge Slægts raa Sæder mindede kun alt for stærkt om Mesternes Udsagn: »En Elskværdigheds Lære stammer fra Djævlen«. Naar disse Spartanere kom paa Afveje, kunde de Forvildelser, der udgik fra denne overspændte, sædelige Selvfølelse, let virke mere fordærvelig end det tankeløse, ungdommelige Letsind med sin hulde Daarskab.

Hvem tør sige, om Fichte under et længere Liv vilde have forsøgt at holde denne efter Daad tørstende Ungdom inden for Beskedenhedens Grænser, eller om ikke Frihedstidens Skuffelser vilde have forbitret den radikale Idealist selv? Han blev imidlertid allerede i Januar 1814 bortreven af Lasaretfeberen: han faldt som et Offer for den Krig, hvis Mening og Maal han havde opfattet saa ren og ophøjet, og Ungdommen, der altid kræver en Fører, kom nu under Paavirkning af andre Lærere, af hvilke ingen stod højt nok til at tæmme den unge Slægts Overmod. Blandt Lützows Jægere havde Turnfader Jahn kun haft lidt at sige; thi den ustyrlige Spektakelmager passede ikke for den militære Tjeneste med dens strænge Tugt. Først under Fredsunderhandlingerne bragte han sig igjen paa Tale, da han til Gadedrengenes Fornøjelse spaserede omkring paa Parises Gader med en Knortestok i Haanden og idelig skjældende og smældende mod den vælske Letfærdighed. Haaret, der efter Slaget ved Jena var blevet graat paa en eneste Dag, hang langt og ukæmmet ned ad Skuldrene; hans Hals var bar; thi det slaviske Halstørklæde sømmede sig ikke for den frie Tysker, saa lidt som den blødagtige

Vest; en bred Skjortekrave gik ned over den opstaaende, lave Krave paa hans smudsige Frakke. Og denne tvivlsomme Paaklædning priste han, fuld af Velbehag, som den sande, gammeltyske Dragt. Hvilken Fest var det ikke for ham, da Østerrigerne en Dag toge Lysippos's Broncehestе ned fra Triumfbuen paa Karruselpladsen for at føre dem tilbage til Venedig. Paa én Gang stod den kæmpemæssige Skikkelse ved Siden af Victoria'ens Broncestøtte oppe paa Buen, holdt en Tordentale til de tyske Soldater og slog med kraftige Næver løs paa Sejrsgudindens løgnagtige Mund og praleriske Trompet. Fra dette Øjeblik kjendte hele Staden ham, og Hjærtet lo i Livet paa ham, hver Gang Pariserne maalte ham med fjendtlige Blikke og hviskede til hverandre: Le voilà! Celui-ci!

Efter sin Tilbagekomst aabnede han igjen sin Turnskole: »Frisch, frei, fröhlich, from ist der Turngemein Willkomm!« I store Skarer strømmede nu Berlins Ungdom ud paa Gymnastikpladsen paa Hasenhaide og til Oberst Pfuels Svømmeskole ved Oberbaum. Af Studenterne kom der rigtignok kun en mindre Part; thi de fleste fandt det stridende mod deres Ære, at der skulde herske fuldkommen Lighed mellem Turnerne, at man skulde være Dusbroder med alle; heller ikke hos de lavere Klasser fandt denne nye Kunst i Begyndelsen nogen Tilslutning; thi den, som stadig har legemligt Arbejde, tror ikke, at hans Legeme behøver nogen Uddannelse. Desto ivrigere Deltagere var Smaafolkene fra Plamanns Skole, hvor Jahn engang havde været Lærer, og Drengene fra Gymnasierne og de andre højere Skoler. Disse unge Teutoner havde maattet holde sig borte fra den hellige Krig, brændte nu af Længsel efter at indhente det forsømte og vilde ved trodsigt Mod og kraftige Næver bevise deres Tyskhed; deres Øjne straalede, naar Jahn paa sine underlige Stavrim skildrede dem en ægte Turners Billede: »Tugendsam und tüchtig, keusch und kühn, rein und ringfertig, wehrhaft

und wahrhaft!« De lode sig det ikke sige tvende Gange, at de ikke maatte staa dér og »maabe som de ledige Drivere«, som de foragtelige »Kagebagere hist«, hvormed han sigtede til de skikkelige Borgere, der fra Grøften om Hasenhaide vare forundrede Tilskuere ved disse Ungdommens Kraftproduktioner. Ikke Leg og Fjas, nej, Liv og Virksomhed skulde herske ved Folkefesten, og hvilket Liv udfoldede sig ikke paa Gymnastikpladsen, naar Ynglingene, alle i graa Trøjer af ubleget Lærred og med bar Hals og langt Haar som Mesteren, øvede deres uhørte Kunster, disse Abe-, Karpe- og Rejespring, og hvad det nu alt sammen hedder. Med Fryd klang Sangen:

Als der Turnermeister der alte Jahn
Für des Volks urheilige Rechte
Vortrat zu der Freiheit Rennlaufbahn,
Da folgt' ihm ein wehrlich Geschlechte.
Hei wie schwungen sich die Jungen
Frisch, froh, fromm, frei!
Hei wie sungen da die Jungen:
Juchhei!

Naar Ferietiden nærmede sig, tog Jahn gjærne sin Øxe paa Skuldrene og brød med en lille Skare trofaste op til en længere Fodtur. I vældige Marcher gik det da fremad over Stok og Sten, i Vind og Vejr til Rügen eller ind i de schlesiske Bjærge. Om Natten lejrede Graatrøjerne sig gjærne under aaben Himmel ved Vagtilden, alt til den fromme Tyskheds Formerelse, og stolt lød Turnernes Vandringssang, forfattet af den brave Maszmann:

Stubenwacht, Ofenpacht,
Hat die Herzen weich gemacht.
Wanderfahrt, Turnerart
Macht sie frank und hart.

Ofte maatte man nøjes med det tørre Brød, og sjælden drak man andet end Mælk og Vand; thi Turnfaderen regnede ogsaa Maadehold blandt de for Tyskerne ejendomme-

lige Dyder, hvad før ham sikkerlig ingen dødelig har dristet sig til at paastaa. Langsomme Hoveder maatte ikke knurre, naar den hidsige Mester fremmede deres Tankearbejde ved en »Huskeseddel« (eine »Dachtel«); det var ikke noget simpelt Ørefigen, thi efter Jahns Etymologi udlededes »Dachtel« af »denken« (tænke). Forsaa imidlertid en Person sig alt for stærkt imod Tyskhedens Grundsætninger, eller traf den vilde Skare ellers paa noget ret anstødeligt, f. Ex. en fransk Indskrift eller en pyntelig Modenar, satte de smaa Utysker sig paa Hug omkring Gjenstanden for deres Forfærdelse, pegede med Fingre ad den og brølede Æ, Bæ!

Hos tapre Folkeslag maa alle Skolens Legemsøvelser kunne fremme krigerske Øjemed, naar de ikke skulle udarte til Barnagtigheder. Indordnet i den regelmæssige Skoleundervisning maa Gymnastikken kunne byde en gavnlig Modvægt mod Tidens Overforfinelse og lette Gjennemførelsen af den almindelige Værnepligt. Denne Opfattelse havde alt Aar tilbage bragt Gneisenau til at anbefale hele den opvoxende Ungdoms krigerske Uddannelse; i samme Retning, om end lidt svulstigt, udtalte sig nu en Kaptejn v. Schmerling i et Skrift »Turnen und Landwehr«; men denne vidunderlige Helgen, der alt i levende Live ved sine Uglspilstreger var bleven en sagnagtig Personlighed, kunde ikke engang gjennemføre det fornuftige uden paa Narrevis. Han var opvoxen i Had til den gamle Hærs Gamachetjeneste og havde hverken Dannelse eller Aandslivlighed nok til at fatte Betydningen af den nye Værnepligtslov. Efter Freden kom naturligvis mange unyttige Paradekunster op igjen, og da Berlins elegante Gardeofficerer ikke saae med nogen særlig Glæde paa de langhaarede Lømler fra Hasenhaide, mente Jahn, at Hæren atter var sunken tilbage i Tilstanden før 1807, og buldrede paa gammel Vis løs paa de »hvervede Lejeskarer, som dresseredes paa Paradepladsen«, og den tankeløse Ungdom faldt

det naturligvis ikke ind at opkaste det simple Spørgsmaal: Hvor i Preussen man vel fandt disse hvervede Lejeskarer? men den gik lærvillig ind paa Mesterens Haan og sang med Jubel:

Es hat der Held- und Kraft-Uhlan
Sich einen Schnürleib angethan,
Damit das Herz dem braven Mann
Nicht in die Hosen fallen kann.

Gymnastikpladserne bleve de Steder, hvor Partilegenderne frodig spirede frem, og hvor Befrielseskrigens Historie grundig forfalskedes: det var ikke Korporalstokkens Kunster, men Landeværnets, Landstormens og navnlig Friskarernes Begejstring, som havde vundet Sejren. Alle de Bedrifter, Jahn havde haft i Sinde at udføre med sine Lützowere, men desto værre ikke faaet i Stand, bleve nu lidt efter lidt fuldbragte i hans Turnfællers pralende Samtaler. Hvis man skulde tro disse Kraftmennesker, maatte man komme til den Overbevisning, at ved det næste franske Indfald behøvede det tyske Turnersamfund kun at gjøre et eneste uhyre Rejespring for at knuse Fjenden. »Vi kampprøvede Mænd, vi ryste ej for Lejeskarer«:

Sold mag hinaus senden zum Strausz
Buntes Gewürme:
Thürme und Stürme
Sind wir, die Zügel und Flügel im Strausz!

Jahn vilde lige saa lidt have noget med Skolen som med Hæren at gjøre; hans Gymnastikpladser skulde være en Verden for sig, være et Arnested for Tyskheden og fuldstændig gjennemtrængte af hans Aand. Hvor ærlig og brav han end var, var han dog bleven fortumlet af den umaadelige Beundring, som mange begavede Mænd havde ødslet paa ham. Maatte han ikke blive fristet til at holde sig for den tyske Ungdoms Skytshelgen, naar Schenkendorf over sit smukke Digt: »Wenn Alle untreu werden, so

bleiben wir doch treu«, havde sat den Overskrift: »Erneuter Schwur an den Jahn!« Her stod det jo tydelig at læse, at naar alle svore til falske Guder, »prædike og tale« Jahn og hans tro Fæller »endnu om det hellige tyske Rige«. To Universiteter, Jena og Kiel, sendte ham næsten samtidig Doktordiplomet og priste med hele den akademiske Veltalenhedskunst ham som Grundlæggeren af ars tornaria, som Ungdommens Opvækker, det tyske Sprogs Redningsmand, som en anden Martin Luther. Frederik Thiersch dedicerede ham sin Udgave af Pindar og skildrede i en begejstret Fortale, hvorledes Gymnastikken hos Hellenerne og Tyskerne var i Slægt med alle Menneskehedens ideale Bestræbelser; de firskaarne Skikkelser paa Hasenhaide mindede desto værre langt oftere om Gladiatorbillederne fra Caracallas Thermer end om de lavrbærkronede Sejrherrer fra Olympia.

Naar aandrige lærde kunde overvurdere denne haandfaste Priegnitzer-Bonde paa en saa sælsom Maade, hvorledes skal man saa kunne undre sig over, at Ungdommen forgudede ham. Alt efterlignede man hos ham, og naturligvis mest hans Unoder: hans barbariske Sprog, Grovhed og Tølperagtighed. Hans Lyst til kraftige, folkelige Vendinger blev snart til Maner, da han manglede al Selvkritik; de unge Turnere og de rasende »Franskmænds-Hadere« i det »berlinske Samfund for tysk Sprog« overgik endnu Mesteren i Daarskab; under det Paaskud at ville rense Sproget foranstaltede de en formelig Jagt paa alle Fremmedord, kaldte t. Ex. Universiteterne for »Vernünftturnplätze«, talte i Koncertsalene om »Tiefknüppeln« og »Tiefgeigen« (Basser og Violoncellor) og naaede saaledes et svulstigt Kaudervælsk, der var lige saa utysk og langt mere aandløst end det syttende Aarhundredes Sprog med dets udenlandske Brokker. Jahns Manerer vare og bleve endnu lige saa ubehøvlede, som den Gang han i sine akademiske Heltedage kastede sine Modstandere Kokaser i

Ansigtet eller forskansede sig i en Hule paa Skrænten af Giebichenstein og slyngede Klippestykker i Hovedet paa de fremstormende Studenter.

Ungdommen forvildedes under en Personlighed, for hvem Oldtiden, Kunsten og hele Skjønhedens Verden var en lukket Bog. Med Mod og Kraft var den unge Tyskhed velsignet i en rigelig Grad; men andre, ikke mindre tyske Dyder som Beskedenhed, videnskabelig Sans, forsagende Flid, Ærefrygt for Alderdommen og Lovene kom i Miskredit. Det klæder vel ingen godt altid at give Dydsprædikanten; men i umodne Knøses Munde klang det lige saa taabelig som hele dette Praleri med deres Kyskhed. Alle forstandige Lærere begyndte at beklage, hvor uvorne og trodsige deres Elever bleve, hvorledes Kyllingen stedse vilde være klogere end Hønen. Hvor ofte havde ikke Udlændingene tidligere spottet over den besynderlige Modsigelse, at Tyskerne nok havde langt højere Tanker om Kvindernes Værdighed end andre Nationer, men i deres Omgangsformer lagde disse Tanker i saa ringe en Grad for Dagen; først den nyere Litteratur havde nogenlunde tæmmet dette mandhaftige Væsen, Kvinden var i det tyske Samfund atter kommen til sin gode Ret; og nu begyndte den plumpe germaniske Bjørn igjen brummende at strække sig, og de unge Mænd satte deres Stolthed i at vise sig utaalelige for Kvinderne.

Det mest vidunderlige ved denne nye Tyskhed, der i sine Drømme omfattede det hele Fædreneland, var dog, at man strax atter faldt tilbage til den vante, smaalige Lavsaand, at man strax begyndte med at danne en stræng afsluttet Sekt med egne Skikke og et eget Sprog. Her var Turnerstaten, Turnerlivet, Turnerbekjendelsen, her alene blomstrede den sande Frihed og Lighed:

So hegen wir ein freies Reich,
An Rang und Stand sind Alle gleich.
Freies Reich! Alle gleich! Heisa juchhe!

I Turnerviserne er det sjælden den sorgløse, ungdommelige Munterhed, der kommer til Orde; de fleste af disse unge Poeter tage strax Fægterstilling, fare udfordrende, skjældende, smældende løs paa Fjenderne af den højlovlige Turnkunst: »Hvad kommer det Ørnen vel ved, naar Spurven paa Møddingen udler ham?« Og Jahn nærede selv denne Sektaand paa den mest taabelige Maade. Enhver, der holdt sig borte fra den indviede Kreds, var en »Meindeutscher, Siemännlein, Zwingherrnknecht«, og af Lavsbrødrene behandledes han som en Fusker, en »Bønhase«, med den groveste Utaalsomhed. I sit syvende Turnerbud befalede Jahn ligefrem, at enhver Turner øjeblikkelig skulde gjøre ham en Meddelelse, naar han kom til Kundskab om, »hvad en Fjende talte, skrev eller virkede imod Turnkunsten, at han til Tid og Sted kunde med Skam og Skade blive mindet herom.« I al Uskyldighed voxede saaledes lidt efter lidt en lille Stat frem i Staten; den uskyldige Gymnastikforening optog mange af den politiske Partifanatismes Unoder, og mangt et ængsteligt Sind mindedes ved disse tyske, langhaarede Puritanere om de engelske Rundhoveder og sammenlignede de teutoniske Barhalse med Revolutionens Sansculotter.

De voxne have altid en Del af Skylden i de unges Daarskaber. Ungdommens Anmasselse vilde aldrig være stegen saa højt, naar ikke de gamle baade med Ros og Dadel havde overvurderet det hele Barnelegeri i en Grad, der nu til Dags forekommer os næsten ubegribelig. Det offentlige Liv i Preussen syntes næsten uddøet, det store Arbejde med Statens Nyordning gik for sig i Regeringskontorerne, Aviserne anviste Fædrelandet kun en beskeden Plads i Slutningen af Bladet efter de udenlandske Efterretninger, og ofte havde de hele Uger igjennem intet andet at berette end om fyrstelige Besøg, Manøvrer eller om »den i Sandhed sjældne Fest«, et Embeds-Jubilæum, hvor Jubeloldingen modtog den røde Ørns Orden og udgød

Rørelsens Taarer ved »dette, visselig sjældne Bevis paa Allerhøjstsammes Naade«. Kun Gymnastikpladserne gave endnu rigeligt Stof, Bladene bleve aldrig trætte af at skildre denne stridbare Ungdom med dens »dybe Sind og barnlige Fromhed, dens stærke Mod og tankerige Dybde«, skjønt Flertallet af Læserne i Stilhed forbandede de »ubehøvlede Rækler«. Gymnastikforeningernes Ture med deres pralende Larm minde stærkt om Middelalderens ophidsede, støjende Flagellantskarer; i mangen lille Stad modtog det samlede Byraad Turnerskaren ved Byens Port som en sejrrig Hær, og da Jahn med sine Fæller første Gang kom til Breslau, var den halve Stad dragen dem i Møde paa Landevejen, og de sveddryppende og ved det lange Udholdenhedsløb ingenlunde forskjønnede Helte skred timevis frem gjennem de gabende Borgeres Rækker.

Ved Siden af slige Filistre maatte de føle sig som »den gode Sags« udvalgte Forkæmpere. Ganske vist fandtes der blandt de gamle ogsaa enkelte, »som ikke vare Aandsinvalider«, og ligesom Turnerne bekæmpede det vælske Væsen, det franske »Smuds- og Giftsprog«, saaledes t. Ex. Juristen Theodor Welcker i hans Skrift: »Hvorfor maa det franske bort?« Saaledes ogsaa Willemer i Frankfurt, der skrev et »Ord til Tysklands Kvinder« for at fortrænge Pariserdragten. Samme Tanke udførtes videre af Hofraad Becker i Gotha under heftige Udfald mod »Pyntedukkerne og Moden, denne fjollede Lovgiverske«; det net malede Mønsterbillede paa »en tysk Stadsdragt«, som han vedføjede sin Bog, var desto værre ikke andet end en Efterbildning af den sorte spanske Dragt fra det syttende Aarhundrede. De tyske Kvinder vilde imidlertid ikke opgive de brogede Farver, og Mændene ikke undvære deres Tankeudvexlinger med den franske Kultur. Da de gamle saaledes i Forstokkelse holdt fast ved deres »vælske Væsen«, var Tyskheden alene henvist til Ungdommen, og her blev den stedse overmodigere. Mangen Fader sendte

kun sine Sønner til Gymnastikpladsen, fordi han vilde skytte dem mod deres Kammeraters Haan. Overalt, hvor en ung Mand traf en anden, der som han selv bar en Dolk med en Staalkjæde uden paa den luslidte gammeltyske Frakke, fandt de tvende snart hinanden som Medlemmer af en usynlig Kirke og sværmede selv anden for deres »Ueberzeugung« (Overbevisning). Dette Udtryk havde hidtil kun betegnet den gjennem andres Vidnesbyrd indvundne Erkjendelse, nu fik det en ny pathetisk Betydning, som det har bevaret den Dag i Dag. Overbevisning var Samvittighedens Stemme, Tyskerens sande Jeg; Troskab mod sin Overbevisning var den højeste af alle Dyder; at ændre sin Overbevisning var at forraade sig selv og Tyskheden. I den svælgende Nydelse af denne fælles Overbevisning følte Ungdommen sig sikker paa Fremtiden, og Sartorius fra Gieszen, kaldet Bonden, sang i sin »Turnleben«:

Ueber jede Schicksalsbeugung
Schwingt uns unsre Ueberzeugung.
Diese macht uns Alle gleich,
Stiftet unser neues Reich.

Hvori denne hellige Overbevisning da egentlig bestod, kunde vistnok ingen af de unge Sværmere fortælle, allermindst maaske selve Turnfaderen. Intet er mere latterligt end at fremsætte en Bebrejdelse om hemmelige Sammensværgelseskunster mod ham, som kun følte sig til Pas, hvor der blev skreget og støjet. Jahns Troskab mod Kongen var hævet over al Tvivl, og selv i senere Aar har han ofte nok belært sine unge Venner om, at Tysklands hele Frelse kun kan komme fra Preussen. Hans Drøm var og blev Fædrelandets Enhed; han følte og udtalte ofte i kraftige Ord, at en Koalitionskrig med et kummerligt Udfald ikke var tilstrækkelig til at vække den slumrende Nationalstolthed. »Tyskland behøver en Krig paa egen Haand for at udfolde sin Folkelighed i dens hele Fylde«.

I sine Runeblade (1814) skildrer han endnu mere eftertrykkelig, men ogsaa mere besynderlig end tidligere i »det tyske Folkevæsen«, hvorledes Folkets Sjæl tager Skade af Smaastatsuvæsenet: »Fædrelandet maa vække høje Følelser, avle høje Tanker, være en Helligdom og blive et Heltehjem. Ynkelighed er en Grav for alt stort og smukt. Rhein und Rinnstein, Berlin und Berlinchen, Wien und Winzig, Leipzig und Lausig«. Som Fichte haabede han paa en Tyran for Tyskheden: »Ethvert Folk ærer sin Enhedsskaber som Frelser og har Tilgivelse for alle hans Synder«. Dog om Formerne for og Midlerne til den tyske Enhed havde han aldrig gjort sig nogen klar Tanke; ham var det ligegyldigt, om Kejserdømmet blev overdraget et enkelt Hus til Arv eller gik paa Tur mellem de tyske Fyrster, som »Bryggeriretten i mange tyske Stæder«.

Til Massen af sine Turnere talte han sjælden om Politik, og mange strængt konservative unge Mænd, t. E. Brødrene Ranke, toge Del i Øvelserne uden at lide nogen som helst Ærgrelse. Desto mere forsyndede Jahn sig ved sine unyttige Taler i sine fortrolige Fællers Kreds; her skjældte han ubændig løs paa Mennesker og Ting, der gik langt uden for hans Synskreds, her pralede han med de sig nærmende Kampe mod ukjendte Fjender. Hvad skulde den unge Hedspore Henrik Leo vel tænke sig, naar Turnfaderen udførlig belærte ham om, at med Dolken skulde man først sigte efter Øjnene og derpaa, naar Offeret holdt Armene for Hovedet, støde efter det blottede Bryst? Frants Lieber, den mest aandrige og mest ophidsede af de unge Sværmere, indførte samvittighedsfuldt alle »Guldkorn fra Fader Jahns Mund« i sin Lommebog og forskjønnede dem undertiden yderligere med Visdommen fra sit eget attenaarige Hoved; naar Mesteren udtalte den vægtige Sentens: »Ord mod Ord, Pen mod Pen, Dolk mod Dolk«, tilføjede Eleven paa egen Haand Slutningen: »sætter man mig fast, lad saa være!« Og sligt meningsløst Skryderi lød som Løsenet til

en Sammensværgelse. Med Franskmændenes Fordrivelse var Jahns politiske Tankeforraad udtømt; de offentlige Forelæsninger, han holdt i Aaret 1817 over Tyskheden, indeholdt, enkelte gode Indfald fraregnede, kun hule Kraftord. Helst vilde han mellem Tyskland og Frankrig plante en stor Urskov, beboet af Bjørne og Uroxer; men da dette desto værre ikke gik an, maatte i det mindste alt Samkvem med de vælske høre op: »Den, som lader sine Døtre lære Fransk, handler ikke bedre, end om han selv lærer hende Letfærdighed«. Herimellem faldt nu heftige Angreb mod den hemmelige Retspleje med dens Skriverkarle og en hel Ordbog af Skjældsord mod Hofmændene og Statsmændene, disse Forgemaks-Springere, Skjørtekrebs, Koblere og Vejrhaner. Sluttelig raabte han: »Gud velsigne Kongen, formere Tyskheden og skjænke os naadig og snart det ene, der gjøres os nødvendigt, en vís Forfatning«.

Hvad han tænkte sig under en vís Forfatning, var ham selv dunkelt; men Ungdommen tøvede ikke med at overgaa Mesteren i taabelige Drøftelser over uforstaaede Spørgsmaal. Turnervæsenets Kyniskhed, dets Had mod al Glans og al Adel har sin Rod i den tyske Karakters dybeste Ejendommelighed; Længslen efter den første Menneskeheds formløse Simpelhed har det tyske Folk altid bevaret, og naar det germaniske Blod kommer i Kog, har det ofte givet sig Luft i tøjlesløs Raahed, saaledes t. Ex. i det sextende Aarhundredes Grobriansskrifter, og senere i den poetiske »Sturm- und Drangzeit«. Dog ogsaa de forhadte Jakobineres politiske Lighedsfanatisme øvede en ubevidst Indflydelse paa Turnernes Tankesæt. Naar Buris »Turnruf« víste de forfængelige bort fra Kamppladsen med de Ord: »Bort fra Lighedens Helligdom, der Træl og Herre hader«, var det uundgaaeligt, at de unge Hedsporer kort og godt overførte Lighedens Evangelium paa det politiske Liv. Skjældsord mod »de svælgende Hoffers Snyltedyr, Komedianter, Horer, Heste og Hunde«, hørte med til Turner-

skik, og i Skolestuerne fornøjede man sig over en Regneopgave, som en »gesinnungstüchtig«, teutonisk Lærer havde stillet: naar et fyrsteligt Hof koster to Millioner Thaler, hvad koste saa tre og tredive? Mangen smuk Sang fra Befrielseskrigen fik nu i Fredstiden en anden Betydning; Folkevreden, som de paakaldte, vendte sig nu, da den fremmede Tyran var styrtet, uvilkaarlig mod de hjemlige Fjender, og snart dukkede nye Sange frem, der aabenlyst forherligede det frie Turnervæsens Kamp mod Kronerne:

Noch ficht mit der Wahrheit gekrönter Wahn,
Noch kämpft mit dem Teufel die Tugend . . . .
Der Freiheit Wiege, dein Sarg, Drängerei,
Wird gezimmert aus dem Baume der Turnerei!

Saaledes blev Ungdommens rene Begejstring for Fædrelandets Enhed lidt efter lidt forstyrret ved radikale Fraser. Den borgerlige Orden truedes vel kun i ringe Grad ved sligt Skvalder; men den opvoxende Slægts Retsfølelse var udsat for Farer, naar Ungdommen saaledes svælgede i overmodige Trusler og helt glemte, at Ord dog bør have Mening.

Kongen var med sine strænge militære Anskuelser fra første Færd en Fjende af Turnernes Raahed; men Hardenberg glemte i sin Velvilje og Taknemmelighed ikke de Fortjenester, Jahn havde indlagt sig under de hemmelige Rustninger, og behandlede hans Taabeligheder med Lempe. Han kunde ganske vist ikke skaane ham for en venlig Advarsel, da en Husfader, der lod sine Døtre lære Fransk, besværede sig over Jahns Forhaanelser. En Gjentagelse af hine offentlige Forelæsninger blev forbudt, men i øvrigt foretog man sig ikke noget mod Jahn, og han hævede sin Gage af Statskassen. Ogsaa Altenstein anerkjendte frimodig Turnøvelsernes Nytte og syslede med Planer til deres Indførelse i Skolerne. Begge Statsmænd vare villige til at skaffe Turnfaderen en Forsørgelse f. Ex. som Kromand; til

et akademisk Embede som Lektor i det tyske Sprog fandt de ham derimod ikke dygtig nok.

Det første Angreb paa Turnerskabet udgik fra litterære Kredse. Efter Berlins Mønster blev der indrettet Gymnastikkursus først i Breslau, senere i mange andre Byer; Jahns Bog over den tyske Turnkunst, som han udgav med sin Elev Eiselen, tjente overalt til Ledetraad ved Undervisningen. Da løftede Steffens sin advarende Røst mod Turnervæsenets Udartning, først 1817 i sin Bog: »Nutiden og hvorledes den er bleven«, senere i Karikaturer over det helligste og andre Skrifter, og nu begyndte under almindelig Deltagelse den store Strid, Breslauer-Turnstriden, en af hine mere litterære end politiske Kampe, hvori den politiske Lidenskab under hin Overgangstid plejede at give sig Luft. Steffens dømte alt for strængt om Turnernes Unoder; hans fine æsthetiske Natur miskjendte, at en ægte germansk Natur sjælden naar frem til mandig Kraft og Holdning uden et Overmaal af ungdommelig Raahed; han manglede ogsaa den rolige Humor, der krævedes til bag Jahns Underligheder at finde den ærlige Kjærne; men Steffens havde utvivlsomt rigtig opfattet Turnvæsenets tsore Skjødesynd, den opvoxende Slægts stygge Overmod, og man kunde ikke drage det ærlige Sindelag i Tvivl hos den fyrige Taler, der i Foraaret 1813 havde opflammet Breslaus Ungdom med Raad og Daad. Brave Mænd stode paa begge Sider, Venner og Brødre fjærnede sig i Vrede fra hinanden. Karl v. Raumer skilte sig fra sin Svoger og Kampfælle Steffens; hans Broder Frederik og hans Fagfælle, Historikeren Karl Adolf Menzel toge Anklagerens Parti. Blandt Turnervæsenets Talsmænd udmærkede sig særlig den lærde Lexikograf Passow; hans frimodige, men lidenskabelige Skrift »Turnziel« stillede ligefrem som Turnkunstens Opgave »den successive Udvikling til Menneskehedens højeste Maal«; det var et ædlere Øjemed end Uddannelsen af »Soldater og Lejesvende til Vilkaarlighedens

Slagterbænke«. Naar de gamle talte med en saa højtidelig Alvorlighed om Skraastangens og Springbrættets kulturfremmende Magt, kunde Ungdommen da ikke godt drage i Tvivl, at Verden drejede sig om dem.

Enkelte ængstelige Folk i Berlin, der allerede længe havde sporet uhyggelige demagogiske Formaal bag Turnervæsenet, opmuntredes nu ved Steffens' Optræden til nye Angreb, saaledes Overlærer Wadzeck, Forfatteren Scheerer og ikke mindst den berygtede Cölln, hvis Smædeskrift fra Tilsiterfredens Tider, »die Feuerbrände«, endnu stod i frisk Minde. Slige hadefulde Denunciationer forgiftede fuldstændig Ungdommens frimodige Sind. Jahn buldrede løs mod den mangehovedede Øgleæt, dette Utøj, »das sich mit Recht Schriftsteller nennt, weil es wirklich Anderer Schriften nachstellt«. Hans Elever sang en Haansang med det nette Omkvæd: »nicht zecken und nicht scheeren soll uns ein fauler Bauch«, og de Træhoveder, som de paa Hasenhaide nedskød med Spyd, kaldtes Wadzecks. En sygelig, fuldstændig meningsløs politisk Ophidselse fik mere og mere Overhaand paa Gymnastikpladserne. Med Beklagelse saae Altenstein denne Vending; han vidste, at Kongens Uvilje daglig voxede og skrev med Bekymring til Rigskansleren: »Naar allerede Turnervæsenet misbruges og opfattes saa falsk, taber man Haabet om det vigtigere, den frie Forfatning og andet«. Han bevarede sin velvillige Holdning saa længe som muligt; først da den akademiske Ungdoms larmende Færd havde sluppet Reaktionen løs, udbrød ogsaa Forfølgelsen mod Turnervæsenet.

II.

De thüringske Smaastater.

Turnervæsenet udgik fra Berlin, Studentersamfundenes (die Burschenschaft) Vugge stod i Thüringen; her midt i

dette gemytlige Anarki blandt en patriarkalsk Folkestump, der aldrig havde kjendt Statslivets Alvor, kunde denne romantiske Studenterstat ret udfolde sig i sin hele Selvbehagelighed og Tillidsfuldhed og føre sit naive Drømmerliv, uberørt af den raa Virkelighed. Blandt alle de skæbnesvangre Tilskikkelser, der have vanskeliggjort Vejen for det tyske Folk frem til en mægtig Stat, spiller den Omstændighed maaske ikke den ringeste Rolle, at Tysklands Midte har en saa fuldstændig upolitisk Historie; næsten alle andre tyske Stammer have dog gjort et eller andet Tilløb til at vinde politisk Magt, kun Thüringerne aldrig; den tyske Kultur har dem uendelig meget at takke for, den tyske Stat derimod aldeles intet. Allerede i den ældste Tid evnede de ikke at skabe sig et eget Stammehertugdømme. Senere hen under deres Landgrevers Herredømme tilkæmpede Thüringen sig for første Gang en glimrende Plads i Nationens aandelige Liv, ikke ved en Fylde af egne Talenter, men ved en vidtstrakt, forstandig Gjæstfrihed, som svarede til Landskabets centrale Beliggenhed. Fru Aventiure holdt sit muntre Hof paa Wartburg, og de ridderlige Saugere fra alle Rigets Egne bejlede ved Rimenes Velklang til Herman den mildes Gunst; men det sangrige Land tog kun ringe Del i de store Kampe i hine Hohenstauffernes Tider, og da Wettinerne snart derpaa tiltraadte Herredømmet, sank Thüringen ned til et Biland; den sachsiske Rudekrans fortrængte den gamle stribede Landgreveløve. Det politiske Tyngdepunkt for Wettinernes Magt laa i Markgrevskabet Meissen, i Kurhertugdømmet og de østlige Landskaber, og snart derpaa blev den fremblomstrende tyske Mellemstat igjen forstyrret ved den skæbnesvangre Deling, der var Resultatet af den brodermorderiske Kamp mellem Ernestinerne og Albertinerne.

For anden Gang straalede den aandelige Berømmelse over Thüringens Bjærge, da Landets største Søn under sine fromme Fyrsters Beskyttelse begyndte Kampen for

Evangeliet, og de ridderlige Minnesangeres Borg saae den tyske Bibel blive til. Dog netop denne rige Tid var afgjørende for Landets politiske Forfald. Den tyske Historie kjender kun faa saa tragiske Skæbnens Omvexlinger som dem, der ledsagede den ernestinske Magts pludselige Sammensynkning; ingen anden tysk Fyrsteslægt har saa bittert maattet føle, at den havde forsømt sin store Tid, har saa smertelig maattet prøve, at den politiske Magt tilhører den dristige Vilje. Da Kejser Maximilian I. lukkede sine Øjne (1519), var Kurfyst Frederik den vise Overhovedet for hele Fyrstestanden, Fører for Rigets Reformparti, og det laa i hans Haand at skaffe Nationen et tysk, et evangelisk Kejserdømme; men han viste Kronen tilbage; thi »Ravnene ville have en Ørn«. En sælsom Lykkens Gunst bød atter og atter hans tvende Efterfølgere Lejlighed til at indhente det forsømte; paa hver Rigsdag skuede Folket forventningsfuldt op til Ernestinernes Paafuglefjer. Under Protesten i Speyer, ved den augsburgske Konfessions Overleverelse, overalt, hvor der blot er Tale om at aflægge et Vidnesbyrd for Guds Ord, »møde de vel paa Pletten« og hævde deres ærefulde Valgsprog: »Lige ud gjør en god Løber«. I deres eget Land danner sig den første evangeliske Landskirke, deres Navn er uadskillelig forenet med alle Protestantismens store Minder. Dog ud over Standhaftighedens og Troskabens passive Dyder naar deres Begavelse ikke. Den eneste Beslutning, der kan frelse dem, en aaben Kamp mod det spanske Fremmedherredømme, bliver i samvittighedsfuld Betænksomhed og træg Daadløshed atter og atter udsat, til den flegmatiske Nøler Johan Frederik ved sin exempelløse Udygtighed ynkelig bukker under for Habsburgernes og hans albertinske Fætteres overlegne Statskunst.

Næppe en Menneskealder efter Kurfyrst Frederik den vises forsagte Resignation fik hans Sønnesøn den spanske Ørns skarpe Klo at føle, Kurhatten med de gamle wettinske

Stammelande gik tabt til Albertinerne, og i Steden for at være de tyske Protestanters Skytsværn maatte Ernestinerne efter den schmalkaldiske Krig nøjes med Bekjenderens Martyrkrone. Det er ynkeligt at se, hvorledes det ydmygede, men hæderlige Dynasti saa rolig og fattet finder sig til rette i de nye kummerlige Forhold, ganske opgiver hver politisk Tankegang, helt gaar op i huslige Smaasorger, og atter og atter opløser Levningerne af sin gamle Magt ved en endeløs Række af Delinger og Ombytninger, til Huset sluttelig er sunket ned til det laveste Trin blandt den tyske Fyrstestand. Ogsaa de albertinske Sidelinjer, som bleve afspiste i Thüringen, hjemfalde til samme Forblindelse. Stadig nye Linjer opstaa og forsvinde, og de thüringske Lande ere i evig Bevægelse som Markstümperne i en Landsbys Fællesmarker; i Løbet af halvandet Hundrede Aar skifter Herskabet Römhild fem Gange Herre, ved hver ny Deling forvirres og sammenfiltres Grænserne; i Ruhla skiller en Bæk midt i Byens Gade Weimars og Gothas Omraade, og en Student fra Jena kan paa en Eftermiddags Udflugt meget vel komme i Konflikt med tre, fire forskjellige Landsherrers Politi.

Ved Siden af Schwaben var Thüringen saaledes blevet det tyske Smaastatsvæsens forjættede Land, og da den moderne Statsidé endelig ogsaa gik op for disse Dynastfamiljer, da Ernst August af Weimar indførte Førstefødselsretten, og de Ernestinske Fættere lidt efter lidt fulgte det gode Exempel, Meiningen dog først 1801, var Adsplittelsen allerede fuldendt, og Smaastatsvæsenet viste sig mere livskraftig end i Sydvest, da der her udelukkende var Tale om verdslige Fyrster. Paa Wienerkongressens Tid vare de syv Hundrede Tusende Mennesker, som beboede Thüringen — de preussiske og hessiske Omraader fraregnede —, fordelte mellem fem sachsiske Huse, to schwarzburgske og tre reussiske Linjer, af hvilke Forbundsakten desto værre kun anerkjender de tvende. Og disse ni eller ti Linjer stode

aldeles selvstændige over for hverandre som suveræne Stater; af fælles Institutioner havde de ikkun Universitetet og den nye Landsoverret i Jena. Undertiden havde Folket vel en svag Anelse om denne Tilstandenes Jammerlighed; i Egnen ved Roth, to Mil fra Hildburghausen, sang man Visen:

Hildburghäuser Gebot
Langt bis Roth;
Da hat's a Krümm
Und kehrt wieder üm;

men i Grunden følte man sig lykkelig i denne gemytlige Smaalighed, hvor Fyrstenaade og Svogerskab behagelig jævnede Vejen for ethvert, blot nogenlunde brugbart Individ. Aldrig, ikke engang i det feberagtige Aar 1848, have Thüringerne for Alvor tænkt paa deres Smaaherrers Mediatisering.

Her, som overalt i Mellemtyskland, findes en broget Mangfoldighed af ejendommelige Folkesæder og Skikke, sammenpressede paa et ringe Omraade. Den ensomme Vej »Rennsteg«, som følger Ryggen af Thüringer Wald og fra ældgamle Tider var Grænsevejen mellem Thüringen og Franken, dannede endnu stadig en skarp Adskillelse mellem Stammerne; mod Syd møder man det frankiske Landskabsmaal i Henneberg og det aldeles sydtyske Folk i Coburg, mod Nord det egentlige Thüringen mellem Saale og Werra, og dernæst, øst for Saale, den afvigende, med slaviske Elementer blandede Folkeejendommelighed. Ogsaa i de nye, sent og rent tilfældigvis opstaaede dynastiske Omraader udformedes snart en sej, rigtignok uskyldig og filisteragtig Partikularisme, der lige fuldt dog var stærk nok til at vanskeliggjøre enhver Ændring. Alle brave Meiningere følte sig saaledes lyksalige, da deres trættekjære Hertug Anton Ulrik, for at røve sine Fættere i Weimar og Gotha den ventede Arv, i sit tresindstyvende Aar gik hen og giftede

sig anden Gang og derpaa af ren Ondskab fik hele otte Børn. Gotha og Altenburg, som længe havde været forenede under én Hertughat, hævdede urokkelig deres Existens som tvende selvstændige Stater, der ikke engang vilde anerkjende hinandens Mønter, og kun Karl Augusts Viljestyrke lykkedes det at samle de tre Fyrstendømmer Weimar, Jena og Eisenach til en Fællesstat. Landets naturlige Hovedstad Erfurt havde under Mainzer-Kurfyrstens Krumstav altid indtaget en Særstilling midt i sine protestantiske Omgivelser, og efter at Universitetet var ophævet, vegeterede den som en stille Fæstning og Embedsby.

Saaledes pulserede det politiske og aandelige Liv kun svagt; blandt de større Stæder fandtes næsten ingen, som ikke en Tid havde været et Fyrstehus's Residens; men ingen af disse kummerlige Byer hævede sig over den kjøbstadagtige Smaalighed. Overalt fandtes Tilløb til et rigere aandeligt Liv, smaa Samlinger og almennyttige Anstalter, syv offentlige Bibliotheker tæt ved hverandre, men ingensteds noget helt og stort. Landet var oversaaet med Slotte, Parker og Dyrehaver som ingen anden Egn; mangt af disse Fyrstesæder havde betydelige Minder gjort dyrebart for Folket, som Wartburg og det stærkt omtvistede Friedenstein, som Altenburg, hvor det sachsiske Prinserov fandt Sted, Fæstningen Coburg, hvor Luther fandt et Asyl 1530, og Fröliche Wiederkunft, hvor Johan Frederik ved Jagtens Glæder fandt Lise for Ængstelserne under den spanske Fængsling. Mange andre mindede dog kun om en ørkesløs Smaafyrstes naragtige Indfald; her havde t. Ex. en Günther fra Schwarzburg sin Hustru til Puds (zum Possen) opført Jagtslottet »der Possen«; hist havde Kristian af Weiszenfels for at forevige sin Cæsarstorhed først ladet sit Portræt udhugge tre Gange i kæmpemæssigt Relief i Unstrutdalen paa Vinbjærgenes røde Fjældmure, omgivet af Fader Noah og hans Vingaardsmænd, og senere

endnu engang rejst sin forgyldte Rytterstatue paa Freiburgs Torv.

Underdanige Penne kaldte det yndige Land en af Fyrstehænder plejet Guds Have; men de smaa Landsfædres trolig flittige Omhyggelighed blev langt ind i det attende Aarhundrede i Virkeligheden meget ufrugtbar. Aanden forhærdedes under den haarde Lutherdoms langvarige Herredømme; enkelte Fyrster som Ernst den fromme af Gotha forstode vel at vække et kraftigt, kirkeligt Liv; men for de fleste var Theologien kun en aandløs Tidsfordriv; lykkelig f. Ex. det Hof, der blandt sine Prinser kunde opvise »en durchlauchtig, otteaarig Prædikant« som Vilhelm Ernst af Weimar. Med den verdslige Dannelse trængte senere ogsaa mange af Absolutismens Synder ind; grov Usædelighed var vel sjælden blandt de ærbare Ernestinere; men Soldaterlegeriet og Menneskehandelen tog stærk Overhaand, og Fyrsternes alvidende Formyndermagt naaede i denne lille Verden ofte til Taabelighedens Grænser; endnu paa Frederik den stores Tidsalder opfandt Ernst August af Weimar de berømte, med kabalistiske Tegn bemalede Ildtallerkener, som skulde kastes i Ilden og saaledes strax slukke enhver Ildløs, og han tvang alle sine Sogne til at anskaffe dette Slukningsredskab.

Først med Karl August kom der atter et frisk Vindpust i Thüringens Liv; for tredje Gang blev Tysklands Midte Arnestedet for dets nationale Kultur; atter som i Herman den mildes Dage hidkaldte et højmodigt Gjæstevenskab den tyske Digtekunsts Helte fra Nord og Syd, og herligere end Wartburgs Ry straalede nu den lille Bys Navn:

> O Weimar, dir fiel ein besonder Loos,
> Wie Bethlehem in Juda klein und grosz!

Og det var virkelig »fordelagtigt at huse Geniet«, som Goethe havde sagt sin fyrstelige Ven; thi skjønt Thü-

ringens store Gjæster tilhørte den hele Nation og aldrig følte sig ganske hjemme i deres smaa Omgivelser, skjænkede de dog det Landskab, som saa trohjærtig havde optaget dem, deres Genius i Gave. Under Jenaer-Universitetets korte Blomstringstid opvoxede der en ny Slægt af dygtige Lærere og Embedsmænd. De fleste af de smaa Hoffer og den største Del af Adelen søgte, saa vidt deres Kræfter evnede, at holde Skridt med den unge Litteratur. I Gotha vare paa Wienerkongressens Tider Døring, Rost og Wüstemann Lærere ved Gymnasiet, Stieler begyndte sine kartografiske Arbejder, og snart derpaa aabnede Perthes her sin store Boghandel. Den store, menneskelige Fyrste, som Humboldt kaldte ham, vandt ved sin Virksomhed det ernestinske Hus en ny Anseelse i Verden; det berømmelige, men halvt forglemte Dynasti vandt paa ny Nationens taknemmelige Kjærlighed og udsonede saaledes paa det ædleste de endnu ikke glemte Nederlag under den schmalkaldiske Krig.

Smaastatsvæsenets Skrøbeligheder lode sig nu ganske vist ikke læge ved den litterære Berømmelse. De napoleonske Kriges Storme gik sporløst hen over disse Smaaterritoriers gamle Stænderforfatninger; ikke engang Hertug August af Gotha, denne inkarnerede Bonapartist, dristede sig til at forgribe sig paa sine Herrer Stænder. Adelen var ved sin Kastestolthed og mangfoldige Privilegier skarpt adskilt fra Borgerskabet, hvorvel den hverken udmærkede sig ved rige Godser eller historisk Berømmelse. Paa Gothas Landdag spillede de tvende Borgmestre en ynkelig Rolle ved Siden af den stolte Grevecurie, som bestod af en Repræsentant for Huset Hohenlohe, og Ridderskabets tætte Skare: enhver, som besad Part i et Ridderlen, hørte til Herrestanden, saa at engang to og tyve Wagenheimere mødte paa Landdagen. Ogsaa det thüringske Krigsvæsens Ynkelighed, der var bleven til et Ordsprog, holdt sig uforandret. Folket fortæller endnu gjærne om

Wasungerkrigens Rædsler, hvorledes Gothaerne og Meiningerne den Gang vare stødte fjendtlig sammen i den thüringske Molbostad Wasungen, og hvorledes begge Hære, mere forsigtig end heltemodig, havde trukket sig tilbage fra den vigtige Plads. Dog ogsaa under den seneste Tids alvorlige Krige havde Smaastatsvæsenet vist sin Hjælpeløshed paa en lignende tragikomisk Maade. I Syvaarskrigen stillede Hertugen af Gotha mod engelske Subsidier nogle Batailloner til Ferdinand af Brunsvigs Hær, medens hans Rigskontingent kæmpede mod Preussen. I Aaret 1813 hørte en Del af Weimars Tropper til Yorks Korps, medens en anden stod under Napoleons Faner. Paa Imperatorens Magtbud var der endelig kommet lidt Orden i disse ubetydelige Kontingenter; flere af de allermindste havde han uden mindste Ærbødighed for Forskjellen mellem Rudolstädternes og Sondershausernes Nationalkarakter stukket sammen i en anonym »Bataillon des Princes«; men efter Krigen bleve største Delen af Tropperne atter permitterede til Folkets Glæde. For Landets Beskyttelse kunde Preussen sørge; de fredsommelige Thüringere glædede sig hellere ved det herlige Syn af de gothaiske Garderyttere, der stoltelig skrede frem med brede Slagværd, høje Rytterstøvler og klirrende Sporer; det var brave Haandværkere, som mod en billig Dagløn besørgede Vaabenhaandværket paa Tur og ved Afløsningen trak i de bortdragne Fællers Uniformer; til Heste kjendte dette Rytteri lige saa lidt som de prægtige weimarske Husarer. Til Overflod havde Gotha en Fæstning oppe paa Toppen af et af de tre Bjærge Gleichen; truende skuede de fire Ildsvælg fra Wachsenburg over til de tvende andre Gleichener-Tinder, som deres nye Landsherre, Preusserkongen, letsindig lod ligge aldeles ubefæstede.

De tarvelige Midler vare heller ikke tilstrækkelige til Befordringen af Samfærdselen, da Udbyttet af de rige Domæner gik med til Hoffernes Underhold. Al Verden lo ad

de gothaiske Landevejes gyselige Tilstand, og ingen lo mere end de preussiske Toldembedsmænd ved Langensalza; thi Fragtvognene plejede regelmæssig enten at blive stikkende eller at vælte i det berygtede Henningslebener Hul tæt ved den preussiske Bom, saa Toldopsynet kunde gaa for sig med al Ro og Mag. Paa Leipziger-Frankfurter-vejen hævede de weimarske Ryttere skaanselløst Lejdepengene, skjønt Fragtmændene ikke i umindelige Tider vare blevne ledsagede af harniskklædte Ryttere. De af Grundbyrder stærkt tyngede Bønder dreve deres Landvæsen ganske paa Forfædrenes Vis, og kun Erfurterne, »det hellige romerske Riges Gartnere«, hævdede deres gamle Ry for ypperlig Blomsteravl; men overalt drev Byhyrden Landsbyens samlede Hjorde, Heste og Hornkvæg, Geder og Gæs i broget Forvirring ud paa det ikke udskiftede Overdrev. Haandværkerne arbejdede udelukkende for det nærmeste Nabolags beskedne Fornødenheder, og kun Strømperne fra Apolda og de nydelige Legesager fra Skovlandsbyerne, de saakaldte »Sonneberger-Varer«, naaede ud i den store Verdenshandel. I ukunstlet Munterhed, lystige som Sangfuglene, der ikke turde mangle i noget Hus oppe i Skoven, og med uendelig Nøjsomhed passede Smaafolkene deres beskedne Dagværk, tilfredse, naar de paa Dansepladsen af og til kunde gjøre sig til gode med tyndt Øl eller sur Naumburgervin. Den godmodige Rationalisme, der var fremherskende i de højere Stænder og fandt en dygtig Ordfører i Superintendenten Bretschneider i Gotha, forstyrrede kun i ringe Grad Folket i dets naive religiøse Følelser. Bonifacius, Thüringens Apostel, var endnu ikke glemt, Luthers Billede med Svanen hang i mange Kirker, og enkelte afsides Menigheder oppe i Bjærgene havde endnu beholdt den højtidelige gamle lutherske Liturgi med dens Kordrenge og hvide Præstedragter.

Af sine Fyrster forlangte Folket fremfor alt Vennesælhed. Højlig følte man sig æret, da Hertugen af Mei-

ningen ved sin Kronprinses Fødsel bad hele Folket til Fadder og gav den lille det løfterige Navn Bernhard Erik Freund; da denne Prins senere var bleven en meget brav, lille Landsherre, plejede han paa sin Hustrus Fødselsdag i Altensteins yndige Have at foranstalte en Folkefest, hvor hver Mand turde bede Hertuginden om en Dans. Derfor bar man ogsaa i Ydmyghed alle Smaastatsvæsenets Narrestreger. I Aaret 1822 døde den sidste regeringsdygtige Ætling af Huset Gotha-Altenburg, og Fætterne lavede sig alt til en ny Deling; men da hentede Ministeren Lindenau pludselig den utvivlsomt aandssvage Prins Henrik frem og lod ham hylde, skjønt det faldt vanskeligt at holde den stakkels syge rolig paa Tronen under den højtidelige Handling. Saaledes fristede Riget Gotha-Altenburg endnu en fireaarig Tilværelse, og Gothaerne frydede sig ved deres fjollede Landsherre og endnu mere over de skuffede Nabohoffers Ærgrelse.

Det skikkelige Folk tog inget Anstød af sine venlige Dynasters latterlige Storhedssyge. I Gothas Vaaben prangede en og tyve Hertugdømmers, Fyrstendømmers og Grevskabers Skjolde; Schwarzburgerne førte endogsaa Dobbeltørnen til Minde om, at en af deres Stamfædre i hele syv Maaneder havde været Karl IV.'s Modkejser, og de lode Advarselsplakaterne i Schwarzadalens herlige Dyrehave trykke med blaa Bogstaver paa hvidt Papir, for at Undersaatterne ikke skulde glemme deres Landsfarver; ligesom her alt var blaahvidt, straalede i de reussiske Fyrsters Lande alt med de sortrødgyldne Farver. Ogsaa denne lille Herskerslægt havde engang spillet en historisk Rolle, da de tvende mægtige Henrik'er af Plauen, disse den tyske Ordens mørke Helte, førte Fortvivlelseskampen mod Polakkerne; men i den lange følgende Tid havde Verden rigtignok ikke mærket synderlig til Familiens Tilværelse. I den fulde Nydelse af deres Suverænitet tyktes alle disse smaa Dynaster sig imidlertid enhver Konges Ligemand, medens deres Stilling

blandt de tyske Fyrster i Virkeligheden var yderst beskeden. Da en iblandt dem engang vovede at hæve sine Øjne til en Datter fra en mægtigere Fyrsteslægt, udbad han sig først den røde Ørns Orden hos Kong Frederik Vilhelm »for at han kunde gjøre et bedre Indtryk ved det storhertugelige Hof«, og han lod strax General Lestocq, de thüringske Smaastaters fælles Repræsentant i Berlin, begynde et dristigt diplomatisk Felttog; men skjønt Sendemanden gjorde sit bedste, naaede den unge Suveræn sluttelig kun Ordenen, ikke Prinsessens Haand.

Det var en underlig Skæbnens Tilskikkelse, at netop Karl August blev henslynget i denne Smaastatsverden, hvor al Historie gik op i Anekdoter. Hvorledes bruste og kogte det ikke i ham, da han allerede i sin tidligere Ungdom tiltraadte Regeringen og strax hidkaldte Goethe og Herder, sprængte Hoflivets franske Former og med en Frederik den stores Iver greb fremmende ind i Retsplejen, Skolevæsenet og Landbruget; alle de Spirer til en friere Dannelse, som hans ædle Moder Anna Amalia havde udsaaet under sin lange Formynderregering, udfoldede sig nu frit og frodig; men med alt dette naaede den unge Fyrste dog ingen indre Fred. Forundret saae Folket hen til det geniale Overmod ved det weimarske Musernes Hof, og alle Fjender af det tyske Parnas, som misundte deres store Fæller det lune Hjem, kunde ikke blive trætte af at fortælle om den unge Hertugs urolige Færd; snart gik Nætterne hen under glimrende Maskeballer eller vilde Gildelag, snart lyttede han paa Ettersburgs Havetheater til sin Vens Dramer, snart jog han i rasende Fart afsted over Grave og Hækker eller gjorde Haneben til Bønderpigerne, og derpaa kunde han tilbringe hele Dage i Barkehytten i sin Park, alene med sit Hjærtes uendelige Længsel. Hvad der den Gang drev Fyrsten til denne rastløse Færden, var ikke blot den fyrige Ungdoms naturlige Utaalmodighed, men en daadskraftig Aands utilfredsstillede Ærgjerrighed; det vanskeligste syntes

ham let at naa, og bittert maatte han føle Usandheden ved en magtesløs Fyrsteværdighed:

> und was ihm das Geschick durch die Geburt geschenkt,
> mit Müh' und Schweisz erst zu erringen denkt.

»Ved Goethes Hjælp og sin gode Lykke« havde han slutteligt dog lært at finde sig til rette i sin snævre Verden og at koncentrere sin hele Kraft inden for dette ringe Omraade.

(Forts.)

Hemming Gad.

Denne mærkelige Mand, der, skjønt tilhørende den gejstlige Stand, væsentlig kun virkede som Politiker og Kriger og i disse Egenskaber greb dybt ind i sit Lands Historie, var født i Kalmaregnen omkring Aaret 1450. Om hans Familie mangler sikre Oplysninger. I det han voxede op under de oprivende indre og ydre Stridigheder, der stode i Forbindelse med Danmarks Bestræbelser for at vedligeholde Unionen med Sverige, indsugede han fra sine første Aar et glødende Had mod alt, hvad der var dansk. Han var af Naturen udrustet med ualmindelige Aandsevner, med stærke Lidenskaber, med en utrættelig Virkelyst og med et Mod og en Viljekraft, som var i Stand til at binde an med og holde ud imod de største Farer og Vanskeligheder for at naa et eftertragtet Maal. I alle de Videnskaber, som den Gang banede Vej til ærefulde Stillinger — Theologi, Lovkyndighed, Sprog og Historie — erhvervede han sig i sin Studietid ualmindelig grundige Kundskaber, og hans Lærdom i Forbindelse med den praktiske Sans, hvormed han ved alle Lejligheder forstod at drage Nytte af sine aandelige Hjælpemidler, henvendte tidlig den ældre Sten Stures Opmærksomhed paa ham. Dennes Tiltro til hans Evner og Duelighed blev efterhaanden saa stor, at han i 1479 betroede ham den vigtige

Post som Sveriges Sendemand ved det romerske Hof. Foruden at varetage Sveriges kirkelige Interesser i Almindelighed bestod denne Funktionærs væsentlige Opgave i at modarbejde den Indflydelse til Skade for Sverige og Rigsforstanderen personlig, som de danske Konger af al Magt søgte at udøve ved det mægtige Pavehof. Bandbuller og Paabud fra Paven vare endnu den Gang af saa væsentlig Betydning for Afgjørelsen af Stridigheder baade mellem Personer og Lande, at den, der kunde citere sig Pavens Understøttelse, havde en Overvægt over sin Modstander, der mangen Gang var vanskeligere at besejre end en overtallig Hær. Baade Kristiern den 1ste og Kong Hans vare under deres Bestræbelser for at faa fast Fod i Sverige meget virksomme for at have Paven paa deres Side. Begges Dronninger foretoge personlige Romerrejser for at paakalde Pavens Indgriben mod Sten Sture, mod hvem der ogsaa 1478 blev udslynget en Bandstraale, hvis Tilbagekaldelse var blandt de Ting, Hemming Gad skulde udvirke, da han Aaret efter begav sig til Rom for at overtage sin Gesandtstilling. Han lagde Vejen over Paris for at indhente Oplysninger om de derværende Universitetsforhold, der kunde være til Nytte ved Upsala Universitets forestaaende Organisation, og blev i Paris højlig hædret af lærde Mænd.

Først i Aaret 1480 naaede han frem til Rom, hvor han derefter forblev i henved 20 Aar, den hele Tid uafbrudt beskæftiget med at modarbejde den danske Regerings omtalte Bestræbelser ved Pavehoffet. Han var en diplomatisk Modstander, der med Hensyn til Herredømme over alle diplomatiske Virkemidler næppe havde sin Overmand, og lige saa lidt skortede det ham paa Iver i Tjenesten; han viede den alle sine Evner og Kræfter. Det lykkedes ham ogsaa i flere Henseender at fremme Rigsforstanderens Interesser, bl. a. at faa hævet den omtalte Bandstraale; men naar han trods al sin Dygtighed dog i

det hele ikke formaaede at holde den danske Indflydelse Stangen ved det pavelige Hof, laa Grunden vistnok deri, at de danske Sendemænd baade havde den Fordel at være Repræsentanter for en anset og mægtig Konge og den endnu vigtigere at være mere rigelig forsynede med materielle Hjælpemidler. Med Hensyn til at paavirke Pavehoffets Stemning formaaede nemlig Mønten mere end nogen diplomatisk Kløgt, og i denne Henseende var Hemming Gad alt andet end gunstig stillet. De Ressourcer, der tilfløde ham fra Hjemmet, vare saa knappe, at han endóg maatte gjøre betydelig Gjæld i Rom og laane sig frem, hvor han kunde. Personlig var han meget yndet af Paven, Alexander den 6te, der udnævnte ham til sin Kammerherre og Mathematikus, og der foreligger mange Beviser paa den store Anseelse, hvori han ogsaa ellers stod hos Pavestadens betydelige Mænd.

Under denne lange, møjsomme Kamp mod de danske Befuldmægtiges Rænker og Guld, kan man forstaa, at hans før indgroede Had til Danmark fik yderligere Næring. Der fortælles som Bevis paa hans Sindelag i saa Henseende, at han, naar han hørte fortælle, at noget ulykkeligt var hændt i Danmark, plejede at udtale det fromme Ønske: »Give Gud, det saa i Sandhed maatte være!« At hade Danmark var dog ikke det eneste, Hemming Gad lærte i Rom. Han havde ved sin Stilling her den allerbedste Anledning til at udvikle sine medfødte diplomatiske og politiske Anlæg, baade gjennem grundigt Kjendskab til de specielle politiske Forhold, og ved at tilegne sig alsidig Menneskekundskab og den Øvelse i at sno sig mellem alle Slags Mennesker, hvori han siden viste sig som en saa sjælden Mester. Den Lærdom i at benytte hvilke som helst for et Øjemed tjenlige Midler, uanset deres Beskaffenhed for øvrigt, som Bekjendtskabet med Pavehoffets principløse, rænkefulde Diplomatik maatte frembyde, synes han heller ikke at have haft vanskelig ved at tilegne sig.

Nogen stærk Tro paa Pavekirkens Hellighed kunde Opholdet i Rom paa denne Tid næppe vare skikket til at give ham, og heri findes maaske en væsentlig Aarsag til den ringe kirkelige Ærbødighed, han siden viste. En af hans svenske Biografer siger for øvrigt om ham, at han i det hele var »föga böjd åt religiösa och kyrkliga angelägenheter«.

Da Kong Hans i 1497 var tagen til Konge i Sverige, syntes Hemming Gad at have lidet mere at gjøre i Rom. Han forblev der dog endnu nogen Tid i Forventning om Forholdenes mulige Forandring, men da nogen saadan ikke indtraadte, vendte han i Aaret 1500 tilbage til Sverige. Her optog han strax, om end under nye Former, sin i Rom fratraadte Funktion som de danske Unionsbestræbelsers aldrig hvilende Modarbejder og aflagde i den Række af Aar, hvor han som saadan var saa godt som Sveriges indflydelsesrigeste Mand, stedse nye glimrende Beviser paa sin mangeartede Dygtighed. Vistnok var Kong Hans nu anerkjendt som Sveriges Konge, og de urolige Stormænd havde maattet bøje sig under Aaget; men godvillig var det ikke, og det var visselig heller ikke deres Agt at bære det længere end højst nødvendigt. Hemming Gad indsaa strax, at indbyrdes Enighed mellem Landets Stormænd var en fremfor alt fornøden Betingelse for at kunne byde Danmark nogen virksom Modstand. Hans første Gjerning var derfor at virke til Forsoning og Sammenslutning mellem de mange urolige, om Særinteresser indbyrdes stridende Adelsmænd, saa de kunde danne et stærkt og sluttet Parti mod udvortes Fjender. Det lykkedes ham ogsaa først at forsone Landets to mægtigste, Sten og Svante Sture, med hinanden og siden at faa en Del andre Herrer til at slutte sig til dem og opsige Kong Hans Troskab og Lydighed. Dette skete i Begyndelsen af Aaret 1501. Væsentlig ved Hemming Gads Indflydelse valgtes Sten Sture paa ny til Rigsforstander, 4de November samme Aar. Og som Hem-

ming Gad hjalp Rigsforstanderen til hans Stilling, saa var han ogsaa den, der under alle de kommende Vanskeligheder holdt hans Mod oppe og dermed tillige Sveriges Modstand mod Kong Hans.

Ved at være den ledende Aand under Forhold som de, der nu fulgte, var Hemming Gad i sit rette Element. Hans rastløse Natur fik her en tilfredsstillende Tumleplads, og hans mangesidige Dygtighed satte ham i Stand til at virke for sit Formaal med samme Held paa de forskjelligste Omraader. I Rigsraadet var han en ypperlig Debattant og særdeles behændig til at faa drevet igjennem, hvad han ønskede. Naar han havde Almuesmanden for sig i de Folkeforsamlinger (Burspråk), som han i den vanskelige Krigstid stadig sammenkaldte for at opflamme Bøndernes Mod og Fædrelandsfølelse, havde han en mærkelig Evne til at gribe, hvad der stærkest rører sig i den simple Mands Følelser og Tankegang, og gjennem sine ildfulde, skarpe Ord at fylde sine Tilhørere med de krigerske Følelser, der glødede i hans eget Bryst. Med saa levende Farver vidste han at skildre det danske Herredømmes Ulidelighed og det ophøjede i Kampen for Frihed og Selvstændighed, at Bønderne, saa træge og uvillige til at bære Krigens Byrder, de ofte vare mødte frem, dog saa godt som ufravigelig endte med at række Hænderne i Vejret og sværge at ville leve og dø med Rigsforstanderen og Hemming Gad. Pennen var ham et lige saa villigt Redskab som det levende Ord, og, som vi ville faa at se, var han, naar det gjaldt, ikke mindre skikket til at bruge Sværdet og lede en vanskelig Krig. Og med den sjælden mangesidige Dygtighed var forbundet en aldrig svigtende Utrættelighed i at sætte hele sin Sjæls og Legems Kraft ind paa sit Livs Maal, at befri Fædrelandet fra det danske Herredømme.

At det ene og alene var Fædrelandsfølelse, der besjælede ham i denne Kamp, kan vel ikke antages. Han

havde jo ogsaa sine personlige Interesser, for hvis Fremme Sturernes Rigsforstanderskab over et selvstændigt Sverige frembød ganske andre Udsigter end det danske Herredømme i Landet. Til Løn for allerede ydede Tjenester havde Sten Sture for det første maattet betale Hemming Gads i Rom efterladte betydelige Gjæld. Rigsforstanderens mægtige Indflydelse formaaede ogsaa i 1500, da Linköpings rige Bispestol var ledig, at sætte hans Valg til dette Embede igjennem, men den pavelige Stadfæstelse af Valget udeblev trods alle Bestræbelser. Paven skjænkede tvært imod Embedet til en spansk Kardinal, der dog aldrig kom til at tiltræde det. Uagtet den manglende pavelige Stadfæstelse formaaede imidlertid Sten Sture, hvad der vistnok var Hovedsagen for Hemming Gad, at skaffe ham Bispestolens rige Indtægter, da de Jordejere, der skulde udrede disse, hørte til Sten Stures Tilhængere og helst lode Ydelserne tilflyde en af deres eget Parti. Hemming Gad skyldte ogsaa Bispetitelen sin Plads i Rigsraadet, hvor han, som omtalt, havde en meget betydelig Indflydelse.

Da Rigsforstanderen og hans Parti ved deres Troskabsopsigelse mod Kong Hans i 1501 havde foranlediget et fornyet Udbrud af Fjendtlighederne mellem begge Lande, begyndte Hemming Gads Virksomhed som Kriger. Med stor Dygtighed ledede han den haardnakkede Belejring af Stockholms Slot, hvis Forsvar Kong Hans ved sin Afrejse fra Landet havde betroet sin Dronning Kristina. Efter at Slottet endelig var indtaget, var Hemming Gad blandt dem, som, i Forening med Rigsforstanderen selv, deltoge i det Æresfølge, der ledsagede Dronningen til Rigsgrænsen paa hendes Hjemrejse fra Landet. Paa Tilbagevejen blev Sten Sture syg og døde paa Skallingerød i Nærheden af Jönköping. For at forebygge nogen Anledning for det dansksindede Parti til ved Valget af hans Efterfølger at bringe Splittelse mellem de ledende Adelsmænd besluttede Hemming Gad at holde Sten Stures Død hemmelig, indtil Svante Stures

Valg var sikret. Han lod en formummet Skikkelse repræsentere den syge Sture og forbød under Dødsstraf de faa Medvidere at aabenbare Bedrageriet. Planen lykkedes, og med Svante Sture som Rigsforstander kunde Hemming Gad være tryg for at beholde sin hidtilværende indflydelsesrige Plads i Landets Styrelse.

Efter en længere Vaabenstilstand med Danmark og nogle efterfølgende paa de svenske Stormænds Uvillighed strandede Forsøg paa fredelig Overenskomst brød Krigen paa ny ud i 1506. De svenske faldt ind i de danske Grænselandskaber; men de danske hærjede til Gjengjæld Sveriges Kyster og syntes at faa en faretruende Fremgang i Landet, ja til Dels endog en Tilslutning blandt Almuen, der saae betænkelig ud. Svante Sture lagde da Krigens Ledelse i Hemming Gads Haand, som den der baade paa Grund af sin Krigerdygtighed og af sin Indflydelse hos Bønderne fremfor nogen var skikket til at møde Faren. Hemming Gad drog da ned til den særlig truede Kalmaregn og overvandt med sin vanlige uimodstaaelige Veltalenhed de omboende Bønders Træghed og Modløshed, saa at de ydede ham kraftig Bistand og dermed satte ham i Stand til efter nogle Maaneders meget møjsomme Belejring at fratage de danske Kalmar By; det stærke Slot beholdt de fremdeles. I disse vanskelige Tider var Indtagelsen af Kalmar en saare kjærkommen Begivenhed for Rigsforstanderens Parti, især fordi man haabede, at dette Krigsheld vilde formaa i betydelig Grad at forøge Befolkningens Mod og Villighed til at bære Krigens Byrder, noget der just nu i høj Grad tiltrængtes, hvis man med Kraft skulde kunne fortsætte Krigen.

For Hemming Gad personlig kom Begivenheden paa et ikke mindre belejligt Tidspunkt. Det er før omtalt, at han paa Grund af Pavens manglende Samtykke aldrig var kommet i fuld sikret Besiddelse af Linköpings Bispestol, skjønt han ved Sturernes Indflydelse foreløbig oppebar dens

Indtægter. Imidlertid havde Landets Gejstlighed og særlig Linköpings Domkapitel gjort Vanskeligheder i Anledning af den manglende pavelige Stadfæstelse af Valget og forlangt, at han enten maatte skaffe sig denne eller aftræde Embedet til en lovlig valgt Biskop. Landets højere Gejstlighed var overhovedet Hemming Gad fjendsk. De misundte ham den indflydelsesrige Stilling, hvortil han saa hurtig havde svunget sig op, fortørnedes tillige over hans Myndighed og Selvraadighed og over i Raadssalen at maatte bøje sig for hans Aands Overlegenhed. Hans krigerske Liv, saa lidet stemmende med hans gejstlige Stilling, var vel ogsaa mange en Forargelse. Det var jo desuden naturligt, at Gejstligheden saa meget nødigere vilde anerkjende ham som Biskop, som den jo derved udsatte sig for Misbilligelse af Kirkens Overhoved, der havde udnævnt en anden til Embedet. Ogsaa blandt de verdslige Stormænd havde Hemming Gad mange Fjender, dels ogsaa her af personlige Grunde, dels fordi de, der tilhørte Landets talrige Fredsparti, i ham saae Sjælen i Rigsforstanderens efter deres Mening landsfordærvelige Krigspolitik. Hemming Gads Bispestilling havde allerede paa et Par Herredage i 1504, hvor han selv ikke var til Stede, været Gjenstand for Forhandling, og Rigsraadet havde sluttet sig til Domkapitlets ovenomtalte Forlangende om, at han skulde sørge for, at Sagen blev lovlig ordnet. Hemming Gad lovede ogsaa godt, men fik i den snart efter fornyede Krig og den derved vanskeliggjorte Forbindelse med Rom et velkomment Paaskud til at udsætte sin Henvendelse til Paven, af hvilken han formodentlig ikke ventede noget gunstigt Resultat. Imidlertid oppebar han fremdeles Bispestolens Indtægter og beskæftigede sig udelukkende med sine politiske og militære Forretninger; men i Januar 1506 udstedte den nye Pave, Julius den 2den, en Bulle, hvori han stadfæstede den spanske Kardinals Udnævnelse til Linköpings Bispeembede og dømte Hemming Gad til under

Bands Straf at afstaa Stiftet og tilbagebetale de oppebaarne Indtægter. Bullen var, som det syntes, nærmest en Frugt af Kong Hans's Indvirkning paa Paven; Kongen var ogsaa indsat til at vaage over Dommens Udøvelse og haabede vel paa denne Maade at kunne ramme den ellers usaarlige Modstander. Erkebispen lod den pavelige Bulle, ledsaget af en dansk Oversættelse, trykke og fordele i Landet. Den undlod selvfølgelig ikke at indvirke betydelig paa den almindelige Stemning mod Hemming Gad og blev for hans mange Fjender et velkomment Angrebsmiddel imod ham. Heller ikke Rigsraadet lod Bullen upaaagtet. Medens han belejrede Kalmar — i Begyndelsen af Aaret 1506 — fik han en Skrivelse fra Rigsraadet, undertegnet af dets samtlige Medlemmer — selv Svante Sture havde ikke kunnet unddrage sig —, hvori det blev ham alvorlig foreholdt at efterkomme Bullens Paalæg og opgive Bispedømmet. Hemming Gad lod flere Uger gaa hen uden at svare, men arbejdede imidlertid saa meget ivrigere paa Kalmars Belejring og indtog, som omtalt, Byen i de sidste Dage af Oktober. Man kan forstaa, at denne Begivenhed kom i en lykkelig Stund og var som et Skjold, hvormed han kunde dække sig mod sine Fjender. Det er allerede omtalt, hvorledes Svante Sture med al mulig Bram bekjendtgjorde Sejren, og Hemming Gad forlangte desuden, at Erkebiskoppen og alle Biskopper i Landet skulde holde Messer og Takkegudstjenester til Ære for hans Bedrift, hvad man kan tænke sig, de ikke vare meget villige til. Nu besvarede han ogsaa Rigsraadets Skrivelse med en spydig Tak for dets Omsorg for hans Vel og forsikrer ved sin kristelige Tro og Ære, at han, saa snart der blev Fred og Stilstand mellem Rigerne, skulde bringe Sagen i tilfredsstillende Orden. For Øjeblikket, fortsætter han, laa Fædrelandets Anliggender ham mere paa Hjærte end hans egne — efter at have indtaget Kalmar By, var han nu paa Tog til Øland —, og han haabede, at Rigs-

raadet, i Betragtning af hans Fortjenester af Riget, ikke vilde gjøre fælles Sag med hans Fjender til hans Fordærv. Hemming Gads Krigsheld vendte Folkestemningen saa meget til hans Gunst, at Rigsforstanderen turde vove indtil videre at afholde Domkapitlet fra at unddrage Hemming Gad Bispedømmets Indtægter, hvilket vilde været omtrent ensbetydende med at berøve ham Midlerne til at vedblive sin nuværende Virken i Fædrelandets Tjeneste. Samtidig udstedte Hemming Gad og Rigsforstanderen i Forening fra Kalmar en højtidelig Protest mod Bandbullen og fandt heri Anledning til at opregne alle Kong Hans's Synder mod Kirken og Riget. Ved denne Protest opnaaede de at kunne forlange den pavelige Bulles Fuldbyrdelse udskudt, indtil Pavens Svar paa Protesten var indtruffet, hvilket under de daværende Forhold ikke kunde ventes at ske saa snart. Imidlertid forblev Hemming Gad paa tredje Aar i Kalmar, forsvarende den erobrede By mod Angrebene fra den danske Besætning paa Fæstningen og selv samtidig belejrende denne, et temmelig haabløst Arbejde, saa længe Kong Hans var Herre paa Søen og til enhver Tid kunde undsætte Fæstningen. Hemming Gad udviklede under denne langvarige Kamp, hvor han foruden de ydre Fjender havde endnu vanskeligere at overvinde i sine egne Troppers Træghed og Trods og sine Hjælpekilders Utilstrækkelighed, en Utrættelighed, et Mod, en ubøjelig Viljekraft og en Opfindsomhed i at finde Udveje, der i højeste Grad maa beundres. Trods de utrolige Besværligheder og Vanskeligheder, hvormed han havde at kæmpe, og saa lidet haabefuld Stillingen i det hele syntes, tabte han ikke alene selv aldrig Modet, men var ogsaa den, der holdt det oppe hos Svante Sture og afholdt ham fra at indlade sig paa nogen Forsoning med Danmark. Den blotte Tanke om Eftergivenhed mod den danske Konge og Landets fredsvenlige Gejstlighed bragte ham i Lidenskab og fremkaldte Udbrud af fnysende Harme.

Til sidst maatte dog Rigsforstanderen, presset af Misstemningen og Nøden i Landet og af de ringe Udsigter til længere at kunne holde den danske Krigsmagt Stangen, bekvemme sig til efter foreløbig Vaabenstilstand at slutte Fred med Kong Hans i Avgust 1509; men støttet af forskjellige Begivenheder mandede Rigsforstanderen og Hemming Gad sig snart atter op og dels overtalte, dels tvang den største Del af Landets Stormænd til at slutte sig til dem og i Januar 1510 at deltage i Afslutningen af et formeligt Krigsforbund med Lübeck mod Danmark. Den tyske Flaade kom Sommeren 1510 til Stockholm, og forstærket med svenske Skibe hjemsøgte den paa Hjemvejen de danske Kyster paa det frygteligste. Blandt de svenske Mænd, der med Liv og Sjæl deltoge i disse Hærgninger, var ogsaa Hemming Gad, der var fulgt med om Bord paa Flaaden for at begive sig til Lübeck, hvor det vigtige Hverv var overdraget ham som svensk Sendemand at holde denne mægtige allierede fast i sit Forhold med Sverige. Da Kong Hans erfarede hans Ankomst til Lübeck, blev han ilde herved; han kjendte godt nok baade Hemming Gads Sindelag mod Danmark og hans Dygtighed til at faa sine Formaal fremmede. Havde man ham i Lübeck, var der al Sandsynlighed for, at denne mægtige Bys Fjendskab vilde blive tifold farligere end før og tifold vanskeligere at overvinde baade med Sværd og Underhandlinger. For at faa ham bort der fra forsøgte Kongen endog at udvirke et Paabud fra Paven til Lübecks Øvrighed om at gribe og fængsle den forbryderske Biskop som bandlyst og Ildgjerningsmand og sende ham til Rom, for at han kunde faa sin fortjente Straf. Paven foretog imidlertid intet i Sagen, og først efter henved 2 Aars Forløb, da Lübeck endelig havde sluttet Fred med Danmark, vendte Hemming Gad tilbage til Sverige.

Medens han var borte, var Svante Sture død og dermed Forholdene i Fædrelandet betydelig forandrede for

Hemming Gad. Han kom netop tilbage til Stockholm i de Dage i Juli 1512, da Svante Stures unge Søn Sten under et stormende Rigsmøde blev valgt til Rigsforstander efter en haard Kamp med Fredspartiets Kandidat, Erik Trolle. Sin Fortid tro stillede Hemming Gad sig strax paa Sten Stures Side og skal ved sin Indflydelse have indvirket betydelig paa Valgets Udfald; men Lønnen for hans Bistand blev ikke stor. Han, der havde været alt for Svante Sture, blev af Sønnen skudt til Side for yngre Raadgivere og fik i de følgende Aar liden Anledning til at deltage i Rigets Styrelse. Hemming Gad fik ogsaa paa det tydeligste at føle, at Sten Sture ikke havde det samme Sindelag imod ham som hans Fader, i det Linköping Bispestol nu uden videre blev ham frataget, et halvt Aars Tid efter at Sten Sture var bleven Rigsforstander, og med dennes Samtykke, besat med Domprovst i Linköping, Hans Brask. Hemming Gad blev affunden med nogle Biindtægter af Embedet, som man ligesom af Naade tilstod ham. At Hemming Gad i sin Stolthed og Lidenskabelighed højligen harmedes over den Maade, hvorpaa Rigsforstanderen behandlede ham, vil man kunne forstaa. Rimeligvis har hans skarpe Tunge heller ikke sparet de ham foretrukne Raadgivere eller de Forholdsregler, som kom fra den Styrelse, hvorfra han var udelukket, for en bitter Kritik, der vistnok forøgede Tallet af hans Fjender og næppe blev uden Indflydelse paa den skammelige Behandling, der snart efter blev ham til Del fra Rigsforstanderpartiets Side.

Da Rigsforstanderen i 1518 endelig fandt sig nødt til at indlade sig paa Underhandling med den danske Konge, var Hemming Gad blandt de 6 adelige Herrer, der paa Kristiern den 2dens Begjæring sendtes om Bord paa den danske Flaade som Gisler for, at han uden Fare turde begive sig i Land til Underhandling med Sten Sture. Som bekjendt, tog Kongen Gislerne til Fange, saa snart de vare komne om Bord, og førte dem med sig til Danmark uden

at gaa i Land til nogen Underhandling. Nu opstod der blandt Rigsforstanderens Omgivelser strax et almindeligt Raab om, at Hemming Gad frivillig havde givet sig i Kongens Vold og forrædersk lokket de andre Herrer i Snaren, og paa Grundlag af denne aldeles uberettigede Beskyldning blev han strax efter sin Bortførelse offentlig erklæret for Forræder og hans Gods lagt under Beslag. Rigsforstanderen sendte Folk ud for at bemægtige sig Slottet Kastelholm, som Hemming Gad havde i Forlening, og da Besætningen gjorde Vanskeligheder ved at overgive Slottet og sendte Underhandlere til Stockholm, bleve disse kastede i Fængsel og Slottet indtaget med Magt. Kastelholm blev derefter overdragen til en Svoger til Sten Sture.

Der siges, at Hemming Gad, efter at han var bleven udelukket fra at deltage i Landets Styrelse, skal have vist Spor til at have forandret sin Opfatning af den uforsonlige Krigspolitiks Gavnlighed for Landet. Hvis dette har været Tilfældet, kan man ikke betvivle, at det er af denne, i Forhold til hans Fortid visselig meget paafaldende Forandring i Anskuelser, hans Fjender have grebet Anledning til at paaføre ham den Mistanke for Forræderi, der fremkaldte de nylig skildrede Uretfærdigheder imod ham.

Hemming Gad fik snart Underretning om, hvorledes hans Rygte og hans Ejendom i hans Fraværelse blev behandlet. Om de to Aar, Hemming Gad tilbragte i dansk Fangenskab, véd man lidet andet end den fuldbragte Kjendsgjerning, at det lykkedes Kong Kristiern at forvandle den fordums bitre Fjende til en hengiven Tilhænger, hvorefter Hemming Gad nu virkelig gjorde sig skyldig i det Forræderi mod sit Fædreland, hvorfor han før uden Grund beskyldtes.

Det kan saa meget mindre betvivles, at de ufortjente Krænkelser, der efter et langt Livs tro og dygtige Tjeneste vare blevne Hemming Gad til Del i Fædrelandet, var den væsentlige Aarsag til hans forbavsende Omslag, som det udtales af ham selv i Breve, der omhandle Sagen. Han

skriver saaledes bl. a.: »Jeg tror, at Kastelholm Slot, som jeg havde opbygt paa ny, og hvor jeg havde alt, hvad jeg i Verden ejede, saa og den Smule Fattigdom, jeg havde i Stockholm, og de halvtredje Hundrede Mark, jeg laante Hr. Sten, før jeg fór ud, det er det, som har gjort mig til Forræder«. Og et andet Sted: »Jeg skal vel vogte mig for at tjene en Herre, der lønner mig saaledes for min tro Tjeneste, som er vederfaret mig«. Des værre maatte han erfare, at den nye Herre lønnede ham endnu slettere; men er det end saa, at den væsentlige Forklaring til, at Hemming Gad paa sine sidste Dage forraadte sit Fædreland og svigtede den Overbevisning, han i et langt Liv havde viet sin hele Kraft, bør det paa den anden Side til nogen Undskyldning ikke glemmes, at han nu rimeligvis saae den utrolige Nød og Lidelse, den endeløse Krig paaførte Fædrelandet, med klarere Øjne end før, og derfor nok kunde tænkes at slutte sig til Kong Kristiern, ikke alene for at tilfredsstille sin Hævnlyst, men ogsaa i oprigtig Tro paa, at Kongens Herredømme vilde blive en Vinding for det oprevne Land. Kristiern den 2den havde jo den Gang Ry som en sjælden folkelig og god Konge og havde ikke givet Grund til at ane, at han var i Stand til at begaa en Afskylighed som det stockholmske Blodbad.

Da Kristiern den 2den i Sommeren 1520 atter kom paa Krigstog til Sverige, førte han Hemming Gad med. Danmarks og Unionens fordums uforsonlige Modstander gjennem lange Aarrækkers utrættelige, forbitrede Kamp vendte nu tilbage som den danske Konges ivrigste Hjælper til at faa Fædrelandet underkastet hans Herredømme. Kong Kristiern vidste nok, hvad han gjorde, ved nu at tage Hemming Gad med sig til Sverige, hvor han i mange Henseender kunde være ham til Nytte som ingen anden. For det første agtede Kongen at bruge ham til ved Overtalelser at vinde den paa mange Steder i Landet misfornøjede Almue for sig; han haabede, at Hemming Gads bekjendte Veltalenhed, støttet

af det Faktum, at en saadan Mand, der var bleven graa i Kampen mod Unionen og Danmark, nu talte Fredens og Forsoningens Sag, maatte blive af afgjørende Indflydelse paa den store Mængde af vaklende. Det viste sig ogsaa, at Hemming Gad ikke havde tabt sin gamle Magt over Bønderne, skjønt hans Overtalelser nu gik i en anden Retning end før; i de nærmest Stockholm beliggende Landskaber, som han først begyndte at bearbejde, bragtes i kort Tid en hel Del af Befolkningen over paa Kongens Side.

End videre var Hemming Gad i de forskjelligste Retninger en ypperlig Raadgiver for Kongen. Foruden sin rige Erfaring om, hvorledes den svenske Almue skulde behandles, havde han ogsaa det mest udbredte Personalkjendskab til alle Landets indflydelsesrige Personligheder og dertil tillige i militær Henseende en Erfaring og et Lokalkjendskab som faa.

Da Kongen mistvivlede om i en nogenlunde nær Fremtid med Vaabenmagt at kunne indtage Stockholms Slot, der saa heltemodig forsvaredes af Kristina Gyldenstjerna, Sten Stures Enke — Sten Sture var, som bekjendt, falden ved Bogesund i Begyndelsen af Aaret —, var ogsaa Hemming Gad den, som Kongen stillede i Spidsen for de Underhandlere, der sendtes ind i Byen for at bevirke Slottets Overgivelse. De diplomatiske Overtalelser vare jo en af de Ting, hvori Hemming Gad havde sin særlige Styrke, og hans personlige Kjendskab til Fru Kristina og Byens ledende Mænd maatte her sætte ham saa meget bedre i Stand til at finde de Punkter, hvor han bedst kunde liste sine Overtalelser ind. Vistnok havde han ogsaa mange Fjender blandt Byens Mænd og var fra disses Side endog udsat for et voldeligt Overfald, som han kun med Nød kom levende fra; men her som andensteds i Landet, var der mange, hvem Krigens ulidelige Byrder havde gjort misfornøjede med Rigsforstanderpartiets Styrelse, og hos hvem hans Ord vare særlig skikkede til at vinde Indgang, fordi de i hans Færd fandt en

Retfærdiggjørelse for det Frafald, hvortil de selv vare tilbøjelige. Man mangler Oplysninger om de nærmere Enkeltheder i Forhandlingernes Gang; men Resultatet viste, at Hemming Gad ogsaa her havde været sin Post voxen. Efter temmelig kort Tids Forløb var et Overgivelsesdokument undertegnet, hvormed Kongen fandt sig tjent, og han holdt snart efter sit Indtog i Byen.

Efter saaledes at have haft en væsentlig Andel i Stockholms Erhvervelse for sin nye Herre, blev Hemming Gad af denne sendt til Finland for ogsaa der at gjennemføre de forandrede Ordninger, som Unionen medførte. Han anførte en dansk, mest af fremmede bestaaende Hær og indtog uden Modstand Landets Fæstninger, som han forsynede med nye Befalingsmænd. Den 10 Novbr. 1520, 2 Dage efter Blodbadet, vides han at være naaet til Wiborg, hvor han »som Kong Kristierns fuldmægtige Sendebud over menige Finland« stadfæstede Byens Privilegier.

Dog nu var ogsaa hans Løbebane snart forbi. Paa Kongens ved Ilbud sendte Befaling lod Befalingsmanden paa Viborg, Rolf Mattson, ham halshugge uden for Raseborg Slot, 16de December 1520.

Der foreligger ingen Oplysninger om, hvad der kan have bevæget Kristiern den 2den til en saa skjændig Adfærd mod den 80aarige Mand; men det ligger jo nær at antage, at han baade hadede ham for hans Fortid og mistænkte ham for Fremtiden, i det han vel tænkte som saa, at den Mand, der paa sin gamle Alder var bleven en Forræder mod sit Fædreland, under forandrede Omstændigheder kunde være i Stand til at være lige saa troløs mod ham og da let kunde blive en meget farlig Mand. Kong Kristiern var jo paa den Tid i en Blodtørstens Rus, da der skulde meget lidt til, for at han lod et Hoved falde.

Saa sørgelig endte da den Mand, der engang havde spillet en sjælden glimrende og betydningsfuld Rolle i sit Fædreland. Den Medfølelse, som denne ulykkelige Udgang

ellers maatte vække, har han selv væsentlig tilintetgjort ved sin uværdige Færd i sit Livs sidste Dage. Det Billede af ham, som vi bevare fra hans tidligere Tid, viser vistnok alt for meget af Had og Selvsyge til at være særdeles tiltrækkende; men som han den Gang var, staar han dog i sin Overbevisnings glødende Ild, i Karakterens Fasthed og Viljens Energi som en Personlighed, der i Helstøbthed og Kraft sjælden er overgaaet.

Saa lidet man end kan berømme Hemming Gad fra Karakterens Side, bør hans ualmindelige Evner og den Dygtighed, hvormed han udviklede og brugte dem, ydes fuld Anerkjendelse. I al sin Mangesidighed havde Hemming Gad utvivlsomt sin største Begavelse i sin Veltalenhed, en Begavelse, han som Diplomat, som Medlem af Rigsraadet og som Folketaler havde rig Anledning til at føre til Nytte. Særlig har han i den sidst nævnte Egenskab udøvet en betydningsfuld Mission, i det han meddelte Bønderne en hidtil ukjendt Forstaaelse af, hvorledes de som frie Mænd kunde og burde øve deres Indflydelse paa Landets Anliggender, og derved i betydelig Grad bidrog til at udvikle den svenske Almues Frihedsfølelse og fremkalde dens virksomme Inddragelse i det offentlige Liv.

G. Rygh.

Den første Strid mellem Frederik II. og Maria Theresia. *)

(Efter nye Dokumenter.)

Maria Theresia i Ungarn.

Dreven af Frederik II.'s indtrængende Opfordringer og bange for at se Baandet imellem dem briste besluttede Belle-Isle i egen Person at begive sig til Versailles i de første Dage af Juli for selv at paaskynde Udførelsen af den Del af Traktaten, der paahvilede Frankrig. Hans Rejse gik for sig med største Hurtighed; i Paris standsede han kun for at skifte Heste og gav sig ikke engang Tid til at besøge sin lille Søn. Dette Hastværk skulde være en indirekte Formaning til den langsomme Kardinal, og desuden havde han ikke noget imod at gribe, saa at sige paa frisk Gjerning, de Rænker, som under hans Fraværelse muligvis kunde være blevne smeddede mod hans personlige Stilling.

I den Retning blev Belle-Isle dog snart beroliget; han fandt sin Magt urokket og den Tillid, hans Navn indgød, større end nogen Sinde. Hans Veninde, Madame de Vin-

*) Jfr. de tvende foregaaende Bind (Aarg. 1882).

timille, var i højeste Gunst hos Kongen og stod i Begreb med at bringe det Barn til Verden, der skulde koste hende Livet. Rygtet om Traktaten med Preussen og om Vanskelighederne ved at faa den i Stand havde allerede udbredt sig, og da man tilskrev Kardinalens Betænkeligheder Skylden, blev Belle-Isles Ære desto større. De mange, der spekulerede i Oldingens stadig forventede og stadig forhalede Død, kappedes om at sikre sig den Mands Gunst, der syntes selvskreven til at arve Magten, og Kardinalen selv kunde ikke vise sig hensynsfuld nok mod den, som i Steden for at fortrænge nøjedes med at tjene ham.

Enhver Dør stod Belle-Isle aaben, og man havde kun Øjne og Øren for ham. Han ankom til Versailles den 11te, og den 12te skrev han til sin Broder, der var bleven tilbage i Frankfurt: »Jeg har i Gaar haft Konference ni Timer i Træk, hvoraf jeg har talt i det mindste de syv, saa at jeg i Dag er lidt hæs. Desuagtet skal der i Aften være et Møde, som næppe vil være til Gavn for min Stemme.« Og næste Dag: »Hans Eminenze førte mig i Gaar ganske ene ind til Kongen, der lod mig tage Plads over for ham ved det samme Bord, hvor han plejer at holde Raad, og jeg blev der halvanden Time sammen med Kardinalen; jeg aflagde Beretning om alt, hvad der var foregaaet ved vore Møder, og meddelte kortelig Indholdet af vor Plan, der ikke manglede andet end Hs. Majestæts Samtykke. Det hele foregik mellem Kongen og mig; Kardinalen sagde næsten intet og aabnede kun Munden for at synge vor Pris; Kongen overvældede mig med Godhed.«

Den Plan, Belle-Isle forelagde Kongen, og som Kardinalen tiltraadte paa denne tavse, melankolske Maade, var meget godt kombineret. I Henhold til Traktatens Betingelser skulde en fransk Hær paa 40,000 Mand ufortøvet gaa over Rhinen, slutte sig til de bayerske Tropper og stile mod selve Hjærtet af de østerrigske Besiddelser; men desuden (og det var Belle-Isles egen Idé) skulde et andet

Armékorps marchere gjennem den østerrigske Del af Nederlandene og Bispedømmet Lüttich og indtage en saadan Stilling, at det kunde rykke løs paa Hannover, hvis Kongen af England gav efter for Maria Theresias Opfordringer og besluttede at staa Østerrige bi. Denne fra et militært Synspunkt meget heldige Plan havde desuden fra et diplomatisk Synspunkt den Fordel, at den vilde øve et Tryk paa de smaa Kurfyrster ved Rhinens Bred, hos hvem Virkningen af Ambassadørens Veltalenhed og Løfter maaske allerede havde tabt sin Kraft.

Nu gjaldt det om at bestemme, til hvem Anførselen over Hæren skulde betros, eller rettere sagt, hvilken Stilling Belle-Isle ønskede at beholde for sig selv, om han foretrak at være Ambassadør eller Overgeneral. Der blev givet ham frit Valg, men Belle-Isle lod i sit Svar tydelig forstaa, at han ansaa sig selv for lige uundværlig i begge Stillinger. »Da der havde været Spørgsmaal,« sagde han i sine Memoirer, »om det Værk, jeg havde begyndt baade som Ambassadør og Hærfører, maatte jeg erklære Hs. Majestæt og de forsamlede Ministre, at Underhandlingen var bleven saa vigtig, vanskelig, indviklet og vidtløftig, at jeg havde vundet saa megen Indflydelse og Anseelse i Riget, at jeg, da jeg desuden vidste Besked om alt og var inde i Forholdene, ikke kunde erstattes af nogen, hvem det saa var; paa den anden Side havde jeg i fyrretyve Aar tjent med Iver, udholdende Flid og et uendeligt Arbejde, og med det Maal for Øje engang at blive Marskalk af Frankrig for i denne Egenskab at kommandere de franske Hære; den Stilling, Kongen nu tilbød mig, var den berømmeligste og mest smigrende, som tænkes kunde, da det gjaldt om at skabe en Kejser og erobre Riger, og der kunde ikke være Tvivl om, at jeg, naar jeg kun tog Hensyn til min Smag og Tilbøjelighed, uden Betænkning vilde foretrække Kommandoen over Hæren; men da jeg vidste,

at det var nødvendigt mest at tage Hensyn til Statens Vel, maatte mit Ønske ikke regnes for noget.«

Følgen af dette uegennyttige Svar blev, som Belle-Isle havde ventet; han opnaaede den dobbelte Værdighed at blive Overgeneral samtidig med, at han beholdt sin Post som Ambassadør; dog skulde han ikke fuldstændig overtage sin militære Stilling, før Valget var forbi og hans diplomatiske Sendelse endt. Indtil da blev Hærens Ledelse overdraget til den første af Generalløjtnanterne, Leuville, som skulde holde sig i Forbindelse med ham og, saa vidt muligt, følge hans Ordrer. Marskalk de Maillebois blev stillet i Spidsen for den Hær, der skulde operere i det vestlige Tyskland. Da disse Bestemmelser vare tagne, rejste Belle-Isle bort lige saa hurtig, som han var kommen, og den 25de Juli kunde han fra Frankfurt melde Frederik, at de to franske Hære vilde rykke ud i Begyndelsen af Avgust, og at den ene vilde støde sammen med Bayrerne før den 15de. Med den bedste Vilje af Verden vilde en større Hurtighed ikke have været mulig.

Jeg tvivler meget paa, at Frederik billigede en saa mangelfuld Bestemmelse som denne Kommando paa Afstand og ved Mellemmand; men han indsaa, at Belle-Isle, hvis Ære stod paa Spil, hvis dette Foretagende slog fejl, maatte finde sig i alt og indlade sig paa alt, for at intet skulde gaa galt, og denne Afhængighed behagede ham. Han tøvede derfor ikke med at skrive til Belle-Isle: »Jeg lykønsker Kongen af Frankrig til, at han har udnævnt Marskalk de Belle-Isle til Generalissimus for sine Hære i Tyskland. — — Jeg tror ikke, der er noget at tilføje ved de Forholdsregler, De har taget, og jeg er overbevist om, at intet kan forhindre deres vise Ordning. — — Jeg er Dem uendelig forbunden for den Ulejlighed og det Besvær, De har haft med denne Sag, som ikke vil undlade at skabe Dem et udødeligt Ry.«

Imidlertid var den fredelige Underhandling, Frederik

hemmelig holdt Øje med, avanceret et stort Skridt. Maria Theresia var overvunden, i det mindste tilsyneladende, og besluttede sig til at indvillige i, eller snarere lod sig fravriste, en temmelig betydelig Indrømmelse. Traktaten mellem Frankrig og Preussen, der ikke kunde holdes hemmelig, var faa Dage efter, at den var bleven underskreven, bleven hende meddelt gjennem Kongen af England. Da det østerrigske Raad modtog denne Meddelelse af den engelske Minister, faldt de baglængs om i deres Stole, saa blege som Lig. Samtidig lod Georg II., der selv var kommen til Hannover for at iagttage Begivenhedernes Gang, dem vide, at han for at rette sig efter Traktaterne vilde stille til Dronningens Disposition et Korps paa 12,000 Mand, bestaaende af hessiske og danske Lejetropper, samt en Pengehjælp paa 300.000 Pund Sterling; men han lagde ikke Skjul paa, at denne Hjælp øjensynlig ikke vilde være tilstrækkelig til at sætte Østerrige i Stand til at trodse de forenede Magter, hvoraf Riget truedes, og erklærede, at Dronningen ikke kunde vente mere af ham, saa længe hun haardnakket afslog at indlade sig paa den forstandige Overenskomst, der var nødvendig for at forene hele Tyskland mod Frankrigs Ærgjerrighed.

I Følge sin Konges Ordre fremstillede Robinson sig altsaa for Dronningen og talte til hende med en Energi og en Sindsbevægelse, der gjorde ham næsten veltalende. Med faderlig Ængstelse, næsten med Taarer i Øjnene bønfaldt han hende om at undfly de Farer, der truede hende; hun lod ham i Tavshed tale ud, og alle hendes Raadgivere sad med bøjede Hoveder uden at mæle et Ord; men derpaa gav hun efter for et Udbrud af Lidenskab. Naar man forlangte, at hun skulde skille sig fra sine trofaste Undersaatter i Schlesien, udbrød hun med Heftighed, gjorde man ikke blot Vold paa hendes Politik, men paa hendes Samvittighed; Schlesien var Nøglen til hendes Stater; naar Nedre-Schlesien var afstaaet, vilde man forlange hele Pro-

vinsen, og Døren vilde da staa aaben baade til Mähren og Böhmen. Ganske vist var hun truet af Fare, men var hun den eneste? Var ikke England lige saa udsat som Østerrige? Da den engelske Minister gjorde hende opmærksom paa, at disse Landes Stilling ikke var den samme, udbrød hun: »Ja vist, jeg véd nok, at der er denne forbandede Grøft, som skiller Eder fra Fastlandet. Gud give, at den ikke existerede, at I vare ligesom vi, og at Eders Konge havde alle sine Stater liggende i Hjærtet af Tyskland! Saa skulde man faa at se, om han vilde være saa ivrig efter at afstaa den bedste Del af dem, den, som forsvarer alt det øvrige. Og hvorfor er det mig alene, som skal bringe alle Ofre? Hvorfor henvender Kongen af England sig ikke ogsaa til de andre tyske Fyrster, der ere lige saa udsatte som jeg? Hvorfor henvender han sig ikke til Kurfyrsten af Bayern, der maaske vilde rejse mindre og i alt Fald mere begrundede Fordringer end Kongen af Preussen? Hvorfor stiller han ikke en Hær paa Benene? O, hvis Kongen blot vilde lade sine Tropper rykke ud!«

Debatten varede i flere Dage; med Fortvivlelsens Opfindsomhed udtænkte Dronningen stadig nye Udveje for at undgaa den ene, som krænkede hendes Stolthed paa det føleligste. Hun vilde vinde Kurfyrsten af Sachsen ved at love ham Lausitz, et Len af den bøhmiske Krone, som Frederik ved sin Troløshed havde forspildt, sagde hun, og Kurfyrsten af Bayern ved at tilbyde ham Toscana eller Milano; hun truede med at kaste sig i Armene paa Frankrig og afstaa en Del af Flandern til Ludvig XV. Endelig gik hun modstridende ind paa følgende Indrømmelser: to Millioner Daler skulde betales Kongen af Preussen for fuldstændig at rømme østerrigsk Territorium, og ingen Skadeserstatning skulde forlanges af ham for hvad Tab, han havde tilføjet østerrigske Undersaatter. Til Gjengjæld for, at han afstod fra sine foregivne Rettigheder paa Schlesien, tilbød Dronningen ham Hertugdømmet Geldern i

Nederlandene, ja endogsaa, hvis det var nødvendigt, Limburg. Endelig, hvis disse Betingelser ikke bleve modtagne, havde den engelske Minister Bemyndigelse til ikke at love, men at stille i Udsigt, at Dronningen muligvis vilde afstaa Hertugdømmet Glogau i Schlesien. Da det kom til Stykket, kunde Dronningen imidlertid ikke beslutte sig til at underskrive disse Forslag i hele deres Udstrækning, og Papiret maatte, forsynet med Rettelser og Udstregninger, flere Gange sendes tilbage til Kancelliet for at blive afskrevet paa ny.

Da Robinson, i det han tog Afsked, udtalte nogen Tvivl om, hvor vidt hans Sendelse vilde lykkes, svarede Dronningen: »Jeg haaber sikkert, at De ikke vil have Held med Dem. Jeg skatter Deres gode Hensigt, men det gjør mig ondt for, hvad der venter Dem. Deres Underhandlinger i Schlesien ville blive lige saa frugtesløse, som Grev Gotters i Wien.« I det han vilde gaa, kaldte hun ham tilbage: »Søg i det mindste at frelse Limburg; jeg véd ikke, om jeg har Ret til at afstaa det. Jeg har lovet Stænderne i Brabant ikke at tage noget fra deres Territorium.«

Næppe var Robinson rejst, før hun, i Haab om et Afslag fra Kongen af Preussen, udforskede sin Kusine, Kurfyrstinden af Bayern, gjennem deres fælles Bedstemoder, Enkekejserinde Amalie, for at faa at vide, om man ikke ved at tilbyde Kurfyrsten ganske lignende Fordele som dem, hun havde tilbudt Frederik, kunde bevæge ham til at frafalde sine Krav.

Robinson skulde møde Frederik i den lille By Strehlen, hvor til Generalstaben var bleven forlagt. Øjeblikket var ingenlunde gunstigt til at indlede Underhandlinger, thi Efterretningerne fra Frankrig vare nylig ankomne, og Frederik havde nu Vished for, at han, foruden sin egen Hær, tillige havde tre andre at raade over. Valori var desuden, saa snart han hørte om den engelske Ministers forventede Ankomst, kommen fra Breslau for at holde Vagt

og ventede i nogen Uro paa, hvilken Modtagelse Ambassadøren vilde faa.

Nogle Dage før Robinsons Ankomst nærmede Kongen sig til Valori under den militære Manøvre, hvorved Ministeren aldrig undlod at være til Stede, og sagde hemmelig til ham: »Jeg vilde gjærne tale med Dem, uden at det ser ud, som om vi gjorde en Hemmelighed deraf. Driv om i Lejren efter Middag og se, om De kan finde et Øjeblik.« Efter Middag fandt Kongen virkelig Lejlighed til at tale med Valori. »Robinson kommer her til,« sagde han til ham, »og Lord Hyndfort har underrettet mig om, hvilke Forslag han medbringer. Han vil tilbyde mig en Erstatning i Nederlandene for Schlesien. Dette Forslag er en Fælde for at sætte Splid mellem mig og Frankrig; men for at give Deres Konge Tid til at handle, vil jeg forlange Betænkningstid og derpaa stille saa høje Betingelser, at de ikke kunne gaa ind derpaa. Jeg vil forlange de katholske Nederlande helt og holdent. Jeg haaber, Kongen vil være mig taknemmelig for denne Meddelelse. Han gjør for Resten vel i at have stillet en Hær ved Maas for at true Kongen af England, thi denne Fyrste bliver mere og mere Tyskernes Afgud, og der udfordres store Anstrængelser fra Deres Side for at krydse hans Planer.« Derpaa lykønskede han leende sig selv til, at han saa godt havde forstaaet at narre Englænderne, og tilføjede: »Er det min Skyld, at de ere saa dumme?«

Ved nøjere Eftertanke har Frederik rimeligvis ment, at det vilde være bedre at bruge Trusler end List mod Robinson; thi da Avdiensdagen var kommen, gav han næppe Ministeren Tid til at fremføre sine Forslag, før han rejste sig i en Stilling, der paa én Gang skulde vidne om Overraskelse og Harme; det unægtelig noget uheldige Forslag om at betale ham to Millioner for at rømme Schlesien, syntes især at bringe ham i Harnisk. »Er jeg en Tigger,« udbrød han, »siden man tilbyder mig Penge? Har jeg ført

Krig for at opnaa dem? Indbilder man sig, at jeg er til Sinds at sælge min Ære og Fordel? Penge kan De byde en lille Fyrste som Hertugen af Gotha og hans Ligemænd. Jeg hører til dem, som holde mere af at give Penge ud, end at tage imod dem; men hvor skulde Hoffet i Wien faa nogle fra at give mig? Det er deres sædvanlige Hovmod og Frækhed.«

Den tilbudte Afstaaelse af Geldern blev ikke bedre optagen. »Podewils,« sagde Kongen og vendte sig til sin Minister, som var til Stede ved Avdiensen, »hvor meget har Østerrige vel tilbage af Hertugdømmet Geldern? — »Næsten intet,« svarede Ministeren med et Buk. — »Ser De, det er igjen et pjaltet Tilbud.« — »Hans Vrede var saa heftig,« skrev Robinson senere, »at jeg ansaa det for bedst at tilbyde Limburg.« — »Jeg forstaar ikke,« svarede Kongen, »hvorledes Østerrige kan tænke paa saaledes at blotte sin Grænselinje. Have de Ret dertil? Er der ingen Traktat med Holland, som forhindrer dem deri?« — Han havde Ret; ved en Traktat, som var bleven sluttet med Holland i 1713, havde Østerrige forpligtet sig til paa den nederlandske Grænse at vedligeholde en befæstet Forsvarslinje mod Frankrig, hvilket forudsatte, at det aldrig vilde afstaa sine Besiddelser i Nederlandene. »Desuden,« vedblev Frederik, »vil jeg ikke have noget at bestille med Holland og Frankrig, der aldrig have fornærmet mig, og som vilde blive meget urolige over at faa mig til Nabo. Og endelig, hvem vilde garantere mig, at disse Betingelser virkelig bleve opfyldte?« Robinson gjorde opmærksom paa, at da hans Regering havde paataget sig at mægle, vilde den ogsaa gaa i Borgen for Udførelsen af Fredsbetingelserne. — »Ja vist! Garantier! Hvem bryder sig derom nu til Dags? Havde ikke Alverden garanteret den pragmatiske Sanktion? Har De ikke selv garanteret den? Hvorfor kommer De da ikke og forsvarer Dronningen?« »Man kan ikke indestaa for alt«, svarede Robinson, »men hvis Østerrige bliver

dreven til det yderste, ville dets Venner rejse sig.« — »Hvad er det for Venner?« — »Der er Russerne, som ikke kunne undvære Østerrige for at modstaa Tyrkiet.« — »Jo vist! Russerne! Jeg vil ikke sige noget derom, men jeg har Midler til at værne mig mod dem.« — »Der er ogsaa andre, som have Pligter mod Østerrige, og som ville opfylde dem, hvor besværlige de end kunne forekomme dem.« Kongen afbrød Robinson, lagde Fingeren paa hans Næsetip og sagde: »Ingen Trusler, om jeg maa bede, behag at afholde Dem fra Trusler!«

Podewils afbrød forskrækket Samtalen med nogle forsonlige Ord, og Robinson, der hurtig gjenvandt sin Fatning, tog atter Ordet: »Jeg bruger ingen Trusler, jeg siger kun, hvad der ikke kan undlade at ske, og det er Iver for Evropas Vel, som har ført mig hid.« — »Evropa bør være Dem meget taknemmelig derfor, men hør nu: hvad Rusland angaar, har jeg sagt Dem Besked; jeg har intet at frygte af Kongen af Polen; Kongen af England er min Slægtning, han vil ikke angribe mig, og hvis han gjør det, har Fyrsten af Anhalt en Hær, der kan holde ham Stangen.« — »Frygter De da ikke,« udbrød Robinson, »at Dronningen i sin Fortvivlelse skal kaste sig i Armene paa Frankrig?« Kongen svarede intet herpaa, men sagde med løftet Stemme og theatralsk Pathos: »Jeg staar i Spidsen for en uovervindelig Hær; jeg er Herre over et Land, som jeg vil have, som jeg bør have, og jeg vil hellere dø med alle mine Folk end jages ud deraf, især ikke for Guld. Mine Forfædre vilde stige op af deres Grave og bebrejde mig, at jeg havde forraadt den Ret, jeg har arvet efter dem. Og hvad vilde man sige om mig, hvis jeg opgav et Foretagende, der har været min Regerings første Handling, som jeg har begyndt med Overlæg, fortsat med Standighed, og som jeg vil fuldføre? Er det passende for en protestantisk Fyrste at raade mig til atter at give de stakkels undertrykte Protestanter i de katholske Præsters Vold,

som forfølge dem? Og naar alt kommer til alt, er det mig, som er den sejrende, og den sejrende har Ret til at stille sine Betingelser. Jeg forlanger nu Nedre-Schlesien og Breslau, og dersom jeg ikke faar dem inden sex Uger, vil jeg forlange fire Hertugdømmer til.« — »Er det Deres sidste Ord,« sagde Robinson, »er det det Svar, jeg skal bringe Dronningen?« — »Ja, mit Hjærte svulmer som en frugtsommelig Kvindes ved bestandig at høre det samme Spørgsmaal blive gjentaget.« Og da Robinson trængte ind paa ham for i det mindste at faa Lov til at forklare Podewils de nærmere Enkeltheder ved Dronningens Forslag, sagde Kongen kort: »Nej, det kan ikke nytte, De tænker derpaa.« Dermed vendte han ham Ryggen, tog sin Hat og trak sig tilbage bag ved det Gardin, som delte Teltet. Robinson blev ene tilbage med Podewils, der lod til at være næsten lige saa bestyrtet som han selv. »De stoler paa Frankrig,« sagde Ambassadøren, »men det vil lade Dem i Stikken.« »Nej,« svarede Podewils, »Frankrig vil ikke lade os i Stikken; — med mindre,« tilføjede han efter nogle Øjeblikkes Betænkning, »vi først lade det i Stikken.«

Om Aftenen sendte Frederik Bud efter Valori og talte med ham i tre Timer; han var uudtømmelig i komiske Beretninger fra Formiddagens Avdiens, om Robinsons forbløffede Mine, om hans deklamatoriske Væsen, om hans latterlige Begejstring for Dronningen af Ungarn. »Vil De tænke Dem,« sagde han, »han sagde til mig, at naar jeg blot saae hende, vilde jeg blive forelsket i hende og snarere tænke paa at tilbyde hende en Krone end fratage hende en.« Derpaa udtalte han sig med Beundring og Venskab om Belle-Isle: »Sig ham, at jeg længes efter at staa ham nær, og at vi skulle kæmpe ved hinandens Side som Eugen og Marlborough. Jeg vil være den ene eller den anden, ligesom han behager.« Dog da Valori indtrængende opfordrede ham til at give sin Ambassadør i Frankfurt be-

stemt Ordre til at stemme paa Kurfyrsten af Bayern, svarede han: »Naar I ere gaaede over Rhinen.«

For at ingen mere skulde tvivle om, at det var hans Hensigt aldrig at opgive Schlesien, valgte Frederik dette Øjeblik til at lade sine Tropper rykke ind i Breslau, tvært imod den højtidelige Overenskomst, han havde sluttet med Byens Øvrighed. Frederik fortæller selv, hvorledes han ved List iværksatte Byens Besættelse: han havde forlangt fri Gjennemmarche for et eneste Regiment; men da Porten først var aaben, rykkede hele Divisionen ind og blev der. Borgmesteren og Raadsherrerne vare fraværende, da de vare blevne indbudne af Kongen til samme Dag at overvære en militær Parade, hvorved ligeledes alle de i Breslau værende Diplomater vare til Stede. I Indbydelserne vare kun de to engelske Afsendinge forbigaaede, for at de kunde være Øjenvidner til Besættelsen. Robinson, der rejste Dagen efter, bragte Efterretning herom til Maria Theresia, der samtidig fik Bud om, at Kurfyrstinden af Bayern havde afslaaet hendes Tilbud. Alt glippede for hende paa én Gang. »Breslau er taget,« skrev hun til en af sine Raadgivere, Grev Kinski, »vore Tilbud afviste — alt er tabt; kom og besøg mig; jeg er meget nedslaaet; men lad ikke min Gamle (Bartenstein) mærke noget.«

Krigen var altsaa begyndt; Kurfyrsten af Bayern havde ved et uventet Angreb gjort sig til Herre over Byen Passau i Øvre-Østerrige og oppebiede dèr de franske Tropper, som i de første Dage af August havde tiltraadt Marchen. Det var et kritisk Øjeblik, da den franske Hær skulde sætte Foden paa tysk Jordbund, og for at ikke det tyske Folk, ihukommende tidligere Forurettelser, skulde rejse sig mod sine gamle Fjender, erklærede Belle-Isle højtidelig, at de franske Soldater kun vare Hjælpetropper til Kurfyrsten af

Bayern. For bedre at bevare dette Præg var Kurfyrsten udnævnt til Generalissimus over de forenede Hære, og de franske Regimenter bare foruden deres egne Faner tillige de bayerske Farver.

Hvad der imidlertid mere end noget andet bidrog til at berolige Tyskerne, var den fortræffelige Disciplin, Leuville forstod at overholde i Hæren. Da Tropperne ved Kommandanten i Strassburg, Marskalk de Broglies Omsorg, uden Vanskelighed havde passeret Rhinen, skulde de endnu for at naa Bayern marchere gjennem flere smaa Fyrsters Lande, af hvilke de kun forlangte, hvad der i hin Tids diplomatiske Sprog kaldtes »uskadelig Gjennemmarche« (transitus innoxius). Denne Benævnelse, der i Almindelighed ikke passede synderlig, blev i dette Tilfælde til Sandhed. Soldaterne bleve holdte strængt til ikke alene hverken at forulempe eller plyndre Beboerne, men tillige rigelig at betale alt, hvad de forlangte af dem til deres Underhold. Det var en behagelig Overraskelske for Befolkningen, at de, i Steden for at lide ved Troppernes Gjennemmarche, havde Fordel deraf, og de skyndte sig at bringe deres Varer, da de saae, at de opnaaede uventet høje Priser for dem. »Vi have Overflod paa alt,« skrev Morits af Sachsen, der var lyksalig over at være stillet i Spidsen for en af Hærens Afdelinger. »Bønderne bringe os endog tamme Kaniner, da de vide, at Franskmændene spise saadanne. Alle Officerer hjælpes ad med at holde Disciplin, og der hersker en fortræffelig Aand i Hæren.«

Under slige heldige Betingelser gik Marchen hurtig og let, og allerede den 10ende September kunde de forenede Hære slaa Lejr ved Linz, det vigtigste Punkt i Øvre-Østerrige, kun tre Dagsmarcher fra Wien. Kurfyrsten holdt et højtideligt Indtog i Byen, som uden Modstand blev rømmet af de østerrigske Avtoriteter.

Som det kan hænde, naar man er i et heldigt Hjørne, svarede de diplomatiske Forhandlinger lige saa vel som Trop-

pernes Fremgang til de allieredes Forhaabninger. . Man fik samtidig at vide, at Sverige var kommet i aabent Fjendskab til Rusland, og at Kongen af England, der ved det blotte Syn af Marskalk de Maillebois' Hær skjælvede i Hannover, havde sendt en Ambassadør til Versailles for at bede om Naade for sin lille Stat. Fleury tilbød ham efter Aftale med Frederik at garantere Hannovers Nevtralitet, mod at han ophørte at modsætte sig Kurfyrsten af Bayerns Valg, og Tilbuddet blev modtaget. Dette Frafald vakte stor Bestyrtelse hos alle Maria Theresias Tilhængere. Forgjæves forsikrede Georg II, at det kun var som Kurfyrste og ikke som Konge, han underhandlede; forgjæves foregav det britiske Kabinet med Walpole i Spidsen ikke engang at kjende en Underhandling, der ikke angik England; denne mere nominelle end virkelige Adskillelse mellem Egenskaber og Interesser, der vare saa nøje forbundne, narrede og beroligede ingen. At en saa mægtig Forbundsfælle svigtede, var Signalet til almindeligt Frafald.

Under disse gunstige Omstændigheder kunde Belle-Isle i Frankfurt højtideligholde St. Ludvigs Dag med al den Pragt, hvortil hans forventede Sejre berettigede ham. Hele Byen, hele Adelen, alle Omegnens smaa Fyrster strømmede til for at lykønske Kongen af Frankrig paa hans Navnedag i det prægtige Gesandtskabshotel, der havde Plads til at rumme femten Sekretærer, tolv Pager, halvtredsindstyve Lakajer, fire Hejdukker, fire Kurerer og over hundrede andre Tjenestefolk. Festerne varede i flere Dage; der var Illumination i Haven, fransk Komedie af Skuespillere fra Paris, Fyrværkeri og Dystløb til Vands, Bal og siddende Souper paa 180 Kuverter i en Sal, der var bygget udtrykkelig i det Øjemed. Den elskværdige Marskalkinde, der var næsten tyve Aar yngre end sin Mand, forestod disse Fester med en Dronnings Værdighed. Det hele kostede ikke mindre end 300,000 Francs. — »Jeg er forskrækket over vore Udgifter,« skrev Belle-Isle, der i Aanden saae den Sky, som

vilde lejre sig paa Kardinalens Pande; »men hvis det lykkes os at gjøre Kurfyrsten af Bayern til Kejser, ere Pengene godt anvendte.«

Modløshed er smitsom, og den Nedslagenhed, der herskede blandt Dronningens Venner, meddelte sig snart til hendes Undersaatter. Især vare Indbyggerne i Wien, der hvert Øjeblik ventede at blive angrebne, i den største Bestyrtelse; Menigmand flokkedes i Gaderne, og de rige og adelige toge Flugten. Donau var bedækket med Kasser fulde af kostbare Gjenstande, som man skyndte sig at bringe i Sikkerhed. Hvis man skal tro den franske Chargé d'Affaires' Beretning bleve endog Hovedstadens Beboere, der frygtede en Belejring, vaklende i deres Troskab. Folk begyndte atter at sige, at i Grunden var det kun for at gjøre Storhertugen til Kejser, at Landet udsattes for saa store Farer, og at det var haardt at lide saa meget for en fremmeds Skyld. »De Udtalelser, som nylig hørtes mod Kurfyrsten af Bayern og den franske Nation,« skriver den nævnte Chargé d'Affaires, »ere ganske ophørte. Det lader til, at ogsaa fornemme Folk, i det mindste de, som ere blevne her, i denne Retning have sluttet sig til Folkets Mening; mange erklære uden videre, at det er dem ligegyldigt, hvem der kommer til at regere, naar det blot ikke bliver Storhertugen, der er Skyld i alle Landets Ulykker.«

Hvad der gjorde Modløsheden og Misfornøjelsen end mere udbredt, var den Omstændighed, at Dronningen, hvis blotte Nærværelse udøvede et mægtigt Trylleri paa Befolkningen, ikke mere kunde modvirke disse Følelser. Allerede før Robinsons Tilbagekomst fra den preussiske Lejr, havde Maria Theresia maattet forlade Wien med sin Ægtefælle, mindre for at bringe sin Person i Sikkerhed, hvad der almindelig fortælles, end for højtidelig at overtage den Krone, hvis Titel hun bar. Maria Theresias Besøg i Ungarn er, som man véd, den Begivenhed i hendes Liv, der har gjort dybest Indtryk paa hendes Samtid og efterladt

det mest rørende Minde hos Efterverdenen; de nye Enkeltheder, der skyldes Arneth, vise denne historiske Scene fra en lidt anden Side, end vi før have kjendt den; men den bliver ikke mindre dramatisk.

Det Skridt, Maria Theresia havde foretaget, manglede ikke Dristighed; thi intet kunde være mindre sikkert end den Tilflugt, den høje Flygtning søgte i dette Land. Der udfordredes unægtelig et mærkeligt Sammentræf af Omstændigheder, for at Ungarn skulde blive det forfulgte østerrigske Monarkis sidste Haab og Tilflugt. Hidtil havde disse Folkeslag, der boede paa Grænsen af den kristne Civilisation, vist et meget uroligt og oprørsk Sindelag, og den højere Adels utilgængelige Stolthed, den lavere Adels uafhængige Aand, deres Fastholden ved en feudal Frihed, der var uforenelig med de civiliserede Samfunds nye Krav, de mange forskjellige Racer og Religioner, der stødte sammen i deres stormende Forsamlinger — kort sagt alt havde bidraget til at gjøre St. Stefans Rige til den Del af Kejserdømmet, der var lettest tilgængelig for Udlandets Rænker og Fristelser. I alle tidligere Krige havde Ungarernes oprørske Sindelag været en Hjælp, hvorpaa alle Østerriges Fjender havde stolet, og deres Haab var saa meget oftere blevet opfyldt, da Oprør, saa vel i Ungarn, som i Polen, var et lovligt Foretagende, der var tilladt i deres Grundlov, naar Undersaatterne troede deres Rettigheder krænkede af Regeringen.

Denne besynderlige Rettighed, som, skjønt der flere Gange var blevet gjort Forsøg paa at slette den, endnu var indbefattet i den Ed, Ungarns Konger ved deres Tronbestigelse maatte aflægge, var nylig, under Ludvig XIV.'s sidste Krige, bleven anvendt i vid Udstrækning af Oprøreren Frants Rakoczy, som havde grundet en virkelig Republik, der bestod i tyve Aar. Dette Misbrug havde imidlertid fremkaldt en Reaktion, og da den kejserlige Myndighed atter fik Overhaand, afskaffedes det besynder-

lige Privilegium tillige med flere andre mindre vigtige; det var endog lykkedes Karl VI. at faa Rigsdagen til forud og uden Betingelser at anerkjende den kvindelige Arvefølgeret, som den pragmatiske Sanktion havde indført. Det var imidlertid et Spørgsmaal, om ikke Østerriges svækkede Tilstand vilde bringe de gamle Fordringer til at opstaa paa ny, og om en saadan Forpligtelse vilde blive respekteret i et Land, hvor aldrig nogen Kvinde havde regeret, og hvor endog Dronningenavnet var ukjendt i det officielle Sprog. Uvisheden herom var saa stor, at da det gjaldt om at forlange Hjælp af Rigsdagen i Presburg, havde alle Maria Theresias Raadgivere holdt paa, at denne Hjælp skulde bestaa i Penge og ikke i Soldater: thi, sagde de, naar først den ungarske Milits havde grebet til Vaaben, kunde ingen svare for, hvortil de vilde bruge dem.

Enten nu Hengivenheden for Kongehuset i de sidste Aar havde slaaet dybere Rødder i Ungarn, end man ventede, eller den ridderlige Nation blev bevæget ved Synet af den ulykkelige Fyrstinde, der søgte Tilflugt hos dem, vist er det, at Dronningen blev langt bedre modtagen, end de mistænksomme Ministre, der ledsagede hende, havde ventet. I Rigsdagen, som blev aabnet næsten øjeblikkelig efter hendes Ankomst, fremkom ganske vist strax Fordringen om at faa de tilintetgjorte Rettigheder restituerede; men begge Kamre bleve tillige enige om at opsætte Debatten herom, til de havde givet et slaaende Bevis paa deres Loyalitet ved at lade deres Primas sætte St. Stefans Krone paa den unge Fyrstindes Hoved.

Kroningsfesten der blev fejret en Sommersøndag i straalende Solskinsvejr, under almindelig Jubel, blev en glimrende og bevæget Dag. Lige fra Dagen gryede, fyldte Folkemængden Gaderne, og Adelen ilede til fra alle Egne af Riget for at ledsage Dronningens Vogn. Intet kunde maale sig med Rytternes forskjelligartede, glimrende Dragter og Hestenes Sadeltøj; Øjet blændedes af alle de

brogede Stoffer, sjældent Pelsværk og funklende Juveler. Dronningen selv havde aflagt sin Sørgedragt og iført sig alle de prægtige kongelige Smykker og ædle Stene, der kun syntes hendes Skjønheds naturlige Pryd. Ærkebispen ventede hende ved Indgangen til Domkirken og skred til den hellige Handling uden at udelade nogen af de gamle højtidelige Skikke og Ceremonier. Det var et forunderlig rørende Syn, da denne ædle, men svage Kvinde uden at smile og uden at blinke lyttede til den lange krigerske Ritus, der fordum var indstiftet for at bevare Mindet om de kraftige Troskæmper, der havde kriget mod de vantro, og opstille dem som et lysende Exempel. Med en brudt, af Alder svækket Stemme fremsagde den gamle Prælat Edsformularen, hvorfra den urimelige Klausul, der tillod Oprør, var bortskaaren; derpaa lovede Fyrstinden, der knælede foran ham, med blid, men fast Stemme at forsvare Kirken og aldrig krænke sine Undersaatters Frihed. Hun blev derefter iført den Kappe, den hellige Konge havde baaret, og Fæstet paa hans gamle Sværd blev lagt i hendes fine Haand, der havde Møje med at omslutte det; det kongelige Diadem blev sat paa hendes rene Pande og syntes i dette Øjeblik mere end nogen Sinde at fortjene Navnet »Englekrone«, som Folkesagnet har givet den.

Da Gudstjenesten var forbi, begav Toget sig, stadig følgende det foreskrevne Ceremoniel, efterhaanden til alle Byens Kirker for endelig at standse ved Foden af en Høj, som kaldtes Kongebjærget; her ventede Overhovedet for det berømte Hus Esterhazy, holdende ved Tømmen en sort, prægtig opsadlet Hest; Dronningen svang sig i Sadlen med Ynde, satte det ædle Dyr i Galop og naaede hurtig Toppen af Højen, hvor fra man havde en vid Udsigt over Sletten. Her trak hun Sværdet af Skeden og udstrakte det mod de fire Himmelhjørner; saaledes plejede Ungarns Herskere at forkynde for deres Folk, at det var deres Beslutning at forsvare det mod alle Fjender, fra hvad Side

end Faren kom. Under alle de truende Farer antog det gamle Symbol en rørende Betydning, der gjorde et dybt Indtryk paa de tilstedeværende. Tusender af begejstrede Stemmer rystede Luften med deres Raab: »Leve Maria Theresia! leve vor Konge!« og tusend dragne Sværd funklede i Solen. Alle Tilskuerne vare rørte; den gamle Robinson, hvis Blik ikke var veget fra Gjenstanden for hans Tilbedelse, græd af Beundring. »Dronningen er fortryllende,« skrev han, da Festen var forbi. »Da hun løftede Sværdet og udfordrende pegede mod de fire Verdenshjørner, var det let at se, at hun hverken behøvede dette eller noget andet Vaaben for at erobre enhver, der kommer hende nær. St. Stefans gamle slidte Kappe klædte hende lige saa godt som den rigeste Dragt.«

Til Trods for denne uventede Modtagelse lagde imidlertid Dronningens Omgivelser Mærke til, at hun hele Dagen saae bleg og nedslaaet ud; kun i det Øjeblik, da Folket tiljublede hende Bifald, farvedes hendes blege Ansigt af en fin Rødme, og hendes Øjne straalede med den blide Ild, der gjorde hende saa ubeskrivelig fortryllende. Undertiden saae det næsten ud, som om hun følte sig ensom i sin Triumf, og hendes Blik spejdede ængstelig i Menneskemængden efter en Vens Aasyn, som hun ikke kunde opdage. Hvad der forstyrrede hendes Glæde, siger Arneth, var Sorgen over ikke at kunne dele den med sin elskede Ægtefælle, uden hvem ingen Lykke var mulig for hende, og ikke engang Storheden forekom hende berettiget. Da hun kom og gav sig i sine Undersaatters Vold, havde hun smigret sig med, at hun kunde faa dem til at antage Storhertugen som hendes Medregent, hvori de andre Stater havde fundet sig, skjønt meget mod deres Vilje: men allerede ved de første Ord, hun ymtede derom til sine varmeste Tilhængere, indsaa hun, at hun maatte give Afkald paa denne Plan. Det var allerede vanskeligt nok at hindre, at der før Kroningsfesten blev Spørgsmaal om de gamle

Privilegiers Gjenoprettelse; at skaffe en ny, ukjendt og fremmed Magt Indpas kunde der aldeles ikke være Tale om. Da Storhertugen ikke af Etiketten havde nogen Plads anvist ved Kroningsceremonien, maatte han give Afkald paa at være til Stede; hele Dagen spaserede han ubemærket om i Byen og stillede sig ved Indgangen til de Tværgader, hvor Toget skulde komme forbi för at kunne vexle et flygtigt Blik med Dronningen. Først om Aftenen indtog han sin Hædersplads ved den Diner, hvormed Festen sluttede, og strax fik hans Hustru sin Munterhed tilbage.

Hvad der havde syntes umuligt den foregaaende Dag, blev ikke lettere den følgende. Saa snart man var kommen til Ro efter den glimrende Fest, begyndte Kamrene at diskutere Spørgsmaalet om den Hjælp, Dronningen forlangte af dem, og de Indrømmelser, man til Gjengjæld kunde vente at opnaa af hende. Det viste sig snart, at et talrigt Parti, især i Underhuset, hvor den ringere Adel havde Sæde, var fast bestemt paa at benytte sig af Dronningens vanskelige Stilling til at gjenvinde de Rettigheder, Monarkiet i sine lykkelige Dage havde frataget dem. En Liste over de Privilegier, der skulde tilbageerobres, blev forfattet og efter nogen Debat antagen af Magnaternes Kammer, og disse Privilegier vare saa mange og vigtige, at Ungarn ved dem vilde blive en fuldkommen uafhængig og næsten republikansk Stat. Den udøvende Myndighed skulde overdrages en Palatin, som skulde vælges efter Rigsdagens Indstilling; Styrelsen skulde udelukkende betros ungarske Embedsmænd, alle gejstlige Embeder og Værdigheder tildeles den indfødte Præstestand, og disse og endnu flere Bestemmelser, affattede i samme Aand, vilde have til Følge, at den centrale Myndighed i Wien kun beholdt et rent nominelt Overherredømme over Ungarn. Da Dronningen fik Kundskab om disse bydende Fordringer, følte hun en Sorg blandet med Harme; hun lagde ikke Skjul paa, at det, som især krænkede hende, mindre var det

Attentat, der gjordes paa hendes Magt, end den Mistillid, som vistes hende, og den Nytte, hendes Undersaatter søgte at drage af hendes Ulykke. Efter sine Tilhængeres Raad lagde hun imidlertid Baand paa sin Vrede og besvarede Stændernes Adresse med en Skrivelse, hvori nogle af Forslagene vare antagne og andre indskrænkede saaledes, at de bleve taalelige.

Virkningen af dette Maadehold svarede imidlertid ikke til Forventningen; Dronningens Svar blev af de forenede Kamre modtaget med spottende Udraab og efterfulgt af en sand Tumult. Fra alle Kanter af Salen hørtes Stemmer, som raabte i Munden paa hinanden, at det var bedst at gaa sin Vej, naar man intet opnaaede, at det var en Skam at kalde Folk sammen for at gjøre Nar af dem, og at Dronningen maatte rede sig ud deraf med sine tyske Ministre, som hun bedst kunde, siden hun dog ligesom sin Fader og Farfader kun stolede paa dem. Flere Dage igjennem herskede den største Støj og Forvirring ved Rigsdagens Møder. Ogsaa uden for vaagnede den gamle oprørske Aand; Smædeskrifter, satiriske Vers og Karikaturer cirkulerede i Byen, og skjønt de først angrebe Ministrene, varede det ikke længe, før de ikke skaanede Dronningen selv. Paa offentlige Steder holdtes oprørske Taler, og hvis denne Tilstand varede endnu nogle Dage, vilde Presburg ikke mere være et sikkert Opholdssted.

Netop i dette Øjeblik, i de første Dage af September, midt under al denne stigende Bevægelse, modtog Maria Theresia Slag i Slag de sørgeligste Efterretninger. Tre fjendtlige Hære rykkede frem, Østerrige var oversvømmet af Fjender, Wien truet, Sverige greb til Vaaben, og England svigtede. Fra alle Sider brød Uvejret løs over den ulykkelige Dronnings Hoved, Jorden syntes at vige bort under hendes Fødder; hendes Helbred blev rystet; skjønt hendes yngste Barn, den lille Erkehertug Josef, endnu kun var et halvt Aar gammel, var hun dog allerede paa Vej

til atter at blive Moder, og hun udbrød med Taarer: »Jeg véd ikke, om jeg beholder et eneste Sted, hvor jeg kan føde mit Barn.« Dog fattede hun hurtig Mod igjen og sagde: »Jeg er kun en stakkels Dronning, men jeg har en Konges Hjærte!«

Da fik Maria Theresia en pludselig Inspiration; med det skarpe Blik, der ofte udmærker Kvinden, havde hun opdaget, at blandt alle de Krænkelser, hvorover hendes stridbare Undersaatter klagede, var maaske den, hvorom de mindst udtalte sig, den mest saarende; de kunde ikke glemme, at hun havde frygtet for at se dem gribe til Vaaben og slutte sig til de kejserlige Tropper med deres egen Organisation og under deres nationale Høvdinger. I denne Retning holdt de tyske Ministre ubøjelig fast ved deres forsigtige Raad, og det oprørske Skuespil, de havde for Øje, syntes at give dem Ret. Dronningen derimod indsaa, at hun muligvis kunde drage Fordel af Ungarernes nationale Ømtaalighed og ved et stort Tillidsbevis vinde Folkets rokkede Hengivenhed tilbage. I de gamle Love fandtes den Bestemmelse, at i Tilfælde af stor Fare skulde alle krigsdygtige Mænd gribe til Vaaben for at forsvare Fædrelandet. Med Fare for, at Ministrene skulde gaa ud af deres gode Skind ved Overraskelse og Forskrækkelse, besluttede Dronningen at gribe denne sidste Udvej.

Hun meddelte først sin Plan til en hemmelig Komité af nogle udvalgte fortrolige; alle Tyskerne protesterede med Rædsel, hvilket alene var nok til, at Ungarerne modtoge den med Begejstring. Kun udtalte de paa samme Tid det Raad, at Dronningen skulde trække sig tilbage med Tronarvingen til Fæstningen Raab, som laa fjærnt fra Grænsen, og hvor de vilde være i Sikkerhed, bevogtede af Folkets Kjærlighed. Fyrstinden modtog deres Tilbud om Bistand, men opsatte at følge deres Raad; hun havde ikke Lyst til at begrave sig i en Fæstning og maaske heller ikke til at drive sin Tillid saa vidt.

Den næste Dag samlede Palatinen, som var indviet i Hemmeligheden, begge Kamres Medlemmer ved et stort Gilde. Skjønt deres Antal var betydeligt nok, var det dog langt fra at være fuldstændigt, thi de mest oprørsksindede havde, enten af Vrede eller for at berede sig til Modstand, forladt Rigsdagen efter Oplæsningen af Dronningens Skrivelse; der var kun tilbage de, som vare Kongehuset mest hengivne og nødigst vilde beslutte sig til at indlade sig i aaben Kamp med Regeringen. Da der, efter at man havde drukket dygtig, begyndte at udbrede sig et Rygte om Dronningens Ønske og Tyskernes Opposition, blev der en almindelig Begejstring og Glæde. »Lad hende følge sit Hjærtes Drift,« raabte man, »den vil være hende en bedre Raadgiver end hendes Ministre!«

Den 11te September modtoge begge Kamre en Tilsigelse om med deres Præsidenter i Spidsen at møde i Slottets store Sal Klokken 11 om Formiddagen. Alle fulgte Opfordringen, eller rettere sagt, de styrtede der hen i den største Ophidselse og Forventning. Da alle vare samlede, traadte Dronningen ind, skred langsomt frem mellem de Deputeredes Rækker og besteg majestætisk Tronen. Hun var sortklædt uden anden Prydelse end Kronen paa Hovedet og Sværdet ved Siden; hendes Træk bare Præget af Sorg, men intet Spor af Svaghed eller Vaklen. Hun gav først Ordet til Kansleren, som med faa Ord skildrede Monarkiets ulykkelige Tilstand; derpaa rejste hun sig og tiltalte med høj Røst Forsamlingen paa Latin:

»Vor ulykkelige Stilling gjør os det til en Pligt at tale til vore tro Stænder i det berømmelige Kongerige Ungarn om de Angreb, der ere gjorte med væbnet Haand paa vor arvelige Provins Østerrige, om den Fare, der truer ogsaa dette Land, og at foreslaa Udveje til at raade Bod derpaa. Det gjælder Rigets, vor egen, vore Børns og vor Krones Existens. Forladt af alle, have vi ikke anden Tilflugt end Stændernes Troskab og Ungarernes fra gammel Tid be-

rømte Tapperhed. Vi bede indstændig de forskjellige Afdelinger af vore tro Stænder om uden Tidsspilde at bestemme og bringe i Udførelse de Forholdsregler, som ere blevne nødvendige ved den overhængende Fare, hvori vi selv, vore Børn, vort Rige og vor Krone ere stedte. Hvad angaar de Ting, som afhænge af os, kunne vore tro Stænder stole paa, at vi med kongelig Kjærlighed ville drage Omsorg for alt, hvad der kan befæste Rigets ældgamle Lykke og Ære.«

Under denne korte Tale havde Dronningens Stemme skjælvet, hver Gang hun nævnede sine Børn, og da hun satte sig ned, holdt hun Haanden for Øjnene for at skjule sine Taarer; men da Ærkebispen nu tog Ordet for at forsikre hende om Stændernes fuldkomne Hengivenhed, løftede hun atter Hovedet og lyttede med et Udtryk, der, siger en samtidig Fortæller, passede for en forfulgt Uskyldighed. Bevægelsen blev almindelig, men den lagde sig for Dagen paa en mindre støjende Maade end paa Festdagen; med alvorlig Stemme gjentoge de Deputerede enstemmig efter Prælaten den loyale Erklæring:

»Vitam et sanguinem consecramus«.

Derpaa trak de sig tilbage for strax at afhandle Dronningens Forslag.

Næppe vare de komne ud paa Slotstrappen, før den letbevægelige Nations lette Sind atter fik Overhaand. Deres Øjne vare endnu vaade af Taarer; men dog morede de sig allerede paa de tyske Ministres Bekostning og lo ad deres forbløffede, forskrækkede Udseende. Man paastod at have hørt en af dem hviske til sin Sidemand i det mest rørende Øjeblik: »Man maatte hellere betro sig til Djævelen end til disse Mennesker«; og da den, hvem denne Ytring tillagdes, i det samme kom forbi, kunde han nær være kommen til at bøde for sine Ord.

At gribe til Vaaben laa Ungarerne alt for meget i

Blodet til, at de skulde have Vanskelighed ved at beslutte sig dertil. Endnu ved samme Møde vedtoges det at stille 30,000 Mand paa Benene, delte i 13 Regimenter, og desuden skulde enhver Adelsmand forpligte sig til enten selv at møde til Hest eller sende en anden i sit Sted. Ved at rekrutere Hæren fra Kroatien, Transylvanien, Temesvar og andre afhængige Provinser haabede man at kunne bringe den op til et Antal af 100,000 Mand. Alle disse Bestemmelser bleve tagne med en saadan Lethed og Iver, og Glæden over at have fundet en Regent, som ikke delte de sædvanlige wienske Fordomme, var saa almindelig, at Maria Theresias fortrolige ansaa Øjeblikket for gunstigt til at imødekomme hendes hemmelige Ønsker. De vidste, at der var én Hyldest, som vilde have større Værd for hende end alle Lovtaler og alle Tilbud om Bistand, og de insinuerede derfor forsigtig, at siden Dronningen viste Forkjærlighed for Ungarn, maatte man vogte sig for atter at svække den ved at nægte hendes Ægtefælle den Rang, som han allerede havde i Monarkiets andre Stater. Det er mærkeligt, hvor letbevægelige store Forsamlinger ere! Den samme Tanke, som den foregaaende Dag vilde være bleven forkastet af alle, vandt pludselig almindelig Indgang som en Maade, hvorpaa man kunde vise Dronningen, at hvis hun intet kunde opnaa af dem ved sine tyske Ministres Mægling, kunde de til Gjengjæld ikke afslaa hende selv og hendes Familie noget. Storhertugens Medregentskab blev foreslaaet af Ærkebispen og vedtaget næsten uden Modstand; for anden Gang blev Rigsdagen kaldt op paa Slottet for at modtage hans Ed.

Man kunde have frygtet for, at det nye Møde skulde frembyde en noget sørgelig Modsætning til det tidligere. Storhertugens tvungne, hovmodige Væsen havde intet indtagende ved sig, og den sene Hyldest, der blev ham til Del, havde intet personlig smigrende for ham; men Kjærlighedens Instinkt er vidunderligt; næppe var Edsaflæggelsen

fuldbyrdet, før paa et Tegn af Dronningen den lille Ærkehertug blev bragt ind i Salen paa sin Ammes Arm. Dronningen tog ham paa Armen og rakte ham frem mod Forsamlingen med en Bevægelse, der syntes at sige, at hun overgav al sin Slægts Haab og alt, hvad hun havde kjært, i sine Undersaatters trofaste Hænder. »Barnet,« siger vor ungarske Krønnikeskriver, »viste i alle sine Bevægelser en Livlighed, der bragte ham til at ligne et lille Egern.« Rørte af Barnets Ynde og Moderens Tillid, tiljublede alle de tilstedeværende hende Bifald og forlode henrykte Mødet, der langt fra at kølne deres Begejstring tvært imod havde opflammet den.

Nu var der kun én Ting tilbage at afgjøre, nemlig det endnu svævende Spørgsmaal om de gamle Rettigheders Gjenoprettelse. Saa snart alt, hvad der angik Hæren, var ordnet, tog man atter fat paa Diskussionen om, hvad der skulde svares paa Dronningens Skrivelse, og hvilke nye Indrømmelser, man skulde fordre af hende; men skjønt Debatten endnu blev ført med Iver og Varme af en hel Del forsinkede Talere, var det dog tydeligt, at den almindelige Interesse havde tabt sig, og at Folk havde deres Opmærksomhed rettet paa andre Ting. Et Forslag om at opsætte Væbningen, saa længe til Dronningens Modstand var overvunden, som et af Medlemmerne var saa uheldig at fremkomme med, blev forkastet med Harme. Dronningen, der var tilfreds med, hvad hun havde opnaaet, besluttede sig paa sin Side til at bringe temmelig store Ofre, og man blev enig om et Kompromis bestaaende af halvfjerdsindstyve Artikler, hvori Stændernes Rettigheder udvidedes, uden at Kongemagten dog ganske blev til intet, og denne Forfatning har Ungarn siden beholdt i over hundrede Aar.

Naar den kloge Fyrstinde mente, at de Rettigheder, hun maatte opgive, erstattedes ved den moralske Indflydelse, hun havde vundet over Folket, havde hun Ret. Takket være hendes lige saa statskloge som ædle Efter-

givenhed, have Ungarerne siden den Tid forenet Hengivenhed for Kongehuset med en glødende Frihedskjærlighed, og disse Følelser knytte sig endnu til det samme Minde og den samme Dag. Vi have i vore Dage set en Ætling af Maria Theresia være uklog nok til at forsøge paa at angribe Ungarernes Uafhængighed for snart efter at blive nødt til at gjengive dem den. At dette uheldige og afmægtige Forsøg ikke ganske har undergravet hans kongelige Myndighed, skyldes hans ædle Stammemoder, hvis Minde endnu er levende og elsket i det frie Ungarn.

(Forts.)

S. M.

Tyskland i det nittende Aarhundrede.

III.

Storhertugen af Sachsen-Weimar. — Den thüringske Oppositionspresse.

I fyrretyve Aar havde den tyske Nation æret og højagtet Storhertug Karl August af Sachsen-Weimar som den nyere Tids ædleste Mæcenas. Hos en Lorenzo af Medici spillede ved Siden af Kjærlighed til Kunsten ogsaa beregnende Klogskab og en kjøbmandsagtig Dynastpolitik sin Rolle; men alt sligt laa fjærnt fra den stolte Ernestiners Tanke; naar han med sikker Menneskekundskab samlede de bedste og største af den tyske Litteraturs Talenter omkring sig, var det ene og alene en glødende Begejstring for Nationens Hæder og den reneste Idealisme, som ledede hans modtagelige Aand, der med glad Forstaaelse omfattede hele den menneskelige Videns og Dannelses Omraade. Da han i sin Alderdom fornyede den ernestinske Husorden, udtalte han endnu, at hans Ærgjerrighed bestod i, »at Lys og Sandhed maatte udbrede sig paa en grundig og for den tyske alvorlige Nationalkarakter værdig Maade«. Hans levende, ved alvorlige Studier uddannede Naturfølelse satte i Kunsten blot Pris paa det naive, det simple, det fædrelandskjærlige; al Mystik, alt Kunstleri var ham forhadt,

selv om det fremtraadte under saa prægtigt et Klædebon som i Schillers »Bruden fra Messina«. Dog aldrig formastede han sig til at ville føre Genius'en i Ledebaand; frit og ubekymret skulde den tyske Kunst finde sin Vej, saaledes som han selv gik gjennem Livet, frimodig, djærv, formløs, kraftig i alt, selv midt i sine sanselige Forvildelser, en rastløs fremadstræbende Aand, som højhjærtet glemte hvert mislykket Forsøg for strax at skride til et nyt Foretagende. Kun en saa umiddelbar Natur kunde i halvtredsindstyve Aar i sorgløs Selvstændighed hævde sig over for en Goethe; han vidste fuldt vel, skjønt der kom Øjeblikke, hvor de stode fremmede for hinanden, hvad han havde Vennen at takke for, og han saae beundrende op til ham; dog fandt han det »possirlich, wie dieser Mensch immer feierlicher wurde«, og lod ikke den aldrende Vens lidt pertentlige Væsen forstyrre sin egen glade Ubundenhed. Ved første Blik skulde man have antaget den firskaarne Mand for en simpel Jæger, naar han skred gjennem Parken med sine Hunde, iført sin gamle, grønne Snorefrakke, med Soldaterhuen og Cigaren i Munden; dog over den høje Pande, de store Øjne og den ernestinske Slægts brede Kjæver hvilede et ejendommeligt Udtryk af selvbevidst Højhed, og den, der traadte ham nærmere, følte snart, at han stod over for en født Hersker, der ved egen Kraft hævdede sig paa Menneskehedens Højdepunkt; da han i en ældre Alder opholdt sig en Tid lang i Milano, mindede han Italienerne levende om deres store Fyrsteslægter fra det femtende Aarhundrede, og de kaldte ham il principe uomo.

Dog han var mere pligttro end Viscontierne og Sforzaerne og vidste at forene Lysten til det skjønne med den omhyggelige Landsfaders stille Flid; ingen Forvaltningssag var ham for ringe, og hans lille Land har aldrig maattet lide under hans kunstelskende Hofs Glans. Det er hans historiske Storhed, at han med aabent Blik fattede tvende

Tidsalderes fremherskende Interesse, det attende Aarhundredes litterære Idealisme saa godt som det nittendes politiske, og at han som ingen af sine samtidige forstod at gjøre dem begge lige Skjel. Allerede i hans Ungdom havde hans Lærere vakt hans Forstand paa Statssager, først Grev Görtz, Frederik den stores ivrige diplomatiske Medhjælper, senere hen Wieland, den eneste blandt de tyske Klassikere, der med livlig Deltagelse fulgte Dagspolitikken. Og ligesom han med en genial Sikkerhed havde forstaaet, hvem der var den tyske Digtekunsts ægte Helt, vendte han sig nu med samme klare Forstaaelse i Politikken mod det sande, det levende. Til Preussen havde han sat alt sit Haab, da han smeddede sine dristige Planer om et Fyrsteforbund; i Aaret 1806 tænkte han at staa eller falde med Preussen. Paa Tilbagetoget efter Slaget ved Jena sagde han engang med Ro til sine Kammerater, medens han sad paa en Tromme ved Vagtilden: »Hertug af Weimar og Eisenach have vi vel nu været for en Stund.« Først paa Kongens udtrykkelige Forlangende forlod han Hæren og sluttede Fred med Imperatoren; Aaringer igjennem var han dernæst i Stilhed virksom for at forberede Befrielseskrigen.

Paa den nederlandske Krigsskueplads opfyldte han sluttelig endnu engang sin Pligt som Soldat, og da han dybt forstemt vendte tilbage fra Wienerkongressen, forekom Udførelsen af Artikel 13 ham som et Ærens og Klogskabens Bud. Han havde vel ikke nogen egentlig Forkjærlighed for de nye, liberale Theorier; den franske Revolution begejstrede ham aldeles ikke, da Usædeligheden ved disse Klassekampe virkede frastødende paa hans sunde Følelse: »Undertrykkerne undertrykke deres gamle Beherskere, der ligger ikke det mindste moralske til Grund for det hele«; men han forstod sin Tid, han forstod, at den ikke mere kunde undvære de konstitutionelle Former, og hvad havde vel han, der ikke kjendte til Frygt, at være

bange for over for en lille Landdag? Han turde vel endog haabe, at hans Exempel kunde opmuntre enkelte ængstelige blandt Smaafyrsterne til en nødvendig Beslutning; men intet laa hans klare Forstand saa fjærnt som Smaastatsvæsenets Selvbehagelighed. De første Digteres Hyldest havde ikke kunnet forlede hans rolige Stolthed til Forfængelighed; hvorledes skulde han da nu kunne lade sig bedaare af de overdrevne Lovtaler i de liberale Aviser, der lovpriste hans Weimar som den tyske Kunsts og Frihedens Vugge? Jævn og ligefrem, af Pligtfølelse og fuld af ærlig Tillid gav han sit lille Folk, hvad han ansaa for nødvendigt.

I sit Ministerium havde han en hel Række dygtige Mænd, næsten alt for mange Talenter for den lille Stat. Ved Siden af Goethes Stol, der alt i Aaringer stod tom, sad Digterens Ven, den gamle Voigt, en ædel, fintdannet Mand, der ligesom sin Ven længe havde betragtet Fremmedherredømmet som en uundgaaelig Nødvendighed, men nu, lykkeligere end han, fuld af Forhaabninger glædede sig ved den nye Frihed; derpaa fulgte Fritsch, den tredje af den lange Række fortrinlige Forretningsmænd, som denne Leipziger-Juristfamilie stillede til de sachsiske Huses Tjeneste; han var ogsaa selv et Stykke af en Poet og vel anset i den litterære Verden. Hertil kom endnu den nylig udnævnte, aandrige Tysk-Russer, Grev Edeling, og det bedste politiske Hoved blandt dem alle, Lausitzeren Gersdorff, der alt paa Wienerkongressen havde staaet paa Humboldts Side og ikke et Øjeblik under sin lange politiske Løbebane havde svigtet sin Overbevisning, at »Preussen havde gjenfødt den tyske Nationalitet og dannede Grundstenen for Fremtidens Tyskland«. Paa Gersdorffs Raad besluttede Storhertugen ufortøvet at tage fat paa Forfatningens Udarbejdelse.

I April 1816 traadte Stænderne med nogle Deputerede fra de nys vundne Landsdele sammen til en Landdag; alle-

rede den 5te Maj blev den nye, af Jena-Professoren Schweitzer redigerede Grundlov undertegnet, og Præsidenten for Landdagen fejrede i en hjærtelig Taksigelse de tyske Smaafyrsters bedste Dyd: »Stedse have vi i dette høje Hus fundet det fyrstelige Sind, der vil enhvers Vel og ikke agter selv den ringeste uværdig«. Den liberale Presse jublede og udtømte sig i behagelig Selvros: naar Schillers og Goethes fyrstelige Ven optraadte som Banebryder for den forfatningsmæssige Frihed, var det dog soleklart godtgjort, at kun raa Naturer kunde modsætte sig det konstitutionelle Universallægemiddel. Et Aar senere samledes den første tyske konstitutionelle Landdag i et af de tre Dornburgerslotte, som fra den stejle Klippevæg over Vinbjærge og Haveterrasser skuer ned paa den maleriske Saaledal; her i denne landlige Stilhed, hvor Goethe saa ofte havde søgt Digterensomhedens Lykke, spilledes nu gemytlig Smaastatsvæsenets første parlamentariske Idyl. Storhertugen havde med lykkelig Takt forstaaet at holde Middelvejen mellem det gamle Stændervæsen og det nye Repræsentationssystem og indrømmet Ridderskabet, Stænderne og Landsognene hver deres særlige Repræsentanter, men samtlige 31 Deputerede dannede en eneste Forsamling og gjaldt som Repræsentanter for det hele Land. Forhandlingerne gik ingenlunde glat, og Regeringen maatte Skridt for Skridt kæmpe mod Folkerepræsentanternes Posekigeri og naive Uerfarenhed; men sluttelig kom man dog overens, og da alt foregik bag lukkede Døre, kunde Aviserne ustraffet fortælle Vidundere om den ubegribelige politiske Visdom hos dette Mønsterfolk, der besad »en fuldendt Statsmand paa hver 1500 voxne Mænd«. Mangen lykkelig Reform, som vilde have været umulig uden Landdagen, kom nu i Stand; i Steden for 49 løjerlige gamle Skatter traadte saaledes (1821) en Indkomstskat, en i Tyskland uhørt Reform. Mangt et andet gavnligt Forslag strandede rigtignok, fordi Stændernes filisteragtige Ængstelighed ikke formaaede at følge deres

Fyrstes frie Tanke; Landdagsforhandlingernes Offentlighed kunde Karl August t. Ex. aldeles ikke sætte igjennem; men i det hele taget følte Landet sig vel til Pas, og allerede 1818 fik ogsaa Hildburghausen en Forfatning efter weimarsk Mønster.

Kun Goethe betragtede de nye Institutioner med stille Mishag og saae heri ikke andet end en næsvis Indblanding af uvedkommende; den gamle Mester havde en alt for indgroet Afsky for Dilettanteri af hvad som helst Art. Da han en Gang ved en Fest for Landdagen ikke kunde undgaa at udbringe en Skaal, mindede han patriarkalsk Folkerepræsentanterne om deres Familiepligter:

Ein Jeder sei in seinem Hause Vater,
So wird der Fürst auch Landesvater sein.

Og da de nu endogsaa forlangte Regnskab af ham selv for de 11,000 Thaler, han i en Menneskealder aarlig havde udgivet for Kunst og Videnskaber, besluttede den gamle Herre at statuere et Exempel, dikterede sin Skriver tre Ord og tre Tal — Indtægt, Udgift, Kassebeholdning —, satte majestætisk sit Navn under samme og sendte denne Seddel til Landdagen. Forbitrelsen var stor, men ved nærmere Overlæg forekom det dog selv de brave Repræsentanter for Neustadt, Kaltennordheim og Gerstungen løjerligt, at de i Enkelthederne skulde prøve Goethes Indkjøb af Antiker og Bøger, og saaledes bestemte de sig til en Akt af konstitutionel Selvfornægtelse, der staar alene i den tyske Parlamentarismes pedantiske Historie: Forfatningens Bogstav ofredes for Pieteten, den tre Linjers Regning blev stiltiende bevilliget.

I Skyggen af den nye Pressefrihed opvoxede der nu i Weimar og Jena pludselig en Hærskare af politiske Tidsskrifter, en Litteratur, der aldeles savnede fast Jordbund, og som den kun kunde opstaa blandt dette lærde Folk, men dog en Magt, thi hermed begyndte Professorvæsenets

skæbnesvangre Indtrængen i den tyske Politik. Luden havde allerede under Krigen grundlagt sin »Nemesis«, nærmest for at bekæmpe Fremmedherredømmet, og føjede nu hertil et »Statsforfatnings-Arkiv«; derpaa fulgte Okens »Isis« og det weimarske Oppositionsblad; Bran begyndte en Fortsættelse af Archenholtz's Minerva; den fra Heidelberg fordrevne Jurist Martin bragte sin »nye rhinske Merkur« med til Jena; Ludvig Wieland, Digterens varmhjærtede, stilistisk øvede Søn, udgav en »Folkeven«, som til Beroligelse for Politiets Sjæleangest snart aflagde sit statsfarlige Navn og udkom paa ny som »Patrioten«. Og denne Fylde af journalistisk Virksomhed trængte sig sammen i tvende smaa Stæder, i en ren litterær Luft, hvor aldeles intet mindede om Statslivets Alvor, og hvor Pressen hverken modtog paalidelige Efterretninger om den indre Sammenhæng mellem Dagsbegivenhederne eller havde en Støtte i et politisk Parti eller Samfundsinteresser. I lykkelig Uvidenhed om den virkelige Verden kunde den rene Doktrinarisme her glæde sig ved sin »Ueberzeugung« og med Ufejlbarhedens Mine holde sine »Kathedermonologer«. Alle disse Blade gjorde Fordring paa at tjene hele Nationen som Lærere; thi heri bestod netop Professorstoltheden, at den praktiske tyske Enhed alene viste sig ved Universiteterne, og da nu det frie Ord, der lød ved Ilm og Saale, vakte Mistanke ved Hofferne, og det hele reaktionære Parti, som Luden udtrykte sig, med Ængstelighed rettede sine Blikke mod det skjønne Thüringens Høje, blussede de akademiske Publicisters Selvfølelse snart op i betænkelig Grad, og de mente for fulde Alvor, at det tyske Athen var Midtpunktet for den nationale Statskunst. Til den tyske Lærdoms grundige Flid mærkede man rigtignok ikke Spor i disse politiske Skrifter; i Videnskaben blev alt Fuskerarbejde foragtet; over Statsmændene turde derimod enhver sidde til Doms, naar han lejlighedsvis i en ledig Time læste Aviserne.

Ludens »Nemesis« stod dybt under de langt mindre udbredte »Kieler-Blätter«. Medens Dahlmanns Tidsskrift bød sine Læsere en saglig Belæring i værdifulde statsretlige og historiske Drøftelser, som denne umodne Slægt fremfor alt trængte til, bragte Luden næsten gjennemgaaende kun tomme Almindeligheder eller overfladiske kritiske Betragtninger over smaa Dagsbegivenheder, og skjønt han selv ikke hørte til Tilhængerne af Rottecks Fornuftret, men søgte at opfatte Staten historisk, udmundede dog »Nemesis«'s hele Statsmandsvisdom stadig kun i Forbundsaktens Art. 13, der forekom ham som det eneste Middel til at afvende en Revolution fra Tyskland. »Lad kun blive holdt, hvad saa hellig blev lovet! O, I Fyrster! vilde I dog blot øve denne, ganske almindelige Dyd.« Alt i Aaringer havde Luden været den mest afholdte Docent i Jena; Massen af Studenterne mødte til hans Forelæsninger over den tyske Historie som tidligere til Fichtes og Schellings Kollegier; den elskværdige Idealisme, der udtalte sig fra hans hele Væsen, hans Forelæsningers patriotiske Varme og flydende Veltalenhed vandt ham hos Ungdommen en Anseelse, der holdt sig urokket hele fyrretyve Aar. Den, der kun bedømte den rettænkende Mand efter hans Bøger, kunde næppe forklare sig hans glimrende Held som Lærer; hans historiske Skrifter vare fattige paa nye Tanker, endnu fattigere paa selvstændig Forskning, og han havde saa liden Anelse om det strænge Tankearbejde, den politiske Videnskab paalægger sine Elever, at han allerede i sit en og tredivte Aar (1811) ganske rolig kunde udgive en paa forslidte Talemaader særlig rig Haandbog i Statsvidenskaberne.

Langt anderledes end den ærbar kjedsommelige »Nemesis« gik »Isis« i Tøjet; det er vistnok det mest løjerlige Tidsskrift i hele Tysklands Historie, en uforlignelig Prøveklud paa lærd Naragtighed. Som Naturforsker havde Oken trods mange Besynderligheder vundet et velfortjent

Ry; til den politiske Kamp havde han ingen anden Berettigelse end en grundærlig fædrelandskjærlig Begejstring, nogle uklare demokratiske Begreber, en ubændig Trættekjærhed og den barnlige Indbildning, at den frie Presse ogsaa igjen vilde læge alle de Saar, den havde slaaet. »Historien,« saaledes udbrød han i sit Program, »skrider som en rædselsfuld Kæmpe frem over Strømme og Klipper, over beseglede Rettigheder og Bomme, smilende over slige Indretninger, der ville fængsle Aand og Sanser og ved Fangsten tumle over Ende. Alt er godt, og alt maa være tilladt.« Hans Læsere skulde lære Tidens Forstand og Daarskab, Værdigheden som Kaadheden at kjende; selv Grovheden, Løgnen og Bagtalelsen udelukkede han ikke og befalede de angrebne forud kun at hævne sig ad litterær Vej. Dette studenteragtige Opraab fandt kun alt for villige Tilhørere; alle den lærde Verdens Brushoveder satte hverandre Stævne paa denne »den encyklopædistiske Tidendes« store Kampplads. Ved Siden af zoologiske Billeder og Afhandlinger — det eneste gode, Tidsskriftet bragte — traf man her akademiske Skandalhistorier og litterære Kjævlerier af enhver Art; selv en ondskabsfuld Artikel af Edinburgh Review over Goethes »Wahrheit und Dichtung« blev aftrykt med aabenlys Skadefryd; hertil kom fremdeles politiske Afhandlinger saa vel som talløse Smertensskrig og Anklager mod formentlige administrative Vilkaarligheder. Alt var holdt i Ølstue-Tonen, i »den okenske Tone«, som man snart plejede at sige — frækt, haanende, smagløst; næsten ethvert nyt Nummer af »Isis« fremkaldte nyt Kjævl. Da det rige Forraad af tyske Superlativer allerede ikke mere slog til, tog Oken Træskærerne til Hjælp og lod sætte Æselhoveder, Gæs, Kannibaler, Jøde- og Paveansigter, eller ogsaa en Knut, en Stok, et til et Spark løftet Ben o. s. v. ved Siden af sine Modstanderes Navne, saa den politiske Text undertiden var næsten lige saa broget som Kobbertavlerne med Billederne af Medusaerne og Brusk-

fiskene. I de politiske Afhandlinger lagde en tølperagtig Radikalisme sig for Dagen ved Siden af den indbildske lærdes Naivitet; Weimars Forfatning fortjente slet ikke Navnet Forfatning, siden den af ethvert ægte Chartes en og tredive uundværlige Grundrettigheder kun indrømmede en eneste, Pressefriheden, og — fordi den gav de dumme, af »Tingstudene beherskede« Borgere og Bønder saa ubillige Fortrin fremfor Adelen og Professorerne, den væbnede og den lærde Stand. I hele det uhyre Sammensurium fandtes ikke en eneste politisk Artikel, der kunde belære Læserne eller rette deres Vilje mod et fast Maal; stadig kun fanatiske Anklager mod Fyrsterne og Diplomaterne, der have forvandlet vort »samlede Folk til pronvincielle Smaastats-Hobe«; evig og altid kun Haan over den nuværende Slægt, »kun af Ungdommen kan man endnu vente sig noget.«

Det bedste publicistiske Talent i denne Kreds var Kurlænderen Lindner, der ledede Oppositionsbladet med Dygtighed og drev sit politiske Arbejde som et alvorligt Livskald; men navnlig i hans Artikler aabenbarede sig tydeligst den politiske Daarskab, der nu skulde drive den tyske Liberalisme fra den ene Fejl til den anden: en skammelig Utaknemmelighed mod Preussen. Det er ikke sandt, hvad Partihistorikerne fortælle, at Bagvaskelserne fra liberal Side mod den preussiske Stat først skrive sig fra Demagogforfølgelserne. Strax efter Freden, da Preussen næppe endnu havde stukket Sværdet i Skeden, satte disse Ubetydeligheder den Stat, hvem de havde at takke for Friheden, paa Anklagebænken og overøste den med Bebrejdelser paa en Tid, da den ved sin Værnepligtslov og sin Toldlov lagde den faste Grund til Fædrelandets Enhed.

I sin Haandbog over Statsvidenskaberne havde allerede Luden stadig opstillet det preussiske Monarki som et afskrækkende Exempel og med en engelsk Hannoveraners liberale Indbildskhed sat sig til Doms over Militærstaten.

Nu bragte hans »Nemesis« Digte til Huset Wittelsbachs Pris og Artikler til Forsvar for den sachsiske Politik i Aaret 1813; for Preussen havde hans Tidsskrift kun Dadel og en pralende Ringeagt, der vilde have vakt almindelig Latter hos ethvert andet Folk: Mod Thüringens Muser have de brandenborgske aldrig evnet at holde Stand; nu skulle vi faa at se, om den preussiske Politik formaar noget saa stort som den thüringske! Derfor blev ogsaa Benzenberg, den ærlige liberale, bagtalt som en Obskurant blandt de tyske Publicister; man kunde ikke tilgive ham, at han var en trofast Preusser og skrev med Sagkundskab over Lovene i denne Stat, som Jenaer-Professorere aldrig værdigede et Blik. Og selve Oken betragtede Forhaanelser mod Preussen som det sikreste Kjendetegn paa Frisindethed. Medens han viste skaansom Ærefrygt over for Kejser Frans og endog omtalte Grev Buols latterlige Aabningstale i Frankfurt med Ros, aabnede han skadefro »Isis«'s Spalter for alle Preussens Fjender. I Dag begyndte en Rhinlænder en begrædelig »Rhingraad« mod de mange Protestanter blandt de preussiske Embedsmænd: »man vil kun skade Landet, vor Selvfølelse skal ydmyges«. Den næste Morgen jamrede en god Svensker fra Greifswald over hans Fædreland Pommerns Preussificering. Saa hylede nogle Læger fra Provinsen Sachsen over den brutale Fornærmelse mod deres lærde Standsære, at de nu maatte betale den preussiske Næringsskat saa godt som Apothekerne, ja som de simple Haandværkere. Napoleon selv havde aldrig øvet noget saa oprørende som Preussen ved Forbudet mod den rhinske Merkur; hvad havde vel Palms Mord at betyde ved Siden heraf? spurgte »Isis«. Angaaende Universitetet i Bonn, som snart skulde overgaa Jena i Glans, dømte Oken, endnu, før det var blevet aabnet: Alt er allerede saa godt som fordærvet ved de preussiske Regerings-Individers brudstykkeagtige Kundskaber og mangelfulde Forretningsdygtighed. Dog den egentlige Arne for al preussisk Ynkelighed

var og blev Hæren med dens almindelige Værnepligt. Var det ikke uhørt, saaledes udviklede »Nemesis« Sagen, at Løjtnanten kom saa meget hurtigere til at tjene Brødet end Referendaren? »Og var det ikke barbarisk,« spurgte Oken, »at man i Preussen anvendte de aandelige Kræfter til Kanonføde saa godt som de simple Soldater?«

Enhver Usling, der fik de preussiske Loves Alvor at føle, kunde gjøre Regning paa disse lærde Publicisters Hjælp, naar han blot anstillede sig som politisk Martyr. I Aaret 1817 tilbød Massenbach*) den preussiske Regering et nyt Bind af sine løgnagtige Mindeskrifter til Kjøbs mod 11,500 Frederiksdorer; han havde hertil uberettiget benyttet mange Embedspapirer, blev derfor med Senatets Tilladelse fængslet i Frankfurt, efter Statsraadets Beslutning stillet for en Krigsret som en uden Afsked permitteret Officer og dømt til Fæstningsstraf for attenteret Pengeudpresning og Overtrædelse af sin Troskabspligt. Og i denne smudsige Sag, som den preussiske Statskansler strax offentliggjorde, tog Ludens »Nemesis« Parti for Helten fra Prenzlau: Den, der talte saa frimodig over for Tronen som Massenbach, kunde dog ikke være skyldig i nogen Slethed. Frankfurts Senat blev haardt angrebet af den tyske Enheds Apostle, fordi det uden at hævde sin Stats Suverænitet havde udleveret en simpel Forbryder til en anden Forbundsstat.

Den gamle Goethe følte sig som i den forkerte Verden, da han pludselig saae Musernes fredelige Hjem forvandlet til et larmende Forum og de akademiske Publicister fejrede i Pressen som Digter-Dioskurernes Arvetagere.

---

*) Stabschef ved Fyrst Hohenlohes Korps, bar en stor Del af Skylden for de ulykkelige Kampe ved Jena og bevirkede, at Hohenlohes Korps overgav sig ved Prenzlau, skjønt man var tæt ved Stettin.

Han havde en Anelse om de slemme Følger og advarede Luden: Vi raade ikke over 100,000 Bajonetter til at beskytte eder. Da Regeringen imidlertid vilde skride til en Advarsel mod Oken, fraraadede Goethe Hertugen at gjøre dette: Slige Formaninger vare unyttige og usømmelige over for en saa fortjent Mand; det var bedre — saaledes fortsatte han med suveræn Ringeagt for den nye Forfatning —, at man lod den lærde Fusentast helt ude af Spillet og simpelthen forbød Bogtrykkeren at fortsætte dette »catilinariske« Foretagende. Saa alvorlig vilde den modige Karl August dog ikke tage sine lærde Herrers politiske Fastelavnsløjer; han lod det bero med nogle lejlighedsvise Advarsler og Beslaglæggelser; men ogsaa han imødesaa stadig med Mismod enhver »ny Nedkomst af Monsieur Oken«; thi Besværingerne fra de i »Isis« mishandlede Personer toge ingen Ende. Lydeligst klagede Gehejmeraad v. Kamptz i Berlin, en udmærket Jurist og dygtig Embedsmand, men bekjendt som en fanatisk Reaktionær. Han blev af Oken henregnet blandt de »forslidte Personligheder« og nedlagde truende Indsigelser mod denne »Blaa-Mandags-Tone«. Enhver, som kjendte den haarde Mand, vidste, at han ikke vilde lade det blive ved Ord.

IV.

Den tyske Studenterstand. — Studentersamfundet (die Burschenschaft). — Tyskeriet og Jøderne.

Hvorledes kunde den akademiske Ungdom vel forblive rolig i denne af os skildrede, saa underlig bevægede, lille Verden? Jenaer-Universitetets store Tid var allerede forbi med Aaret 1803; med Hensyn til videnskabelige Kræfter

havde det allerede længe ikke kunnet maale sig med Heidelberg eller Berlin; dog Berømmelsen fra hin rige Tid var endnu knyttet til Jena, og Studenterlivets ubundne Frihed gav dette Universitet et godt Ry hos den tyske Ungdom. »Und in Jena lebt sich's bene«, sagde en gammel Studentervise. I ingen anden Universitetsstad herskede Studenten saa uindskrænket; endnu i Halvfemserne var den glade Ungdom udvandret i store Skarer for, om fornødent gjordes, at gaa til Erfurt, og den var først vendt tilbage, da Myndighederne, fulde af Angest, gave efter for alle Studenternes Fordringer. I skarp Modsætning til det galante Leipzig bevarede Studenterlivet i Jena altid et djærvt, uforfinet, ungdommeligt Præg, der svarede til Landets jævne Sæder. Ligesom Ziegenhainer-Knortekjæppen, der den Gang endnu var den tyske Students uadskillelige Ledsager, kun var at finde ægte i Saaleflodens Dal, saaledes nød den righoldige Jenaer-Comment*) en høj Anseelse i alle Tysklands Kipper og Fægtesale; mangen ældgammel Studenterskik, f. Ex. at drikke Blodbroderskab, holdt sig her ind i det nye Aarhundrede. Trods al denne Raahed hvilede der dog et idealistisk Præg over denne larmende Færd, en romantisk Tillokkelse, som laa fuldkommen fjærnt fra Berliner-Gymnastikvæsenets plumpe Grovhed. Mangen ung Nedertysker er først ved sine Studenterture til Fuchsthurm og Leuchtenburg bleven indviet i det tyske Bjærglandskabs Poesi, og med taknemmelig, glad Begejstring havde Jenas Studenter i Weimars Theater paa første Haand modtaget Schillers Dramaer. Under Fremmedherredømmet havde endelig Universitetet saa uforfærdet lagt sit tyske Sindelag for Dagen, at Napoleon engang var paa Nippet at lade denne forhadte Ideolog-Rede brænde af.

---

*) Comment er Indbegrebet af alle de nedarvede Skikke, som Studenterne skulde følge ved deres Sammenkomster, særlig ved Drikkelagene, Commersiren (Bier-, Trinkcomment).

Det var uundgaaeligt, at denne Fædrelandskjærlighed maatte flamme endnu mere op, da de unge Krigere nu vendte tilbage til Læresalene, mange smykkede med Jærnkorset, næsten alle endnu berusede af den heltemodige Vrede fra den store Kamp, fulde af glødende Had mod »Fædrelandets ydre og indre Undertrykkere« — sikkerlig den bedste Studenterslægt i mange Aar, men desto værre allerede alt for alvorlig for det uskyldige Drømmeri og den overstrømmende Venskabsfølelse, der giver Studenterlivet sit ejendommelige Trylleri. De forvildede akademiske Sæder trængte nødvendigvis til en Reform, og denne Reform kunde kun udgaa fra en Slægt, der i Modenhed langt overgik Gjennemsnittet af den ældre Studenterstand; men denne ridderlige Ungdom havde nu allerede oplevet alt for meget i tvende haarde Krige, til at den igjen kunde finde sig i Elevens beskedne Rolle; den maatte næsten uundgaaelig henfalde i en overmodig Selvfølelse, der oven i Kjøbet laa i selve Tiden. Lignende Udbrud af et kristeligt-germanisk Sværmeri vare allerede én Gang tidligere dukkede op ved Universiteterne, i den litterære »Sturm- und Drangzeits« Dage, da de unge Poeter i det goettingske Forbund, »der Hainbund«, sværmede for Klopstocks Messias og Teutoburgerwalds Helte og højtidelig brændte Wielands Billede; men hvad der paa hin Tid (1772) kun bevægede snævre Kredse, var nu Fælledseje for Tusender.

Den sædelig strænge, unge Slægt maatte med Foragt se ned paa de forældede Studenterforbindelser ved Universiteterne. Af de ældre Tiders Barbari var alt for meget endnu tilbage, skjønt den nyere litterære Dannelse ogsaa havde forfinet de akademiske Sæder noget. Fylderi og Utugt lagde sig ofte for Dagen med en Frækhed, der nu til Dags næsten synes en Umulighed, Hasardspil blev drevet overalt, selv paa aaben Gade, og den tyske Lyst til Slagsmaal gik over alle rimelige Grænser, saa Jenaer-Studenterkorps paa 350 Mand i Sommeren 1815 en eneste

Uge havde 147 Dueller at udfægte. De friske, folkelige Drikke- og Rejsesange fra de sangrige gamle Tider vare næsten glemte; man sang mest smudsige Knejpeviser eller grædevorne Fostre af en plat Sentimentalitet, der hørte hjemme i en længst overvunden, litterær Tidsalder. Med det foregaaende Aarhundredes Rosenkreutzere og andre hemmelighedsfulde Forbund svandt ogsaa deres aandsbeslægtede Studenterordener. Landskabsforbindelserne, »die Landsmannschaften«, der levede op paa ny, nærede en jammerlig Smaastatsaand, der indbildsk afviste alt fremmed og dræbte enhver kraftig Selvfølelse ved en brutal Pennalisme; Russen, »der Fuchs«, turde ikke klage, naar en gammel Student, »ein altes Haus«, for hvem det var gaaet tilbage, tilbød at drikke dus med ham, og nu maatte han »hutsche« med ham: alt, hvad Russen bar paa sig, Klæder, Ur og Penge maatte han bytte bort mod sin Velynders tarvelige Pjalter. Enhver, som voxede op i denne Skole, lærte Kunsten at bukke for højerestaaende, at kuske de lavere.

Baade i Jena og Berlin havde Fichte udtalt sig stærkt mod dette Uvæsen. Blandt hans trofaste Beundrere drøftede man alt i 1811 Planen til et Studentersamfund, et »Burschenschaft« eller »Deutsch-Jüngerschaft«. Filosofen billigede denne Tanke; men han kjendte sine Folk og tilføjede den betænksomme Paamindelse: Kammeraterne skulde vogte sig for at forvexle Middelalderligt med Tysk, de maatte ikke sætte Midlet, Foreningen, højere end Maalet, Oplivelsen af den tyske Aand. Jenaerne optoge nu disse Tanker; de kjendte Vaabenhaandværkets Alvor og vilde ved Æresdomstole tæmme det raa Slagsbroderuvæsen; de havde i Krigen kæmpet Side om Side med hverandre som Folkets Sønner og krævede nu fuldkommen Lighed mellem alle Studenter, Afskaffelsen af »Pennalismen« samt alle de Forrettigheder, mangt et Universitet endnu indrømmede Grevestanden. Deres sidste og højeste Maal var imidlertid Tysk-

lands Ended; Fædrelandets Magt og Herlighed skulde repræsenteres ved et eneste stort Studentersamfund, som skulde tilintetgjøre alle særlige Landskabsforbindelser.

Arndts bekjendte Fædrelandssang dannede Studentersamfundets egentlige Program, baade Ven og Fjende betragtede Digteren som den teutoniske Ungdoms Fører, skjønt han slet ikke tog umiddelbar Del i Ungdommens Planer. Efter et langt, bevæget Vandringsliv havde han nu endelig slaaet sig til Ro i Bonn og havde oppe paa Højderne, tæt ved Rhinen, bygget et beskedent Landsted for sig og sin unge Hustru, Schleiermachers Søster; her tænkte han at glæde sig ved Rhinbjærgenes Herligheder og i rolig Lykke at samle Kræfter til Lærestolens Arbejde. Vel sværmede han endnu troskyldig som den yngste Student for den »gyldne, akademiske Frihed, Germanernes ældgamle og herligste Frihed«; men da en Heidelbergerstudent engang raadspurgte ham om Reformerne i det akademiske Liv, advarede han i Skriftet »om den tyske Studenterstat« udtrykkelig sine unge Venner mod alle radikale Daarskaber: »Hellere skulde man lade det bestaaende raade end stræbe efter det uopnaaelige Ideal«. Han havde for længst i trofast Kjærlighed sluttet sig til Preussen og dets Kongehus, kun sit gamle Nag til Frederik den stores Tidsalder kunde han ikke besejre. Siden han engang i sin forpommerske Hjemstavn var traadt saa kjækt op for Ophævelsen af Livegenskabet, stod han i reaktionære Kredse i Ry som en Lighedsmand; men det var fuldstændig med urette. Arndts Ønsker gik aldrig længere end hans Velynder, den berømte preussiske Statsmand Steins; han vilde en livskraftig Adskillelse efter Stænder, altsaa en anset Adelsstand, frie Bønder, et kraftigt, i Lav ordnet Borgerskab, og han var ikke langt fra at betragte Hardenbergs agrariske Love med romantisk Uvilje.

Den politiske Fanatisme fandt ingen Plads i dette elskværdige Hjærte, i denne aabne, muntre Natur. Kun

Ungdommens Mangel paa Dømmekraft kunde fejre »Fader Jahn og Fader Arndt« som tvende Brødre, og kun Arndts rørende Beskedenhed kunde finde sig i denne Sammenligning. I Virkeligheden hørte disse tvende Mænd hjemme i tvende helt forskjellige Lag af aandelig og sædelig Kultur. Arndt raadede over en uudtømmelig Skat af gedigne Kundskaber, skjønt han aldrig tilegnede sig Fagmændenes strænge Methode, og han færdedes frit paa den menneskelige Dannelses Højder, hvorop Jahn næppe nok kunde se. Han kaldte ofte sig selv en Bonde og kunde som Fodgænger maale sig med den bedste Turner; om Sommeren saae man ham dagligsvømme over Rhinen eller, iført en blaa Kofte, rive i sin Have; men han følte sig lige saa hjemlig og sikker i det fornemme Selskab; alle Blikke hang ved den lille firskaarne Mand med de straalende blaa Øjne, naar han begyndte at tale, og han var en uimodstaaelig elskværdig Causeur, altid naturlig og kraftig, altid aandrig og ædel. En saa kjærnesund Natur kunde kun finde liden Behag i Turnernes kyniske Natur; han formanede Ungdommen: »Tyskerne burde ikke søge deres Mønster i Spartanernes eller Romernes Raahed; spørg eder selv: vare de lykkelige? gjorde de andre lykkelige?«

Blandt Jenaer-Professorerne stod Fries Studenterne nærmest; denne Ungdom, som følte sig begejstret af Fichtes Ideer, lyttede umistænksomt til en Lærer, der altid havde hørt til Fichtes Modstandere. Hegels nye Lære gjaldt i Jena endnu for reaktionær; den var efter Fries's Paastand ikke opvoxet i Videnskabens Haver, men paa Kryberiets Mødding. Ogsaa Fries var som Luden ulige virksommere som Lærer end som Forfatter; den sværmeriske Ungdom fandt Behag i, at den godmodige, men uklare Filosof sammenblandede Begreber og Følelser og saaledes opløste den synlige Verden i en Hjærtevælling, hvad Hegel haardt, men slaaende lod ham høre. Ungdommen følte sig styrket i sin subjektive Vilkaarlighed, naar deres umistænksomme

Lærer i mangetydige Ord stadig paa ny udviklede: Mennesket skal blive sin Overbevisning tro, om han ogsaa gjør sig hele Verden til Fjende. Særlig tidssvarende fandt Ungdommen hans Historiens Filosofi; han forstod at presse den historiske Verdens Rigdom ind i et tarveligt doktrinært Skema, som senere i mangfoldige Former er blevet eftersnakket af talløse lærde Publicister lige ned til Gervinus; efter samme skal i Orienten Religionen have behersket Menneskehedens Liv, i den klassiske Oldtid var Skjønheden, i den kristne Verden Erkjendelsen herskende; men i den nyeste Tid, efter Revolutionen, indtog Uddannelsen af den offentlige Ret Midtpunktet af Historien, og herved var ganske naturlig Dørene smækkede op paa vid Gab for alle politiserende Dilettanters utidige Indblanding. Skjønt Fries nærede den ærlige Hensigt at værge Ungdommen mod lidenskabelige Forvildelser, lod han sig dog henrive til mange uforsigtige Ytringer, og sluttelig vederfores det ham, hvad der næsten uundgaaelig maa indtræde ved et alt for intimt Forhold mellem Professorer og Studenter; han tabte Forstaaelsen med sine unge Venner, da de dog ikke betroede Læreren alt, og han bemærkede ikke, hvorledes Radikalismen lidt efter lidt fik Overhaand i Ungdommens Rækker.

Oprindelig var en ubestemt, patriotisk Længsel den eneste politiske Tanke hos Jenaer-Studenterne; de sværmede for den abstrakte Tyskhed, som Fichte engang havde forherliget i sine »Taler til den tyske Nation«; derimod havde de ingen Anelse om, at Fichte mod sit Livs Aften med Varme var gaaet ind paa den preussiske Statsidé. Enhver Forskjel paa Preussen, Bayern og Sachsen skulde forsvinde i Tyskhedens Begreb, og da nu blandt alle tyske Enkeltstater ingen førte et saa kraftigt Liv som den preussiske, kom disse unge Drømmere, der dog idelig talte om Befrielseskrigens Herligheder, umærkelig ind paa samme Afvej som »Isis« og »Nemesis«; de begyndte at overese

den Stat med Anklager, der næsten ene og alene havde ført hin Krig.

Blandt Førerne for »Burschenschaftet« fandtes kun en eneste Preusser, Berlineren Maszmann, en ærlig, meget middelmaadig begavet ung Sværmer, det mest uklare Hoved blandt alle Bersærkerne af Jahns snævrere Kreds. Samtlige andre vare Thüringere, Mecklenburgere, Kurlændere, Hessere, bayerske Frankere, og dem kunde det nu rigtignok ikke falde saa tungt at lade deres Hjemstavn simpelthen forsvinde i en almindelig Tyskhed. Paa de preussiske Universiteter slog Studentersamfundet, »die Burschenschaft«, kun langsomt Rod, først dog i Berlin. I Breslau sluttede først de nypreussiske Lausitzere sig til samme; Schlesierne kunde derimod længe ikke faa i Hovedet, at Frederik den stores Stat ikke skulde være en ærlig Teutoner mere værd end Bückeburg eller Darmstadt. Jenaerne derimod og de radikale Giesznere, der tidligst sluttede sig til »Burschenschaftets» Bevægelse, bekæmpede ikke blot enhver berettiget Ytring af preussisk Selvfølelse som »utysk Preusservæsen«; de vege ikke engang tilbage for at stryge af Befrielseskrigens Historie alt særlig preussisk, alt, hvad der gav den Farve og Liv. »Burschenschaftets«Visebog, A. Follens »Freie Stimmen frischer Jugend«, gjengav kun i lemlæstet Form alle de smukke Krigssange, der talte om Preussens Hæder; Preussens Navn forekom ikke i hele Samlingen. I Arndts Husarsang svor Blücher ikke mere »dem Franzmann zu weisen die preuszische Art«, som Digteren havde sunget; nu hed det »die altdeutsche« eller vel endog »die deutscheste Art«. Burschenschaftets Førere havde derhos for det meste tjent blandt Lützowerne og havde som Medlemmer af en »ren tysk Friskare« vænnet sig til med Ringeagt at se ned paa den preussiske Linje, der dog i Krigen havde været langt heldigere end de selv. Saaledes gik det til, at disse Tyskhedens Enthusiaster fra første Færd stode lige

saa uvenlige som Turnerne over for den nationale Enheds mest levende Kraft. Det er begribeligt, at den barnlige Tro paa »Folkets« ufejlbarlige Visdom og en platonisk Forkjærlighed for republikanske Former fandtes endnu hyppigere hos Ynglingene end hos Mændene. Stænderforsamlingerne fandt Ungdommen navnlig af den Grund nødvendige, fordi den, ligesom Flertallet blandt de ældre liberale, ene søgte Partikularismen i Kabinetterne: naar der først findes en Forfatning i hvert tysk Land, mente Karl Sand, gives der kun Tyskere, og ikke Bayrere eller Hannoveranere.

Trods alt dette mærkede man i de første Aar ikkun lidt til nogen sygelig Ophidselse hos Ungdommen. Fuld af Anmasselse spaserede den rigtignok omkring i sin løjerlige, kristelig-germaniske Dragt med Baret, mørk Frakke og Damekrave, og de nye Turnervaner, som snart forplantede sig til Jena, gjorde ikke Ynglingene mere elskværdige; men under den raa Skal gjemte sig en sund Kjærne. Øvrighederne undrede sig ligefrem over, at den bestandige Krig mod de akademiske Love, hvori Landskabsforbindelserne satte deres Ære, nu pludselig hørte op; hele Tonen i det akademiske Liv var nu bleven langt ædlere, siden Arndts og Schenkendorfs Sange løde ved Gilderne, og en hel Skare unge Digtere med Holsteneren Binzer i Spidsen stadig bragte nye, kraftige Studenterviser; næsten alle de alvorlige Sange, den tyske Student nu til Dags plejer at synge, ere først komne frem paa denne Tid. Den kristne Fromhed, der rigtignok blev baaren temmelig pralende til Skue, var hos de fleste ægte og inderlig; mangen af disse unge Drømmere syntes ligesom forklaret af from Glæde over alle de Undere, Gud havde udvist mod hans Folk.

En væsentlig Rolle i hele det nye Tyskervæsen kom det indgroede Jødehad til at spille. Da Befrielseskrigen ved sin mægtige Bevægelse lagde hele det tyske Sindelags inderste Hemmeligheder for Dagen, kom den gamle dybe Uvilje mod det orientalske Væsen atter frem. Fra Luther ned til Goethe, Herder, Kant og Fichte nærede næsten alle store germaniske Tænkere denne Følelse, og Lessing stod ganske ene med sin Forkjærlighed for Jøderne. Umiddelbart efter Freden begyndte en heftig Pennefejde om Jødernes Stilling, som i fem hele Aar fyldte det tyske Bogmarked med en Masse Flyveskrifter, og som navnlig Ungdommen fulgte med levende Deltagelse. Siden Moses Mendelssohns velsignelsesrige Virksomhed havde en Del af de tyske Jøder med Held søgt at fylde den brede Kløft, som skilte deres Stamme fra tyske Sæder og Dannelse; mange af de ansete jødiske Familier i de store Stæder vare allerede gjennemgaaende germaniserede, i Berlins Synagoge blev der fra Aarhundredets Begyndelse prædiket paa Tysk; Leipzig og andre Menigheder fulgte Exemplet. Israel Jakobsohn, Stifteren af de store Seesener-Skoler, sørgede dernæst for en værdigere Form for Gudstjenesten, og den brave David Friedländer formanede i sine »opbyggelige Taler« sine Trosfæller: Kun naar de af ganske Hjærte tilegnede sig den tyske Kultur, kunde de gjøre Fordring paa fuldstændig Frigjørelse. Massen af de tyske Israeliter, navnlig fra de polske Grænseprovinser, kunde først langsomt gjøre sig fortrolig med disse Reformtanker; de sad endnu for dybt fast i Schakreri og Aagren, i Talmudtroens mørke Fanatisme, i alle en ældgammel Trældoms Synder. Da Franskmændene holdt deres Indtog i Berlin, lagde mangen jødisk Familie en let forklarlig Deltagelse for Dagen for det Folk, der først havde skjænket dem fuld Ligeberettigelse, og Napoleon forstod med Kløgt at smigre for den jødiske Kosmopolitisme; det

ivrigste Redskab for det franske Politi i Berlin var Davidsohn-Lange, Udgiveren af den berygtede »Telegraph«.

Ogsaa i Befrielseskrigen udviste kun en Del af Jøderne nogen patriotisk Iver. Sønnerne af hine dannede Huse, der allerede fuldstændig følte sig som Tyskere, opfyldte hæderlig deres Soldaterpligt; men legemlig Svaghed og dybt indgroet Afsky for Vaabenhaandværket holdt mange andre borte fra Hæren, og den strænge kristne Aand skræmmede vel ogsaa mangen bort fra den store Bevægelse. Hos de vestpreussiske Jøder, der først nylig med Møje havde arbejdet sig op af det polske Smuds, kunde man billigvis endnu ikke vente noget tysk Sindelag; de udviste en saadan Skræk for Vaabenhaandværket, at Kongen (29de Maj 1813) paa deres indstændige Bønner gav dem Tilladelse til at kjøbe sig fri for Værnepligten, og dette Privilegium blev derpaa benyttet i saadant Omfang, at en stor Del af Omkostningerne ved Indretningen af det preussiske Landeværn blev bestridt af de jødiske Løsepenge. Den eneste existerende Rulle over de jødiske Soldater — den omfatter Flertallet af de preussiske Regimenter — udviser for Aaret 1813 kun 343 Jøder i Hæren, og i Aaret 1815, da Hæren naaede sit største Tal, stod der efter den højeste Beregning ikke flere end 731 Jøder, et uforholdsmæssigt lavt Tal, under Fanerne. Efter Krigen sank Tallet igjen ned til 2—300. Hvad skulde vel ogsaa lokke dem til Fanerne? Fra Officersposterne vare de udelukkede ved Loven af 1812, og da Kongen holdt strængt fast ved dens Forskrifter, fandtes der i de følgende lange Fredsaar kun en eneste jødisk Linjeofficer, den mangeaarige Lærer ved Artilleriskolen, M. Burg, en mønsterværdig beskeden og dygtig Soldat. De unge Teutonere havde naturligvis ikke noget Øje for de indviklede historiske Kjendsgjerninger, som kun alt for let forklarede Jødernes ukrigerske Sindelag; men imidlertid begyndte enkelte store jødiske Pengefamilier allerede at øve en meget

følelig Magt i Wien, Berlin og Frankfurt, og den lagde sig ofte for Dagen med opblæst Overmod; Rothschilds fortrolige Omgang med Metternich og Gentz vakte ligeledes politisk Uvilje. Derpaa fulgte Hungersnødsaarene; rædselsfulde Historier, sande og falske, om de jødiske Aagerkarles Grusomheder løb gjennem Landet; det gamle Racehad rørte sig atter; Sessas Lystspil: »Vor Handel«, en bitter Forhaanelse over jødiske Skikke, holdt sit Triumftog over næsten alle tyske Scener.

I den litterære Kamp, som nu udfoldede sig, udvistes der ofte fra jødisk Side en forfærdelig Løgnagtighed og Overmod, der langt bedre end alle Modstandernes Taler godtgjorde, hvilke alvorlige Betænkeligheder der endnu maatte gjøre sig gjældende mod Jødernes fuldstændige Emancipation. Saul Ascher i Berlin spottede den unge Slægts »Germanomani« i en Række ondskabsfulde Skrifter, der røbede et fanatisk Had mod alt Tysk, navnlig ogsaa mod Goethe. Han udsagde rosende om de vantro Jøder, at Verdenshistorien havde bestemt dem til engang at føre al positiv Tro til friere Former, ja, han havde den Frækhed endog at tilskrive sine Stamfrænder Hovedfortjenesten af Befrielseskrigens Sejre: »Man forglemmer, at Tysklands Hære bukkede under i Kampen mod Frankrig, indtil Jøderne blandt dem toge Del i samme, og man husker ikke paa, hvor heldig de kæmpede i Aarene 1813 og 14, da Jøderne fra Rusland, Polen, Østerrige og Preussen stode i sluttet Række sammen med Tyskerne.« En anden jødisk Forfatter, der drog til Felts mod Rühs og Fries, havde den Dristighed, ét Aar efter det belgiske Felttog, at paastaa, at ved Belle Alliance var der alene faldet 55 jødiske Officerer, medens den preussiske Hær tilsammen kun tabte 24 Officerer sammesteds. En tredje, der aabenbart skrev i den bedste Mening, rettede et venligt Ord til »de kristne« og mente ganske gemytlig: de egensindige jødiske Hoveder vilde dog ikke lade deres

gamle Skikke fare; klogest var det altsaa, om de kristne for Enighedens Skyld forlagde deres Søndag til Sabbaten. Den jødiske Lærer Hesz i Frankfurt erklærede simpelthen alle sine kristelige Modstandere for Fantaster eller Redskaber for den jammerligste Egenkjærlighed.

Lige over for sligt Overmod kunde uretfærdige og hadefulde Ord fra den modsatte Lejr hèller ikke udeblive; imidlertid bevarede det store Flertal af kristne Skrifter en værdig Holdning; Lessings Ideer havde dog i Stilhed banet sig Vej; saa grusomt som Fichte vilde dog ingen Tysker mere skrive om Jøderne. De mere forstandige gik næsten alle ud fra den Grundsætning, at alene Opholdet i et Land endnu ikke gav noget Krav paa Borgerretten; de vilde nok indrømme Israeliterne Lighed paa Privatrettens Omraade, men ikke — eller dog endnu ikke — det fulde Maal af statsborgerlige Rettigheder. Og hvor haard denne Mening end maatte forekomme de dannede Jøder, levede Massen af deres Stamme den Gang endnu utvivlsomt under saa forsømte Forhold, at en fuldstændig Emancipation ikke syntes tilraadelig; en Mand af deres egen Midte rettede jo endog den ydmyge Bøn til de tyske Fyrster »at hæve hans Nation af dens aandelige Fornedrelse« ved en Forbedring af det jødiske Skolevæsen. Den preussiske Lov af 1812, der indrømmede Jøderne alle statsborgerlige Rettigheder med Undtagelse af Adgangen til Statsembeder, gik langt ud over de fleste andre tyske Loves snæverhjærtede Forskrifter og betegnede omtrent det Maal, hin Tids liberale foreløbig ansaa for opnaaeligt; Hardenberg selv, der overalt varmt antog sig Jøderne, vilde aldeles ikke overskride disse Grænser.

Omtrent i denne Retning udtalte sig Historikeren Rühs, der aabnede Rækken af de antijødiske Skrifter; ham fulgte Fries og Luden; men ogsaa det radikale Oppositionsblad sluttede sig til disse kristelig-germaniske lærdes Anskuelser, ligesaa Paulus, Føreren for Rationalismen, og

den verdslig liberale Publicist Klüber. Blandt ansete Forfattere viste Kotzebue Jøderne mest Velvilje; han, de unge Teutoneres Dødsfjende, følte et indre Slægtskab med Saul Ascher; dog ogsaa han mente, at Jødernes Kultur maatte først grundig omdannes »ved en Slags Omvendelse«, før de kunde naa frem til Ligeberettigelse. Den ufortøvede Emancipation krævede kun enkelte, lidet bekjendte kristne Publicister f. Ex. Lipo i Erlangen, der vilde gjøre den tyske Nation mere bevægelig ved Iblanding med jødisk Blod.

Hadet mod Jøderne var saa stærkt og almindeligt, at den offentlige Mening næsten enstemmig tog Parti mod dem i et Tilfælde — den hæslige Frankfurter Jødestrid —, hvor man gjorde dem aabenbar Uret. Hvor stærkt havde de allierede Magter dog ikke forbrudt sig mod den gamle Kejserstad, den Gang de skjænkede den Suverænitetens uholdbare, tomme Titel. Skjønt Frankfurt paa Kejserdømmets Tid kaldtes rigsumiddelbar, havde den dog altid været Kejserens Stad, havde været Kejseren umiddelbart undergiven og fremfor alle andre tyske Stæder hæderlig udmærket sig ved et virksomt, rigt, dannet Borgerskab med en levende Almenaand; nu, umiddelbart efter Krigene, bleve det Senckenbergske Institut og Städels Museum aabnede, og en Mængde almennyttige Foreninger begyndte at udfolde en storartet Virksomhed. Den skjønne Stad havde under en kraftig Statsmyndigheds Overhøjhed kunnet blive et Mønster for en tysk Kommune. Nu fik Staden imidlertid med sit Omraade af syv og et halvt Sogn fuldstændig Uafhængighed som en suveræn Stat; kun for Forfatningsstridigheder var der forbeholdt det tyske Forbund en Voldgiftsmyndighed, der stod langt tilbage for de gamle Kejseres monarkiske Rettigheder; med Forbundsdagens Skare af Sendemænd trængte dernæst et Hofelement ind, som forfalskede den ærbare Borgeraand og indviklede mange

af de gamle patriciske Slægter og hele Børsverdenen i Diplomatiets Rænkespil.

Af slige unaturlige Forhold maatte der udvikle sig en sygelig Indbildskhed. Borgerskabet betragtede sin »Fædrenestad« som Tysklands Hovedstad og misbrugte sin nylig vundne Suverænitet med hele den hensynsløse Egenkjærlighed, der næsten altid fører det store Ord i de Kommuner, som ikke holdes inden for Retfærdighedens Skranker af en monarkisk Centralmagt. Den nye Forfatning af 1816 sikrede omhyggelig de indfødte Borgere mod al Konkurrence fra Udlændinge; kun den, som ejede 5000 Gylden eller ægtede en Frankfurterinde, kunde vinde Borgerret. Den samme smaalige Snæverhjærtethed var ogsaa Skyld i, at Jøderne igjen mistede den Borgerret, de havde tilkjøbt sig af Fyrst Dalberg. De hævede strax et Jammerskrig herimod, og den unge Ludvig Børne traadte med sin skarpe Pen i Skranken for sine betrængte Trosfæller. Spørgsmaalet var nu egentlig ikke saa ganske ligefremt, som Børne med det juridiske Haarkløveris hele Dristighed hævdede. De 440,000 Gylden, den israelitiske Menighed havde betalt Storhertugen af Frankfurt, kunde efter den strænge Ret kun betragtes som Afløsningssum for den gamle Jødeskat paa 22,000 Gylden, og ikke som en Kjøbesum for Borgerrettigheden, og da Forbundsakten kun garanterede Jøderne de Rettigheder, som de tyske Forbundsstater allerede havde indrømmet dem, kunde der fra et retsligt Synspunkt ikke gjøres synderlige Indvendinger mod Frankfurter-Borgerskabets Fremfærd; Berlins juridiske Fakultet gav da ogsaa det Responsum, at den israelitiske Menigheds Klager maatte afvises som ubegrundede.

Da Jøderne nu henvendte sig til Forbundsdagen med deres Besværinger, traadte Huset Rothschilds politiske Magt første Gang for Dagens Lys, og det uhørte indtraf: Forbundsdagen viste sig mere liberal end den offentlige Mening. I Overensstemmelse med de gamle Traditioner

om Preussens Tolerance afgav Hardenberg forud den Erklæring, at der tilkom de frankfurtske Jøder i det mindste en indskrænket Borgerret, og til de uindviedes Forbavselse sluttede Østerrige sig til denne Mening, da Wienerhoffet ikke kunde undvære Rothschilds Penge. Da Metternich og Gentz i Aaret 1818 kom til Frankfurt, opbøde de her, som tidligere paa Wienerkongressen, hele deres Veltalenhed til bedste for deres rige Myndlinge. Med den gode gamle Langsomhed forhandlede man nu videre, og i Aaret 1824 fik Frankfurts Jøder ved Forbundsdagens Mægling en Del af sine Rettigheder tilbage; de bleve anerkjendte som »israelitiske Borgere«, men vare udelukkede fra de kommunale Embeder og bleve kun i privatretlig Henseende stillede lige med de kristne Borgere, og selv dette kun med enkelte smaalige Indskrænkninger: saaledes maatte de ikke drive nogen Frugthandel, hver Person kun eje ét Hus, og der maatte aarlig kun indgaas femten Ægteskaber. Paa faa Undtagelser nær holdt Pressen med det frankfurtske Spidsborgerparti; thi Dahlbergs Love stode i daarligt Ry som et Værk fra Fremmedherredømmets Tider, og man nærede i Almindelighed den Frygt, at Forbundsstaden skulde tabe sit tyske Præg ved den orientalske Driftigheds Overvægt. Luden skrev kort og godt: vox populi vox Dei, Folkets Stemme er ikke Jøderne gunstig.

I den akademiske Ungdoms Kredse blev denne Tidens Stemning yderligere skærpet ved det kristeligt-romantiske Sværmeri. Studenterne følte sig som et nyt tysk Ridderskab og viste deres Jødehad med en saa grov Utaalsomhed, at det ofte mindede om Korstogenes Tider. Fra første Færd stod den Hensigt fast at udelukke alle Ikkekristne fra det nye Studenterforbund; lykkedes dette, vare de jødiske Studenter i Virkeligheden berøvede deres akademiske Borgerret, da »Burschenschaft'et« jo vilde paalægge samtlige Studenter sine Love, vilde ophæve alle andre Forbindelser.

Allerede i Sommeren 1814 havde der i Jena dannet sig et Krigerforbund, som ved ridderlige Øvelser vilde forberede sine Medlemmer til Vaabenfærd for Fædrelandet; i det følgende Aar traadte dernæst Medlemmerne af tvende Landsmannskaber, der vare kjede af den gamle, flove Færd, sammen, og den 12te Juni 1815 blev det nye Studentersamfund, »die Burschenschaft«, efter gammel Jenaer-Skik indviet ved et højtideligt Optog over Torvepladsen. I Spidsen for Forbundet stode tvende Theologer fra Mecklenburg, Horn og Riemann, og en begejstret Elev af Fries, Scheidler fra Gotha, lutter prægtige, brave unge Mænd, som havde kæmpet med Tapperhed i Krigen. Den første Formand, Karl Horn, der senere er bleven bekjendt for videre Kredse som Fritz Reuters Lærer, bevarede til sin høje Alderdom sin Ungdoms Begejstring og døde i den fromme Tro, at han ved at stifte Burschenschaftet havde udført et »Herrens Værk«. Det nye Forbund brød strax med al Rusvæsenets gamle Uskikke og regeredes efter rent demokratiske Grundsætninger ved et valgt Repræsentantskab og et Formandskab; dets Æresdomstol bragte Duellerne ned til et beskedent Tal og vaagede med Strænghed over ærbare Sæder.

Allerede et Aar efter Stiftelsen havde alle øvrige Forbindelser i Jena opløst sig, og Burschenschaftet fremtraadte nu i Virkeligheden, hvad det havde ønsket, som et Forbund af samtlige kristlig-tyske Studenter. I hine første Dage herskede endnu en varm, fædrelandskjærlig Begejstring. Hvilken Afstand var det ikke fra tidligere Dages Raaheder, naar Studenterne nu som Studentersang istemmede Arndts mægtige Sang:

Wem soll der erste Dank erschallen?
Dem Gott, der grosz und wunderbar
Aus langer Schande Nacht uns Allen
In Flammen aufgegangen war,

Der unsrer Feinde Trotz zerblitzet,
Der unsre Kraft uns schön erneut
Und auf den Sternen waltend sitzet
Von Ewigkeit zu Ewigkeit!

Til Banner for Samfundet og den tyske Enighed, som det jo symbolsk skulde repræsentere, valgte Studenterne paa Jahns Forslag et sort-rødt-gyldent Flag. Det var Lützowernes Uniformsfarver, og denne Friskare havde ogsaa ført en guldbroderet, sort-rød Fane. Enkelte Medlemmer opstillede rigtignok den dristige Paastand, at dette Banner kun var en Fornyelse af det gamle Riges sort-gule Farver, forskjønnet med Frihedens eller Krigens røde Farve; thi Rødt havde engang været de kejserliges Krigsfarve; men de ivrigste vilde slet ikke høre noget om slige historiske Minder og forklarede Betydningen kort og godt saalunde: Fra Trældommens Nat gjennem blodig Kamp til Frihedens gyldne Dage. Af Studenternes Drømmerier fremgik saaledes denne Tricolore, der et halvt Aarhundrede igjennem var Nationallængselens Banner, der skulde vække saa store Forventninger og saa mange ædle Tanker, der skulde bringe saa mange Taarer og saa mange Synder over Tyskland, til den endelig, ligesom de italienske Carbonariers sort-blaa-røde Banner, nedværdigedes gjennem Partikampe og ligesom dette fortrængtes af den nationale Stats Farver.

Studenterforbundets Hensigt at samle alle Studenter i en eneste Forening havde sit Udgangspunkt i en overspændt Idealisme, medens slige Ungdomsforbindelser skjønneste Tillokkelse jo dog ligger i det inderlige personlige Venskab. Tyskerne vilde med deres utæmmelige personlige Stolthed heller ikke saa let lade sig skære alle over én Kam. Aristokratiske Naturer var det allerede imod at skulle være dus med alle, hvad »Burschenschaft'et« anbefalede; ikke blot de raa Svirebrødre af den gamle Skole, men ogsaa mange livsglade unge Mænd kjedede sig over Studentersamfundets gammelkloge, alvorlige Tone, hvor man kun

kunde vinde Anseelse ved pathetisk Veltalenhed eller højst ved en god Klinge; frie, selvstændige Naturer som den unge Karl Immermann i Halle vilde slet ikke bøje sig for Raadet, da de berømte akademiske Førere kun sjælden vare aandrige Hoveder. Mod slige Modstandere hjalp kun diktatorisk Haardhed; den Ensidighed, som enhver ny Retning kræver, især blandt unge Mænd, steg i »Burschenschaft'et« snart til Terrorisme. I Jena lykkedes det foreløbig at bringe alle afvigende Meninger til Tavshed, og nu steg Studenternes Overmod til det utaalelige; med Vigtighed skrede de Herrer af Repræsentantskabet og Forstanderskabet hver Eftermiddag frem og tilbage paa Markedspladsen, medens de i velvalgte Ord drøftede Fædrelandets og Højskolernes Vel; de følte sig som Herrer i dette lille akademiske Rige, tilmed da de fleste Professorer viste en ganske urimelig, med Angest og Velvilje blandet Ærbødighed mod disse unge Mennesker; de saae alt i Aanden den Tid, da hele Tyskland vilde blive regeret af »Burschenschaft'ets« Medlemmer.

De patriotiske, stormfulde og pompøse Taler løde stadig kraftigere og kraftigere og sluttede undertiden med den Trumf: Vor Dom har selve Historiens Vægt, den er knusende. Mange gamle Medlemmer have lige til Graven beholdt den lykkelige Indbildning, at »Studentersamfundet« egentlig har grundlagt det tyske Rige; Arnold Ruge skildrede endnu et halvt Aarhundrede senere den nyere tyske Histories lange Friheds- og Enhedskamp som en eneste storartet fortvivlet Fægtning, et »Pro-patria Paukerei«, mellem Burschenschafterne og Studenterkorpserne, og mangen ærlig Yngling har sikkerlig først paa Studenterkipperne vundet den første Anelse om Fædrelandets Herlighed; men hine Tiders politiske Idealisme var alt for formløs til at fremkalde nogen bestemt Overbevisning; til »Burschenschaft'ets« første Generation hørte ved Siden af enkelte liberale Partiførere som H. v. Gagern ogsaa mange

Mænd, der senere sloge ind paa en stræng konservativ Retning, t. Ex. Leo, Stahl, W. Menzel, Jarcke, Hengstenberg; det ordrige Sværmeri, den uklare Længsel og den bestandige Forvexling af Skin og Virkelighed var ikke gunstig for Udviklingen af politiske Talenter, i al Almindelighed kan man maaske sige, at af »Burschenschaft'ets« Rækker er der fremgaaet flest lærde og Forfattere, af Studenterkorpserne, dets senere Modstandere, derimod flest Statsmænd.

For Tiden var »Studentersamfundet« i Jena dog ovenpaa, dets Berømmelse forkyndtes paa alle andre Universiteter og lokkede nye Kammerater til, saa Studenternes Antal i kort Tid fordobledes.

Ogsaa ved andre Højskoler kom der Studentersamfund i Stand, saaledes i Gieszen og i Tübingen, hvor Stifterne allerede i 1813 havde dannet et »Dydsforbund« for at bekæmpe den akademiske Raahed, og ganske af sig selv vaagnede saaledes Tanken om at befæste det nye Fællesbaand ved en højtidelig Sammenkomst af alle tyske Studenter. I slige frie sociale Forbindelser, der række ud over de enkelte Staters Grænser, har blandt de udstykkede Nationer Trangen til Enhed altid fundet sit naturlige Udtryk; i Tyskland som i Italien ere de lærdes, Kunstnernes, de industridrivendes Kongresser som Stormfugle gaaede forud for de blodige Kampe for Enheden. Blandt Tyskerne gik imidlertid Studenterne i Spidsen, og intet betegner saa tydelig hine Dages uskyldige politiske »Still-leben«. Længe før Mændene søgte at komme til Klarhed over deres alvorlige fælles Interesser, rørte der sig hos Ungdommen en Trang til at udvexle fælles Drømme og Længsler, til i fantastisk Leg at juble over Fædrelandets ideale Enhed.

V.

Wartburgerfesten.

Reformationens Jubelfest vakte en glad Følelse af taknemmelig Stolthed overalt blandt Protestanterne; ogsaa Goethe sang i hine Dage: »I Kunst og Videnskab jeg vil som altid protestere«. Studenterne bleve saa meget desto stærkere grebne af Tidens Stemning, som Befrielseskrigens kristeligprotestantiske Begejstring endnu fyldte deres Sjæle. Da Tanken om en stor Broderskabsfest for de tyske Studenter først var kommen frem i Jahns Kreds, besluttede Jenaer-Burschenschaftet at henlægge Mødet til den 18de i »Sejrsmaaneden« 1817 for saaledes paa én Gang at fejre Reformationens Jubelfest og den almindelige Aarsfest for Leipzigerslaget. Armin, Luther, Scharnhorst, alle Tyskhedens mægtige Førere mod det vælske Væsen, fled i de unge Brushoveders Forestillinger sammen i et eneste Billede. For de mere radikale stod Luther som en republikansk Helt, som en Forkæmper for den frie »Overbevisning«; i et Festskrift af Karl Sand, der blev omdelt blandt Studenterne, fremtraadte den evangeliske Lære om Kristenmenneskets Frihed i en fantatisk Blanding med moderne, demokratiske Ideer. »Vor Fests Hovedtanke er, at vi ved Daaben til Hobe ere viede til Præster, alle ere fri og lige; vort tyske Folkevæsens Fjender have fra Arilds Tider været trende: Romerne, Munke- og Soldatervæsenet.« Ved denne Opfattelse havde man imidlertid ogsaa fra første Færd forstyrret Festens fællestyske Præg; Studenterne ved Sydtysklands katholske Universiteter stode endnu ikke i nogen regelmæssig Forbindelse med Nordtyskland og kunde nu ikke modtage nogen Indbydelse. Freiburgs Studenter maatte den 18de Oktbr. alene tænde deres Sejrsbaal paa Wartenberge ved Donaueschingen. Om de østerrigske Højskoler var der slet ikke Tale, da de stode de tyske Studenterskikke aldeles fjærnt, og der, paa nogle Sachsere fra Sie-

benbürgen og nogle Ungarere nær, den Gang næsten slet ikke studerede Østerrigere i Tyskland; men ogsaa ved de preussiske Universiteter havde »Burschenschaft'et« endnu saa ringe Fodfæste, at alene Berlin modtog Indbydelsen. Ved denne Fest var saaledes netop Studenterstanden fra de to eneste Stater, som virkelig havde kæmpet for Frihedens Sag ved Leipzig, omtrent slet ikke repræsenteret, og alle de vidunderlige Historier, hvormed de liberale fra Rhinlandene saa gjærne vilde udpynte Befrielseskrigens Historie, fandt en frodig Jordbund.

Allerede længe forud havde Pressen i mægtige Basunstød bebudet den store Dag. En fri Sammenkomst af Tyskere fra alle Kanter alene for Fædrelandets Skyld var en saa forbavsende Fremtoning for denne Slægt, at den syntes næsten endnu vigtigere end de sidste Aaringers verdenshistoriske Begivenheder. I Løbet af den 17de Oktbr. indtraf henved 500 Burscher i Eisenach, omtrent Halvdelen fra Jena, tredive fra Berlin, Resten fra Gieszen, Marburg, Erlangen, Heidelberg og andre af Smaastaternes Universiteter: de kraftige Kielere havde efter Turnerskik tilbagelagt den lange Vej til Fods. Ogsaa fire Professorer fra Jena: Fries, Oken, Schweitzer og Kieser havde indfundet sig. Enhver nyankommen Skare blev allerede ved Byporten hilset med stormende Jubel og maatte derpaa for de strænge Herrer af Udvalget sværge en tre Dages Gudsfred. Næste Dags Morgen i et herligt Høstvejr skred »det hellige Tog« gjennem Skoven op til Reformatorens Borg; forrest gik »Borgfoged« Scheidler (se oven for S. 153) med Burschensværdet, dernæst fire Borgvogtere, fire Fanevagter, som ledsagede Grev Keller med den nye Studenterfane — en Foræring fra Jenas Damer til deres sædelig-strænge unge Venner —, og endelig fulgte Studenterne, Par efter Par, blandt dem mange smukke germaniske Kæmpekarle med fuldt Skjæg, hvad ængstelige Sind næsten toge for Tegn paa højforrædersk Sindelag. Glæden straalede ud af alles

Øjne, med Ungdommens lykkelige Selvforglemmelse gik man ganske op i Øjeblikkets Nydelse; Fædrelandets Herlighed syntes for første Gang ret levende at aabenbare sig for dem.

Storhertugen havde gjæstfrit aabnet Wartburgs Riddersal for Studenterne, og under Pavkers og Trompeters Lyd afsang man nu her først: »Vor Gud han er saa fast en Borg«, hvorpaa Lützoweren Riemann af sit Hjærtes ærlige Fylde holdt en Festtale, der i højpathetiske, svulstige Sætninger fejrede Luthers og Blüchers Daad og dernæst ved de faldne Heltes Manes mindede Studenterne om at »stræbe efter enhver menneskelig og fædrelandskjærlig Dyd«; nogle af de gængse Slagord om det tyske Folks skuffede Forventninger og om den ene Fyrste, der havde indfriet sit Ord, løb ganske vist med; men det hele var dog kun et ungdommeligt, uklart og aldeles uskyldigt Stemningsudbrud, lige saa mangetydigt og uklart som det nye Løsen Volunto! som Studenterne saa gjærne førte i Munden. Ogsaa hvad Professorerne og Studenterne senere talte, gik ikke ud over disse Grænser, ja selv Oken talte med usædvanlig Selvbeherskelse og advarede de unge Mænd mod en forhastet politisk Virksomhed.

Efter Middagsmaaltidet gik Studenterne ned til Staden og i Kirke, hvor ogsaa Eisenacher-Landstormen overværede Gudstjenesten; derpaa gave Berliner- og Jenaer-Turnerne deres Kunster til bedste for de forbavsede Landsoldater. Da Dæmringen brød frem, drog man ved Fakkelskin op til Wartenberg lige over for Wartburg, hvor der var antændt flere store Sejrsbaal, som hilsedes med patriotiske Taler og Sange. Indtil nu var Festen forløben i lykkelig Endrægtighed; men her kom det første Gang frem, at der inden for Burschenschaft'et allerede havde dannet sig et lille extremt Parti, hine fanatiske Urteutonere af Jahns Skole, som man kaldte Gammeltyskerne. Turnfaderen havde ikke kunnet lade denne kostelige Lejlighed gaa tabt til en naragtig Uglspilstreg; han kom først frem med den Tanke

at krone Lutherfesten ved at efterabe Reformatorens dristigste Daad; ligesom Luther engang havde opbrændt Pavens Bandbulle, skulde man nu kaste de Skrifter, som fejdede mod den gode Sag, paa Baalet. Da Flertallet af Udvalget med mere Klogskab end den gamle havde afvist dette Forslag, medgav Jahn ligefuldt sine Berlinere en Fortegnelse paa de Bøger, som skulde opbrændes, og disse tro Fæller, med Maszmann i Spidsen, besluttede nu paa egen Haand at udføre Mesterens Plan, hvad Udvalget for Fredens Skyld ikke ligefrem vilde forbyde. Næppe havde derfor Studenterne, der omringede Baalene oppe paa Wartenberg, afsunget den sidste alvorlige Sang, før Maszmann pludselig traadte frem og i en svulstig Tale opfordrede Brødrene til at skue, hvorledes man nu efter Luthers Forbillede i den fortærende Skærsild vilde holde Dom over Skandskrifterne mod Fædrelandet. Nu var den hellige Time kommen, »da hele den tyske Verden maa skue, hvad vi ville; da den maa vide, hvad den engang har at vente sig af os«.

(Forts.)

Gambetta i Tours.*)

Efter Strassburgs Fald og de første Krigsbegivenheder foran Paris blev der gjort et dobbelt og kraftigt diplomatisk og militært Forsøg paa at redde Frankrig. For dette dobbelte Hverv ofrede den ældste og den yngste af Landets Politikere sig: Thiers og Gambetta, den Gang hinandens Modstandere af den samme Grund, der senere førte dem sammen: deres Fædrelandskjærlighed.

De vare hinandens Modstandere deri, at Thiers fra et militært Synspunkt troede alt tabt og satte hele sit Haab til en evropæisk Intervention, der skulde fremkalde de andre Staters Interesse i at standse Tysklands umaadelige Magtudvikling. Gambetta troede derimod ikke paa en evropæisk Intervention, han troede paa Frankrigs Hjælpekilder, dersom det kunde lykkes at fremkalde og lede en almindelig national Rejsning.

Thiers var uden at tage Hensyn til sin Alder eller Besværlighederne rejst fra Tours den 20de September for at fortsætte den lange og pinlige Rejse, han havde begyndt med London. Han begav sig gjennem Øvre-Italien til Wien. Den østerrigske Udenrigsminister v. Beust ønskede stadig en fælles Optræden af Magterne for at mægle; men

*) Efter Henri Martin i Revue polit. & liter. Januar 1883.

han kunde ikke tage Initiativet, og det engelske Kabinet, der kunde, vilde ikke. Hr. v. Beust raadede til at henvende sig til Rusland, hvilket ogsaa var Thiers's Mening; han satte sit Haab til sine personlige Forbindelser med den russiske Premierminister, Fyrst Gortschakof, og til Ruslands egen velforstaaede Interesse.

Thiers blev modtagen med Agtelse, ja med Sympathi i St. Petersborg; den offentlige Mening betragtede Preussens overdrevne Udvidelse med Uro og ønskede at standse den; men den russiske Regering underordnede alt under en umiddelbar Interesse: Tilintetgjørelsen af Krimkrigens Følger. Preussen havde lovet den Ophævelsen af Traktaten af 1856, som havde forbudt Rusland at gjenoprette sin Orlogsflaade i det sorte Hav. Den russiske Regering ønskede Frankrigs Samtykke til denne Ophævelse og havde gjærne sat en Stopper for Preussens overdrevne Fordringer, men den vilde ikke paa nogen Maade bryde med det. Ligesom England afviste den Tanken om en fælles Optræden af Magterne og opfordrede Frankrig til at underhandle direkte med Preussen. Czaren lovede Thiers at støtte Frankrig under Underhandlingerne med hele sin Indflydelse; Czaren og hans Ministre udtalte sig mod Frankrigs Sønderlemmelse; men alt det var kun Ord, og hverken Bismarck eller hans Konge vare Folk, der lode sig standse af Ord.

Da Thiers forlod Rusland, nærede han dog endnu noget Haab om ved Ruslands Bistand at erholde en mindre haard Fred. Paa Gjennemrejsen fandt han som forhen Østerrige velvilligt, men afmægtigt; han standsede ikke dér, men begav sig til Firenze og gjorde her en kraftig Anstrængelse for at vinde et Forbund med Italien. Hans Stilling var vanskelig over for dette italienske Monarki, hvis Oprettelse han havde modsat sig; han mødte alligevel hos Kongen langt mindre personlig Uvilje end Taknemmelighed og Hengivenhed for Frankrig. Victor Emanuel var meget tilbøjelig til at understøtte det republikanske Frankrig; men

hans Ministre, der vare bange for et saa storartet Foretagende, modarbejdede ham. Udenrigsministeren, Visconti-Venosta, og den indflydelsesrigeste af hans Kolleger, Sella, sluttede sig til Englands negative Politik. Kongen gav efter. Følgerne af en bevæbnet italiensk Intervention kunde have været uberegnelige og langt overgaaet Thiers's Forventninger derom, i det Øjeblik da Modstanden som en Enhed i et umaadeligt Omfang var bleven ordnet i vore Departementer. En italiensk Armé, der kunde tjene til Støttepunkt for disse omfattende Masserejsninger, havde i høj Grad kunnet forandre Krigsbegivenhedernes Gang og som en Følge deraf Evropas Tilstand og de internationale Forhold.

Der blev intet deraf; kun Garibaldi besvarede Frankrigs Appel.

Thiers gik tilbage over Alperne og kom til Tours den 21de Oktober; han fandt der en stor Forandring med Hensyn til Personerne og Sagerne. Gambetta havde indfundet sig og optog i Virkeligheden Delegationen i sin Person.

Det diplomatiske Forsøg var strandet. Det militære Forsøg sattes i Værk med en overordentlig Virksomhed og Kraft.

I.

I de sidste fjorten Dage af September og de første Dage af Oktober havde Delegationen i Tours (Crémieux, Glais-Bizoin og Admiral Fourichon) ikke været ledig; Delegationen havde mødt megen Begejstring i Landet, dog ikke overalt; paa forskjellige Punkter, navnlig i Slettelandet, havde der víst sig sørgelige Tegn paa den af det attenaarige Kejserdømme skabte Demoralisation.

Det var lykkedes Delegationen, saa godt den formaaede, at danne et første Armékorps (det 15de) ved Loire

paa omtrent 30,000 Mand, hvis Kjærne kom fra Afrika; hinsides Loire havde den paabegyndt Dannelsen af et andet; i Vogeserne samlede den et andet Korps af omtrent samme Størrelse som det femtende for at prøve paa at forsvare det sydlige Lothringen og Øvre-Elsass. Mod Vest samlede den fra Chartres til Evreux 30,000 Mobilgardister, men meget daarlig udrustede; det var endelig lykkedes den at bringe omtrent hundrede Kanoner i Orden, ved sin Ankomst havde den kun fundet et Batteri disponibelt.

En østerrigsk Militær-Attaché blev slaaet af, hvad han saae syd for Loire: i Udlandet havde man troet, at der ikke mere var noget tilbage i Frankrig. Der var dog megen Illusion i de Depecher, som Delegationen i Tours sendte til Paris, Illusioner, som man gjenfinder i General Leforts Beretning under Undersøgelsen om den 4de September. Denne Delegerede for Krigen under Admiral Fourichon havde gjort sit bedste; men den Styrke, Frankrig havde, var virkelig meget middelmaadig, mindre endnu med Hensyn til Antal end med Hensyn til Organisation og Disciplin. Samtidige Vidnesbyrd bekræfte, at man ingensteds mærkede den uundværlige Haand til at samle og lede Virksomheden. Den militære Virksomhed ordnedes og voxede ikke med den fornødne Kraft, og den politiske Situation forværredes; man delte sig, man skiltes ad, hvor man for enhver Pris burde have forenet sig. Der var meget ringe Enighed mellem de to Regeringsmedlemmer og Admiral Fourichon. Den 3dje Oktober indgav Admiral Fourichon sin Begjæring om Afsked fra Ledelsen af Krigen i Provinserne og beholdt kun Marinen.

Paa den Tid var Lyon i en stadig Krise: man saae der den trefarvede og den røde Fane ved Siden af hinanden. Byens Klubber dekreterede Kommunernes Selvstyrelse og Forbund. Man følte en udenlandsk Sekterer, Anarkiets Ypperstepræst, Bakunins Haand, og han indfandt sig snart i Lyon, ledsaget af to Tilhængere, i

hvem man senere gjenkjendte to bonapartistiske Agenter. De ultrarevolutionære og socialistiske Agitatorer bemægtigede sig den 30te September Raadhuset og arresterede de republikanske Avtoriteter. Nationalgarden befriede Raadhuset og arresterede nu Cheferne for Oprørspartiet; der fandt ingen Blodsudgydelse Sted; men Bevægelsen vedblev, og derpaa opstod der Strid mellem den civile og den militære Avtoritet, mellem Præfekten og Generalen.

Lyon var ikke forbleven i Anarkisternes Hænder, men Rhônedepartementet sluttede sig i dette Øjeblik sammen med ti andre sydøstlige Departementer i et meget foruroligende Foretagende. Disse Departementer erklærede, at de konstituerede sig som Sydens Liga. De sagde ganske vist, at de ikke vilde være Modstandere af Regeringen i Tours, men paa den Betingelse, at Initiativet blev taget, som de vilde. Arnestedet for denne Bevægelse var Marseille, hvor man udnævnte Exekutivkomiteer, Finanskomiteer o. s. v.

Det vilde være overdrevent at betegne et Forbund, i hvilket det forstandige Dauphiné tog Del, som seperatistisk. Syden følte ikke nogen Virksomhed af en Regering, det prøvede paa at styre sig selv; men det var desuagtet et meget foruroligende Tegn paa den almindelige Opløsning i Frankrig.

De energiske Folk vare i et forvirret Røre; de frygtsomme vare modløse og laante Øre til Tilhængerne af Freden til enhver Pris, der spandt Rænker om Delegationen i Tours. Under Paavirkning af den Delegerede for de udenlandske Affærer, de Chaudordy, hvem Jules Favre havde udsendt, havde Delegationen den 30te September fornyet Indkaldelsen af Vælgerne til den 16de Oktober. Den havde ikke modtaget det Udsættelsesdekret, Regeringen i Paris havde udstedt den 24de. Forbindelserne vare blevne meget uregelmæssige og kunde kun sættes i Værk ved overordentlige Midler, Luftballoner og Brevduer. De Chaudordy be-

tragtede fra et diplomatisk Standpunkt Valgene som meget gavnlige, for at give vor Styrelse et regelmæssigt Udseende i Udlandets Øjne. Valgene vare virkelig ogsaa meget ønskelige; Spørgsmaalet var kun, om de vare mulige.

Saa snart man i Paris var bleven underrettet om det Dekret, der var blevet udstedt i Tours, foreslog Gambetta dets Ophævelse i Statsraadet; han paaviste, at Valgene vare faktisk umulige i tre og tyve Departementer og nødvendigvis maatte blive ufuldstændige i de andre. Raadet var fuldstændig enigt, og hele Paris ydede det sit Bifald. Det var det almindelige Raab: »Lad os først frelse Landet, siden kunne vi stemme«. — »Alle Mennesker ere borte fra deres Hjem,« sagde man; »man vilde lade Frankrigs Skæbne afgjøre af Oldinge og syge.«

Det var aldeles nødvendigt at sende et af Pariserregeringens Medlemmer til Tours. Man foreslog Jules Favre eller Gambetta. Jules Favre afslog det. Uagtet Gambetta strax fra Begyndelsen havde foreslaaet at flytte Regeringen til Provinserne, vilde han dog nu nødig skilles fra Pariserne. Endelig tog han derimod. Man indrømmede ham en afgjørende Stemme, hvilket var nødvendigt, for at han kunde faa Majoriteten mellem fire stemmegivende. Indenrigsministeriet blev forenet med Udenrigsministeriet i Jules Favres Hænder. Forskjellige politiske Forholdsregler bleve bestemte i Raadet før Gambettas Afrejse; derimod var der ikke Tale om militære Kombinationer mellem General Trochu og ham, uagtet Generalen efter Jules Favres Vidnesbyrd allerede havde fattet den saa meget omtalte Plan om et stort Udfald mod Vest ad Vejen til Rouen. Man vidste ikke i Paris, at Admiral Fourichon havde opgivet Krigsbestyrelsen i Tours, og Gambetta tænkte ikke paa at faa sig dette Hverv overdraget.

Gambetta fik ingen anden Besked af Trochu, end at man maatte hjælpe Paris inden to Maaneder, men to Maaneder efter Belejringens Begyndelse, hvilket kun vilde naa

til de sidste fjorten Dage af November. Denne Overbevisning, som Gambetta førte med sig, forklarer alt, hvad der paafulgte. »Jeg vil vende tilbage med en Armé,« sagde han til Jules Favre, »og dersom jeg har den Lykke at befri Paris, vil jeg ikke mere forlange noget af Skæbnen.«

Det var just ikke den simpleste Sag at rejse. Der gaves intet Middel til at gjennembryde de fjendtlige Linjer og komme forbi de talrige tyske Rytterpatrouiller. Vejen til Lands og til Vands var lukket, kun Luften var fri, Frankrig havde ikke andet til Raadighed end disse Befordringer, som føre op i Skyerne og ikke lade sig styre. Et vist Antal Balloner vare allerede afgaaede; en af dem var bleven forslaaet til Norge; andre vare gaaede tabte. Gambetta steg den 7de Oktober i Ballonen Armand-Barbès. Luftskibet var af Vinden nær blevet ført ned midt imellem Preusserne, men kom dog over det af Fjenden besatte Omraade og foretog en farlig Nedstigning midt i Epineuse-Skoven i Nærheden af Montdidier, hvor fra Gambetta naaede Amiens. Beretningen om denne dristige Rejse gjorde et stærkt Indtryk paa Indbilduingskraften og oplivede Modet i hele Picardiet og Flandern. En anden Nyhed bidrog den næste Dag i Forening med denne til at sætte Norden i Bevægelse: for første Gang siden Felttogets Begyndelse havde en aaben By gjort Modstand, og det heldig Modstand mod Fjenden. Den 8de Oktober havde Beboerne af Saint-Quentin med den ny Præfekt for l'Aisne-Departementet, Anatole de la Forge i Spidsen efter flere Timers Kamp kastet et preussisk Infanteri- og Kavallerikorps tilbage.

II.

Den Dag, Fægtningen ved Saint-Quentin leveredes, var Gambetta rejst til Rouen, hvor fra han den 9de Oktober begav sig til Tours. Han debuterede med en veltalende

og lidenskabelig Proklamation: han holdt Departementets Beboere den dobbelte Pligt for Øje, at afvise enhver anden Tanke end Krig til det yderste, og indtil Freden broderlig at underordne sig den republikanske Myndigheds Befaling, der var fremgaaet af Nødvendigheden og Retten.

»Der mangler Tid,« sagde han; »jeg er bemyndiget til uden Hensyn til Vanskeligheder eller Modstand — med anstrængt Kraft at raade Bod paa Udsættelserne. Der mangler ikke Folk; det, der mangler, er Beslutsomhed, Bestemthed, Konsekvens i Planernes Udførelse . . . Det, der mangler er . . . Vaaben.« Han meddelte, at man afsluttede Handler for at skaffe sig alle paa Verdensmarkedet disponible Geværer.

I glødende Træk afmalede han, hvad der var at gjøre for at sætte alle Frankrigs Hjælpekilder, der, sagde han, ere umaadelige, i Virksomhed og for at indvie den nationale Krig.

»Republikken paakalder alles Bistand . . . det er dens Tradition at skabe de unge Feltherrer; vi ville gjøre det.« Og han betonede alle Grunde til at haabe. »Nej, det er umuligt, at Frankrigs Genius for evig skulde være tilsløret, at den store Nation skulde lade sig sin Plads i Verden berøve ved et Indfald af 500,000 Mand! Lad os da rejse os i Masse, og lad os hellere dø end taale den Skjændsel at blive sønderlemmede.« Han sluttede med dette Raab, som fik og har beholdt en saa smertelig og skrækkelig Betydning: »Leve Republikken, den ene og udelelige Republik!«

I Begyndelsen var det kun hans Hensigt at give Krigen en mægtig Impuls og ikke selv at paatage sig Armeens Administration. Han bad Admiral Fourichon om at tage sin Afskedsbegjæring tilbage; men han afslog det. Han saae sig om, bedømte Situationen og tog den modige Beslutning at gjøre sig selv til Krigsminister, ligesom han alt var Indenrigsminister.

Han paatog sig denne frygtelige Byrde under Omstændigheder, der kunde faa den mest uforfærdede til at vige tilbage. I Tours havde han saa at sige intet paa rede Haand: i Steden for Overflødigheden i de ministerielle Kontorer i Paris, var her Øde og Tomhed baade med Personel og Materiel, ikke engang Kort over Frankrig, ikke engang Militærreglementer, ikke engang Tjenestelister. Hvorfra skulde man tage de mange Officerer, de nye Armédannelser udfordrede? I Tours manglede alt; Forlegenhederne vare ikke til at rede sig ud af der; i Departementerne i Syden herskede der, som vi have fortalt, Uenighed og Forvirring.

Fra Krigen kom kun ulykkelige Efterretninger; de faa Kræfter, Gambettas Forgængere havde stillet paa Benene, knustes i dette Øjeblik. Armékorpset i Vogeserne var kastet tilbage til Besançon af den fjendtlige Styrke, der havde erobret Strassburg. De franske Tropper ved Loire, det 15de Korps under General La Motterouges Befaling, havde forsøgt at tage Offensiven og var rykket frem i la Beauce; men efter en ubetydelig Fordel ved Toury den 15de Oktober var det blevet angrebet af en betydelig bayersk og preussisk Styrke, afsendt fra Paris under General v. der Tanns Ordre. Dreven tilbage ved Arthenay den 10de Oktober, slaaet foran Orléans den 11te, havde La Motterouge været nødt til at rømme denne By og at trække sig tilbage til Sologne med sine halvt opløste Tropper.

Gambetta veg ikke tilbage for noget; han afskedigede General La Motterouge og satte i hans Sted General Aurelle de Paladine, der holdt udmærket Disciplin og var meget dygtig til at lede Troppernes Organisation. Med Aurelle og de andre Generaler traf han hensigtsmæssige Foranstaltninger til at standse Fjenden syd for Orléans. Alt maatte skabes, medens Kampen var i fuld Gang, man maatte skabe en militær Administration paa ny for atter

at skabe en Armé. Gambetta sikrede sig fortrinlige, for største Delen civile Hjælpere. Til Understatssekretær tog han, under Titel af Krigsdelegeret, Civilingeniør de Freycinet, hvis overordentlige Virksomhed, forskjelligartede Evner og store Arbejdsdygtighed gjorde ham til en Stedfortræder af første Rang for en Statsmand og Administrator. Lige saa heldig var Gambetta i Valget af Chefer for de specielle Administrationsgrene; navnlig maa vi anføre Oberst Thoumas, der i Artilleriets Ledelse udviklede Egenskaber af samme Rang som de Freycinets. Heller ikke var General Loverdo mindre virksom for Infanteriets og Kavalleriets Vedkommende.

Gambetta vedblev, som i sin første Proklamation, at henvende sig til Følelsen, at vække alle ædle Lidenskaber til samme Tid, som han Nat og Dag arbejdede paa at skabe materielle Hjælpekilder. Han paakaldte alle tapre Mænds Bistand til at forsvare Frankrig, lige til Legitimisterne, ja lige til de pavelige, fra Rom hjemvendte Zouaver, der ogsaa fulgte hans Kald og stillede sig i Geled med Republikanerne. Der var dem, som kom hans Kald i Forkjøbet; Sønnerne af de gamle vendéske Høvdinger begyndte at vise sig i Rækkerne og erklærede, at de kun vilde bruge deres Vaaben mod Frankrigs Angribere. Arvingerne til Navnene Cathelineau, Stofflet og Charette droge i Kampen under den trefarvede Fane. Det var en beundringsværdig national Bevægelse, en Begejstring, som under meget forskjellige Omstændigheder mindede om den berømte Nat, den fjerde Avgust.

Gambetta aabnede Rækkerne for Vestens Monarkister; han anstrængte sig for atter at bringe Orden og Enighed til Veje mellem Sydens Republikanere, han bragte Lyon til Ro og fik Sydens Liga til faktisk at opløse sig og igjen underkaste sig Befalingens Enhed; han satte en Grænse for nogle lokale Administrationers overdrevne Iver, nødte Præfekterne i Loire og Rhônemundingerne til at ophæve

de Kjendelser, der havde suspenderet de monarkistiske Blade, fik i Marseille en anden Kjendelse ophævet, der ikke nok med at lukke Jesuiternes Huse vilkaarlig havde udvist dem af Frankrig. Det oprørske Marseille var endnu i Bevægelse, men der var ikke mere nogen Regering mod Regeringen; og hvad der navnlig er værd at lægge Mærke til, ingensteds mødte Udskrivningen selv af gifte Mænd nogen Modstand. Aldrig havde der været færre Desertører i Frankrig.

Organisationsarbejdet skred frem med Kæmpeskridt i de improviserede Kontorer i Tours. Naar man tager alt det, der den Gang paabegyndtes og udførtes under Gambettas kortvarige Styrelse af Krigsministeriet under ét, vil man næppe tro det. I mindre end fire Maaneder organiserede man og stillede i Linje mer end 600,000 Mand, omtrent 5000 om Dagen; af de henved 680,000 Mand, man disponerede over, derunder indbefattet dem, man havde fundet under Vaaben den 9de Oktober, dannedes tolv Armékorpser og flere mindre Troppesamlinger; efter fire Maaneders Forløb var der oven i Kjøbet endnu en Mængde Folk i Depoterne og Øvelseslejrene. Artilleriet udrustede paa sin Side to Batterier om Dagen, i mindre end fire Maaneder 1400 Kanoner. Man forskrev Seletøjer til Artilleriet alle Vegne fra, endog fra Amerika. En kundskabsrig og dygtig Officer, Oberst de Reffye, opfandt en ny Kanon til at lade bag fra, ligesom Fjendens, og en ny Mitrailleuse. Ingeniørkorpset var aldeles utilstrækkeligt; man dannede et Hjælpekorps af Civilingeniører, som man havde overordentlig meget at takke for. Til Hjælp for det nationale Forsvar kaldte man Mænd af alle de Professioner, som vedrøre Vej- og Bygningsvæsenet og navnlig Jærnbanekompagnierne. Man anstrængte sig for, saa godt som muligt, at reorganisere Intendanturen, og man satte denne vigtige og vanskelige Tjeneste under dygtige og fædrelandskjærlige Mænds Ledelse. Spørgsmaalet om Transporterne var af

højeste Vigtighed: man fik den Idé paa nogle Centralbanegaarde at indrette bevægelige Magasiner paa Vaggoner, der stadig vare færdige til at afsendes til Arméerne eller undfly Fjenden. Det foraarsagede undertiden uheldige Sammenstuvninger; men i det hele taget var denne Foranstaltning til stor Gavn for Arméerne. Man gav Lægevæsenet en samlet overordnet Direktion, hvis Savn paa en følelig Maade havde gjort sig gjældende i Kejserrigets Arméer.

Den største Vanskelighed af alle var Armeens Kadrer. Hvorfra skulde man tage Officerer og Underofficerer? Man maatte suspendere Avancementreglerne og ligesom i 93, ja i højere Grad end i 93, lade de Officerer, om hvem man nærede grundede Forhaabninger, springe fra Grad til Grad. Det var ikke nok. Man udnævnte Reserveofficerer for Krigens Tid i Lighed med Nordamerikanerne under Oprørskrigen. Der blev truffet mange heldige Valg.

Forlegenheden med Hensyn til Vaaben og Munition var næsten lige saa stor. Der var, som vi have anført, kun et lidet Antal Chassepotgeværer uden for Paris, Metz og Strassburg. Statens Fabrikker producerede kun 15 til 18,000 om Maaneden. Ministeren for de offentlige Arbejder havde kort efter den 4de September nedsat en Kommission til at kjøbe Geværer overalt; men denne Kommission havde indtil Gambettas Afrejse fra Paris ikke disponeret over mere end omtrent 16 Millioner, og man havde endnu intet modtaget fra Udlandet. Gambetta udvirkede, at Kommissionen i tre Maaneder kunde anvende 200 Millioner til Vaaben og Munition; i Februar Maaned 1871 havde Armeerne i Provinserne ogsaa til deres Raadighed mere end 1,200,000 Geværer, udenlandske eller fremmede, omdannede eller ikke, foruden 300,000 Chassepoter.

Paa samme Tid som man reformerede og bevæbnede Tropperne, søgte man at sætte dem paa lige Trin med Fjenden med Hensyn til Krigsførelsen. Den kejserlige

Militæradministrations Forsømmelighed havde for at bruge et Udtryk, der er blevet et Ordsprog, ført Frankrig fra den ene Overraskelse til den anden. Man indrettede et Efterretningskontor, som meget forstandig ordnede det hele Efterretningsvæsen, og dannede et Spejderkorps.

Man indsaa, at det ikke var tilstrækkeligt at udkaste Operationsplaner for Armeerne, at hele Landet maatte tage Del i det nationale Forsvar overalt, hvor Fjenden viste sig. Under den Uorden, i hvilken Kejserdømmet havde efterladt Frankrig, havde Modstanden over hele det besatte Lands Territorium uden for de befæstede Pladser været saa godt som ingen. Et lille Antal Byer og Flækker havde gjort en Undtagelse herfra, som Saint-Quentin og Chateaudun, hvor Forsvaret med et mindre heldigt Resultat end i Saint-Quentin havde været blodigt og skrækkeligt. Beboerne havde i Forening med Seinedepartementets Franc-Tireurer under Polakken Lipovskis Befaling kæmpet i hele Timer i den brændende By (den 18de Oktober).

Der blev i Tours fastsat et Forsvarssystem for Landet, der ikke udsatte de aabne Byer for Ødelæggelse, og som sigtede til at standse og harcellere Fjenden ved at benytte alle Terrænets tilfældige Fordele. Ethvert Departement, der laa i kortere Afstand fra Fjenden end 100 Kilometre, blev erklæret i Krigstilstand; en Militærkomité skulde lede Forsvaret, disponere over Nationalgarden, hindre Fjendens Forsyning (Dekret af 14de Oktober). Andre Foranstaltninger af største Betydning fulgte efter: Mobilisationsdekretet for alle Mænd under 40 Aar og Oprettelsen af 11 Øvelses- eller regionale Lejre.

Ufuldkommenheder, Mangler og Fejltagelser med Hensyn til Enkelthederne vare uundgaaelige under de overordentlige Omstændigheder, under hvilke denne vidunderlige Bevægelse foregik; man bragte saa megen Orden deri, som muligt. Krigsministeriets særskilte Udgifter for de sex Hundrede og saa mange Tusende Mand, man stillede mod

Fjenden, var til Krigens Slutning 600 Millioner, derunder ikke indbefattet de 200 Millioner til Udrustning. Disse Udgifter bleve til Dels dækkede ved et i England afsluttet Laan paa 250 Millioner. Betingelserne herfor (6 pCt. à 85) vare saa gunstige, som man kunde opnaa under en saadan Situation; ingen vilde kunde have faaet dem bedre, og de vidne om den Tillid, de engelske Kapitalister nærede til Frankrigs Fremtid. Det var ret karakteristisk, at selv Preussere deltoge i dette Laan.

Naar man gjennemgaar disse heltemodige og kraftige Anstrængelser, er det umuligt ikke at komme til at tænke paa en anden Tid og andre Ledere af det nationale Forsvar; men de militære Forhold vare langt mere ugunstige end paa den store Velfærdskomités Tid. Den nye Krigsstyrelse var traadt i Virksomhed. Fjenden havde ikke benyttet sin Fordel over General La Motterouge til at rykke rask frem mod Bourges, hvor Kanonstøberierne befandt sig, eller mod Tours, Regeringens Sæde. Man benyttede sig modig af hans Tøven. Det 15de Korps, der var slaaet foran Orléans, blev samlet i Salbris, bag ved den lille Flod Sauldre, en god Stilling, hvori man dækkede Vierzon og Vejene til Bourges, Nevers og Tours. Det næppe dannede 16de Korps blev dristig ført nord for Loire imellem Blois og Vendôme; det besatte Marchenoirskoven og beskyttede Tours. Det steg snart til 35,000 Mand. Det 15de i Salbris og Argent, med sine Forposter ved Loire i Gien, blev en virkelig Armé paa 60,000 Mand. General Aurelle havde gjenoprettet Disciplinen ved at statuere nogle Exempler og viste sig som en fortrinlig Organisator. Artilleriet blev dannet. Man havde allerede 200 Kanoner i Batteri.

Hvilken Plan skulde man tage? Det er paa dette Tidspunkt, at man finder de første Spor af den Uenighed i Principer, som fik saa uheldige Følger, mellem den civile Krigsstyrelse, det vil sige Gambetta, og den første af de

Anførere, til hvem vor gjenfødte Armé var bleven betroet, General Aurelle. Gambetta, der stadig havde den nationale Krise i dens Helhed for Øje, var optagen af en eneste Tanke, den at ophæve Parises Belejring. Dagene, Timerne tyngede paa ham, brændte ham. Han ansaa Foretagendet for paatrængende nødvendigt, og han havde Ret, ikke saa meget paa Grund af Parises Hjælpemidler, der kunde holde langt længere ud, end Trochu og selv Gambetta havde troet, men paa Grund af en anden bydende Omstændighed, som vi ret strax skulle forklare. Gambetta vilde derfor for enhver Pris lade den nye Armé marchere, saa snart det var materielt muligt.

Generalerne stillede sig paa et andet, udelukkende teknisk og lokalt Standpunkt. General Lefort, den tidligere Krigsdelegerede før de Freycinet, udtrykte det paa en meget slaaende Maade i sin Forklaring under Undersøgelsen angaaende 4de September. Han tvivlede om, at denne Armé »blev kaldet til at tage Del i de militære Operationer . . . at gaa aktivt frem«. Han betragtede dog dens Dannelse som uundgaaelig nødvendig. »Dersom, hvad vi haabe,« sagde han til Krigsministeren, »Paris maa blive befriet i Løbet af nogle Maaneder, ville vi have en Armé, som maaske uden at have affyret et eneste Skud vil kunne lægge en betydelig Vægt i Vægtskaalen.« General Lefort havde ikke gjort sig selv Rede for, hvorledes hans Haab om Parises Befrielse skulde kunne gaa i Opfyldelse, naar Armeerne i Provinserne ikke bragte Byen Hjælp.

General Aurelle førte ikke dette mærkelige Sprog, men han vilde give sig den fornødne Tid til at danne den bedst mulige Armé og lade den indtage en fast Stilling ved Loire, før han tog Offensiven. Hans strategiske Grunde vare vist nok alvorlige; men han gjorde sig ikke Rede for den skrækkelige Situations bydende Krav.

Gambetta vilde øjeblikkelig gaa angrebsvis til Værks. Man havde tre Operationslinjer at vælge imellem: den

første mod Øst for at kaste sig over Fjendens Kommunikationslinjer og søge at naa Metz. De foruroligende Rygter, der vare i Omløb om Metz, bevirkede, at denne Plan blev forkastet. General Trochu havde ladet Gambetta foreslaa en anden: han opfordrede ham til at føre Loirearmeen mod Seine-Infèrieure for at række det store Udfald, han forberedte i Paris, Haanden. Udfaldet kunde, saaledes som han havde lagt Planen dertil, lykkes; men Gambetta og hans Omgivelser ansaa det ikke for udførligt at støtte det ved en lang Marche mod Rouen, der vilde udsætte den nye Armé, der endnu manglede det fornødne Sammenhold, for de farligste Flankeangreb. Selv et heldigt Resultat vilde i denne vestlige Egn ikke have afgjort noget og have ladet Fjendens Kommunikationer i Hjærtet af Frankrig urørte. Man foretrak en direkte Marche mod Paris, efter først at have taget Orléans tilbage for at gjøre den til en forskanset Lejr og der fra drage igjennem Gâtinais mod Fontainebleauskoven; her vilde et Held være afgjørende. Den 21de Oktober modtog man ved Ballon en Depeche fra Jules Favre med Underretning om, at Trochu vilde gjøre et Udfald mod Fjenden henimod den 6te November, dersom man kom ham til Hjælp.

Man besluttede sig dertil, under Forudsætning af, at Udfaldet skete mod Øst og ikke imod Vest. Den i Tours lagte Plan var først at tage Orléans tilbage ved at omringe v. der Tanns Armé, som man nu var meget overlegen i Antal. General Aurelle satte sig først derimod; men de andre Generaler bleve revne med, og han gav efter (den 24de Oktober). Den almindelige Bevægelse blev bestemt til den 29de. To nye, meget presserende Depecher fra Jules Favre forøgede Iveren efter at handle.

III.

Diplomatiet lagde nu Hindringer i Vejen for de militære Operationer. Thiers var kommen tilbage til Tours fra sin store Rejse den 21de Oktober. Samme Dag havde Regeringen modtaget en Depeche fra Lord Granville. Det engelske Kabinet, der anede de russiske Planer mod Traktaten af 1856, var blevet ivrigere for at slutte sig til Frankrig; det havde forsøgt at faa Rusland med sig og havde ladet Fyrst Gortschakof spørge, om England og Rusland ikke kunde blive enige om de Betingelser, paa hvilke der kunde sluttes Fred (den 16de Oktober). Italien og Østerrige havde skyndt sig med at tiltræde dette Forslag, som kunde have haft vigtige Følger; men Rusland havde ikke taget derimod, men stillet et Modforslag om en Vaabenstilstand, som de nevtrale Magter skulde anbefale hver for sig uden at tale om Fredsbetingelserne. Det engelske Kabinet opgav da Spørgsmaalet om Fredsbetingelserne, det eneste og væsentlige, og talte om at rette en fælles Opfordring til de krigsførende Magter om at afslutte en Vaabenstilstand, under hvilken man kunde indkalde Nationalforsamlingen.

Saaledes reduceret havde Forskjellen mellem det engelske og russiske Forslag kun ringe Interesse. Englands Understøttelse var alt for lidt fast, til at den kunde føre til noget. Lord Granville havde vel i gode Udtryk opfordret Kongen af Preussen til at slaa af paa sine Betingelser; men Czaren havde gjort det samme, og den ene havde lige saa lidt Held med sig som den anden. Bismarck vidste, at ingen vilde paaføre ham Krig for at hindre Frankrigs Sønderlemmelse; han brød sig derfor kun lidt om Fyrsternes og Diplomaternes Talemaader.

Thiers og Gambetta vare af en modsat Mening med Hensyn til disse Underhandlinger. Thiers nærede endnu noget Haab til det russiske Diplomatis Bistand og Fjendens

forholdsvise Maadehold, hvilket drev ham til at følge det russiske Raad om direkte Forhandlinger med Preussen. Paa den anden Side troede han ikke paa, at vore militære Anstrængelser skulde lykkes; selve hans store Indsigt i militære Sager fik ham til i alt for høj Grad at dele de sagkyndiges Fordomme, og han overdrev vor Afmagt.

Gambetta derimod ansaa en diplomatisk Intervention for ufrugtbar, og han havde Ret, til samme Tid som han havde Tillid til den nationale Begejstring og det heldige Udfald af Forsvaret. Han havde gjort Anstrængelser, som hele Evropa ligesom Thiers ansaa for umulige, og de vilde utvivlsomt være lykkedes, hvis Metz havde holdt sig som Paris. Gambetta afviste Tanken om en Vaabenstilstand, som han kun troede vilde sløve vor Iver, og desuden vilde han kun gaa ind paa Valgene paa et Vilkaar, som hans Kolleger havde forkastet: Forbud mod enhver Kandidatur for alle Kejserdømmets gamle Embedsmænd og officielle Kandidater.

Han gav alligevel sit Samtykke til, at Thiers konfererede med Regeringen i Paris om Vaabenstilstandsplanen paa den Betingelse, at den skulde vare fem og tyve Dage og indeholde Tilladelse til at proviantere Paris; men Thiers blev opholdt flere Dage i Tours for at vente paa Pas, hvis Afsendelse Bismarck forsinkede paa Grund af det, der foregik ved Metz. Endelig rejste Thiers den 28de. Samme Dags Aften modtog Regeringen i Tours med største Overraskelse en Depeche fra General Aurelle om, at Vejenes daarlige Tilstand og en Del af Mobilgardens utilstrækkelige Udrustning vilde gjøre det voveligt at gaa angrebsvis frem.

En uhyggelig Nyhed var i Omløb. Man forsikrede, at Bazaine havde kapituleret i Metz. Man maa antage, at dette Rygte havde gjort et stærkt Indtryk paa Generalen, som alt i Forvejen kun havde liden Lyst til det Hverv, der var blevet ham overdraget. Imidlertid, dersom Metz bukkede under, var det en Grund mere og det en Hovedgrund

til at fremskynde Forsøget mod Paris, imedens Armeen, der havde belejret Metz, var langt borte. Gambetta troede ikke at burde nøde Generalen til at kæmpe mod hans Vilje; Bevægelsen blev standset.

Nyheden var kun alt for sand. Metz havde overgivet sig, og Carl Frederiks Armé vilde blive disponibel mod Loirearmeen. Sejren ved Coulmiers skulde kun være et Lysglimt under Uvejret, og de Uheld, der paafulgte, nødte snart Delegationen i Tours til at flytte til Bordeaux for dér at fortsætte Ledelsen af dette heltemodige Forsvar, som vil være til evig Hæder for den Statsmand, Frankrig nylig har mistet, og den Kriger, Gambetta stillede i Spidsen for den anden Loirearmé, og som fulgte ham i Døden.

Februarrepublikkens første Tid.*)

I.

Om Morgenen den 25de Februar 1848 var Frankrig en Fristat. Medens Tusender af Sendebud, Breve og Aviser bragte den overraskende Efterretning omkring i Provinserne, vaagede den sejrrige Opstand endnu bestandig i Hovedstadens Gader, for at den imod Forventning vundne Kamppris ikke igjen skulde blive frareven den. Vistnok syntes Sejren fuldstændig: Fjenden var mer end slaaet, han var forsvunden, alle hans Stillinger besatte af Sejrherrerne, alle det store Statsnets Traade i deres Føreres Hænder; men ingen tænkte dog paa Hvile, endnu mindre paa Afvæbning. Endnu bestandig jublede Orgien i Tuilerierne; Kvindefængslet St. Lazare havde aabnet sine Porte, og dets Beboerinder droge larmende gjennem Gaderne med deres hurtig vundne Elskere; Plyndringen af Palais-Royal varede op ad Formiddagen. Dog forekom der kun faa Tyverier; hist og her blev endog en Tyv stillet for en Standret og skudt, naar netop en eller anden Republikaner var til Stede, som vilde bevare sin Sag uplettet; men den nervøse franske Ødelæggelseslyst kunde ingen standse. Spejle og Møbler, Malerier og Statuer bleve øde-

*) Efter Karl Hillebrand (Deutsche Rundschau 1882).

lagte, Vinen blev hældt ud, naar man selv havde faaet nok af den; Bøsseknaldene fik ingen Ende. Drukne Skarer droge til Jagtslottet Raincy, hvor Hertugen af Orléans fordum havde skjult sig i Julidagene, og til Slottet Neuilly, hvor Kongemagerne den Gang havde opsøgt ham efter den vundne Sejr; begge bleve udplyndrede fra Kjælderen til Loftet og stukne i Brand. Ogsaa Rothschilds nærliggende Villa og Hertugen af Aumales Landsted Villiers gik op i Flammer. Næsten alle Jærnbanestationer i Omegnen bleve ødelagte, Broerne sprængte, Skinnerne oprevne. I Forstæderne trængte Arbejderne ind i Fabrikkerne for at udøse deres Harme over de forhadte Maskiner; især vare Bogtrykkerne ivrige efter at sønderbryde Damppresserne. Alle Oppebørselssteder for Accise og Bropenge bleve ødelagte, Kaserner opbrudte, Vaabnene bortførte, Soldaterne revne med. Det samme forestod Fængslerne: to maatte frigive deres Beboere, et tredje, som indesluttede de farligste Forbrydere, blev truet. Der kom ogsaa allerede Methode i Ødelæggelsesraseriet: i selve Stadhuset blev det foreslaaet »at tilintetgjøre alle Residenser, som havde tilhørt Kongehuset, for at de sidste Spor af Monarkiet kunde forsvinde«, og Mængden var allerede i Færd med at drage mod Louvre. Her ligesom i Versailles og St. Cloud lykkedes det dog de nye Magthavere at redde de historiske Paladser og Kunstskattene. Ogsaa Krigsforraadene og Artilleriparken i Vincennes lykkedes det Regeringens Sekretær, Flocon, at sikre. Da han ikke kunde overtale Mængden, der drog imod dem, til at vende om, sluttede han sig til den, og Kommandanten i Fortet blev enig med ham om at udlevere nogle Tusende Geværer, med hvilke saa de tilfredsstillede Skarer jublende droge tilbage til Staden.

Paa alle andre Steder maatte Regeringen se til: dens bønfaldende Proklamationer vare uden Virkning, dens Manifester bleve ikke læste eller revne i Stykker. Forgjæves bade dens Sendebud om Skaansel for de forhen kongelige

Bygninger, som jo nu vare Nationalejendom; Folk befandt sig alt for vel i Paladserne, især i Tuilerierne, som man ikke engang kunde faa tømte ved at erklære Slottet for »de borgerlige Invaliders Hospital«. Forgjæves anmodede man ogsaa Barrikadernes Besætninger om at nedbryde deres hindrende Volde; man kunde jo ophobe Bygningsmaterialierne paa begge Sider for strax igjen at oprejse Frihedens Bulværker, hvis det blev nødvendigt. Ingen vilde høre noget derom; tvært imod havde der om Natten rejst sig nye Barrikader, og de gamle bleve stærkere befæstede. Paa Grèvepladsen var der opkjørt talrige Kanoner, med Svælgene rettede mod Stadhuset, betjente af Blusemænd med brændende Lunter i Haanden. I Stadhuset selv bølgede Mængden endnu bestandig frem og tilbage, Gaarde og Gange vrimlede af væbnede Mænd, nogle svirede og larmede, medens andre, overvældede af Træthed eller Vin, sov paa Borde og Bænke. Politipræfekturet, som en af de sammensvorne havde bemægtiget sig, truede med at tilrive sig Hovedstadens Styrelse, uafhængig af Stadhusregeringen, og advarede Folket mod »at nedlægge Vaabnene, opgive sine Stillinger og sin revolutionære Holdning; alt for ofte var det allerede blevet forraadt«; thi hvor raa Nydelseslyst og vild Ødelæggelsesdrift lod andre Følelser komme frem, var ikke Glæden og Begejstringen fra de solvarme Julidage 1830, men mørk Mistænksomhed den herskende Lidenskab. En fjendtlig Stemning, mørk som det regnfulde Februarvejr, besjælede Sejrherrerne; de følte, at Borgerne ikke vare med dem som den Gang, og mente, at Sejrsprisen, der saa let var falden i deres Hænder, ogsaa hvert Øjeblik igjen kunde fravristes dem.

I Regeringen, der stadig var samlet i Stadhuset, herskede en lignende Følelse af Usikkerhed; kun var det ikke de besejrede Fjender, men de sejrrige Venner, som man frygtede. Nu da man var i Besiddelse af Magten, vilde man beholde den, og man vidste, at allerede andre Folke-

venner utaalmodige stode rede til at indtage Pladsen. Desuden viste sig, som det plejer at gaa, fra den ansvarlige Stilling, man havde naaet, Farerne ved den betraadte Vej, som man ikke havde haft Øje for, medens man stod udenfor i sin Uansvarlighed. For ikke at blive revet videre frem ønskede man naturligvis saa snart som muligt at slutte den revolutionære Episode, at berolige den ængstede Middelstand, at dæmpe Folkets vakte Lidenskaber og faa det til at nedlægge Vaabnene. Fremfor alt gjaldt det om igjen at bringe Mængden til at arbejde. De Revner, de nye Ministre selv sloge i Statsbygningen med den ene Haand, søgte de nu at stoppe med den anden. Medens den paalidelige Municipalgarde blev opofret for Mængdens Fordom og Had og afskediget uden Erstatning, foreslog Lamartine Oprettelsen af en bevægelig Borgervæbning (garde nationale mobile) paa 24 Batailloner. Den daglige Lønning med 1½ Francs, den forhaabede vigtig-travle Lediggang og den klædelige Uniform tiltrak Tusender af Arbejderstandens Ungdom og forvandlede farlige Fjender af Ordenen til dens ivrige Forsvarere; thi ogsaa de bleve nu paa én Gang konservative ligesom Herrerne i Stadhuset. Tillige lokkede et andet Dekret, som kaldte alle myndige Borgere til den faste Nationalgarde (garde nationale sédentaire), den i de sidste to Dage forsvundne Borgervæbning igjen frem; thi inden de nyindkaldte Kammerater af Arbejderstanden bleve klædte, regelmæssig væbnede og organiserede, maatte der gaa en Tid.

Andre Beslutninger, som den provisoriske Regering fattede i sit første Møde, vare ikke saa kloge. Den lod sig kun alt for snart aftrodse mer end én Forholdsregel, som udsatte Fremtiden for store Farer og let kunde føre den videre, end den havde villet. En almindelig Frigivelse af alle politiske Fanger skabte en Hær af besværlige Embedsjægere, ja Medbejlere, snart ogsaa Fjender, som aabnede deres Modregeringer i utallige Klubber. Og næppe

var dette Dekret udstedt, endnu var det ikke meddelt den belejrende Mængde til dens Beroligelse, før allerede nye Folkehobe fra den overfyldte Plads trængte ind i det overfyldte Hus. En af de væbnede Deputationer, der fulgte hinanden som Havets Bølge efter Bølge, trængte ind i Regeringens Forsamlingssal og forlangte Forkyndelsen af »Retten til Arbejde«, »Arbejdets Organisation«. Dette var Titelen paa et Skrift af Louis Blanc, hvis Ord havde beruset mange Hoveder, som næppe vare i Stand til at forstaa den deri indeholdte Tanke. Lamartine vægrede sig vel ved at gaa ind paa den ulykkesvangre Principerklæring, og hans Kolleger med Undtagelse af Blanc støttede ham, men forgjæves forsøgte han sine Tryllekunster mod den trodsige Ordfører for Deputationen. »Snak have vi nok af,« raabte denne utaalmodig og stødte truende sin Geværkolbe mod Gulvet. Lamartine gav efter og bad den ubændige om selv at opsætte Udkastet til det fordrede Dekret. Manden forsøgte paa at give sine taagede Tanker en Form, men opgav snart det svære Forehavende og fordrede et Dekret af Regeringen; hans Ledsagere understøttede højrøstet hans Fordring. Saa gav man efter, og der blev udstedt en af alle Ministre undertegnet Beslutning, hvorved »den provisoriske Regering forpligtede sig til at sikre Arbejderne deres Existens ved Arbejdet, anerkjendte Arbejdernes Ret til at forbinde sig indbyrdes for at naa Nydelsen af deres Arbejdes retmæssige Udbytte, og tilbagegav Arbejderne, hvad der tilhørte dem, den forfaldne Million af Civillisten«.

Bedre modstod man en følgende Demonstration, der fordrede Antagelsen af den røde Farve som Nationalfarve. Hele Optrinnet var aabenbart forberedt med stor Omhu, ligesom overhovedet alle Demonstrationer i disse Dage havde et Præg af det kunstig lavede, som viser dem i et ganske andet Lys end dem fra Juli- og Oktoberdagene 1789 eller »den store Uge« i 1830, hvor i det mindste

Opstandens Hær, om end ikke Førerne, handlede ganske naivt. Allerede tidlig om Morgenen havde man bragt de faldnes Lig til Stadhuset og udstillet dem i den Sal, hvor fordum Kommunen havde holdt sine Møder, og hvor den og Velfærdsudvalget d. 9de Thermidor havde opfyldt sin Skæbne. En Præst vaagede hos de døde og fremsagde Bønnerne, medens Lægerne vare sysselsatte med at indbalsamere dem til den paatænkte højtidelige Begravelse. Hele Dagen igjennem blev der, for at gjøre Skuespillet endnu mere gribende, slæbt Lig hid fra Sygehusene, ja endog Hesteaadsler, som derpaa bleve lagte ved Siden af hinanden paa Grèvepladsen. Igjennem disse skrækkelige Rækker væltede sig nu igjen en ny Strøm frem til Stadhuset; røde Faner og Slejfer, røde Kokarder og Armbind adskilte dem fra den øvrige Mængde, og intet modstod deres Tog; de forreste trængte allerede ind i Regeringssalen. Lamartine traadte dem modig i Møde, og aldrig strømmede Talen fyldigere og mere overbevisende fra den skjønne Mands Bryst. Smigrende, advarende, truende, ogsaa vittig, naar det gjaldt om at slaa pludselige Indvendinger tilbage, der kom til Orde blandt Mængden, syntes Digteren i Dag at overgaa sig selv, og det lykkedes ham at bevæge Skaren til at give efter og vende om; men uden for lod man sig ikke nøje med den svage Gjenklang af de mægtige Ord. For saa godt Kjøb skulde »Aristokraterne« der inde ikke slippe fra det; man vilde ikke lade dem »escamotere« Republikken til Fordel for Bourgoisiet. Der opløftede sig et vildt Skrig, Geværsalver rystede Luften, og en ny Fremtrængen af den frygtelige Menneskemasse syntes endog at ville ryste Murene paa den gamle Bygning. Fem Gange traadte Lamartine til Vinduet for at besværge de oprørte Bølger. Forgjæves kastede den af uafbrudte Anstrængelser febersyge Opstandsleder Lagrange, som var bleven udnævnt til Guvernør over Stadhuset, sine hæse Ord ind i Stormen: med stive Blikke,

dryppende af Sved løb han fra den ene til den anden i sin af Krudt sværtede Kittel, med Pistoler i Bæltet og Sabelen i Haanden, ude af sig selv over at staa afmægtig over for den Ild, han selv havde opflammet. Klokken kunde være fire, da Lamartine mere lod sig bære end gik ned ad Trappen og stillede sig lige mod Brændingen. Fra en halv sønderbrudt Rørstol, som man skød hen til ham, faldt hans Orpheusord paa de ophidsede Sind: han priste Folkets Heltemod og Højsind, som havde rystet Tyranniet uden at plette sig, som var enigt i Kjærligheden til Fædrelandet, men hvem man nu vilde trykke Tegnet paa Tvedragt og Had, den blodige Standrets Fane i Haanden, medens de tre Farver havde fyldt Verden med Frankrigs Ry. Mængden var bevæget: Leve Lamartine! lød det fra flere Sider. Allerede troede han at have sejret, da Bandeførerne under Raabet: »Ned med den Aristokrat!« trængte ind paa ham. Da viste sig pludselig ved Siden af ham paa Stolen en pjaltet, blodplettet Tigger, sluttede ham i sine Arme, bedækkede ham med Kys og fremviste ham for Folket som den af Gud udsendte, og — al Modstand hørte op ved dette Skuespil, der syntes at fremstille den patriotiske Aands- og Fødselsadels Formæling mod Folket. Under Tusenders Jubel blev Tricoloren igjen hejset, og efter 8 Timers Kamp syntes Ordenens Sag, som de tre Farver betegnede, endnu engang reddet. Tillige indfandt sig, medens Grèvepladsen efterhaanden tømtes, 600 Ynglinge fra Militærskolen St. Cyr (ved Versailles), som tilbøde Regeringen deres Tjeneste og med de allerede tilstedeværende Polyteknikere dannede en anselig, vel væbnet og vel indøvet Livvagt. En gammel Militær blev udnævnt til Kommandant i Stadhuset i Stedet for Lagrange, der som vanvittig var bragt til Sygehuset. Endelig kunde man hæve den provisoriske Regerings Møde, som havde varet i 30 Timer.

Mindre Vanskelighed end Stadhusregeringen havde Po-

litipræfekturet haft med at gjenoprette Ordenen. Dér havde den foregaaende Aften en handelsrejsende og tidligere Kornhandler ved Navn Marc Caussidière egenmægtig eller dog kun med Billigelse af de sammensvorne af »Réformes« Redaktion indrettet sig og trodsede ligesom den paa samme Maade indsatte Generalpostmester Etienne Arago, en yngre Broder af den berømte Astronom og nye Marineminister, den provisoriske Regering i Stadhuset, som med Undtagelse af Ledru-Rollin og de to Sekretærer, Louis Blanc og Flocon, bestod af den mere maadeholdne »Nationals« Mænd. Disse to Revolutionsmænd, som saaledes havde bemægtiget sig høje og vigtige Embeder, viste mere Energi og Behændighed end deres Medbejlere i Stadhuset, fremfor hvilke de rigtignok havde den Fordel at udøve et udelt Diktatur og at blive mindre besværede af »Folket«. Etienne Arago, der uden videre ignorerede Bethmonts Udnævnelse til Generalpostmester, lykkedes det allerede om Morgenen den 25de igjen rigtig at afsende alle Poster, medens Caussidière strax samlede sine medsammensvorne og Barrikadekæmpere i Rue de Jerusalem om sig og organiserede dem paa militær Vis. Da den af Stadhusregeringen udnævnte Politipræfekt, Dr. Recurt, viste sig om Morgenen den 25de for at tage sit Embede i Besiddelse, blev han uden videre afvist; Caussidière blev paa sin Plads, og 14 Dage efter blev han da ogsaa formelig udnævnt til Politipræfekt. Han havde taget sin Embedsvirksomhed meget alvorlig: han lod saaledes strax opkjøbe Korn i Provinserne, istandsætte Kanalerne, tilføre Borgerne det manglende Brænde og sikrede derved Hovedstaden dens Brød. Ogsaa bragte han det endelig Lørdag Aften (den 26de) saa vidt, at Barrikaderne, som spærrede Vejen til Hovedmarkederne, til Dels bleve bortryddede. Dernæst lod han hverve 600 Blusemænd: kun den, der kunde opvise en politisk Domfældelse eller bevise at have kæmpet med paa Barrikaderne, blev antaget med en daglig Løn af 2¼ Frs.,

og »Montagnarderne«, som Folket kaldte dem, gjorde i det hele deres Skabers Valgsprog »Orden ved Uorden« Ære som Sikkerhedsvagt.

II.

Saa aldeles dæmpet, som Regeringsmedlemmerne troede, var Stormen dog endnu ikke; thi i samme Øjeblik, da de endelig havde skilt sig ad og begivet sig til Ro, raadsloge Lederne af den mislykkede Bevægelse for den røde Fane allerede igjen om at forny denne Bevægelse og for enhver Pris gjøre sig til Herrer over Stadhuset. Raadslagningen fandt Sted om Aftenen i Danselokalet Prado, hvor der havde dannet sig en Klub, den første blandt utallige. Allerede var Sagen besluttet, da den blev standset af Blanqui, hvis Anseelse og Indflydelse i de hemmelige Selskaber den Gang endnu var almægtig. Han var kommen ilende fra det Privatsygehus, hvori det allerede for længe siden var blevet ham tilladt at afsone sin livsvarige Fængselsstraf. Hans Kjenderblik havde indset, at et nyt Angreb i dette Øjeblik ikke havde nogen Udsigt til at lykkes: Ebben var indtraadt, og kun Floden kunde bære ham og hans Fæller i Havn. Den gjenopstandne blev hilset med Jubel, og hans Ord forfejlede ikke deres Virkning. »Frankrig var ingenlunde republikansk; den stedfundne Revolution havde været en lykkelig Overrumpling. Hvis man nu slog løs, vilde man vække Provinsernes og Borgervæbningens Harme. Det var bedre at lade Herrerne i Stadhuset slide sig selv op og imidlertid at forberede alt«. I Salen gav man efter; men uden for stod der andre talrigere Skarer, for hvilke Fanespørgsmaalet var et Formaal i sig selv og ikke blot et Paaskud til at tilrive sig Magten. Dem lykkedes det at vinde Louis Blanc, som lovede at tale deres Sag. Saaledes fyldtes Grèvepladsen igjen om Morgenen den 26de med larmende væbnede Mænd, over hvis Hoveder der flagrede

Hundreder af røde Faner, og denne Gang var der noget mere Orden i Sagen: man skreg og knaldede vel ligesom Dagen før, men stormede ikke Stadhuset: man havde jo nu sin Ordfører der inde, og Opstandens Realister holdt sig fjærnt, som Blanqui havde raadet dem. Diskussionen i selve Regeringens Skjød var heftig: Louis Blanc stod alene ikke blot mod sine afgjorte Modstandere Lamartine og Garnier-Pagès, ikke blot mod »Moderantisterne« som Carnot og Goudchaux, men ogsaa mod sine personlige Velyndere Arago og Dupont de l'Eure, ja imod selve Ledru-Rollin, Jakobinismens Hovedtalsmand i Regeringen; men han var sej, veg ikke en Fods Bred, og hans Venners Bøsser knaldede uden for som et uimodsigeligt Argument. Saa kom man da til et Kompromis: man beholdt de tre Farver, men i den første Revolutions Rækkefølge; man beholdt den galliske Hane — »dette hædrede Tegn, under hvilket Republikken af 1792 var grundet, og som var gjenoptaget i de ærefulde Julidage« —, men under den skulde den røde Sløjfe flagre, og alle Embedsmænd skulde bære den røde Kokarde »til Minde om Folkerevolutionens sidste Daad«. Herved tilfredsstilledes den uden for staaende Mængde, om end ikke alle.

Medens nu Regeringen der inde udstedte det ene Dekret efter det andet, hvori en ædel Idealisme og ærlig Tro blandede sig med drengeagtig Leg og Jagen efter theatralsk Virkning, tænkte man der ude allerede igjen paa nye Fordringer. Vel modtog man med Tilfredshed enhver af de Beslutninger, som strax bleve forkyndte ud af Vinduet: at Adelstitler vare afskaffede, Tiltalen »Borger« og »Borgerinde« indførte i Steden for det aristokratiske »Monsieur« og »Madame«, at alle Gader og Anstalter skulde faa republikanske Navne, Frihedstræer plantes paa alle Pladser, Ordene: »Frihed, Lighed, Broderskab« indskrives paa alle offentlige Bygninger, samt ogsaa, at der skulde aabnes offentlige Værksteder for de arbejdsløse, at Septemberlovene

mod Pressefrihed og Forsamlingsret, det i Kolonierne endnu bestaaende Slaveri, endelig ogsaa Dødsstraffen for politiske Forbrydelser vare afskaffede. Den sidste Bestemmelse skulde berolige Nationen lige over for Frygten for et Rædselsherredømme; men denne Skranke mod sin Lidenskab fandt Pariser-»Folket« sig kun i paa den Betingelse, at Republikken af 1792 strax blev anerkjendt, og Lamartine maatte atter til Vinduet og oplæse følgende Dekrét: »Kongedømmet under hvilken som helst Form er afskaffet; den provisoriske Regering har truffet alle fornødne Forholdsregler for at gjøre det gamle Dynastis Tilbagekomst og noget nyts Opkomst umulig. Republikken er udraabt.«

Den højtidelige Proklamation blev bestemt til den næste Dag, Søndagen den 27de, og i det Dekret, som bekjendtgjorde denne Festlighed, viste sig for første Gang Navnene paa de Regeringsmedlemmer, som ikke vare udraabte i Deputeretkamret, Louis Blanc, Armand Marrast, Flocon og Arbejderen Albert, blandede imellem de oprindelige, Dupont de l'Eure, Arago, Lamartine, Marie, Crémieux, Ledru-Rollin og Garnier-Pagès, som lige berettigede »Medlemmer af den provisoriske Regering«, medens de hidtil havde været skilte fra de andre, om end Betegnelsen som Sekretærer allerede var forsvunden efter Louis Blancs ivrige Fordring. Henved Kl. 2 om Eftermiddagen saae man den provisoriske Regering bevæge sig fra Stadhuset til Julisøjlen, hvor Festligheden skulde holdes; ankomne paa Bastillepladsen stillede Ministrene, prydede med trefarvede Skjærf og røde Slejfer, sig omkring Søjlen. Som Talere optraadte Cremieux og Arago, der forestillede Regeringens Formand Dupont de l'Eure for Mængden; »Borgere, 80 Aar af et rent, patriotisk Liv tale til eder.« Derpaa blev Dekretet oplæst, og Tusenders Jubel hilsede Republikkens Forkyndelse, hvorefter et umaadeligt Tog bevægede sig forbi de nye Herskere: først Borgervæbningen, saa de øverste Myndigheder, verdslige og kirkelige, Eleverne fra

St. Cyr, endelig, under Afsyngning af Sangen »ça ira«, Sansculotternes Kompagni og talrige andre Foreninger. Toget havde allerede varet næsten to Timer, da Ministrene brøde op for i forbigaaende at mønstre Resten, og Mængden nedbrød nu nogle af de endnu staaende Barrikader for at lette Gjennemmarchen. Krigstilstanden syntes endt, Freden gjenoprettet; men var det mere end et Skin?

III.

Medens saaledes de nye Magthavere maatte tiltrygle sig deres Anerkjendelse af Hovedstadens Opstandshær, sluttede Landet sig uden Tøven til den eneste Magt, som frembød et Holdepunkt for Nydannelsen af Statens og Samfundets Orden. Selv den i mange Henseender saa berettigede, af Nationens Flertal saa begejstret modtagne Revolution af 1830 havde fundet mere Modsigelse end denne for de fleste uvelkomne, saa lidet retfærdiggjorte Overrumpling, som havde beredt en ikke rodfæstet Myndighed en uventet Ende. Alle bøjede sig for den fuldendte Kjendsgjerning. Den høje Embedsstand, Universitetet, Frankrigs Bank, Paris's Handelskammer og Huset Rothschild tilbøde den extemporerede Regering deres Bistand til Ordenens Gjenoprettelse. Provinsmyndighederne fulgte strax Exemplet: Præfekter, Domstole, Municipalraad, Handelskamre og Fakulteter kappedes om at anerkjende den nye Magt, til hvilken den besiddende Borgerstand klamrede sig, da Proletarierne i de store Stæder truede Ejendom og Orden. Allerede den 26de Februar havde Arbejderne i Lyon begyndt Ødelæggelsesværket, stukket Arbejdshusene, i hvilke de saae Medbejlere, i Brand, sønderbrudt Tusender af Væverstole, forjaget fremmede Arbejdere. Paa lignende Maade gik det i Lille, men især i Rouen, som i fire Uger beherskedes af Arbejderne. Til en Modstand mod Revolutionen manglede der et Middelpunkt, hvorom man kunde

samle sig; thi Dynastiet havde jo opgivet sig selv; men saa snart den Haand, der ledede alle Statens Traade, slap dem, faldt de alle som livløse til Jorden, og den første, der igjen tog dem i Haanden, kunde trække og styre dem, som han vilde, — saa længe der ikke kom en tredje, der igjen rev dem ud af hans Hænder.

Ogsaa Hæren bøjede sig uden Indvending for den nye Magt; thi en øverste Krigsherre fandtes ikke mere, og Fædrelandet, som man ikke kunde nægte sin Tjeneste, blev endnu kun fremstillet af de Mænd, der med Hjælp og Tilladelse af Hovedstadens Pøbel havde bemægtiget sig Regeringen. Allerede om Aftenen den 25de Februar havde Generalerne Bedeau og Lamoricière stillet sig til Disposition for Regeringen, og selv de Marskalker, som havde tjent Borgerkongen med størst Iver, Soult, Sebastiani, Bugeaud, tilbøde efter kort Betænkning deres Tjeneste: »De forefaldne Begivenheder,« skrev den sidste den 28de Februar, »den almindelige Enigheds Nødvendighed for at bevare Ordenen i det Indre og Uafhængigheden udadtil, gjør det til en Pligt for mig at stille min Kaarde til Tjeneste for den Regering, som er bleven indrettet.« Alle højere Officerer bleve paa deres Post og toge imod Befalinger fra den nye Krigsminister, General Subervic. Endog i Algier, hvor der stod 100,000 Mand, og hvor Efterretningen, om hvad der var sket, indtraf den 27de Februar, løftede sig ikke en Finger for den Herskerfamilie, som i 18 Aar havde delt al Ære og alle Farer med den afrikanske Hær; ja Kongesønnerne selv, som kommanderede Hæren og Flaaden, underkastede sig uden at tøve de Mænd, der havde sat sig i Steden for deres Fader og deres Brodersøn. »Intet er forandret i vore Pligter mod Frankrig,« saaledes sluttede Generalguvernøren i Algerien, den unge Hertug af Aumale, Ab del Kaders Overvinder, det Manifest, hvorved han forkyndte Kolonien og Hæren den provisoriske Regerings Dannelse. »Befolkningen og Armeen vente i største

Ro paa Moderlandets Befalinger.« Den 2den Marts forkyndte han selv Republikkens Proklamation, og den næste Morgen tiltraadte han med sin Broder, Flaadens Anfører Prins Joinville, Rejsen til Gibraltar og England, efter at han havde meldt sin Efterfølgers snarlige Ankomst. Den provisoriske Regering havde nemlig udnævnt Generalmajor Cavaignac, en Søn af Konventsmedlemmet Jean-Baptiste og Broder til Julikæmperen Godefroy Cavaignac, en endnu ung Officer (født 1802), som kun skyldte sin republikanske Herkomst en saadan Gunst, til Generalguvernør i Algerien og tillige til Generalløjtenant — eller rettere fra Brigade- til Divisionsgeneral; thi Titlerne fra den første Revolution skulde jo gjenindføres. General Changarnier, der skyldte Julidynastiet saa godt som alt, fulgte ikke Prinserne, men overtog den midlertidige Styrelse af Guvernementet.

Naar alle af Centralregeringen afhængige Myndigheder skyndte sig med at melde deres Underkastelse, gik den eneste Magt, som endnu havde bevaret sin Selvstændighed, Kirken, et Skridt videre: den hilsede den sejrrige Opstand som en Befrielse fra et utaaleligt Aag. Saa lidt Nytte havde Kongen af sin sene Tilnærmelse og Forsonlighed: han havde ikke bevilget alle Gejstlighedens Fordringer, ikke ubetinget overgivet den Undervisningsvæsenet; det blev allerede betragtet som Tyranni, og enhver Forandring blev budt velkommen, som syntes at love videre Indrømmelser. For første Gang i Revolutionens Aarbøger viste ogsaa Oprøret, der ødelagde kongelige Paladser, sig skaansomt, ja ærbødigt mod Kirkerne og bød Gejstligheden Haanden, som denne da ogsaa ivrig greb. Allerede Søndag Aften (d. 27de), efter Republikkens højtidelige Proklamation ved Foden af Julisøjlen, bragte den pavelige Nuntius Regeringen sin Lykønskning, overalt i disse Dage, hvor Frihedstræerne bleve plantede ved hvert Gadehjørne, hentede Folket Sognets Præster til at indvie og velsigne de republikanske Emblemer, og i alle Kirker istemmedes et

Te Deum. Allerede den 24de Februar om Aftenen havde Ærkebiskoppen af Paris Msgr. Affre, hvem Kongen havde begunstiget som Gallikaner og Jesuiterfjende, befalet alle sine Præster at læse Messer for Dagens »Ofre«; nu opfordrede han alle til at efterkomme den provisoriske Regerings Befalinger og at hejse Republikkens Fane paa alle Kirker. I et Hyrdebrev af 3dje Marts forherligede han Paris's Folk som »den nye Samson«, der havde omstyrtet Tyranniets Bygning, og viste af Historien, at Republikken var gunstig for Kirkens Frihed. Samme Stræng anslog den ultramontane Fanatiker, Kardinal Bonald, Ærkebiskop af Lyon, som den 27de Februar ytrede, at Republikkens Fane vilde vise sig som »en Skytsfane for Religionen«. Ogsaa det tredje Parti, som havde dannet sig i Kirkens Skjød, de frisindede Katholiker af Montalemberts og Lacordaires Farve, hilsede med Glæde den nye Republik velkommen. Den veltalende Dominikaner optraadte allerede den 27de Februar paa St. Merrys Prædikestol, paa det Sted, hvor Sejrherrerne 15 Aar før havde lidt deres blodige Nederlag, og priste Folket, der havde været »saa herligt i sin Vrede«, medens Montalembert i Bladet »Univers« (den 25de Februar) erklærede, at »der ikke vilde gives bedre og oprigtigere Republikanere end de franske Katholiker«. I samme Aand skrev hans Ven Grev de Falloux samme Dag til en Provinsavis, og allerede den 1ste Marts forlod hans uadskillelige Kampfælle de Coux Redaktionen af »Univers« for i Forening med Ozanam og Maret at grunde et nyt Blad og »hejse en Fane, i hvis Folder Religion, Republik og Frihed uadskillelig omslyngede hinanden«.

Overhovedet var Pressen gunstig stemt mod den nye Regering: ikke blot det legitimistiske Partis og den »dynastiske« Oppositions Blade, men ogsaa de forhen ministerielle og konservative Organer optraadte for det nye bestaaende, da det gamle nu dog var uigjenkaldelig tabt. De

demokratiske og republikanske Blade jublede naturligvis og fejrede deres Sejr, indtil de kun alt for snart igjen kom i indbyrdes Strid. Til Pressens Holdning svarede Folkerepræsentanternes. Larochejacquelin, som allerede havde spillet en afgjørende Rolle i Deputeretkamrets sidste Møde, var Fyr og Flamme for den nye Statsorden, og selv de maadeholdne Legitimister erklærede gjennem Berryers Stemme, at de vilde understøtte den provisoriske Regering. Ogsaa den hos Odilon Barrot forsamlede Opposition, deriblandt Thiers og hans tro Rémusat, Dufaure, Duvergier de Hauranne og Malleville, Billault og Abbatucci, sluttede sig til Republikken. Allerførst viste sig Familien Bonaparte — Bonapartister som Parti gaves der endnu ikke — blot for at fordre deres Plads for Dagens Lys, det øvrige maatte saa komme af sig selv. »Dynastiernes Tid er forbi,« udraabte den forrige Konge af Westfalen (26de Februar); »men nu maatte Republikkens Regering ogsaa ophæve hans Forvísning, som var en Fornærmelse mod Frankrig«. Hans Søn havde endog ved sin Ven Pietris Side deltaget i Kampen, var en af de første, der vare trængte ind i Tuilerierne, og havde allerede om Aftenen den 24de fremvist sin Profil, der ligesom var skaaren ud af Ansigtet paa hans store Onkel, i Stadhuset for at tilbyde sin Tjeneste, medens hans Fætter Louis Napoleons tro Tilhængere, Persigny og General Piat i skrevne Plakater mindede Folket om »Sejrherren ved Marengo og Austerlitz's Arving«. Af alle Kroge dukkede der Bonaparter frem: Lucians Sønner indfandt sig pludselig og beraabte sig paa deres Faders republikanske Sindelag, og allerede den 25de Februar viste sig selve Manden fra Strassburg og Boulogne, der siden sin Flugt fra Ham havde opholdt sig i London. »Nu da Paris's Folk ved sit Heltemod har udslettet de sidste Spor af den fremmede Invasion«, skrev han strax til den provisoriske Regering, »iler jeg hid fra Forvísningen for at stille mig under Re-

publikkens Banner — uden anden Ærgjerrighed end den »at tjene mit Fædreland«. I Stadhuset vilde man imidlertid ikke tro paa hans Uegennyttighed og bød Prætendenten strax at forlade Paris. »De tror, at min Nærværelse i Paris nu kan volde Forlegenhed,« svarede Prinsen ved sin Afrejse (29de Februar). »Jeg fjærner mig altsaa for Øjeblikket. De vil i dette Offer erkjende mine Hensigters Renhed og min Fædrelandskjærligheds Oprigtighed.«

IV.

At støtte den provisoriske Regering — for af den at opnaa Vedligeholdelsen af den ydre Fred — var ogsaa det afgjørende Synspunkt ved Evropas Hoffer. Lamartine, som havde overtaget Udenrigsministeriet, meldte d. 27de Febr. de i Paris tilstedeværende Repræsentanter for Magterne Republikkens Proklamation. »Den nye Regeringsform havde hverken forandret Frankrigs Stilling i Evropa eller dets Sindelag mod Magterne«. Tillige gav han den britiske Sendemand, Lord Normanby, de stærkeste Løfter om ikke at foretage noget mod Belgien. Herved beroligedes Lord Palmerston, som allerede Dagen efter gav Lord Normanby Ordre til at træde i officiøs Forbindelse med den nye Regering, i det han »forbeholdt sig efter Begivenhedernes Gang at afgjøre, om Storbritannien ogsaa skulde anerkjende den officielt«, og endnu samme Dag skrev han til de østlige Magter, i det han besvor dem »at afholde sig fra enhver Handling, som kunde opirre den provisoriske Regering eller udsætte den for at blive styrtet af Krigspartiet. Dette var det eneste Middel til maaske endnu at forhindre Forstyrrelsen af Evropas Fred«. Hofferne i Berlin og Wien fulgte gjærne Englands Raad og Exempel. Den preussiske Sendemand, Alexander v. Armin, blev vel kaldet til Berlin, men med den udtrykkelige Erklæring, at det kun drejede sig om en Kaldelse, ikke om en Bortkaldelse (un appel, non un rappel), og at hans første Legationssekretær var bemyn-

diget til at træde i officiøst Forhold til den nye Regering; i øvrigt vilde Preussen paa ingen Maade blande sig i Frankrigs indre Anliggender. Den østerrigske Ambassadør, Grev Appony, blev endog i Paris, skjønt ogsaa han lod Forretningerne besørge ved sin første Sekretær. Mere afvisende forholdt sig den russiske Chargé d'affaires Kisselev, som afventede sin Regerings Bestemmelser. De lød højst fjendtlige. »Hold Dem rede til at stige til Hest,« havde Kejser Nikolaus sagt til sine Officerer, da han fik den første Efterretning om den 24de Februar paa et Bal i Vinterpaladset, og Dagen efter blev den russiske Hær sat paa Krigsfod. Derimod fik Sardiniens Sendemand, Brignole-Sale, trods det intime Forhold, hvori han havde staaet til den styrtede Konge, Befaling fra Turin til strax at stille sig paa den bedste Fod med den nye Øvrighed. Paa en formelig Anerkjendelse kunde der naturligvis fra alle Sider først tænkes, naar Frankrig ved sine Repræsentanter havde udtalt sig om den nye Regeringsform; men da det indtraadte, var hele den evropæiske Stilling aldeles forandret.

I Februar havde den været meget spændt. Allerede laa 8000 Mand i Toulon rede til at indskibes til Rom efter Aftale med Østerrige, og den konservative Tripelalliance havde truffet alle Bestemmelser om en Intervention i Schweiz og Italien, medens England, som endnu ikke havde glemt de spanske Ægteskaber, havde nærmet sig til Edsforbundet og de nye konstitutionelle Stater paa Halvøen. Ingen havde skarpere dadlet, i mere veltalende Ord brændemærket den sidste Regerings Holdning i de udenlandske Anliggender end den Mand, som nu havde overtaget deres Styrelse. Allerede hans Indtog i Hotellet paa Boulevard des Capucins, som Guizot netop havde maattet forlade, var tilstrækkeligt til at forandre hele Stillingen. Hverken Østerrige eller Preussen kunde et eneste Øjeblik vente, at Lamartine vilde byde sin Haand til en Intervention mod det liberale Parti i Schweiz og Italien. Imid-

lertid, hvordant ogsaa hans Sindelag var — og det var afgjort anti-østerrigsk —, hans første Ord og Handlinger vare aldeles fredelige; thi han vidste, at »den maadeholdne Republik«, som han vilde grunde, vilde gaa under, naar den indlod sig paa en revolutionær Propagandas Krig. Derfor advarede han ikke blot Østerrige, men ogsaa Piemont mod ethvert Skridt, som kunde føre til Krig. Gjentagne Gange talte han i denne Aand med den sardinske Sendemand, og da Gioberti forlod Paris, lagde han ham det indstændig paa Hjærtet at anvende al sin Indflydelse i Turin paa at forhindre ethvert Angreb paa Lombardiet; thi derved vilde »Haabet om Italiens Uafhængighed og Evropas nye Landfordeling ved en Kongres« blive tilintetgjort; thi med al Fredsommelighed delte han dog alle Franskmænds Mening, hvad Parti de saa end hørte til, at »Traktaterne af 1815 havde trængt Frankrig tilbage inden for Grænser, der vare alt for snævre for dets Stolthed og maaske ogsaa for dets Virksomhed«; men medens »det krigerske Land« efter hans egen Tilstaaelse »ikke blot var kjed af Freden, men følte sig ydmyget ved den, Revolutionen syntes at aabne alle Porte for Krigen, Hæren tørstede efter den, Folket priste den i Sang, Broderskabet til Befrielse af de undertrykte Nationer helligede den, de heftige Statsmænd opvakte Lidenskaberne for den, de empiriske saa et Middel i den til at befri sig for Stædernes revolutionære Folkemasser« —, troede Udenrigsministeriet at kunne naa det samme Maal, d. v. s. Rhingrænsen, Belgien og Savoyen, ad fredelig Vej, ved en Kongres eller ved en ny Gruppering af Magterne; thi ogsaa han drømte alle franske Dilettanters Yndlingsdrøm, hvad enten deres Trosbekjendelse var legitimistisk eller republikansk: »Forbundet med Rusland, dette Naturens Kald, denne Geografiens Aabenbaring, som mod at overlade Konstantinopel, det sorte Hav, Dardanellerne og Adriaterhavet til Rusland skulde tillade Frankrig at udvide sig i Italien, gjenvinde

Belgien og Rhingrænsen og øve sin Indflydelse i Spanien«. Maaske vilde det ogsaa være muligt at bevæge Preussen til at aftræde Rhinprovinsen, Sardinien til at aftræde Savoyen, naar man lod dem udvide sig i Tyskland og Italien, og da Krigen uden Tvivl vilde styrte det maadeholdne Parti i Regeringen, som Lamartine stod i Spidsen for, søgte han at vinde Tid for sine Kongresplaner. Han havde strax hjemkaldt alle Sendemænd og erstattet dem med nye Mænd, som han paalagde »at vente med Værdighed paa England, imødekomme Preussen, iagttage Rusland, berolige Polen, smigre Tyskland, undvige Østerrige, smile til Italien, uden at ophidse det, berolige Tyrkiet, overlade Spanien til sig selv«. Lige saa ubestemte og almindelige lødе hans hemmelige Instruktioner. Tydeligere talte hans Kolleger, hvor de fandt en Lejlighed til at gjøre det klart for Magterne, at de maatte begunstige den provisoriske Regering. »Søg at gjøre det begribeligt i Berlin, at bag ved os bliver kun et Kaos tilbage,« sagde Alexander v. Humboldts Ven, Fr. Arago, til den nye Sendemand, Grev Circourt, ved hans Afrejse til Preussen, og lignende Ytringer faldt paa flere Steder.

Indtil videre skulde efter Lamartines Mening et aabent Brev fra Republikken til Evropa berolige alle; men da han den 4de Marts forelagde sit Udkast for den samlede Regering, fandt Louis Blanc og Ledru-Rollin det alt for fredeligt. Det var ikke det Sprog, Konventet fordum havde vænnet Evropa til. Med sædvanlig Heftighed forlangte de Optagelsen af nogle Sætninger, som skulde varetage Republikkens Værdighed, men rigtignok maatte klinge som en Trusel mod de andre Stormagter, og Lamartine gav som sædvanlig efter. Manifestet af 4de Marts, som mere lignede en Tale i Kamret end et diplomatisk Aktstykke, bar Præget af denne Dobbeltstrømning, som jo heller ikke blot rørte sig i Regeringens

Skjød, men ogsaa i selve Forfatterens Hoved. »Forkyndelsen af den franske Republik«, hed det, »er ingen Angrebsakt mod nogen som helst Regeringsform. — — Republikken vil ikke erklære nogen Krig; men den behøver ikke at sige, at den modtager den, hvis man paalægger det franske Folk Fredsbetingelser. — — Traktaterne af 1815 bestaa ikke mere med rette i den franske Republiks Øjne, den erklærer, at den vil stræbe at hidføre Forandringer i dem ad fredelig Vej«. Hvis Schweiz skulde blive forstyrret i sit Centralisationsværk, Italien i sin Stræben efter indbyrdes Forbindelse for at naa national Uafhængighed, vilde Republikken ile dem til Hjælp. »Republikken vil ikke danne nogen underjordisk Propaganda hos sine Naboer; men den maa tillade sig sit lysende Exempels Proselytisme. Frihed, Lighed, Broderskab — naar Evropa er klogt og retfærdigt, betyder ethvert af disse Ord Fred«. Et samtidigt Dekret, som bragte Hæren fra 370,000 op til 580,000 Mand, og et andet, som bød at opstille en Hær paa 150,000 Mand ved Rhinen, en paa 50,000 Mand ved den savoyiske Grænse, som i Tilfælde af en Krig mellem Østerrige og Piemont skulde overskride Alperne, dannede Kommentaren til Manifestet af 4de Marts; men inden der endnu kunde følge et Svar paa Manifest og Kommentar, havde Opstanden sejret i Mailand, Berlin og Wien, og den Stilling i Evropa, som Manifestet forudsatte, var fuldstændig forandret.

(Sluttes).

Tyskland i det nittende Aarhundrede.

V.

Wartburgerfesten. — Pennekrigen, der fulgte heraf. — Stormagterne og Studenterne. — Akademiske Uroligheder. — Det store tyske Studenterforbund. — De ubetingede.

Efter at Maszmann havde endt sin svulstige Tale*), kom hans Fæller frem med nogle Baller gammelt Trykpapir, hvorpaa man havde skrevet Navnene paa de bandlyste Bøger. Fædrelandsforrædernes Værker bleve nu stukne paa en Møggreb og under Hyl og Støj slyngede ind i Helvedesilden; det var et underligt, broget Selskab af to Dusin gode og slette Bøger, alt, hvad der netop i den sidste Tid havde fremkaldt Vrede hos »Isis« og andre lignende Blade. Her brændte Wadzeck, Scherer**) og for Fuldstændighedens Skyld strax »alle andre skrivende, skrigende og tiende Fjender af den højlovlige Turnkunst«; fremdeles Alemannia »og alle andre Fædrelandet skjændende og vanærende Tidender«; derpaa naturligvis tre Skrifter af den forhadte Schmalz (»Gaase-, Svine- og Hundefedt«,

*) Se oven for S. 160.
**) Se oven for S. 68.

brølte Koret) og Gensdarmeriets Lovbog af hans Fælle Kamptz. Ved Siden af Code Napoleon, Kotzebues tyske Historie og Saul Aschers Germanomanie, der blev ledsaget af et »Ve over Jøderne!« vandrede ogsaa Hallers Restauration i Flammerne: — »den Karl vil ikke have nogen Forfatning for det tyske Fædreland«, lød det som en Forklaring, skjønt næppe nogen af Studenterne havde læst denne alvorlige Bog. Dog ogsaa de liberale Benzenberg og Wangenheim maatte friste Ungdommens Harme, fordi Jenaer-Litteraterne ikke forstode deres Skrifter. Til allersidst opbrændte man endnu et Ulansnørliv, en Haarpisk og en Korporalstok som »Gamachetjenestens Fløjmænd, som en Haan mod den alvorlige, hæderlige Forsvarsstand«, og med et tredobbelt Pere-Pereat over »Schmalz's elendige Kammerater« skiltes den hemmelige Rets Medlemmer.

Det var en uendelig smagløs Farce, i og for sig vel ikke værre end mange lignende Udbrud af akademisk Raahed, men betænkelig ved det ubegrænsede Hovmod og den jakobinske Utaalsomhed, der lagde sig for Dagen i de unge Menneskers Smædeord. Derfor udtalte Stein sig ogsaa i de skarpeste Ord over »det Vrængeri paa Wartburg«, og Niebuhr, der altid saae graat i graat, skrev bekymret: »Frihed er ganske umulig, naar Ungdommen er uden Beskedenhed og Ærbødighed«; hans Sandhedskjærlighed følte Væmmelse ved denne »religiøse Komedie«: hist den dristige Reformator, der rejser sig mod Tidens højeste og helligste Magt, og her en Bunke stortalende, unge Studenters uskadelige Avtodafé over en Række Skrifter, hvoraf de næppe kjendte en Linje — hvilken latterlig Kontrast!

Paa Studentermødets følgende Dag talte Studenterne igjen roligere, i det mindste mere forstandig end deres Lærer Fries, som havde efterladt en skreven Tale, der svulmede af en utrolig smagløs, mystisk Bibelvisdom og sachsen-weimarske Frihedsindbildninger: »Vender atter tilbage til eders Hjem og siger: I have været i den tyske

Folkefriheds, den tyske Tankefriheds Hjem . . . Her tynger ingen staaende Hær! et lille Land viser eder Maalet; men alle tyske Fyrster have givet det samme Ord o. s. v., o. s. v.« Sandelig, Stein vidste nok, hvorfor han fordømte Jena-Professorerne som vaasende Metapolitikere, og Goethe ikke mindre, hvorfor han udtalte sin Fordømmelse over al tysk, politisk Snak; thi hvad kunde man vel vente sig af Ungdommen, naar dens fejrede Lærer fremstillede de uberedne, weimarske Husarer som et berømmeligt Forbillede for det øvrige Tyskland! Den samme modbydelige Blanding af Religion og Politik, der allerede lød i Fries's Tale, kom endnu engang frem om Eftermiddagen, da nogle af Studenterne fik det Indfald at ville gaa til Alters. Superintendenten Nebe nedlod sig virkelig til at række de ophidsede og til Dels berusede unge Mennesker Sakramentet, et karakteristisk Bevis paa den jammerlige Svaghed, de verdslige og gejstlige Myndigheder i Smaastaterne altid have lagt for Dagen under urolige Tider.

Trods alle disse Taabeligheder fra enkeltes Side var Festen dog i det hele løben heldig og uskyldig af, og da man om Aftenen skiltes under Taarestrømme, beholdt de fleste dog et Minde for hele Livet, straalende som en Ungdommens Majdag — det indrømmer Henrik Leo; de havde i Broderskab truffet sammen med Fæller fra Syd og Nord, de mente allerede at kunne gribe det søndrede Fædrelands Enhed med begge Hænder, og havde den offentlige Mening været klog nok til at overlade de unge Brushoveder til sig selv og deres Taarer, kunde de gode Forsætter, mangen vakker Yngling havde fattet i hine bevægede Tider, endnu have baaret gode Frugter.

Dog under den dybe Tavshed, der hvilede over det tyske Norden, vakte Studenternes kjække Taler en alt for lydelig Gjenlyd; det saae ud, som baade Venner og Fjender havde sat sig for at øge til Vanvid den sygelige Overvurdering, denne Ungdommens Dødssynd, der fordærvede deres ærlige

Begejstring; det var, som enhver gav Carové, en af Wartburgertalerne, Ret, naar han med pralende Selvros priste Universiteterne som Folkeærens naturlige Forsvarere. Med latterlig Alvor fejrede de liberale Tidender denne første Opvaagning af Nationens offentlige Liv, »dette Sølvglimt i vor Historie, denne Blomsternes Aabning i vort Aarhundrede«; den tamme Filisters gamle Angest for de med Natvægterne kæmpende Studenter iførte sig nu et politisk Klædemon. En hel Litteratur af Skrifter og Modskrifter belyste det vidunderlige Skuespil fra alle Sider og hævede denne Studenterkommers til en evropæisk Begivenhed. Naturligvis toge Heltene med berettiget Stolthed selv Del i denne Pennekrig. Det bedste Billede paa de unge Menneskers taagede Begejstring gav Maszmann selv i en lang Festberetning, hvis opskruede, orakelmæssige Sprog rigtignok ogsaa samtidig viste, hvor meget utysk Væsen der laa skjult bag Jahns Kraftmenneskelighed: »Skjønt Trældommens mørke Vinternat«, saaledes begyndte han, »endnu stadig tynger paa det tyske Lands Bjærge og Strømme, forgyldes dog Bjærgenes Tinder, den blodigrøde Morgendæmring bryder frem«. Den stakkels Fyr maatte allerede nu tungt bøde for Turnfaderens Naragtighed; han var bange for en Undersøgelse, og da han dog ikke vilde spille en alt for sørgelig Rolle over for Dommerne, maatte han spilde et helt Vintersemester for bag efter at gjennemlæse alle de Skandskrifter, han symbolsk havde opbrændt paa Wartburg. En anden Student, formodentlig Carové, dedicerede sin Bog til sine rhinske Landsmænd med det Ønske, at Aandens Sol fra Wartburg ogsaa maatte lyse for dem, maatte bringe dem Trøst og Styrke i Modgangen. Dog blev Flertallet endnu saa taalelig rolig. Et Forslag om Offentliggjørelsen af et politisk Program blev forkastet med den udtrykkelige Erklæring, at Studentersamfundet ikke havde at blande sig i Politikken; ogsaa et lille Skrift om Wartburgerfesten af F. J. Frommann, en Søn af den an-

sete Jenaer-Boghandlerfamilie, var holdt i fuldstændig Beskedenhed og kun fuld af uskyldig, ungdommelig Begejstring.

De Professorer, der havde overværet Festen, bare sig desto værre langt taabeligere ad end deres Elever. Fries tog ikke i Betænkning i en mønsterværdig grov Aviserklæring fuldt ud at billige denne Autodafé over nogle Skrifter af disse Schmalz's Fæller (»Schmalzgesellen«); Oken fremhævede i »Isis« Wartburgerforsamlingen som et lysende Exempel for de mange, »der pleje Raad og lægge onde Raad op mod Tyskland«, og han ødslede med sin hele Billedpragt, alle sine Gaase-, Æsels-, Jøde- og Pavehoveder, for endnu engang at haane Forfatterne til de opbrændte Skrifter, hvorpaa Jenaerstudenterne i et Maskeoptog paa Torvet gave en dramatisk Fremstilling af »Isis«'s Vrængbilleder til bedste. Kieser endelig, der trods sine Fantasterier om den dyriske Magnetisme blandt Medicinerne gik for et godt Hoved og en dygtig lærd, offentliggjorde et Skrift, der var dediceret »Wartburgeraanden ved de tyske Universiteter« og formelig struttede af taabelige Pralerier: Wartburgerfesten var »en Begivenhed, som Tysklands Folkeslag endnu om Aarhundreder vilde være stolte af; som al virkelig Storhed i Historien vender den aldrig tilbage og gjemmer i sit dunkle Skjød Spirer, der ville virke for Aarhundreder«.

Modstandernes smaalige Ømskindethed havde sin rigelige Skyld i disse Udbrud af akademisk Storhedsvanvid. Tiden var endnu kun lidet vant til de politiske Kampes Hadefuldhed, og næsten alle de forhaanede Forfattere følte sig alvorlig fornærmede ved den kaade Studenterstreg. Kun Wangenheim*) bar sin Vanskæbne med Lune: hidtil havde

---

*) Karl Frederik v. Wangenheim, württembergsk Statsmand, Justitiarius i Højesteret og Kurator for Universitetet i Tübingen, en kort Stund Kultusminister og derpaa Forbunds-

hans Kolleger ved Forbundsdagen næret Mistanke til ham som en Demagog; nu, da hans Bog var bleven brændt paa Wartburg, behandlede de ham atter venligere. Mange af de øvrige besværede sig imidlertid højt og lydelig og satte alle Haande mørke Rygter i Omløb: ogsaa selve den hellige Alliance og Forbundsakten skulde de unge Højforrædere have opbrændt. Gehejmeraad v. Kamptz*) var den mest ubændige af dem alle; han greb med begge Hænder den velkomne Anledning til endelig at opgjøre Regning med de akademiske Jakobinere. Hvilken Lykke, at de uvidende Fyre netop havde kastet hans Codex for Gensdarmeriet paa Baalet; thi det var en Samling af tyske Politilove, næsten uden noget som helst Tillæg af Udgiveren: Altsaa vare fyrstelige Forordninger, deriblandt nogle af Karl August selv, blevne offentlig brændte paa storhertugelig sachsenweimarsk Grund! Efter Quistorps Kriminalret forelaa saaledes her utvivlsomt en fuldstændig Majestætsfornærmelse; i tvende truende Breve til Storhertugen og derpaa yderligere i et Flyveskrift: »Om den offentlige Opbrænding af Tryksager« fremsatte Kamptz sin Opfattelse og krævede Fyldestgjørelse: den tyske Jordbund var vanæret, Aarhundredet vanhelliget ved denne Vandalisme af demagogisk Utaalsomhed, ved disse dumme stupide Redskaber for slette Professorer.

Ved Wienerhoffet gav Angest og Harme sig lydelig Luft. Efterretningerne fra Eisenach bevægede for første Gang Metternich til alvorlig at tage sig af de tyske Sager, han hidtil havde behandlet med saa stor Ligegyldighed; til sin Rædsel saae han, at bag Ungdommens fantastiske Færd skjulte sig hans hele Systems Dødsfjende, den natio-

gesandt i Frankfurt, hvor han hævdede de sydtyske Staters liberale, konstitutionelle Grundsætninger, hvorfor han var en Torn i Øjet paa Metternich, som da ogsaa 1823 bevirkede hans Tilbagekaldelse.

*) Se oven for Side 137.

nale Tanke. Han erklærede strax til den preussiske Sendemand, at nu var det paa Tide »at rase (sévir) mod denne Jakobinismens Aand«, og anmodede den preussiske Statskansler om i Fællesskab at gjøre Indsigelser ved det weimarske Hof. I den wienske Avis: »Oesterreichischer Beobachter« offentliggjorde Gentz en Række Artikler mod Wartburgerfesten, en kunstig Blanding af Skarpsindighed og Taabelighed. »Kun med Bæven,« udbrød han, »kan en Fader nu til Dags se sin Søn gaa til Universitetet«; til slige nervøse, ængstelige Klager sluttede sig imidlertid en overlegen og med Sagkundskab udarbejdet Gjendrivelse af de pralende Studenterfortællinger om Frikorpsernes og de »hellige Skarers« Heltebedrifter.

I Berlin lagde Kongen langt større Bekymring for Dagen end hans Ministre. Frederik Vilhelm havde selv aldrig studeret og kjendte ikke noget til Studenterlivets djærve Humor; han følte Væmmelse ved de unge Fyres Støjen og Pralen. Han var allerede om Foraaret skredet ind mod »Teutonia« i Halle, da Karl Immermann paakaldte hans Beskyttelse mod dette Burschenschafts Terrorisme; nu lod han strax ved alle preussiske Universiteter anstille Efterspørgsler, om hvem der havde deltaget i Wartburgerfesten. Kønigsbergs Studenter fik Ros, fordi de havde holdt sig derfra, men sin Udenrigsminister gav han (den 7de December) en stræng Befaling til ufortøvet at forbyde alle Studenterforeninger under Straf af Relegation, ligesom ogsaa at føre et skarpt Tilsyn med Turnvæsenet. »Jeg vil,« skrev Kongen til ham, »ikke tage i ringeste Betænkning at ophæve det Universitet, hvor Tøjlesløshedens Aand ikke kan udryddes.«

Ministeren Altenstein udførte dette Paalæg med velvillig Skaansel; han havde ikke mistet sin Tillid til Ungdommens sunde Sans, han roste Storhertugen af Weimars frygtesløse Holdning og fastholdt det Haab, »at ligesom de preussiske Universiteter i hensigtsmæssigt og rundeligt

Udstyr gik forud for alle tyske, saaledes ville de ogsaa staa som et straalende Mønster paa en kraftig, men mod det rigtige rettet Stræben«. Hardenberg gik derimod med søgt Iver ind paa Kongens Anskuelser; han delte vistnok ingenlunde Monarkens Bekymringer; men de unge Demagogers Taler truede med at forstyrre hans kjæreste Planer. Det sidste Maal for hans Politik var Forfatningens Fuldendelse, og dette Værk kunde aldrig lykkes, naar den vaagnende Mistanke fæstnede sig i Kongens Sjæl; derfor maatte enhver Opbrusning af demagogiske Stemninger ufortøvet og for stedse kues. Da en eller anden Øretuder ved Hoffet havde mistænkeliggjort Schleiermachers strængt videnskabelige Forelæsninger: »über die Lehre vom Staate«, der holdt sig fri for al Partiaand, og da Kongen lod falde nogle fortrædelige Bemærkninger, havde Hardenberg ikke Mod til ved et ærligt Ord at aabne Kongens Øjne, men forlangte strax af Undervisningsministeren et Forbud mod disse Foredrag, »som uden at gjøre nogen reel Nytte kun tjene til at ophidse Stemningen«, og han opgav kun sin Plan, da endogsaa Wittgenstein fandt sammes Udførelse betænkelig. Lige saa velvillig stillede han sig over for Metternichs Forslag; da han netop vilde besøge de rhinske Provinser, besluttede han at lægge Vejen over Weimar for i Forening med den østerrigske Sendemand, Grev Zichy, at gjøre Storhertugen Forestillinger og overlevere ham tvende Paamindelsesskrivelser fra Kejseren og Kongen.

Midt under den almindelige Ophidselse forblev Karl August alene munter og rolig; han selv havde engang længe svælget i brusende Ungdoms Mod og tog ikke Studenternes Pralerier mere alvorlige, end de fortjente. Den paa Wartburg bebudede »Deutsche Burschenzeitung« blev forbudt, nogle andre Aviser fik Advarsler, og mod Oken rejste man en Sag, der dog endte med en Frifindelse, da Anklagen taabeligvis lød paa Højforræderi; for Injurieklager havde hine Artikler i »Isis« rigtignok kunnet yde

Stof nok. Ogsaa mod Fries blev der anlagt Sag, men den blev som ugrundet atter stillet i Bero, og man nøjedes med at give ham en Irettesættelse for hans taktløse Tale. I øvrigt bleve Jenaerne uforstyrrede, og til den preussiske Regering lod Karl August sin Sendemand sige: »Den nuværende Ophidselse er almindelig, den er en naturlig Følge af Begivenhederne; Tillid og Mod kunne dæmpe denne Ophidselse, hvorimod Mistanke og voldsomme Forholdsregler ville forvirre Tyskland.« De tvende Stormagters Sendemænd mødte han med sin vante muntre Frimodighed og lovede at være behjælpelig ved en almindelig tysk Presselov. Paa Storhertugens Ønske tog Zichy selv, i Følge med Ministeren Edling til Jena for nøjere at inspicere denne Oprørets Rede, og da der ikke frembød sig noget særlig paafaldende, afstode de tvende Stormagter foreløbig fra videre Skridt; men Mistanken vedblev at være vaagen, og da Maszmann næste Sommer blev kaldet som Gymnastiklærer til Breslau, dadlede Kong Frederik Vilhelm dette Valg i de skarpeste Udtryk. Ogsaa den franske Regering, der allerede længe havde følt sig foruroliget ved de Rænker, som bleve spundne af Prins Vilhelm af Oranien og de franske Flygtninge i Belgien, kom med alvorlige Forestillinger ved det weimarske Hof. Czar Alexander, der endnu gjærne vilde gaa og gjælde for den kristne Liberalismes Forkæmper, nægtede ganske vist at slaa Alarm ved den tyske Forbundsdag; men han kunde dog heller ikke ganske betvinge en hemmelig Angest og formanede i et egenhændigt Brev Storhertugen til at vise Strænghed mod Pressen. Frygten for en ny sig nærmende Revolution blev stærkere og stærkere, og da de fremmede Magter nok følte, hvorledes de havde forbrudt sig mod Tyskland, betragtede de dette Land, hvor der dog kun paa faa Steder viste sig Spor af urolige Bevægelser, som det evropæiske Omvæltningspartis naturlige Midtpunkt.

Denne Kabinetternes Ængstelighed øvede en meget

skadelig Indflydelse paa Studenternes Stemning: Studenterne mente nu at staa paa Verdenshistoriens Højde, siden alle Fastlandets Stormagter traadte op mod dem; demokratiske Ideer, som hidindtil havde slumret under det kristelig-germaniske Fantasteris Skjul, traadte nu kjækt frem; ved Siden af Körners Viser sang man allerede hyppig den af gamle Vosz fortyskede Marseillaise:

Wir nah'n, wir nah'n! Beb', Miethlingsschwarm,
Entfliehe oder stirb! —

og ingen spurgte mere om, hvad det vel var for et Folk, disse Rouget de Lisle's »Lejeskarer« egentlig tilhørte.*) »Gammeltyskernes« radikale Parti udsondrede sig efterhaanden mere skarpt fra Studenternes uskyldige Masse. Medens disse sidste vare kjede af den evige politiske Snakken og i Lichtenhain indrettede sig et lystigt Ølrige, sade hine »rolige, republikanske Statsmænd«, som Arnold Ruge kalder dem, højtidelig sammen i deres Republik Ziegenhain og undersøgte i pathetiske Taler, om Tysklands Enhed bedst lod sig naa ved Fyrsternes Mord eller deres fredelige Mediatisering. En ny Sang: »Dreiszig oder dreiunddreiszig, gleichviel!« udtalte sig meget oprigtig til Gunst for den første Udvej; dog gaves der endnu enkelte blide Naturer, som vilde unde Kongen af Preussen en aarlig Naadepenge paa 300 Thaler. Daarskaben begyndte dog at blive temmelig tøjlesløs, det fik den stakkels Fries selv engang at føle, da en af hans Studenter skrev til ham: »Jeg tænker, jeg skriver fremtidig ikke mere til Hr. Hofraad Fries, men jeg skriver til dig, min ældre Ven Fries, og du skriver til din trofaste Elev D . . Du brave, gamle

*) Vore Læsere mindes, at Marseillaisen sigter til selve Tyskerne, specielt til Preusserne og Østerrigerne.

Karl, ser du, vi ere unge Folk, og os er et bedre Liv beskikket, end det faldt i din Ungdoms-Lod.«

Snart efter Wartburgerfesten gød en styg, litterær Strid ny Olje i Ilden. Kotzebue havde længe været Studenterne en Torn i Øjet; de hadede den sødladne Lystenhed i hans Dramaer og frygtede ham som en behændig Modstander. I sit litterære Ugeblad, der glædede sig ved Metternichs særlige Gunst, repræsenterede han den oplyste Absolutismes Anskuelser, fejrede med underdanigt Smigreri Ruslands Ros og bekæmpede saa lavt og ondskabsfuldt Ungdommens Idealisme som alt andet, der gik ud over hans jævne Forstand, at selv Goethe af Hjærtet undte ham Forhaanelsen paa Wartburg og tilraabte ham:

Du hast es lange genug getrieben,
Niederträchtig vom Hohen geschrieben.
Dasz Du Dein eigenes Volk gescholten,
Die Jugend hat es Dir vergolten.

Dog den gamle Skjælm havde ogsaa bevaret sit frække Vid og sin smidige Pen; han sagde mangt et træffende Ord over Ungdommens utaalsomme Hovmod, han havde et skarpt Øje for dens Unoder, og naar han gjennemheglede »Isis« i sin lystige »Empfehlung der Eselsköpfe«, blev han Sejrherre, da de opblæste, uvittige, unge Herrer ikke forstode at svare med samme Vaaben. Kotzebue levede som russisk Legationsraad i Weimar, og allerede denne diplomatiske Stilling vakte Ærgrelse; thi han var barnefødt i Weimar, han havde Tyskerne alene at takke for sin litterære Berømmelse og tillod sig i sit Ugeblad at tale med om Fædrelandets Anliggender ganske som en tysk Statsborger; men turde man vel vente en fin Nationalfølelse hos denne Mand? Det var en offentlig Hemmelighed, at der levede hemmelige Agenter for Petersborgs Politi overalt i Tyskland; da den russiske Statsraad Faber berejste Rhinlandene, ansaa Grev Solms-Laubach, den preussiske

Overpræsident, det for nødvendigt at sende den tro Bärsch efter ham som Opsynsmand; det russiske Kabinet kunde især takke de fornemme Russere, som levede i Vesten og plejede at sende Hoffet deres Indberetninger, for sin Kundskab til de evropæiske Forhold. Ogsaa Kotzebue sendte fra Tid til anden Beretninger til St. Petersborg; dog hørte han ingenlunde til de farlige Spioner, thi hans Indberetninger bragte ene og alene kritiske Oversigter over de nyeste Fremtoninger i den tyske Litteratur.

Da kom Kotzebues Skriver en Dag til Lindner, Oppositionsbladets Redaktør, der boede i samme Hus som han, og anmodede tillidsfuldt sin Husfælle om at hjælpe ham med at forklare et Par Steder i en fransk Indberetning fra hans Herre. Lindner saae strax, hvad han havde for sig, udbad sig Arket til Laans for en Times Tid, afskrev de vigtigste Steder og ansaa det ikke for uærligt strax at gjøre Luden bekjendt med den saaledes tillistede Indberetning. Bladet indeholdt intet andet end et Par flygtige og unøjagtige, men efter Meningen rigtige Uddrag af »Nemesis« og lignende Skrifter, derhos nogle lidet smigrende Domme over Ludens Forfattervirksomhed, som man ikke godt kunde vente sig anderledes af en politisk Modstander; Jenaerne i det mindste plejede at behandle deres Fjender langt grovere. Luden, som ikke manglede Verdensklogskab, greb imidlertid med Begjærlighed Lejligheden til at blotte en frygtet Modstander og samtidig at rense sig for Mistanken for demagogisk Sindelag; han lod det tillistede Blad trykke, søgte ved smaaligt og ikke ganske ærligt Ordkløveri at bevise, at Kotzebue havde forfalsket »Nemesis«'s uskyldige Ord og stemplede ham som en løgnagtig Bagvasker. Den liberale Presse rykkede nu over hele Linjen frem til Angreb mod den »russiske Spion«, der dog aldeles ikke havde udspejdet nogen Hemmelighed, men kun gjort Indberetning om offentlig udgivne Tryksager. Slag fulgte paa Slag, en rasende Strid begyndte, der var

til ringe Ære for begge Sider, Domstolene skrede ind og dømte begge Partier. Lindner blev udvist og gik til Elsasz, hvor han snart fængsledes af Franskmændenes Doktriner og forvandledes til en liberal Forkæmper for en Rhinforbundsstat; men Studenterne havde nu endelig fundet et Offer for det indædte Had, som kogte i deres Hjærter; den faunlignende gamle Skjælm i Weimar forekom dem som et Indbegreb af al Nederdrægtighed, som deres Fædrelands onde Dæmon, og truende lød det nu paa Studenterkroerne:

Noch bellt der Kamptz- und Schmalzgesell,
Bell- und Kotzebue.

Saaledes gjærede det i Ungdommens Hoveder; men Nationen vedblev med barnagtig Nysgjerrighed at omtale enhver taabelig Streg fra Studenternes Side. I Sommeren 1818 droge Göttingens Studenter ud af »Musernes Stad« som en Følge af en ganske upolitisk Strid med Borgerskabet, erklærede Georgia Augusta (Universitetet) i Band og svirede nogle Dage omkring i Witzenhausen, hvor man blandt andet bragte Døden et Pereat. I gamle Dage kunde en slig Udvandring godt have sat en Højskoles Existens paa Spil; men nu, da hver Forbundsstat forlangte, at dens Embedsmænd og gejstlige skulde besøge Landets Universitet, var en slig Udflugt kun en Latterlighed; alligevel fremkaldte denne Barnestreg en hel Skare af Flyveskrifter. Statsraad Dabelow, den berømte Organisator af »Empire Anhaltin-Coethien«, der ogsaa havde fristet de wartburgske Kjætterdommeres Vrede, besvor de høje Regeringer om at gaa frem med Alvor mod de unge Højforrædere; tilfældigvis blev den dygtige Jurist snart derpaa kaldet til Dorpats Universitet, og nu syntes Studenterne det klart bevist, at Czaren havde omgivet dem med Spioner paa alle Hold. En anden Forfatter skildrede Göttinger-Tildragelsen i en grundig Bog og smykkede sit Værk med Billeder af »Studenterne, der lægge Raad op«, uhyggelige

Skikkelser, der syntes at være lige undløbne fra Røveren Moors Bande og de bøhmiske Skove. Snart derpaa leverede Tübinger-Studenterne Lustnauerslaget, en Kamp om en Landsbykro, hvorom Poeterne ved det schwabiske Universitet synge og digte den Dag i Dag; derpaa bleve ogsaa Heidelbergerne grebne af Uroens Aand og stormede Ølhuset »zum groszen Fasz«. Ved alle disse Bagateller dvælede nu Tysklands Presse med højtidelig Salvelse; Studenten vandt ved Hove som hos Folket en ubegribelig Anseelse, blev paa det ene Hold mistænkt som en sammensvoren af Profession, paa det andet Hold fejret som en født Tribun, og den franske Minister Grev de Serre skrev til sin Ven Niebuhr: »Det gjør mig ondt for eders Statsmænd, de føre Krig med Studenterne.«

Kun den behjærtede Storhertug lod sig ikke forstyrre i sin højhjærtede Tillid. I Juli 1818 bragte Jenaer-Studenterne under H. v. Gagerns Ledelse ham et Fakkeltog i Anledning af hans Sønnesøns Fødsel; han gjorde da et Gilde for dem i Slotsgaarden, kom selv frem paa Altanen og var længe en glædestraalende Tilskuer ved den muntre Færd der nede. Til Prinsens Daab indbød han dernæst efter Ernestinernes patriarkalske Sæd foruden de øvrige Korporationer i Landet ogsaa tre Medlemmer af Burschenschaft'et, og til stor Forbitrelse erfarede Wienerhoffet, at disse farlige Kammerater endogsaa vare blevne bedte med til Taffelet og særlig udmærkede af de nysgjerrige Hoffrøkener. Karl August var domfældt, han hed i Metternichs Kreds fremtidig kun »den gamle Student«.

Imidlertid spirede den paa Wartburg udsaaede Sæd op; ved fjorten Universiteter dannede der sig Studentersamfund efter Jenas Mønster; deres Udsendinge kom i Oktober 1818 sammen i Jena, og paa Aarsdagen for Wartburgerfesten oprettedes det almindelige tyske Studentersamfund, »die Allgemeine Deutsche Burschenschaft«; aarlig skulde der i Sejrsmaaneden finde et almindeligt Studenter-

mede Sted af Repræsentanter for alle Universiteter. Lovenes Bestemmelser angaaende Forbindelsens Øjemed lede særdeles beroligende: Enhed, Frihed, Lighed for alle Studenter indbyrdes, en kristelig tysk Uddannelse af alle Kræfter i Fædrelandets Tjeneste. Betænkelig var kun den terroristiske Aand, der vilde fremtvinge Indmeldelsen i det store Studentersamfund og uden videre erklærede alle andre Forbindelser for ildeberygtede, uden dog at kunne sætte det umulige igjennem; thi ved samtlige Universiteter paa Jena nær vedblev der at bestaa enkelte Landsmannskaber ved Siden af Burschenschaft'et. Den blotte Tilværelse af denne »Ungdommens Forbundsstat«, som Fries kaldte den, maatte i og for sig være en Torn i Øjet paa Partikularismen og dennes Fører, Wienerhoffet; i det med Vold adsplittede tyske Folk dannede der sig her for første Gang en almindelig tysk Korporation. Den hele Fremtoning var noget saa nyt, at selv Goethe bekymret spurgte, om man over hele Tyskland kunde taale en Forening, der ikke var underordnet Forbundsdagen.

Medens Burschenschaft'et saaledes udbredte sig videre og videre, blev dets indre Kraft og Renhed allerede rystet ved en vild Partifærd. En Slægt, der allerede med Begejstring sværmede for Schillers Frihedspathos, var fra første Færd modtagelig for Rousseaus Frihedsideer, og efter at man havde tilbragt nogle Aar med ophidsende politisk Snak, maatte det demagogiske Parti uundgaaelig vinde Jordbund. Arnen for den demokratiske Radikalisme var Universitetet i Gieszen. Hist i Vesten havde den franske Revolutions Doktriner alt længst slaaet faste Rødder; Bonapartes vilkaarlige Embedsregimente, som det udgik fra Darmstadt og Nassau, forbitrede de unges Sind, og da nu Befrielsestimen endelig ogsaa slog for dette Land, vilde en uvenlig Skæbne, at Gieszener-Studenterne, som ivrig samledes om Fanerne, næsten aldrig fik Fjenden i Sigte. Paa anstrængende Marcher lærte de kun Krigens Prosa at kjende, maatte taale

meget af de grove Rhinforbunds-Officerer, der ikke forstode at omgaas med dannede Mandskaber, og vendte forstemte hjem, fulde af Afsky for »Lejetropsvæsenet« og uden nogen Anelse om den trofaste kongeligsindede Stemning i den preussiske Folkehær, som de aldrig havde faaet at se; de svore paa, at Tyskland kun havde ført Krigen for Forfatningens Skyld, og at alt Blod var flydt forgjæves. Ejendommeligt for Gieszener-Forbundet var et hemmeligt Samkvem med ældre Mænd, noget, Jenaerne til deres Held holdt sig fri for. Paa Krigens Tid havde der i Lahnflodens Omraade dannet sig et hemmeligt Forbund, »Wetterauer-Foreningen«, mod Fremmedherredømmet; det blev vel ophævet efter Freden, men vedligeholdt gjennem enkelte af sine Medlemmer Forbindelsen med Gieszener-Studenterne. Hertil hørte Justitsraad K. Hoffmann i Rødelheim, Landsdommer Snell i Dillenburg og fremfor alle Konrektor Weidig i Butzbach, en veltalende Apostel for »Ligheden«, for »l'Egalité«, der rent ud erklærede enhver Regering for syndefuld, da Guds Bud foreskrev alle Menneskers fuldkomne Lighed. Disse Mænds Indflydelse og de aldeles usunde Statsforhold i Hessen gave snart Studenterlivet i Gieszen en besynderlig fanatisk Tone. En Forbindelse, de »sortes« Forbund, dannedes og søgte at paatvinge det samlede Studentersamfund sin nye, radikale Lovbog, »Æresspejlet«. Landsmannskaberne gave paa deres Side Rollen som Partikularismens Repræsentanter, pyntede sig med den hessiske Kokarde og satte ved Angiveri de »sortes« Opløsning igjennem. De mere ivrige Medlemmer af det opløste Forbund forbleve dog i Hemmelighed sammen.

I Spidsen for dette nye hemmelige Forbund stode de ivrig republikansksindede Brødre Adolf, Karl og Paul Follen, alle tre fuldendt smukke, ranke, unge Mænd, fulde af Ild og Liv; de vare Sønner af en Embedsmand i Gieszen, hvis ene Datter senere blev Karl Vogts Moder. Adolf var i Besiddelse af et frisk, lyrisk-musikalsk Talent, som

han desto værre selv fordærvede ved sit radikale Kraftsprog og sin unaturlige Pathos; ham og hans Venner Sartorius og Buri kunde Turnerne takke for deres mest vilde og frække Viser. Mere betydelig var hans Broder Karl, en haard Forstandsfanatiker, i Grunden et ufrugtbart Hoved, men i Besiddelse af en sjælden dialektisk Skarpsindighed, en tidlig moden, fuldstændig fast Karakter, der paa radikale Profeters Vis vidste at give sig et Skin af dæmonisk Ugjennemtrængelighed og forekom mange af sine unge Fæller som den »gamle fra Bjærget«. Han var allerede juridisk Docent og fortryllede Studenterne med hin bevidste Sikkerhed, som den uerfarne Ungdom gjærne holder for et Tegn paa genial Begavelse; ethvert af hans Ord var gjennemtænkt, intet tog han atter tilbage; fra Sætningen om alles ubetingede Lighed drog han med ubønhørlig Logik sine Slutninger, uden at forfærdes ved noget af sine Resultater. Hans Væsens gaadefulde Blanding af Kulde og Fanatisme, den sirlige Nethed i hans hele ydre Fremtræden og det truende Træk over Øjnene mindede om Robespierre; kun var han ingen Hykler, men udviste virkelig den strænge Sædelighed, han prædikede. Tübingerne og Jenaerne tænkte sig gjærne Hohenstaufernes Krone paa deres Vilhelms eller Karl Augusts Hoved; men for disse uskyldige Drømmerier havde Karl Follen kun et Smil; ogsaa hines Frankerhad og Tyskagtighed forekom ham barnagtig; men han tog sig vel i Agt for at røbe sine kosmopolitiske Anskuelser, der vilde have berøvet ham al Indflydelse. Han var Jakobiner i et og alt, Jenaer-Studenterne havde ham allerede fra 1818 mistænkt for skjulte Forbindelser med de radikale hemmelige Selskaber, som vare forgrenede over hele Frankrig og beherskedes af Lafayettes Comité directeur; fra 1820 var han utvivlsom i Forstaaelse med sine franske Meningsfæller. Hans Tankegang var, at ingen er Lydighed skyldig mod en Lov, han ikke selv har underordnet sig, og at følgelig — efter Rousseaus gamle Fejlslutning — kun Flertals-

herredømmet har Ret til at bestaa: »Enhver Borger er Statens Hoved; thi den retfærdige Stat er en fuldkommen Kugle, hvor der ikke findes noget oven og neden, da hver Punkt kan være og er Spidsen«.

Naar man fraregner enkelte teutoniske Talemaader, var det Udkast til en tysk Rigsforfatning, som udgik fra Follens Kreds og i Efteraaret 1818 blev forelagt »Jenaer-Burschentag«, ikke andet end en fri Efterligning af den franske Republiks Grundlov. Alle Tyskere ere fuldkommen lige i Rettigheder; Lovgivningen sker af Flertallet ved en lige Afstemning blandt alle; det ene og udelelige Rige sondres i Grevskaber (Gauen) med lige Antal Sjæle, og disse Grevskaber opkaldes efter Bjærge og Floder; alle Embedsmænd lønnes lige højt og have at aflægge Ed til Folkerepræsentanterne; der findes en eneste kristelig-tysk Kirke, og ved Siden af samme taales ingen anden Bekjendelse. Skolerne, der samtlige skulle være paa Landet, ere navnlig bestemte for Agerbruget og Haandværket. Over det hele staar en Valgkonge med et Rigsraad. Det var, som om St. Just selv havde ført Pennen. Langt mere fordærvelig for Ungdommen end disse radikale Doktriner var den skamløse Sædelære, som Karl Follen foredrog med en Profets Ufejlbarhed; det var en fuldkommen bundløs Moral, endnu skammeligere end Marianas og Suarez's Læresætninger. Disse Jesuiter havde dog i det mindste endnu ladet Kirkens Avtoritet bestaa; men af den Kultus, Ungdommen drev med sin »personlige Overbevisning«, »die persönliche Ueberzeugung«, uddrog Follen med en rask Logik det mest krasse subjektive System, der lige ud benægtede enhver objektiv Regel i Menneskeheden. For den retfærdige gjælder ingen Lov, hed det kort og godt; hvad Fornuften anerkjender for godt, maa virkeliggjøres ved den sædelige Vilje, strax, ubetinget, uden noget som helst Hensyn, lige til anderledestænkendes Tilintetgjørelse; der kan her ikke være Tale om nogen Pligt-

kollision, da Fornuftens Virkeliggjørelse er en sædelig Nødvendighed. Denne Sætning blev simpelthen betegnet som »Grundsætningen«, og efter den benævnte Follens fortrolige sig »de ubetingede«. For Folkefrihedens Skyld troede denne Sekt alt tilladt, Løgn, Mord, enhver Forbrydelse, da ingen jo havde Ret til at forholde Folket dets Frihed.

Saaledes fandt Evangeliet om Omstyrtningen af enhver sædelig og politisk Ordning for første Gang Indpas i Tyskland; det er denne frygtelige Lære, som idelig vender tilbage under mangfoldige Forklædninger, stadig foruroliger Aarhundredet og sluttelig har faaet sin højeste Uddannelse i de russiske Nihilisters Doktriner. Follen dækkede imidlertid sin Nihilisme med en kristelig Kaabe: Jesus, Martyreren for sin Overbevisning, var de ubetingedes Helt; deres Samfundssang lød formanende: »Ein Christus sollst Du werden«. Lige saa dristig misbrugte man de preussiske Heltes, navnlig Scharnhorsts og Gneisenaus Navne; nogle gjorde det i naiv Uvidenhed, men Follen med bevidst Beregning; de umistænkelige Ynglinge skulde tro, at Tysklands Krigere havde fægtet for Demokratiet. En meget anvendt, forrykt Sang af Buri, »Scharnhorsts Bøn« — for Trykningens Skyld førte den en falsk Titel, »Kosciuszko's Bøn« — lod den preussiske General sværge:

Ich wanke nicht, ich will, sei's auch in grummen blut'gen Waffen,
Der Menschheit Sitz, der Gleichheit Freistaat schaffen!

Ogsaa Karl Follen selv smeddede Sange, skjønt hans haarde Natur savnede enhver Begavelse, men hans Digtes uhyre Svulst og blodtørstige Rhetorik fandt mange Beundrere blandt Ungdommen. Som hans Hovedværk gjaldt »den store Sang«, der af Weidig og Sand blev udbredt massevis, men i sine Hovedpunkter kun var forstaaelig for de indviede. Den begyndte med et Opraab, »den tyske Ungdom til den tyske Masse«:

Menschenmenge, grosze Menschenwüste,
Die umsonst der Geistesfrühling grüszte,
Reisze, krache endlich, altes Eis . . .
Sei ein Volk, ein Freistaat, werde heisz!
Babels Herrenthum und feile Weichheit
Bricht wie Blitz und Donner Freiheit, Gleichheit,
Gottheit aus der Menschheit Mutterweh'n.

Derpaa følger en kjæk Gadevise, hvis Omkvæd: »Brüder, so kann's nicht gehn! Volk in's Gewehr!« endnu Aaringer senere gjenlød ved alle Pøbeloprør i Mellemtyskland. Derpaa følger et Nadvermaaltid af frie Borgere, der skildrer »den evige Friheds hellige Martyrerorden«, hvorledes den med dragne Dolke sværger paa Hostien:

Nur die Bürgergleichheit, der Volkswille sei
Selbstherrscher von Gottes Gnaden --

og byder Nationen:

Dann, Volk, die Molochsgeister würge, würge!

Endnu tydeligere lyder de frie kristnes Nyaarssag, der blev sungen efter en rask, letfærdig Melodi, som lod Texten synes endnu mere fræk:

Freiheitsmesser gezückt!
Hurrah! Den Dolch durch die Kehle gedrückt!
Mit Purpurgewändern,
Mit Kronen und Bändern
Zum Rachealtar steht das Opfer geschmückt!

Og saaledes gaar det videre stadig mere smagløst, mere forvildet til Slutningsverset:

Nieder mit Kronen, Thronen, Frohnen, Drohnen und Baronen!
Sturm!

Blandt de Hundreder af unge Mænd, som sang disse rasende Vers, have vel de færreste tænkt noget videre derved; men for Poeten var det ramme Alvor med hans Ord.

Han havde allerede udkastet en Plan, som han gjentagne Gange drøftede med de ubetingede: da en Revolution for Tiden var umulig, maatte man først og fremmest myrde nogle Forrædere for paa en Gang at skræmme og ægge det forsagte Folk; han selv vilde holde sig fjærnt fra disse forberedende Gjerninger, ikke af Frygt, men fordi han tænkte at optræde som Fører ved den fremtidige almindelige Rejsning. Samtidig drev han rastløs paa Ophidselsen i Folket. Ved enhver Petition om Udførelsen af Art. 13 i Forbundsakten*), ved alle de Møder, som skulde nøde Storhertugen af Hessen til en Opfyldelse af Løftet om Forfatningen, havde Follen en Finger med i Spillet; men for ham, den røde Republikaner, kunde alt dette kun være et Middel for større Formaal; i »Spørgsmaal og Svar« prædikede hans Fælle, Løjtnant Schulz i Darmstadt aabenlyst Revolution for de hessiske Bønder.

Jenaerne forholdt sig længe afvisende over for Gieszenernes demagogiske Færden og forkastede ogsaa Follens Rigsforfatning, rigtignok kun mod en stærk Minoritet; men lidt efter lidt fandt dog de sortes revolutionære Lærdomme Indpas ved Saale, navnlig ved Mellemkomst af Robert Wesselhöft, en djærv, kraftig Thüringer med et diktatorisk Væsen. I Gammeltyskernes Midte, men fuldkommen ukjendt for Studenternes Masse, dannede der sig et hemmeligt Forbund af »ubetingede«, der foragtelig saae ned paa Burschenschaft'ets uskyldige store Hob og ved paalidelige Sendebud vedligeholdt en hemmelig Forbindelse med ligesindede ved andre Universiteter. Til dem hørte Jens Uve Lornsen, en ubændig nordisk Bersærk fra de frisiske Øer; han skulde senere blive bekjendt som Forkæmper for Schleswig-Holsteins Rettigheder; fremdeles den lille, pigeagtig smukke Henrik Leo fra det Schwarzburgske,

*) „I alle tyske Stater ville Stænderforsamlinger blive indførte."

en født Romantiker, der her oppe i Thüringerskoven indsugede et glødende Sværmeri for de ældste Germaneres oprindelige Levesæt og et dybt Had til den klassiske Kulturs strænge Former, og som kun ved sit utæmmelig vilde, hede Blod for en kort Stund blev dreven ind i en moderne radikal Retning, der var hans inderste Væsen fuldstændig fremmed.

Tonen blandt disse sorte var ubeskrivelig fræk; Ungdommen, det stod fast, havde givet de trælbundne Folk Stødet og anvist Retningen. Et vittigt Hoved i Bayern en formentlig begejstret Elev af Fries, havde nylig offentliggjort et aabent Brev, hvori han inddelte hele Menneskeheden i »Burscher, Burschinnen, Lehr-, Vor- og Nachburschen«. Satiren var saa træffende, at mange Studenter, ja den Dag i Dag mangen Historiker holdt Brevet for ægte. De sorte nøjedes alt ikke længere med slige Ytringer af taabeligt Overmod, som den Gang Lornsen, i den unge Hertug af Meiningens Overværelse, udbragte et Pereat for de tredive eller tre og tredive; man drøftede allerede daglig og med en uhyggelig Gemytlighed det Spørgsmaal, hvem der for Frihedens Skyld først skulde »gjøres kold«; da Metternich var saa vanskelig at ramme, og ingen af de tyske Fyrster var særlig forhadt, vendte den forvildede Tale atter og atter tilbage til Kotzebue som det nærmeste Offer. Da man i Efteraaret 1818 paa Czar Alexanders Gjennemrejse ventede hans Besøg i Jena, sammenkaldte Lederne for de »ubetingede« i dybeste Hemmelighed et Møde, hvori de kort og godt spurgte, om man nu skulde vove Mordforsøget mod Despoten; enhver, der under Svaret viste sig blot det ringeste vaklende, blev fremtidig stiltiende udelukket fra de indviedes Raadslagninger. Czaren var imidlertid rejst videre, og man paastod bag efter, at de sortes Førere havde vidst dette; men hvor vidt var det ikke kommet med den tyske Ungdom, naar den allerede

betragtede et fejgt, afskyligt Snigmord som en Prøvesten for et paalideligt Sindelag?

De unge Menneskers Ophidselser øgedes yderligere ved Regeringsbladenes Angestraab, desto værre ogsaa ved mangen uforsigtig Ytring fra Lærerne. Luden plejede i sine Forelæsninger, som tidligere i sin »Statsvisdom«, at udvikle den ubestridelige Sætning, at Statens Magt og Frihed selv ere uvurderlige sædelige Goder, og at følgelig undertiden andre sædelige Goder maa ofres for deres Skyld; dog hans aandelige Dygtighed evnede ikke at tydeliggjøre Ungdommen den dybe Alvor i denne, let misforstaaelige Lære, og flere af hans ophidsede Tilhørere, som Sand, fik kun det Indtryk, at Øjemed helliger Midlet. Ogsaa Fries stod uden Raad og Daad over for det fremvoxende Demagogi og forfejlede ofte den rette Tone; naar han samvittighedsfuldt advarede Ungdommen mod hemmelige Samfund, mente han at maatte forsøde den bitre Pille ved radikale Krafttaler og buldrede saa groft løs mod Politimyndigheden, der »binder de tyske Skoves Ege og Graner til deres Humlestager«, mod »Regeringsvæsenet ved højvelbaarne franske Aber og Belæringen ved velbaarne latinske Aber«, at hans Ord virkede mere opæggende end beroligende. Selv Arndts fri Sjæl blev ikke uberørt af Tidens Forbitrelse; det fjerde Bind af hans »Tidens Aand«, der udkom 1818, stod langt tilbage for de tidligere Bind; den skjønne Pathos fra Befrielseskrigene var nu ikke mere tilstrækkelig. Maatte Ungdommen ikke føle sig bestyrket i sin tomme Indbildskhed, naar Arndt skildrede Syvaarskrigen som et tomt Æventyr, den klassiske Digtnings Værker som smaa og sjælløse, som Fostre af en formløs, ukjærlig, hæderløs Tid? Han mente i al Uskyldighed, at hemmelige Sammensværgelser kun da vare tilladte, »naar et fremmed Folk eller en lumsk Tyran stræber efter at fornedre hele Slægten til Hunde, Aber og Slanger«, og han havde ingen Anelse om, at hans unge Læsere allerede længst troede sig beherskede af slige

lumske Tyranner. Franskmænd og Polakker, udbrød han, have en Forfatning, »og os vil man i dum Aandløshed bearbejde som døde Klodser«; mod den preussiske Hær opstillede han som Mønster den svenske inddelte Armé, skjønt denne i sidste Krig aldeles intet havde udrettet. Ved Siden af slige ubetænksomme, ophidsende Ord forglemte man aldeles den ædle Mands faderlige Formaninger mod den »tyske ubehøvlede Naragtighed og Ubeskedenhed«. Harmen over de Skuffelser, der fulgte med disse første Fredsaar, maatte i de lærdes Kredse efterhaanden uundgaaelig øges til sygelig Ophidselse. Endogsaa Schleiermacher talte i Sommeren 1818, som om et nyt 1806 nærmede sig, og det paa en Tid, da den preussiske Regering paa nogle enestaaende Misgreb nær endnu slet ikke havde iværksat noget dadelværdigt.

I Efteraaret 1818 gik Karl Follen som Docent til Jena; han blev Studentersamfundets Banemand, han tilintetgjorde det frejdige, ungdommelige Præg, der fra Begyndelsen havde karakteriseret samme. Forgjæves søgte Fries at holde den ulykkebringende Mand Stangen; i den filosofiske Forenings Disputereøvelser viste den unge Docent sig Professoren langt overlegen, og Studenterne trak sig mere og mere tilbage fra den maadeholdne gamle. Vel var Tallet paa Follens umiddelbare fortrolige meget ringe, da Ungdommens sunde Sans ikke ganske kunde overvinde sin Gru for Snigmordets Apostel; til hans Elever hørte først og fremmest hans blindt hengivne Slave, Karl Sand, og Wit von Dörring, en liderlig Æventyrer, som senere blev Forræder; men hans Lærdommes fordærvelige Indflydelse strakte sig langt ud over denne snævre Kreds, bestandig højere lød Talen om »Tvangsherre-Hovedernes Afhakning«. Da alt jo var de ubetingede tilladt, besatte de sorte ved et hæsligt Forræderi i Vinterens Løb Repræsentantskabet i Burschenschaft'et med lutter trofaste; derpaa dannede der sig et hemmeligt Forbund, hvis edsvorne

Medlemmer efter Carbonariernes Exempel deltes i Ventaer og til Dels vare ubekjendte med hverandre. Da den aabenhjærtede Germaner nu engang ikke forstaar sig paa Sammensværgelsens hemmelige Kunstgreb, kunde slige Forbund ganske vist ikke blive synderlig andet end taabelig Maskeradespøg; men det var dog ikke ganske ubetænkeligt, at saa mange unge Mænd i raat Praleri legede med Tanken om politiske Forbrydelser, at de af Follen ligefrem fik den Formaning: Den, som vil ofre sig, maa fuldbyrde den befriende Daad uden Medvidere. Da Snell, en af de ældre sorte, paa hin Tid blev afskediget fra sit Embede, rettede Follen og Advokat H. C. Hoffmann i Darmstadt et Opraab til de »ubetingede« om at understøtte Vennen, »for at Ynglen kan lære at bæve for den højere Magt, der, naar Synden vækker Hævnens Dag, vil svinge Hævnersværdet lige saa stærkt som nu Skjoldet«.

Megen Ulykke havde endnu kunnet forhindres, naar Follen og enkelte af hans ældre Fæller i rette Tid vare blevne fjærnede fra Tyskland; saaledes dømte i en senere Tid Mænd, der selv havde hørt til de sorte; men Regeringerne havde intet nærmere Kjendskab til den urolige Færden og saae til med sky Bekymring. Den lille Haandfuld Demokrater fortsatte sin Virksomhed, og engang maatte den Dag komme, da den i rigt Maal udsaaede Sæd af forbryderske Ord skød frem, og en eller anden usalig Sjæl med Dolken i Haand virkeliggjorde Læren om det politiske Mord.

VI.

Frankrigs Rømning. — Partistridighederne i Frankrig. — Overenskomsten om den franske Gjæld. — Omslaget i den russiske Politik. — Kongressen i Aachen.

I Forbundspagten af 20de Novbr. 1815 havde de fire Magter aftalt fra Tid til anden at holde personlige Sammenkomster for at forhandle om Sikringen af Evropas Fred, og allerede i Foraaret 1817 mente Wienerhoffet, at det rette Øjeblik til en slig fælles Raadslagning var kommet. Kong Frederik Vilhelm rejste Modsigelse; han forudsaa, at en højtidelig Sammenkomst af det firdobbelte Forbund vilde lige saa levende forurolige alle de Hoffer, der ikke deltoge i samme, som den mistroiske offentlige Mening; det var langt simplere, naar han selv og Kejser Frans i Fællesskab udførte deres længere lovede Besøg i St. Petersborg og her uden videre Opsigt aftalte det nødvendige med Czaren. Metternich holdt imidlertid fast ved sin Mening, Czar Alexander gav ham Medhold, og imidlertid foregik der i Frankrig et Omslag i den offentlige Mening, som ganske vist gjorde en ny Forstaaelse mellem de fire Magter tilraadelig.

Hvad Preussens Statsmænd havde forudsagt paa Pariserkongressen, gik nu i Opfyldelse: Frankrigs Besættelse ved de forbundne Magters Tropper viste sig mere og mere som en Fare for den evropæiske Fred, der jo skulde sikres ved samme. Ganske vist var allerede Besætningshæren formindsket med en Femtedel, og Troppernes Holdning svarede gjennemgaaende til den oprigtige Velvilje, de fire Magter nærede for det gjenindsatte gamle Dynasti; Preusserne i Bar-le-Duc og Sedan levede hos deres Kvarterværter som Børn i Huset, og da General Zieten besværede

sig over den langsomme Proviantering af Fæstningerne, formanede Hardenberg ham indstændig til Overbærenhed; enhver Strid mellem de allierede og de franske Myndigheder vilde blot komme Ultrapartiet til gode og kunde let blive farlig for Regeringens Bestaaen. De fremmede Faners Tilstedeværelse paa Hjemmets Grund var og blev imidlertid en svær Krænkelse for den franske Stolthed. Alle Oppositionens Partier larmede mod Kongedømmet, der støttede sig til Udlandets Bajonetter, ogsaa Ultrapartiet huskede ikke længere, hvor ynkelig det i Aaret 1815 havde bestormet de allierede Monarker: »I ville dog vel ikke lade Kongen blive her alene i disse Morderes Haand?« — nu kappedes det med de øvrige Partier i vrede Klager mod de fremmedes Herredømme.

Uden Fædrelandets Befrielse kunde Richelieu ikke gjennemføre den forsonlige Politik, han havde paabegyndt med saa megen Klogskab og Selvfornægtelse; denne sidste Tjeneste vilde han endnu yde sit Land for derpaa, træt af de endeløse Partikampe, at trække sig tilbage. Atter og atter bestormede han de fire Magters Sendemænd med sine Bønner og mindede dem om, at Sejrherrerne selv i Pariserfreden havde forudsat en Forkortning af Besættelsestiden, saafremt Frankrig forholdt sig roligt. I November 1817 gik han endnu et Skridt videre, og ved Kamrenes Aabning forkyndte han, at der allerede var indledet Underhandlinger om Frankrigs Rømning. Alle Partier modtoge Efterretningen med en patriotisk Glædesstorm, og alle følte, at naar Richelieu ikke formaaede at fyldestgjøre de Forventninger, han havde vakt, var det ubetinget ude med hans maadeholdne Regering, hvis Fortsættelse de fire Magter ønskede lige saa levende som Kong Ludvig selv. Blandt de fremmede Sendemænd fandt Richelieus Bønner nærmest kun aabne Øren hos Pozzo di Borgo; denne Corsikaner var endnu stadig Bourbonnernes fortrolige Raadgiver og havde paa ny saa fuldstændig levet sig ind i sit

Fødelands Anskuelser, at man for anden Gang tog under alvorlig Overvejelse at tilbyde ham en fransk Ministerpost. Det faldt ikke Pozzo di Borgo vanskeligt at vinde Czaren, der saa gjærne vilde give Rollen som Frankrigs ædelmodige Beskytter, for sin Opfattelse. Uden at bryde sig om sine allierede lod Kejseren afgive opmuntrende Tilsagn i Paris, og Metternich, der i Begyndelsen havde afvist enhver Tanke om Forkortelse i Besætningstiden, kom allerede i Foraaret 1818 til den Indsigt, at al Modstand var forgjæves. Den 9de April tilstod han for den preussiske Sendemand, at han efter Talerne i de franske Kamre og efter Alexanders egenmægtige Fremfærd med »Døden i Hjærtet« forudsaa, at Rømningen dog vilde foregaa før Tiden.

En Betragtning af Frankrigs indre Tilstand skulde sikkerlig heller ikke berolige den ængstelige Statsmand. Skjønt det ultraroyalistiske Partis Herredømme endelig var brudt, fortsattes dog Kampen mellem Partierne med den gamle, ubegrænsede Hadefuldhed, og det var stadig kun et lille Mindretal blandt Franskmændene, som oprigtig sluttede sig til det nye konstitutionelle Kongedømme som Statens Retsgrundlag. »Ja vist!« sagde Matthieu de Montmorency, en Hedspore af det ultraroyalistiske Parti, til en liberal, »ja vist! I holde lige saa meget af Legitimiteten, som vi af Chartet.« Greven af Artois bekæmpede sin kongelige Broders besindige Politik med ethvert Vaaben; Vitrolles, en af Pavillon Marsans*) fortrolige, sendte i Maj 1818 for tredje Gang en hemmelig Skrivelse til de fire Magter og besvor dem om at afvende Revolutionen ved at styrte Ministeriet Richelieu. Fulde af blindt Had til denne Mands maadeholdne Regering følte Ultraroya-

*) Førerne for det ultraroyalistiske Parti samledes i en Klub i Pavillon Marsan, hvilket gik over til at blive hele Partiets Navn.

listerne ingen Betænkelighed ved lejlighedsvis at forbinde sig med Bonapartisterne og de radikale. Kabinettet fandt heller ikke nogen Støtte hos det doktrinære Mellemparti, som dog havde skrevet Forsoning mellem »Arvelighed og Frihed« paa sit Banner; disse Montesquieus formentlige Efterfølgere fulgte den ufejlbarlige Politik, at Mistillid til Regeringen var det oplivende Element i enhver fri Stat, og at der ikke var noget mere nedværdigende end at kaldes et ministerielt Parti. Blandt Folket gik der uhyggelige Rygter om den forestaaende Gjenoprettelse af Lavene og Gjenindførelsen af Tienden og Hoveriet; Kjøberne af Nationalgodserne følte sig ikke sikre paa deres Ejendomme, da Emigranterne stormende fordrede deres Familiebesiddelser tilbage, og der endnu ikke var taget nogen Bestemmelse om deres Skadesløsholdelse. Hertil kom nu de hemmelige Selskabers lyssky Færden og den napoleonske Legendes daglig voxende Trylleri. Slag i Slag vendte tre af de trofaste, O'Meara, Las Cases og Gourgaud, fra St. Helena tilbage til Evropa. Las Cases opholdt sig længe i Tyskland og begyndte en mistænkelig Forbindelse med Familien Beauharnais; alle, blot ikke det bonapartistiske Münchener-Politi, havde Nys derom. Derpaa udkom de første Bind af hin Memoirelitteratur, der skulde indlede Napoleons Tilbagekomst, umaadelige Løgne, gigantiske som den Mand, hvem de gjaldt, og med Forfærdelse hørte Frankrig nu de rædselsfulde Historier om den fangnes navnløse Lidelser, medens der i Virkeligheden ikke manglede ham andet end Friheden, om hans Fangevogter, Guvernør Hudson Lowes djævelske Grusomhed, skjønt denne Mand i Virkeligheden kun lidt pedantisk, men ærlig opfyldte sin Soldaterpligt.

Siden Handel og Vandel igjen blomstrede op, vare Krigstidens Ofre og Grusomheder snart udslettede; Synet af de fremmede Bajonetter vakte Mindet om de kejserlige Ørnes Glorie. Ved Siden af den hjemvendte gamle Adels

taabelige Hovmod fremtraadte den kronede Plebeier som en demokratisk Helt, og af de rørende Samtaler fra Klippeøen erfarede man nu, hvor inderlig han elskede sit Frankrig, og hvor gjærne han ogsaa vilde have skjænket Nationen Friheden, hvis ondskabsfulde Naboers Fjendtligheder ikke atter og atter havde trykket den fredsommelige Sværdet i Haanden. Imidlertid slyngede Beranger sine fyrige Kejsersange ud blandt Folket, og det gik, som han havde spaaet: Bondehytten kjendte snart ikke nogen anden Historie, og i Nord- og Mellemfrankrig blev Napoleon for Nationens Masse Aarhundredets eneste Helt. Ogsaa i Rhinforbundets Stater var den først nylig indslumrede napoleonske Kultus allerede vaagnet paa ny; i hvert Værtshus i det tyske Syden hang der Billeder af napoleonske Slag, og flere Gange maatte Kong Ludvigs Sendemand ved Münchenerhoffet føre Klager over, at Billeder og Statuer af Soldaterkejseren ved ukjendt Haand bleve fordelte mellem den bajerske Hær.

Den bedste og mest velgjørende Regering, Frankrig havde set siden Revolutionen, saae sig saaledes truet paa alle Kanter; men de fire Magter, som indtil Aaret 1817 fremfor alt havde næret Frygt for Ultraroyalisternes Partiraseri, begyndte nu at frygte de radikales hemmelige Rænker og Bonapartisternes Krigslyst som de farligste Fjender for Bourbonnernes Trone. Raabet »Hævn for Waterloo« lod sig virkelig allerede lydelig høre, og i samme Øjeblik som de franske Kamre fordrede Landets Rømning af de allierede, vedtoge de den nye Værnepligtslov og nødte Krigsministeren til at forstærke Linjehæren til 240,000 Mand, 50,000 Mand ud over hans egen Fordring. Derpaa blev der igjen optaget en tæt Skare kejserlige Officerer i Linjen, og der blev dannet en stærk Reservearmé, som næsten udelukkende bestod af napoleonske Veteraner. Begribeligt nok bleve alle disse Træk i den preussiske Hær ansete som Forbud for den sig nærmende tredje

puniske Krig; Gneisenau navnlig var og blev af den Anskuelse, at kun den bonapartistiske Hærs fuldstændige Aftakkelse nogenlunde kunde sikre den nye Tingenes Ordning.

Hverken i London eller i Wien og Berlin skuffede man sig med Hensyn til det bourbonske Herredømmes Svaghed, man ventede endog dets Fald tidligere, end det virkelig indtraadte. Indberetningerne fra Wellington, Overfeltherren i Frankrig, vare næsten haabløse; men ligefuldt erkjendte alle, at det legitime Dynastis Anseelse kun var endnu mere truet ved de fremmede Troppers Nærværelse, og allerede i Maj 1818 vare de fire Magter uden formelig Aftale enige i den Beslutning at nedsætte Okkupationstiden fra fem til tre Aar og vedtage det nærmere paa den forestaaende Fyrsteforsamling. Det preussiske Hof faldt det ikke vanskeligt at gjøre sig fortrolig med denne Tanke, da Hardenberg fra første Færd ikke havde lagt synderlig Vægt paa Okkupationshæren. Da Kongen af Spanien lagde sin Krænkelse for Dagen over sin Udelukkelse, og heller ikke andre Hoffer lagde Skjul paa deres Forstemthed, besluttede man omhyggelig at undgaa Kongresnavnet og talte kun om en »Réunion«, en »Entrevue«. Magterne af anden Rang modtoge den 25de Maj den Forklaring, at Sammenkomsten ene og alene havde det dobbelte Formaal at befæste de fire Magters Forbund paa ny og under hans allerkristelige Majestæts Medvirkning at træffe Bestemmelse om Frankrigs Rømning; andre Suveræners eller Statsmænds Deltagelse vilde give Sammenkomsten Præget af en Kongres og fremkalde ny Uro. Ikke uden Møje lykkedes det at stille Uviljen hos de smaa Hoffer, hvis Tropper dog ogsaa stode i Frankrig. Til Mødested udsaa man Aachen, fordi denne Stad, som Metternich sagde, frembød saa faa Ressourcer: man var denne Gang bestemt paa at arbejde rask og energisk, enhver

Modsigelse mod de fire Magters Diktatur skulde kvæles ved de fuldendte Kjendsgjerningers Magt.

Imidlertid havde de fire Magter alt givet den bourbonske Krone et nyt Bevis paa deres venlige Sindelag. I den anden Pariserfred havde Kong Ludvig forpligtet sig til at fyldestgjøre alle de udenlandske Privatmænd, Kommuner og Korporationer, der fra de napoleonske Dage kunde rejse Pengefordringer paa den franske Krone. Da dette Tilsagn undertegnedes, havde ingen nogen Anelse om dets Betydning; man tænkte at kunne udjævne alt med 100 Millioner Francs, da de egentlige Krigsbyrder og Præstationer principmæssig skulde blive upaaagtede. Hvilken Forfærdelse vakte det derfor ikke, da det hele Omfang af de napoleonske Udpresninger lidt efter lidt kom frem. I Sommeren 1817 var der,. foruden 180 Millioner Francs allerede anmeldte og til Dels fyldestgjorte Fordringer, fremkommet nye Krav paa 1390 Milloner. Nogle letfærdige Fordringer løb rigtignok ogsaa med; saaledes forlangte Hertugen af Bernburg Sold for en Rytterskare, en af hans Forfædre under Reformationskrigene havde stillet til Henrik IV.'s Hær; men de allerfleste Fordringer, mindst en Milliard, lode sig slet ikke retlig bestride, og alt dette havde Napoleon udpresset af private, og for det meste i venligsindede eller nevtrale Lande. Flertallet af Regningerne kom fra Spanien, fra de tyske Smaastater og navnlig fra Preussen, der havde lidt saa meget under Storarmeens Gjennemmarche og alene havde at fordre mere end en Fjerdedel af det samlede Beløb; Østerrige og England vare medtagne i en uforholdsmæssig ringere Grad, og Rusland næsten slet ikke. De fire Magter kunde ikke dølge for sig selv, at den fuldstændige Skadesløsholdelse af samtlige disse Kreditorer næsten var umulig; ethvert fransk Kabinet, som stillede en slig Fordring til Kamrene, vilde øjeblikkelig bukke under for alle Partiers forenede Storm-

løb, og hvad skulde det saa blive til, naar Ultraerne kom til Roret?

Paa den franske Sendemands indstændige Bønner maatte derfor selv Hardenberg erklære sig villig til at indgaa en Overenskomst, naar de paagjældende tyske Hoffer gave deres Samtykke; kun maatte Nedsættelsen af Fordringerne ikke overskride en billig Grænse, da man ellers maatte nære alvorlig Frygt for Utilfredsheden hos de skuffede Kreditorer, særlig i de nylig vundne tyske Lande. Paa sine Forbundsfællers Bekostning havde Czar Alexander imidlertid paa ny glimret med sin Højmodighed og egenmægtig lovet Hoffet i Tuilerierne en Nedsættelse af Regningsbeløbene. Han satte igjennem, at Afgjørelsen blev lagt i Hænderne paa Stormagternes Sendemænd i Paris, hvorved Preussen atter kom i samme ugunstige Stilling som under de tvende Fredskongresser; den preussiske Sendemand stod atter ene mod tre, stod som den eneste, der krævede, mod lutter højmodige Kreditorer, og han kunde kun opnaa, at de allierede ikke uden videre gik ind paa Richelieus Forslag om at betale 200 Millioner. Ved Wellingtons Mellemkomst kom der endelig (25de April 1818) et Forlig i Stand, hvorefter Frankrig for alle endnu uafgjorte Fordringer havde inden Aarsfrist at betale 240,8 Millioner Francs i Statsobligationer (en Rente paa 12,04 Million). Efter gammelengelsk Skik lagde Wellington ved Summens Fordeling strax Beslag paa den ene Fjerdedel af de tolv Millioner, saa de engelske Kreditorer bleve næsten fuldt ud tilfredsstillede, medens de tyske maatte lade sig nøje med en Sjettedel af deres Krav. Et højtideligt Løfte i Pariserfreden var saaledes for største Del taget tilbage ved Englands, Ruslands og Østerriges Magtsprog mod Preussens Indsigelse og uden nogen som helst Forespørgsel hos de smaa Hoffer. Frankrigs udenrigske Kreditorer lede et Tab paa 800 Millioner, de skadelidende klagede højt, og Tysklands liberale Presse udtømte sig i bitre Bebrej-

delser mod den »hellige Alliance«, som man stedse gjorde ansvarlig for de fire Magters Handlinger; atter og atter maatte den tyske Nation gjøre den Erfaring, at Sikringen af dens Rettigheder ene og alene afhang af dens egen Magt, ikke af de allieredes gode Vilje.

Hermed var Czarens Højmodighed mod Bourbonerne endnu ikke udtømt. Richelieu havde længe næret det Ønske, at den unaturlige, ydmygende Stilling, Frankrig i Virkeligheden endnu indtog blandt de store Magter, ogsaa maatte høre op med Okkupationen; han haabede, at den forestaaende Kongres i Aachen ogsaa vilde indbyde Frankrig til Deltagelse og saaledes gjenoprette den gamle ligelige Stilling mellem Stormagterne. Alexander var uden Betænkelighed villig til at imødekomme dette Ønske, og som det saa ofte gik, den russiske Politiks Interesser gik fortræffelig Haand i Haand med hans ædle Hjærtes Tilbøjeligheder. Naar Tuilerierhoffet, der fuldstændig beherskedes af Pozzo di Borgo, nu traadte ind i Evropas høje Raad, raadede Czaren i Virkeligheden over tvende Stemmer og behøvede saaledes kun at vinde endnu et af de tre andre Hoffer, da var han sikker paa Flertallet, sikker paa den ledende Rolle i hele Verdensdelen. Dog netop af samme Grund vakte Richelieus Ønsker alvorlige Betænkeligheder i Wien, Berlin og London, ja, i sin første Skræk erklærede Metternich dem ligefrem for uantagelige. De tre Hoffer imødesaa Kongressen med levende Bekymring, de vilde i det mindste holde Pozzo selv borte fra samme, og deres Sendemænd i Pariser-Konferencen besluttede derfor, med tre Stemmer mod Rusland alene, at de fire Magters Sendemænd under Raadslagningerne i Aachen skulde blive i Paris.

Da viste der sig pludselig i Czarens Politik et paafaldende Omslag, der for det første endnu var en Gaade for de fremmede Magter. Den ophøjede Forkæmper for den kristelige Liberalisme var nylig kommen hjem fra

Polen, endnu ganske berust af sine folkevenlige Ideer; selv Forhandlingerne paa den polske Rigsdag, der strax igjen lagde den polske Adels ulægelige politiske Daarskab for Dagen, havde ikke rystet Alexanders glade Selvtillid. Hjemme ventede ham en ny Glæde; hans elskede Svigerinde, Storfyrstinde Charlotte, som nu førte Navnet Alexandra Feodorovna, havde i April 1818 skjænket sin Husbond en Søn, Huset Gottorps Tronarving, den senere Alexander II; nogle Uger senere brød Frederik Vilhelm III. op for at hilse sit første Barnebarn; han kunde undervejs glæde sig ved sine trofaste Østpreusseres Hyldest; de gjensaa nu for første Gang deres Konge siden hine tunge Tider i Königsberg (1807). I Rusland blev den preussiske Konge modtagen med orientalsk Pragt, Fest fulgte paa Fest, de tvende Hovedstæder og de rige Bojarer kappedes i Glans og Pragt og søgte at overbyde hverandre ved at lægge deres dynastiske Sindelag for Dagen. Og netop nu midt under Glædestummelen fik Czaren hemmelige Meddelelser og uomtvistelige Beviser paa, at hans egne Gardeofficerer under deres Ophold i Frankrig ikke forgjæves havde smagt de revolutionære Lærdommes forbudne Frugter, at der allerede siden 1816 havde bestaaet hemmelige demagogiske Forbund ved hans eget Hof, og at de havde uophørlig Tilgang. Det var det afgjørende Vendepunkt i hans sidste Livsaar. Altsaa han selv, Folkeslagenes højhjærtede Velgjører, hvem endog de besejrede Franskmænd priste som Verdensdelens Befrier, han saae sig omgiven af sammensvorne og Rebeller i sit eget Hus, han blev belønnet med sort Utaknemmelighed af det samme liberale Parti, der havde skullet ære ham som sin Beskytter. Han var rystet til Marv og Ben, og atter maatte han mindes de rædselsfulde Begivenheder i sin Ungdom, Mordet paa Faderen og de strafløse Drabsmænds frække Overmod.

At straffe vovede han heller ikke nu; han skjulte omhyggelig sin Hemmelighed for Alverden; men hans stolte

Sikkerhed var borte, og man hørte fremtidig ikke et Ord mere om den russiske Forfatning, han nylig i Varszava havde bebudet til Evropas Forbavselse. I sine unge Dage havde han følt Begejstring for Speranskis liberale Reformtanker og Czartoryskis polske Planer; nu blev Fyrst Alexander Galitzin hans fortrolige, en blid, mystisk Sværmer, der paa sin Vis fortsatte Fru v. Krüdeners Bodsprædikener. Endnu hyppigere end tidligere følte Czaren sig overmandet af Tungsind, af Modbydelighed over dette Livs Løgn; han havde Timer, da han alvorlig tænkte paa at nedlægge Kronen og trække sig tilbage i beskuende Ensomhed; i Aaret 1819 omtalte han engang for Styrfyrst Nikolaus denne sin Hensigt og tilføjede, at han havde i Sinde at foretrække ham, den tredje Broder, som den kraftigste Mand i Familien, fremfor den uduelige Konstantin, at han vilde hæve ham op paa Tronen. Saa radikale Beslutninger evnede Alexanders bløde Natur nu ganske vist ikke at fastholde; han blev ved Roret og opgav heller ikke ganske sin hulde Drøm om et kristeligt-liberalt Verdensherredømme; Wienerhoffet havde ofte nok Lejlighed til at klage over Ruslands betænkelige Tilbagefald; men Rædselsbilledet af den truende, revolutionære Verdensbrand, der saa vedholdende vendte tilbage i alle Metternichs Breve til Nesselrode, forekom nu ikke mere Selvherskeren som et Fantom; han smilte ikke mere, naar den østerrigske Minister forsikrede, at Frankrig nok var og blev Revolutionens Arne, men at den urolige Bevægelse ved de tyske Universiteter i Grunden var endnu mere betænkelig, da Tyskerne drive alt, selv den politiske Forbrydelse, med Udholdenhed og Ærlighed; de wienske Statsmænd, hvem han hidtil havde foragtet saa dybt, begyndte han lidt efter lidt at betragte med andre Øjne og holdt sig overtydet om, at kun Østmagternes hensynsløse Enighed formaaede at sikre Verdens Rolighed.

Da Alexander i September kom til Tyskland, forekom

han sin preussiske Rejseledsager, General Borstell, vidunderlig forandret. Der var ikke mere Tale om liberale Institutioner, om Forsoning mellem Friheden og Ordenen; nu gjaldt det om at forsvare det monarkiske System og Verdensfreden i den hellige Alliances Forstand mod Revolutionens Magter; derfor alene, erklærede Czaren højtidelig, holder jeg en Million Soldater paa Benene, for at kunne knuse enhver, som vover at forstyrre mit System. Sit sædvanlige Praleri med imaginære Tal kunde han altsaa heller ikke nu lade fare; men han anstrængte sig ivrig for at fjærne Preussens Mistillid mod Ruslands ærgjerrige Planer, ja kom endog med Undskyldninger for sin Adfærd ved Tilsiterfreden og Erhvervelsen af Bialystock. Da hans kongelige Ven i Berlin lagde Grundstenen til Sejersmindesmærket paa Kreuzberg, bekræftede han i Folkets Paasyn endnu engang sin uforanderlige Troskab og hørte med Tilfredshed, hvorledes Stägemann i en pompøs Ode fejrede ham som Sjælen i det evropæiske Fredsforbund:

Und Heil Dir dreimal, Heil dem versöhnenden,
Dem Bundeshort! Der Könige Stirnen, oft
Berauscht vom Lorbeer, sind nicht allzeit
Fromme Bewahrer des milden Oelzweigs.

Ogsaa i Weimar, i Darmstadt, i Frankfurt, overalt hvor hen hans Rejse førte ham, formanede han Fyrsterne og Statsmændene til Aarvaagenhed mod Demagogerne og mindede dem med Eftertryk om det hellige Forbunds konservative Grundsætninger.

Imidlertid vare Metternich og Gentz i Karlstad trufne sammen med Kapodistrias. Den lille By i Tepels Skovdal var den Gang Tysklands mest elegante Modebad og blev af Gentz rost som et »for os højst nyttigt Sted«. Her strømmede aarlig den fornemme Verden fra de tyske Hoffer sammen og kvægedes ved det aristokratiske gamle Østerriges særlige Glæder; der var ikke en eneste smuk Bygning i hele Dalen, men derimod henrivende Kvinder og prægtige Toi-

letter, saa meget Hjærtet begjærede, Koncerter, Gjæstebud og Baller i Overflod og en Kavaller-Allé, hvor enhver Rytter betalte en Dukat i Adgangspenge. Her optraadte Metternich som Husets Herre, fortryllede enhver snart ved sin hemmelighedsfulde Værdighed, snart ved sin forbindtlige Nedladenhed, indbød vel ogsaa af og til enkelte begunstigede Personligheder, navnlig Preussere, til det nærliggende Königswart, hvor han havde sit eget, hæslige Slot, som han havde udstyret paa sin Vis, fuldstændig smagløst, men paa det mest glimrende. Han lovede sig ikke noget godt af sine Samtaler med Kapodistrias, da han kort og godt henregnede Philhelleneren til de »vrøvlevorne Statsmænd«. Hvor stor var derfor ikke hans Forbavselse, da han fandt Grækeren fuldstændig konservativsindet og vandt den Overbevisning, at Alexander i det mindste ubetinget anerkjendte »Grundsætningen om Rolighedens Bevarelse«. Med Tilfredshed tilskrev han sin Monark, hvad Kejser Frans altid holdt mest af at høre: Alt vil dog vel blive ved det gamle. Det Rusland, mod hvem han nylig havde paatænkt en defensiv Alliance med Preussen, syntes nu virkelig ganske frivillig at slaa ind paa den eneste sande stabile Politiks Baner.

Efter dette uomtvistelige Omslag i den russiske Politik turde Metternich gjøre sig Haab om, at Østerrige inden kort Frist vilde kunne optræde som Leder af det evropæiske Forbund. Paa Torykabinettets Venskab kunde han trygt forlade sig, hvorvel Lord Castlereagh dog maatte tage noget Hensyn til Whiggernes forstærkede Opposition og derfor, om muligt, ønskede at undgaa enhver ligefrem Overenskomst, der kunde vække Anstød i Parlamentet. Ogsaa i Preussen kunde man allerede spore de sagte Bølgeslag af Tidens reaktionære Bevægelse. Wartburgerfesten havde øvet en dyb og skadelig Indflydelse paa Kongen, og ikke uden Bekymring forlod Hardenberg Hoffet for at tilbringe de første Maaneder af Aaret 1818 paa

Slottet Engers ved Rhinen; han ønskede personlig at lære Stemningen i denne vanskelige Provins at kjende. Hans største Bekymring var og blev Forfatningen; han vidste, at dette Foretagende var lige saa uhyggeligt for de andre Stormagter som den preussiske Værnepligtslov. Angaaende Wienerhoffets Opfattelse herskede ingen Tvivl, hvorvel Metternich endnu ikke havde udtalt sig tydelig. Fra Paris kunde Goltz allerede i April 1817 og derpaa stadig senere melde, hvor indstændig Wellington og Richelieu advarede ham for det ubetænksomme Vovestykke med en preussisk Forfatning; og hvad der var det mest betænkelige, begge Statsmænd repræsenterede nøjagtig den samme Anskuelse, som næredes af Ancillon og det reaktionære Parti i Berlin; de mente, at en Stat med en saa broget Sammensætning som Preussen burde nøjes med Provincialstænder. Selv Czar Alexander gjorde aldeles intet for at fremme den preussiske Forfatning, ikke engang da han endnu proklamerede den kristelige Liberalisme for Verden; man erfarede kun, at han nærede stærk og bekymret Tvivl om det preussiske Landeværns Paalidelighed. Saaledes vare alle Tegn gunstige for Wienerhoffet. Endnu mod Slutningen af forrige Aar havde Metternich, af Sky for de smaa Hoffers Pirrelighed, undgaaet ethvert skarpt Indgreb i den tyske Forbundspolitik; nu syntes Tiden ham kommen for et Felttog mod Demagogerne. Var først Kvadrupelalliancen paa ny befæstet paa Kongressen, skulde den tyske Presse, Universiteterne, Turnanstalterne, om muligt ogsaa Landdagene, nok faa Forbundsrettens Strænghed at føle.

For at stemme Forbundsdagen mere gunstig, lagde Metternich og Gentz deres Vej over Frankfurt og fandt her en glimrende, over alle Forventninger gaaende Modtagelse hos de tjenstfærdige, smaa Diplomater, som Gentz i de fortroliges Kreds kort og godt betegnede som noget Pak. Metternich meldte triumferende sin Kejser, at siden hans Ankomst til Frankfurt »var der foregaaet en moralsk

Revolution paa Forbundsdagen; det er aldeles utroligt, paa hvilken moralsk Højde det kejserlige Hof nu staar.« Til sin Gemalinde skrev han endnu mere pralende: »Jeg er bleven en Art moralsk Magt i Tyskland og Evropa; jeg er kommen til Frankfurt for som Messias at forløse Synderne« — og han forsikrer dernæst, at de tolv Dage under hans Tilstedeværelse have været tilstrækkelige til paa Forbundsdagen at fremme alt, hvad der aldrig syntes at kunne blive færdigt. I Virkeligheden lod Forbundsdagen sig dog aldeles ikke forstyrre i sin sunde Søvn, og Sendemændene fortsatte muntert den yndede »Legen Skjul« ved at indhente nye Instruktioner.

Hvor ringe end det praktiske Resultat saaledes var, havde Metternich ganske vist ved sit Ophold i Frankfurt befæstet sin Anseelse; han gjaldt almindelig for det vise Hoved blandt de tyske Statsmænd, selv Wangenheim kaldte ham en Heros i Politikken. Og da nu Kejser Frans selv rejste ned langs Rhinen, lød der i de forhenværende »Krumstavs-Lande« en Jubel, som uimodsigelig godtgjorde, at Rhinlændernes Preusserhad ikke havde deres Rod i Liberalismen, men i deres klerikale Sindelag. Milevidt vare Kølnerne dragne Kejseren i Møde, han modtog med slet dulgt Skadefryd Befolkningens Hyldest, under en Indberetning fra Metternich, der fortalte ham om Rhinlandenes Kejsertroskab, skrev han med Tilfredshed sit: »Dient zur angenehmen Wissenschaft«, og i det bigotte Aachen blev Østerrigeren hilset med stormende Leveraab, hvor han viste sig, medens ingen brød sig om Kongen og Czaren. (Forts.)

Præstegaardsliv

i Tidsrummet fra Reformationen til det syttende Aarhundredes Slutning.

II.

Naar en Mand var bleven Præst, havde »faaet Kald«, enten det nu var sket paa den ene eller paa den anden Maade, maatte han se at indrette det for sig saa godt som muligt; thi i det Kald, hvor en Præst engang var havnet, blev han i Regelen, indtil han kom ind i den sidste Havn. Forflyttelser, som vor Tid kjender saa meget til, vare næsten aldeles ukjendte i hine Dage, og det betragtedes ikke med gunstige Blikke, hverken af Avtoriteterne eller af Sognefolkene, naar en sjælden Gang det Tilfælde indtraf, at en Sognepræst vilde søge at komme et andet Sted hen; det var, som om den bibelske Bebrejdelse kunde rettes imod vedkommende: »Jeg har dette imod dig, at du har forladt din første Kjærlighed«. Der skulde gives særlig Tilladelse til at søge Forflyttelse, og der findes adskillige misbilligende Ytringer af Biskopperne derom; 1563 dekreterede Sjællands Landemode, at »enhver Præst skal blive i sit Kald og ikke stræbe efter Forflyttelse, før han kaldes andensteds hen«; dog undtages ved en anden Lejlighed det Tilfælde, naar en Præst kunde naa at blive

forflyttet fra et Landsby- til et Kjøbstadkald, hvilket altid blev anset for at være finere; enkelte Gange er det hændet, at en Landsbypræst enten ved sine fremtrædende Gaver eller ved tilfældige Omstændigheder har gjort sig bemærket og fra Landsbyen er bleven kaldet til en høj gejstlig Stilling som kongelig Konfessionarius eller som Biskop; Protektion har jo netop ved saadanne Lejligheder tit gjort sig gjældende, og det stundum en Protektion af en højst uheldig Art, som den Gang Præsten i Høje-Taastrup, Søren Glud, 1673 blev Biskop i Viborg; men han var jo rigtignok gift med en Søster til Kristian den femtes bekjendte Frille Sofie Amalie Moth. En anden Bispeudnævnelse, ved hvilken ogsaa en kongelig Kjærlighedsforstaaelse spillede en Rolle, fandt Sted i Kristian den fjerdes Dage, i det 1617 den daværende Præst i Helsingør, Niels Simonsen Glostrup, blev udnævnt til Biskop i Oslo, til Tak fordi han var saa villig at afstaa til Hans Majestæt sin Kjæreste Karen Andersdatter, paa hvem Kongen havde kastet sine Øjne; Biskoppen lod imidlertid ikke til at tage sig denne skuffede Kjærlighed videre nær, men trøstede sig ved at gifte sig med en Søster til sin Karen. I 1663 bad Jakob Hansen Toxværd i Vester-Egede, som »af kristelig Medynk« (d. v. s. naturligvis for at faa Kaldet) »havde paataget sig 1659 at forsørge sin Formands Enke og mange faderløse Børn«, for sit Kalds »ulidelige Ringheds« Skyld om Tilladelse til at lade sig høre paa andre Kald; Konen var rigtignok død Aaret efter Ægteskabets Indgaaelse, og 1665 blev han befordret til Hasle og Braaby, men havde ikke megen Glæde af denne Forflyttelse, da han allerede Aaret efter døde.

Det, som paa en Maade træder i Steden for vor Tids »Entledigelse med Pension«, bestod den Gang i, at Præsten, naar han følte sig svag og aflægs, »oplod« sit Kald til en anden, yngre Mand, enten Søn eller Svigersøn eller ogsaa en Mand udenfor Familien; den gamle Præst blev da ved

at være Sognepræst af Navn, men havde sædvanlig ikke noget at gjøre med Embedet, skjønt han blev boende i Præstegaarden; den unge Mand, for hvem Kaldet var bleven opladt, var i Virkeligheden den, paa hvem alt hvilede. At en saadan »Opladelse« ofte har fundet Sted under mislige Omstændigheder — oftere end det er kommet til Efterslægtens Kundskab —, kunne vi slutte af det forargelige Optrin i Verst Præstegaard 1687, da Broderparret, Præsterne Jens og Peder Bering, havde indfundet sig hos Søren Nielsen Gamst for at faa ham til at oplade sit Kald for en Kandidat Elias Biner; men da Hr. Søren sagde, at han ikke turde gaa ind derpaa, før han havde talt med Bispen og Provsten, tog Jens Bering en stor Slump Penge, som han lagde paa Bordet, i det han sagde: »Her staar Bispen«; derpaa tog han en stor Flaske Brændevin, som han satte paa den anden Ende af Bordet, med de Ord: »Her staar Provsten«; midt imellem disse to Højærværdigheder lagde han Papiret og sagde: »Nu ville vi først tale med Provsten, derpaa ville vi nok komme til rette med Bispen«; saa drak de da saa lystig med Hr. Søren, indtil de fik ham overtalt til at underskrive; men det mærkeligste er, at uagtet Sagen blev indberettet til højere vedkommende, blev dog virkelig i det Aar Hr. Elias Biner Kapellan med Sukcession i Verst og Bække, og døde der som Sognepræst 1717.

At den Omstændighed, at Sognefolkene i Regelen kunde være visse paa at beholde deres Præst til hans Død, virkede til at knytte Baandet mellem Præst og Menighed fastere er en Selvfølge. I Regelen var det vel ude paa Landet Præstegaardene og Præstefamilierne, der gik i Spidsen med Hensyn til Forbedringer, baade af Bygninger og af Haven, hvor det mest var Familiens kvindelige Medlemmer, der syslede, og da deres Sans for det hyggelige bragte dem til at nære Ønsket om, at Haven skulde være noget mere end en blot og bar »Kaalgaard«, have de efter fattig Lej-

lighed set at skaffe sig Blomsterfrø til »Urtegaarden« og Træer til Abildgaarden«; at Frugttræer dyrkedes i en ikke ringe Grad i Præstegaardshaver, i alt Fald i enkelte Egne, have vi Bevis paa af den ovenanførte Pension*), der var sikret en Enke omtrent ved Aar 1700, og hvori der udtrykkelig nævnes 2 Tønder Æbler af bedste Gjemmefrugt. Det er vel ikke alene i aandelig Henseende, at man kan sige, at mangen god Podekvist er kommen fra Præstegaarden til Bønderne; og naar en Bondekone har været oppe at besøge Præstemadamen, har hun set i Præstegaardens Have, at der dog er lidt mere at arbejde for end det blot materielle; hun har faaet Blomsterfrø og i de kommende Sommere med venlig Tak tænkt paa, at den eller den Blomst stammede fra Præstens Have.

Ogsaa med Hensyn til Avlsvæsenet er Præstegaarden ofte gaaet i Forvejen, og vi se i denne Henseende en stor Forskjel imellem før og nu; nu ere vel Halvdelen af Landets Præstegaarde bortforpagtede, men den Gang var det yderst sjælden Tilfældet, og det betragtedes som ulovligt og utilladeligt at udleje Præstegaardsjorden, som et Landemode 1560 ytrede, »for at den ikke skal komme i Hævd og blive tagen fra Gaarden i Fremtiden«, ligesom det syv Aar senere indskærpedes, at »Præsten er forpligtet til selv at holde sin Ager og Eng ved Magt og ikke leje den bort; formaar han ikke at besaa den, maa han lade den ligge usaaet«. I 1595 fik Præsten i Søndersø paa Fyn en Irettesættelse, fordi han imod sin Kollats og imod Ordinantsen havde fæstet Præstegaarden bort til en Bonde; han maatte love snarest muligt at faa Bonden ud og selv drive den. Der er flere Exempler i lignende Retning, og det maa for upraktiske Præster, der alene ønskede at leve for stille Lærdomssysler, og som brød sig saa lidt om Avlsvæsenet, at de ikke engang kjendte deres egne Heste,

---

*) Se S. 12.

have været højst ubehageligt at skulle, hvad enten de vilde det eller ej, dog selv drive Avlingen. Mange have derimod kastet sig over den med største Iver, og da til liden Gavn for deres præstelige Virksomhed, naar Studehandelen, eller hvad andet Avlsbruget førte med sig, lagde Beslag paa deres Tid og Kræfter; men ofte er dog vistnok her den rette Middelvej bleven fulgt, og der kan ingen Tvivl være om, at Præsterne mange Steder ved deres Exempel have faaet Bønderne bort fra en forældet Methode og lært dem et mere rationelt Landbrug.

I den nærmeste Tid efter Reformationen havde Præsterne det meget smaat; men deres Indtægter bleve betydelig forøgede af Frederik den anden, saa deres Vilkaar under ham og hans Efterfølger maa anses for at have været temmelig gode, naar man tager i Betragtning den herskende Simpelhed i Sæder og Levevis, indtil Krigene 1629, 1643—45 og især 1657—60 gjorde, at mangt et forholdsvis velhavende Hjem nedstyrtedes i den yderligste Fattigdom. Herefter kom saa den Befaling, Hans Svane havde faaet udvirket for at skaffe Penge i Kongens Kasse, men som ikke var nogen Venskabstjeneste mod Præsterne, at hver Præst skulde kjøbe sin Præstegaard for 500 Daler, der jo i hine Tider var en meget betydelig Sum — det er derfra, at den nuværende saakaldte »Indløsningssum« stammer. Nogle Præster fik rigtignok Fritagelse for den »Naade«, som det kaldtes, at kjøbe Præstegaarden, da de kunde godtgjøre, at deres hele Ejendom ikke nær beløb sig til den forlangte Sum. Og senere, naar Regeringens Kasse var tom, vistes der ofte den Hensynsløshed mod de stakkels Præster, at det blev dem paalagt at laane Kongen Penge; Biskopperne maatte tit til at tale de betrængte Præsters Sag, som da 1700 den sølle Palle Hansen i Sindal kom til Biskop Birkerod, grædefærdig, fordi han havde faaet Brev om at laane Kongen 300 Daler, skjønt det var

enhver vitterligt, at hans Tilstand var saa slet, at han alt i alt ikke ejede for 300 Dalers Værdi.

Præsternes meste Indkomst bestod selvfølgelig af Naturalydelser, baade fra Præstegaarden og af Tienden, der leveredes i Kjærven; Penge vare sjældnere i de Dage, baade i Almindelighed og da i Særdeleshed mellem Hænderne paa Præsterne; men de levede næsten udelukkende af og klædtes saa godt som kun af Husets egne Produkter; Urtekræmmer- og Manufakturhandler-Regningerne have næppe sat Præsterne mange graa Haar i hin Tid. De fleste rede Penge, de fik, vare vistnok Offeret, men de holdt rigtignok ogsaa standhaftig paa, at ingen maatte gjøre dem noget Indgreb i Forretningerne, der kunde bringe Formindskelse i Offeret; Sognegrænserne fordredes respekterede, og der var stundum Strid mellem Præsterne, naar de gjorde Indgreb i hverandres Sogne; ligeledes havde Provsterne den Forret at besørge Brudevielser og Begravelser i Præstefamilierne, og da faa Offeret, og en Provst tog det meget fortrydeligt op, at en Præst selv vilde vie sin Datter til hendes Fæstemand; da Faderen efter Vielsen laa paa Knæ for Alteret, listede Provsten, der var tilstede i Kirken, sig der op og strøg Pengene til sig. Biskopperne havde næsten Privilegium paa at holde Ligtaler over de adelige, der døde i deres resp. Stifter, og det var Forretninger, der kastede godt af sig, da det sædvanlige Honorar for en saadan Ligtale var en Sølvkande paa 100 Lod med 100 Speciesdaler i. Af Hans Mikkelsen, der 1616—51 var Biskop i Fyn, haves 35 trykte Ligprædikener; men det er vel kun faa imod alle dem, der ikke bleve trykte; han efterlod da ogsaa 10,000 Daler til hver af sine tre Sønner, foruden Sølvtøjet, der var i hans Dødsbo i saadan Mængde, at det blev baaret bort i store Bærekurve; og dog havde han i hele sit Liv vist en rundhaandet Godgjørenhed.

Vi se ogsaa Tilfælde, hvor Præsterne, naar de paa anden Helligdag skulde »takke for Offer«, benyttede Lej-

ligheden til at stikle paa dem, der ikke havde ofret saa meget som tidligere, ligesom ogsaa, at en Præst, der var misfornøjet med det Offer, en Mand havde ydet ham, gav det tilbage med de Ord: »Det kunde du have givet en Stodder«, og en Præst, Johannes Trænov i Vinding i Jylland, lyste endog Forbandelse over dem, der havde forringet deres Offer; han blev da heldigvis afsat 1692. Undertiden kunde det træffe sig, at det var Konen, som helt tog sig af Husvæsenet og Pengevæsenet, og da ogsaa annekterede Offeret som vedkommende sig; saaledes var det i Grindsted, hvor Ellen Henriksdatter, der for sin Strænghed kaldtes »Mester Ellen«, var gift med to Præster i sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede; hver Gang der var ofret paa Alteret, gik hun altid sidst op og lod, som om hun vilde ofre, men skrabede alt, hvad der var, til sig.

Som før bemærket, vare Sognepræsternes økonomiske Vilkaar som oftest højst ringe i Kristian den tredjes Tid; Kapellanerne vare vistnok hele Tiden meget fattige; Jens Sørensen Kock blev 1692 Sognekapellan i Skovlænge paa Lolland; hans hele Løn var 80 Slettedaler; det var jo temmelig lidt til en Familie, hvorfor han paa det just ikke efterlignelsesværdige fandt paa at tage en Fløjte med sig i Kirken, naar der skulde ofres, og i den fløjtede han, medens der blev ofret; han brugte sin Fløjte til at gjøre Menigheden lidt livlig, ligesom man ved Piskesmæld kan muntre en stædig Hest. I 1660 ansøgte Bent Pedersen Laholm, som i 16 Aar havde været Kapellan i Tikjøb Sogn med en Løn af 24 (fire og tyve!) Daler om at maatte faa Løfte om Kaldet efter den gamle Sognepræsts Død; det var da ikke andet end billigt, at han fik Løftet, dog med det Forbehold, at han skulde rettelig kaldes efter Ordinantsen; dog maatte han endnu tjene syv Aar, inden den gamle Præst døde, saa fik han ogsaa baade Kaldet og Enken, men døde allerede tre Aar efter. I Norge var i det

16de Aarh. sædvanlig en personel Kapellans aarlige Løn, foruden frit Ophold i Præstegaarden, 12 Rdl. og en Støvlehud.

Fra Skaane berettes om en Sognepræst i Midten af det sextende Aarhundrede, at han selv pløjede, harvede, kjørte Gødning, tærskede og, som han selv siger, »slæbte værre end en anden stakkels Træl«, støbte Fade, Skaale og Tallerkener og kjørte dem til Staden som en anden Pottemager for at sælge dem for at faa Brød til at føde sig og Hustru og Børn. Hans Efterfølger var ikke vant til sligt Arbejde, og derfor nødtes han til, naar Lønnen var fortæret, at gaa omkring i Menigheden og tigge Mad. Skjønt, som sagt, Præsternes økonomiske Vilkaar i det hele taget forbedredes i sidste Halvdel af det sextende Aarhundrede, vare Forholdene jo selvfølgelig meget forskjellige i de forskjellige Kald. Dog selv om en Præstefamilie sad i forholdsvis gode Kaar, kunde der ved Ildebrand indtræffe det sørgelige Forhold, at Fattigdom pludselig kom til at indtræde; thi Brandassurance kjendte man lige saa lidt til som til Enkepension. Naar Ildsvaade overgik en Præst, vilde han derfor i Regelen blive aldeles ødelagt, hvis han ikke blev hjulpen ved frivillige Gaver, dels fra andre Præster, der i Regelen ved hvert Landemode opfordredes til at komme de brandlidte Brødre til Hjælp, dels ved en tvungen Skat af 1 Daler, som ydedes fra hver Kirke i Stiftet, dels ogsaa ved »Bækkener«, der sattes for Kirkedøren til Indsamling af milde Gaver til en af Stiftets brandlidte Præster, hvilket ogsaa skete ved andre Anledninger, f. Ex. til at løskjøbe en kristen Slave fra Tyrkerne, stundum til en forarmet Adelsmand. For Resten kan det ikke skjules, at de ærede Præster selv ofte have haft Skyld i Ildebrande, i det de paa en aldeles utilbørlig Maade have brugt de Bøsser, de fik i Hænder; der er saaledes flere Beretninger om Præstegaardes Brand, opstaaet ved, at Præsten har skudt efter Duer, der sad paa Taget; og i det hele taget have de tit haft den slemme Vane

at gaa og hjaske med Skydevaaben; saaledes kom Præsten Jakob Andersen Cuningham i Horslunde 1657 af Vaade til at skyde Byfogdens Søn fra Nakskov; han blev dømt til at lade sit Embede bestyre ved en Kapellan, og først tyve Aar efter fik han Tilladelse til selv at prædike og katekisere. En ulykkelig Ildebrand indtraf 6te Maj 1663 i Gyrstinge Præstegaard, i det Præsten Jens Poulsen Sascerides og Provsten Henrik Tygesen fra Bringstrup, der den Dag havde taget ham til Alters, samt Præstens Kone, hendes Broder, to Tjenestepiger og et lille Barn, i alt 7 Mennesker, indebrændte ved Middagstid; Præstekonen kom til at vælte en Kjedel med Fedt om i Køkkenilden, hvoraf Luen fór op i Skorstenen, antændte i et Øjeblik Køllen, Taget og Loftet, saa hele Huset blev omspændt af Luerne, før man mærkede det, og da de i den Skynding løb om for at redde noget, styrtede Huset sammen over dem, før de toge sig i Agt.

Det kan vel ikke være Tvivl underkastet, at ogsaa med Hensyn til Bygninger og Boligens Indretning have Præstegaardene mange Steder staaet som Mønstre, de mere velhavende Bønder have stræbt at efterligne; og dog vare Stuehusene i Præstegaardene, i alt Fald paa Landet, vist i Regelen saa tarvelig udstyrede i Forhold til vor Tids Fordringer, at Præsterne i Nutiden sikkert vilde føle sig helt utilfredse, hvis de skulde bo i slige Boliger; men mon ikke vor Tids Præstegaarde og deres Indretninger om et Par Hundrede Aar ville bringe de dalevende Præster til at trække paa Smilebaandet med en Blanding af Medlidenhed og Spot? Hvad man ikke kjender eller er vant til, savner man ikke: »Den græd aldrig for Guld, som aldrig Guld aatte«. De gode Mænd maa jo til visse have kunnet finde sig i meget og nøjes med lidet, som naar Præsten Laurids Nielsen i Sandager († 1561) i nogle Aar maatte bo i en Svinesti af Mangel paa anden Plads, og endnu et helt

Aarhundrede efter Reformationen skriver en fransk rejsende 1634 i sin Dagbog over sin Rejse i Norden, at Præstegaardene vare meget lave og lignede udvendig et Gaase- eller Hønsehus. Skjønt Forholdene i Skaane og paa Øerne ogsaa med Hensyn til Bygninger maa antages at have været bedre end i Jylland og i Norge, klagedes dog omtrent 1600 fra Skaane over, at der fandtes Præstegaarde i en saa daarlig Forfatning, at man ikke i dem var skjærmet mod Regn og Sne. Adskillige Præster have selv været Bygmestre og have selv taget fat med paa Bygningens Opførelse, som Kristen Madsen Nørskov i Taagerup paa Lolland, († 1571), der selv tækkede sine Huse, ligesom han ogsaa selv gjorde sine Spader og Skovle, og en Præstekone i Værum i Jylland i Midten af det syttende Aarhundrede skildres som en særdeles dygtig Brolæggerske. Det er ikke mange Præstegaarde, der ere tilbage fra det syttende Aarhundrede, og de fleste have undergaaet tidssvarende Forandringer, hvorved vel ofte det karakteristiske ved dem til Dels er blevet udvisket; det sædvanlige var, foruden de smaa lave Vinduer i Stuerne, hvor der var lavt til Loftet, at Bygningen var uforholdsmæssig smal i Modsætning til senere Tiders Bygninger; en lang smal Gang indtog den største Del af Husets Længde; fra den Gang gik der Døre ind til Værelserne; hen imod Enden af Bygningen var der en stor Sal, som gik gjennem hele Husets Dybde, men som vel aldrig brugtes undtagen ved Familiehøjtideligheder, eller naar f. Ex. ved en Bispevisitats eller ved et Kalentegilde mange Mennesker vare samlede. Yderst i Huset, lige i Gavlen, var der et Par smaa Kamre, der brugtes som Gjæsteværelser eller Forraadskamre. Den daglige Beboelseslejlighed var meget indskrænket, og i Dagligstuen, der tillige benyttedes som Spisestue, var der ogsaa en Seng eller to, ligesom Præsten ofte har benyttet den til Studereværelse, uden at lade sig forstyrre af Rokkens

Snurren eller Børnenes Leg. Det var vistnok de færreste Præster, der vare saa godt forsynede, at de havde et særskilt Studerekammer, og det er saaledes med Selvfølelse, at Erik Kristensen Humble, der 1641—74 var Præst i Tryggelev paa Langeland, skriver i Kirkebogen: »I 1645 lod jeg opbygge mit Læsekammer med Skorsten og tegllagt«. Siden lod han, som han selv videre skriver, gjøre en liden Kjælder derhos mod Norden. »Er svalt til Øl, 3 eller 4 Tønder, om Sommeren at sidde og studere, eller og om Konen driver dig ud en Gang«. Man kunde jo fristes til at tro, at han paa de varme Sommerdage var glad ved at have Ølkjælderen i saadan Nærhed af sig, at han kunde kvæge sig under sine Studeringer ved et Krus køligt Øl, eller at han tyede der hen for at trøste sig ved Øllet, naar Konen gjorde ham det for broget; men det var dog ikke Grunden; han anfører den egentlige Grund ved at henvise til Salme 127 og 128, hvor det blandt andet hedder: »Se, Børn ere en Arv fra Herren, Livsens Frugt er en Løn«; »din Hustru er som et frugtbart Vintræ paa Siderne af dit Hus, dine Børn som Oljekviste omkring dit Bord«. — Malerier og andre Billeder til at smykke Væggene med kjendtes næppe meget i Præstegaardene, det skulde da være »vor Fa'er« selv i hans gejstlige Dragt eller en af Familien, eller maaske ogsaa et Billede af en af de tidligere Præster, hvilket da er fulgt med Kaldet. Naar det skulde være fint i en Præstegaard, kunde det træffe, at der paa selve Væggene blev malet enten allegoriske Figurer eller Navne med tilsvarende Billeder og tarvelige Vers under. I Skaane lod saaledes en Præst, der byggede en ny Bolig 1606, sin Skorsten pryde paa den Maade; som en Antydning af, at den daværende Biskops Fornavn var Mogens, var Præsten saa smagfuld under hans Navn at lade male en Kat, og da Provsten hed Mikkel, fik han naturligvis en Ræv som Attribut. I 1693 blev Morten Reenberg, der døde som Stiftsprovst i Kjøbenhavn, og hvis

Navn ikke er ukjendt i den danske Kirkes og Litteraturs Historie, Præst og Provst i Stege; han lod da male Inskriptioner paa Væggene i Stege Præstegaard; de ere alle opbevarede, nogle danske, andre latinske, saaledes f. Ex. over Døren ind til Jomfruernes Kammer: »Hvo der har hvide Katte i Huset, skal ej byde Skindere til Gjæst«; over en Dør i Dagligstuen: »Bliv til 9, du est min Ven; til 10, det kan gaa hen; men til 11, est Du min Fjende; til 12, min Bøddel; til 1, min Død«; over Køkkendøren: »Den Fugl bliver sjælden fed, som har mange Unger«; og paa Køkkenvæggen var der malet med store sorte Bogstaver: »Ny Tyende har Naal i Rumpen, gamle har Torne i Fødderne. Præstesvende, Enkesvende og Fogedsvende ere halv Husbonde; de æde til de svede, og arbejde til de fryse«. Over Døren, der førte ind til den Stue, hvor han modtog Folk, der skulde tale med ham, havde han været saa forsigtig at sætte Indskriften paa Latin; der stod: »Odi profanum vulgus« (jeg hader den raa Hob). Men der var ogsaa andre Indskrifter, som pegede opad; saaledes over Indgangsdøren fra Kirkegaarden: »Hæc domus bonum habet vicinum« (dette Hus har en god Nabo), og neden under dette stod: »Vi behøve tre Boliger, en her for Skrøbelighed, en der for Dødelighed, en hisset for Salighed«; i Storstuen over Køkkendøren: »Mennesket lever ikke af Brød alene«.

Det ensomme Liv i Præstegaardene paa Landet blev undertiden afbrudt af rejsende, som lagde sig ind, og det kunde træffe at være meget fine fremmede, for hvem en Præst pludselig skulde være Vært; saaledes toge Kongerne tit, naar de kom paa en Egn, hvor der var langt til nogen Herregaard, ind i Præstegaardene; og paa enkelte af disse, f. Ex. Jællinge hvilede der udtrykkelig den Forpligtelse, at der skulde staa et Gjæstekammer (et saakaldet »Barfred«) ledigt, for at Kongen dér kunde være sikker paa at finde Natteleje, og at der skulde være Stald-

rum til hans Heste. Ogsaa Biskopperne toge ind til Præsterne, ikke alene i deres eget Stift, men ogsaa, naar de vare paa Rejse uden for Stiftet; det omtales oftere i Biskop Birkerods Dagbøger, hvorledes han tog ind hos Præsterne og blev vel modtagen af dem, ligesom de fynske Præster jævnlig vare ham til Hjælp med Forspand, naar han fra Aalborg til Kjøbenhavn gjorde den besværlige Landrejse Jylland, Fyn og Sjælland igjennem. Naar man tænker paa, hvorledes Krostederne efter al Sandsynlighed vare i den Tid, kan man ikke undre sig over, at en Biskop hellere lagde Beslag paa Præsters Gjæstfrihed, end han vilde søge Nattely i dem, naar han var i en Egn, hvor han ikke kunde naa til Kjøbstad, og i Jylland er der jo mange Steder langt mellem Kjøbstæder; og saa tage man tilmed Datidens Veje i Betragtning; de vare simple, og over Aaerne var der enten ingen Broer, eller disse vare af en saa daarlig Beskaffenhed, at det kunde være livsfarligt at passere dem, og mere end én Præst er i den Tid druknet ved paa sine Sognerejser at skulle kjøre igjennem Aaerne, naar stærk Regn eller Tøbrud havde bragt dem til at stige over deres sædvanlige Bredder. Naar Præsterne boede ved den almindelige Landevej, kunde en saadan tvungen Gjæstfrihed let blive for besværlig, thi det har ikke alene været saadanne pæne Folk som Konger og Biskopper, der i en snæver Vending tyede ind i Præstegaardene; der har formodentlig dannet sig den Regel hos de vejfarende at benytte Præstegaardene som Steder, hvor de kunde og skulde optages, som i den katholske Tid i Klostrene og endnu til Dels i Hospitierne paa Alperne. Det kan jo nok tænkes, at for adskillige Præster have de rejsende ikke alene været en fornøjelig Afbrydelse i det daglige Livs Ensformighed; men i de trange Tider kunde der jo ogsaa falde en Skilling af derved; og det er formodentlig nærmest med Hensyn dertil, at saadanne Landemodsdekreter bleve udstedte, som f. Ex. i Sjælland 1562,

at »Præster og Degne maa ikke være Kromænd eller holde Øludsalg og ikke tillade Drikkelag i deres Huse«, hvilket Forbud adskillige Gange maatte gjentages for rigtig at blive banket fast. At de Præster, der boede ved Landevejen, havde ubehagelige Følger deraf, i det alle fremmede mente at have Ret til at tage ind hos dem, ses af, at det 1560 befaledes Lensmanden at beskytte mod Overlast af slige vejfarende Præsten i Skjern (mellem Varde og Ringkjøbing). Naturligvis lede de Præster mest, der boede ved Landevejen, naar Krigens Rædsler kom; men de havde vel ogsaa de sædvanlige daglige Ulemper af Landevejene, ved hvilke de ellers i anden Henseende have prist sig glade; i Aaret 1635 fik saaledes Præsterne i Malt, Vejen og Brørup Fritagelse for Skat, da de vare komne i Armod i Krigens Tid, »fordi de boede paa alfar Vej og deres Svin vare ringe«; der skulde da paalægges de andre Præster saa meget desto mere at betale.

Bohavet og hvad der ellers hørte til Husenes Udstyrelse, var vel i Præstegaardene ikke videre forskjelligt, fra hvad der fandtes i Borgernes Huse eller hos Bønderne; Præsterne lærte snart at assimilere sig med deres Omgivelser, vistnok til Gavn for disse, men ofte til liden Baade for sig selv. Et Møbel, om man saa maa kalde det, var der dog, som næppe fandtes mange Steder uden for Præstegaardene, men som Præsterne ofte have haft staaende i Huset for paakommende Tilfælde, nemlig en Ligkiste; det har maaske endog hørt med til et vel indrettet Præstehus at have haft en saadan altid staaende til Rede som et alvorligt talende »Memento mori«. Da Biskop Henrik Gerner, der er mere bekjendt som Patrioten i Svenskekrigen end som Biskop i Viborg, den 13de Maj 1700 havde faaet et Stykke Kjød siddende fast i Halsen og mærkede, at det vilde volde hans Død, lagde han sig selv i Kisten, trak Nathuen ned over Øjnene, anbefalede sin Sjæl Gud i Vold og sov hen. Præsten i Torslev i

Aalborg Stift havde 1698 en ganske besynderlig Bordplade, nemlig sin egen Ligsten, paa hvilken han havde ladet udhugge en Gravskrift; men da han jo endnu ikke havde Brug for den til det, han egentlig havde bestemt den til, brugte han den indtil videre som Spisebord; det var saaledes paa en Maade at forene det nyttige med det fornøjelige, eller, om man hellere vil, Alvor med Gammen. I Regelen havde Præsterne ogsaa deres Ligklæder liggende færdige, men det var for Resten Tilfældet mange Steder, og finder endnu Sted hist og her hos Almuen.

Den Klædedragt, Præsterne bare og endnu bære som Embedsdragt i Embedsforretninger, stammer egentlig fra den Dragt, der paa Luthers Tid var den almindelige dagligdags Klædning og saaledes ogsaa var Luthers almindelige Husdragt, som vi kjende af Lucas Cranachs berømte Billede af Luther. Præstekjolen blev da snart det Klædningsstykke, som man altid tænkte sig Præsterne iførte; og til Kjolen hørte jo da Kraven som det, der først satte Kronen paa Værket; derfor betyder jo ogsaa Udtrykket »at dømmes fra Kjole og Krave«: fuldstændig at dømmes fra Udførelsen af Embedet og den deraf følgende Ret til at bære den gejstlige Dragt. For Resten var denne Klædning ikke meget forskjellig fra den, som den højere Borgerstand brugte til Stads; medens Adelsmændene foretrak de mere farvede og spraglede Klæder, hørte Præsterne jo til »den sorte Skole«, og Borgerne nærmede sig disse i Klædedragt; især vare Pibekraverne meget almindelige, og det gjør et komisk Indtryk, naar man paa gamle Epitafier i Kirkerne kan se en saadan hel Borgemester- eller Præstefamilie, Mand og Kone, eller Koner, og Børn afmalet i samme Dragt, med de største og ældste i Midten, og nedad til begge Sider indtil de mindste, og saa endogsaa Barnet i Svøb udrustet med en Pibekrave om Halsen. Nogen Tid varede det, inden den lange, mørke Kjole ligesom delte sig i den gejstlige Embedsdragt, der vedblev at naa

omtrent til Fødderne, og den mere borgerlige, der efterhaanden blev kortere. I Midten af det 16de Aarhundrede var der i Fanefjord paa Møen en Præst ved Navn Anders, med Tilnavnet »Buxeløs«, fordi hans Fattigdom var saa stor, at han ikke havde Raad til at holde det Klædningsstykke, som vor Tid dog anser for at være aldeles nødvendigt; hans lange, tætsluttende og tætknappede Præstekjole maatte da raade Bod paa Savnet. Naar Præsterne viste sig, vare de næsten altid i Embedsdragten, og det ansaas i det hele for ikke at være i Overensstemmelse med deres Stand, naar de viste sig i andre Klæder; om nogle fortælles det, at de altid, ogsaa naar de vare hjemme, gik i Præstekjole og aldrig lode sig se af nogen af Menigheden, inden de tillige havde taget Kraven paa. Det var først henimod Slutningen af det attende Aarhundrede, da Rationalismens og den franske Revolutions nivellerende Tendenser rakte hinanden Haanden, at det gik af Brug for Præsterne altid at vise sig iførte den gejstlige Dragt; men endnu under Bombardementet 1807 gik gamle Biskop Balle, iført sit Ornat og med Parykken, der allerede da var bleven gammeldags, paa Hovedet og sin trekantede Hat i Haanden, omkring paa Volden og opmuntrede de kæmpende. Egentlig maa Præsterne, hvis det skulde gaa strængt efter Lovens Ord, ikke vise sig undtagen i Præstedragt, thi den Bestemmelse i Danske Lov 2—11—2, at Præsterne »skulle altid gaa i rette Præsteklæder, som kan sømme en Guds Ords Tjener«, er aldrig nogen Sinde blevet ophævet; men det er dog en Bestemmelse, som faktisk har mistet sin Betydning. Anderledes var det tidligere, som da Præsten Svend Lauridsen Lemvig i Jetsmark 1693 blev mulkteret for at have været set paa Lerup Marked i Vendsyssel »ikke i sin sædvanlige Præstehabit, men i stakkede, mørkegraa Klæder«; og det var ogsaa et af Klagepunkterne mod Biskop Anders Arrebo, at han ved et Bryllup havde aflagt sin Præstekjole og danset Jægerdansen i almindelige

borgerlige Klæder. At det gamle Ord om, at »Klæderne gjøre Manden« paa en vis Maade omsattes til, at det er »Kjolen, der gjør Præsten«, kunne vi se af Beretningen om den Præst, som nogle Adelsmænd vilde have til bedste, i det de stolede paa, at hans gejstlige Dragt, der tillige var Tegnet paa hans Stilling, vilde forbyde ham at give sig i Slagsmaal med dem; men han forstod Sagen anderledes; »der ligger Præsten,« sagde han, i det han tog sin Præstekjole af, »og her staar Manden; kom nu hid.« I 1566 indskærpede et Landemode, at »ingen Præst maa holde Tjeneste i stakkede Klæder eller anden usædvanlig Klædedragt«; at adskillige Præster gjærne have villet emancipere sig fra de anordnede Klæder, muligvis for derved samtidig at slippe for den Tvang, disse og Opretholdelsen af Embedets Værdighed paalagde, se vi allerede 1558, da Sjællands Landemode saae sig nødsaget til at minde om, at Klædedragten ikke maa være »hofmandsmæssig eller gjøgleragtig«! og 1560 indskærpedes, at »alle Præster og Degne skulde føre side og skikkelige Klæder og Dragt, som det sømmer saadanne aandelige Personer og Guds Ords Tjenere«, hvilket gjentages to Aar efter, i det de formanes til at vogte sig før »uskikkelig Klædebon«; 1564 toges den detaillerede Bestemmelse, at »Præsterne skulde bruge Rykkelin og ikke Kiltesærke«, og til Roskilde Landemode 1593 var der af den høje Øvrighed indgivet Klage over Præsternes Letfærdighed i Klædedragt med høje Hatte, store Huer, vide Buxer, store Knive paa Siden og lignende; somme Præster havde Skjortekraver, der stode om Halsen som en Krave, og mange vidste ikke andet, end at det lod dem vel og gjorde sig selv dermed til Vidundere; samt over deres Vingesko med Knapper i og anden mer Uskikkelighed. Dog det var ikke alene Præsternes Klædningsdragt, de overordnede toge sig af, naar Præsterne ikke selv kunde eller vilde rette sig efter det, som stemmede overens med Tidsalderens Tankegang

og Sædvaner; ogsaa Præstekonerne og Præstedøtrene, der stundum have haft mere Tilbøjelighed til at følge Modens Fordringer, end Datiden egentlig syntes var passende for Præsternes kvindelige Omgivelser, maatte finde sig i, at Landemoderne mange Gange, baade i det sextende og det syttende Aarhundrede, maatte tage Haand i denne Sag og indskærpe, at Præstekonerne skulde undgaa Yppighed og Overdaadighed i Klædedragt, de maatte f. Ex. ikke bære Fløjelskrave eller Damaskestrøjer; det er saaledes mærkeligt, at der paa en Tid, da Gejstlighedens Vilkaar næppe have været glimrende (1577), var en saadan Overdaadighed i Klædedragt hos Præsten Kristoffer Jørgensen i Halsted paa Lolland, og især hos hans Hustru, at Fyns Stifts Landemode (Lolland-Falster hørte indtil 1803 under Fyns Stift) i Anledning af dette Ægtepar maatte dekretere, at »Præstekonerne ikke maatte bære Kjoler af Kamelot, Damaskes Pelse, Silkekraver eller høje krumme Kraver, Præsterne ikke bruge dobbelte Kruser i deres Halskraver under fire gamle Dalers Straf«; og i den ovennævnte Paragraf af Danske Lov staar der ligeledes, at Præsternes »Hustruer og Børn skulle klæde sig tarvelig, som den Stand sømmer, uden al Overdaadighed«.

I Regelen ville vel slige Paamindelser have været overflødige, da Præstefamiliernes kvindelige Medlemmer, selv om de havde Lyst til Stads, dog paa Grund af de magre Pengeindtægter maatte gjøre en Dyd af Nødvendighed og mest klæde sig i Husets egne hjemmegjorte Produkter. Den Farve, Præsternes Klæder sædvanlig have haft, selv naar de undtagelsesvis ikke vare i Præstekjole, har selvfølgelig været den sorte eller meget mørk i alt Fald; Tanken om, at det var den nødvendige Farve for Præsterne, har været saa indgroet, at Bønderne ved et Præstevalg paa Mors 1658 raabte: »Lader os ikke faa ham med de røde Klæder, han røver os vor Salighed fra«; og unægtelig vilde selv i vor friere Tid en Kandidat, der aspirerede til et Præste-

embede og mødte for de kaldsberettigede i røde Klæder, næppe faa gode Chancer for sig; men Rødt falder jo i forskjellige Nuancer, og rimeligvis har den Farve, der stak de gode Morsingboere saa fælt i Øjnene, været brunagtig; det er jo en Mellemting mellem Rødt og Sort; for øvrigt fik de ham dog trods hans røde Klæder, og de havde ingen Grund til at klage over ham; tvært imod. Det var ligeledes en Klage, der rettedes imod en forsømmelig Præst, at han havde ladet en dertil formentlig uberettiget Person prædike »i en rød Filemultes Vest«.

(Forts.)

Februarrepublikkens første Tid.

(Slutning).

V.

Den Kamp, som Lamartine den 4de Marts maatte udkæmpe i Regeringens Skjød for sit Fredsmanifest, fornyedes hver Dag og om hvert Spørgsmaal; thi den nye Magts dobbelte Herkomst skulde aldrig ganske udslettes i de 2½ Maaneder, i hvilke den samledes i Stadhuset (24de Februar til 11te Maj). Den i Deputeretkamret udraabte Regering bestod, med Undtagelse af Lamartine, hvem kun hans store Popularitet og den vigtige Rolle, han havde spillet ved Regentskabsplanens Tilintetgjørelse, havde skaffet et Sæde i den, af lutter Mænd af »National«, d. v. s. den maadeholdne Republik. Af det fremskredne republikanske Parti, som traadte frem i »Reforme«, og som allerede en Maaned før Revolutionen havde brudt med hint, var kun Ledru-Rollin indtraadt, men rigtignok i en Indenrigsministers indflydelsesrige Stilling, fordi han var det eneste Parlamentsmedlem af dette Parti, og man i Palais Bourbon endnu havde følt Betænkelighed ved at kalde Mænd uden noget som helst Mandat til den provisoriske Regering. Af de fire senere indtraadte, som derpaa om Aftenen den 24de havde indfundet sig i Stadhuset for at fordre

deres Part, og som havde forstaaet at tiltrodse sig Sæde og Stemme i Ministerraadet, skjønt uden bestemte Portefeuiller, hørte derimod kun Armand Marrast, der selv var Hovedredaktør af »National«, til den maadeholdne Retning, medens de tre andre, Louis Blanc, Arbejderen Albert og Hovedredaktøren af »Reforme«, Flocon, sluttede sig til Ledru-Rollin. Ja de to første gik endnu videre i Revolutionstankerne end Indenrigsministeren, som i Grunden kun brød sig om sit eget tribuniciske Diktatur under Ordene og Formelerne fra 1793, medens hine to allerede nærede socialistiske Planer og ingenlunde vilde blive staaende ved Demokratiets politiske Erobringer. Louis Blancs Energi og Popularitet i Arbejderstanden vare imidlertid saa værdifulde for Tribunen, at han gjærne gav noget efter for den yngre Mand for at vinde hans Bistand i og uden for Regeringen. Ogsaa de Mænd, som havde bemægtiget sig Politipræfekturet og Posthuset og vægret sig ved at aftræde dem til de i Stadhuset dertil udnævnte Mænd fra »National«, Recurt og Bethmont, nemlig Caussidière og Etienne Arago, vare Venner af »Reforme«, men syntes ikke at ville erkjende nogen Magt over sig. Paa Gaden støttede de imidlertid Ledru-Rollins Parti, og i de fleste Sager gjorde Gaden endnu Udslaget; thi skjønt Lamartine, der var Sjælen i det maadeholdne Parti i Regeringen, og som hele Frankrig betragtede som den sidste Støtte for den indre Fred og den eneste Beskytter af Ejendommen og Familien, i Ministerraadet havde et betydeligt Flertal for sig, var dog Frygten for de endnu ikke afvæbnede Oprørere saa stor, at i alle hine daglig gjentagne Sammenstød det mindre Parti næsten hver Gang vandt Sejr, for det meste i det det, naar andre Argumenter ikke mere sloge til, paakaldte Bøssens ultima ratio. »Med 200,000 Mand til sin Raadighed kan man vove alt,« mente Ledru-Rollin, og det endte gjærne med et Kompromis.

Ugen fra den 28de Februar til den 5te Marts havde

begyndt med en saadan Kamp, i hvilken Lamartine og hans Tilhængere, Dupont de l'Eure, Fr. Arago, Crémieux, Carnot, Goudchaux, Marie, Garnier-Pagès, Bethmont, Subervic, Armand Marrast, bukkede under. Allerede hele Søndag Formiddag (27de Februar) var gaaet hen med heftige Stridigheder, og kun med Møje var det lykkedes Flertallet at skille sig af med deres Kollega L. Blancs mest paatrængende Venner og at naa hen til Julisøjlen, hvor Republikken skulde forkyndes; thi den ene Deputation efter den anden havde indfundet sig i Stadhuset og truende fordret Oprettelsen af et Fremskridtsministerium for Louis Blanc og et nyt Regeringsprogram, som skulde bestemme »Arbejdets Organisation«. Det grønne Bord, som endnu alene adskilte Regeringsmændene fra de larmende Hobe, drønede af Pistolkolber og Sabelgreb; men Lamartine gjorde Modstand som altid, naar han stod lige over for den fysiske Magt. »Borgere,« raabte han, »om I saa binde mig foran de Kanonsvælg, I der ude se rettede mod os, aldrig ville I faa mig til at underskrive disse to Ord »Arbejdets Organisation«! Efter en lang henrivende Tale skød han rolig Dekretet, man havde forelagt ham til Underskrift, til Side og rejste sig, med ham hans Kolleger; men Arbejderne sluttede sig, halvt vundne, halvt tvivlende, til Toget til Bastillepladsen.

Dog allerede næste Dag (Mandag den 28de) begyndte Stormen paa ny, og denne Gang underskrev Lamartine, om end ikke Ordene »Arbejdets Organisation«, saa dog Ord af samme Betydning, uden at man behøvede at binde ham for Kanonen. De 3000 Arbejdere, som havde indfundet sig paa Pladsen, lode sig ikke spise af med saa lidt som Dagen før, og Louis Blanc vilde ikke lade sig overstemme. Da man ikke vilde tilstaa ham det fordrede Fremskridtsministerium, forlangte han sin Afsked, og Albert fulgte hans Exempel. Det virkede; man fandt som altid en Middelvej: »i Betragtning af, at det var paa

Tide at gjøre en Ende paa Arbejdernes lange og uretfærdige Lidelser«, blev der indsat et Regeringsudvalg for Arbejderne, hvis Formand blev L. Blanc, Næstformand Albert. Det forkyndte saa Sejrherren selv sin Hær der ude, som jublende istemmede Marseillaisen og drog bort for allerede næste Dag at komme tilbage. Denne Gang ilede Regeringens Medlemmer selv ud og gik fra den ene Gruppe til den anden med beroligende Ord; selv L. Blanc opfordrede nu Folket til at vise »Ro i sin Styrke« og bad om at lade den provisoriske Regering faa »den til Raadslagning nødvendige Aandsfrihed«. »Louis Blanc leve!« lød det fra tusende Munde, og den lille Mand, som de fleste ikke kunde se, blev løftet paa Skuldrene af to kraftige Karle og baaren i Triumf. Han og hans Udvalg fik derpaa Luxembourg-Palaiet, hvor hidtil Pairskamret havde holdt sine Møder, til Residens (Dekret af 29de Februar). Allerede Dagen efter (1ste Marts) fandt det første Møde Sted, i hvilket de forsamlede 200 Arbejdere begyndte deres lovgivende Virksomhed med Arbejdstidens Indskrænkning til 10 (i Provinserne 11) Timer. De kunde imidlertid ikke tilfredsstille deres ubeskæftigede og brødløse Kammerater, som belejrede dem fra Morgen til Aften og snart fordrede de fremmede Arbejderes Fordrivelse, snart et Forbud mod Maskiner, i Dag et Minimum for Daglønnen, i Morgen Løftet om Beskæftigelse, hvor der ikke var noget at gjøre, og det varede ikke længe, førend »Arbejderkongen« lige saa ydmygt maatte bede om Taalmodighed som Regeringen i Stadhuset, til hvilken han stillede sig lige saa uafhængig som Politipræfekturet.

Medens man saaledes i Luxembourg-Palaiet forberedte Indkaldelsen af Arbejder-Parlamentet, som skulde give de arbejdende Klassers Kaar en hel ny Ordning, vare de om Søndagen (26de Februar) dekreterede Nationalværksteder, som skulde afhjælpe de arbejdsløses øjeblikkelige Nød, allerede i fuld Gang. Enhver, der kunde udvise sig som Be-

boer af Seinedepartementet, fik et Adgangskort til de unyttige Jordarbejder, man havde fundet paa for at have et Paaskud til at give de nødlidende en Understøttelse. Der fik den paagjældende 2 Francs og, naar der ikke var nogen Plads tilovers, 1½ Franc om Dagen; 12 Arbejdere dannede en Escouade, hvis selvvalgte Chef fik en halv Franc mere end de andre; i Spidsen for 5 Escouader stod en Brigadér, som fik 3 Francs, 4 Brigader dannede en Lieutenance, 4 Lieutenancer et Kompagni. Lieutenanterne og Kompagnicheferne ligesom de talrige Inspektører, Tællere o. s. v., mest ubeskæftigede Kunstnere og Litterater, fik Løn i opstigende Forhold. Imellem de antagne Arbejderes Børn blev der uddelt Brød uden Betaling. Arbejdstiden skulde være 9 Timer, men var i Virkeligheden næppe 3, hvilket jo ogsaa i Grunden var ligegyldigt, da det kun drejede sig om en Slags Bygninger af Sand i det store, saadanne som Børn pleje at lave dem ved Stranden. Man kan derfor ikke undre sig over, at de 5000 Mand fra 1ste Marts i April allerede voxede til næsten 120,000, og at maaske 4—500,000 Kvinder og Børn bleve bespiste. De saaledes forenede Statspensionærer trykkede igjen paa Fabrikarbejderne og fik dem til at forlade deres Arbejdsgivere, i det Haab, at Fabrikkerne skulde blive overtagne af Regeringen, d. v. s. udleverede til Arbejderne selv; thi disse følte sig allerede som Herrer. Nationalværkstedernes store, paa militær Vis organiserede Hær uddannede sig Dag for Dag mere til et mægtigt Værktøj i Stadhusregeringens og særlig i Arbejdsministeren Maries Hænder mod Louis Blanc og hans Modregering i Luxembourg; men hvis den nu slap ud af disse Hænder?

Der gaves endnu farligere Folk end de ubeskæftigede Arbejdere, og ikke for alle sammensvorne, Folketalere og revolutionære Forfattere kunde der skabes Embeder i Statstjenesten eller i Nationalværkstedernes Stab; det gjaldt ogsaa om at tilfredsstille de politiske Fanger, man havde

maattet sætte i Frihed, og de den 24de Februar saarede, som ikke havde kunnet indstille sig tids nok ved Byttets Fordeling. Aldrig var Embedsjægeriet drevet mere paatrængende og i større Omfang. Saaledes blev der da under Alberts Forsæde dannet et »Udvalg for Nationalbelønninger« (1ste Marts), som skulde stille Republikanerne tilfreds, hvilket rigtig nok ikke var saa kostbart som Nationalværkstederne, der daglig fortærede flere Hundrede Tusende Francs. Disse Penge skulde skaffes til Veje; men Statens Finanser udtømtes lige saa hurtig som Stadens. Accisen var i Gjerningen ophævet, siden Barriérerne den 24de Februar vare nedrevne. Forgjæves besvor Mairen af Paris Befolkningen om at lette ham Gjenoprettelsen af denne Stadens næsten eneste Indtægtskilde; ingen hørte paa hans Ord, og han raadede ikke over nogen Magt. Paa samme Tid flygtede Pengene fra Markedet. Alle Forretninger standsede, de fremmede havde forladt Paris, Bestillingerne og Forbruget af Luxusartikler, som udgjøre Stadens Hovedindustri, hørte op. De forfaldne Vexler maatte forlænges paa 10 Dage. Børsen var forladt og vedblev trods alle Regeringens Bestræbelser at være det til den 7de Marts. Ved dens Gjenaabning var 3 pCt.s Renten falden fra 74 til 47, 5 pCt.s Renten fra 117 til 75 — saa stor var den Panik, som den Laffitte'ske Handelsbanks Fallit, L. Blancs socialistiske Reformplaner, Finansministeren Goudchaux's Entledigelse og hans Efterfølger Garnier-Pagès's første Forholdsregler vakte.

Republikkens første Finansminister havde haft en forfærdelig Opgave. Der gaves næppe en Statsindtægt, som ikke blev gjort tvivlsom: Folkemasserne forlangte Ophævelsen af den forhadte Skat paa Drikkevarer og truede med at hænge »Kjælderrotterne«, som de paagjældende Skatteembedsmænd kaldtes, naar de viste sig; Journalisterne, der i faa Dage vare voxede til en hel Hær, fordrede Afskaffelsen af Avisstemplet, denne »Skat paa Tanken«, og

begyndte med ligefrem ikke at bruge det, ligesom de utallige nye Blade, der skøde op som Paddehatte, vel toge sig i Agt for at betale nogen Kavtion i Statskassen; Husejerne protesterede mod Dør- og Vindueskatten, Grundejerne mod Grundskatten, hele Befolkningen mod den trykkende Saltskat. Goudchaux optraadte med den største Energi imod alle disse særlige Interessers letsindige Samvittighedsløshed og fik sat igjennem (den 29de Februar), at der ikke maatte træffes nogen Finansforholdsregel uden hans Samtykke. Saaledes blev der igjen udstedt et Dekret og en Proklamation, hvori vel de bestaaende Skatter, som Accise, Told paa Tanke og Skat paa Luft og Lys (saaledes kaldte den revolutionære Rhetorik Dør- og Vindueskatten), bleve erklærede for uretdige, og en Reform blev lovet, men det tillige bestemt blev udtalt, at for Øjeblikket alle Forpligtelser maatte opfyldes; Nationen kunde alene ved sine lovlig valgte Repræsentanter træffe Afgjørelse om Afgifterne; altsaa maatte alle opkræves, indtil de afskaffede dem. Det satte ondt Blod, og de tankeløseste vare netop »Tankens« Mænd. Udgiverne af alle Hovedstadens Blade med Undtagelse af »Journal des débats« samlede sig Dagen efter (1ste Marts) og besluttede at gjøre Modstand: »over Pengespørgsmaal skulde vistnok Folkeforsamlingen alene træffe Bestemmelse, men »Tanken« maatte staa over Loven«. Regeringen gav naturligvis efter og afskaffede Stemplet tillige med Septemberlovene mod Pressen, Foreninger og Forsamlinger.

Finansministeren, som man slet ikke havde spurgt, var oprørt. Det var saa langt fra, at Statskassen kunde taale Eftergivelse af Skatter, at han tvært imod maatte tænke paa Midler til at forhøje Indtægterne. De sidste Aars temmelig letsindige Finansforvaltning kunde under uforstyrret indre og ydre Fred endnu været fortsat længe; men det første Stød, som rystede den offentlige Kredit, maatte have de betænkeligste Følger; den udækkede svæ-

vende Gjæld udgjorde alene en Milliard. Næppe var nu Tronen styrtet, før Indehaverne af Fordringer paa Staten trængte paa Betaling, og Sparekasserne, hos hvilke Staten havde gjort Laan, belejredes af de fattige, medens alle velhavende søgte at sælge deres Papirer, førend de faldt endnu mere; thi Paniken var almindelig, og hvad man vidste om Statskassens Stilling, skulde ikke virke beroligende: Budgettet for 1847 sluttede med et Underskud af 257 Mill., for 1848 var det beregnet til 245 Mill., og Kassebeholdningen den 25de Februar var kun ringe. Goudchaux havde Dagen før klart fremstillet den næsten haabløse Stilling for den forsamlede Regering og havde ytret, at man maaske for at overvinde den værste Fjende, Paniken, kunde betale de til den 22de Marts forfaldne Renter den 6te.

Denne Forholdsregel faldt ret i Regeringens Smag, og den forkyndte strax med de sædvanlige Trompetstød: »De forbigaaende Vanskeligheder indgøde den ingen Bekymring. — — Republikken behøvede, for at udrette store Ting, ikke de Penge, som Monarkiet slugte for at gjøre jammerlige Ting«. Uden at sige et Ord til Finansministeren traf man den omtalte Forholdsregel, hvorefter han strax indgav sin Afsked. Man besvor ham at blive paa sin Post og tilbød at inddrage de kongelige Godser for at skaffe Penge; men han afslog det og gjorde Regeringen opmærksom paa, at den ikke havde Ret til at træffe nogen endelig Bestemmelse derom. Man nøjedes da med indtil videre at stille Louis Philips Privatgodser tillige med Domænerne og Civillisten under Armand Marrast's Forvaltning, medens den republikanske Boghandler Pagnerre og Hellenisten Barthelémy St. Hilaire afløste ham i Sekretariatet. Dagen efter maatte Ministerraadet modtage den kyndige Finansmands Afsked (5te Marts). Garnier-Pagès, som aldrig havde givet sig af med Finansvæsenet, og til Gunst for hvem man havde gjenoprettet det revolutionære Mairie for

Paris, blev hans Efterfølger. Dog blev hans Generalsekretær, Buchez, ved Mairiet, som Armand Marrast overtog foruden sine andre Embeder. Efterretningen om Goudchaux's Entledigelse og hans Efterfølgers første Forholdsregel at tilbyde Sparekassernes Kreditorer 5 pCt. i Steden for 4, naar de vilde lade deres Penge ligge, rystede hvad der endnu var tilbage af Tillid, og Børsen aabnedes den 7de Marts med det store Fald af alle Værdipapirer, som vi oven for omtalte.

Imidlertid havde Timon-Cormenin den 2den Marts forelagt Regeringen et Udkast til en Valglov, som den havde krævet af ham. Det var en Gjenindførelse af den almindelige Valgret fra 1793 med direkte Afstemning og havde saaledes den dobbelte Fordel, at det var umuligt at gaa videre, saa der ikke blev noget Paaskud til Agitationer, og at det appellerede til den store Revolution. Udkastet blev antaget, og med et Pennestrøg var saaledes Valgretten fra 250,000 rige overført til 10 Millioner, af hvilke den største Del var besiddelsesløs og hverken kunde læse eller skrive. Valgloven blev bekjendtgjort den 4de Marts, Valgene fastsatte til den 9de April, Nationalforsamlingens Aabning til den 20de April. Den skulde fastsætte en Forfatning for Frankrig og bestaa af 900 »Repræsentanter«, hvilke der bevilgedes Diæter, for at Adgangen ikke længer skulde være en Forret for de rige. Afstemningen skulde være hemmelig, og alle Franskmænd over 21 Aar være valgbare. For at undgaa den lange og besværlige Inddeling af Landet i 900 Valgkredse foreslog A. Marrast at lade hvert Departement stemme paa en Liste af 8—12 Repræsentanter, og saaledes indførtes det siden til en politisk Theori ophøjede Listevalg. De maadeholdne, som Arago og Carnot, Marie og Garnier-Pagès, Dupont og Crémieux, hvis dristigste Drømme aldrig vare gaaede ud over de højestdannedes Valgberettigelse ved Siden af de højest-

beskattedes, lode alt ske, saa længe de ved saadanne Indrømmelser kunde vinde et kort Pusterum.

VI.

Alle de dybtindgribende Forholdsregler, den republikanske Regering forkyndte i de første 8 Dage af sin Tilværelse, bleve ikke blot trufne ganske uden Forberedelse, men ogsaa i den Overilelse og Uro, der endnu herskede i som uden for Stadhuset; thi den revolutionære Feber havde endnu langtfra raset ud, og til Dobbeltheden i Regeringen svarede Dobbeltheden i Hovedstadens Befolkning. Medens Borgerne meldte sig til den faste Nationalgarde for, hvis det blev nødvendigt, at kunne modsætte sig Samfundsordenens Fjender, og den bevægelige Nationalgarde under General Duviviers kloge Ledelse bestandig mere uddannede sig til en paalidelig Garde for Stadhusregeringen, hvilede Modstanderne heller ikke. Den formelige Afskaffelse af Septemberlovene, der i Virkeligheden vare traadte ud af Kraft siden den 24de Februar, havde fremkaldt Hundreder af Aviser, Flyveskrifter og Plakater, Dannelsen af lige saa mange Klubber — den 15de Marts talte man 132 saadanne — og uophørlige Folkeforsamlinger. Paa Gaderne og Pladserne, i Kirkerne og Kaffehusene tordnede extemporerede Politikere mod den nye Regering; selv Kvinderne havde deres Klubber, hvor de klagede over Mændenes Tyranni, Gymnasiasterne deres, hvor de revsede Lærernes Despoti; de landflygtige, som Louis Philips Regering havde været godmodig nok til at underholde, og som udgjorde Kjærnen ved alle Gadebevægelser, ligesom Forbryderpakket udgjorde Halen, bleve fra Dag til Dag besværligere; thi alle Nationers Flygtninge holdt nu deres Sammenkomster offentlig, lagde offentlig Planer til væbnet Indfald i deres Fødelande og søgte at tiltrodse sig Frankrigs Hjælp, medens de fra Fængslerne løsladte Forbrydere

vare ilede tilbage til deres Gjerningers gamle Skueplads. Politi gaves der saa godt som ikke, og Caussidières Montagnarder i deres blaa Bluse, med det røde Bælte og det røde Armbind indgøde trods deres gode Vilje Borgerskabet næsten lige saa stor Angest, som de Folk, mod hvem de skulde beskytte det; i alle Tilfælde vare de en højst tvivlsom Støtte for Stadhusregeringen. Det gamle Politi, navnlig den prøvede Municipalgarde, havde de nye Herskere jo selv opløst; Gensdarmeriet havde de fjærnet; Hæren var adspredt, Officererne holdt sig misfornøjede tilbage og kunde ikke glemme Ydmygelsen af 25de Februar; blandt de menige var Desertionen saa almindelig, at der i Paris næsten ingen Soldater var at se, medens alle Landeveje vrimlede af dem, der vendte hjem. Vel blev der gjort Skridt til Hærens Reorganisation: der blev dannet et Udvalg for det nationale Forsvar, hvori vel prøvede Generaler, som Oudinot, Vaillant, Lamoricière, fik Sæde, men hvis Formand og Sekretær, Fr. Arago og Charras, vare Politikere og Partimænd; thi den berømte Astronom var ikke kaldet til Marineministeriet paa Grund af sin videnskabelige Fortjeneste, Julihelten ikke bleven Oberstlieutenant paa Grund af sin militære Dygtighed; men Aragos Opposition i Kamret og Charras's Rolle i Julirevolutionen, under hvilken han som nittenaarig Polytekniker havde ført sin Klasse ned paa Gaden, havde skaffet dem deres Stillinger. Forsvarsudvalget kaldte nu strax de permitterede Folk tilbage, søgte at hverve frivillige, lod Tropper komme fra Algier, forøgede hver Bataillon med et Kompagni, og lovede inden 6 Uger at stille 247,000 Mand til Disposition, medens nu efter Bedeaus og Lamoricières Angivelser næppe 60,000 Mand vare disponible af de 382,000, der stode paa Papiret. Dog alle disse Forholdsregler gjaldt Grænsen; til Hovedstaden vovede man ikke at kalde en eneste Mand; ja selv fra Omegnen maatte Besætningerne lægges længere bort; saaledes forlangte de Regissører det, som vilde have

frit Spil i Paris til deres farlige og ophidsende Forestillinger. Hele Bevægelsen var kunstig: ikke engang hin ubevidste Exaltation til theatralsk Enthusiasme, som næsten er naturlig for det franske Temperament og i de nærmest følgende Aar var traadt i Steden for den spontane Begejstring af 1789, endnu mindre den almindelige Rus, som 1830 havde grebet hele Nationen, men bevidst Efterligning af den store Revolution, dens Former, Kostumer og Højtideligheder, ligesom dens Følelser, Tanker og Ord. I Aaret 1830 havde 1793 kun været nogle faas Religion; nu havde 18 Aars Revolutionskultus, Buchez's, Lamartines, Michelets og Louis Blancs Værker ligesom Bladene i »Reformes« Stil gjort det til alle Ynglinges Religion. Om det Had og den Hævnfølelse, som i hin Tid havde opfyldt de undertryktes og hungrendes Sind, kunde der jo ikke være Tale hos denne Ungdom, som aldrig havde kjendt Tryk og Savn, men endnu mindre om hin naive Begejstring for en Frihed og Lighed, som for længst vare vundne; men nye Idealer vare ikke dukkede op, alt indskrænkede sig fra de meniges Side til en blind Sværgen paa Ord, et barnagtigt Velbehag ved Attituder, i det højeste en feberagtig, indholdsløs ophidset Stemning, fra Ledernes Side til en forud betænkt, koldblodig Iscenesættelse af deres eget Herredømme ved Hjælp af Gadehæren.

Saaledes saae man da fra Morgen til Aften Optog med revolutionære Faner, under idelig Brølen af Marseillaisen og »les Girondins«. Utallige Deputationer strømmede uophørlig til Stadhuset, enten for at bringe Regeringen dens Hyldest eller true den og fremføre de besynderligste Klager. Snart var det Sypigerne og Vaskerkonerne, snart Opvarterne og Gaardskarlene, der optraadte; kun med Møje afholdt man Skoledisciplene fra at klage over den lange Skoletid, Barbererne fra at protestere mod, at Folk bare Skjæg. Saa kom Tyskerne, Belgierne, Polakkerne, Irlænderne og bade om Vaaben for at befri deres Fædreland

fra Tyranniet, og Regeringen modtog alle med venlige Ord, som bleve optagne meget ilde i London og St. Petersborg. De samme Spektakler gjentoge sig i hvert Kvarter af den store Stad; hver Aften droge larmende Skarer gjennem Gaderne under Raabet: »Ud med Lamperne, ud med Lamperne!« og tvang Borgerne til at oplyse deres Huse for saa igjen at tiltrodse sig Illuminationens Slukning med nye Raab. Ofte troede Regeringen at burde deltage i den Slags Demonstrationer og selv at sætte de theatralske Optrin, som Folket fandt saa stort Behag i, i Scene. Saaledes førte Armand Marrast den 2den Marts en Skare Nationalgardister, til hvilke der snart sluttede sig Tusender af Blusemænd, til Saint Mandé Kirkegaarden for at hylde sin fordums Chefredaktør Armand Carrels Minde. Indtrykket af denne Scene forhøjedes, da Emile de Girardin, hvis Kugle for tolv Aar siden havde gjort Ende paa Carrels Liv, traadte hen til sit Offers Grav, talte for Afskaffelsen af Tvekamp og til sidst kastede sig i Armene paa sin Modstander Armand Marrast. To Dage efter (den 4de Marts) foretoges Bisættelsen af »Februarofrene«, som man havde indbalsameret til denne Højtidelighed. Efter Sørgegudstjenesten i Madeleinekirken, hvor fra den 22de Februar det første Signal til Opstanden var givet, fulgte det højtidelige Tog til Bastillepladsen: Udvalg af alle Slags Korporationer, Statsmyndigheder, Nationalgardister til Fods og til Hest, Gejstlighed, Skoler, Sangforeninger, »Julikæmperne«, de »politiske Ofre«, som en Indskrift paa deres Vogn betegnede de løsladte Journalister og Medlemmer af hemmelige Foreninger, Sansculotternes Korps, en Statue af den med den frygiske Hue smykkede Republik paa en taarnhøj Vogn, der blev trukket af 8 Skimler, endelig 12 Liktorer med Fasces droge foran Ligvognen, om hvilken Ministrene og de saarede havde samlet sig. Tre Timer varede det, forend hele Toget havde samlet sig om Julisøjlen, under hvilken

»Februarofrene« skulde begraves ved Siden af de i Juli faldne. Kranse, Sange, Taler og Taarer fattedes naturligvis ikke: alt syntes kun at aande Enighed og Broderlighed.

I Virkeligheden vare de fleste Barrikader endnu ikke skaffede af Vejen efter 14 Dage, og ingen vovede at tænke paa en Gjenoprettelse af Acciseboderne. Endnu færdedes i Tuilerierne de ubudne Gjæster, som siden den 24de Februar fejrede deres Orgier der, og først den 6te Marts lykkedes det Caussidières Montagnarder at faa det drukne Pak ud under Løfte om ikke at undersøge deres Lommer og i deres Sted at anbringe de saarede i Slottets gyldne Sale; dog bleve endnu omtrent 150 væbnede Mænd af Folket tilbage, indtil endelig Nationalgardens Generalstab under General Courtais indrettede sig der.

For det meste vidste Folk selv næppe, i hvis Tjeneste de stode, og i hvis Interesse man søgte at holde deres Ophidselse vaagen. De gamle Hoveder for de hemmelige Selskaber, som vare gaaede tomhændede bort fra Embedsfordelingen, navnlig Blanqui, havde snart igjen forstaaet at rive Tøjlerne til sig. Selv Barbès, som man dog havde gjort til Guvernør over Luxembourg-Palaiet, hørte ikke op med at konspirere. Blanqui havde opslaaet sit Hovedkvarter i Konservatoriet og dér indrettet en tredje Modregering mod Stadhuset, som rigtignok ogsaa forligtes daarlig med Politipræfekturet og Luxembourg. De fleste af hine Deputationer, som belejrede Stadhuset fra Morgen til Aften, udgik fra ham. Hans Folk var det, som fik truet Lamartine og Dupont til at sætte Guizot under Anklage. Den 7de Marts mødte han endog selv i Spidsen for et uendeligt Tog og fordrede alle Dommeres øjeblikkelige Afsættelse, Fjærnelsen af de sidste Tropper fra Omegnen, fremfor alt Udsættelse af Valgene. Dermed berørte han Livsspørgsmaalet, af hvis Besvarelse i Virkeligheden alt afhang; thi at Frankrig, naar det kom til Orde, vilde

gjøre Ende paa Uvæsenet i Paris, derom kunde ingen, mindst Blanqui, være i Tvivl. Herrerne i Stadhuset vare ikke i Stand dertil: »Folket,« sagde senere en af dem, »var mere Herre over Regeringen, end Regeringen var Herre over Folket«.

VII.

De mest afgjorte Tilhængere af den republikanske Statsform vare ogsaa de, som mindst skuffede sig med Hensyn til de Følelser af Mistro og Frygt, den indgød Nationen. Ingen var derfor ivrigere bestræbt for at omgaa eller opsætte Nationens Udtalelse end Ledru-Rollin og Louis Blanc indenfor Regeringen, Blanqui, Barbès og deres Fæller udenfor samme. Medens de maadeholdne Republikanere levede i den Tro, at det vilde være tilstrækkeligt i Virkeligheden at gjenoprette Fristaten for at forsone Nationen med det, der nu engang var sket — og alle Myndigheders og saa mange uafhængiges Tiltrædelseserklæring syntes at bekræfte denne deres Overbevisning —, havde den lille Gruppe af revolutionære Republikanere altid været af den Mening, at den Statsform, de ønskede at indføre, maatte paatvinges Nationen, som saa bag efter skulde opdrages til den. Allerede efter at det sidste Forsøg paa at omstyrte Monarkiet i Maj 1839 var slaaet fejl, havde Flygtningekomiteen i London udkastet det Program, man skulde følge ved en tilkommende heldigere Opstand. Derefter skulde en provisorisk Regering af revolutionære Fremskridtsmænd udvælges, ikke af Folket, men af selve Opstandens Ophavsmænd. Denne Regering skulde strax udraabe Republikken, »sikre Arbejderne deres Livsophold ved selv at opkaste sig til den første Fabrikant og indrette Arbejdshuse, som man kunde kalde Nationalværksteder, men fremfor alt selv udkaste den nye republikanske Forfatning, aftale

den med Klubberne for vel at forberede de tilkommende Konventsmedlemmers Valg og forud at sikre sig, at den Forfatning, som dette Konvent skulde vedtage, kom til at svare til Tidens Tanker og Fordringer«.

Med vel beraad Hu havde Ledru-Rollin, hvis Ærgjerrighed, som han selv sagde, gik ud paa at virkeliggjøre »Rædselsherredømmet uden Guillotinen«, overtaget Indenrigsministeriet, som gav ham Midler i Hænde til at handle i Overensstemmelse med dette Program, d. v. s. forberede Valgene og indrette Klubber i Provinserne, som skulde lede dem. Det første, han gjorde, var at afsætte alle Præfekter og sætte Folk af sit Parti i deres Sted. Disse »Regeringskommissærer«, som han kaldte dem med det revolutionære Navn fra 1793, bleve udnævnte aldeles »uden Valg«; man tog de første de bedste dertil. Da Partiet hidtil næsten udelukkende havde bestaaet af Litterater og sammensvorne af Haandværk, kunde Ministeren selv med den bedste Vilje ikke sende Mænd med politisk eller administrativ Erfaring; hans Valg maatte falde paa Bladskrivere og Medlemmer af de hemmelige Selskaber, som naturligvis ikke kunde vække Befolkningens Tillid til den nye Regering. Vistnok blev der ogsaa udsendt nogle Ikke-Republikanere, naar de under Louis Philip havde hørt til Oppositionen; men det var sjældne Undtagelser. De Departementer, som fik videnskabelig dannede Advokater og Læger, som Jules Grévy eller Victor Lefranc, som Trélat og Guépin, eller Sønner af bekjendte Mænd, som Emmanuel Arago og den unge Emile Ollivier, kunde prise sig lykkelige. I Lille herskede Ch. Delescluze, i Bourges Felix Pyat, i Lyon og St. Etienne Martin Bernard, hvis Navne allerede den Gang havde opnaaet en lidet misundelsesværdig Berømthed i Sammensværgelsernes, Opstandenes og de politiske Forbrydelsers Historie, og senere ere blevne indskrevne med blodige Bogstaver i Historiens Aarbøger. Endnu værre var Valget af visse Frihedshelte, hvis Privat-

liv ikke var pletfrit: saaledes erfarede man, at en af Kommissærerne var en løsladt Straffefange, der stod under Politiets Opsyn, medens en anden endnu i samme Aar blev dømt til Tvangsarbejde. De allerfleste vare udygtige og støttede sig paa den lille Skare Provinsrepublikanere, og den ængstelige Mistillid, disse indgøde Befolkningens Masse saa vel som de dannede og besiddende Klasser, var saa meget større, som det republikanske Parti, der siden har erhvervet sig mange Tilhængere i den rolige Middelstand, den Gang endnu saa godt som ingen Partigængere havde vundet i Borgerstanden. De nye Prokonsulers Hovedforretning bestod i »Municipaliteternes Organisation«, d. v. s. Opløsningen af Menighedsraadene og deres Nydannelse af »paalidelige« Folk, ligesom i Indretningen af Valgkomitéer og republikanske Klubber, som skulde træde i et Slags Filialforhold til dem i Hovedstaden, ligesom Døtreselskaberne af 1793 til det store Moderselskab i Jakobinerklosteret: alt med Hensyn til Valgene, thi af disse afhang jo den af Parises Pøbel indsatte Landsregerings Tilværelse.

En hemmelig Rundskrivelse af 8de Marts anbefalede Kommissærerne at besætte alle Embeder med Republikanere fra forhen, ikke fra bag efter (hommes de la veille et non du lendemain). Den var forfattet af Jules Favre, hin veltalende og forholdsvis maadeholdne Forsvarer for Lyoner Oprørerne fra April 1834, hvem Ledru-Rollin havde valgt til sin Understatssekretær. Endnu mere afgjort var en anden Rundskrivelse af 11te Marts, hvori Ministeren ligefrem forsikrede Kommissærerne, at »deres Fuldmagt var uindskrænket«. Selv uafsættelige Statsembedsmænd kunde de suspendere for en Tid. »Valgene,« siger han, »ere eders Hovedanliggende. Forsamlingen maa være besjælet af revolutionær Aand. I maa lede Landet; thi det er endnu ikke opdraget.« Denne Skrivelse blev aftrykt i den nye »Bulletin for Republikken«, som Indenrigsministeren sendte omkring til alle Kommuner. Mest forskrækkede

vare Ledru-Rollins Kolleger, som først erfarede, hvad der var sket, ved Politiets Beretninger om det Indtryk, Rundskrivelsen havde gjort i Middelstanden og Finansverdenen. Det kom til et stormende Optrin i Stadhuset: Lamartine erklærede lydelig, at han ikke havde nogen Del i saadanne Kundgjørelser, og truede med at træde ud af Regeringen, hvis Cirkulæret ikke blev tilbagekaldt; Ministrenes Flertal sluttede sig til ham.

Kun Louis Blanc, Flocon og Albert holdt med Ledru-Rollin; Louis Blanc mente endog, at Valgene burde udsættes et Aar, for at Regeringen imidlertid med diktatorisk Magt kunde udføre de nødvendigste Reformer og bearbejde Folkets Aand før Konventets Sammenkaldelse. Det kom som sædvanlig til et Kompromis: Spørgsmaalet om Valgenes Udsættelse blev for Øjeblikket uafgjort, medens man blev enig om ved Lejlighed at tilbagekalde eller i det mindste formilde den betænkelige Rundskrivelse. Virkelig erklærede ogsaa allerede Dagen efter et af Lamartine forfattet aabent Brev fra hele Regeringen, at den ikke vilde beholde Magten en eneste Dag længere end nødvendigt. »Vi tælle Dagene,« hedder det, »og ere utaalmodige efter at lægge Republikken i Nationens Hænder. De gamle Partier ere i 3 Dage blevne et Hundredaar gamle. Republikken vil vinde dem, naar den er retfærdig imod dem. Skaf kun Sikkerhed, Frihed, Agtelse for alle; giv de andre den Uafhængighed, som I selv gjøre Fordring paa.« Det var velklingende Ord; men hvem troede dem? og hvem handlede i deres Aand? I alle Tilfælde ikke Kommissærerne, som kun adløde deres umiddelbare foresatte, Indenrigsministeren, og hans Instruktioner, der løde ganske anderledes. Og hvad skulde Folk tænke, naar allerede den 15de Marts »Republikkens Bulletin« bragte et Manifest fra et Udvalg, som Ministeren derved gjorde til sit, og hvori det hed: »Borgere! Vi fordre Opsættelse af Valgene i Nationalgarden ligesom til den konstituerende Forsamling. — — Hvis de finde Sted nu,

ville de faa et reaktionært Udfald. Paa Landet tilhører al Indflydelse Aristokraterne. — — Betænker, at Modstandernes Triumf betyder Borgerkrig! Paris, Frankrigs Hjærne og Hjærte, vil ikke vige tilbage. Lad Landet først blive republikansk! Valgenes Opsættelse! Det er Pariser-Folkets Raab.«

Aldrig var Provinsernes Bevægelse mod Paris heftigere og mere afgjort end efter disse Kundgjørelser, og i selve Hovedstaden begyndte Middelstanden ogsaa at rejse sig fra sin Panik. Tidens behændigste Journalist, Emile de Girardin, stillede sit indflydelsesrige Blad »la Presse« til Ordenspartiets Raadighed; et nyt Blad med det betegnende Navn »Nationalforsamlingen« (første Nummer den 1ste Marts) gav med lige saa meget Talent som Mod Borgerstandens Anskuelser et Udtryk; der dannede sig en Klub »for Valgenes Frihed« (den 13de Marts) af Medlemmer af det legitimistiske Parti, den forrige dynastiske Opposition og Højre Centrum, og en Deputation fra denne Forening tilbød Lamartine sin Understøttelse. Tillige begyndte Nationalgarden, d. v. s. den organiserede Middelstand, at røre sig og forlangte Troppernes Tilbagekaldelse, da Tjenesten var for besværlig for dem alene. Den Morgen (den 16de Marts), da de heftige Optrin, som Ledru-Rollins Rundskrivelse havde givet Anledning til, forefaldt i Stadhuset, forsamlede henved 30,000 Nationalgardister sig for uvæbnede at drage til Grèvepladsen, efter Foregivende for at forlange Bibeholdelsen af Bjørneskindshuen for deres Elitekompagnier (Grenadererne), men i Virkeligheden for at vise Regeringens maadeholdne Flertal, at den kunde byde over en organiseret Hær. Dog deres egen Overanfører, General Courtais, behandlede dem som Oprørere, og snart blandede Folkemassen sig imellem de vaabenløse Borgersoldater, overvældede dem ved deres Mængde og nødte dem til Tilbagetog; de faa, der trængte frem til Stadhuset, bleve

tilretteviste af Garnier-Pagès og Arago: deres Demonstration kunde let faa slemme Følger.

Den blev da ogsaa et Paaskud for Modpartiet til at udfolde sin Magt. Endnu samme Aften gave Medlemmerne af Mindretallet deres Vink, Ledru-Rollin i Politipræfekturet, Louis Blanc i Luxembourg, medens Blanqui og Barbès gave Ordrer til Klubberne. Kl. 9 om Morgenen (17de Marts) var saaledes hele Folkehæren, med Undtagelse af Nationalværkstederne, samlet paa Revolutionspladsen, som man havde døbt Concordepladsen (Ludvig den 15des Plads) efter Exemplet fra 1793. Fanerne udfoldedes, og under Afsyngning af Marseillaisen og »Ça ira« drog det umaadelige Tog paa næsten 150,000 Mennesker til Grèvepladsen. »Det er vor 20de Juni,« raabte Lamartine, »den 10de Avgust vil ikke udeblive«; men han vovede lige saa lidt som fordum Ludvig XVI at forebygge denne 10de Avgust ved en bestemt Holdning. Buchez, den katholske Republikaner, som ved sit Værk om Revolutionen havde bidraget saa meget til at gjenopvække Revolutionskultus'en, og som under Marrast stod i Spidsen for Stadens Styrelse, foreslog ham kun at indlade Førerne og saa uden videre at arrestere dem. Lamartine gik ikke ind paa hans Forslag, og Blanqui, Barbès, Cabet, Raspail o. a. kunde uhindrede forelægge Regeringen »Folkets« Fordringer: fuldstændig Fjærnelse af Tropperne, Opsættelse af Officersvalgene til Nationalgarden til den 5te April og af de almindelige Valg til den 31te Maj. Ordførernes trodsige og bydende Tone viste endog Louis Blanc og Ledru-Rollin, at de allerede vare overfløjede, og de sluttede sig derfor til deres Kolleger mod de Folkemænd, som de selv havde sluppet løs, men som nu havde faaet andre Høvdinger.

»Du er altsaa ogsaa en Forræder,« raabte en af de indladte til Louis Blanc, da denne overtog Forsvaret for Regeringen og dens Frihed. Det lykkedes dog at faa bevilget en Frist, i hvilken Regeringen skulde raadslaa for

saa at meddele det uden for samlede Folk Resultatet. De indladte Førere vendte tilbage til deres Skarer, som ventede paa Pladsen. Et stort Bord blev opstillet, ved hvilket Regeringen tog Plads. Om dem opstillede Barbès og Etienne Arago, der hørte til Ledru-Rollins og »Reformes« Parti, til Beskyttelse for Ministrene paalidelige Mænd af deres Klubber; thi de frygtede for, at Blanqui vilde forsøge en Overrumpling. Ministrene indsaa, for hvilke Farer de vare udsatte, og da de kom ned, styrtede virkelig en Partigænger af Blanquis Folk sig med blank Klinge mod A. Marrast, medens en anden greb Garnier-Pagès i Kraven. Det lykkedes dem begge at slippe ud af de rasendes Hænder, og de bestege med de øvrige Regeringsmedlemmer en Estrade, hvor fra Louis Blanc talte og søgte at berolige Folket ved Løfter og Smigrerier. Hans Popularitet og Folkets Uvidenhed om, hvad der var forefaldet der inde mellem ham og Blanqui, skaffede ham en let Triumf. Flertallet af Arbejderne var netop kommen for at beskytte ham og Ledru-Rollin mod det maadeholdne Flertal, og kun Blanqui, Cabet og Raspail havde tænkt paa at benytte Lejligheden til selv at bemægtige sig Styrelsen. Jublende drog den umaadelige Menneskemasse igjen bort i et ordnet Tog. Derpaa ilede Ministrene til et hemmeligt Møde, hvori Flertallet for største Delen gav efter; thi det havde erfaret, hvor Magten var. Nationalgardens Valg bleve opsatte til den 5te April, og en Proklamation til Folket blev udstedt, hvori Arbejderne bleve roste for deres Maadehold. »Borgere! Regeringen takker eder for den imponerende Demonstration, hvis herlige Skuespil I have givet. — — Den har set sin Magt stadfæstet af 200,000 Borgere. — — I have vist lige saa megen Storhed i denne saa vel ordnede Demonstration som Mod paa Barrikaderne.« Dagen efter begav Regeringen sig højtidelig til Luxembourg for at takke Arbejdernes udvalgte. Derpaa opsatte den de almindelige Valg, dog kun til den 23de April.

Ledru-Rollin og Louis Blanc havde naaet deres Maal: de vare fra nu af Herrer over Regeringen, og den øjeblikkelige Fare for selv at blive overfløjede af de endnu videre gaaende Revolutionsmænd var fjærnet. Caussidières endelige Udnævnelse til Politipræfekt var Lønnen for hans Bistand mod Højre og Venstre. »Regeringens Flertal,« tilstod Lamartine selv, »hyklede Tilfredshed og Taknemmelighed; men den saae vel, at det havde lidt et Nederlag, og at de, som kaldte sig dets Støtter, i Virkeligheden vare dets Tyranner. Thi Folkehæren tyngede paa alles Sind og sagde alle Øjne, at Paris var i Proletariernes Hænder.« Og Sejrherrerne af 17de Marts vidste vel, at det maadeholdne Flertal i Regeringen var knækket: »Vel var der endnu 7 Stemmer paa den ene, kun 4 paa den anden Side, men bag ved de fire viste Erindringen om den 17de Marts altid en femte Stemme, Folkets.« Snart indfandt der sig ogsaa Overløbere, først Crémieux, dernæst Lamartine selv. Garnier-Pagès vedblev at være usikker; kun Arago, Marrast, Marie bleve Ordenens Sag tro.

Tyskland i det nittende Aarhundrede.

VII.

Kongressen i Aachen. — Frankrigs Rømning. — Frankrigs Indtrædelse i Stormagternes Raad. — Kvadrupelalliancens hemmelige Fornyelse. — Alliancens Diktatur i Evropa. — Katterkronen. — Saarflodens Departement. — Kniphausen. — Stourdzas Skrift om de tyske Universiteter. — Metternichs Advarsler mod den preussiske Forfatning.

Forhandlingerne paa Kongressen skulde vel ikke forløbe ganske uden Kampe; men dog vare Meningsforskjellighederne aldrig stærke eller farlige, da alle Magter i lige høj Grad frygtede et nyt Udbrud af Revolutionens Krater i Frankrig. Vel havde Czaren trods den trufne Aftale egenmægtig kaldet Pozzo di Borgo til Aachen; men Metternich mærkede snart, at Alexander ingenlunde delte sin Sendemands franske Sindelag. Kejseren betragtede Frankrigs indre Tilstande med tung Bekymring og lod sig ikke omvende ved Richelieus Forsikringer; trods al sin Velvilje mod Bourbonnerne vilde han dog ikke fuldstændig opgive de fire Magters Forbund, hvis Spids var rettet mod Revolutionen i Frankrig. Bevarelsen af Freden, Ordenen, de

kristelige Sæder og, om nødigt gjordes, fælles Kamp mod Revolutionens Hydra — det var hans Program, som han til Metternichs Lettelse atter og atter udviklede i salvelsesfulde Taler. Tilmed tog Pozzo ikke Del i de diplomatiske Møder. De fuldmægtige Underhandlere vare Castlereagh og Wellington, Metternich, Hardenberg og Bernstorff*),

*) Bernstorff var en Søn af den berømte danske Minister Andreas Peter Bernstorff, men besad hverken Faderens eller Grandonkelen, Johan Hartvigs, Dygtighed eller Lykke; han havde ikke kunnet forebygge Englændernes Røvertog 1807 til Kjøbenhavn, og senere, da han var traadt ud af Udenrigsministeriet og bleven Gesandt, havde han heller ikke kunnet skaffe sin af alle Stormagter prisgivne Monark nogen bedre Lod paa Wienerkongressen. Trods disse Uheld gjaldt han for en modig og klog Diplomat og for en Mand af Ære. Han havde i længere Tid været dansk Sendemand i Berlin, og paa Storkansleren Hardenbergs Forslag tilbød den preussiske Konge ham i Løbet af Sommeren 1818 at overtage Ledelsen af det preussiske Udenrigsministerium, hvad der ganske vist kom Bernstorff højst overraskende; men efter at have indhentet Frederik VI.'s Tilladelse gik han dog ind herpaa, og den 16de September — altsaa næppe 14 Dage før Aachenerkongressen — paafulgte Udnævnelsen. I sin personlige Omgang lagde Bernstorff en værdig, men dog behagelig Optræden for Dagen, som det faldt i Kong Frederik Vilhelms Smag; han havde et vindende Væsen, som udgik fra et ædelt Hjærte. I den smukke Have ved hans Embedsbolig i Wilhelmsstrasze samlede han ved Sommertider en munter Kreds af aandrige Mennesker omkring sig. Ministeren var ved sine Onkler, Greverne Stolberg, tidlig bleven indført i Litteraturen, havde selv et behageligt poetisk Talent og viste sig i Kunst og Videnskab som en fin Kjender; men af den fødte Statsmands djærve Ærgjerrighed og rastløse Virksomhed ejede han kun en ringe Part.

Med Bernstorff begyndte en ny Generation i det preussiske Diplomati. I Steden for hine kjærnesunde, arbejdshærdede Politikere, som engang med Liv og Sjæl tjente den store Kurfyrste og den store Konge, optraadte nu i den slappe Fredstid mere og mere hyppig hine aandrige, elskværdige, litterære Dilettanter, for hvem Staten ikke var ét og alt. Allerede ved Tiltrædelsen af sit nye Embede følte

Kapodistrias og Nesselrode. Protokollen blev ført af Gentz, der svømmede i et Hav af Henrykkelse og ikke kunde finde Ord nok til for sin Ven Pilat at skildre den glædelige Forandring i Czarens Opfattelse eller Kabinetternes mønsterværdige Endrægtighed og den rige Ros, man ydede hans Pen, og de 6000 Dukater, der tilfløde hans bundløse Lomme. Den franske Sendemand Richelieu mødte foreløbig kun i enkelte Forsamlinger og efter særlig Indbydelse.

Angaaende Frankrigs Rømning kom man allerede til

Grev Bernstorff sig træt og udslidt, skjønt han endnu ikke havde naaet sit halvtredsindstyvende Aar, og snart efter blev han saa stærkt hjemsøgt af den adelige Standssygdom, Podagraen, at han næppe havde en eneste, fuldstændig rask Dag. Til Preussens indre Tilstande havde han foreløbig kun et saa stort Kjendskab, som en fremmed Diplomat formaar at tilegne sig, og til alt Uheld havde han allerede længe vænnet sig til navnlig at lade Ancillon belære sig om den tyske Politik. Det gaadefulde Helgenskin, der omsvævede denne lærde Hofmand, blændede endnu fuldstændig den nye Minister, og Badens Sendemand, General Stockhorn, var sikkert paa det rette Spor, naar han meldte sit Hof, at Ancillon og Wittgenstein (Ministeren for det kongelige Hus) i Fællesskab havde bevirket Bernstorffs Udnævnelse. Bernstorffs Brevvexling med Ancillon er for største Delen bevaret og viser tydelig, at den nye Minister endnu et helt Aar med troende Andagt lyttede til sin skrivesalige Mentors Lærdomme. Først da det var for sent, først mod Slutningen af Aaret 1819 havde Bernstorff fundet sig til rette i de tyske Anliggender og lært at se med egne Øjne; fra nu af fjærnede han sig Skridt for Skridt fra Mesterens reaktionære Doktriner og viste, at han i Temperament og Sindelag hørte til de maadeholdne konservative; men i hine kritiske halvandet Aar, der hidførte et Omslag i Forbundspolitikken, var Bernstorff en Fælle af Ancillon. Bernstorffs Udnævnelse var saaledes en Sejr for det reaktionære Parti; uden at han selv anede det, fremmede han de Mænds Planer, som hemmelig tragtede efter at forpurre Statskanslerens konstitutionelle Planer, og for en Stund gik hele det preussiske Forfatningsarbejde i Staa.

Enighed paa Kongressens tredje Dag (1ste Oktbr.), og allerede den 9de Oktober afsluttedes der med Richelieu en Overenskomst, i Følge hvilken Besætningshærens Afmarche skulde tage sin Begyndelse den 30te November. »Jeg har levet længe nok, siden jeg har set Frankrig frit,« skrev Kong Ludvig taknemmelig til sin Minister. Til Udbetalingen af de resterende Krigsomkostninger — 265 Millioner Francs — fastsatte man Tuilerierne en Frist paa ni Maaneder; forgjæves havde Hardenberg fordret en øjeblikkelig Betaling, da det fuldstændig udtømte Preussen næppe kunde vente længere og stadig maatte sælge de forfaldne franske Obligationer, saa snart de indløb, til ugunstige Kurser. De tre andre Magter forkastede dette Forslag, da man ikke vilde ægge den offentlige Mening i Frankrig, og Bourbonnerne havde virkelig ogsaa vanskelig kunnet fyldestgjøre de franske Fordringer. De tvende nye Laan, tilsammen paa 120 Millioner, som Frankrig rejste for at afdrage de første Renter af sin Gjæld, vakte en panisk Skræk i Forretningsverdenen, og endnu medens Kongressen var samlet, udbrød der først i Paris, senere i Amsterdam en saa betænkelig Pengekrise, at Magterne paa Richelieus Bønner og ved Wellingtons Mellemkomst endnu tvende Gange bevilgede en Forlængelse af Betalingsfristen — sidste Gang til Juni 1820. Begge Gange rejste Preussen forgjæves Modstand.

Vanskeligere stillede Sagerne sig ved Forhandlingerne om Frankrigs fremtidige Stilling til de fire Magter. Richelieu ønskede kort og godt sit Lands Optagelse i de fire Magters Forbund, saaledes at det evropæiske Pentarchi, som det faktisk havde existeret i de tre Aartier før Revolutionen, nu blev fornyet som en retlig anerkjendt Ordning; han forsikrede gjentagne Gange, at Frankrig kun kunde anse Kvadrupelalliancens fortsatte Bestaaen som en Beskæmmelse, og at dette Forhold vilde hidføre Krigen eller Revolutionen. En Tid lang saae det ud til, at Rusland

vilde imødekomme disse Ønsker; i fortrolige Samtaler kaldte Kapodistrias Kvadrupelalliancen en Bonaparte med fire Hoveder, hvis Tyranni maatte brydes. Den 8de Oktober overleverede de russiske Underhandlere en Memoire, der efter Bernstorffs træffende Dom i Bredde, Uklarhed og Svulst overgik alt, hvad der nogen Sinde var kommet fra St. Petersborg; Skrivelsen fejrede i et apokalyptisk Sprog det nye, af Forsynet selv grundlagte Fredssystem, der ligesom Sandheden aldrig igjen kunde tabe sin Magt, naar det engang var erkjendt og indgravet i Menneskenes Hjærter; derpaa fordrede Memoiren Frankrigs Indtrædelse i det firdobbelte Forbund, der »kun var Midtpunktet i det almindelige Forbund eller det evropæiske System«. Ved Siden heraf fandtes imidlertid truende, ja fjendtlige Ytringer mod Frankrig; naar denne Magt nogen Sinde atter hjemfaldt til Revolutionen, udskilte det sig selv frivillig af det almindelige Forbund.

Dette sælsomme Dokument gav et nøjagtigt Billede paa de modsigende Ønsker, som beherskede Czarens bevægelige Aand siden det store Omslag i den sidste Sommer: Den hellige Alliances Skaber vilde tydelig nok gjærne blive det anerkjendte Overhoved for et almindeligt, evropæisk Forbund, men han vilde dog heller ikke ganske give Slip paa det prøvede, firdobbelte Forbund, som holdt Revolutionens Magter i Skak. Lige over for denne russiske Tankegang vare Evropas tvende, strængt konservative Magter, Østerrige og England, fremfor alt betænkte paa at opretholde det bestaaende, Kvadrupelalliancen, maaske med Frankrigs lejlighedsvise Tilkaldelse; Metternich og Castlereagh kunde ikke opgive deres Mistillid til Ruslands Ærgjerrighed eller deres Frygt for enhver Forandring. Derhos var Lord Liverpool bange for heftige Kampe med Whiggerne, i Fald hans Embedsbrødre undertegnede en ligefrem Traktat, og skjulte sin Angest bag den højtravende Formaning: »De allierede maa ikke forglemme, at den al-

mindelige og evropæisk Drøftelse af disse Spørgsmaal vil finde Sted i det engelske Parlament.« I hans eget Kabinet løftede sig allerede en Stemme til Modsigelse; Ministeriets yngste Medlem, Georg Canning, repræsenterede allerede den Anskuelse, at Øriget skulde holde sig borte fra Fastlandets Anliggender, saa vidt de ikke berørte den engelske Handel. Preussen stod mellem begge Partier og søgte at tilvejebringe en Overenskomst, hvis Betingelser i Virkeligheden laa nær for Haanden. Det firdobbelte Forbund bestod utvivlsomt endnu med retsligt Grundlag; at ophæve det var endnu ikke tilraadeligt, da Frankrigs Tilstande vakte saa ringe Tillid, og der i Kongeriget Nederlandene allerede var udbrudt en Strid mellem Norden og Syden, som bebudede Opløsningen af denne kunstige Statsdannelse. Omvendt kunde man billigvis ikke nægte Tuilerierhoffet at deltage i Raadslagningen mellem de evropæiske Magter, da det jo havde opfyldt alle Fredsbetingelserne. Gaves der da intet Middel til at naa begge Formaal, baade at optage Frankrig i den evropæiske Koncert og dog samtidig paa ny at befæste de fire Magters Forbund?

Preussens Mægling var rettet paa dette dobbelte Øjemed, og allerede efter nogle Dages Forløb havde de tvende Partier nærmet sig hverandre. Den 14de Oktober foreslog Kapodistrias i en ny Memoire: Det firdobbelte Forbund skulde atter bekræftes ved en hemmelig Protokol mellem de fire Magter, og man skulde i Enkelthederne træffe Aftaler om Rustninger til en mulig Krig mod Frankrig; derpaa skulde Frankrig indbydes til at slutte sig til Magternes Union, og den fuldbyrdede Tilslutning skulde endelig meldes Evropas øvrige Stater som et Bevis paa »Enighed, broderligt og kristeligt Venskab« mellem Monarkerne. Hermed vare Grundtrækkene for en Forstaaelse allerede angivne; men imidlertid gik Forhandlingerne for nogle Dage i Staa, da Czaren og Preusserkongen paa Richelieus indstændige Anmodning gjorde en Afstikker til Paris; den aldrende Bour-

bon vilde vise sin Nation, at de allierede betragtede ham som en fuldkommen jævnbyrdig Forbundsfælle. Undervejs holdt man en Revue over det preussiske Besætningskorps paa det samme Terrain, som den sorte Ørn skulde gjense efter halvtredsindstyve Aars Forløb. I Tuilerierne lagde Czaren atter sit Skuespillertalent for Dagen; han opholdt sig her kun en Dag, og saa snart hans preussiske Ven var kjørt til Theatret, havde han en lang, højtidelig Samtale med Kong Ludvig og sparede hverken paa pathetiske Ord eller beskyttende Velvilje; men bindende Løfter gav han ikke, og da han den 31te Oktober vendte tilbage til Aachen, fandt han Statsmændene i en Stemning, der ikke lovede Frankrig noget godt.

De udfyldende Valg til de franske Kamre vare nemlig nylig gaaede for sig og havde ikke bragt en eneste Ultraroyalist ind i Forsamlingen; tværtimod, selv i det legitimistiske Partis faste Borge, Bretagne og Vendée, var der valgt deciderede Demokrater, som Lafayette og Manuel; hertil kom nu de foruroligende Efterretninger fra Pariserbørsen. Frankrigs Fremtid syntes usikrere end nogen Sinde, og med Eftertryk fremhævede Metternich i en Memoire af 1ste November, at dette Land endnu ikke befandt sig i samme Stilling som de øvrige Magter. Ingen vilde true det rolige og konstitutionelle Frankrig; men denne Stat var fremgaaet af en Revolution og sønderreven af Partier; mellem de fire Magter bestod der en Forpligtelse til at iagttage, om det igjen skulde hjemfalde til revolutionære Trækninger, »en Forpligtelse, som ikke bestaar mod nogen anden Stat«, derfor kunde Frankrig ikke indtræde i noget formeligt Forbund, da der tilmed ikke fandtes nogen casus foederis; men det kunde kun opfordres til at deltage i de fire Magters Raadslagninger. Denne Anskuelse trængte igjennem, skjønt Rusland rejste nogle Indvendinger, mere dog mod Formen end mod Realiteten, og herpaa blev den »allerkristeligste Konge« ved en smigrende

Note (4de Novbr.) fra de fire Magter til Richelieu indbudt til fremtidig at deltage i Raadslagningerne med dem. Den 12te udviklede den franske Minister i en Svarnote sin Konges levende Taknemmelighed for dette nye Bevis paa Tillid og Venskab og lovede, at Frankrig vilde slutte sig til Magternes Union med »sin vante Ærlighed.«

Den 15de undertegnede derpaa de fem Magter en Protokol, hvori de højtidelig udtalte Frankrigs Tilslutning til det almindelige Fredssystem og samtidig forpligtede sig til fra Tid til anden, efter nærmere Aftale, at afholde personlige Sammenkomster til nærmere Drøftelse af deres Anliggender; skulde paa disse Sammenkomster andre Magters Interesser komme til Forhandling, vilde dette kun ske efter udtrykkelig Opfordring og under paagjældende Magters Medvirkning. Denne Protokol blev meddelt alle evropæiske Hoffer tillige med en Deklaration (af 15de Novbr.), der er et Mesterværk af Gentz's Stil, men hvis tarvelige Indhold dog kun til Nød dækkes bag den glimrende Form. »Øjemedet for denne Forbindelse,« hedder det, »er lige saa velgjørende som stort. I sin faste og rolige Gang tilstræber den kun Fredens Opretholdelse og en Garanti for alle de Forhandlinger, hvorved Freden er bleven indgaaet og bekræftet. Suverænerne erkjende højtidelig, at deres Pligt mod Gud og mod de Folkeslag, de beherske, byder dem at give, saa vidt det staar til dem, et Bevis paa Retfærdighed, Endrægtighed og Maadehold.«

Saaledes var Frankrig da tilsyneladende optaget i de fire Magters Forbund, og den vakre Richelieu, hvis ridderlige Holdning vakte almindeligt Bifald paa Kongressen, havde den Tilfredsstillelse, at den uvidende Presse overøste ham med Ros, fordi han ikke blot havde befriet Frankrigs Jordbund, men ogsaa fornyet det evropæiske Pentarchi. I Virkeligheden havde Frankrig imidlertid ikke høstet andet end et temmelig værdiløst Bevis paa diplomatisk Høflighed. Bourbonnerne kunde fremtidig gjøre Regning paa, at deres

Sendemænd vilde blive indbudte til de fire Magters Sammenkomster, men et Forlig var ikke sluttet. Navnet »det femdobbelte Forbund« havde man forsætlig undgaaet. Derimod samledes de fire Magters Repræsentanter den selv samme 15de November, de havde udsendt Deklarationen til de evropæiske Hoffer, i et fortroligt Møde og erklærede i en hemmelig Protokol, at deres i Chaumont afsluttede og i Paris paa ubestemt Tid fornyede Forbund endnu bestod uforandret; kun skulde Kvadrupelalliancens fortsatte Bestaaen holdes hemmelig, for ikke at skræmme Frankrig og de øvrige Stater. De fire Magter bleve følgelig forpligtede til strax at understøtte hverandre, hver med mindst 60,000 Mand, saafremt der i Frankrig udbrød en Revolution, Bonaparte vendte tilbage, eller der i øvrigt maatte vise sig nogen Krigsfare. De forbeholdt sig i fornødent Fald i særlige Sammenkomster (réunions spéciales) at træffe de Forholdsregler, »som kunde forekomme de skæbnesvangre Følger af en ny Omvæltning i Frankrig.«

Saaledes kom ganske vist ikke alle Planer, de allierede Magter monne have næret, til Fuldbyrdelse; men det væsentlige var naaet; Kvadrupelalliancen forblev opretholdt, bestod mere fast og enigt end nogen Sinde tidligere, og Frankrig vedblev at staa under de fire Magters Polititilsyn. Saa snart Partikampene i Frankrig syntes at blive truende, kunde de fire Magters Raad træde sammen og efter den aftalte Plan strax skride til en væbnet Intervention. Richelieu fik kun en fortrolig Meddelelse om, at Kvadrupelalliancen ikke var opløst og vogtede sig vel for at røbe denne, for den franske Selvfølelse saa pinlige Hemmelighed. Derimod havde han ingen Anelse om de trufne Foranstaltningers Alvor eller Omfang; lige saa lidt kjendte han noget til det forandrede Sindelag hos Czar Alexander, hvem han viede al sin Taknemmelighed. Henrykt skrev han om den russiske Monark: »man burde kysse Sporene af hans Fod«; han vidste ikke, at netop denne

Frankrigs Velgjører først havde foreslaaet de allierede at indsætte et Militærudvalg og ved Siden af Preussen havde vist sig allerivrigst ved Forhandlingen om Koalitionens Hærmasser.

Hvor mange Ydmygelser maatte det stolte Frankrig ikke finde sig i under denne Kongres! Selv efter at den franske Minister var opfordret til regelmæssig Deltagelse, ophørte ikke de fire Magters Samlinger; af Kongressens 47 Møder fandt de 15, altsaa omtrent en Tredjedel, Sted uden Richelieus Deltagelse. Aarsdagen for Leipzigerslaget foranstaltede de allierede en glimrende Fest, som den franske Minister og hans Følge kun kunde unddrage sig ved en pludselig Rejse; og hvilken besynderlig Rolle spillede ikke Kongens Brodersøn, Hertugen af Angoulême, da han en kort Stund incognito optraadte i Aachen for at besvare de tvende Monarkers Besøg i Paris? Frankrigs uværdige Stilling i Evropas høje Raad var en naturlig Følge af de hundrede Dages Synder; hvem turde vel tage de fire Magter det ilde op, naar de ved ethvert Middel søgte at forebygge en Forstyrrelse af Verdensfreden, der forekom denne dødstrætte Slægt som det mest absolute Gode? Dog i Længden kunde en stor Nation umulig taale en saa beskæmmende Behandling.

Under Underhandlingernes Gang afsløredes ogsaa det sidste Maal, der havde foresvævet Czaren under alle hans Politiks gaadefulde Vendinger. Foruden Kvadrupelalliancens Fortsættelse, hvis Virksomhed Alexander ønskede at indskrænke til Krigsforholdene, ønskede Kejseren ogsaa Afslutningen af en almindelig evropæisk Garantitraktak. Dette Indfald skyldtes et svulstigt Skrift af Ancillon, et Privatarbejde, som den underdanige Skribent formodentlig havde overrakt Czaren allerede under Gjennemrejsen i Berlin. Ancillon forherligede heri den hellige Alliance, »denne Overenskomst, der for sig alene vilde være tilstrækkelig til at gjøre den nuværende Periode udødelig«, og skildrede

derpaa med sædvanlig Vidtløftighed, hvorledes der efter Ligevægtens og det revolutionære Verdensriges tvende Epoker nu endelig var fulgt den lykkelige Tid, der havde fattet »den lige saa simple som ophøjede Idé om det evropæiske Familiesamfund«. For at forherlige denne Idé burde de fem store Magter solidarisk garantere alle evropæiske Stater deres nuværende Besiddelsesstand mod enhver voldsom Forstyrrelse og paa regelmæssige Kongresser fra Tid til anden fredelig fastslaa de nødvendige Ændringer i de bestaaende Forhold. »Det kommer an paa,« tilføjede Bernstorff som Forklaring, »at give den hellige Alliances gjennemsigtige Sjæl et fast Legeme eller at formæle denne kjønsløse Psyche med den sande befrugtende Kjærlighed og Retfærdighed.«

Saaledes skulde altsaa hint Drømmebillede om den evige Fred, der beherskede den udmattede Verden, indføres i Livet under Stormagternes fælles Protektorat, og den evropæiske Union skulde ved de fem Monarkers regelmæssig tilbagevendende Sammenkomster finde en fast Centralmagt; under slige Forhold havde Verdensdelen faaet Form af en Forbundsstat, en Forfatning, der ikke stemte med de enkelte Staters berettigede Uafhængighed. Til dette betænkelige Forslag føjede Ancillon dernæst et andet, fuldstændig forkasteligt, der ligefrem forfalskede den fælles Fredsgaranti og truede med at nedværdige det evropæiske Protektorat til et Værk for reaktionær Partipolitik. Ancillons Skrift forlangte, at Stormagterne skulde forpligte sig til overalt at opretholde den legitime Suverænitet, og forklarede Sætningen saaledes: En Forfatningsforandring ved Suverænen kan aldrig give Anledning til en Intervention af Stormagterne; men denne kan nok foranlediges ved en Omstyrtning eller Trusel mod den legitime Suverænitet. Altsaa skulde det store Fredsforbund ikke sørge for Rettens eller Fredens Bevarelse mod alle og enhver, men forsvare Tronerne mod Folkene. Hermed var der udtalt et skæbne-

svangert Ord, som Metternichs Politik kun alt for snart skulde tilegne sig.

For Øjeblikket blev en saa fuldstændig Triumf for det reaktionære Parti endnu en Umulighed; Østerrige og Preussen viste sig ganske vist villige til at gaa ind paa en gjensidig Garanti for de evropæiske Landfordelinger; thi ethvert Middel, som kunde garantere det bestaaende, var denne fredsommelige Verden velkommen, og Metternich haabede i al Hemmelighed, at den almindelige Garanti vilde kunne lægge en Tømme paa de tvende Ærgjerrigheder, han var mest bange for, Czaren og den preussiske Hær. Dog Lord Castlereagh rejste bestemte Indsigelser; med en saa vidt rækkende Overenskomst turde han ikke møde for Parlamentet; Planen gik ud paa at befæste den hellige Alliance og kunde altsaa kun komme dennes Stifter, der alt længst var Britterne for mægtig, til gode. Ogsaa de regelmæssige Kongresser syntes Øriget ikke at kunne gaa ind paa; kun lejlighedsvise Sammenkomster, alt efter Tid og Lejlighed, vilde Britterne indlade sig paa. Lorden blev urokkelig, og da ogsaa de tvende tyske Magter maatte indrømme, at den solide Kvadrupelalliance med sine klare, haandgribelige Forpligtelser sikrede den evropæiske Fred paa en ulige mere virksom Maade end det taageagtige hellige Forbund, blev Raadslagningen om Garanti-Overenskomsten foreløbig udsat; men Czaren fastholdt sit Haab, at hans Yndlingsværks fine Psyche nok engang vilde faa Legeme, i en Rundskrivelse mindede han atter sine Sendemænd om Grundsætningerne i den hellige Alliance, og ved Afskeden erklærede han udtrykkelig, at Rusland var villigt til at slutte sig til enhver Garantitraktat, som en af de fire Magter maatte foreslaa paa Grundlaget af Ancillons Skrift.

Ogsaa ved mange andre Spørgsmaal brød den gamle Modsætning mellem engelsk og russisk Politik skarpt frem paa ny. Da Negerhandelen paa den brasilianske Kyst ikke

hørte op, forlangte England Ret til at lade sine Krigsskibe overalt gjennemsøge alle Skibe, der vare mistænkte for Slavehandel; men Rusland og de øvrige Magter fandt denne Fordring alt for anmassende, og Castlereagh maatte slaa sig til Taals med, at de tre Monarker i egenhændige Skrivelser formanede Kongen af Portugal til at hindre dette Uvæsen. Omvendt kunde Rusland og Preussen ikke gjennemføre en fælles Optræden mod Barbareskerne, da England ikke vilde se russiske Skibe i Middelhavet. Lige saa resultatløst blev et Nødraab fra Madriderhoffet; de spanske Bourbonners gamle Velyndere, Rusland og Frankrig, ønskede, at England skulde overtage Mæglingen mellem Kongen og hans oprørske Undersaatter i Sydamerika samt, om muligt, afholde de forenede Stater fra at anerkjende de nye kreolske Republikker; men Wellington afviste denne Anmodning. Han indsaa, at Kong Ferdinand ikke ønskede nogen ærlig Mægling, men ene og alene Gjenoprettelsen af sit Herredømme i Sydamerika, og naar alt kom til alt, turde selv denne Toryregering, der kun lidet forstod sig paa statsøkonomiske Spørgsmaal, ikke ganske unddrage sig den britiske Handelspolitiks Traditioner. England havde vundet et indbringende Handelsomraade ved Sydamerikas Frafald og kunde umulig ønske Koloniernes Gjenforening med det spanske Moderland.

Trods slige Rivninger, der ikke ganske kunde udeblive under de mangfoldige evropæiske Interesser, var Aachenerkongressen dog vistnok den mest endrægtige i den nyere Historie; Trangen til Fred og Frygten for Revolutionen holdt Magterne fast sammen. Og det var virkelig en evropæisk Kongres, skjønt man undgik Navnet. Stolt og sikkert kløvede det firdobbelte Forbunds mægtige Orlogsskib Tidens Vover med den franske Chaluppe paa Slæbetovet. Wellington fik nu ogsaa Marskalkstaven af Preussen og Østerrige, beklædte saaledes i alle betydelige evropæiske Hære, paa Frankrig nær, den højeste militære Værdighed

og fremtraadte paa en Maade som det allierede Evropas Generalissimus. Monarkerne vare fast overtydede om, at deres Formynderskab var Verdensdelen til Velsignelse; uden Betænkning inddroge de ethvert evropæisk Spørgsmaal for deres Forum, skjønt de ganske nylig havde forsikret Magterne af anden Rang, at deres Sammenkomst kun skulde afvikle de franske Anliggender, og lode de engang et Spørgsmaal henstaa uafgjort, var Aarsagen ikke, at de ansaa sig for ukompetente, men at de ikke kunde komme til Enighed.

Da Czaren ønskede, at den evropæiske Union skulde bevare Karakteren af et stort kristeligt Familieforbund i den hellige Alliances Forstand, uddelte Kongressen hyppig sine Anvisninger til de smaa Stater ved faderlige Haandskrivelser fra de tre Monarker. Ligesom det var gaaet Kongen af Portugal paa denne Maade ved Spørgsmaalet om Slavehandelens Afskaffelse, saaledes modtog Kongen af Sverige nu lignende Haandbilletter med Paamindelse om at opfylde sine Pligter mod Danmark. Kong Frederik Vilhelm mindede alvorlig sin nordiske Nabo om »de kristelige Broderskabsbaand, som bestaa mellem alle Fyrster og deres Folk«. Det nye Hus Bernadotte følte sig endnu meget usikkert i dette legitime Statsforbund; Karl Johan havde allerede i nogen Tid ved det bayerske og andre Hoffer søgt en Gemalinde for sin Tronfølger, men stadig forgjæves, og han var ikke uvidende om, at Monarkerne i Aachen nylig havde dannet et Dotationsfond for de fordrevne Vasaer. Derfor skyndte han sig med at efterkomme Paamindelsen, og efter heftige Kampe opnaaede han endelig, at det norske Storting, som billigt var, overtog en Del af Danmarks tidligere Statsgjæld. Det faldt ham imidlertid haardt nok. Engang forsøgte han endog at protestere mod Kvadrupelalliancens Tyranni og skrev (7de Januar 1819) med en Gascogners Ordgyderi til Kejser Frans: »Sire, maatte man i Sandhed ikke beklage den Ulykkens Afgrund, hvori Folk og Rege-

ringer af anden og tredje Rang vilde styrte, dersom Magten vilde hæve sig over Fornuftens og Retfærdighedens billige Grundsætninger og tro sig beføjet til at træde i Steden for Folkeretten, ja endog efter Behag at danne en Domstol for Nationernes Stridigheder, og naar der saaledes opstod et System, saa lidet overensstemmende med hine Grundsætninger for politisk Frisind, hvorfor der er udgydt saa meget Blod, og som for sex Aar siden forenede os mod Erobreren, der havde fattet den Plan at grunde en suveræn Myndighed paa en almindelig og fuldstændig Trældom?!« Metternich mente kort og godt, at det var tomme Diskussioner, og da de fire Magter som Garanter for Kielerfreden jo kun forlangte, hvad der var ret og billigt, maatte Svenskeren give efter. Med Fyrsten af Monaco gjorde man endnu mindre Omstændigheder, Richelieu fik det Paalæg i den store Alliances Navn eftertrykkelig at formane den usle lille Despot til en kristelig Vandel.

Saaledes skaltede og valtede de store Magter, skaansomme i Formen og for Tiden endnu retfærdige og fredsommelige i deres Hensigter; men det var dog altid et Diktatur, som blev besværligt for alle Ikke-Deltagere. Uden at værdige de mindre Kabinetter en Forespørgsel, besluttede Kongressen en ny Rangforordning for Diplomatien — Ambassadører, Gesandter, Ministerresidenter, Chargé-d'affaires —, og denne Forskrift blev uden videre iagttagen af alle Hoffer. Ogsaa om den fangne Imperator forhandlede man, og her viste netop Czarens Ministre sig mest skrappe; de forkastede enhver Skaansel mod »det Individ, hvori Revolutionens Magt havde legemliggjort sig«, forklarede Fangens Besværinger for »lige saa falske som barnagtige« — hvad i Virkeligheden ogsaa var Tilfældet —, billigede ubetinget alle Hudson Lowes Forholdsregler og forlangte Napoleonidernes Udvisning fra farlige Steder, særlig fra Rom, hvor »disse Individer« kun gjøre Ulykke«. Saa vidt vilde de andre Magter ikke gaa; man fornyede kun den

gamle Aftale om strængt Polititilsyn med denne farlige Familie. Til sidst kom ogsaa de uundgaaelige Jøder paa Bane. Rusland anbefalede et Skrift af en kristen gejstlig, som udtalte sig for en fuldstændig Emancipation; dog da Czaren aldeles ikke var til Sinds at virkeliggjøre disse menneskevenlige Grundsætninger i sit Rige, kom der ingen Beslutning i Stand.

Naar alt kom til alt, maatte Metternich betragte denne Kongres som et heldigt Udfald. Der var ingen Tvivl om, at Czaren var omvendt, og gik han end undertiden sine egne Veje, fik han dog ikke mere liberale Anfægtelser. Kun Kapodistrias var og blev endnu mistænkelig for Wienerhoffet, og da han efter Kongressen berejste Italien, blev han Skridt for Skridt bevogtet af Politiet. Ogsaa Richelieu havde til Afskeden givet trøstelige Forsikringer og endog stillet en Forandring i Valgloven i Udsigt; Metternich haabede det bedste, da han, som de fleste af sine samtidige, langt overvurderede Valglovens Betydning; men den franske Minister kunde ikke indløse sit Ord; hans egen Kollega Decazes traadte op imod ham, det kom til et Brud, og henimod Juletider, nogle Uger efter sit Held i Aachen, traadte Richelieu tilbage, og Hertugen af Decazes dannede et nyt Ministerium, der søgte at stille sig paa en venligere Fod med de liberale Partier. Efter at den første Skræk havde fortaget sig, fandt Metternich sig rask i de forandrede Forhold; thi ogsaa den nye Minister maatte vide, at han stod under Kvadrupelalliancens Sværd og ikke turde være alt for imødekommende mod Independenterne. Det firdobbelte Forbund blev blot paa ny fæstnet ved Efterretningerne fra Paris. Czar Alexander, der under sin Hjemrejse modtog den første Melding i Wien, ilede strax gløende af Vrede til Kejser Frans, lovede øjeblikkelig at sætte sine Regimenter paa Krigsfod og lod sig kun med Møje stille tilfreds. Paa Hardenbergs Raad enedes de fire Magter om vel at undgaa enhver umiddelbar eller middel-

bar Indblanding i Frankrigs indre Anliggender, men blot at befæste deres Forbund saa meget desto stærkere; thi det var den eneste Dæmning mod den rasende Strøm, som paa ny rev Aanderne i Frankrig med sig. Under saadanne Forhold var en revolutionær Rejsning ikke sandsynlig. Jublende skrev Gentz til sine Venner: »Verdensfreden er sikret for lange, lange Tider«. Med overmodig Haan knuste han dernæst i »Oesterreichischer Beobachter« Ærkebiskop de Pradts Skrift om Aachenerkongressen, ganske vist et meget fadt Makværk af den skrivelystne liberale; og da Independenterne i »Pariser Minerva'en« spottede over Stormagternes Uenighed, gjensvarede han dem (Januar 1819) truende — hvad der kom det store Publikum som et Lyn fra klar Himmel —: De kunde have godt af at høre det; Kvadrupelalliancen bestod endnu, for saa vidt som den var rettet mod Revolutionen.

Blandt de mangfoldige Stridsspørgsmaal, som Kongressen gjorde færdig ved nogle Ugers anstrængt Arbejde, fandtes naturligvis ogsaa mange tyske Anliggender. Flere af disse tyske Tvistigheder hørte ad Rettens Vej under Kvadrupelalliancens Tribunal, fordi de skreve sig fra evropæiske Overenskomster under Krigsaarene; men mange andre kom blot ind for Kongressen ved de tyske Smaafyrsters indgroede Mangel paa Fædrelandskjærlighed. Preussen og — tvunget ved dette Lands Exempel — Østerrige værnede dog med Ære om det tyske Forbunds Uafhængighed; de tvende Magter indrømmede kun Kvadrupelalliancen en Indblanding i de tyske Anliggender, naar denne Indblanding hvilede paa et uangribeligt, traktatmæssigt Grundlag. Strax i Begyndelsen af Kongressen indfandt der sig en kurhessisk Agent for at overlevere de tre Monarker egenhændige Breve fra Kurfyrsten og mundtlig meddele de

tvende andre Magters Sendemænd: hans Suveræn var til Sinds at antage Navnet »Katternes Konge« og udbad sig i Ydmyghed Evropas Anerkjendelse*); Kurfyrsten havde allerede i Kassel paabegyndt Bygningen af en »Kattenburg« og hemmeligholdt omhyggelig Omkostningerne ved dette kæmpemæssige, aldrig fuldendte Byggeforetagende for sit ulykkelige Land. Samtidig indtraf imidlertid ogsaa en kraftig Protest fra Darmstadt; skulde Kurfyrsten have Kongetitlen, gjorde hans Fætter Fordring paa samme Værdighed. Magterne afviste imidlertid kort og skarpt det paagjældende Ønske, »da hans kgl. Højheds Bøn ikke retfærdiggjordes ved nogen som helst gyldig Grund«. Den dybt krænkede Hesser ansaa det imidlertid for beskæmmende at følge den forstandige Karl Frederik af Badens Exempel og ombytte den nu fuldkommen meningsløse Titel »Valg«- eller »Kurfyrste« med Titelen af Storhertug; han bibeholdt den gamle Titel, og da Tyskerne ikke fik noget at vide om den forulykkede Katterkrone, fandtes der nok af gode Sjæle, som beundrede Kurfyrsten, fordi han udviste en saa rørende Pietet mod det hellige Riges ærværdige Minder.

Afvisningens skrappe Form skyldtes Preussen, da Kong Frederik Vilhelm fandt sig krænket i sin personlige Ære ved Kurfyrstens tyranniske Regimente. Under Krigen havde Kurfyrsten faaet sit Land tilbage ved en Overenskomst med de fire Magter; de allierede havde imidlertid desto værre ikke paalagt ham nogen udtrykkelig Forpligtelse, men antaget det som en selvfølgelig Sag, at han ikke ligefrem vilde træde Folkerettens Grundsætninger under Fødder. Og nu kom det skandaløse Bedrageri mod

*) Katterne, Catti, vare en germansk Folkestamme, som beboede Landstrækningerne mellem Rhinen, Taunus og Werra; det er vel sandsynligt, at Hesserne vare stammebeslægtede med Katterne; men deres Navn er ikke identisk med Katternes, ja kan ikke engang udledes deraf.

Kjøberne af de westfalske Domæner. Den preussiske Konge var til Mode, som han var gaaet i Borgen for en Gavtyv; allerede undervejs i Kassel havde de mishandlede bestormet ham med Bønner, i Aachen indløb endnu andre Besværinger. Bernstorff indgav en Beretning til Kongressen, han kaldte den smudsige Handel en Skandale, forlangte, at Kurhessen »efter Preussens gode Exempel« skulde anerkjende den westfalske Regerings lovmæssige Handlinger som retsgyldige, og endelig henstillede han, at først skulde de fire Monarker foreholde Kurfyrsten hans Traktatbrud; var dette forgjæves, maatte Preussen og Østerrige i Fællesskab skride ind ved Forbundsdagen. Da England og Rusland gav sit Samtykke, turde Østerrige ikke gjøre Indvendinger, og Kong Frederik Vilhelm sendte nu Kurfyrsten en skrap Haandskrivelse: »Vi handle kun i Kraft af en Pligt, som synes vor Samvittighed bydende«. Paa lignende Maade skrev Kejser Frans. Desuagtet blev det endnu meget tvivlsomt, om Østerrige virkelig vilde gjøre Alvor af Sagen paa Forbundsdagen, og ganske sikkert, at denne Kurfyrste kun ved Trang kunde bringes til Fornuft *).

Preussen skulde selv faa et nyt Bevis paa de tyske Smaafyrsters utrolige Anmasselser. Ved Wienerkongressen var Preussen bleven forpligtet til at afstaa 69.000 Sjæle af det tidligere Saardepartement (Biflod til Mosel, altsaa indlemmet i Frankrig til 1814) til Oldenburg, Strelitz, Koburg, Homburg og Pappenheim, samtidig havde de fire

---

*) Napoleon havde i 1807 til Fordel for sin yngste Broder Jerôme oprettet Kongeriget Westfalen, for største Delen af preussiske og kurhessiske Lande. Den westfalske Regering havde bortsolgt en stor Del af Domænerne, og efter sit Riges Gjenoprettelse drev Kurfyrsten Restavrationen af det gamle saa vidt, at han lod Domænekjøberne fratage deres lovlig erhvervede Ejendomme, uden endog at vederlægge dem Kjøbesummen, altsaa et aabenbart Ran, der stred mod de simpleste Retsbegreber.

Magter tilsagt disse fem Dynaster deres gode Tjeneste for at muliggjøre en Ombytning af dette Landstrøg paa venstre Rhinbred eller en eller anden Skadesløsholdelse, naar Omstændighederne tillode det. Strelitz og Pappenheim havde været saa fornuftige at lade sig fyldestgjøre af Preussen med Penge og Krongodser; men Oldenburg, Koburg og Homburg havde ikke villet give Afkald paa denne Forstørrelse af deres Riger og i Virkeligheden faaet anvist tre Stumper af Saarlandet med det traktatmæssige Sjæletal. I det tyske Forbunds righoldige Kabinet for politiske Kuriositeter prangede nu saaledes Tvillingerigerne Oldenburg-Birkenfeld, Koburg-Lichtenberg og Homburg-Meisenheim, tre Statsomraader, som en Daarehuskandidat vel ikke havde kunnet udklække mere sindrig; men Overenskomsten var bleven samvittighedsfuldt opfyldt, og en Ombytning var ikke mere mulig, da der ingensteds i hele Tyskland var en herreløs Bid Jord tilovers. Ikke desto mindre kom disse tre Stater med den Anmodning til Kongressen, at Kvadrupelalliancen skulde formaa Preusserkongen til igjen at modtage de saa ubekvemme Saarlande og derfor udlevere dem nogle mere bekvemt liggende Stumper preussisk Omraade. Oldenburg forlangte et godt Stykke af preussisk Westfalen, Homburg et Landstrøg ved Wetzlar, Koburg en Del af Grevskabet Henneberg, og Prins Leopold af Koburg, den engelske Kronprinsesses Enkemand, en af hine aandrige Tyskere, der forstod at skifte Nationalitet som en Kappe, rettede den Opfordring til Lord Castlereagh, at England skulde antage sig »hans stakkels Broders« retfærdige Sag. Denne Anmodning var dog selv den langmodige Hardenberg et for stift Stykke. I en harmfuld Skrivelse udtalte han sin Forundring: Preussen var sandelig udstykket nok og ingenlunde i en saadan Stilling, at »den skulde lade sine Grænser forandre og ombytte efter sine Naboers Behag og Bekvemmelighed«; hans Konge følte, som det var de allierede vel bekjendt, »religiøse Samvit-

tighedsskrupler« ved enhver Adskillelse fra trofaste Undersaatter. Selvfølgelig bleve de tre Smaafyrster afviste, og Huset Koburg skulde senere endnu opleve megen Hjærtesorg af sine 10,000 Sjæle i Lichtenberg.

Nu kom ogsaa hin ulyksalige Dynast, Grev Bentinck, Herre til det frie Herskab Kniphausen, hvem Wienerkongressen skammelig havde forglemt saa godt som Landgreven af Homburg. Ved de tvende Stormagters Gunst havde Homburg dog bag efter faaet Stemmeret ved Forbundsdagen, men Kniphauseren var det gaaet værre; han maatte opleve, at Oldenburg retsstridig besatte hans Land, han barrikaderede sit Slot, som »immediatus Imperii dynasta« udsendte han den ene rasende Protest efter den anden og vakte en Larm, der var en større Sag værdig. Her forelaa uomtvistelig et evropæisk Spørgsmaal, da der endnu ikke var truffet nogen Bestemmelse om Kniphausens Tilslutning til det tyske Forbund. Det frie Herskab havde i Aarhundreder været rigsumiddelbart, skjønt uden Stemmeret paa Rigsdagen, og dets Skibe havde sejlet under eget Flag; det havde derpaa en Stund været indlemmet i det napoleonske Rige, men aldrig underordnet nogen tysk Stat, og man skyldte den kamplystne gamle Herre Bentinck en Smule Hensyn, da han ogsaa i Kampen mod Franskmændene havde lagt sit hidsige Mod for Dagen. Det syntes imidlertid dog betænkeligt at oprette en ny Forbundsstat paa lidt over ³/₄ Kvadratmil; selv Beundrerne af det tyske Statslivs skjønne Mangfoldighed maatte indrømme, at en tysk Folkestamme for at udfolde sin nationale Ejendommelighed i det mindste maatte have et lige saa stort Omraade som Liechtenstein med sine tre Kvadratmil. Magterne besluttede derfor, at Preussen og Rusland skulde overtage Mæglingen mellem Oldenburg og Kniphausen og, om muligt, bevæge Greven til et Mageskifte-Bytte; dog Kniphausens Vilje var stærkere end Evropas Ønsker. Efter et otteaarigt Arbejde bragte Mæglerne et Forlig til Veje, som

skulde berige Forbundsretten med en ny Kostelighed. Kniphausen var fremtidig en »særlig Stat« under det tyske Forbunds Beskyttelse, en halvsuveræn Stat med eget Flag, og underordnet Hertugen af Oldenburgs Højhed ganske paa samme Maade som tidligere det tyske Rige. Denne Overenskomst avlede naturligvis strax ny Strid, den »særlige Stat« lagde en ganske særlig Trættekjærhed for Dagen over for sin oldenburgske Skytsherre, og til Gammen for alle Statsretslærere opvoxede snart den store Bentinckske Retsstrid, en Rottekonge af juridiske Kontroverser, der trivedes bedre og bedre i Forbundsdagens Kjældermørke og næsten tredive Aar igjennem atter og atter forstyrrede Frankfurterforsamlingen med sin utilbørlige Larm, til Bentinckernes Rige endelig i Aaret 1854 ved en ny Overenskomst blev forenet med Oldenburg, og Kniphauserues Flag forsvandt fra Verdenshavet.

Gjennem alle de her omhandlede Beslutninger udtalte sig uomtvistelig den redelige Hensigt overalt at opretholde Evropas Fred ved at sikre Retten; men Tyskland og Frankrigs liberale Presse var dog alligevel ikke saa ganske paa Vildspor, naar de fortalte deres Læsere vidunderlige Historier om Aachener-Forsamlingens reaktionære Planer. I Monarkernes og Statsmændenes fortrolige Samtaler blev der ganske vist truffet de første Aftaler mod det tyske Bevægelsesparti. Alle Udlændinge vare forfærdede over den feberagtige Tilstand i Tyskland; Wienertraktaternes hele Bygning hvilede paa denne Nations politiske Ubetydelighed, og Ideen om Tysklands Enhed, selv om den kun kom til Udtalelse gjennem tyske Studenters Taabeligheder, forekom dem alle som en fælles Fjende. Alle fremmede vare enige med Gentz i den Opfattelse, at »Reaktionen af 1813« ganske vist havde tvunget den revolutionære Bevægelse i

Frankrig til en øjeblikkelig Stilstand, men først ret havde vakt denne dæmoniske Magt i andre Stater, og navnlig i Tyskland. Med levende Deltagelse diskuterede man en »Memoire over de nuværende Tilstande i Tyskland«, som Czaren lod omdele páa Kongressen. Sammes Forfatter, Stourdza, en blid, tungsindig, ung Valak, havde nylig overrakt den russiske Kejser et fantastisk Skrift til den græske Kirkes Forherligelse og havde i Mellemtiden set sig en Smule om ved de tyske Universiteter. Den højrøstede Frimodighed ved det akademiske Liv forfærdede den ængstelige; han troede i hele Tyskland at spore en krampagtig Urolighed, hos Studenterverdenen endog en revolutionær Bevægelse, der ligefrem var rettet paa Enhedsstaten, og han fordrede i Religionens og Sædelighedens Navn strænge Forholdsregler mod Universiteterne, disse »gothiske Ruiner«; disse Stater i Staten skulde berøves deres gamle Forfatning, Studenterne simpelthen behandles som mindreaarige Borgere og tvinges til at følge faste Lærekursus; da man desto værre ikke ganske kunde undertrykke Pressefriheden, maatte man i det mindste unddrage Ungdommen de slette Bøger og Tidsskrifter. Det ærlig mente, men meget ubetydelige Arbejde fandt, om end ikke i alle Punkter, Bifald hos Czaren og de østerrigske Statsmænd; Preusserne derimod mente, at den unge Sværmer talte som en blind om Farverne.

Da blev det hemmelige Skrift pludselig offentliggjort hos en Pariser-Boghandler, rimeligvis ved Hardenbergs mindre fine Omgivelser, og nu brød der ved Universiteterne en Storm løs, som var endnu mere højrøstet og vild end det foregaaende Aars Raseri mod Kotzebue. Det var alt den tredje Halvrusser, som rejste sig mod den tyske Studenterherlighed! Leipziger-Professoren Krug, en øvet Pennehelt, traadte i Skrankerne som litterær Modstander, og Jenaer-Burschenschaftet besluttede at tugte Valaken og lade ham udfordre paa Pistoler af tvende unge Grever, for

at han ikke skulde kunne dække sig bag Standshensyn; Stourdza afslog dog lige fuldt Tvekampen, da hans Memoire var et Embedsskrift, og skyndte sig at forlade Tysklands ugjæstfri Jordbund; men ved Hofferne vakte denne Studenternes terroristiske Adfærd, der efter gammel Studenterskik dog slet ikke var noget usædvanligt, ny Skræk; Gentz troede fremtidig fuldt og fast, at der i Jena fandtes en hemmelig Domstol, der udsendte sine Assassiner over hele Tyskland, og til alt Uheld fik Kotzebue Striden endnu engang til at flamme op, i det han ikke utydelig gav at forstaa, at Stourdzas Skrift udtalte Czarens egne Anskuelser. Fra denne Stund troede Studenterne fuldt og fast, at den tyske Reaktion havde sit Udgangspunkt i St. Petersborg, Burschernes Had mod Rusland kjendte ikke mere nogen Grænse, og den trivielle Spotter i Weimar, hvem Jenaerne paadigtede en mægtig Indflydelse paa den moskovitiske Politik, blev i den Grad forfulgt med Forhaanelser og Trusler, at han besluttede at flytte til Mannheim.

Ungdommens Mistanke savnede al Grund. Kejser Alexander afholdt sig paa Kongressen omhyggelig fra alle Forslag for det tyske Forbunds Vedkommende og ytrede blot lejlighedsvis, ligesom Richelieu og Wellington, sin Angest for den tyske Revolution. Siden hans pludselige Omvendelse var Ledelsen af Kvadrupelalliancen faktisk gaaet over til Wienerhoffet, skjønt de kloge østerrigske Statsmænd gjærne endnu lode Czaren af og til at spille Førerens Rolle for Verdens Øjne. Metternich var Reaktionens Hoved, i Tyskland som i Evropa, og han opbød allerede i Aachen alt for at drage Preussen bort fra Liberalismen. I venskabelige Samtaler forestillede han Statskansleren, hvorledes en hensynsløs Kritik greb mere og mere om sig i den preussiske Embedsstand; hertil kom nu Ungdommens Overmod og Pressens Hensynsløshed. Hardenberg konfererede derpaa med Bernstorff og Altenstein, der vare kaldede til Aachen, og da de begge ikke ganske kunde be-

nægte hine mislige Forhold, lovede han sin østerrigske Ven, at Kronen selv vilde skride ind herimod.

Mindre heldig var Metternich, da han søgte at forpurre den preussiske Toldreform, inden den endnu var traadt i Live; de tvingende statsøkonomiske Grunde, som havde fremkaldt den nye Toldlov, gik fuldstændig ud over den østerrigske Statsmands Forstand; hans Uvidenhed i alle nationaløkonomiske Ting var i Sandhed forbavsende, og han følte aldrig denne Mangel, da efter Wienerhoffets gamle Traditioner slige simple, borgerlige Forretninger laa dybt under en østerrigsk Cavaliers Værdighed.

Ogsaa Metternichs gjentagne venlige Advarsler mod Gjennemførelsen af Forfatningsreformen faldt i daarlig Jordbund hos Statskansleren, og Østerrigeren mærkede snart, at det var fuldt Alvor med Hardenbergs konstitutionelle Planer. Desto ivrigere søgte han derfor at vinde Kongens Gunst. Frederik Vilhelm havde hidindtil altid betragtet ham med stille Mishag, han forglemte ikke, at Metternich havde bedraget den preussiske Stat for Sachsen, den tyske Nation for Elsasz; men her i Aachen viste han for første Gang en fortrolig Tilnærmelse til den mistænkelige. Kongen havde en uklar Fornemmelse af, at en uhyggelig Aand gjærede i den tyske Ungdom, og da han ikke kunde overse Farens Omfang, saae han sig om efter en paalidelig Belæring, en sikker Støtte. Hos sin russiske Ven kunde han ikke finde noget Raad, da Czaren var greben af samme usikre Bekymringer, og hans aldrende Statskansler frembød et sørgeligt Billede paa legemlig og moralsk Tilbagegang; han spillede en underordnet Rolle paa Kongressen og overlod det meste af Forretningerne til Bernstorff. Kun Metternich syntes sikker, fast, ganske paa det rene med sig selv; han alene vidste, hvad han vilde; hans Holdning udtalte den Bevidsthed, at han regerede den roligste, den bedst sikrede Stat i Evropa. Gjærne gjentog han nu Talleyrands Udsagn: »Østerrige er Evropas

Overhus; saa længe det ikke er opløst, tvinger det Underhuset til Maadehold«. Af Sky for de tyske Kroners Suverænitet havde han endnu i forrige Aar villet overlade den konstitutionelle Bevægelse til sig selv; men nu var der ikke mere Tale om slige Betænkeligheder: de tyske Jakobinere havde siden Wartburgerfesten ladet Masken falde, nu gjaldt det en aaben Kamp.

I gjentagne Samtaler med Kongen erklærede Metternich højtidelig, at efter hans inderste Overbevisning havde det revolutionære Parti sin fasteste Borg i Preussen; den forgrenede sig lige op til de højeste Kredse i Hæren og Embedsstanden; i Kongens Haand laa følgelig Evropas Skæbne; Oprøret vilde ufejlbarlig rase gjennem hele Evropa, naar Preussen fulgte de smaa Hoffers Exempler og gav Folket en »demagogisk Forfatning« i bayersk Stil. Hans Ord gjorde vel noget Indtryk paa Kongen; men hos sin Kejser klagede Metternich dog over Frederik Vilhelms betænkelige Svaghed; Sagen var, at Kongens sunde Menneskeforstand ikke strax vilde gaa ind paa hans hele Hjærnespind og Østerriges Spøgelsefrygt, og Metternich tyede nu til sin paalideligste preussiske Ven, Fyrst Wittgensteins Hjælp og tilstillede ham tvende store Aktstykker: »Om Forholdene i de preussiske Stater«; de vare bestemte til i et gunstigt Øjeblik at forelægges Kongen af Wittgenstein, hvorvel Hardenberg for Anstands Skyld fik en fortrolig Meddelelse derom. Fra Aachen, sagde Metternich senere, vil man engang datere det preussiske Monarkis Redning!

I Enkelthederne indeholdt den østerrigske Ministers Forslag et saadant Lavmaal af statsretlige Kundskaber, at ingen Student i Preussen havde kunnet bestaa sin juridiske Examen med samme; men naar han anbefalede Ophævelsen af Burschenschaft'et, den fuldstændige Fjærnelse af hele Turnervæsenet — den Giftbyld, som Gentz plejede at kalde det — og en fælles Optræden af begge Stormagter ved Forbundsdagen for at indskrænke Pressefriheden, kunde han

vente at vinde Øre; men navnlig vidste Metternich, hvor levende Kongen interesserede sig for sin Hærs Krigsdygtighed, og gjentagne Gange vendte han derfor i sit Arbejde med højtideligt Eftertryk tilbage til den ingenlunde ugrundede Advarsel: Det liberale Parti hader de staaende Hære, det vil ikke hvile, før den preussiske Rigsdag har forvandlet Hæren til en Folkemilits. Han hengav sig til den Forhaabning, at hans Ord ikke vilde forfejle sit Maal; men Hardenberg troede for en Stund at kunne følge Metternichs Politik for senere efter egen fri Vilje at bøje af. Alt, hvad det østerrigske Hof maatte ønske, vilde han indrømme. Strænge Forholdsregler mod Turnerne, Studenterne, Pressen, ja selv mod de preussiske Embedsmænd. Blot én Ting skulde man lade ham beholde i Fred: hans Forfatningsarbejde. Den gamle Statsmand anede ikke, at han selv i Wien af nogle alt længst blev regnet for et udslidt Vrag, medens andre mistænkeliggjorde ham som Hovedet for de preussiske Jakobinere. Hjalp han nu selv med til at aabne Sluserne for Reaktionens højt opstuvede Bølger, kunde de let ogsaa skylle baade ham og hans Forfatningsplaner bort.

VIII.

Den begyndende preussiske Reaktion. — Karl Sand. — Mordet paa Kotzebue. — Attentatet paa Ibell.

Da det skæbnesvangre Aar 1819 brød frem, var Wienerhoffet fast bestemt paa at indlede en Tilintetgjørelseskamp mod den konstitutionelle Bevægelse; »denne skrækkelige Kejser Alexander,« saaledes skrev Metternich til sin Hustru, stod nu ikke mere i Vejen herfor; om det vilde lykkes at rive den preussiske Stat og de smaa Hoffer med sig, var endnu meget tvivlsomt over for de tyske Interessers uover-

skuelige Mangfoldighed og Forbundsdagens Træghed. De liberale gjorde imidlertid deres for at fremme deres Fjenders Planer; Nationens sunde Sans bukkede under for et af hine Feberanfald, som skrive sig fra en galdesyg, kritisk Fortrædelighed og siden fra Tid til anden regelmæssig ere vendte tilbage, og altid til Skade for Tysklands sunde Udvikling. Uhyggelige Rygter løb omkring og fandt almindelig Tiltro, medens der endnu ikke var krummet et Haar paa nogen Liberals Hoved; Pressen udtømte sig i uhyggelige Skildringer over Tysklands haabløse Trældom og blev ikke træt af at male Reaktionens Djævel saa længe paa Væggen, til han fremtraadte lyslevende.

Den hovmestererende Dadel fandt nyt Stof for fanatiske Anklager i enhver Bagatel: da to preussiske Løjtenanter i Vrede lode sig henrive til Haandgribeligheder mod nogle Landeværnsmænd, og denne ubetydelige Udskejelse senere fik sin tilbørlige Straf for Krigsretten, hylede »Isis«: »O, hvilken Skændsel! Vinkede ikke en bedre Verden hist i Vesten, hvo vilde da længere tøve med stolt at følge Catos Exempel?« Enhver, som blot paa en eller anden Maade traadte i Forbindelse med Regeringerne, blev mistænkeliggjort som Forræder. Ved Juletid 1818 kaldte Statskansleren i dybeste Hemmelighed Steffens til Berlin, og han blev her i Fortrolighed raadspurgt, om han kjendte noget til Gymnastiksalenes politiske Færd; som ærlig Mand svarede Steffens, at hans Angreb kun havde været rettede mod Turnernes sædelige Forvildelser, deres Overmod og Raahed; politiske Sammensværgelser tiltroede han dem ingenlunde. Hans Besøg hos Statskansleren rygtedes imidlertid dog, og han saae sig overøst af Turnfællerne med rasende Bebrejdelser og udelukket af Patrioternes Kreds, uden at man blot havde hørt ham; hele sit Liv igjennem kunde han aldrig mere ganske afvaske denne uretfærdige Mistanke, selv med sin gamle Ven Schleiermacher kom han aldrig mere paa nogen god Fod. En mørk, ugrundet

og hensynsløs Mistanke trængte sig saaledes ind mellem Folket og Kronen, der nylig med ridderlig Troskab i Forening havde udkæmpet en hellig Kamp; en ny Krig havde med sit friske Vindpust let kunnet sprede disse Misstemningens Skyer, men i de sløvende Fredsdages tætte Luft tiltog denne Fortrædelighed Dag for Dag.

Imidlertid havde Statskansleren alt gjort det første Skridt for at indløse de Løfter, han i Aachen havde givet sin tvivlsomme østerrigske Ven; den 11te Januar 1819 overraskede Hardenberg Statsministeriet ved Tilsendelsen af en kongelig Kabinetsordre, et omfangsrigt Aktstykke, der paa nitten Foliosider vidnede om Monarkens velvillige Hensigter, men ogsaa om hans tunge Bekymringer. Hidtil, erklærede Kongen, havde han altid kunnet forlade sig paa sin Nations faste, prøvede Troskab og Hengivenhed; men nu krævede hans Regentpligter »at gribe kraftige Forholdsregler« mod den Uroens Aand, som var vakt ved Krigsaarenes lange, politiske Spænding, endnu stadig vedblev at virke og ytrede sig i hensynsløs Utilfredshed, i en »lidenskabelig Forfølgning af ubestemte Formaal«.

Kabinetsordren skildrer dernæst videre, hvorledes Embedsmændenes personlige Kjævl og Partistridigheder havde taget Overhaand, hvorledes nedsættende Udtalelser over Tjenesten bleve hyppigere, endog med Krænkelse af Embedshemmeligheder — en velberettiget Bebrejdelse, thi alle og enhver vidste, at mange af de Avisartikler, der med lidenskabelig Overdrivelse paatalte den preussiske Stats Skrøbeligheder, skreve sig fra preussiske Embedsmænds Penne. »Ministeriet véd, at det er min Hensigt at give en passende Stænderforfatning«, men hertil udkræves, »at Forvaltningen nyder Agtelse«. Ogsaa Ministeriet selv bar nogen Skyld, Ministerraadet samler sig for sjælden, Forretningsgangen bliver slæbende, »et Ministerium maa være enigt i Hovedgrundsætningerne«. Derpaa vender Ordren sig til den falske Retning ved den offentlige Opdragelse,

der forleder Ungdommen til en forhastet Deltagelse i det offentlige Liv. »Alt, hvad der tidligere kun var unge Menneskers Unoder, bærer nu Præget af, at man søger at gribe ind i Verdensbegivenhederne«. Kongen kræver derfor et strængere Tilsyn med Undervisningsvæsenet, et omhyggeligt Udvalg af Lærerne for Universiteterne; Gymnastikundervisningen skal forbindes med Skolerne og indskrænkes til Legemets Hærdelse alene. Sluttelig udtaler han sig fuldkommen hensynsfuldt og rolig om Pressen: »Det er højst skadeligt, naar Iveren for at fremme Reformer i det indre benævnes Nyhedssyge, og man underlægger den en revolutionær Tendens«; dog i Betragtning af Avisernes mangfoldige Udskejelser og det usandsynlige i en Forbundsreform synes en preussisk Presselov uundværlig. Paa alle disse Spørgsmaal afventer Kongen nu sine Ministres Forslag saa vel som et Udkast til en Kundgjørelse til Nationen; enhver enkelt Minister skal indlevere sin Afstemning skriftlig.

Kongen havde saaledes for første Gang af sine Ministre krævet en Vurdering af hele den indre Tilstand; han handlede umiskjendelig i den redelige Hensigt at afvende en voldsom Reaktion fra sit Folk; ingen af de Misligheder, han paatalte, kunde ganske benægtes, intet af de Lægemidler, han antydede, var absolut forkasteligt. Ganske vist lagde der sig en overdreven Bekymring for Dagen i enkelte af Kabinetsordrens Sætninger; men naar Ministrene virksomt vilde berolige samme, maatte de besvare Kongens og Statskanslerens Opfordring med bestemte, hensynsfulde, praktiske Forslag, og en rask Beslutning var saa meget mere nødvendig, som enkelte af dem vidste Besked med, hvor lidet Kabinetsordrens Tanker endnu svarede til Wienerhoffets hemmelige Planer. Dog Ministrenes Erklæringer indløb meget langsomt, og deres Vota frembøde et højst forvirret og forvirrende Billede; blandt Ministrene fandtes ingen, som kunde paavirke sine Medbrødre, saaledes at de

afvigende subjektive Anskuelser bleve sigtede, og at der blev forelagt Kronen en fælles Beslutning, et ministeriel Responsum. Dette vigtige Arbejde blev liggende, Kongen fik i syv Maaneder intet Svar, og hans Bebrejdelse, at Ministeriet savnede Enhed, blev saaledes fuldt ud bekræftet. I sin Raadvildhed forsømte Ministeriet saaledes det gunstige Øjeblik, da man maaske endnu havde kunnet afvende Forfølgelses- og Undertrykkelsespolitikken ved enkelte Forholdsregler af retfærdig Strænghed.

Da Ministrene ikke lode høre fra sig, gik Hardenberg selvstændig frem. Allerede den 11te Januar — samme Dag, som Kabinetsordren udstedtes — havde Altenberg faaet Befaling til at give Forfatteren af »Tidens Aand« en Advarsel for Værkets nyeste Bind. Grev Solms-Laubach, Overpræsidenten for Rhinpreussen, udførte kun højst ugjærne og saa skaansomt som muligt det givne Paalæg; men Arndt indrømmede i et kjækt Brev til Statskansleren, at »vel maatte han beklage enkelte »upassende og utidige« Bemærkninger i sin Bog, men hans Hensigter vare rene, hans Troskab urokkelig, og Advarselen skyldtes kun hans Dødsfjende, Gehejmeraad Kamptzs Angiveri.

I Marts Maaned paafulgte dernæst Gymnastikforeningernes foreløbige Lukning over det hele Monarki, et Skridt, der var uundgaaeligt efter de sidste Maaneders forargelige Uvæsen og ingenlunde tilsigtede Gymnastikkens Undertrykkelse, men blot Gymnastiktimernes Henlæggelse til den regelmæssige Undervisning, hvorpaa Gymnastiklokalerne atter skulde aabnes; et Udkast i denne Retning var allerede udarbejdet i Undervisningsministeriet og forelaa Monarken til Underskrift. Hardenberg fortsatte i øvrigt uforstyrrede sine Forarbejder til et almindeligt Grundlovsudkast, men kom herved samtidig i en ærgerlig og meningsløs Uenighed med den nylig udnævnte Minister Vilh. Humboldt. Da Ministrene fremdeles fastholdt deres Tavshed, befalede Hardenberg den 30te Marts Udnævnelsen af en Kommission

il Udarbejdelsen af en ny Presselov; men da var allerede en Begivenhed indtraadt, som skulde slaa alle Hoffer med n panisk Rædsel og danne et Vendepunkt i det tyske For-unds Historie.

Den 23de Marts 1819 blev Kotzebue myrdet af Je-aer-Studenten Sand, Ven og Fjende havde strax en Fø-else af, at denne blodige Daad ikke hidrørte fra Enkelt-mands Ryggesløshed, men var Udslaget af det længe op-samlede Partihad blandt de radikale Sekter i Studenter-verdenen. Ubegribelighedens dæmoniske Tillokkelse forfører let Verden til at søge et Træk af Storhed hos Ophavs-mændene til svære Forbrydelser; men denne Morders Liv frembød vel mange sygelige Træk og mangen Anledning til menneskelig Medlidenhed; beundringsværdig var imid-lertid kun den mørke, koncentrerede Viljekraft, der skaber Fanatikeren.

Karl Sand var en Søn af en forhenværende preussisk Embedsmand og opvoxen i Fichtelgebirge blandt trofaste, brandenburgske Frankere, i et Land, hvor Alverden brum-mede over den nye Anordning af tyske Forhold. Hans stirrende Øjne og hans lave, af langt, mørkt Haar om-sluttede Pande røbede en indskrænket Aand, der trods jærnhaard Flid kun langsomt fattede og derpaa trods al Indsigelse med sej Ensidighed fastholdt det vanskelig til-kæmpede Resultat. En dydigstolt Moder havde tidlig fyldt Drengens Aand med en ubarnlig Følelse af Selv-retfærdighed. Saaledes forberedt traadte han som Student ind i hine teutoniske Kredse, hvor den grønne Ungdom saa tillidsfuldt brystede sig i Bevidstheden om egen Kraft og Kyskhed og tordnede løs mod den gamle Slægts let-færdige Slaphed; alle hans Kammerater mindedes ufor-glemmelig, med hvilket haanende Hovmod han plejede at

synge de Linjer: Du muszt dann unter seidenen Decken, unter Mercur und Lattwergen verrecken! Denne hedenske Selvgodhed, denne rationalistiske Stolthed over den uplettede Værdighed hos det frie, sig selv hævdende Jeg kunde imidlertid i hans stakkels Hoved forliges med et mystisk Sværmeri, der henrykt skuede op til Jesu Forbillede og mente at se Guds Finger i hver ubetydelig Dagsbegivenhed, med Bøn og fromme Betragtninger forberedte han sig selv til Studenternes uskyldige Duellegeri, og efter et ubetydeligt Ordkjævl stævnede han ofte sin Modstander højtidelig for Guds Domstol.

Den indesluttede, i personligt Samkvem venlige og godmodige Yngling gjorde dog et uhyggeligt Indtryk paa erfarne Menneskekjendere; da Wangenheim, hans gamle Velynder fra Tübingen, fik at høre, at Karl Sand havde villet besøge ham paa Gjennemrejsen, fik han strax en Anelse om, at der var noget rædselsfuldt i Gjærde, kastede sig paa en Hest og ilte ad Bjærgvejen efter den rejsende uden dog at indhente ham. Sand havde som bayersk frivillig deltaget i Felttoget af 1815, men aldrig faaet Fjenden i Sigte og fuld af Foragt mod Soldatervæsenet igjen aflagt Uniformen strax efter sin Hjemkomst. Desto ivrigere kastede han sig nu med Liv og Sjæl ind i Studenterværsenets Færden; deres Forbindelse var hans Stat og Kirke, Hus og Kjærlighed, ét og alt; hele Verden saae han dele sig i tvende store Lejre: her de rene, frie, kyske Burscher, hist Tvangsherredømmets kjøbelige Banditter. I Tübingen, i Erlangen, endelig i Jena, overalt var han med, hvor ildfulde Teutonere vexlede Rütli-Eder og sværmede for St. Georgs Bedrifter, han var en ubehjælpsom Taler, kun lidet anset blandt Kammeraterne og blot afholdt som en kraftig Turner; men hvad Sværmen tankeløs pludrede efter, rystede denne tunge Natur i Marv og Ben, for ham var det intet tomt Ord, naar Studenterne sang:

Und in der Widerischen Herzen tauchen,
Thut's noth, das deutsche Schwert!

Da han i Erlangen saae en kjær Ven drukne lige for sine Øjne, og Landsmannskaberne vægrede sig ved at vise den døde den sidste Ære, svandt den sidste Gnist af ungdommelig Munterhed fra hans formørkede Sind; han saae sig omringet af en Verden af Fjender og erklærede i sit Hjærte denne fordærvede Verden aaben Fejde: »I, Tysklands Fyrster! hvorfor maatte I skræmme mig op af min Fred?« Had, glødende Had mod ukjendte Modstandere af Studentersamfundene og den ene, udelelige tyske Fristat fyldte hans Sjæl, og nu udpegede Luden ved sine Artikler Kotzebue som et bestemt Maal for hans Hjærtes vilde Trang; den letfærdige Spasmager forekom den dydigstolte Sværmer som en Type paa alle den gamle Slægts Synder, skjønt Sand ikke kjendte andet af ham end et Par Lystspil og nogle Ugebladsartikler. I denne Stemning gik den ulykkelige til Jena, kom her strax under Karl Follens Aag og indsugede med Begjærlighed de sorte Brødres Mordtanker. Nu endelig, skrev han, strax efter at have lært Follen at kjende, nu endelig havde han fundet et Maal for sit Liv: »Med ubetinget Vilje at leve efter egen inderste Overbevisning, paa sin egen Vis, paa Liv og Død at ville forsvare mod ethvert Menneskepaafund den rene Retstilstand i Folket, d. v. s. den eneste gyldige, som Gud selv har indsat.« Hans aandelige Evner formaaede ikke at gjennemskue den Grundfejl, som laa til Grund for Follens Moralsystem. Han magtede det Kunststykke ligesom at dele sin Samvittighed; han var i det daglige Liv trofast, sanddru, hjælpsom, kun mod Tyrannerne syntes ham alt tilladt. Hans theologiske Studier havde han rigtignok skubbet slemt til Side for sit Foreningsliv; men de bøde ham dog Midler til at støtte sin Lære om Samvittighedsløsheden paa religiøse Grunde; af Biblen og Thomas a Kempis indbildte han sig at kunne

udlede den Lære: »Naar Mennesket har erkjendt Sandheden saa vidt, at han kan sige for Gud: det er sandt — saa er det ogsaa Sandhed, naar han handler saaledes!« Og da han nu daglig hørte »Mesteren for Fædrelandets Redningsmænd«, Karl Follen, med veltalende Mund prise Snigmordets sædelige Nødvendighed, faldt den Tanke ham ind at ofre sig selv for den gode Sag, at prøve, om han ved en hellig Morddaad kunde skræmme Folket op af dets Slummer.

Kold, sikker, fuldstændig enig med sig selv traf han sine Forberedelser; han havde alt længst vænnet sig til at betragte enhver Repræsentant for den modsatte Anskuelse som en Dødsfjende; han levede paa Krigsfod med Voldsherskerne og deres Hjælpershjælpere, han var berettiget til at straffe Kotzebue med Dolken, »fordi han vil undertrykke det guddommelige i mig, min Overbevisning.« Den usle Fejghed ved en slig Voldsdaad mod en værgeløs Olding faldt ham lige saa lidt ind som den meningsløse Daarskab ved en Forbrydelse, der aldeles afgjort ikke kunde forbedre den bestaaende politiske Ordning. Ogsaa det nittende Aarhundredes Dødssynd spillede en Rolle med, hint magtesløse Storhedsvanvid, der har været medvirkende ved alle berygtede Forbrydelser i den nyere Historie. Sand var ikke blot opblæst af sin Sekts sædelige Hovmod; han var personlig forfængelig. Medens han ruger over sine ryggesløse Tanker, tegner han paa et Blad sit eget Billede; han ligger knælende paa Tærskelen til en Kirke og trykker Dolken i sit Hjærte, men paa Kirkedøren hænger Kotzebues Dødsdom, fæstnet med en anden Dolk. Det usalige Menneske har sikkerlig selv troet, at han har fattet sin Beslutning med fuld Frihed; thi kun den af egen Overbevisning udsprungne Gjerning lod han gjælde; det er imidlertid psychologisk umuligt, at den menneskekyndige Karl Follen, der med sit Basiliskblik fuldstændig beherskede den skjørhovedede Person og kunde læse i denne tarvelige Sjæl som i en aaben Bog, ikke

skulde have bemærket og fremmet Mordplanen. Saa vist som Axet fremspirer af Sædekornet, saa vist maa ogsaa Prædikanten af det politiske Mord for Historiens sædelige Dom staa som Ophavsmanden til Mordet paa Kotzebue. Om Karl Follen ogsaa i stræng juridisk Betydning kan betragtes som Anstifter, vil vel for stedse blive en Hemmelighed; men utvivlsomt var han Medvider i den fattede Beslutning, han skaffede, som Undersøgelsen udviste, Morderen Rejsepenge til Mannheim. Ogsaa Wit v. Dørring og sandsynligvis endnu en Tredjemand af hin mest radikale Sekt blandt de ubetingede, man kaldte de »haarskarpe«, vare med i Hemmeligheden, men næppe noget større Tal; thi Karl Follen underviste sine trofaste i alle Kriminalprocessens Snigveje og Kneb, gav dem en nøjagtig Belæring om deres Forhold over for Undersøgelsesdommeren og indskærpede dem navnlig, at Fædrelandets Redningsmand ikke maatte bringe sine Fæller i Fare.

Med den gode Samvittigheds Ro tiltraadte Sand sin Rejse og betragtede undervejs med Videbegjærlighed alle Seværdigheder. I Mannheim fik han uden Møje Adgang til sit umistænksomme Offer, og efter nogle ligegyldige Ord stødte han pludselig med et vildt Udraab Dolken i Struben paa den gamle Mand. Han var fattet paa ved Selvmord at unddrage sig Straffen; men ogsaa Flugten holdt han sig aaben til det sidste, og først da Kotzebue svømmede i sit Blod, og den myrdedes lille Søn styrtede hen til Faderens Lig, blev Morderen et Øjeblik greben af Skam og førte med usikker Haand et Dolkested mod sit eget Bryst — »Sønnen til en Slags Erstatning«, som han senere tilstod. Da man fængslede den haardt saarede, raabte han endnu højt: »Længe leve mit tyske Fædreland og i det tyske Folk alle, som stræbe at fremme den rene Menneskeheds Tilstand.« Ved Liget fandtes et Dokument: »Dødsstødet for A. v. Kotzebue«, hvori de Ord: »Et Tegn maa jeg give eder, jeg maa erklære mig mod denne Slaphed;

jeg véd intet ædlere at udrette end at nedstøde dig, A. v. Kotzebue, mit Folks Ødelægger og Fordærver, dig, Træl og Afbillede af denne usle Tid« — og derpaa fulgte Follens blasfemiske Vers: »Ein Christus kannst Du werden«. I et Brev, som Sand havde efterladt i Jena, og som først blev fundet efter Udaaden, havde han udmeldt sig af Burschenschaft'et, fordi han nu maatte drage ud og øve Folkehævn. Paa sit Smertensleje i Fængslet udviste han den højeste Standhaftighed, urokkelig Koldblodighed og intet Spor af Anger. Som en trofast Elev af Follen løj han i Forhørerne med Frækhed; thi mod Tvangsherrernes Trælle var alt tilladt; for at dække Follen beskyldte han endog falskelig en af sine bedste Venner, Asmis, for at have laant ham Rejsepengene, og ikke engang den uskyldiges bevægelige Bønner kunde bringe ham bort fra denne Ryggesløshed, til endelig Sandheden blev opklaret ved andre Vidner.

Undersøgelsen blev ført med Mildhed og Skaansel, men samtidig med en latterlig Udygtighed, saaledes at de sortes gjennemtænkte Løgnsystem fandt det frieste Spillerum. Ansete Dommere gad ikke nedlade sig til det forhadte Haandværk som Demagogforfølgere; derfor maatte man næsten overalt betro Undersøgelsen til uduelige, juridiske Haandlangere, og af den Smule, der overhovedet havde kunnet bevises, kom intet for Dagen. Da Follen, det mest mistænkte af Vidnerne, blev konfronteret med Morderen, forsøgte han ved et betænkeligt Spørgsmaal den, alle Kriminalister velbekjendte List: han klagede over sin svage Hukommelse, skjønt han, denne kolde beregnende Mand, der ikke sagde et uoverlagt Ord, vistnok næppe igjen forglemte noget; han bad Vennen først nøje berette ham den hele Sammenhæng, saa vilde det forglemte vistnok atter rinde ham selv i Hu. Undersøgelseskommissionen gik virkelig i denne plumpe Fælde, man tillod den anklagede at fortælle sit Æventyr i Udførlighed, og nu levede de udslukte Erindringer pludselig op igjen i Follens Hukommelse, og han

erklærede, at Sands Fremstilling vel maatte være den rigtigste. Den anklagedes Forældre og Broder nægtede at aflægge Vidnesbyrd, og da man i Baden ikke kjendte noget til Partidannelserne inden for Jenaer-Burschenschaft'et, blev af Follens snævre Kreds kun endnu en enkelt, R. Wesselhöft, forhørt, og han var ogsaa en klog og forsigtig ung Mand. Under slige Omstændigheder kunde Undersøgelserne ganske vist ikke fuldstændig naa sit Øjemed, som Kommissionens Præsident, Statsraad v. Hohnhorst, selv indrømmede i sin strax offentliggjorte Beretning.

Efterretningen om Straffedommen over Spottefuglen i Mannheim blev optagen med ufordulgt Skadefryd i de ubetingedes Kreds. De unge Mænd vare feberagtig ophidsede og raadsloge hemmelig om nye Dumheder; nu var det paa Tide at følge Formaningen i Karl Follens Forbundssang:

Nieder reiszt der Bosheit Damm,
Der Gewaltherrn ganzen Stamm!

Dog hver Gang der dukkede et bestemt Forslag op, rørte ogsaa Samvittighedens Stemme sig. Karl Follen raadede sine Jenaer-Venner til mandstærke at drage til Mannheim, tænde Ild paa Byen og befri den fangne Martyr; men Flertallet udtalte sig herimod. Ved Pinsetider kom Studenter fra Jena, Gieszen og Göttingen sammen i Fritzlar og paa Bloksbjærg, for at forhandle om en ny Voldsdaad. Man blev ikke enig; de bedre som Henrik Leo vare kjede af den aabne Frækhed og droge sig tilbage, fulde af Modbydelighed. Og da Skadefrohedens første Rus var forbi, begyndte Sands meningsløse Daarskab at falde selv de mere raa Personligheder tungt paa Sinde; de saae, hvorledes Regeringerne rustede sig til Forsvar, hvorledes Burschenschaft'et selv var truet med Undergang; det gamle Overmod veg Pladsen for en dyb Modløshed.

Kun i Gieszen, de sortes faste Borg, slukkedes den revolutionære Lidenskabs Flammer ikke saa hurtig. Her

fortsatte Paul Follen, understøttet af de ældre Venner Weidig og Hofmann, sin Broders slette Haandværk. For at fuldbyrde, hvad der var mislykket paa Pinsemøderne, traf han en Nat sammen i en Landsbykro med en Præst fra Wetterau og en ung Apotheker Löning fra Nassau. Præsident Ibell i Wiesbaden skulde være det næste Offer. Hvad brød disse rasende Mennesker sig vel om, at Ibell var den dygtigste og i Grunden ogsaa den mest liberale blandt de nassauske Embedsmænd? Han tjente Voldsherskerne og havde tilmed nylig ægget de ubetingedes Vrede ved den sorte Medbroder Snells Afsked. De tre Mordkammerater kastede Lod; da krævede Løning som Ibells nærmeste Landsmand Bloddaaden for sig selv. Han var et aandløst, uvidende Menneske, der først for kort Tid siden i Heidelberg var optagen blandt de sorte, og raa nok til at tage det klare Evangelium om det politiske Mord efter Bogstaven. Den 1ste Juli lod han sig efter Sands Exempel melde i Besøg hos Ibell og kastede sig derpaa pludselig med vildt Raseri over sit Offer. Stødet fejlede, Ibell blev kun let saaret, hans tapre Hustru og andre Hjælpere reddede hans Liv; men den pludselige Skræk lammede den kraftige Mand i den Grad, at han snart derpaa maatte tage sin Afsked og først Aaringer senere kunde vende tilbage til Statens Styrelse. Morderen lagde i Fængslet den samme dæmoniske Kraft for Dagen som Sand; for at sikre sine Fæller gav han sig selv Døden paa den rædselsfuldeste Maade, han slugte Glasskaar.

(Sluttes.)

Robespierres Ungdom. *)

I.

Paa Place de la Comédie i Arras, næsten lige over for Skuespilhuset, udmunder den uanselige Rue des Rapporteurs. Gaar man op ad denne Gade, har man snart paa sin venstre Haand en endnu uanseligere Tværgade, petite Rue des Rapporteurs; Hjørnestedet paa venstre Haand og længst borte fra Theaterpladsen er et lille, gammeldags, borgerligt Hus, med to ulige høje Stokværk, med sex Fag Vinduer i hver Etage ud mod Gaden des Rapporteurs og kun et eneste Vindue ud mod Sidegaden; en Stentrappe paa tre eller fire Trin fører op til Husets eneste Indgangsdør, en Slags Frise over Vinduerne i øverste Stokværk bærer Aarstallet 1730.

I dette Hus blev Maximilien-Marie-Isidore de Robespierre født den sjette Maj 1758. **)

Familien Derobespierre stammede fra Flækken Carvin,

*) Michelet, Henri Martin, Wallon o. a. — Memoireforfattere fra Revolutionstiden, navnlig Carnot og Charlotte de Robespierre. — Hovedkilden er imidlertid Ernest Hamel: hist. de Robespierre, Paris (1880), 3 voll. in fol., der dog maa benyttes med Kritik og Forsigtighed, da Forf. ikke alene er Jakobiner af reneste Vand, men ogsaa — siges der i det mindste — arrière-petit-neveu af Robespierre.

**) Den 14de Juli 1880 om Aftenen kom Forf. af denne Afhandling til Arras. Byen straalede i Skinnet af tusende Illuminationslys, Musikkorps droge gjennem Staden, en jublende Menneskemængde bølgede frem og tilbage gjennem de fest-

to eller tre Mile fra Arras, paa Vejen til Lille, og i Carvin leve endnu Medlemmer af denne Slægt. Derimod har Traditionen næppe Ret, naar den lader Familien være af irsk Oprindelse og emigreret til Frankrig under Religionsurolighederne i Henrik VIII.'s og Edvard VI.'s Tid; thi allerede i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, altsaa kun et halvt Sekulum efter disse Kongers Dage, var der i Artois talrige Grene af Slægten Derobespierre. Mulig er denne Tradition først opstaaet, da Prætendenten Carl Edward i 1757 stiftede en Frimurerloge i Arras, — hvor samme Loge endnu existerer under Navnet loge de la Constance, — og gav den et Medlem af Familien Derobespierre, nemlig den senere saa navnkundige Revolutionsmands Farbroder, til Præsident.

I Slutningen af det 16de Aarhundrede var en af Maximilien Robespierres Forfædre Notar i Flækken Carvin, og i over et Hundrede Aar beklædte denne Notars Ætmænd samme Stilling i den nævnte Flække, undertiden i Forening med Embedet som Kongens Lieutenant i Fyrstendømmet Epinoy. Der existerer et Dokument af 22de Maj 1688, hvori Robert Derobespierre, Notar i Carvin og Kongens Lieutenant i det nys nævnte Fyrstendømme, gifter sin Søn Martin Derobespierre med Demoiselle Antoinette Martin, Datter af Postmesteren Claude Martin. Af dette Ægteskab fremgik Maximilien Derobespierre, Advokat ved Konseillet i Provinsen Artois og den første af Slægten, der bosatte sig i Arras.

Nogle lade denne Familie være af Adel. Dette er

lig smykkede Gader, hvor utallige Flag vajede fra Husene. Man fejrede Mindefesten for Bastillens Indtagelse. Midt i al denne Jubel og Glæde var kun et eneste Hus mørkt og tavst, øde og mennesketomt: det var den gamle Bygning paa Hjørnet af lille Rapporteurgaden, Robespierres Hus! Vinduerne vare tilspigrede med Brædder, Indgangsdøren lukket med Stænger og Laase, og Muren bar en Plakat med saadan Indskrift: Maison à louer ou à vendre.

dog en Vildfarelse, skjønt Navnet i de talrige Familiedokumenter, der existere, rigtignok undertiden skrives »de Robespierre«, og skjønt den store Revolutionsmands ældste Søster til sin Død lod sig kalde Charlotte de Robespierre; men Faderen og Bedstefaderen skreve sig »Derobespierre«, — som man bl. a. kan se paa den senere saa navnkundige Revolutionsmands Fødselsattest —, og det samme var Tilfældet med mange andre af Slægten; Navnet »Derobespierre« er lige saa uadeligt som Dubois eller Devienne eller Desmoulins, og Partiklen de foran et Navn er ingenlunde noget absolut Bevis for, at Navnets Bærer er af adelig Byrd. Og hvad Robespierre selv angaar, bortkastede han — ligesom senere Béranger — Partiklen de eller Forstavelsen »De«, ventelig for at ingen skulde falde paa at antage, at han, Adelens og Adelsvældens svorne Fjende, selv skulde være Adelsmand, Desertør fra Aristokratiets Sag.

Familien Derobespierre var altsaa i Begyndelsen af det attende Aarhundrede bosiddende i Arras. Dens Medlemmer vare uformuende, men agtede for Kundskaber, Retsind og hæderlig Vandel. Maximilien-Barthélemy-François Derobespierre, der ligesom sin Fader, den nys nævnte Maximilien, var Advokat, ægtede i en Alder af omtrent 26 Aar, som det synes ikke uden Modstand fra sin Families Side, en ung Pige af borgerlig Byrd, Jacqueline-Marguerite Carrault, Datter af en Brygger i Forstaden Rouville. Hun blev nogle Maaneder senere Moder til en Søn, der skulde spille en stor og frygtelig Rolle i den uhyre Omvæltning af alt det bestaaende, som var i Anmarche, til Maximilien Robespierre.

Dette Barns Fødsel synes at have hidført Forsoning mellem den gamle Advokat Derobespierre og hans Søn; thi den gamle Bedstefader holdt den nyfødte over Daaben; det andet Daabsvidne var, som det hedder i Døbeattesten, »Demoiselle« Marie-Marguerite Cornu, Bryggeren Jacques-François Carraults Hustru.

I Løbet af de fem følgende Aar blev Madame Derobespierre Moder til tre andre Børn: to Døtre og en Søn. Den ældste af Døtrene hed Marie-Marguerite-Charlotte; hun var født 1760 og levede stedse ugift; hun var af en temmelig stridbar og uelskværdig Karakter, bar med Affektation aristokratisk Væsen og aristokratiske Manerer til Skue og udtalte jævnlig paa utvetydig Maade sit Had og sin Foragt for Folkepartiet og dets Ledere; hun gjorde derfor undertiden sine Slægtninge, navnlig sin navnkundige Broder, Livet surt. De Memoirer, der gaa under hendes Navn, og som ere lidet paalidelige og upartiske, ere efter hendes Erindringer redigerede af Laponneraye. Mademoiselle Charlotte de Robespierre opnaaede en høj Alder; hun afgik ved Døden den første Avgust 1834 i Gaden Lafontaine Nr. 3, Forstaden St. Marceau ved Paris.

Den anden Datter hed Henriette, var to Aar yngre end Søsteren, men døde allerede som Barn, i en Alder af femten Aar.

Sønnen hed Augustin-Bon-Joseph Robespierre og var født den 21de Januar 1763. Ogsaa han var bestemt til at spille en ikke ubetydelig Rolle i den store franske Revolution.

Madame Derobespierre var en fortræffelig Hustru og en kjærlig og forstandig Moder for sine Børn, og det gamle Hus paa Hjørnet af petite rue des Rapporteurs var i nogle Aar Vidne til et lykkeligt og kjærligt Familieliv; men pludselig ramte Ulykken Slag i Slag denne hæderlige og agtede Familie. Moderen blev angreben af en Brystsygdom, som lagde hende i Graven, og Faderen, der var en bisar og noget overspændt Karakter, og som nu hensad i trange Kaar med de fire moderløse Børn, af hvilke det ældste kun var syv Aar, henfaldt af Sorg over sin Hustrus Død i en uhelbredelig Tungsindighed. Hans talrige Venner, som med Bekymring saae ham hentæres Dag for Dag, formaaede ham endelig til at søge Lindring for sin Sorg ved

Rejser i Udlandet.*) Han besøgte England og Tyskland, hvor han i nogen Tid holdt Skole i Køln, men snart efter vendte han dog efter sin Families Ønske tilbage til Arras for at gjenoptage sine Forretninger som Advokat. Opholdet i denne By var ham imidlertid uudholdeligt, pint af den sorteste Tungsindighed forlod han paa ny sine Børn og sit Fædreland, som han aldrig gjensaa mere. Han døde kort efter i München.

Ved Faderens Død var Maximilien Robespierre lidt over ni Aar gammel. Hidtil havde han været en livfuld og støjende lille Vildkat, som Børn er det i den Alder; nu blev han pludselig alvorlig, stille og mediterende, thi Ulykken bortskræmmer den barnlige Munterhed og modner hurtig. Naar man imidlertid har paastaaet, »at hans Hjærte siden den Tid aldrig lo mere«, er dette en Overdrivelse; tvært imod bevarede han, endog i sit politiske Livs frygteligste Kriser, en vis rolig Hilaritet, der rigtignok kun forraadte sig ved Smil og ikke ved Latter, og som han synes at have arvet efter sin Moder. Naar det end videre er blevet sagt om ham, at han viste sig haard og barsk mod sine yngre Søskende og aldrig lod nogen Lejlighed gaa forbi til at ydmyge og fornærme dem, er dette kun en Bagvaskelse, som hans Sorg over Søsteren Henriettes Død, mangfoldige Steder i Charlotte Robespierres Memoirer, Broderen Augustins Hengivenhed for ham og Troskab til det sidste o. a. m. gjendrive paa det fuldstændigste.

Slægtninge baade paa fædrene og mødrene Side traadte til for at tage sig af de fire fader- og moderløse Børn. Den afdøde Derobespierre havde to Søstre: Eléonore-Eulalie og Aldegonde-Henriette; den første af disse ægtede senere, i 1776, en forhenværende Notar, Hr. François Deshorties, den anden, i 1777, Gabriel Durut, Doktor i

*) Efter andre Beretninger drog han udenlands for Gjæld eller af Ærgrelse over at have tabt en Sag, han førte.

Medicinen ved Fakultetet i Montpellier; men ved deres Broders Død vare disse to Søstre endnu ikke gifte; de boede sammen og vare bekjendte for deres store Fromhed. De to forældreløse Smaapiger, Charlotte og Henriette, fandt nu venlig Optagelse i disse deres Tanters Hus, som de senere forlode, da de, uden Tvivl paa Foranledning af Bispen i Arras, Monseigneur de Conzié, der yndede og beskyttede den Robespierreske Familie, optoges i Klosteret les Manarres i Tournay, hvor de fik en meget omhyggelig Opdragelse, og hvor de endnu opholdt sig begge i 1776.

Hvad de to forældreløse Drengebørn, Maximilien og Augustin, angaar, tog deres Bedstefader paa mødrene Side, den gamle Brygger i Forstaden, sig af dem og sørgede for deres Opdragelse og Undervisning. Maximilien var allerede i den Alder, at han kunde begynde at studere; man sendte ham derfor til Latinskolen i Arras, hvor han snart paa det fordelagtigste udmærkede sig ved Intelligens, anstrængt og vedholdende Flid og mønsterværdig Opførsel. Det varede ikke længe, før han var Nummer Et i sin Klasse, afholdt og agtet baade af sine Lærere og sine Meddisciple. Ernest Hamel har kjendt en 96aarig Olding, som havde gaaet i Latinskolen i Arras sammen med Robespierre; efter denne Oldings Udsagn bestod den senere Revolutionsmands Adspredelse fra hans anstrængte Studier i at bygge smaa Kirker og Kapeller af Pap eller Karton, — ganske karakteristisk for den, som en Gang skulde tilintetgjøre Fornuftens latterlige Dyrkelse og dekretere Troen paa det højeste Væsen.

Desuden samlede han paa Billeder og Kobberstik og opdrættede Fugle. Den gamle Bryggers Hus ude i Forstaden var snart helt fuldt af Dueslag og Volièrer og gjenlød uafladelig af Kurren og Kvidren og Pippen. Hver Søndag bragte man de to Smaapiger i Besøg hos Bedstefaderen, og saa var der Fryd og Glæde: Maximilien viste dem sine Billeder, sine Kobberstik, sine Siskener og Ka-

narifugle og gav dem sine elskede Duer at kysse. Hvor gjærne vilde dog ikke de to smaa Piger have haft en af de dejlige Duer at lege med hjemme hos Tante! Ofte bade de deres Broder foræре dem en af disse uskyldige Fugle; men han afslog det stedse, da han frygtede for, at Søstrene ikke i Længden vilde passe og pleje det lille Dyr tilbørlig. En Gang lod han sig dog overtale og forærede dem en af sine smukkeste Duer, med mange Formaninger til at elske den som deres Øjesten og sørge moderlig for den; men ak, en Aften glemte Smaapigerne Buret med Duen i deres Tantes Have; om Natten rasede der et frygteligt Uvejr, og næste Morgen laa den stakkels Fugl død i sit Bur. Maximilien var utrøstelig, da han erfor denne sørgelige Begivenhed, han græd hede Taarer, og det varede mange Dage, inden han kunde forvinde Sorgen over den arme Dues Død. Endnu 60 Aar senere kunde den gamle Charlotte ikke fortælle denne lille Begivenhed uden at faa Taarer i Øjnene ved at mindes Broderens Sorg over Fuglens Død.

Tiden gik, og den unge Robespierre gjorde saa store Fremskridt ved Latinskolen i Arras, at alle forbavsedes derover. Man besluttede derfor at sende ham til Kollegiet Louis-le-Grand i Paris; men dertil behøvedes Penge eller i alt Fald en eller anden Stormands Protektion. Rige paa jordisk Gods vare det unge Menneskes Slægtninge ikke, derimod kunde Familien glæde sig ved Bispen i Arras, Msgr. de Conziés Gunst. Ved denne Prælats Indflydelse lykkedes det at faa en Friplads til den unge Robespierre i det nævnte Collège. Der var nemlig paa den Tid i Arras et navnkundigt Abbedi, hvis Overhoved paa en Maade var hele Byens Suveræn, og som ejede langt større Magt og Rigdom end selve Bispen. Dette gamle Abbedi hed St. Waast; dets uhyre Hovedbygning existerer endnu i Arras, tæt ved Kathedralkirken, og indeslutter inden sine ærværdige Mure Bispens Residens, Domherrernes Boliger, De-

partementet Pas de Calais's Arkiver, Bibliotheket og Byens Museum; i fordums Dagé ejede Abbeden af St. Waast vidtstrakte Domæner i Picardiet og fransk Flandern, og hans Indkomster vare mere end fyrstelige.

I Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede havde Nicolas le Candrelier, Abbed af St. Waast, stiftet og rigt doteret et Collège i Paris og givet det Navn efter den By, hvis Herre han var. Da denne Stiftelse midt i forrige Aarhundrede blev forenet med Kollegiet Louis-le-Grand, blev det ved Transaktion af 5te Juli 1761 bestemt, at Abbeden af St. Waast for Fremtiden skulde kunne disponere over fire Fripladser ved Kollegiet Louis-le-Grand. Paa Familien Robespierres Andragende og Msgr. de Conziés varme Anbefaling skjænkede nu Abbeden af St. Waast en af de fire Fripladser, han havde at bortgive, til den elleveaarige Maximilien Robespierre.

Det var saaledes gejstlige Personers Gunst og Velvilje, denne skyldte, at han blev admitteret til Paris's ypperste Skole, og om han end ikke fandt Lejlighed til direkte at vise sine Velgjørere sin Taknemmelighed, kan man dog ikke andet end indrømme, at han paa hele sin store og frygtelige politiske Bane mindst af alt var fjendsk mod Gejstligheden, til Gunst for hvilken han mange Gange midt i Revolutionens hylende Stormvind hævede sin Stemme.

Han var lidt over elleve Aar gammel, da han første Gang forlod sin Fødeby for at drage til Verdensstaden ved Seinens Bred og der fortsætte sine Studier ved den titnævnte Undervisningsanstalt. Det var i Begyndelsen af Skoleaaret 1769—1770. Afskeden fra Brøder og Søstre og Slægt og Venner havde været tung og rig paa Taarer; sine smaa Skatte, Billeder, Kobberstik o. s. v., havde han uddelt til sine Søskende og Barndomsvenner, de kjære Fugle, Stillidserne, Siskenerne og Duerne, bleve betroede

til en ældre, paalidelig Persons Varetægt og anbefalede denne meget varmt.

I Kollegiet Louis-le-Grand viste han sig snart, ligesom i Arras, som en af de intelligenteste, flittigste og i alle Maader mønsterværdigste Elever; men som fattig og Ihændehaver af en Friplads kan det ikke fejle — hvad end Ernest Hamel siger —, at han oftere er bleven overset og hovmodig behandlet af mere velhavende og lykkeligere stillede Elever, og at han ofte har følt og faaet at føle, at han var en fattig, fader- og moderløs Dreng, som kun kunde takke andres Barmhjærtighed for sin Plads. Børn kunne, som bekjendt, være store Tyranner, og Skoledrenge have langt større Respekt for den rige og fornemme Mands Søn end for en Kammerat, der er kommen fra et fattigt Hus og gaar i en luslidt Kjole, og den stærkeste Dreng i Klassen er i Regelen en langt betydeligere Person i deres Øjne end den intelligenteste, flittigste og dygtigste. Det er derfor ikke umuligt, at han ofte har følt sig forknyt og overset, at han ofte har anstillet bitre Sammenligninger mellem sig og andre lykkeligere, ja at der i hans Sjæl kan være nedlagt Spiren til Had og Misundelse.

En Abbé de la Roche, Domherre ved Notre-Dame-Kirken i Paris, var i Slægt med Familien Robespierre, og i Begyndelsen af sit Ophold i Frankrigs Hovedstad fandt Maximilien en Ven og Støtte i den værdige Abbé. Ulykkeligvis døde denne efter en halvanden Aars Forløb, og den unge Robespierre stod nu fuldstændig ene i den store, fremmede By. En anden stor Sorg ramte ham noget senere: hans yngste og mest elskede Søster Henriette afgik ved Døden, knap femten Aar gammel; han udgød mange Taarer over den stakkels Søsters Død og glemte hende aldrig.

Hans Ophold i Kollegiet var i øvrigt saa ensformigt som vel muligt, og de høje Mure om Bygningen vare omtrent det eneste, han fik at se af den store, fremmede Stad. De andre Elever havde alle Fader og Moder, Slægt,

Venner, paarørende, og to Gange om Maaneden flagrede de bort, som muntre Fugle, fra Anstaltens skumle Mure for at glædes og forfriskes i lykkelige og kjærlige Hjem og Familiekredse; kun han blev tilbage, ene og forladt, ham kjendte ingen i hele den store By, ham elskede ingen, ham interesserede ingen sig for, for ham aabnedes intet gjæstfrit Hus, intet hyggeligt Hjem, ingen venlig Familiekreds. Tavs og indesluttet sad han der, naar de andre fløj bort til Glæde og Adspredelse, bøjet over sine Bøger, søgende Trøst for Sorg og Savn i Arbejde og Studium, eller han spaserede ensom frem og tilbage under de store Træer langs Muren, der skilte hans Fængsel fra Omverdenen, alt imedens hans Tanker fløj tilbage til de lykkelige Dage i det beskedne Hus der hjemme, da Fader og Moder og Søster endnu levede og elskede ham og kjærtegnede ham.

Iblandt hans Kammerater i Kollegiet Louis-le-Grand nævne vi Camille Desmoulins, den senere saa navnkundige Cordelier og Skribent, som i Terrorismens Dage maatte bestige Skafottet ved sin Ven Dantons Side, og Fréron, Søn af Journalisten Fréron, hvem Voltaire har udødeliggjort ved sine blodige Sarkasmer, senere en af Thermidorianernes Hovedmænd. Af Lærerne har Abbé Proyart, der senere proskriberedes under Republikken, fældet en saare ugunstig Dom over ham: han var som Barn, siger Abbéen, forfængelig, misundelig, skummel og herskesyg; men denne haarde Dom fortjener ikke Tiltro, og det er en afgjort Sag, at ikke alene de øvrige Lærere ved Stiftelsen, men ogsaa Proyart selv, nærede den største Interesse for deres saa meget lovende Elev, og at denne endnu i 1778 stod sig saa godt med Abbé Proyart, at han skriftlig kunde anholde denne om et højst nødvendigt Pengelaan. Det maa være Abbéens senere Ulykker, der have forbitret hans Sind og fyldt ham med Uvilje mod hans fordums Elev, der nu var bleven Frankrigs første og mægtigste

Mand. Læreren i Rhetorik, den lærde og for Oldtiden begejstrede Hérivaux, nærede den mest levende Interesse for den unge Mand, der som Lærling sad ved hans Fødder. Hérivaux, der var opfyldt af den varmeste Beundring for Athens Kunst og Videnskabelighed, for Spartas strænge og værdige Sæder, for Roms berømmelige Gjerninger og republikanske Dyder, havde gjort sig til Apostel for en ideal Regeringsform, en Slags Republik efter Oldtidens Mønster, og stræbte i sine Forelæsninger at fylde sine Tilhørere med sin egen Begejstring og levende Overbevisning. Vistnok have Camille Desmoulins og Robespierre været de af det unge Avditorium, der begjærligst tilegnede sig Lærerens Maximer, og i hvis Bryst de af ham udsaaede Sædekorn spirede frodigst frem, og Robespierre, hvis skriftlige Udarbejdelser snart aandede stoisk Moral og glødende Frihedsbegejstring — dels vel spontant opstaaet hos ham, dels indpodet ham af Læreren og udviklet ved flittig Læsning af Jean Jacques og Voltaire — fik af Hérivaux Tilnavnet »Romeren«. En anden af Lærerne, Abbé Royou, Professor i Filosofi, søgte forgjæves at modarbejde disse nye Ideer om Frihed og Lighed og Menneskerettigheder, der ligesom laa i Luften og trængte ind alle Vegne; det lykkedes ikke Abbéens kolde Ræsonnementer og skolerette Bevisførelser at reducere disse Ideer, den frembrydende Nytids store Forløbere og Bærere, in absurdum, og allermindst lykkedes det ham for Robespierres Vedkommende.

Medens Maximilien studerede ved Kollegiet Louis-le-Grand hændte det sig, at den unge Konge, Ludvig XVI., paa Tilbagevejen fra Rheims, hvor han var bleven kronet, besluttede at aflægge et Besøg i den nævnte Undervisningsanstalt. Det var paa selve Indtogsdagen i Hans Majestæts gode Stad Paris, at dette Besøg fandt Sted. Monarken forlod Notre-Dame-Kirken for at begive sig til St. Geneviève; paa Vejen mellem disse to hellige Steder var det, at han besøgte den navnkundige Anstalt, der bar den store

Konges Navn. Her var man alt længe i Forvejen underrettet om Monarkens Hensigt, og de lærde Doktorer og Professorer havde udarbejdet saare skjønne og loyale Taler til Hans Majestæt Kong Ludvig XVI.'s Pris. Det var Skik ved saadanne og lignende Lejligheder, at ikke alene Anstaltens Dignitarier, men ogsaa den ypperste af dens Elever skulde holde Tale til Landsfaderen, og dette Hverv blev ved denne Lejlighed overdraget til den unge Robespierre.

Hans Tale var alt andet end virakduftende, fattig paa Lovprisninger, men rig paa kun alt for vel begrundede Paavisninger af og Forestillinger mod de utallige Misbrug og Mangler, hvorunder det daværende avtokratiske Regime led. Før den højtidelige Dag oprandt, blev, som man vel kan tænke sig, Talen i Manuskript forelagt Kollegiets Principal eller Rektor og af ham, som man ligeledes vel kan tænke, særdeles betydelig modificeret. Hans Majestæt, siges der, syntes tilfreds med den af den unge Sieur de Robespierre holdte Harangue. Hvilket Bisarreri af Skæbnen saaledes at stille disse to lige over for hinanden, den ene, Arvingen af en mere end tusendaarig Krone, den anden en fattig, ukjendt og navnløs Yngling, den ene bestemt til at miste Krone, Trone, Scepter, Rige, Liv som Offer for sine egne og sine Forgængeres Synder, til at knuses til Støv under Revolutionens Kæmpefod, den anden til for en Stund at være Frankrigs største og mægtigste Mand, til at fylde Verden med sin frygtelige Navnkundighed og til endelig, som den styrtede Konge, at lægge sit Hoved under Øxen!

Saa snart Robespierre havde endt sine klassiske Studier, begyndte han — endnu stedse under Kollegiet Louis-le-Grands Avspicier — paa Retsvidenskaben. Som Student var hans Liv lige saa flittigt, men ogsaa lige saa glædeløst, som i hans Skoletid. Hans Fattigdom var saa stor, at han, som fortalt, maatte bede sin fordums Lærer, Abbé Proyart, om et Pengelaan til at kjøbe en Klædning for, for at kunne fremstille sig sømmelig paaklædt for Bispen

af Arras, Msgr. de Conzié. Han fik vel en ringe Pengeunderstøttelse fra sine Tanter, men synes at have anvendt denne til at skaffe sig privat Vejledning i det juridiske Studium. Hans Manuduktør, til hvem han efter Dagens anstrængende Arbejde begav sig hver Aften, var Juristen Ferrières, en nær Slægtning til Oversætteren af Justinians institutiones. Han havde saaledes næppe synderlig andet at leve af, end hvad han fortjente hos en Parlamentsprokurør Nolleau, paa hvis Kontor han arbejdede som anden Clerc eller Skriver. Den nævnte retslærdes første Skriver var, ligesom Robespierre, bestemt til inden kort Tid at spille en mægtig Rolle i Revolutionens Historie, det var Brissot de Warville, den senere saa navnkundige Girondiner.

Saaledes gik endnu en rum Tid for ham, strængt Arbejde, ivrigt Studium, stor Fattigdom. Endelig, efter tolv lange Aar, tilbragte i rastløs Flid og rastløst Studium, fattige paa Glæder, endnu fattigere paa Nydelser, havde den unge Robespierre taget alle sine Grader. Da han for sidste Gang forlod Kollegiet Louis-le-Grand, inden hvis skumle og uvenlige Mure han havde tilbragt sine glædeløse Ynglingsaar, men hvor han var modnet til Mand, begav han sig til Abbeden af St. Waast for at tolke sin Tak og Erkjendtlighed for den ham af Abbediet ydede Understøttelse. Den gamle Abbed, hans Velgjører, var død; den nye Abbed, der modtog Takken for, hvad den afdøde havde gjort for Robespierre, var hans Eminence Kardinalen af Rohan, der i den berygtede Halsbaandsproces opnaaede en saa herostratisk Navnkundighed. Ved Avdiensen hos denne Prælat udbad Maximilien sig, at den ham forundte Friplads maatte gaa over paa hans yngre Broder Augustin, og Kardinalen opfyldte dette Ønske, i det han tillige ytrede, at han i Augustin Robespierre haabede at gjøre Kollegiet Louis-le-Grand en ny Foræring.

Før Maximilien forlod Kollegiet, fik han endnu et

tydeligt og tilmed officielt Vidnesbyrd om, at hans foresatte med Anerkjendelse betragtede hans Flid, Talenter og hæderlige akademiske Bane. Samme Maaned som han fuldendte sine Studier, — det var den 19de Juli 1781, — resolverede Administrationen for Kollegiet Louis-le-Grand som følger:

»I Betragtning af den af Hr. Principalen afgivne Erklæring om Stipendiario fra Arras-Kollegiet*), Sieur de Robespierre, som staar i Begreb med at fuldende sine Studier, hans eminente Talenter, hans gode Forhold udi de tolv Studie-Aar, hans Held udi sine Cursus, saa vel ved Universitetet som og ved Examinerne udi Filosofi og Jura, — haver Bureauet enstemmigen accorderet samme Sieur de Robespierre en Gratifikation af den Summa 600 Livres, som vil være at udbetale ham af Hr. Kassereren for Kollegiet Arras imod Kvittering af bemeldte Sieur de Robespierre . . . . .«

Robespierre var den Gang tre og tyve Aar og stod paa Springet til at blive Advokat. Alt imedens han med den største Flid og Grundighed havde helliget sig til Jurisprudensen, havde han tillige med spændt Opmærksomhed fulgt Tidens aandelige Rørelser, lyttet til de stærkere og stærkere gjenlydende Røster om Menneskeværd og Menneskerettigheder, om Frihed og Lighed, om Samfundets Emancipation fra Kongevælde og Adelstyranni og følt den sociale Regenerations vældige Idé, hvis Nødvendighed han allerede i Kollegiet Louis-le-Grand havde forstaaet, røre sig med stedse større og større Kraft i sit Bryst.

Voltaire og Rousseau vare nys bortkaldte, men den Sæd, de havde udsaaet, var ikke død med dem. Robespierre havde været til Stede ved Voltaires Apotheose og

*) ɔ: de fire Fripladser ved Kollegiet Louis-le-Grand, som dependerede af Abbeden af St. Waast i Arras.

hilset ham med enthusiastiske Bifaldsraab den Dag, da et helt Folk i Théatre français satte Kronen paa Patriarken fra Ferneys Hoved, som om det, to Maaneder før man førte hans Støv til Graven, i Perspektivet vilde vise ham den Udødelighed, der ventede ham. Voltaires Spottesyge og hensynsløse Sarkasmer, den kvalme Virak, han ikke kan frikjendes for nu og da at have ofret paa Tronernes Fod eller for Fødderne af Døgnets Stormænd, — alt svandt for den unge Robespierres Øjne bort for Mindet om de mangfoldige Tjenester, den store Skribent havde víst Menneskehedens Sag, om de talløse Misbrug og Utilbørligheder, hans hvasse Pen havde bekæmpet, om de mægtige Raab om Ret og Retfærdighed for de svage og underkuede, der havde lydt fra hans Læber. Han bevarede til sin sidste Stund Filosofen fra Ferney i agtelsesfuld og taknemmelig Erindring.

Endnu mere tiltrukken følte han sig dog af Jean Jacques Rousseau. Forfatteren til Contrat social var i hans Øjne den ypperste af alle Filosofer, Skribenten par excellence. Hvem havde nogen Sinde ladet Verden høre saa stolte og værdige Ord som han? Hvem talt om Menneskeværd og Menneskeret med større Sandhed og Overbevisningens Magt end han? Hvem tilkastet Despotiet Handsken med større Mod og Bestemthed end han? Hvem víst større Kjærlighed for det underkuede, elendige, retsløse Folk? Hvem skildret Naturens Ynde, Dydens Skjønhed, Lastens afskrækkende Hæslighed med mere glødende Farver end han? Hos ham var der ingen kold Skepticisme, ingen bitter Ironi, ingen skærende Sarkasmer, kun den strængt logiske Fornuft, der for at overbevise klædte sig i et exempelløst skjønt, lidenskabeligt og hjærtegribende Sprog. Rousseau var i hans Øjne Retfærdighedens ypperste Apostel, den sande og ophøjede Aabenbaring af Menneskerettighederne i deres reneste Udtryk.

Det er ikke sjældent, at unge Mennesker ved deres Indtrædelse i Videnskabens Verden søge at træde i Be-

kjendtskab med lærde eller Skribenter, der have opnaaet Navnkundighed paa den Bane, de selv staa i Begreb med at vove sig ud paa, som om de ønske af dem at modtage en litterær Daab, en aandelig Knæsætning. Hyppig modtages den unge da med nogle banale Opmuntringer eller med et insolent, overlegent Beskytterraad om ikke at vove sig ud paa en saa vanskelig og farlig Vej som Forfatterbanen, — som om ikke enhver Vej her i Livet havde sine Vanskeligheder og sine Farer; men undertiden kan det dog ogsaa hænde, at den ældre, Manden med Erfaring og skarptskuende Blik, modtager den unge med et varmt Haandtryk, hører med Godhed paa hans tillidsfulde Henvendelse, staar ham bi med Raad og Daad, skjænker ham sin Beskyttelse, sin Gunst, undertiden endog sit Venskab. Robespierre følte sig greben af denne Ærgjerrighed at staa Ansigt til Ansigt med en stor Mand, betræde hans Hus, indaande samme Luft som han, lytte til hans Ord, se ham ind i Øjet, sidde ved hans Side, trykke hans Haand. En Dag begav han sig med bankende Hjærte til Ermenonville. hvor Jean Jacques, overvældet af legemlige og sjælelige Lidelser, hensukkede sine sidste kummerfulde Dage. Mødet mellem disse to Mænd fandt vel sagtens Sted i den gamle Park med de mægtige hundredaarige Træer. Hvad foregik der her mellem Læreren og Disciplen? Det véd ingen, og ingen har aabenbaret, hvad Filosofen har sagt til det unge, ubekjendte Menneske, der fremstillede sig for ham i hans Ensomhed; men det er rimeligt, at Rousseau, rørt over Ynglingens Begejstring og sværmerske Beundring, har modtaget ham med Venlighed, hørt paa ham med Velvilje, svaret ham med faderlig Godhed; thi Robespierre regnede sig det bestandig til Hæder at have staaet Ansigt til Ansigt med Rousseau, og den store Mands Minde var ham bestandig i højeste Grad dyrebart.

II.

Da Robespierre som ung Advokat ved Pariserparlamentet vendte tilbage til sin Fødeby, fandt han her den bedste Modtagelse. Man kjendte her allerede den udmærkede Maade, hvorpaa han havde tilendebragt sin akademiske Bane, man lod hans grundige Kundskaber og Talenter vederfares fuld Retfærdighed og betragtede ham som en Mand, der upaatvivlelig vilde gjøre en stor og berømmelig Karriere. Hvilket forfærdeligt Ry, der en Gang skulde omgive hans Navn, var der ingen den Gang, som anede.

Hans gamle Onkel, Lægen, modtog ham som en Søn, og hans Barndomsvenner flokkedes om ham med Glæde og Hengivenhed. Han opslog tillige med sin Søster Charlotte sin Bolig i sit Fædrenehus paa Hjørnet af store og lille Rapporteurgaden, det eneste — næst et hæderligt og pletfrit Navn —, han havde arvet efter sine Fædre. Efter at have aflagt den befalede Ed for Provincialkonseillet i Arras, et Slags Provinsparlament, der havde det Privilegium at modtage saadan Ed af de Advokater, der vilde plædere for dets Skranke eller ved de lavere Domstole i Artois, begyndte han sin Virksomhed som Sagfører og vandt i kort Tid ved sin uomtvistelige Dygtighed, Retskaffenhed og sjældne Uegennyttighed et talrigt Klientel og et godt Navn.

Om hans Levemaade paa dette Tidspunkt af hans Liv giver hans Søster Charlottes Memoirer os Oplysning. Han var næsten bestandig i sit Arbejdskabinet, Hjørneværelset i første Stokværk af hans foran beskrevne Fædrenehus. Han havde bevaret sin Barndoms Kjærlighed til alskens Smaafugle, og i et Rum lige oven over Studerekammeret havde han ladet indrette Bure og Volièrer, hvis fjedrede Beboere dog nu ikke passedes og plejedes af ham selv, men af Søsteren Charlotte. Han var meget glad og taknemmelig,

naar man forærede ham Fugle, og der existerer en Del Taksigelsesskrivelser fra ham til forskjellige, navnlig Damer, der havde tilsendt ham saadanne. Han stod op mellem Klokken sex og syv om Morgenen og satte sig strax til sit Arbejde. Klokken otte kom Frisøren for at rage og pudre ham. Som man véd, var hans Person og Paaklædning bestandig meget soigneret, ikke fordi han var eller vilde være nogen petit-maître eller Kavaller de l'ancien régime; men fordi en renlig og proper Dragt er sømmelig og paa sin Plads under enhver Regeringsform, under Republikken lige saa vel som under Monarkiet, fordi han havde Agtelse for sig selv og andre, og fordi han holdt af at foregaa de ringere og fattigere Stænder med et godt Exempel paa Renlighed og Anstændighed i Dragt, Person og Optræden. Derpaa nød han sin Frokost, som kun bestod af et Glas Mælk, kigede endnu et Kvarterstid i sine Akter og begav sig derpaa til Domhuset. Naar Forhandlingerne her vare forbi, vendte han hjem for at spise til Middag. Han var overordentlig maadeholdende, spiste kun lidt og drak kun Vand med et Par Draaber Vin i. Han var en stor Elsker af Frugt og kunde paa ingen Maade undvære en god Kop Kaffe eller to. Efter Middagsmaaltidet gik han en lille Spaseretur eller besøgte en eller anden Ven. Efter en Times Tids Fraværelse vendte han hjem og satte sig derpaa til at arbejde i sit Kabinet. Naar Mørket faldt paa, var hans Dagværk til Ende; han kom da ned fra sit Studerekammer og tilbragte Aftenen i sin Søsters eller en og anden Vens Selskab. Kun sjælden modtog han Indbydelser til om Aftenen; undertiden gik han hen til sine Tanter, hvor der spilledes Kort, i hvilken Adspredelse han dog aldrig deltog. Han var i det hele noget tavs og kun lidet meddelsom, dertil meget distrait. Paa Gaden gik han ofte forbi sine Slægtninge, Venner og Bekjendte uden at se dem og uden at hilse dem og undgik som en Følge heraf ikke Beskyldningen for at være stolt, en Anklage,

der saa ofte og saa ugrundet rettes mod aandsfraværende Personer. En Aften fulgte han sin Søster Charlotte hjem fra et Besøg. Midt paa Gaden fik han pludselig en Idé, slap hendes Arm og ilede med lange Skridt til sit Hus, hvor han indesluttede sig i sit Kabinet. Faa Øjeblikke efter kommer Søsteren forpustet hjem og finder sin Broder, iført Slobrokken, siddende ved Lampen, fordybet i Arbejde. Han spørger hende meget forbavset, hvor hun kommer fra saa silde, thi han havde i sin Distraktion allerede glemt, at han nys havde sluppet hendes Arm paa Gaden. I øvrigt var han, deri samstemme alle, som stode ham nær og kom i Berøring med ham, med Søsterens Memoirer og Familien Lebas' Erindringer, mild og venlig, høflig og artig mod alle uden Undtagelse. »Det er en Engel,« sagde de to gamle Tanter om ham, »men han er skabt til at tages ved Næsen af slette Mennesker!« Hans urbane Optræden og fine Dannelse bragte ham snart i Forbindelse med mange af de mest udmærkede Personer i Arras, og snart talte han blandt sine fortroligste Venner de fleste af Byens mest fremragende Magistratspersoner, som Briois de Beaumetz, Præsident for Provincialkonseillet i Artois, Generaladvokaten Foacier de Ruzé, Advokaterne Buissart, Leducq, Langlois, Charamant, Ansart o. fl., og endelig en ung Ingeniørofficer, der laa i Garnison i Arras, og som tillige med sin Broder beboede et lille Hus, der endnu er at se i denne By. Denne unge Ingeniør hed Carnot; han skulde siden som Robespierres Kollega tage Sæde i Velfærdskomiteen, mægtig bidrage til at frelse Frankrig i den Fortvivlelsens Kamp, Republikken efter Ludvig XVI.'s Henrettelse førte mod det monarkiske Evropa, og vinde det hæderfulde Tilnavn »Sejrens Organisator«.

Der var den Gang i Arras et nystiftet Selskab, hvis Medlemmer plejede at samles for ved det fyldte Bæger og munter Sang at hylde Venskab og Glæden, som man den Gang sagde. »Den tolvte Juni 1778,« hedder det i et

Brev til Abbed Ménage, »samledes en Del unge Mennesker i en Løvhytte af Ligustre og Akacier for at fejre Rosernes Fest, og de svore at mødes hvert Aar paa samme Dag til Ære for Blomsternes Dronning.« Medlemmerne af dette Selskab kaldte sig derfor Rosati, og alle de mest fremragende Personer i Arras søgte og fandt efterhaanden Optagelse i denne Rosatiklub. Selskabet var helliget de muntre og livsglade Digtere Lafontaine, Chapelle († 1686) og Chaulieu († 1720), Temples Anakreon, som man kaldte ham, fordi hans Bolig laa i Nærheden af Temple; som disse hyldede Rosatierne Vin og Skjønhed, Sang og Poesi, Munterhed og Glæde, frisk og frejdig Livsnydelse; derimod havde de aldeles intet med Rosenkreuzere eller Frimurerordenen at gjøre, hvad adskillige Forfattere have antaget. I dette Selskab herskede der den fuldstændigste Lighed, og i Optagelsesdiplomerne fremhævedes det udtrykkelig, at alle Rosati skulde betragte hverandre som Brødre. Politik gav Selskabets Medlemmer sig ikke af med, med mindre man vil kalde det at drive Politik, at de lavede Calembourgs og Vers, gode og slette, over Regeringens Fejl, Misgreb og Misèrer, hvad der jo fra Arilds Tid har været Sæd og Skik i Frankrig og er saa endnu. I dette Selskab, — som bestod i en halv Snes Aar, — vare næsten alle Medlemmerne af de skjønne Videnskabers Selskab i Arras optagne, blandt dem Harduin og le Gay, der begge have et Navn i Litteraturen; af de øvrige Medlemmer nævne vi den nys omtalte Generaladvokat Foacier de Ruzé, Abbederne Roman og Berthe, Officererne Duménu og de Champmorin, endelig Carnot og Robespierre. Carnot blev optagen i Selskabet 1780, Robespierre to Aar senere.

Rosatierne holdt deres Sammenkomster i en af Arras' Forstæder, uden for Fortifikationerne, ved Scarpeflodens Bred, under en Løvsal af Roser. Hver Gang der optoges et nyt Medlem, vare samtlige Brødre til Stede. Optagelsesceremonien var ganske i den Tids idylliske Smag: man overrakte

det vordende Medlem en Rose, hvis Duft han tre Gange indaandede, og som han derpaa stak i sit Knaphul; dernæst tømte han et Glas rosenfarvet Vin paa Selskabets Velgaaende, hvorefter et af Medlemmerne i alle de øvriges Navn gav ham Omfavnelsen og Broderkysset. Derpaa overraktes der den nysoptagne et versificeret Medlemsbrev eller Diplom, og for dette skulde han takke med et Par Kupletter eller tre. Der er opbevaret en Del af disse Smaasange; de fleste due ikke meget, de bedste ere af le Gay og Carnot; Robespierres ere særdeles middelmaadige:

Je vois l'épine avec la rose
Dans les bouquets que vous m'offrez,
Et lorsque vous me célébrez,
Vos vers découragent ma prose.
Tout ce qu'on m'a dit de charmant,
Messieurs, a droit de me confondre . . .

sang han saaledes ved sin Optagelse i Selskabet; det synes efter disse Linjer at dømme, at han er bleven modtagen i Selskabet med ikke ganske almindelig Forekommenhed.

I Carnots Memoirer, som for faa Aar siden ere udgivne af hans Søn, læser man, at Robespierre var næsten ganske ukjendt for Antwerpens senere saa navnkundige Forsvarer, da de mødtes paa Konventets Bænke, og at Carnot kun to Gange før 1789 var kommen i Berøring med Robespierre, første Gang, da han overdrog ham en Proces at føre, anden Gang, da Carnot blev optagen som Medlem af Akademiet i Arras, hvis Direktør Robespierre den Gang var. Da Carnot laa i Garnison i Calais, fortælles der i de nævnte Memoirer, boede han og hans Broder Carnot-Feulins sammen, og deres Husholdning styredes af en gammel Kone ved Navn Madame Duhamel. En Dag læste de i en Avis, at der et Steds i Artois var død en Madame Duhamel, som efterlod sig nogle Spareskillinger, men ingen direkte Arvinger. De fik da det Indfald at spørge deres Husholderske, om hun ikke var i Slægt med den nævnte afdøde, og ved

opmærksomt at gjennemgaa hendes Papirer kom de snart til det Resultat, at dette virkelig var Tilfældet. Adskillige Personer, der, som Carnot siger, hørte til en meget indflydelsesrig Familie dér i Egnen, havde imidlertid meldt sig med Fordring paa den dødes Efterladenskaber, og skjønt der saaledes ikke var stort at haabe for den fattige Husholderske, overgave Brødrene Carnot dog hendes Sag i Robespierres Hænder. Det lykkedes ogsaa denne at vinde Sagen for sin Klient trods de højtstillede og mægtige Modstandere, han havde at bekæmpe.

Hertil maa imidlertid bemærkes, at da Carnot laa i Calais og havde Madame Duhamel i sin Tjeneste, laa Robespierre endnu som Student ved Universitetet i Paris. Carnot blev forflyttet til Arras i 1780, og først i sidste Halvdel af 1781 kom Robespierre til denne By og begyndte at praktisere som Advokat. Han kan altsaa ikke have ført nogen Sag for Carnot eller Madame Duhamel, medens Carnot garnisonerede i Calais. Det maa være Carnots Hukommelse, der har svigtet ham, og ventelig er det, efter at de to senere saa navnkundige Mænd havde gjort hinandens Bekjendtskab i Rosatiklubben i Arras, at Carnot overdrog Robespierre den nævnte Sag at føre. Naar Carnot dernæst beskylder Robespierre for i Madame Duhamels Sag at have procederet mod al sund Sans og Menneskeforstand, gjør denne Beskyldning ikke Carnot videre Ære; thi det er indlysende, at en pur ung Advokat, der fører en fattig og forladt Tjenestekvindes Sag imod rige og mægtige Modstandere og vinder den, endog til den Grad, »at der sikres hans Klient et sorgfrit Udkomme for Resten af hendes Levedage,« ikke har plæderet slet og endnu mindre mod al sund Sans og Menneskeforstand.

Naar Carnot i sine Memoirer, som anført, udtaler, at Robespierre var ham saa godt som ubekjendt, da de begge fik Sæde i Konventet, maa man, hvor nødig man end vil, tro, at Antwerpens heltemodige Forsvarer efter den

niende Thermidor og Robespierres Fald fornægter det Venskab, der i Ungdommens Dage forbandt dem. De vare Brødre i Rosatiselskabet, de mødtes vel omtrent daglig i deres fælles Ven Buissarts Hus — formodentlig mange andre Steder endnu —, Robespierre stod Carnot eller dennes Tyende ved den anførte Lejlighed bi med sine juridiske Kundskaber, og han hilser ham udtrykkelig som sin Ven i adskillige af sine Vers i Rosatiklubben, som f. Ex. i følgende Linjer, der udgjøre det sidste Vers af hans Sang »la coupe vide«:

Amis, de ce discours usé
 Concluons qu'il faut boire;
Avec le bon ami Ruzé
 Qui n'aimeroit à boire?
A l'ami Carnot,
A l'aimable Cot
 A l'instant je veux boire;
A vous, cher Fosseux,
Au groupe joyeux
 Je veux encore boire.

Versene ere slette, endogsaa meget slette; men det fremgaar dog af dem, at Carnot og Robespierre under begges Ophold i Arras stode paa en venskabelig Fod med hinanden, og at de ingenlunde, som Carnot vil give det Udseende af, vare saa godt som ukjendte for hinanden, da de begge toge Sæde i Konventet.

Robespierre var ikke nogen almindelig Advokat. Der vidnes om ham, at han aldeles ikke vilde befatte sig med uretfærdige Sager, at han raadede dem, som søgte hans Hjælp, til at forlige sig med deres Modstandere hellere end at føre Proces, at han ofte aabnede sin Børs for trængende Klienter i Steden for paa almindelig Sagførervis at fordre Honorar af dem. Der existerer et Brev fra ham, fra Februar 1787, til en Abbed Touques, der senere blev Præst i Cintheaux nær ved Caen, og som havde overdraget ham en meget vigtig Sag at føre; det hedder i dette Brev:

»Den ubegrænsede Tillid, De viser mig, smigrer mig, men bringer mig derhos i Forlegenhed; jeg finder nemlig paa den ene Side Deres Sag ikke uklar nok til rent at opgive den og paa den anden Side ikke klar nok til at raade Dem at føre Proces.« Man maa indrømme, at en saadan Ytring af en Sagfører vidner om Retsindighed og Uegennyttighed.

En af de første Sager, han førte, og som bragte ham i Ry, var en interessant og i de Tider delikat Kvæstion. En Beboer af Kommunen Pas i Omegnen af Arras, Jean-Baptiste de Beugny, var gaaet over til den reformerte Religion og havde formaaet en af sine Brødres Børn til at gjøre ligesaa. Han døde og efterlod sig en stor Formue, som han ved Testamente havde indsat dem af sine Slægtninge, der ligesom han vilde apostasere eller havde apostaseret, til Arvinger af. Den afdødes nærmeste paarørende, deriblandt en af hans Brødre, Jacques-Simon-Joseph de Beugny, Domherre ved Kathedralkirken i Arras, besluttede at angribe Testamentets Gyldighed, saasom det maatte antages at være dikteret af Had til Statens Religion, og henvendte sig til Robespierre for at høre hans Mening, om Sagen var til at drive igjennem eller ej.

Robespierre udtalte sig bekræftende, — hvisaarsag man senere har beskyldt ham for i sin Ungdom at have víst sig som intolerant Katholik. Hans konsultative Memoire i denne Sag viser dog tvært imod den største Agtelse for Frihed i Trossager, og naar han angriber det omtalte Testamente og erklærer det ugyldigt, er det netop paa Grund af den Intolerance, der er udvist af Testator, i det denne for at paavirke Arvingernes Samvittighed, influere paa deres Tro og fremkalde Apostasi ikke havde betænkt sig paa at anvende et saa mægtigt Lokkemiddel som Andel i en rig Arv. »Af alle Lidenskaber, der kan rive et Menneskes Vilje med sig,« udraaber han, »er ingen mere stridende mod Fornuft og Frihed end religiøs Fanatisme.« Det er ganske den samme Mand, som nogle Aar senere hos Ja-

kobinerne knuser Fornuftdyrkelsens fanatiske Presbyterofager med det navnkundige Ord: Man har anklaget Præster for at have læst Messe; den, der vil forhindre dem deri, er mere fanatisk end de!

En anden Sag, han førte, og af hvilken der ogsaa gik stort Ry, vidner ligeledes paa det fordelagtigste om hans moralske Mod og levende Retfærdighedsfølelse. En Dag kom nogle fattige Bønder fra Omegnen til ham og bade ham føre en vigtig Proces for dem; »men,« tilføjede de, »vi have en frygtelig Kontrapart!« Robespierre undersøgte Sagens Realitet, fandt, at de fattige og fortrykte Bønder havde Ret og deres frygtelige Modpart Uret og førte med den største Energi de stakkels Livegnes Sag mod deres mægtige Herre, der ikke var nogen anden end Familien Robespierres Velynder, Bispen af Arras. Den uforfærdede og retsindige Advokats Navn var i alle Munde.

Af en tredje Sag gik der dog endnu større Ry. En af de fromme Fædre i Abbediet St. Sauveur d'Anchin, Dom Brogniart, havde fundet en stakkels lille Vaskerpige, Clémentine Deteuf, der arbejdede i Abbediet, efter sin Smag og anvendt alt for at forføre hende. Da dette ikke havde villet lykkes ham, havde den fromme Guds Mand den Infami at beskylde den unge Pige for at have stjaalet en Sum af to Tusende Louisdorer. Forgjæves besvor den stakkels Clémentine Deteuf sin Uskyldighed, forgjæves udtalte hun, at Munken beløj hende, fordi hun ikke havde villet lytte til hans skjændige Forførelser, — hvad kunde hun, stakkels fattige Pige, udrette mod en saa mægtig og samvittighedsløs Modstander! Og hvem vovede at optræde som hendes Forsvarer? Hvem vovede at drage Dom Brogniart til Regnskab? At rette Beskyldninger mod ham, forfølge ham for Domstolene, prisgive ham for almindelig Foragt som Kalumniant og falsk Anklager, det var at paadrage sig hele det mægtige Abbedis uforsonlige Fjendskab.

Den forurettede unge Piges Fader henvendte sig til

Robespierre, og denne tog Sagen i sin Haand. For Kriminaldomstolens Skranker holdt han et fortræffeligt Foredrag, hvori han klart paaviste den unge Piges Uskyldighed og den skamløse Paters Frækhed og Lumpenhed. Hans Bestræbelser bleve kronede med Held: Dommerne frifandt Clémentine Deteuf; men ikke tilfreds hermed gjorde Robespierre for Provincialkonseillet i Artois Fordring paa en passende Skadeserstatning for den hans Klient paaførte Tort, en velskreven Brochure, der blev udbredt overalt i et stort Antal Exemplarer, skaffede den unge Pige almindelig Sympathi, og den foragtelige Dom Brogniart blev dømt til at udrede en betydelig Skadeserstatning til den af ham saa haardt forurettede.

Robespierre havde snart erhvervet sig en stor og velfortjent Anseelse som Advokat. Bispen i Arras, Monseigneur de Conzié, der, ligesom Abbeden af St. Waast, havde det Privilegium at ansætte Dommerne ved de forskjellige Tribunaler i sin Jurisdiktion, — som man véd, var den judicielle Organisation i hele Frankrig den Gang en fuldstændig Labyrint, — vilde knytte den unge og talentfulde retslærde nøje til sig og Bispestolen og udnævnte ham 1783 til Dommer ved Bispedømmets Civil- og Kriminaldomstol. I denne Egenskab havde Robespierre det Mod i Principernes og Folkesuverænitetens Navn, — som man ikke bekymrede sig stort om den Gang eller rent ud nægtede, — at protestere mod Lamoignons tyranniske Edikter, som de højere Domstole kun modsatte sig af formelle Grunde. Hvorledes det, efter en saadan Debut, i Længden vilde være gaaet ham som Dommer, er ikke godt at sige; men det varede heller ikke længe, før han takkede af som saadan. En Dag blev en Morder ført frem for hans Domstol. Forbrydelsen forelaa klar som Dagen, Forbryderen havde bekjendt sin Brøde, Lovens Ord vare tydelige nok, det var umuligt andet end at fælde Dødsdom over Misdæderen; men den Tanke at have overantvordet et af sine

Medmennesker til Døden, var ham som en nagende Orm; han kom hjem til sit Hus med Fortvivlelse i Hjærtet. Hans Søster stræbte at trøste ham og forestillede ham, hvilken skjændig Misgjerning den af ham til Døden dømte Forbryder havde begaaet; men han svarede hende: »Ja vel, han var en Skurk, men at maatte dømme et Menneske til Døden . . .!« Dagen efter nedlagde han sit Dommerembede og vendte tilbage til Skranken, »da han dér som Advokat hellere vilde forsvare den uskyldige end som Dommer lade blodige Straffedomme udgaa over den skyldige!«

Senere, i 1791, da man havde valgt ham til offentlig Anklager, kunde og vilde han heller ikke forestaa en saa skæbnesvanger Post: efter et Par Maaneders Forløb (April 1792) indgav han sin Dimission. Hvilken rædselsfuld Forandring var der ikke foregaaet med ham to Aar senere, da han i 1794 gjennemførte den umenneskelige Lov af 22 Prairial!

Af alle de Sager, han førte for Skranken i Arras, var det dog den noksom bekjendte Lynaflederproces, af hvilken der gik Ry i de videste Kredse. Allerede i over en Snes Aar var Franklins geniale Opdagelse, at Lynet er en elektrisk Gnist af uhyre Størrelse, og at den af ham angivne Lynafleder yder forholdsvis stor Betryggelse mod Nedslag, udnyttet i alle civiliserede Lande, da man til den halve Verdens Spot og Latter i St. Omer fandt paa at erklære den berømte Amerikaners store Opdagelse for Nonsens og Lynaflederen for skadelig og faretruende, medens alle andre holdt den for nyttig og sikrende, ja endog at paakalde Lovens Magt for at faa den forbudt. En rig og oplyst Advokat i St. Omer ved Navn Vissery de Bois-Valé syslede meget med fysiske Studier, og da han havde dannet sig en sikker Overbevisning om Lynaflederens overordentlige Nytte og Formaalstjenlighed, lod han en saadan anbringe paa sit Hus. Hans Naboerske, med hvem han

havde ligget i Proces i Anledning af en Skillemur mellem deres respektive Ejendomme, og som derfor nærede Nag til ham, indgav en Klage til Syndikatet i St. Omer over sin gamle Kontrapart, der ved paa sit Hus at anbringe et Redskab, som var bestemt til at trække Lynstraalerne ned fra Himlen, havde hidført overhængende Fare for alle Naboejendommene, der, hvad Øjeblik det skulde være, kunde blive antændte og nedbrændte af de elektriske Straaler. Det højvise Syndikat i St. Omer modtog dette taabelige Klageskrift med Velvilje og dekreterede, »at saasom Lynafledere forstyrrede Borgernes Rolighed og vare farlige for den offentlige Sikkerhed, vilde den paa Sieur de Bois-Valés Hus opsatte Machine være at borttage øjeblikkelig, hvorhos Byens Foged bemyndigedes til, i Tilfælde af Modstand fra Ejerens Side at fjærne den med Magt.«

Indbyggerne i St. Omer, som ikke kunde tro andet, end at Byens højvise Syndikat maatte forstaa sig bedre paa at bedømme Lynaflederens Nytte eller Skadelighed end de, kom nu i Bevægelse, troede, at Himlens Ild vilde falde ned og fortære deres Boliger, hvis det ugudelige Redskab ikke øjeblikkelig blev fjærnet fra Advokatens Hus, og stormede løs mod dette for at udføre Syndikatets Dekret og saaledes sikre sig selv og deres Boliger for den truende Fare. Ved Hobens Nærmelse lod Hr. de Bois-Valé det fatale Instrument nedtage, men fuld af Indignation over Borgernes og endnu mere over Syndikatets tykke Uvidenhed overdrog han Robespierre for Provincialkonseillet i Artois at føre sin, Videnskabens og den sunde Fornufts Sag.

Denne Proces vakte, som man vel kan tænke sig, en uhyre Opsigt, ogsaa uden for den lærde Verden, og ikke faa Mænd af Navne og Fortjeneste forenede deres Anstrængelser med Robespierres for at faa den i St. Omer fældede abderitiske Kjendelse omstyrtet. Maximiliens fortrolige Ven, den tidligere nævnte Buissart, en Advokat af sjælden Lærdom og videnskabelig Dannelse, offentliggjorde en vidtløftig

Memoire om Sagen, andre Advokater i Arras tiltraadte fuldstændig de Konklusioner, han kom til, og fra lærde i Paris og andre Stæder indløb der Erklæringer og Udtalelser, der vare lidet smigrende for det højvise Syndikat i St. Omer. En af disse Erklæringer, som, mærkværdigt nok, er meget timid i sin Form, er udstedt af tre Mænd, der senere paa forskjellig Vis naaede en ikke ubetydelig Navnkundighed, nemlig Target,*) Polverel**) og Lacretelle den ældre.

Robespierres Indlæg i denne Proces foreligge trykte, og man kan ikke nægte, at de ikke alene med en mærkværdig Klarhed behandle den videnskabelige Side af Sagen, men ogsaa fra et rent rhetorisk Synspunkt gjøre ham Ære, skjønt de ikke ere fri for Tidens sædvanlige Svulst og Bombast. Til sin store Overraskelse fandt han en Modstander i sin Ven Generaladvokat de Ruzé, der vel ikke lige ud forlangte, at den i St. Omer fældede Dom skulde staa ved Magt, men som dog, opfyldt af Tvivl om Lynafledérens reelle Nytte, forlangte, at Konseillet skulde indhente et eller andet Akademis Betænkning i Sagen. »Man bør nære Mistillid til Lynaflederen,« erklærede de Ruzé, »just fordi dens Virkninger ere mirakuløse.« Robespierre godtgjorde imidlertid uden synderlig Møje, dels at der ikke var Spor af Mirakel hverken i de titnævnte Redskabers Virkemaade eller i selve Lynstraalens Tilbliven, dels at utallige Akademier i alle Lande havde udtalt sig for Anbringelsen af Lynafledere paa passende Steder, og at særlig Akademiet i Dijon ikke alene havde ladet opsætte et saadant Apparat paa den Bygning, hvori det holdt sine Møder, men ogsaa med Eftertryk forlangt, at et lignende skulde anbringes paa Byens Krudttaarn. Han kunde have tilføjet, at to navnkundige Akademikere, Guyton-Morveau og Maret,

*) Medl. af Akad. og af den lovgivende Forsaml., død 1806.
**) Medl. af Nationalforsaml. og af Konventet, død 1795.

havde underkastet den paa Hr. de Bois-Valés Bolig anbragte Lynafleder en grundig Undersøgelse og erklæret dens Nytte og Formaalstjenlighed hævet over enhver Tvivl. Som sagt, Robespierres Plaidoyer var klart og overbevisende og førte ogsaa til et gunstigt Resultat, i det Provincialkonseillet i Arras ved Dom af 31te Maj 1783 kasserede den i St. Omer afgivne Kjendelse.

Vi kunne selvfølgelig ikke omtale alle de Sager, Robespierre førte som Advokat; men man vil ogsaa af det foregaaende i tilstrækkeligt Maal have set, at han ingenlunde var den slette eller middelmaadige Advokat, som hans Fjender have villet gjøre ham til.

(Sluttes.)

F. J. Meier.

En engelsk Samfundsskildrer og Historiker*)

fra det 18de Aarhundrede.

Saa sandt det er en Litterærhistorikers Pligt nøje at paase, hvorledes de Fremtoninger, han undersøger, høre sammen med deres Tids og Nations aandelige Liv og Udvikling, maa han rette sin Opmærksomhed mere paa det interessante end paa det skjønne. Et nok saa smukt og tiltalende Værk kan, selv om det i ren æsthetisk Henseende bereder Læseren en Glæde, i mange Tilfælde ikke interessere Kritikeren, der fremfor alt søger det karakteristiske, det for de forskjellige Tider ejendommelige. En Forfatters bedste Værk er ikke altid det for ham mest karakteristiske; en Kladde, et flygtigt Udkast kan ofte være os mere værdifuldt, kan ofte yde os mere til Forstaaelsen af Forfatterens kunstneriske Fysionomi end en til de yderste Enkeltheder udarbejdet Bog. Som det gaar os ved Undersøgelsen af den enkelte Forfatter, gaar det os ved Undersøgelsen af en hel Tidsalder. Det gjælder at finde de Værker, der have gjort mest Virkning paa Tiden, de, der fyldigst og klarest gjenspejle os Samtidens Ideer og Rørelser. Om deres æsthetiske Værd i og for sig er der

---

*) Tobias Smollet: Works. I—VI. (by Andersson) Edinburgh 1817. — Samme: History of England. I—V. London 1785.

ikke Tale. Gjennem mindre heldige Værker naa vi ofte til den fulde Forstaaelse af det, som de gode ikke mægte at forklare os. Kaste vi f. Ex. et Blik paa Englands Litteratur i det attende Aarhundrede, træffe vi Popes fint udmejslede, slikkede og sirlige Poesi. Man kan ved Læsningen finde Behag deri, fordi det altid er en Nydelse at læse smukke, velklingende Vers; men de give os kun yderst fattige Midler i Hænde til at forstaa Folkets og Tidens Psykologi. Se vi derimod paa Romanlitteraturen og da nærmest paa Forfattere som Fielding og Smollet, er Forholdet anderledes. Disse Mænds Bøger ere let henkastede Skildringer, Fortællinger uden fast Ordning eller Komposition, hvori Erindringer fra et omflakkende Liv rystes sammen med den skabende Fantasis Billeder. I formel Henseende staa de ikke i Højde med Datidens metriske Poesi, men dette erstattes ved Skildringens Kraft og Virkelighedstroskab. Paa samme Maade gaar det ogsaa til, at Smollet, der i ren æsthetisk Henseende staar tilbage for de fleste af sin Tids Romanforfattere, dog er den, der bliver den fyldigste Repræsentant for Tiden. Det er denne Forfatter, vi i det følgende ville gjøre til Gjenstand for en lidt nærmere Undersøgelse.

I.

Lad os til en Begyndelse kaste et Blik paa Smollets samlede Værker. Han har skrevet et halvt Dusin omfangsrige Romaner, et Par dramatiske Arbejder og nogle Digte, end videre en »Englands Historie«, en politisk Satire, Erindringer fra Rejser i Frankrig og Italien, kritiske Afhandlinger i flere Ugeblade (»Critical Rewiew« o. a.), desuden Oversættelser af Voltaire, Lesage og Cervantes samt en Afhandling om Brugen af Mineralvand. Denne Liste, der endda ikke er fuldstændig, er tilstrækkelig til at vise, hvor alsidig Tobias Smollet var, og med hvor mange Opgaver

han, ofte tvungen af Nød, maatte give sig i Kast. Se vi paa hans Levned, faa vi det samme forvirrede og forskjelligartede Indtryk. Smollet fødtes i Skotland 1721 i en gammel adelig Familie. Som ungt Menneske kom han til Universitetet i Glasgow, hvor han gav sig til at studere Medicin og kom i Lære hos en Kirurg. Efter sin Faders Død drog han til London for at søge sin Lykke med Manuskriptet til en Tragedie i Lommen. Da han efter utallige Bryderier endelig faar den opført, gjør den ingen Lykke. For at friste Livet slaar han sig atter paa Medicinen, tager Tjeneste til Orlogs og deltager som Skibslæge i Expeditionen til Karthagena 1741. Han var imidlertid for selvstændig til i Længden at ville underkaste sig en Disciplin, der gjorde ham til overordnedes Slave, og paa et Togt til Vestindien tog han sin Afsked. Han levede nu en Tid paa Jamaica, hvor han forlovede sig. Efter sin Tilbagekomst til London maa han ty til sin Pen for at leve, og han udfolder nu sin omfangsrige og forskjelligartede Produktion. Hans første Roman »Roderick Random« udkom i Aaret 1748, fire Aar efter fulgte »Peregrine Pickle« og flere efter den. Da hans Helbred bestandig var skrøbeligt og mer og mer svækkedes med Aarene, foretog han adskillige Rejser til Sydens mildere Klima. Paa en af disse Rejser døde han saa efter at have fuldendt sin sidste Bog, »Humphrey Clinker«, i Livorno i Aaret 1771*).

Hans Liv var saaledes meget bevæget og omflakkende. Hans Produktion var en fortsat Illustration til hans Liv, hvortil den var tæt sammenvoxen; enhver Begivenhed, Oplevelse og Stemning har sat Mærker i hans Bøger. Alle denne Tids Forfattere staa i deres Værker Livet nær, men

*) Scott: Ueber das Leben und die Werke der berühmtesten englischen Romandichter. Bei Kellstab. I. Berlin 1826. Thackeray: The english humourist. London 1869. Smollets „Life“ foran i hans „Works“. Edinburgh 1817.

ingen i saa høj Grad som Smollet. Han har en udpræget Virkelighedssans, en skarp Iagttagelse og en hurtig Opfattelse; han har rejst meget, har faret om til Lands og til Vands, i den gamle og den nye Verden; han har truffet de forskjelligste Karakterer, de særeste Originaler og de tørreste Hverdagsmennesker; hans Viden omfatter Kirurgi, Historie, Zoologi og meget andet; han har Interesse for alt muligt, og han farer fra det ene til det andet med skiftende Held, men med samme Energi; han har modtaget de forskjelligste Indtryk, og han lader sig overvælde af dem; han vrager intet, men nedskriver alt, hvad der falder ham ind. Der er i hans Bøger ikke Spor af kunstnerisk Beherskelse; vi savne en kyndig, ordnende Haand, der griber ind i rette Tid for at sammenfatte eller forme Stoffet. I hans første Roman er dette meget fremtrædende. Da Smollet skrev »Roderick Random«, var han nylig hjemkommen fra sit Orlogstogt til Middelhavet og Vestindien; han havde længe haandteret Operationskniven, og endnu var Pennen ham uvant; han lærte aldrig at komponere en Bog, men der er dog altid lidt mere Komposition i hans senere Værker. »Roderick Random« besidder ikke nogen fast sluttet Handling, men er en Række efter hinanden følgende Scener og Episoder, der kun have indbyrdes Forbindelse, for saa vidt det er Helten, som oplever dem alle. Denne Helt er ikke videre interessant; at søge Smollet bag ved Roderick, hvilket Samtiden gjorde, gaar ikke an, thi om end Helten i Bogen i rent ydre Henseende gjennemgaar de samme Tilskikkelser, kommer til de samme Egne og træffer de samme Personer, som Forfatteren i sit Liv, saa havde Smollets Karakter ikke det mindste fælles med Rodericks; men alt hvad Smollet kunde huske fra sine Rejser, fortæller han i denne Bog, overalt ligger Selvoplevelse til Grund. Livets Begivenheder og Erindringen derom svømme for ham; han svælger i Gjenoplevelsen af sine Æventyr, og mer end én Gang glemmer han, at det

er en Roman og ikke en Rejsebeskrivelse, han arbejder paa. Først langsomt, lidt efter lidt løsne Karaktererne sig ud fra disse Skildringer og tegne sig som Silhouetter paa Erindringens taagede Baggrund.

Og som det gaar med denne Roman, gaar det med Smollets øvrige Skrifter. Overalt er han Virkeligheden for nær paa Livet, til at der kan være Tale om egentlig kunstnerisk Beherskelse; men denne Mangel, denne negative Egenskab gjør, at det efter Læsningen af Smollets Værker falder os vanskeligt at faa fat paa en sluttet Karakter, en ledende Personlighed. Og ligesom Kompositionen i hans Romaner sprænges, saaledes vanskeliggjøres Sandheden i hans historiske Arbejder og farves hans Skildringer af fremmede Lande. Som Historiker har Smollet behandlet sin egen Tid, og han er da først og fremmest Partigænger; det er ham umuligt at se bort fra personlige Hensyn, han har for mange Interesser med i Spillet til at kunne være upartisk lige over for Venner og Fjender; han har end videre sammenlignet Englands sociale Tilstand med Frankrigs, og her er han først og fremmest Patriot. Han kan kun se det gode i det første Land og kun det slette i det andet, han er ensidig i sit Had og ensidig i sin Kjærlighed.

II.

Smollet er som Romanforfatter et Led i den fortløbende Række engelske Novellister, hvis Værker gav det forrige Aarhundredes engelske Litteratur sit væsentligste Præg. Sammenlignet med sine nærmeste Forgængere og Efterfølgere falder han igjennem, hvad det rent æsthetiske angaar: han er aldrig betagende som Fielding, aldrig naiv som Goldsmith, aldrig elskværdig som Sterne; han er sjælden ophøjet, ofte raa, altid saftig; hvor de andre trække paa Smilebaandet, slaar han en kaad Latter op, hvor de sati-

risere, bruger han Karrikaturer. Paa den anden Side besidder han ikke Swifts Lidenskabelighed; hans Pathos er ikke baaret af nogen inderlig, subjektiv Kraft; den er som oftest fremtvungen, overlæsset og ligesom kunstlet. Herom vidner ligeledes hele hans Fremstillingsmaade og Stil. Medens Fielding, »Tom Jones«'s elskværdige Forfatter, udmærker sig ved en Ironi og Vittighed, hvis Friskhed indtager os, er Smollet tung og ofte trættende. Fielding fører os hurtig og ivrig fra den ene Situation til den anden, Smollet giver sig mere Tid og udmaler med en bred, om Hogarth og Hollænderne mindende Pensel de enkelte Scener; han dvæler med flittig Udførlighed ved de enkelte Optrin, de enkelte Personer. Er der noget, som interesserer ham, skildrer han det omhyggelig og omstændelig, selv om det intet har at gjøre med Helheden, medens Fielding let strejfer hen over det og kun giver os Skitser, naar den anden giver os Malerier. I det saaledes Enkelthederne udarbejdes, lykkes det Smollet at give slaaende Samfundsbilleder. Dette ses bedst af hans Roman »Peregrine Pickle«. Medens »Roderick Random« ikke har nogen særlig litterær Interesse, indtager »Peregrine Pickle« en betydningsfuld Stilling i den engelske Litteratur, i det Hovedpersonen er en videre Udvikling og konsekventere Gjennemførelse af den Type, som allerede Henry Fielding havde fremført. Da Smollet fremtraadte, havde endnu bestandig den af den franske Klassicisme affødte Parykpoesi Herredømmet i Litteraturen; Drydens Minde æredes højt, Popes Vers gjaldt for uforlignelige. Denne Poesi var fremgaaet af en stiv, regelret og unaturlig Konveniens, inden for hvis Spændetrøje al sand Oprindelighed og naturlig Følelse indeklemtes, og hvor intet nævntes ved sit rette Navn. Som en Modvægt til denne Retning med dens Ærbødighed for det vedtagne og konventionelle havde Richardson skabt den moraliserende Familieroman. Den Succes, han opnaaede, vidnede om, at der fandtes en vir-

kelig Trang til mere Naturlighed og Frihed. Alligevel kunde Richardson ikke fuldt ud tilfredsstille; i Steden for Selskabets Konveniens fremførte han Religionens, — men den Tid var forbi, da man gjorde sig til puritanske Asketer. Saa indtraadte med Henry Fielding et Omslag. Han opponerer i sine Bøger baade mod Selskabsmoral og Dydsmoral, lige over for hvilke han sætter Individernes eget, frie Instinkt; han meddeler sine Helte Naivetet og fremdrager Natursiden i den menneskelige Karakter; hans Helte besidde en stærkt udviklet Sanselighed, men ved Siden heraf noget sympathetisk og vindende paa Grund af den dermed forbundne Ærlighed, der stikker saa stærkt af mod det fine Samfunds hyklede Ærbarhed. Smollet gaar et Skridt videre. Ogsaa han opstiller sine Personer som en Protest mod Samfundet med dets dresserede Væsen, men han tildeler dem en saa stor Portion af tøjlesløs Sanselighed og Lidenskab, at de ikke rigtig kunne vinde Læserens Sympathi. Medens Fielding havde givet Toms Kjærlighedstrang et saa forklaret og ideelt Udtryk i hans Følelser for Sofia, er det næppe andet end Forfængelighed og Sanselighed, der er det afgjørende Moment i Peregrines Kjærlighed til Emilia Gauntlet. De dyriske Elementer have for megen Overvægt i hans Karakter, til at vi kunne finde ham synderlig elskværdig.

Dog det var heller ikke Hovedsagen for Smollet, at man skulde faa Sympathi for Helten; hans Hovedformaal er at give Samfundsskildringer. Herom udtaler han sig bebestemt i Fortalen til Romanen »Count Fathom«. Han siger her, at Romanen er et stort Maleri, der giver Skildringer af Livet, hvilket imidlertid ikke kan udføres paa en sandsynlig, original eller heldig Maade uden en Hovedperson, der kan tiltrække sig Opmærksomheden og være det nødvendige Bindeled mellem Scenerne. I det Hovedvægten lægges paa de skildrede Sæder og Tilstande, bliver Romanen fra at være Karakterroman til Samfundsroman.

Forfatteren mister derfor snart Sympathien for sin Helt; saaledes er Fathom en bundfordærvet, elendig Usling, der umulig kan andet end vække Afsky. Dette Menneske misbruger sine foresattes Tillid og Ædelmodighed, besviger sin Familie under Oprigtigheds og Venskabs Maske, forfører intet anende, uskyldige unge Piger, forraader sin elskede og bringer Sorg og Fortvivlelse over sin bedste Ven, hvis Kjærlighed han belønner med troløse Rænker og Bagvaskelser. Mens Hovedpersonen saaledes ikke frembyder Interesse, forholder det sig anderledes med Smollets Skildring af de dannede Kredse; han er ligesom Fielding højst fjendtlig stemt mod alt, hvad der hedder Konveniens og vedtagen Regel, og han kaster derfor sin særlige Yndest paa Folk, der savne de nødvendige Evner og Betingelser til at kunne færdes i Hovedstadens high-life, uden hvert Øjeblik at støde an mod de traditionelle Forskrifter. I sin Bestræbelse for at finde noget naturligt og oprindeligt som en velgjørende Modsætning, fremdrager Smollet en hel ny Side af den engelske Nation, nemlig Sømændene, der skildrés med afgjort Forkjærlighed. Paa sine Rejser havde Smollet haft rig Lejlighed til at iagttage dem, og næppe er han hjemkommen, før han fortæller os om dem. Trunnion, Bowling, Hatchway og Tom Pipes spille samme Rolle hos Smollet som Mr. Western, Adams, Tom Jones osv. hos Fielding; Hatchways Ytring, at han ikke bryder sig mere om Verdens Mening end om en raadden Ende Tov, er i saa Henseende meget betegnende. Disse Mennesker opstiller Smollet ikke som lysende Exempler; han undgaar med Flid alt, hvad der kan ligne at gjøre poetisk eller idealisere; han tager dem, som de ere, fremfører dem i al deres Raahed, med deres Banden og Sværgen, i al deres Egensindighed, Forfængelighed og Stolthed over den Stand, de tilhøre. Disse deres Fejl bidrage dog kun til at kaste et vist lunefuldt og komisk Skjær over dem og egne sig end mere til at fremhæve deres naturlige Aabenhjær-

tighed, deres aldrig svigtende Ærlighed og deres trofaste Vedhængen ved det, de en Gang have faaet kjært her i Verden. For Smollet er alt lige godt; han tager sine Typer, hvor han finder dem. Det plumpe, det raa og det udannede skjænker han ofte sin Sympathi, blot han bag ved denne ydre Skal kan finde noget, der tiltaler ham, og i Kraft af sit Had til Konveniens og Ceremoniel er han tilbøjelig til at finde noget sympathetisk bag ved Raahed og Plumphed, fordi Samfundets fine og pæne Manerer stødes derover. Dette fører saa til hans Smag for det burleske; de fleste Karakterer hos Smollet ere Originaler og Særlinge; blot noget ualmindeligt, noget andet end det dagligdags. Dette Hang til at karrikere og overdrive fører ham til i »Lancelot Greaves« at give en Karakterskildring, som ikke kunde andet end mislykkes. Da Smollet skrev denne Roman, havde han lige oversat Cervantes's »Don Quichote«, og han fandt saa paa at skrive om en ny Don Quichote, men saaledes, at han vandt Læserens Sympathi. Lancelot Greaves er en ung Mand, der paa en Tid, da alle andre gaa med Paryk og klædt i bløde Stoffer, finder paa den vanvittige Idé at drage Landet rundt, væbnet til Tænderne med sine Forfædres gamle, rustne Vaaben for at holde Retfærd i Hævd, beskytte de svage og revse de overmodige; thi han mener, at Lovens rette Haandhævere ikke ere virksomme nok i den Retning. Denne bisarre, men i den alvorligste Mening udførte Idé maatte gaa i Stykker for Smollet; han, der stod Livet saa nær, kunde umulig tumle en saa uvirkelig og konstrueret Skikkelse, der tilhørte hans eget Aarhundrede saa lidt som noget andet. Imidlertid frembyder »Lancelot Greaves« dog Interesse, for saa vidt som Helten opstilles som en Protest mod Samfundet.

Og hvorledes var nu dette Samfund? Havde Fielding og Smollet Ret, naar de idelig og idelig satiriserede

over det? Havde de Grund til at dadle det, til at forekaste det Mangel paa Alvor, Moralitet og lignende?

Det er naturligt at komme ind paa dette Spørgsmaal ved en Betragtning af Smollets historiske Arbejder.

(Sluttes).

Knud Ipsen.

Tyskland i det nittende Aarhundrede.

IX.

Stemninger i Nationen. — Jødeforfølgelsen. — Regeringernes Angest. — Metternich i Italien. — Karl August og de tyske Universiteter. — Metternichs Planer. — Smidt om Forbundspolitikken. — De preussiske Demagogforfølgelser.

Endnu mere uhyggelig end de tvende Mordgjerninger var dog det Indtryk, de efterlode i Nationen. Om Löning talte man sjælden, da Ibell var lidet kjendt uden for Nassau; men Kotzebues Morder omstraaledes af en Helgenglorie. Os maa dette rigtignok synes ufatteligt; et Mord, som en varmblodet Yngling foretager i rasende Skinsyge eller af krænket Æresfølelse, forekommer os utvivlsomt mere menneskeligt, i alt Fald mere undskyldeligt end denne hule, modbydelige Overvurdering hos en umoden, dybt under Middelmaadigheden staaende Sværmer, der aldrig havde udført nogen hæderlig Bedrift, aldrig talt et aandrigt Ord, aldrig bestaaet nogen tung Fristelse og alligevel vilde opkaste sig til sædelig Dommer over sin Tid og paatog sig at læge Verdens Fordærvelse ved en raa Overtrædelse af den simpleste sædelige Lov. Det eneste, der kan mildne vor Afsky,

er Medlidenhed med den forblændede Taabe, som i sit tomme Hoved ikke fandt Vaaben til at bekæmpe den forbryderske Doktrins Vranglærdomme. Følelsen behersker den kvindelige Aand, Forstanden Mandens Aand; en ubetydelig Kvinde kan ved sin ædle og dybe Følelse blive sine Omgivelsers Lyst, men en Mand uden Forstand kan ikke engang udfolde en fin, sikker Følelse; denne ulyksalige Yngling kunde i god Tro paakalde Guds Navn under sin Udaad, ene og alene fordi hans stakkels Hjærne ikke mægtede at indse, at hans sædelige Verdensanskuelse med sit haarde Hovmod var lige Modsætningen til den kristne Kjærlighed og Ydmyghed.

Samtiden dømte dog helt anderledes. Folkets Masse var og forblev vel stadig fremmed over for den teutoniske Ungdoms Idealer og forholdt sig ogsaa nu ligegyldig; men i hine dannede Kredse, der følte sig som Bærere af den offentlige Mening, herskede en Usikkerhed i den sædelige Dom, der vidnede om den sørgeligste Forvildelse. Ikke blot den akademiske Ungdom hilsede Sands Daad som »et Tegn paa, hvad der vil og maa komme«, selv modne Mænd sammenlignede Morderen med Tell, med Brutus eller Scævola. Medens den franske Presse forundret opkastede det Spørgsmaal, hvorledes en slig Banditstreg kunde være mulig blandt de samvittighedsfulde Tyskere, citerede tyske lærde den gamle hellenske Sang:

Skjul Dolken, der Tyrannen truer,
i Myrtekransen som Harmodios,

og Konrektoren ved den lærde Skole i Stralsund holdt for sine Elever et Foredrag over Hellenernes store Tyrannmordere. Den Kultus, man under den klassiske Digtnings Tidsalder havde drevet med den frie Personlighed, stemmede den offentlige Mening modtagelig for de ubetingedes sofistiske Overbevisningsmoral: Sand skulde være skyldfri, fordi han ligesom Jesus havde handlet efter sin Overbevis-

ning — en forfærdelig Opfattelse, der sluttelig maa føre til at frikjende enhver forhærdet Forbryder og kun domfælde den vaklende, hvis Samvittighed endnu ikke er uddød. I Nasses medicinske Tidsskrift udtalte Sindssygelægen Grohmann: »Sands Daad havde kun Snigmordets ydre, tilsyneladende Form; det var en aaben erklæret Fejde, det var en Daad af en Bevidsthed, som havde levendegjort og hævet sig til den højeste Grad af Moralitet og religiøs Indvielse.«

Ogsaa en Theolog, den fromme, barnlig elskværdige de Wette i Berlin, udtalte sig i samme Retning, som om et tænkende Væsen ikke ogsaa var ansvarligt for sin Overbevisning; han havde personlig kjendt den ulykkelige og følte sig i sit gode Hjærte forpligtet til at tilskrive Moderen et Trøstebrev. Heri indrømmede han vel, at »hendes overordentlige Søns Daad var fremgaaet af Vildfarelse og ikke ganske fri for Lidenskab«; men »Vildfarelsen ophøjes ved Overbevisningens Renhed, Lidenskaben helliggjøres ved den gode Kilde, hvoraf den flyder. Han holdt det for rigtigt, og saa har han handlet ret; enhver handle kun efter bedste Overbevisning, saa vil han ogsaa gjøre sit bedste. Saaledes som denne Daad er øvet af denne rene, fromme Yngling med denne Tro, med denne Tillidsfuldhed er det et skjønt Tidens Tegn. En Yngling sætter sit Liv ind paa at udrydde et Menneske, hvem saa mange ære som et Afgudsbillede, skulde dette være uden al Virkning?« Til en saa høj Grad af Forblindelse gik nu rigtignok kun de færreste; den fremherskende Dom blandt den dannede Klasse var, som Görres aabent udtalte, »Misbilligelse af Handlingen med Billigelse af Motiverne.«

En slig Forvildelse i alle sædelige Begreber hos et alvorligt Folk vilde være ubegribelig, hvis den ikke lod sig forklare af den politiske Forstemthed. Det almindelige Mismod over Tysklands Afmagt havde givet sig Luft i et græsseligt Udbrud; det forekom Patrioterne, at Morderen

kun havde udtrykt, hvad der levede i talløse Hjærter. Paa Kotzebues Navn hvilede en uhyre, velfortjent Foragt; Alverden indbildte sig derhos, at den tyske Reaktion udgik fra Rusland paa et Tidspunkt, da Czaren i Virkeligheden kun øvede en meget ringe Indflydelse paa Tysklands Skæbne. I Kotzebue saae man Repræsentanten for den russiske Magt paa Tysklands Grund, skjønt han slet ikke havde nogen Betydning ved Petersborgerhoffet, og han — efter Kejser Alexanders bestemte, fuldstændig troværdige Forsikring — selv havde tilbudt at levere hine unyttige litterære Beretninger. Saaledes fremtraadte Sand som en Forsvarer af den tyske Husret, hans Daad blev Nationens højtidelige Protest mod et indbildt Fremmedherredømme. Den for den moderne Retspleje uundgaaelige humane Grusomhed øgede dernæst den menneskelige Medlidenhed med Fangen. Ved Lægernes Kunst fristede han under frygtelige Smerter Livet over et helt Aar, indtil endelig den berømte Heidelberger-Mediciner Chelius, overensstemmende med sin Pligt, men under den teutoniske Ungdoms Vredesraab, erklærede, at Sand kunde taale Henrettelsen. Allerede i de første Uger var Fængslet omringet af ophidsede Folkehobe, jo længere Undersøgelsen varede, desto tydeligere ytrede Deltagelsen sig for den fromme Martyr, der ubøjelig i sin Vildfarelse bar alle Pinsler med stoisk Ro.

Selv Skarpretteren, en blødhjærtig, pfalzisk Patriot, ærede Sand som en Helt for den nationale Idé, bad ham forud om Tilgivelse, modtog hans sidste Besked og forærede den Stol, som havde gjort Tjeneste under Henrettelsen, til en heidelbergsk Meningsfælle, i hvis Hus Relikvien blev bevaret af Børn og Børnebørn som en kostelig Efterladenskab. Af Skafottets Bjælker byggede han sig i sin Vinhave et Lysthus i det solrige Hjørne mellem Rhin- og Neckardalen, og endnu Aaringer senere holdt Medlemmer af Heidelberger-Burschenschaft'et som Gjæster hos Skarpretteren deres hemmelige Sammenkomster i Sands

Skafot. Den 20de Maj 1820 gik Henrettelsen for sig paa en Eng uden for Mannheims Porte; Studenterne vare skarevis komne hid fra Heidelberg, og om Aftenen lød der i Musernes Stad mangt et kraftigt Pereat for Kong Frederik Vilhelm. De med den hellige Sands Blod besprøjtede Spaaner vare stærkt efterspurgte, og Stedet, hvor han led Døden, hed i Folkemunde: »Sands Himmelfarts Eng«.

Hvad den liberale Presse ytrede om disse tvende Mordgjerninger gik ud paa mer eller mindre skjulte Anklager mod Regeringerne. Et anonymt Skrift: »Betragtninger over Kotzebues Mord« priste ligefrem den gavnlige Virkning af Sands Daad og tilskrev Kronerne al Skyld. I Börnes »Wage« skildrede Görres med mystisk Ordskvalder den guddommelige Ledelse, som havde ladet den gamle og den nye Tid mødes i et blodigt Stævne, og i Sommerens Løb, da Demagogforfølgelserne alt havde taget deres Begyndelse, nedlagde han sine nyeste Indfald i en Bog »Tyskland og Revolutionen« (1820), et Skrift, der kun kunde virke æggende paa Læsernes Masse. Over de mange hemmelige Sammensværgelser, saaledes begyndte han, overser man den ene store, som sidder knurrende ved hver Arne, og som klinger højt og lydelig paa Gader og Stræder. Derpaa følger et Rædselsmaleri af den nye tyske Historie; i tre Aarhundreder har alt kun været en Hensvisnen, en Hendøen; efter at Kjærligheden og Tilliden er uddød, beror alt nu ene og alene paa den instinktmæssige Lydighed. Af bestemte Grunde til Tysklands Elendighed vidste han dog kun at angive tvende: Tilintetgjørelsen af Habsburgernes gamle Kejserdømme og de staaende Hære, disse Lediggængere, der udsuge Staten i Fredstid, lade den uforsvaret i Krigstid. En skarpere Iagttager kunde let indse, at den fantastiske Mand ogsaa denne Gang opkastede sig til Ordfører for de preussiske Rhinprovinser, at han alt stod paa Nippet til med Hud og Haar at gaa over i den ultramontane Lejr, hvorfor da ogsaa Gentz udtalte

sig meget venlig over den løjerlige Bog. For den preussiske Rhinprovins var dog ingen mere farlig end en slig demagogisk Kapusiner, og Kong Frederik Vilhelm vidste helt vel, hvorfor han betragtede dette Skrift som et Forsøg paa at ophidse Rhinlandene mod den preussiske Stat.

Medens en uklar, hensigtsløs, indædt Forbitrelse saaledes herskede i de dannede Klasser, kom i Sommerens Løb paa én Gang ogsaa Masserne i Oprør; det gamle Racehad mod Jøderne og Harmen over de sidste Aaringers svære Aagrerier kom til et frygteligt Udbrud; i Würzburg, Karlsruhe, Heidelberg, Darmstadt samlede Pøbelen sig, stormede enkelte jødiske Huse og mishandlede Beboerne; Bevægelsen forplantede sig vidt og bredt over den germaniske Verden, lige til Amsterdam og Kjøbenhavn; det saae næsten ud, som den gamle Folkeovertro skulde beholde Ret, som den store Komet, der i denne varme Sommer stod lysende paa Himlen, skulde bringe Ødelæggelse og Forvirring over Verden. Hist og her havde ganske vist enkelte teutoniske Studenter deltaget i Optøjerne, og Spotraabet Hephep, der nu lød for første Gang, synes ogsaa at have sin Oprindelse i lærde Kredse*); men en Sammenhæng mellem Burschenschaft'ets kristelig-germaniske Drømme og hine uhyggelige Udbrud af en længe tilbageholdt Folkevrede er dog hverken paaviselig eller sandsynlig; den akademiske Ungdoms politiske Ideer vare uforstaaelige for Masserne, i Heidelberg samledes endog Studenterne under Thibauts Ledelse for med egen Livsfare at forsvare Jøderne mod den rasende Pøbel. Dog i deres Forskrækkelse saae Regeringerne i disse Tumulter blot et nyt Bevis paa et revolutionært Partis hemmelige Virksomhed. I højeste Angest befalede Metternich, efter Aftale med de i Karlsbad samlede Stats-

*) Det udledes af „Hierosolyma est perdita", Jerusalem er ødelagt.

mænd, den østerrigske Sendemand, Grev Buol: I Nødsfald maa Forbundsdagen selv kalde Tropper til fra de nærliggende Garnisoner, da Frankfurts Senat viser sig alt for svagt mod Urostifterne.

Naar man kjender den politiske Forbrydelses smittende Kraft, vil man ikke kunne benægte, at Kronerne efter alt det passerede baade vare berettigede og forpligtede til gjennem en stræng Undersøgelse at udforske de sidste Grunde til de tvende Mordhandlinger og til at skride skrapt ind mod nogle Forfattere, som aabenbart forsvarede Snigmordet. Da begge Morderne hørte til de ubetingede, var Studentersamfundets Opløsning, i det mindste for en Stund, uundgaaelig; men kun en modig, fast, rolig Optræden fra Regeringernes Side kunde atter bringe den holdningsløse, offentlige Mening til Besindelse; dog af en slig Statsmands-Sikkerhed viste der sig ikke noget Spor ved de tyske Hoffer. Der gives mørke Tider, hvor selv ædle Folk synes ligesom fuldstændig grebne af en epidemisk Sindssygdom. Under Karl II. troede saaledes engang hele England fuldt og fast paa en indbildt papistisk Sammensværgelse, og saaledes bukkede nu næsten samtlige tyske Regeringer under for et mørkt Forfølgelsesvanvid. De tvende gaadefulde Forbrydelser, Avisernes opæggende Sprog — det var særlig »Isis« og »nye Stuttgarter-Tidende«, som udtalte sig yderst taabelig —, de stormende Forhandlinger paa enkelte tyske Landdage, alt dette stemmede i Forening de smaa Hoffer ængstelig, og hertil kom endnu en dunkel Følelse af, at Nationen sandelig ikke havde nogen Grund til at glæde sig over Wiener-Overenskomsterne.

Mest lagde Bekymringen sig for Dagen netop hos de sydtyske Hoffer, der i Pressen fejredes som Bærere af den konstitutionelle Tanke. Kong Vilhelm af Württemberg sendte Petersborgerhoffet en saa mørk Skildring af den tyske Ungdoms revolutionære Sindelag, at Stourdza lydelig

triumferede, og selv den strængt konservative Blittersdorff (Badens Sendemand i Rusland) fandt dette Nødraab af en tysk Fyrste foragteligt. Münchenerhoffet henvendte sig strax til Østerrige og Preussen, bad indstændig om fælles Forholdsregler mod Universiteterne, suspenderede uden videre nogle Lærere, der skulde have udtalt deres Glæde over Kotzebues Død, og da Sand fra Fængslet lod sin Konge sige, at han havde ikke noget at frygte for sit Vedkommende, uddrog den frygtsomme Max Josef heraf den Slutning, at der aabenbart blev udklækket ugudelige Planer mod andre tyske Fyrster. I Baden, hvor Forbrydelsen var begaaet, nærede Regeringen endelig de mest æventyrlige Forestillinger om den »demagogische Umtriebes« Omfang, som det fremtidig hed med det nyskabte juridiske Udtryk; af Undersøgelsen havde den faaet noget halvsandt ud; den troede at vide, at der i Burschenschaft'et bestod en hemmelig Forening, »hvis Hovedmotto var Tyranmord, og som havde sit Midtpunkt i Nærheden af Gieszen hos en vis Follenius.« Dog Regeringen havde ikke faaet at vide, hvor lille og magtesløs de ubetingedes Skare i Virkeligheden var; den indbildte sig, at de tyske Landdage vilde træde i Forbindelse med hverandre og derpaa udraabe den ene, udelelige tyske Republik, og med inderlig Tak modtog derfor Minister Berstett »den højstbehagelige Meddelelse om Hs. Majestæt Kejserens højst vise Anskuelser«, da Metternich tilskrev ham, at det østerrigske Hof nu var bestemt paa at gaa frem med Alvor mod Professorerne og de forvorpne Forfattere, der »daglig til Beruselse paa enhver Maade og under enhver Form indpræge« Ungdommen deres revolutionære Grundsætninger. Han befalede strax Badens Forbundsgesandt at tage Østerriges Forslag til Rettesnor og erklærede til Petersborgerkabinettet: »Vi ville trænge frem til Kilden for hin djævelske Ophidselse (»Wühlerei«), der ikke gaar ud paa mindre end en Omstyrtning af alle guddommelige og menneskelige Indretninger; vi

ville undertrykke den Despotisme, som de Herrer Professorer søge at udøve paa Tysklands politiske Meninger under en uerfaren og alt for let bevægelig Ungdoms Ægide.«

Langt vigtigere var dog Omslaget ved Berlinerhoffet; den reaktionære Vending i 1819 udgik fra Kongen personlig; Metternichs Memoire fra Aachen begyndte nu at bære sine Frugter. Kongen blev daglig mere og mere utilfreds med sin Statskansler og hans »kuriøse« Omgivelser; fra de taabelige Artikler i de liberale Blade, som Wittgenstein med Flid forelagde ham, sluttede han sig til Existensen af en mægtig Sammensværgelse og udtalte sin Tak til Hofbiskop Eylert, da denne ved en Ordensfest holdt en Tordentale mod Tidens rebelske Aand. Da nu Sands Daad blev bekjendt, og Mordet fandt saa mange forblindede Forsvarere, følte den samvittighedsfulde Monark sig saaret i sine helligste Følelser, han holdt det for sin Fyrstepligt at skride ind med skaanselløs Strænghed, gav Politimyndighederne overordentlige Fuldmagter (4de Maj) og indsatte yderligere en særlig Kommission til Ledelse af Undersøgelserne mod Demagogerne. De i Jena studerende Preussere gav han Befaling til at forlade dette Universitet, og skjønt de unge Mennesker i Begyndelsen snakkede meget om heroisk Modstand mod den tyranniske Befaling, lystrede dog alle lige til sidste Mand, inden Fristen var udløben.

Selv denne Erfaring bragte dog ikke Kongen til at opkaste det Spørgsmaal, om Opsætsighedens Aand virkelig var saa mægtig i den akademiske Verden; han mente tvært imod, at alt, hvad Metternich havde fortalt ham om det lyssky Partis Rænker, nu havde fundet en Bekræftelse i Virkeligheden, han nægtede at underskrive den nye Gymnastikforordning, der blev ham forelagt til Bekræftelse, han raadede baade i Weimar og Karlsruhe indtrængende til Strænghed, da »Universitets-Ungdommens usalige Forvildelser have naaet en i Sandhed frygtelig Grad«, og befalede Grev Bernstorff at forhandle om ordentlige For-

bundsbeslutninger med den østerrigske Sendemand, Grev Zichy, der strax ved Kurer fik den nødvendige Bemyndigelse. Understøttet af Wittgenstein styrtede den nye Politidirektør, Gehejmeraad Kamptz, sig med brændende Iver ind i Undersøgelserne; som født Mecklenborger var han vant til Dødsstilhed i det offentlige Liv og synes virkelig at have troet paa den store Sammensværgelse, skjønt han rigtignok ogsaa samtidig vilde køle sin Hævngjerrighed paa sine litterære Modstandere. Omkring ham trængte sig strax en Skare forvorpne Mennesker, der pleje at trives i Mistillidens og Mistankens Sumpluft: Raaderne Tzschoppe, Grano, Dambach, simple Ærgjerrigheder, der med Myndehundens Iver dreve Forfølgelsesværket.

Medens de tyske Hoffer saaledes lode sig overvælde af blind Rædsel, svælgede Metternich i Følelsen af tilfredsstillet Forfængelighed: Han havde atter vidst alt forud, de forvorpne, der drømte om Tysklands Enhed, vare blottede; nu gjaldt det at drage Fordel af de tyske Kroners Angest, »at give Sagen den bedste Vending, at drage den bedst mulige Fordel af samme«. Kejser Frans besøgte i samme Foraar de italienske Hoffer, og Metternich, der med den preussiske Sendemand Krusemark var i Monarkens Følge, sendte fra Rom og Neapel sin Hustru Rejsebreve, der paa den uhildede Læser gjøre Indtrykket af at være skrevne af en videbegjærlig handelsrejsende, hvortil salig Baron Münchhausen har tilføjet nogle historisk-statistiske Berigtigelser. Sin Kunstsans lagde han for Dagen ved at begunstige nogle franske og engelske Modemalere; den Udstilling, som de tyske Malere havde foranstaltet i Palazzo Caffarelli til Ære for Kejseren, værdigede han derimod næppe et Blik; Wienerne vidste ikke, hvad de skulde stille op med disse Nazareneres højtflyvende Idealisme, og derhos bare Kunstnerne fra St. Isidoro langt Haar og gammeltyske Frakker, hvad der til Trods for deres katholske Sindelag gjorde dem højlig mistænkelige i Kejserens Øjne. Rejsens

politiske Øjemed blev tilsyneladende naaet; Kejser Frans blev overalt ved Hofferne hilset som Italiens Protektor og boede i Vatikanet som Gjæst hos Paven, der overøste den fornemste katholske Hersker med Æresbevisninger og smykkede Ærkehertug Rudolf med Kardinalpurpuret. Dette var tilstrækkeligt til at bestemme Metternichs Dom; hvorfor skulde han vel t. Ex. ogsaa have søgt Oplysning om de romerske Forhold hos den preussiske Sendemand Niebuhr, der trods sine konservative Tilbøjeligheder og sin Agtelse for Pavens Mildhed og Kardinal Consalvis Klogskab hurtig var naaet til den Indsigt, at den evige Stad havde befundet sig langt lykkeligere under Napoleon end under det gjenoprettede Præsteherredømme? Den østerrigske Statsmand fandt Tilstanden i Kirkestaten ganske fortræffelig og de neapolitanske Lazzaroner under Bourbonnerherredømmets Velsignelse »hundrede Gange mere civiliserede end for tyve Aar siden«. At de skraalende, men modløse Italienere nogen Sinde kunde vove en Rejsning, erklærede han for en fuldstændig Umulighed — næppe et Aar før Revolutionen brød ud samtidig i Neapel og Piemont.

Det samme Statsmandsblik lagde han for Dagen ved Bedømmelsen af de tyske Forhold. Dette udmattede Folk syntes ham længst fuldt modent til Revolutionen. »Jeg indestaar dig for,« skrev han til sin Hustru, »at Verden i 1789 var fuldstændig rask i Sammenligning med den nuværende Tilstand.« Allerede efter Wartburgerfesten havde han flere Gange med de sydtyske Sendemænd drøftet det Spørgsmaal, om man ikke i Wien skulde oprette en fælles »Foyer« til at vaage over den tyske Revolution. Nu indløb det ene Nødraab efter det andet fra de smaa tyske Hoffer; alle beklagede deres egen Sorgløshed og beundrede den store Statsmands gjennemtrængende Skarpsindighed; han alene havde forud gjennemskuet Burschernes ryggesløse Planer. Hvorledes skulde da vel dette saa forfængelige Menneske nu kunne undgaa at henfalde i en afsindig

Overvurdering af sig selv? Siden den eneste Kæmpe i det attende Aarhundrede var hensovet — han sigtede vel til Frederik II. —, fandt Metternich Menneskeslægten til Ynkelighed ussel. »Min Aand fatter ikke det snævre; jeg behersker et uendeligt større Omraade, end andre Statsmænd se eller ville se. Jeg kan ikke afholde mig fra tyve Gange om Dagen at sige: Gode Gud! hvor megen Ret har jeg ikke, og hvor stor Uret have de ikke! Og hvor let er det ikke at finde denne saa klare, saa simple, saa naturlige Ret!« Den tyske Ungdoms ideelle Anmasselser mødtes saaledes med en Verdensmands kolde Indbildskhed, han, som aldrig havde følt Varme for nogen Idé, aldrig havde overtænkt en af Menneskehedens store Kulturinteresser, der betragtede den simpleste af alle menneskelige Lidenskaber, Angesten, som sin naturlige Forfundsfælle, og som midt under det forfølgelsessyge Politis Daarskaber endnu indbildte sig at være en vís Repræsentant for Statsmandens Maadehold: »Det er kun enkelte forbeholdt at følge den hellige Mellemvej, Sandheden kræver.«

Uden at spørge efter Beviser holdt han det for en afgjort Sag, at »Jenas hemmelige Ret« efter Lodtrækning udsendte sine Snigmorderfæller over Tyskland; mod en saa frygtelig Sammensværgelse forslog de enkelte tyske Staters Magt intet. Ved en fælles Optræden af alle Forbundsstater under Østerriges Ledelse skulde Pressen, Universiteterne, Kamrene knevles; »med Guds Hjælp haaber jeg at slaa den tyske Revolution, ligesom jeg har slaaet Verdenserobreren.« I sin Monark havde han en fast Støtte; Kejser Frans vilde nu, som altid, blot have Ro; den tyske Nabos Daarskaber maatte aldrig forstyrre hans Presses Fredsommelighed eller den stille Ro paa hans Landdage eller ved hine Skoler, man i det gamle Østerrige kaldte Universiteter; han billigede af ganske Hjærte sin Ministers Theori, at enhver Forbundsfyrste begik »Feloni mod Forbundet«, naar han indrømmede sin Presse Friheder, der paa Grund af

Fællesskabet i Sproget ogsaa kunde smitte det tyske Østerrige. Med kynisk Aabenhed udtalte han, at man maatte benytte disse svage Regeringers Frygt, og han gav sine Statsmænd Fuldmagt til i fornødent Fald at true med Østerriges Udtrædelse af Forbundet.

Preussen var endelig vundet, paa Stoktoryerne i England-Hannover kunde man forlade sig, da Grev Münster hørte til den reaktionære Politiks faste Støtter, og det engelske Parlament sjælden bekymrede sig om Tysklands indre Anliggender. Heller ikke fra Rusland var der nogen Modsigelse at befrygte. Rigtignok var Kapodistrias, der paa denne Tid opholdt sig ved et italiensk Bad, endnu stadig højst mistænkelig i Østerrigernes Øjne, han havde nylig afslaaet en Indbydelse fra Metternich, fordi han vilde undgaa pinlige Forklaringer; men Grækerens Anskuelser havde i dette Øjeblik kun ringe Vægt ved Petersborgerhoffet, hvor Nesselrode var fuldstændig enig med Metternich og uafladelig gjentog for de tyske Sendemænd: Det er ubegribeligt, at en saa aandrig Nation kan lade sine Universiteters farlige Undtagelsesstilling bestaa. For ogsaa at gjøre sit skrev Kejser Frans til Czaren, udtalte sin Beklagelse over Mordet paa Kotzebue og besværede sig samtidig over Alexanders Opdrager, Laharpe, der i Italien drev Misbrug med sin kejserlige Elevs Navn og i Ruslands Navn æggede de romerske Urosaander. Dette kejserlige Angiveri vilde Czaren nu ganske vist ikke fæste Lid til; men de tyske Tilstande bedømte han ganske som Nesselrode. Det Russerhad, der fremgik af Jenaernes Angreb paa Kotzebue og Sand, tog han som en personlig Fornærmelse og dadlede levende, at Karl August drev Undersøgelserne mod Demagogerne paa saa slap en Maade. Nok sagt, det østerrigske Hof havde fuldstændig frie Hænder til Kampen mod den tyske Revolution.

En Tid lang saae det ud til, at det første Slag skulde blive ført af Forbundsdagen selv. Trods al sin Velvilje

havde Storhertug Karl August efter Sands Udaad dog ikke kunnet skaane sin Højskole for nogle skarpe Forholdsregler. Han befalede en strængere Haandhævelse af Disciplinen, og da »Isis« vedblev med sit Raseri, skred han endelig ogsaa ind mod Oken. Efter at Senatet forgjæves havde protesteret derimod, maatte det give den ærlige Bulderbasse Valget mellem at opgive sit Læreembede eller sit Tidsskrift. Da Oken efter sin vante Vis replicerede, at han ikke havde noget Svar herpaa, blev han under sine Embedsfællers lydelige Beklagelse afskediget, sit Blad maatte han snart derpaa lade udkomme i Leipzig, selv søgte han at slaa sig ned i Würzburg, hvad der paa Kongens umiddelbare Befaling blev ham forbudt, og derpaa tilbragte han nogen Tid i Paris med lærde Arbejder; han var den tyske Bevægelses første Flygtning. For at forebygge noget værre og forsvare sit Jena mod uretfærdige Angreb lod Storhertugen imidlertid ved Forbundsdagen foreslaa en Overenskomst om fælles Grundsætninger for den akademiske Disciplin; dog aldrig, tilføjede Sendemanden v. Hendrich, bør Universiteterne, som Grev Buol selv i sin Aabningstale har kaldet et stolt Mindesmærke for den tyske Udvikling, forvandles til Skoler: »Ogsaa Frihed i Meninger og Lærdomme maa de bevare; thi i aaben Kamp mellem Meningerne skal her det sande udfindes, Eleven skal her reddes for det ensidige, for Avtoritetstroen, skal hæves til Selvstændighed.« Hertil sluttede sig et varmt Forsvar for Studenterne: I deres Samfund havde de villet virkeliggjøre den smukke Idé om Tyskernes Enhed; dem, hvem man i Krigen havde brugt som vaabendygtige, kunde man ikke strax igjen behandle som umyndige. Samtidig sendte Storhertugen en særlig Udsending, Gehejmeraad Conta, til Frankfurt for at træffe de nærmere Aftaler med Sendemændene for de andre Stater, der ogsaa havde Universiteter.

Med Forfærdelse hørte Gentz og Nesselrode dette

Fyrstens forvovne Sprog, der i et sligt Øjeblik endnu vovede at forsvare den frie Meningskamp og de tyske Studenters Enhedsdrømme; men Metternich mente: »Med Foragt kan man ikke straffe denne gamle Bursch, det er han alt vant til.« I slig Tone vovede en østerrigsk Statsmand at tale om den berømteste Mand i den tyske Fyrstestand; Wallensteins Tider truede med at fornyes. Grev Buol fik dernæst Befaling til at indlade sig paa en Drøftelse af de weimarske Forslag og derpaa gjennemføre et Modforslag, som Gentz havde udarbejdet, et Mesterstykke af politisk Sjæleangest. Huset Østerriges Reformplaner gik væsentlig ud paa tvende Forslag: Studenterne skulde gaa glip af enhver Undtagelsesstilling og ogsaa i Disciplinærsager udelukkende være underkastede det borgerlige Politi, da dette lettest gjennem Støvlepudsere og andre slige Folk kunde faa Nys om de unge Menneskers Forseelser. Fremdeles skulde alle tyske Regeringer forpligte sig til ingen Sinde igjen at ansætte nogen akademisk Lærer, som var bleven afsat paa Grund af farlige Lærdomme. Navnlig det sidste Punkt laa Wienerregeringen ret paa Hjærte. Gentz udledede alle Ungdommens Synder kort og godt af deres Professorers ryggesløse Lærdomme, og han forsikrede med Frækhed, at Oken, Fries, Luden og Kieser utvivlsomt vare Kotzebues egentlige Mordere. Kejser Frans, der var mistroisk mod alt, hvad der laa uden for hans Synskreds, var af samme Anskuelse; han anbefalede alle Hoffer indtrængende at gaa ind paa de kejserlige Forslag og bad personlig Kongen af Preussen om hans venskabelige Understøttelse.

Dog de langsomme Underhandlinger ved Forbundet bød dog nogle Garantier med Overraskelser. Da den sædvanlige Indhentning af Instruktioner tog sin Begyndelse, og Regeringerne modent overvejede det vanskelige Spørgsmaal, fremgik det atter, hvor lidet Metternichs Østerrige havde til fælles med den tyske Kultur. Kun Østerriges medi-

cinske Fakulteter havde fuldstændig Lærefrihed; i Berlin havde man derimod en levende Følelse af, hvor let en voldelig Adfærd mod den akademiske Frihed kunde ødelægge ethvert Grundlag for den tyske Dannelse. Selv den frygtsomme Ancillon vilde dog ikke ganske fornægte de tyske lærde og gav Wienerhoffet at betænke: alt dette er os vanskeligere end for Østerrige, da vi besidde store Universiteter, der kun ere Lære- og Opdragelsesanstalter og kun kunne trives i Frihed, og en preussisk Svarskrivelse (af 10de Juli), der var udarbejdet af Eichhorn, udtalte sig ganske vist ikke saa overbærende om Ungdommens Indbildskhed som Storhertug Karl August, men i sine praktiske Forslag faldt den næsten fuldstændig sammen med de weimarske. De væsentlige Institutioner ved de tyske Højskoler, saaledes som de historisk havde udviklet sig, vare gjennemgaaende sunde, og den preussiske Skrivelse advarede udtrykkelig Regeringerne mod den Fristelse at ville gjøre Indgreb i denne Frihedsverden ved Trusler og Formaninger; Eichhorn vovede endog at komme frem med den simple, men i hint Øjeblik meget dristige Tanke, om man ikke under visse Forbehold ligefrem skulde tilstede de akademiske Forbindelser, da Aarhundredernes talløse Forbud dog ikke havde hjulpet noget, og han udtalte sig meget bestemt mod det Forslag, at en afsat Professor aldrig kunde ansættes paa ny. Det var tilstrækkeligt, naar Regeringerne samvittighedsfuldt underrettede hverandre om Grundene til en slig Afskedigelse, da sikkert ingen tysk Fyrste vilde tage nogen Ungdomsfordærver i sin Tjeneste. I Forbundsdagens Kommission kunde Preussen nu ganske vist ikke trænge igjennem med alle sine Forslag; Østerriges Andragende om de afskedigede Professorer blev trods Preussens Modsigelse antaget af Bayern, Hannover og Baden; men under Forhandlingernes yderligere Fortsættelse mødte Østerrige overalt Modstand i Partikularismen, der ingensteds er saa vel berettiget som paa det akademiske Omraade; selv

disse ængstelige smaa Kroner vilde dog ikke ganske opgive deres Højskolers særlige Forhold, kunde kun komme overens om enkelte fælles Forskrifter, og deres Modstand var saa meget desto vanskeligere at bekæmpe, som Universitetsvæsenet utvivlsomt ikke hørte under Forbundets Kompetence.

Metternich følte, at han aldrig kunde naa sit Formaal gjennem Forbundsdagen; raske, gjennemgribende Beslutninger, som Wienerhoffet behøvede, kunde ikke opnaas hos denne Forsamling. Derfor tilraadede Gentz allerede i April, at man først skulde tilvejebringe en fortrolig Forstaaelse mellem de større Hoffer, og Metternich gik ind paa Forslaget, saa snart han fik Kjendskab til Frankfurter-Universitetskommissionens slæbende Gang. Det var hans Plan først og fremmest at indtræffe i Juli til Bøhmen, hvor Preusserkongen ved denne Tid plejede at bruge Badene i Teplitz; her vilde Metternich nu forelægge ham nogle provisoriske Forbundslove; thi kun Forbundslove — saaledes erklærede han gjentagne Gange i Berlin — kunde endnu magte de revolutionære Sammensværgelsers vidt fremskredne Onde, Forholdsregler fra enkelte Forbundsstaters Side sloge allerede ikke mere til. Var man enig med Preussen, skulde Repræsentanterne for de tvende Stormagter i Karlsbad aftale Undtagelseslovene med Ministrene for de større Forbundsstater, og disse Love havde derpaa Forbundsdagen at antage og bekjendtgjøre uden videre Drøftelse, thi hvem blandt de smaa turde vel driste sig til at modsige de ni mægtigste tyske Hoffer, saa snart de for Alvor vare blevne enige? Efter Undtagelseslovenes Vedtagelse skulde sluttelig Ministrene for Forbundsstaterne samles i Wien for at give Grundtrækkene i Forbundsforfatningen den siden 1815 lovede Fuldendelse, naturligvis i stræng konservativ Forstand, og navnlig for at fastslaa bindende Regler for Stænderforsamlingerne. Planen lignede meget stærkt et Statskup, den gik med Ringeagt hen over Forbundsdagens forfat-

ningsmæssige Ret og indeholdt samtidig den skarpeste Kritik af Forbundsforsamlingen; thi dette Forbund kunde man ganske vist ikke fravriste nogen Beslutning ved andre Midler end Egenraadighed og Skræmsel.

Lykkelig og med hellig Iver udarbejdede Gentz nu sine Forslag for Karlsbader-Forsamlingen: provisoriske Undtagelseslove mod Universiteterne, Pressen, Demagogerne og derhos en Fortolkning af Art. 13, hvortil Badens Kamre havde givet Anledningen. Naar de liberale stadig med Falskhed mistydede den bemeldte Artikel, som den havde lovet Repræsentativsystemet, var Gentz nu paa rede Haand med det modsatte Sofistéri, der i det mindste var lige saa velgrundet; Artiklens Ord: »landständische Verfassungen« betød »Stænder«, og slet ikke andet; vilde de tyske Stater, saaledes skrev han til Hospodar Soutzo, gaa ind paa det demokratiske Repræsentativsystem, gik hver føderativ Enhed i Vasken, og Østerrige vilde finde det under sin Værdighed endnu længere at tage Del i et sligt Forbund. I dybeste Hemmelighed bleve imidlertid foruden Preussen og de fire Kongeriger tillige Hofferne i Baden, Mecklenburg og Nassau, der bleve ansete for særdeles paalidelige, opfordrede til at sende deres ledende Ministre i Juli til Karlsbad; alle erklærede sig med Glæde beredte hertil. De øvrige Regeringer værdigede man ikke et Ord, nogle, fordi man havde Hastværk, og kun en lille Kreds rask kunde fatte en Beslutning, andre, fordi Kejser Frans havde Mistillid til dem.

For Storhertugen af Weimar havde man ved Wienerhoffet ikke onde Ord nok; den tyske Litteraturs Mæcenas haanede man nu som Protektor for de tyske Snigmordere; enkelte Hedsporer mindede allerede om hans Stamfader, Johan Frederiks Skæbne. Den kjække Fyrste holdt Stand, saa længe det gik an; han tænkte endog i Foraaret paa at udnævne den frygtede Gagern til sin Forbundssendemand, hvad dog General Wolzogen heldigvis fik ham

snakket fra. Imidlertid indløb alvorlige Formaninger fra Rusland, aabenbare Trusler fra Østerrige. Paa Rejsen til Karlsbad erklærede Metternich ligeud til en af Smaahoffernes Statsmænd: Det eneste Retsgrundlag for de smaa Forbundsstaters Existens var Forbundsakten; kun som Forbundsmedlemmer havde de erholdt de evropæiske Magters Anerkjendelse, ved Feloni mod Forbundet kunde de forbryde deres Tilværelse. Denne frivole Opfattelse haanede ganske vist rent ud det tyske Statsforbunds folkeretlige Karakter, alle tyske Fyrsters saa ofte og saa højtidelig anerkjendte Suverænitet; men Karl August vidste vel, hvad han skulde tænke om sin Suverænitet; han var ikke saa stor Taabe, at han, væbnet med en Forbundsparagrafs Papirssværd, skulde ville tage Kampen op mod alle større Forbundsstaters tydelige Vilje. Endnu engang mod sit Livs Aften fik han Smaastatsvæsenets Løgn at føle, der havde pint ham hans hele Liv; han maatte i Tavshed gaa ind paa, hvad han dog ikke kunde hindre, og forbeholdt sig kun i Stilhed at udføre Karlsbaderbeslutningerne med saa stor Mildhed som muligt. Næst efter Weimar vare de fire Fristæder Wienerhoffet højst mistænkelige; de fire Kommuners ærværdige, gammeldags Senater kunde takke den vakre bremiske Forbundssendemand Smidt for dette ufortjente Ry; han nærede ganske vist en oprigtig Beundring for Forbundsforfatningen og Huset Østerrige, men ønskede dog stadig væk en Udførelse af Forbundsaktens Løfter og gav undertiden Anstød ved sin borgerlige Frimodighed.

Ligesom Smaahofferne, saaledes blev ogsaa Forbundsdagen selv uden nogen som helst Meddelelse om Planerne i Karlsbad; siden Raadslagningen om Universiteterne var den falden fuldstændig i Unaade i Wien, og Gentz sagde nu selv, hvad der for kort Tid tilbage havde været Højforræderi: denne Forsamling er ikke en Smule bedre end Regenburger-Rigsdagen. Kun rygtevis hed det i Frankfurt,

at den Badekur, som førte saa mange tyske Ministre til Karlsbad, kunde maaske ogsaa give Anledning til politiske Drøftelser.

Endnu den 31te Juli sendte Smidt sit Senat en uskyldig Skrivelse om den Opgave, Tysklands Statsmænd skulde stille sig paa Karlsbadermødet. Ogsaa han ansaa det for raadeligt at berolige den ophidsede offentlige Mening; men han vilde forsone »de tyske Folkeslag« med de bestaaende Tilstande, for at de ikke stadig paa ny skulde ægges ved Synet af det besejrede Frankrigs politiske og økonomiske Velstand, og han anbefalede derfor Forbundsdagen en kraftig, almennyttig Virksomhed, som Forbundet allerede havde lagt for Dagen ved Organisationen af Forbundshæren, der rigtignok ene og alene var til paa Papiret. Smidt haabede, at Forbundsdagen Skridt for Skridt vilde nærme sig Ophævelsen af de indre tyske Forbundsgrænser, men advarede bekymret mod alt for overdrevne Forventninger, for at ikke Østerrige, der næppe trænger til det tyske Marked, skal fjærne sig fra os; han haabede paa en Forbunds-Domstol, paa en fælles Udenrigspolitik, ledet af en diplomatisk Kommission paa Forbundsdagen, og andre slige fromme Ønsker. Saa liden Anelse havde han om, hvad Metternich førte i Skjoldet.

Hvilken betydningsfuld Modsætning! Paa den ene Side en redelig Patriots formløse, føderalistiske Drømme; i alle bremiske Anliggender er han en mønsterværdig praktisk og indsigtsfuld Statsmand; men med barnlig Tillid venter han det umulige af det tyske Forbund med dets ubodelige Intetsigenhed; paa den anden Side en kynisk, utysk Politik, der agter at fremtvinge Folkeslagenes Ro ved Politiets Tryk, men forfølger sit lave Formaal med fuldendt Snuhed og klar Beregning. I en slig Kappestrid kunde Sejren ikke være tvivlsom, selv om Magtforskjellen havde været mindre latterlig. Hansestædernes Statsmand drømte ikke om, at hans uskyldige Skrivelse var forraadt

til Wienerhoffet, og her til Trods for den saa inderlig bevidnede Underdanighed mod Huset Østerrige blev ilde optagen som et nyt Bevis paa demagogisk Sindelag. For disse smaa Fæller havde de ni sammensvorne Hoffer ingen Grund til at være bange, og triumferende forkyndte Gentz sin Ven Pilat, da Metternich indtraf i Karlsbad: Et uhyre Moment i den tyske Historie er indtraadt!

I Løbet af Juli Maaned paafulgte imidlertid de første Arrestationer og Husundersøgelser i Berlin og Rom; den 13de aflagde Gehejmeraad Kamptz Statskansleren en Beretning om Resultatet. Plumpt og raat, med skamløs Letfærdighed havde han sluppet sit Hundekobbel løs paa alle, der muligvis kunde staa i den fjærneste Forbindelse med Burschenschaft'et. Og dog blev Antallet paa de arresterede bekjendte Mænd meget ringe; thi Metternich løj med Bevidsthed, naar han betegnede Preussen som Arnestedet for de revolutionære Planer; netop de preussiske Universiteter havde kun taget ringe Del i den teutoniske Bevægelse. Hvad Østerrigerne med samt sit preussiske Slæng imidlertid forfulgte, var heller ikke det revolutionære Sindelag, men den tyske Nationalstolthed, og denne havde rigtignok sin største Støtte i Preussens Folk, Hær og Embedsstand. I Berlin var Jahn det første Offer; han blev sat paa Fæstningen, først i Spandau, derpaa i Küstrin, og havde en svær Dyst at udholde, fordi man i de arresterede Studenters og Elevers Papirer fandt Turnfaderens »Guldkorn« og andre taabelige Hjærtensudgydelser*), der forekom de ængstelige subalterne Embedsmænd højst betænkelige.

Da Staten jo skulde være i Fare, gjaldt det for tilladt at bryde Brevene, at »perlustrire« dem, som det juridiske Udtryk lød. En hel Skare unge Mennesker blev maanedsvis slæbt fra det ene Forhør til det andet paa Grund af enkelte taabelige eller helt uskyldige Ytringer i

*) Oven for S. 64.

deres Breve. Saaledes maatte de tvende Schweizerstudenter Ulrich og v. Wysz udstaa en lang Undersøgelse, fordi man i et af deres Breve fandt den Bemærkning: Sands Daad vil skade den gode Sag; under den gode Sag kunde jo kun være ment en demagogisk Sammensværgelse. Paa de anklagedes Spørgsmaal, hvad man da egentlig skulde forstaa ved »demagogisk«, gav Undersøgelsesdommeren til Svar: »demagogisk« er enhver voldelig Fremkaldelse af en Forfatning. Ogsaa en af Berlins mest ansete Borgere, Boghandleren G. A. Reimer, — en Forretningsmand i stor Stil, dristig til at vove og klog i sine Beregninger, en af de første Repræsentanter for den tyske Borgerstands gjenvaagnende Virksomhedsaand — maatte finde sig i en Husundersøgelse, fordi han stod paa særlig venskabelig Fod med Niebuhr, Eichhorn og Schleiermacher, og fordi Turnvennerne kom meget i hans gjæstfri Hus. Grano og Dambach toge personlig Del i denne vigtige Sag. Reimer selv var netop rejst bort, og da Eichhorn som Ven af Huset tog sig kjækt af Hustruen og nødte Kommissionen til at fremvise deres Fuldmagt, hævnede disse subalterne sig ved en uforskammet Indberetning, hvori de tydelig gave at forstaa, at »paagjældende« Eichhorn — en af Monarkiets første Embedsmænd — muligvis ogsaa var Deltager i Sammensværgelsen. Blandt Reimers Papirer fandtes nogle af Schleiermachers Breve fra Tilsiterfredens Tider, hvori der var Tale om en nær Folkerejsning, og disse mod Fremmedherredømmet rettede Ord vare tilstrækkelige til ogsaa at gjøre den store Theolog mistænkelig. Politiet overværede de følgende Maaneder hans Prædikener, Spioner optegnede, hvorledes han talte om den Befrielse af alle Menneskets aandelige Kræfter, som vi skylde Kristi Lære, hvorledes Menigheden sang: »Lobsingt! Nun hat er schon am Holz ein Fluch gehangen!« — og hvorledes endelig endog fire beskjæggede Studenter havde nydt Nadveren og derpaa knælede ned og bad, tilsyneladende dybt rørte.

Skjønt Kamptz var en af de ivrigste Forsvarere af den hemmelige Retsforfølgelse, tog han dog ikke i Betænkning strax at offentliggjøre talrige, til Dels forvanskede Steder af de arresteredes Breve; han skrev i »Vossische Tidende« en saa fornærmelig Artikel om Jahns Arrestation, at den fangne indgav en Klage for Bagvaskelse, der imidlertid blev slaaet ned, og i »Jahrbücher der Gesetzgebung« søgte han endog at belære de preussiske Dommere om, at de maatte fælde en Dom for Højforræderi, selv om der blot forelaa forbryderske Theorier. Den ærlige Stägemann maatte aabne Spalterne i sin Statstidende for de latterligste Oplysninger og trøstede sig, som saa mange andre retskafne Embedsmænd, med den Mening: Fuldstændig ugrundet kan Mistanken dog vel ikke være, ellers vilde de højeste Politimyndigheder ikke tale saa bestemt. Her stod at læse, at en sextenaarig Gymnasiast havde ladet falde den rædselsfulde Ytring: »O brave Sand! du vidste ikke, hvilke Kvæghøveder vi vare«; samme unge Djævel, der aabenbart nylig havde berust sig i Schillers Røvere, havde ogsaa skrevet: »Paa hvert Træ her fra til Charlottenburg burde der klynges en op; hvor jeg da vilde faa Luft!« — og fremdeles: »At dræbe alle otte og tredive er en let Sag, et Øjebliks Værk« — hvortil Statstidenden gjorde den vise Bemærkning, hermed var der aabenbart sigtet til det tyske Forbunds durchlauchtige Suveræner. Og disse skandaløse Taabeligheder stode i Monarkiets Regeringsblad Side om Side med fortræffelige Afhandlinger, der lagde en velvillig og retfærdig Regerings Indsigt for Dagen. Naar usle Haandlangeres abeagtige Ondskabsfuldhed saaledes kunde give en hæderkronet Stat blot for den almindelige Haan, hvad Under var det vel da, at den offentlige Mening opgav Haabet. Den preussiske Stat lignede en Mand, som er greben af en fix Idé, men i øvrigt sund og frisk; i alle Forvaltningens Grene bevaredes de gamle ærefulde Tradi-

tioner, kun mod Demagogerne fik Embedsstandens forvorpne Elementer frit Spillerum.

Ved Rhinen havde Kamptz med Gemenhedens Instinkt netop udsøgt sig de Mænd, der repræsenterede den preussisk-tyske Aand i denne vanskelige Provins. I Køln arresterede man saaledes Prokurator L. v. Mühlenfels, en sværmersk Patriot, der havde lagt sit Mod for Dagen i Slaget ved Dennewitz; han var bekjendt med Brødrene Follen, men aldrig indviet i deres hemmeligste Planer. Samtidig blev der i Bonn foretaget Husundersøgelser hos Arndt og Brødrene Welcker. Forgjæves gik Humboldt i Borgen for sin unge Ven, Filologen F. G. Welcker, og lagde Statskansleren paa Sinde, hvor let den unge Højskole kunde gaa til Grunde, naar man saa letfærdig stillede de nye, saa ærefuldt udnævnte Lærere blot. Den fine, geniale Arkæolog F. G. Welcker, havde allerede i Gieszen ved sin nationale Begejstring paadraget sig Rhinbeboernes Vrede, som Professor i Göttingen havde Kamptz denuncieret ham hos den hannoveranske Regering, og nu maatte han vente i hele sex Aar, før Minister Schuckmann erklærede, at Undersøgelsen slet ikke havde bragt noget for Dagen.

Mere grusom var Arndts Skæbne. Den, der i en Tidsalder, hvor den anonyme Publicistik hersker, har Mod til med aabent Visir at forsvare sin politiske Mening, kan i Længden ikke undgaa et uhyre Had. Saa snart Husundersøgelserne i Bonn rygtedes, kom de hemmelige Fjender, den kjække Mand havde skaffet sig i alle Partier, i travl Bevægelse, hans Vandringsaar i Fædrelandets Tjeneste bleve hos Kongen udlagte som Beviser paa æventyrlig Ustadighed, og Monarken, der endnu længe vedblev at være fast overtydet om Existensen af et hemmeligt Forbund, som truede hele Samfundsordenen, forbød ham foreløbig Fortsættelsen af hans Forelæsninger. Den Mand, der engang først havde løftet sin Stemme for »den tyske Flods« Gjenerobring,

følte det nu som »en frygtelig Ironi«, at han her ved den befriede Rhinstrøm skulde blive et Offer for en overordentlig Retsforfølgelse; han skrev til Statskansleren: »Som en Skjælm og Forræder, som en fejg Knægt, der kalder Uret for Ret, skulle de sandelig ikke finde mig.« Endnu i tvende Aartier skulde han lide under en Uretfærdighed, der blandt alle Demagogjagtens Synder er og bliver den hæsligste. Snart vovede Kamptz's Sporhunde sig endog i Kast med Statskanslerens fortrolige; den utrættelige Grano kom selv til Rhinen for at gjennemforske Dorows*) Papirer. Ogsaa Justus Gruner, der dødelig syg havde søgt Lægedom i Wiesbaden, modtog et Besøg af Støveren, og de sidste Dage i hans korte Liv bleve formørkede ved denne Krænkelse, der oprørte den lidenskabelige Mand paa det dybeste.

At Hardenberg skulde have troet paa alle Demagogjægernes Fabler synes utroligt. Den gamle Herre viste ogsaa nu undertiden sit taknemmelige Hjærte, i det han understøttede den ulykkelige Jahns Hustru, der under Mandens lange Fængsling mistede tvende Børn, og han skrev venskabelig til Dorow: han skulde kun trøstig røbe sine Hemmeligheder, da vilde hans Uskyld nok komme for Dagen. Dog findes der selv i Hardenbergs fortrolige Breve intet beklagende eller tvivlende Ord, men tvært imod en Mængde skarpe Ytringer mod Demagogernes Ryggesløshed; ogsaa han troede paa en stor Fare for Staten, skjønt han just ikke billigede hvert af Forfølgernes Skridt, og det er ikke rigtigt, som hans Panegyrikere senere vilde hævde, at han kun for et Syns Skyld har stillet sig i Spidsen for det reaktionære Parti. Sine Forfatningsplaner fastholdt han endnu stadig; men de kunde kun virkeliggjøres, naar

*) Tysk Forfatter og Arkæolog, en Tid lang ansat i det preussiske Diplomati, saaledes bl. a. (1817) Gesandtskabssekretær i Kjøbenhavn.

Kongen var fuldstændig beroliget med Hensyn til Statens Sikkerhed.

De ældre Mænd blandt de forfulgte bare deres Tilskikkelse med en rolig Værdighed, der i og for sig maatte kunne vise det ugrundede i deres Mistænkeliggjørelse. Hverken Arndt eller F. G. Welcker og Mühlenfels lode sig ved den udstaaede Beskæmmelse nogen Sinde lede vild i deres monarkiske Sindelag, deres preussiske Troskab; med uforanderlig Djærvhed søgte Reimer, trods alle Krænkelser, at indgyde sin sygelig forstemte Ven Niebuhr Mod og Tillid. Kun den varmblodige Karl Theodor Welcker, en ubetinget Beundrer af Repræsentativsystemet — allerede under Wienerkongressen havde han i en Tale: »Tysklands Frihed« krævet et tysk Parlament — nærede, hvad der jo var menneskeligt nok efter slige Erfaringer, en hadefuld Opfattelse af den preussiske Stat, en Opfattelse, som kun vandt alt for villigt Øre hos de liberale i Sydvesttyskland. Blandt de yngre bleve mange derimod først ved Forfølgelsen drevne over i Radikalismen, andre knækkedes i deres Ungdoms Vaar, atter andre fjærnedes voldelig fra Fædrelandet.

For Preussen og dets Forhold til den tyske Nation blev den vanvittige Demagogforfølgelse i Sandhed skæbnesvanger, skjønt Flertallet paa Forbundsdagen med underdanig Tak anerkjendte den preussiske Regerings heldbringende Strænghed. Ordret opfyldtes nu, hvad Niebuhr havde spaaet: »Hvilket Liv uden Kjærlighed, uden Patriotisme, uden Glæde, fuldt af Mismod og Harme vil ikke opstaa af slige Forhold mellem Undersaatterne og Regeringerne?« De partikularistisk sindede liberale havde allerede tidligere begyndt at rive ned paa det preussiske Monarki; nu styrtede de sig først ret med synlig Fryd over dette Tysklands aabne Saar. Da Tysk-Østerrigerne vare blevne fuldstændig fremmede for den nationale Bevægelse, og Metternich følgelig fandt ringe Anledning til Fængsling,

gjaldt Preussen fremtidig som Mørkets Magt i det tyske Liv, og blandt de konstitutionelle Sydtyskere slog en Fordom Rod, der blev en reel Magt, en svær Hindring for Tysklands politiske Udvikling. Det fuldstændig mislykkede Resultat paa Undersøgelserne mod Arndt og Jahn fremkaldte ganske naturlig senere den Mening, at der overhovedet slet ikke havde foreligget nogen Grund til Politiets Indskriden. Og dog havde man i det mindste faaet fat paa én virkelig sammensvoren, Adolf Follen i Elberfeld. Hos ham fandtes ogsaa hint omtalte Udkast til en Forfatning for den tyske Republik*); men medens saa mange uskyldige maatte lide, vidste han med de ubetingedes Samvittighedsløshed at skuffe sine Forhørsdommere.

X.

Sammenkomsten i Teplitz. — Forhandlingerne i Karlsbad.

Den 22de Juli indtraf Metternich i Karlsbad, med den stolte Bevidsthed, »at her fra vilde enten Frelsen eller den endelige Tilintetgjørelse af den sociale Ordning udgaa«. Kejser Frans havde opgivet at berejse sit lombardisk-venetianske Kongerige, fordi den tyske Revolutions Underkuelse syntes mere magtpaaliggende. Den østerrigske Statskansler forhandlede først med sine fortrolige Venner, Hannoveranerne, Greverne Münster og Hardenberg; paa Toryministeriets stærkt konservative Sindelag kunde Metternich gjøre sikker Regning i alle Tilfælde, hvor man ikke havde nogen Indsigelse fra Parlamentet at befrygte, og taknemmelig skrev han senere til Prinsregenten: »Eders kgl. Højhed vil man sikkert altid finde paa de sande Grundsætningers Vej.«

*) Se oven for S. 218.

Dog al anden Bistand var betydningsløs uden en ubetinget Enighed med Preussens Krone, og for at sikre sig denne ilede Metternich til Teplitz og havde her den 29de Juli med Kong Frederik Vilhelm en hemmelig Sammenkomst, der for mange Tider bestemte den tyske Politiks Retning. Kongen viste sig i højeste Grad foruroliget over de uhyggelige demagogiske Planer, der efter Wittgensteins Forsikring skulde være komne for Dagens Lys ved de seneste Husundersøgelser; han var med rette forstemt over sin Statskanslers Raadvildhed og sit Ministeriums Uenighed, der nu i syv Maaneder var ham Svar skyldigt paa hans indtrængende Spørgsmaal*); han klagede: »Jeg mangler Folk« og fulgte villig Østerrigeren, der allerede i Aachen havde vidst at give saa fortræffelige Raad. Metternich forstod at smedde, medens Jærnet var varmt; han erklærede højtidelig, at nu var Afgjørelsens Dag kommen for Preussen, da det maatte vælge mellem Selvopholdelsens Princip eller den politiske Død; i Preussen havde den store Sammensværgelse sin Oprindelse og sit Sæde, og den strakte sig helt op til de højeste Embedskredse. Dog stod alt endnu til at redde, naar Kronen besluttede sig til ikke at indrømme nogen Folkerepræsentation i den moderne demokratiske Retning, men nøjedes med Stænderne. Kongens Samtykke til dette Forslag fulgte egentlig af sig selv, da Hardenbergs Forfatningsplaner stadig kun vare gaaede ud paa en Repræsentation af de tre Stænder, ikke paa en Repræsentation af hele Folket som en samlet Masse.

Paa Monarkens Befaling plejede nu Hardenberg, Bernstorff og Wittgenstein fortrolige Raadslagninger med Østerrigerne, og den 1ste Avgust undertegnede Hardenberg og Metternich en, umiskjendelig af den sidst nævnte forfattet Vedtagelse af de fælles Grundsætninger for de tvende Stormagters Forbundspolitik. Aftalerne skulde til evige

*) Se oven for S. 311—12.

Tider blive hemmelige paa Grund af de Fordomme, der af mange tyske Regeringer næres mod den snævrere, saa gavnlige Overenskomst mellem de tvende Hoffer. Kontrahenterne mindede først og fremmest om det forfatningsmæssige Øjemed med det af Evropa garanterede, tyske Forbund og erklærede dernæst, at de som evropæiske Magter vare kaldede til at vaage over Forbundets politiske Øjemed, men som tyske Forbundsstater forpligtede til at sørge for Forbundsforfatningens Bekræftelse. Derfor maatte der inden for Forbundet ikke komme Grundsætninger til Anvendelse, som vare uforenelige med dettes Existens, og alle Forbundets Beslutninger maatte som Forbundets Love ubrydelig gjennemføres. Den Artikel i Forbundsakten, som paalagde Forbundet at sørge for Tysklands indre Sikkerhed, fik saaledes en ny, ganske vilkaarlig Fortolkning: den skulde tjene til ogsaa at underkaste Forbundsstaternes indre Forhold en og samme, overensstemmende Regel. Det nuværende Øjeblik, da det revolutionære Parti truede alle Regeringers Tilværelse, — saaledes lød Ordene videre — maatte benyttes til at hidføre en snævrere Forbindelse mellem de tyske Hoffer og sikre Flertallet Magten paa Forbundsdagen. Hertil udkrævedes først og fremmest en Aftale om Art. 13 i Forbundsakten, og her paafulgte nu et forbavsende Tilsagn, der for Metternich dannede Kjærnen i den hele Sag. »Først efter at have reguleret sine Finans- og indre Forhold er Preussen bestemt paa at bringe Art. 13 efter dens egentlige Begreb i Anvendelse paa sine egne Stater, d. v. s. ikke at indføre nogen almindelig, med sit Riges geografiske og indre Forhold uforenelig Folkerepræsentation; men det vil give sine Provinser Forfatninger med Landsstænder og af disse danne et Central-Udvalg som Landets Repræsentation.«

Denne Sætning indeholdt efter Sagens Natur rigtignok en gjensidig Forpligtelse, da Kejser Frans utvivlsomt lige-

ledes var bestemt paa ikke at indføre nogen almindelig Folkerepræsentation; den sagde i Grunden heller ikke noget nyt; thi Hardenberg var alt længe til Sinds først at bebude Forfatningen, naar de nye, snart færdige Finanslove vare vedtagne; at fremdeles Landets Repræsentation skulde fremgaa af Provincialstænderne, var udtrykkelig foreskrevet i Forordningen af Maj 1815. Desto mere forsmædelig fremtraadte imidlertid Løftet i sin Form. Som en angrende Synder, uden noget udtrykkeligt modsvarende Tilsagn gav Frederik den stores Monarki en fremmed Magt et Tilsagn om sine indre Anliggender, hvis Ordning enhver Stat med Selvagtelse maa forbeholde sig selv, og jublende kunde Metternich melde sin Kejser: »Preussens Engagement ikke at give nogen Folkerepræsentation«. Det var den skammeligste Ydmygelse, Hardenberg nogen Sinde havde bragt over Preussen; den fredelige dualistiske Politik bestod nu sin Prøve og viste sig som Preussens Underkastelse under Østerriges Ledelse. Den preussiske Kansler underskrev, fordi han ikke saae noget andet Middel til at bevare sin Monarks svækkede Tillid, og fordi hans Løfter, bogstavelig tagne, ganske vist ikke indeholdt noget, der stred mod den preussiske Politiks hidtidige Grundsætninger. Begge Parter havde imidlertid deres Bagtanke; Hardenberg forstod ved Centraludvalget en stærk, almindelig Landdag, hvorimod Metternich tænkte sig et lille Udvalg paa en Snes Medlemmer, og selv dette Skyggebillede af en preussisk Centralrepræsentation, der forekom hans Kejser højst betænkeligt, haabede han nok at skulle forpurre. Preussen havde saaledes fuldstændig tilegnet sig den nye Wienerdoktrin, i Følge hvilken Art. 13 kun havde lovet Stænder, ikke Folkerepræsentation. Begge Magter forpligtede sig til »at være de Stater, som allerede under Navn af Stænder havde indført Folkerepræsentationer, behjælpelige med at vende tilbage til en med Forbundet mere stemmende Ordning«

og i den Retning at afvente Andragende fra Regeringerne selv.

Pressen skulde være det næste Æmne for Raadslagningerne i Karlsbad. De tvende Stormagter enedes om Grundsætningerne i en Memoire, hvori Gentz med skrigende Farver skildrede, hvorledes ingen Stat som Følge af Ligheden i Kultur og det stærke Samkvem mellem Tyskerne kunde skytte sig mod Smitte og følgelig hver Fyrste, der taalte Pressens Misbrug, »der Presz-Unfug«, i sit Land, begik Højforræderi mod Forbundet. Derfor var en stræng Presselov nødvendig, og særlig »maa Regeringerne gjensidig forbinde sig til ikke at give nogen af de nuværende berygtede Redaktører Ret til at redigere nye Aviser og i det hele at formindske de mange Blade«.

Konferencen skulde for det tredje beskæftige sig med Universiteterne og Skolerne. Metternich havde ganske vist meget ringe Tanker om Professorernes politiske Evner og begrundede, betegnende nok, denne sin Dom med den Paastand, at ingen lærd forstod at værdsætte Ejendommens Betydning; men ligefuldt forekom disse upraktiske Menneskers politiske Betydning ham meget farlig, da de »docere en Forening af Tyskerne til et Tyskland« og opdrage den opvoxende Slægt »til dette ryggesløse Maal«. Derfor var det ham saa magtpaaliggende ufortøvet at afsætte alle demagogiske Lærere, og Hardenberg var svag nok til strax at kaste alle de fornuftige Grundsætninger i Eichhorns Skrivelse*) over Bord, som Grev Bernstorff først nogle Dage forud havde overrakt Forbundsdagen; han gik ind paa, »at notorisk sletsindede Professorer, som ere indviklede i de nuværende Studenterspektakler, strax skulle fjærnes fra Lærestolene, og at intet sligt Individ, der er fjærnet fra et tysk Universitet, maa erholde Ansættelse ved

*) Se oven for S. 376.

Universiterne i andre tyske Stater«. Sluttelig blev det endnu betinget, at disse Forholdsregler ogsaa skulde udstrække sig til Skolevæsenet.

Saaledes var Indholdet af denne ulyksalige Overenskomst; det var, som om en ond Skæbne voldelig vilde berøve dette ulyksalige Folk, der med saa stor Møje samlede sig af sin Adsplittelse, enhver Mulighed til Selverkjendelse, enhver Vej til politisk Magt. Mangen sørgelig Forvildelse hos de tyske Patrioter i de følgende Aar lader sig kun forklare gjennem den fuldkomne Forvirring af alle politiske Begreber, som naturlig maatte fremgaa af dette unaturlige Forbund mellem de tvende Stormagter. De tvende Magter havde til Hensigt at styrke det tyske Forbunds Magt, hvad samme utvivlsomt ogsaa højlig trængte til; de udvidede Forbundets Kompetence langt ud over Forbundsaktens Forskrifter; de indrømmede det saadanne Indgreb i de enkelte Staters indre Liv, der slet ikke stemmede med et folkeretligt Statsforbunds Væsen; de talte endog om Feloni af de tyske Fyrster mod Forbundet, som om Suverænitetn af Napoleons Naade allerede var forbrudt og det gamle Riges Majestæt alt gjenoprettet; men denne Enhedspolitik havde ikke sit Udgangspunkt i en national Følelse, men i den østerrigske Partikularisme; det tyske Forbund skulde have en Statsmyndigheds Magtfylde, ene og alene for at Tyskerne for stedse kunde tabe Lysten »til at forene sig til et Tyskland«, for at Østerriges Folkeslag kunde slumre videre, uforstyrrede af deres tyske Naboers højere Kultur og mere virksomme aandelige Kræfter. Paa det bestemteste, paa sin Monarks gjentagne Befaling erklærede Metternich, at han vilde redde det tyske Forbund ved Østerriges Medvirkning eller skille de kejserlig-kongelige Stater fra Tyskland for at redde Østerrige, og der fandtes i Nationen endnu ingen, som kunde fatte den unævnelige Lykke i slig Adskillelse og give det befriende Løsen: Bort fra Østerrige.

Denne Politiks Midler vare lige saa fordærvelige, lige saa utyske som dens Formaal. Det tyske Forbund havde endnu hverken nogen Forbundshær eller Forbundsret, i det hele ingen anden fælles national Institution end Forbundsdagen; og et sligt Forbund, der ikke engang mægtede at forsvare Tyskerne mod Udlandet, skulde nu — i Følge Teplitzer-Aftalens Ordlyd — »im reinen Begriffe der Foederation« være bemyndiget til ved Forbud og Forfølgelser at forstyrre Tankernes frie Bevægelse, dette allerhelligste for Martin Luthers Nation. Saaledes sank den tyske Politik efter et træffende Udsagn ned til et tysk Politi, Aartier igjennem gik Forbundsdagens hele Liv næsten op i Politi-Tvangsforholdsregler. Den naturlige Modsætning mellem den absolutistiske Centralmyndighed og Forbundets konstitutionelle Stater skærpedes til uforsonligt Fjendskab; enhver, som ikke opgav Troen paa politisk Frihed, saae sig fremtidig nødsagen til at bekæmpe den tyske Forbundsdag, og saaledes blev det liberale Parti, der næsten alene med Begejstring havde grebet Tanken om den nationale Enhed, mod sit Vidende og Vilje drevet i Armene paa Partikularismen. Paa Wienerkongressen havde alle Partier følt, at man maatte indrømme Nationen nogle af »Tyskhedens Rettigheder«, garantere et beskedent Maal af politisk Frihed, og kun fordi Rhinforbundets Fyrster med deres Suverænitetslyster ikke kunde blive enige om dette Minimum, var Forbundsakten bleven staaende ved nogle i al Almindelighed holdte Løfter. Nu satte man paa én Gang alt paa Hovedet; det skulde paahvile Forbundet at fastslaa ikke det ringeste, men det højeste Maal af politiske Rettigheder; det skulde ikke mere garantere Nationen dens Rettigheder, men foreskrive, hvilke Grænser dens Landdage, dens Presse og Universiteter ikke maatte overskride. Og med hvilken uhørt Frivolitet tænkte man ikke kort og godt at berøve »de for Tiden berygtede Redaktører, de notorisk ildesindede Lærere« deres lovmæssige Rettigheder;

det var næsten, som om det franske Velfærdsudvalgs Voldshandlinger mod de mistænkte skulde fornyes paa tysk Grund.

Og hvorfra skrev sig nu denne mørke Mistillid til et trofast, Lovene lydigt Folk? Landdagene i Bayern og Baden havde i deres ungdommelige, uerfarne Iver vedtaget nogle taabelige Beslutninger, men de württembergske Stænders tamme Holdning havde dog nylig vist, at Regeringerne blot behøvede at stramme Tøjlerne lidt for at styre deres sølle Folkerepræsentanters Overmod. Pressen havde ved sin hensigtsløse Skjælden og Smælden ganske vist forbrudt sig stærkt, det var ikke ganske urigtigt, hvad Gentz havde hævdet i sin Afhandling om Pressens Misbrug: »Der gives for Tiden ikke et eneste privat tysk Tidsskrift, som et velsindet Publikum kan betragte som sit Organ, noget, der er uden Exempel selv under det blodigste Anarki i Frankrig«; men Pressen i Tyskland udgjorde sikkerlig ikke den offentlige Mening, Nationens Masse tog kun ringe Del i Journalisternes Harme, og den, som kjendte Tyskernes Lyst til Dadel, kunde uden Frygt forudsætte, at det store Flertal af Tidender til alle Tider vilde være oppositionelt. Saa mange dannede Mænds nedsættende Domme beviste rigtignok, at en Del af de højere Stænder begyndte at mistvivle om den bestaaende Ordning; men en blind og raa Forfølgelsespolitik var sikkert det bedste Middel til at øge denne Fortvivlelse. Den akademiske Ungdoms radikale Daarskaber fortjente ganske sikkert en stræng Revselse, men den var dog indskrænket til tre, fire Universiteter, og selv her kun til en ringe Kreds, og man drev netop Ungdommens patriotiske Aand paa Afveje, naar Højskolerne nu officielt betegnedes som Arnestederne for Højforræderi.

Det mest fortvivlede var og blev dog, at den Stat, der havde skaffet Tyskland sin Frihed igjen, den Stat, der havde alt at haabe, intet at frygte af den nationale Enhed,

nu først og frivillig underkastede sig det østerrigske Fremmedherredømmes Aag og saaledes fremtraadte som en svoren Fjende for den Del af Nationen, der ikke kunde se videre end fra Næse til Mund. Den fredericianske Stats lysende Stjærne fordunkledes af Mistankens Skyer; den ædle, men bekymrede og af forblindede Raadgivere skuffede Monark og Hardenbergs alderdomssvage Raadløshed styrede Riget bort fra den Vej, ad hvilken Preussen var skredet frem til Storhed, og med Tilfredshed kunde Metternich, efter at have bragt Høsten i Teplitz i Lade, erklære til den russiske Sendemand: »Preussen har overladt os en Plads, som en Del af Tyskerne havde tiltænkt den preussiske Stat.«

Saa snart de tvende Stormagter uden Forbehold vare blevne enige, var den østerrigske Politiks Sejr afgjort. I Karlsbader-Forsamlingen fandtes ikke en eneste principmæssig Modstander, thi selv Repræsentanterne for de saakaldte konstitutionelle Stater lagde en dadelfri Føjelighed for Dagen. Den bayerske Minister Grev Rechberg røbede ganske vist efter Münchener-Skik og Brug lidt Mistillid mod Østerrige, men viste dog endnu større Frygt for Revolutionen; den badensiske Minister, Friherre v. Berstett, udtømte sig i rædselsfulde Skildringer af Karlsruhe-Stændernes Ryggesløshed, saa Gentz mente: »det var samtidig en Gru og en Fest at høre ham«; den nassauske Repræsentant overgik endog sin Kollega fra Baden i reaktionær Fanatisme, de forsamlede Ministre bestyrkede gjensidig hverandre i deres Rædsel for den store Sammensværgelse, og Metternich forstod at tumle dem med saadan Dygtighed, at Bernstorff kunde skrive til Statskansleren: »Her kan alt sættes igjennem, senere intet mere!« De levede sig saa fuldstændig ind i den østerrigske Opfattelse af de tyske Forhold, at de sluttelig troede at udføre et stort og godt Værk og oprigtig glædede sig over de tyske Kroners smukke, patriotiske Enighed. »Udfaldet staar i Guds

Haand,« skrev Bernstorff efter fuldbragt Arbejde; »men det synes dog at være noget stort, at de tyske Fyrster ere naaede til det Punkt, at de under Tidens Storme kunne aabent, bestemt og endrægtig udtale deres Grundsætninger og Planer«. Denne Følelse af Tilfredshed var saa meget stærkere, som de tyske Statsmænd vare ganske for sig selv, og ingen udenlandsk Magt endog blot forsøgte at vinde nogen Indflydelse paa Karlsbader-Forhandlingerne. Endnu drømte ingen om, at dette smukke Skue af national Selvstændighed og Endrægtighed ikke betød andet end den tyske Nations Underkastelse under Østerriges Fremmedherredømme.

De tvende Stormagter vare blevne enige om af Teplitzer-Programmet kun at forelægge tre Æmner til ufortøvet Behandling: Nødlovene mod Pressen, mod Universiteterne og Demagogerne skulde strax vedtages, hvorimod de øvrige Forholdsregler til Forbundsmagtens Styrkelse og navnlig Fortolkningen af Art. 13 skulde opsættes til Ministerkonferencerne næste Aar. I denne Retning udtalte ogsaa Metternich sig, da han den 6te Avgust aabnede den første af de tre og tyve Konferencer, som fra nu bleve afholdte næsten hver Aften til den 31te Avgust; han forelagde samtidig Forsamlingen en Bestemmelse, der ordret gjentog flere Sætninger af Teplitzer-Aftalerne, men viselig fortav alt, hvad der alene vedkom de tvende Stormagter. Alle tilstedeværende udtalte deres Tak, kun fra enkelt Side udtaltes det Ønske ligeledes at optage Fortolkningen af Art. 13 blandt de presserende Forhandlingsæmner, hvorpaa Metternich ogsaa med Glæde vilde gaa ind; men det fandt Modsigelse hos de sydtyske Hoffer, dog ikke begrundet i disse Regeringers Forfatningstroskab, men fordi de endnu mindre vilde finde sig i de ældgamle Stænderrepræsentationer, der i højere Grad end et egentligt Kammersystem vilde tæmme deres monarkiske Almagt og uundgaaelig styrke de gamle Adelsslægters Magt. Man fastholdt der-

for sluttelig dog Østerriges oprindelige Plan, udsatte Fortolkningen af Art. 13 til Wienerkonferencerne og nøjedes med at opstille en almindelig Grundsætning, som alle Forbundsstater kunde vedtage; man nedlagde en højtidelig Protest mod de demokratiske Grundsætninger, hvormed man falskelig havde forvansket det utvetydige Princip om Landsstænder, og man udtalte den Forventning, at de tyske Regeringer indtil Udstedelsen af en Forbundslov kun vilde give Art. 13 »en Fortolkning, der fuldkommen egnede sig til Opretholdelsen af det monarkiske Princip og Forbundsakten«.

De andre Forhandlinger forløb derimod saa let og hurtig, at Bernstorff selv kom i Forlegenhed ved dette Overmaal af Endrægtighed og erklærede til den østerrigske Minister, at hans Konge kun var bunden ved Teplitzeroverenskomsten og maatte forbeholde sig sit Samtykke for alle yderligere Punkter; Hemmeligheden med Raadslagningerne blev ubrødelig overholdt, og Østerriges og Preussens Forbundssendemænd i Frankfurt, Greverne Buol og Goltz, fik kun den lakoniske Befaling endnu at udsætte Begyndelsen af Forbundsforsamlingernes Ferier. Først den 18de Avgust, da Forhandlingerne allerede nærmede sig sin Ende, sendte Metternich og Bernstorff Kongen af Danmark som Hertug af Holsten en kort, fortrolig Meddelelse om Øjemedet med Konferencerne og bad tillige Kabinettet i Kjøbenhavn at befale sin Sendemand ubetinget at gaa ind paa de forestaaende Forslag: Hastværk er nødvendigt paa Grund af Forbundsdagens forestaaende Ferie, og ligeledes fuldstændig Enighed for at gjøre det rette Indtryk paa Nationen; altsaa »vil Deres Excellence*) erhverve Dem en sand Fortjeneste af Tyskland for hver Dag tidligere, De giver den kongelige Sendemand Fuldmagt.« Med denne Skrivelse fulgte som Bilag kun et Udkast til den provisoriske Presselov. Naar

*) Udenrigsministeren Rosenkrantz.

en kongelig Regering maatte lade sig afspise med saa sparsomme Efterretninger, kan man forstaa, at man aldeles ikke tog Hensyn til de mindre Stater. De fleste tiltroede man ikke Mod til at gjøre Modstand og nægtede dem enhver Meddelelse; andre bleve underhaanden truede; »mod usømmelige Bemærkninger fra de frie Stæders Side have vi sikret os,« meldte Bernstorff til Statskansleren. For ikke alt for stærkt at ægge den halsstarrige Kurfyrste af Hessen, indbød man bag efter hans Sendemand i Wien, Friherre v. Münchhausen, og han kom til at tage Del i de sex sidste Møder. Minister v. Fritsch blev derimod behandlet med aabenbar Haan, da han efter Storhertug Karl Augusts Paalæg indfandt sig i Karlsbad for at erfare, hvad der foregik. Metternich lod ham kun som Gjæst overvære et eneste, lidet betydeligt Møde og sendte ham derpaa afsted uden videre Forklaring; men Gentz skrev tilfreds i sin Dagbog: Det uskyldige Selskab har nu forladt Karlsbad.

For at sikre Udførelsen af Nødlovene mod Demagogerne fastslog man først og fremmest en provisorisk Exekutionsordning, som bemyndigede Forbundsdagen til at lade en Kommission vaage over Fuldbyrdelsen af alle Forbundsbeslutninger; i Nødsfald kunde den gribe militære Tvangsforholdsregler mod en gjenstridig Forbundsstat. Bernstorff fandt en saa vid Udstrækning af Forbundets Ret betænkelig, men fik fra Berlin bestemte Befalinger til at gaa ind paa Loven. »Uden kraftige, exekutive Forholdsregler,« skrev Statskansleren til ham, »kunne vi ikke sætte nogen Forbundslov igjennem«; ellers vilde selv en Stat som Bremen kunne forpurre enhver Virksomhed fra Forbundets Side. Saaledes fik Forbundsdagen en Myndighed, der, naar den blev hævdet med Strænghed, nok skulde have tæmmet Partikularismen; men selv denne i og for sig gavnlige Styrkelse af Centralmyn-

digheden, vakte kun Uvilje hos Folket, da den ene og alene sigtede til at fremme Forfølgelsen af Demagogerne.

Lige saa glat gik Lovudkastet mod Universiteterne igjennem; »Højskolerne have for en væsentlig Del tilsat deres i bedre Tider vundne Berømmelse«, og »en stor Del af de akademiske Lærere fylder Ungdommens Hoveder med Fantomet om en saakaldet almenmenneskelig Dannelse«, sandelig den sidste Beskyldning, man kunde rejse mod de kristelig-germaniske Hedsporer. Følgelig blev ethvert tysk Universitet stillet under en overordentlig Tilsynsmand, som havde at vaage over Ordenen, at følge Lærernes Aand og give den »en gavnlig Retning«. Enhver, som paa Grund af Pligtforsømmelse eller Udbredelse af fordærvelige Lærdomme fjærnedes fra Kathedret, maatte ingen Sinde erholde noget Læreembede i nogen tysk Stat.. Endelig indskærpedes de gamle Love mod akademiske Forbindelser og udvidedes navnlig til Burschenschaft'et, »da en fuldstændig utilstedelig Forudsætning om et vedblivende Fællesskab og en Korrespondens mellem de forskjellige Universiteter ligger til Grund for denne Forening.« Loven var efter sin Form og Indhold en raa Fornærmelse mod de tyske Universiteter og vilde have tilintetgjort de akademiske Traditioner, naar ikke de fleste Regeringer havde givet den en temmelig mild Fortolkning.

Kejser Frans's Frygt for enhver Urolighed i hans egne Arvelande — denne egentlige Drivkraft for Konferencerne — kom navnlig frem i Udkastet til den provisoriske Presselov: »Det ligger i Forbundets Natur« — saaledes udtalte Metternich sig —, »at de enkelte Deltagere garantere hverandre deres moralske og politiske Ukrænkelighed ogsaa mod Pressens Misbrug; men Pressefriheden er utvivlsomt mere skadelig for de store Stater, der i Tyskland samtidig kunne angribes fra tredive Midtpunkter«. For altsaa at skytte sig mod den tyske Presses Angreb foreslog Østerrige, at man skulde anerkjende »Nødvendigheden af beskyttende Forholds-

regler«, Censuren, en ligefrem Krænkelse af Art. 18 i Forbundsakten, der ganske vist ikke udtrykkelig forbød Censuren, men dog hjemlede Pressefriheden som Grundsætning. I de næste fem Aar skulde alle Tidsskrifter og alle Bøger under 20 Ark være underkastede Censur. Da følgelig Aviser ikke kunde offentliggjøres uden Statsmyndighedernes Indvilligelse, drog man den yderligere Slutning, at enhver tysk Regering var Forbundet ansvarlig for sin Presses Opførsel, og at Forbundsdagen fremtidig, dels paa en fornærmet Regerings Anmodning, dels af egen Drift kunde forbyde Tidsskrifter og Bøger.

Hvad nu endelig Forhandlingerne om Undertrykkelsen af den »demagogische Umtriebe« angik, herskede ogsaa her den mest ønskelige Endrægtighed blandt Staternes Sendemænd, man var overtydet om Tilværelsen af en uhyre, over hele Tyskland udbredt Sammensværgelse, og der indsattes en Central-Kommission, som skulde lede Undersøgelserne mod Demagogerne og i Nødsfald ogsaa kunde faa en dømmende Myndighed overdragen af Forbundsdagen.

(Sluttes).

En engelsk Samfundsskildrer og Historiker*)
fra det 18de Aarhundrede.
(Slutning).

III.

Vi have set, hvorledes det gik til, at Kompositionen i Smollets Romaner blev sprængt; Forfatteren stod Livet alt for nær, tog for megen Del i de daglige Kampe og Bryderier og havde ikke den nødvendige Overlegenhed til at ordne det optaarnede Stof. Det samme møder os i hans historiske Arbejder, af hvilke det vigtigste er hans Fremstilling af Englands Historie fra Revolutionen 1688 til 1765. Dette Værk er nu forældet og staar ikke lidet tilbage for Humes Englands Historie (History of England I.—VIII., London 1767), der er ført op til 1688. Alligevel har det Krav paa Interesse som et Udslag for Stemninger

---

*) Til dette Afsnit er benyttet: Hettner: Literaturgeschichte des XVIII. Jahrhundert I. Braunschweig 1865. — Thackeray: The four Georges. — Taine: Histoire de la literature anglaise III.—IV. — Macaulay: History of England (Tauchnitz Edition Leipzig 1849). — Buckle: History of the Civilisation in England. Second Edition. I.—II. London 1858. End videre mindre Arbejder af Macaulay (Historical and critical Essays II, London 1847) og Ph. Chasles (Revue de deux mondes. Avril 1845).

og Tilstande, der gjorde sig gjældende hos en meget stor Del af den engelske Nation i forrige Aarhundrede. Smollet viser sig her som en afgjort Modstander af de herskende Whigger, og hans Fremstilling er kjendelig farvet af personlige Hensyn og Partiskhed, thi han manglede den humane Aand og Evne til at forstaa andre, der kræves for at give en objektiv Skildring af ens egen Tid.

Lad os nu for Tydeligheds Skyld mærke os den politiske Udvikling i England paa denne Tid. Revolutionen af 1688 havde været et Vendepunkt i Nationens Historie; den var ikke et Udslag af en enkelt Sekts Fanatisme og Religionshad, men et Udtryk for hele Landets Stemning. De sidste Stuarters Regering havde berøvet Folket dets tidligere Fanatisme; man vænnede sig til at se mere rolig og besindig paa Forholdene, man blev sig sin egen praktiske Dygtighed og de herskendes Udygtighed bevidst, og man indrettede sig i Overensstemmelse dermed. I Steden for som halvhundrede Aar i Forvejen at lade sig rive hen af blinde Fanatikere, nøjedes man med den Tilfredsstillelse, man følte ved at give Kronen bort. Folkets Selvfølelse vaktes; det var stolt af sit Maadehold; der blev gjort Ende paa Kongedømmet af Guds Naade, man fastsatte Skranker for Kongens Myndighed og indrettede en fast Civilliste, hvorved han erholdt en bestemt, aarlig Indtægt, ligesom han i det hele ikke kunde gjøre Udgifter til Hær og Flaade uden Parlamentets Samtykke. Underhuset fik en saa stor Indflydelse, at intet Ministerium, der var i Strid dermed, kunde blive ved Roret. Englænderne vare frie; de Tider vare forbi, da Herskerens tyranniske Ønske var nok til at bryde de Skranker, som i Aarhundreders Løb vare opstillede mod Overgreb fra oven.

Kongemagten var saaledes betydelig indskrænket, og man forstaar, at Vilhelm III., der var født til at herske og vant til at kommandere Soldater, kun alt for ofte følte sine Hænder bundne. Han kunde ikke heller vinde sine

nye Undersaatters Kjærlighed; han var en Udlænding, og det var i de nationalstolte Englænderes Øjne en Fejl. Man havde end videre det imod ham, at han i Steden for at blande sig mellem dem, der skulde være hans Raadgivere, tvært imod holdt sig for sig selv og helst var ene om sine Planers Udtænkning, Drøftelse og Udførelse. Man dvælede ved hans Stolthed, hans Tavshed og indesluttede Væsen; man havde ikke mindste Interesse for de Krige paa Fastlandet, hvori han indblandede England. Paa den anden Side blev Vilhelm ved den Kulde, han mødte, endnu mere tavs og umeddelsom, og han længtes altid tilbage til Holland, hvis rene Luft havde skyrket hans svage Lunger. Smollet fælder nu en Dom over ham, der i enhver Henseende er ubillig og ensidig, naar han f. Ex. siger, at Vilhelm var døv for det menneskelige Sinds varme og ædle Følelser, at han var en kold Ven, en ligegyldig Husbond, en ubehagelig Karakter og en utaknemmelig Fyrste. Som alle frie Englændere yndede Smollet ikke nogen myndig Hersker paa Tronen, og han har derfor ikke Blik for Kongens store Egenskaber; i hans Øjne er Vilhelms viljestærke Energi og kraftige Aand kun planløst, ærgjerrigt Fusentasteri. Naar vi mærke os, med hvor stor Strænghed Smollet behandler denne udmærkede Fyrste, falder det i Begyndelsen vanskeligt at forstaa den loyale Hengivenhed, hvormed han omtaler Dronning Anna og de første Hannoveranere. Der var visselig ingen Grund til at prise disse Regenter. Desuagtet taler Smollet om »den gode Dronning Anna« og omtaler hende stadig med al mulig Veneration. Georg I. priser han i høje Toner for hans ligefremme, utvungne Væsen og fortrolige Skjæmt, hvilket unægtelig var de mildeste Udtryk for det, andre vilde kalde Raahed og Gemenhed. Georg II. roses for Mildhed, Maadehold og Humanitet, om der end i Smollets Beundring blander sig en Smule Utilfredshed over Kongens Forkjærlighed for sit Stammeland. Alle disse Lovtaler

gjælde nu til Dags ikke det mindste, og det Begreb, vi have dannet os om det hannoveranske Dynasti, afviger en hel Del fra Smollets. Georg I. var raa, grusom og tyrannisk; han havde af Skinsyge ladet Grev Königsmark dræbe, og han havde holdt sin Dronning, Sofia af Celle, indespærret i 25 Aar. Da han fik Underretning om, at Anna var død, og at han skulde rejse til London for at tage »sine Forfædres Trone« i Besiddelse, varede det længe, inden han kunde bekvemme sig til at forlade sit kjære Hannover. Englænderne foragtede han af sit ganske Hjærte; han førte med sig over Kanalen et Slæng af Tyskere, der med graadig Begjærlighed kastede sig ind i det overdaadige Liv, som deres forøgede Indtægter ved det nye Hof satte dem i Stand til at føre. Der var saaledes hans to gamle Maitresser, Hertuginden af Kendal, som Horace Walpole i sine Memoirer kalder »Klatrestangen«, og Grevinden af Darlington, som han kalder »Elefanten«. Det gik i det hele muntert til; man intrigerede, og man spillede, man elskede, og man drak. Den, der skriver om dette Hof, maa fortælle Anekdoter. Da saaledes en af Kongens tyske Kokke bad om sin Afsked, spurgte Hs. Maj. om Grunden. »Deres Majestæt!« lød Svaret, »man stjæler alt for galt her. Hjemme i Hannover vare vi anderledes sparsommelige.« — »Bah!« svarede Georg, »det er jo Englændernes Penge. Nu er jeg rig nok til det. Stjæl som de andre«, — og i det han slog en høj Latter op, tilføjede han: »Gjør dig det mageligt! gener dig ikke!« — Georg II. var ikke stort bedre end Faderen. Det eneste her i Verden, der interesserede ham, var Soldater og Fruentimmer. Han hadede sin Fader, til hvem han altid havde staaet i et spændt Forhold. Skjønt han virkelig nærede Kjærlighed til sin Dronning, den ædle og milde Karoline af Anspach, der var meget for god til ham, søgte han paa enhver Maade at dæmpe og skjule denne Følelse, da en Mand efter hans Begreber ikke kunde være bekjendt

at elske sin Kone, og af Lyst til at spille Don Juan betalte han Elskerinder, som han afskyede. Da hans Hustru saa var ved at dø, og han sad ved hendes Leje, bad hun ham om at gifte sig igen. Han svarede: »Non! non! j'aurai des maîtresses!« Og som Herren er, saa følge hans Svende. Overalt Usædelighed, Frivolitet og sanselig Nydelse. Paa et Maskebal i Aaret 1749 glimrede den unge, smukke Miss Chudleigh, der var Arveprinsessen af Wales's Hoffrøken, som Ifigenia i et Kostume, der var saa klassisk antikt, at alle hendes Yndigheder vare stillede til Skue for enhver. Prinsessen af Wales kastede, forarget herover, et Slør over hendes Skuldre; langt fra at miste Fatningen draperede den skjønne sig med Sløret og sagde, i det hun hentydede til den af Prinsessen begunstigede Lord Bute: »Altesse! chacun a son but (Bute), vous le savez bien!« Skjønt Kongen allerede var 67 Aar gammel, blev han dog fortryllet af Miss Chudleigh, og paa det næste Maskebal overrakte han hende et Guldur og udbad sig til Tak et Kys, som han modtog i hele Hoffets Paasyn.

Og saaledes gik det i det uendelige. Vi se, hvor meget Forholdene i Englands højere Aristokrati lignede dem i Frankrigs. Naar der desuagtet ikke var nogen synderlig Forbitrelse i England mod de højere Stænder, laa det i, at disse havde saa uendelig lidt at gjøre med Nationens aandelige Liv. Deres og Folkets Interesser grebe ikke ind i hverandre, begge Parter holdt sig for sig selv. Kongerne vare uværdige til at beklæde den Post, de indtoge; men de gjorde intet Forsøg paa at udvide deres Magt paa Folkets Bekostning, og det var det hele, man forlangte af dem. Det er sjældent, at saa udygtige Regenter have været til saa megen Gavn for deres Lands Kulturudvikling. Vi maa med Buckle*) betragte det som en stor Lykke, at Tronen

*) History of the Civilisation in England I., Pag. 401.

i de nærmeste halvhundrede Aar efter Annas Død blev beklædt af to Konger, der vare fremmede af Nation og Sæder, og af hvilke den ene kun daarlig talte Engelsk, den anden slet ikke. Englænderne ere et kritisk, utilfreds, dadlesygt Folkefærd; de ere paa deres Post mod de styrende og have et vaagent Øje med deres Planer; de overlade Kronen og Kirken kun liden Magt og forvalte deres egne Anliggender, altid rede til at forsvare deres erhvervede Rettigheder og angribe dem, der ville gjøre Indgreb deri. Følgen er, at deres Fremskridt gaa uafbrudt for sig, hvad enten Kongerne ere gode eller slette; i begge Tilfælde gaar den store Bevægelse sin Gang. I det attende Aarhundrede vare Regenterne slette; Anna og de første Georger vare groft uvidende, jammerlig opdragne og af Naturen svage og egensindige — og alligevel gik Englænderne trøstig fremad, brøde sig ikke det mindste om alt det og lode sig ikke trænge ud af deres Bane ved Herskernes Uværdighed; thi de havde den fulde Bevidsthed om, at det engelske Folk i sig selv besad de Aandens Hjælpekilder og Muligheder, der alene ere i Stand til at gjøre Menneskene store, lykkelige og vise*). Og denne Kulturudvikling, der var saa velsignelsesrig for Nationen, fik sin store Betydning derved, at alle Reformer fremgik fra neden, fra Folket selv. Intet Fremskridt, siger Buckle med rette, er reelt, naar det ikke er Resultatet af egen fri Drift. For at en Bevægelse kan blive nyttig, maa den nødvendigvis komme inde fra og ikke ude fra, maa være Virkningen af almene, paa hele Folket og ikke paa enkelte Klasser eller Individer virkende Aarsager. I England blev under Hannoveranerne alt, hvad der vedrørte Folket — Litteratur, Konst, Handel, Industri — overladt til sig selv, og i intet Land have de lærde og poetiske Gemytter haft saa lidt at gjøre med Hoffet, som her. Man lærte derved

*) Buckle: Hist. of the Civ. in Engl. II., Pag. 67—68.

at sysselsætte sig med sig selv, med Folket, hele Almenheden, og man vendte sig ikke med tom, intetsigende Smiger mod beskyttende Stormænd. Derved holdt bestandig Nationens intellektuelle Udvikling Skridt med den materielle. Man kom fra det politiske til det sociale; man var glad ved de mange Fredsaar, der lode Handel og Industri udvikle sig stærkere; man havde intet at frygte, hverken Indfald af fremmede eller Tyranni i Hjemmet. Alt, hvad der forhøjer Menneskenes Bekvemmelighed og bidrager til deres Lykke, blev omhyggelig plejet, Rigdomme ophobedes med hidtil ukjendt Hurtighed; hvad Under da, at man befinder sig godt og helst vil holde sig for sig selv? Den Gang, England blev blandet ind i Fastlandskrigene angaaende den pragmatiske Sanktion og Arvefølgen i de italienske Smaastater, opstod der almindelig Harme over, at man skulde betale Soldater til Kamp for andre Landes Interesser; man forstod ikke, hvad i al Verden det vedkom England, at Kongen af Spanien og Kejseren af Tyskland stredes om Successionen i Lande, der laa mange Hundrede Mile borte fra Ranelagh og St. James. Kjøbmændene beklagede sig over, at al Handel og Skibsfart blev usikker, og Folket ivrede mod de stadig mer og mer voxende Skatter. Og da saa endelig Freden i Aachen havde tilvejebragt almindelig Fred, var man til Trods for dens mindre heldige Udfald tilfreds med den, fordi Frihandelens Gjenoprettelse, Befrielsen for den Angest og Frygt, en Krig altid fører med sig, og Udsigten til snart at slippe for tunge Skatter vare Fordele, der forsødede Bitterheden over de engelske Vaabens Uheld. Da senere hen den store Sø- og Kolonialkrig udbrød, var man anderledes ivrig for Krigen; man var krænket i sine helligste Interesser, da Franskmændene søgte at skaffe sig Indflydelse ovre i de amerikanske Kolonier. Store Belønninger bleve udsatte, ikke blot af Regeringen, men af næsten alle de store Byer i England for Folk, der frivillig vilde lade sig

indrullere i Hæren og Flaaden, og saa stor var Folkets Beredvillighed til at laane Regeringen Penge, at der blev tegnet over tre Millioner i kort Tid.

Denne Følelse af Velvære, denne Frihed, denne Energi, naar det gjaldt at værne Nationens Interesser, denne Selvtillid og denne Selvbevidsthed maatte naturligvis have en stor opdragende Indflydelse paa det engelske Folk. Det var jo imidlertid Tilfældet ikke blot i materiel, men ogsaa i aandelig Henseende. Vi vide, hvilken Rolle England spillede i det attende Aarhundredes evropæiske Aandsliv. Den engelske Litteratur, Forfatning og Institutioner var det Arsenal, hvorfra de store Franskmænd hentede Tanker og Ideer, som de hjemme i deres Fædreland skulde give en nærmere Udvikling og gjøre frugtbringende for deres Folk. Saa godt som alle denne Tids berømte franske Forfattere have besøgt England; heller ikke forblive Englænderne hjemme, men foretage hyppige Rejser til Fastlandet, og da nærmest til Frankrig; men medens Franskmændene komme hjem med Ørerne forvirrede over, hvad de have hørt, med Øjnene blændede af, hvad de have set, med Hjærnen opfyldt af Fremtidsplaner om Reformer og Forandringer, med Sindet fuldt af Beundring over alt det store og rigtudviklede i det fremmede Land og af Indignation og Harme over alt det smaalige, forkuede og ydmyge i deres egen Hjemstavn, iagttage Englænderne med en vis Selvtilfredshed den politiske og sociale Afhængighed, hvori Franskmændene ere nedsunkne, og som danner en saa afgjort Modsætning til deres egen Frihed.

Saaledes gaar det ogsaa Smollet, da han i Aarene 1763—66 foretager en Rejse til Frankrig og Italien. Han har beskrevet sine Indtryk i et omfangsrigt Værk, hvis Titel ikke er af de mindste. Den lyder: »Rejser gjennem Frankrig og Italien, indeholdende Iagttagelser af Karakterer, Skikke, Religion, Regering, Politi, Handel, skjønne Kunster og Oldtidslevninger, samt en særlig Beskrivelse af

Land, By og Klima i Nizza. Hertil end videre Oversigt over Vejrliget, ført under et Ophold af halvandet Aar i denne Stad.« Heraf fremgaar det, at Smollet ikke vil nøjes med at give en let og livlig Skildring af sine Oplevelser og tilfældige Indtryk, men i Virkeligheden pretenderer at give en Art kulturhistorisk Fremstilling af de Lande, han berejser. Han har da ogsaa givet sig i Kast med denne store Opgave med en Energi og Dygtighed, som imponerer os, om vi end langt fra kunne underskrive alle de Fordømmelsesdomme, han fælder over Datidens Frankrig. Han betragter aabenbart Folket hinsides Kanalen som Rival til hans egen Nation, og han er — hvad jeg alt tidligere har omtalt — først og fremmest Patriot. Hans Bemærkninger om de franske Sæder og Skikke ere gjennemgaaende skjæve og partiske, da han dømmer fra et ensidigt Standpunkt. Smollet var for meget Part i Sagen til fuldt ud at kunne yde andre Nationer Retfærdighed; han var saa stolt af sit eget, at han ikke kunde finde Behag i noget udenlandsk; han var desuden paa denne Rejse syg, nervøs og irritabel. Lawrence Sterne, »Tristam Shandy«'s Forfatter, gjorde i denne Anledning et Udfald mod Smollet, i det han i sin Bog »A sentimental Journey« *) skriver følgende: »Den lærde Smelfungus rejste fra Boulogne til Paris, fra Paris til Rom osv. — men han rejste bort med Spleen og Galdesyge, og alt, hvad han mødte paa sin Vej, skiftede Farve og Udseende. Han skrev en Beretning derom, men det var kun en Beretning om hans jammerlige Følelser (miserable feelings)«. Det være nu, som det være vil, vist er det imidlertid, at naar vi fra Smollets Fremstilling fradrage det, der uden Tvivl skyldes hans Mangel paa Evne til at forstaa og sætte sig ind i et andet Folks Tænkemaade, bliver der dog en god Del Sandhed tilbage. Vare end Forholdene ikke saa bund-

*) Sterne: Works Pag. 306. London.

løst slette, som Smollet vil gjøre dem, vare de alligevel slette. Naar han saaledes paastaar, at Franskmændene »are all for glare and glitter«, var det unægtelig Tilfældet med Størstedelen af de Kavalerer, der dannede Prinsregentens og Ludvig XV.'s lystige Hof. Det er imidlertid ganske morsomt at se, hvorledes det er Smollet umuligt at finde et eneste godt Træk hos Franskmændene. Jeg skal citere ham et Par Steder: »I dette Land ere efter min Mening Mændene endnu mere latterlige og ubetydelige end Kvinderne.« »Af alle Narre paa Jordens Overflade er en fransk »petit-maître« den frækkeste«; »Beskedenhed eller Tilbageholdenhed ere yderst sjældne Egenskaber hos dem, og det skulde derfor i det hele taget undre mig, om der fandtes Udtryk for dem i deres Sprog.« Det franske Galanteri betragter han med alt andet end venlige Blikke: »Franskmanden gaar uden videre ind i en Dames Sovekammer, medens hun endnu ligger i Sengen, rækker hende, hvad hun behøver, afdamper hendes Særk og hjælper hende med at tage den paa. Han er til Stede, naar hun gjør Toilette, og er hende behjælpelig med at fordele Skjønhedspletterne og Sminken.« — »Hvis en Franskmand indlades i din Familie og modtager gjentagende Beviser paa dit Venskab og din Bevaagenhed, er hans første Gjengjæld den, at han gjør Kur til din Kone — hvis hun er smuk, — hvis ikke, da til din Søster, Datter eller Niece. Faar han et Afslag af din Kone, eller gjør han forgjæves Forsøg paa at forføre din Søster, Datter eller Niece, vil han, hellere end at lade være med at spille Forræder med sit Galanteri, give sig i Lav med din Bedstemoder, og jeg vædder ti mod én paa, at han vil finde Midler til paa en eller anden Maade at forstyrre den Families Fred, der saa venlig har optaget ham. — Hvis han afsløres i disse forræderske Anslag og dadles for sin Utaknemmelighed, erklærer han med Frækhed, at alt, hvad han har gjort, kun er simpel Høflighed, der i Frankrig bliver betragtet som en uundværlig

Betingelse for enhver, der vil gaa for at besidde Levemaade, — ja han vil endogsaa paastaa, at hans Bestræbelser for at forføre din Kone og skjænde din Datter vare de uomstødeligste Beviser paa hans særlige Bevaagenhed, som han kunde give din Familie.« Paa denne Maade er hele Smollets Bog skreven, og det kan jo ikke nægtes, at Frankrig faar Udseende af at være en Grube af al mulig Fordærvelse og Ondskab. Det eneste, hvorover han føler en virkelig Glæde, er Oldtidslevningerne i Syd-Frankrig og Italien. Her overvinder hans Kjærlighed til de gamle Romere hans Had til de moderne Franskmænd.

Da Smollet saa til Slutning sammenligner Frankrigs hele politiske og sociale Tilstand med Englands, kommer han naturligvis til det Resultat, at det sidste Lands langt er at foretrække, og heri maa vi jo give ham Ret. Overalt i Frankrig møder han de samme Tegn paa Fattigdom, Elendighed og Smudsighed blandt Menigmand; overalt ser han kun golde, daarlig dyrkede Marker, uden Engbund og Muldjord, uden Kvæg til at yde Gødning og uden Trækdyr til at besørge det svære Arbejde, Bønder i jammerlige Boliger, med usle Redskaber, pjaltede Klæder, vidnende om Sult og Nød, — og naar Smollet ser alt det, kan han ikke værge sig for den Tanke, at Folket bliver undertrykt, enten af de store Ejendomsbesiddere eller af Regeringen — sandsynligvis af begge. Smollets Raseri vender sig da, som naturligt er, særlig mod Adelen og Regeringen, hvis uindskrænkede Myndighed og modbydelige Tyranni maatte være en Torn i Øjet paa hans engelske Frisind og Stolthed. Han gjør opmærksom paa, hvorledes Kongens Indtægter, trods deres uhyre Størrelse, langt fra ere nok til at tilfredsstille Hoffets Fornøjelsessyge og betale Statsgjældens Renter; han raillerer over Hærens jammerlige Tilstand, denne Hær af Modejunkere og Spradebasser, der med deres Kokke, Frisører og Fruentimmer vilde gjøre Lejren til et Versailles. »En fransk Feltmarskalk ledsages altid af

30—40 Kokke og tror, at det for Frankrigs Æres Skyld paahviler ham at give 100 Retter Mad til Taffels hver Dag.« De højere Klasser udsuge Folket; Kongen véd det — han véd, at hans Embedsmænd ere fordærvede nok til at flaa og udsuge Folket; men han anser det for heldigst at se igjennem Fingrene med disse Misbrug. Smollet aner, hvortil alt dette vil føre. Han siger: — »der er utvivlsomt mange Tegn paa Slappelse i den franske Regering; efter al Sandsynlighed vil Frankrigs Undersaatter være de første, der ville faa Gavn deraf.« Han gjør end videre opmærksom paa den voldsomme Gjæring i Gemytterne og mener, at der findes Principper, der under en svag Fyrste eller en langvarig Formynderregering ville kunne frembringe en stor Forandring i Konstitutionen.

Dog al denne syndige Sorgløshed og Samvittighedsløshed i det franske Samfunds øvre Lag, og denne urolige Gjæring, dette dæmrende Had og denne smudsige Fattigdom i de nedre Lag tiltaler ikke Smollet, og han længes bestandig hjem til England. Ved sin Hjemkomst finder han alting smukt og herligt. Naar han ser de opdyrkede Landstrækninger, der smile af Frugtbarhed, de paa mange Hænder udstykkede Jorder, de bugnende Kornmarker, de levende Hegn, Græsgangene, Skovene og Sletterne; naar han ser Kvæget paa Engene og Faarene paa Hederne, dette Mylr af store, stærke Heste og fedt, velnæret Hornkvæg, disse Bøndergaarde, der vidne om Overflod, Renlighed og Hygge, og Bønderne, høje og støtte, sunde og friske, velklædte og velnærede, — saa gribes han af en glad Følelse over at have naaet denne Jordbund, hvor han rigtig føler sig til Pas.

IV.

Jeg har dvælet længe ved Smollets Rejsebeskrivelse, fordi den forekommer mig at være et interessant Aktstykke til Forklaringen af den engelske Litteraturs afgjorte nationale Karakter i forrige Aarhundrede. Smollet er haard i sine Domme over Frankrig, men til Trods for Skildringens ensidige og tendentiøse Karakter laa der dog store Sandheder til Grund — Sandheder, der henimod Aarhundredets Slutning skulde staa klart for alle. Den gjennemgribende Forskjel mellem Englands og Frankrigs sociale Tilstand, som Smollet stadig fremhæver, lader sig ligeledes tydelig efterspore i de to Landes Litteraturer. Det er paa denne Tid, at Natursansen vaagner i begge Lande, men det er paa forskjellig Vis. I begge Lande er det en Kamp mellem det gamle og det ny, og den faar i England sit typiske Udtryk i Modsætningen mellem Landliv og Byliv; man river ned paa det sidste og priser det første. Forfølge vi den samme Strømning over til Frankrig, se vi, hvorledes alt omformes. I dette politisk og socialt underkuede Land, med de forældede Statsindretninger, hvis Jærnaag søgte at tæmme de enkelte, der ikke gik op som lydige Slaver i Helheden, kunde man umulig føle sig hjemme. Modsætningen mellem Byliv og Landliv føres ud i sine yderste Konsekvenser og kommer — da man sigter langt videre — til at gjælde som en Kamp mellem Civilisationen i det hele taget og det primitive, oprindelige ɔ: Naturen. Overført paa de enkelte Tilfælde fører dette til Individets Kamp mod Samfundet. Det er med Rousseau, at alt dette sættes i System; men allerede før ham træffe vi i Litteraturen Typer, hvis Anskuelser og Handlinger opponere mod Samfundet. Der er i den franske Oplysningslitteratur en bestandig Tendens til at ville sætte sig ud over Samfundet; man kan ikke finde sig til rette i disse Forhold, man finder sine Lidenskaber for store, sine Følelser for stærke for det

blaserede og raffinerede Samfund. Hertil have vi allerede i Molières Misanthrop den første Spire, og vi træffe den samme Tanke mere intensivt og klart udviklet i L'Abbé Prévosts mesterlige Fortælling »Manon Lescaut«. Hvad der hos Molière fremsattes ad Raisonnementets Vej, er her fremsat i Følelsens Navn. Saa følger Rousseau i Hælene med sine Theorier om Civilisationens fordærvende og demoraliserende Indflydelse paa Menneskeslægten. Han raader os til at gaa tilbage til den tidligere Uskyldighedens Tilstand, til at gaa ud i de store Skove for aldrig mere at se eller erindre vore Medmennesker; han beklager, at vore Lidenskabers overstrømmende Fylde har tilintetgjort vor oprindelige Enfold, og da vi ikke kunne næres af Græs og Agern som vore vilde, nøgne Forfædre, og heller ikke kunne undvære Love og Styrere, befaler han os at indøve os i Dyden, at gjøre os fortjente til den Evighed, der venter os, samvittighedsfuldt at adlyde det Samfunds Love, hvortil vi høre. Jo stærkere Lidenskaberne ere, des nødvendigere ere Lovene for at holde dem i Tømme*). Rousseau drømmer sig tilbage til Naturtilstanden og udmaler os det civiliserede Menneskes Ulykker i Modsætning til den vildes Lyksalighed. Ud fra disse Theorier er »La nouvelle Heloïse« skreven; Naturen tilbedes i al Almindelighed, in abstracto. I Skildringen af den ydre Natur søger man den mest storslaaede; om det er den hjemlige Jordbund eller ikke — derom spørges ikke. Rousseau forflytter os i sin Roman til Genfersøens Bredder med de blaa Bølger foran og de hvide Bjærgtoppe bag ved, — og senere fører Bernardin de Saint-Pierre os til Sydens tropiske Planteverden, til det yppige og bugnende Mauritius, Skuepladsen for Paul og Virginies rene, uskyldige og idylliske Kjærlighed. Man dyrker Naturen som N a t u r; man anser

*) Rousseau: Oeuvres I. og XXX. (Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes. Side 163).

Livet paa Jorden som en Forberedelse til et hisset; vi ere kun satte her nede for at udøve Dyden, der bestaar i Selvovervindelse til Fordel for andre og Gud til Behag, ligesom vi i det hele skulle hæve vor Sjæl mod det uendelige for at bære et Øjebliks Lidelser; thi Døden er det største Gode. Det er disse Læresætninger, der prækes i Rousseaus Skole.

Lige over for denne romantiske Higen og Længsel træffe vi i den engelske Litteratur en national Naturalisme, der, forberedt af Fielding, kommer til fuldt Udbrud hos Smollet i hans sidste Værk, Romanen »Humphrey Clinker«.

Denne Bog staar ikke synderlig højt i æsthetisk Henseende. Det er ikke som f. Ex. »Peregrine Pickle« en Karakterroman, om hvis Hovedperson de andre mer eller mindre skitserede Figurer gruppere sig. Om Titelpersonen faa vi ikke stort andet at vide, end at han er temmelig dum og fjollet, men i øvrigt har et kjønt Ansigt, en kraftig Krop, brede Skuldre og runde Lægge; at han er et Hittebarn og af Bestilling Postillon, men samtidig fusker Læger, Grovsmedde og Præster i Haandværket. Men frembyder »Humphrey Clinker« mindre Interesse som Karakterskildring, har den en anden og større, i det Forfatteren her har givet os en nøjagtig, omstændelig Vurdering af Byens og Landets gode og svage Sider. Dette synes ved første Øjekast ikke at indeholde noget særlig betydeligt; men vi maa huske paa, at denne Fremhævelse af Landlivet i Modsætning til Bylivet er grundet paa Modtageligheden for Naturindtryk. Mennesket længes bort fra den kvalme, forfinede og raffinerede By til det friske, primitive Liv paa Landet, ud til andre Mennesker, der fremfor alt ere naturlige. Man griber Typer her ude fra og opstiller dem som velgjørende Modsætninger til Bybeboerne. Er man først naaet til at fordre Natur hos de menneskelige Karakterer, ender man med at faa Blikket opladt for den

ydre Natur. Hos Smollet er Sansen herfor meget levende. Ganske vist ere de Kapitler i »Humphrey Clinker«, hvori han sammenligner Bylivet og Landlivet, uforholdsmæssig lange, i det de ikke bidrage til at udvikle Handlingen det mindste og alt for ofte ved den tørre, skematiske Opramsning af Enkeltheder gjøre Indtryk af at være Afhandlinger; men alligevel maa vi bestemt hævde, at i denne Bog Sansen for den ydre Natur for første Gang fremtræder klart og tydelig. »Humphrey Clinker« er affattet i Brevform og handler om en Familie, der rejser gjennem England. Den gamle, noget gnavne, men inderst inde godhjærtede Mathias Bramble er det vigtigste Medlem af dette interessante Selskab, og det er især gjennem hans Breve, at Smollet taler til os. Lad os se lidt paa dem.

London forekommer da Bramble som et Uhyre, der drager al Næring til sig fra Landet. Han klager over Overdaadigheden. Den fattigste Herremand saa vel som den rigeste Pair maa have sit Hus i Staden og gjøre Figur med et stort Antal Tjenere. Karlene, der gaa bag ved Ploven eller vogte Køer, ja selv de ringeste Daglejere blive forførte af disse Liberinarres Tale, naar de om Sommeren komme ud paa Landet. De forlade da deres Slid og Slæb og strømme til London i Haab om en Kondition, hvor de kunne leve yppig og bære smukke Klæder uden at være nødte til at arbejde, »thi Mennesket er af Naturen dovent!« Mange af dem se sig skuffede i deres Forventninger og blive Tyve og Daglejere. I gamle Dage var der kun faa, der holdt Ekvipage eller liberiklædte Tjenere, og deres Maaltider bestode af tarvelige Retter; men nu har enhver, der vil anses for noget, sine Tjenere, sin Kusk og Postillon, Hus i Staden og Villa paa Landet. Hans Kone og Døtre gaa i de rigeste Klæder og funkle af Diamanter, naar de gaa til Opera eller Maskerade. Selv gjøre de kostbare Selskaber og Gilder, hvor Champagnen og Burgunderen

flyde i Strømme. Hver en Skriver og Svend, ja selv Opvarterne paa Vinhusene give sig Udseende af at være flotte Herrer. Alle mulige Folk ere blandede mellem hverandre. Lommeprokuratoren, Kjøbmanden, Haandværkeren, Øltapperen, Gjæstgiveren — alle træde hverandre paa Tæerne; overalt findes de, spaserende, ridende eller kjørende, altid støjende og tumlende. Fodgængere løbe, som forfulgtes de af Rettens Haandhævere, Portechaisebærerne trave forbi med deres Byrder, Vognene fare afsted som Lynet, medens Gaderne drøne under Hestenes Hove. Naar Folk høre paa Koncerten i Ranelagh, bestiller efter Smollets Sigende den ene Halvdel af Publikum ikke andet end at rende rundt i Hælene paa hverandre, medens den anden sidder til Klokken ni-ti om Aftenen og drikker noget varmt Vand, som hedder Te. Alt dette giver Mathias Bramble Stof nok til Ærgrelse, og han holder just heller ikke af at vækkes om Morgenen af Vægterens Raaben og Dundren paa Dørene, mens Bønderne raabe med Grønærter uden for hans Vinduer. Alt, hvad han ser og hører i London, forhøjer Landlivets Værd i hans Tanker. I en fredelig Bolig paa Landet kan han røre sig frit og indaande en ren, sund Luft, kan nyde en forfriskende Søvn, der aldrig forstyrres af Tummel og Støj, men kun afbrydes om Morgenen af Fuglekvidder uden for Vinduet. Han drikker af den rene Kilde, der klar som Krystal vælder frem af Bakken, eller han læsker sig ved hjemmebrygget Øl eller Æblemost, som han skylder sin egen Have. I det hele taget frembringes alt ved hans egen Avling. Hveden, der males i hans Mølle, Brødet, der bages i hans Ovn, Hønsene i Gaarden, Kaninerne i Haven, Fuglene, som han skyder paa sine Marker, og Fiskene, som han fanger i sin Lystpark, — alt er hans eget, lige til Køkkenurterne og Smørret.

Dette er egentlig det afgjørende Moment, dette, at alt er hans eget, at alt frembringes af hans egen Jord, hans

Fødelands Jordbund. Han føler en kildrende Glæde over at have alt for sig selv uden at behøve Hjælp og Understøttelse af andre. Han er stolt over sit Land, over sin Frihed og over sin Dygtighed, — det mærker man overalt. »Humphrey Clinker« er et Udslag af den engelske Kjærlighed for alt, hvad der skriver sig fra Hjemmet, denne Vedhængen til denne fædrene Ejendom, denne varme Følelse for den Plet, hvor man er født, og hvor man har sine kjære. Den er Vidnesbyrd om den nationale Selvfølelse, der har sine Øjne opladte for den hjemlige Natur; det er den britiske Natur, man elsker, — de frugtbare engelske Sletter, de blaa skotske Søer og de lysegrønne irske Høje.

Og ligesom Kjærligheden til Naturen saaledes er nøje forbunden med Kjærligheden til den hjemlige Jordbund, Fædrelandskjærligheden, saaledes forliges ogsaa Individets Følelser og Selvstændighedstrang med Samfundet; Hensynet til Jeget mødes af Hensynet til Samfundet. Derfra den engelske Litteraturs gjennemgaaende Optimisme; vi finde den hos Fielding og Goldsmith, og vi finde den hos Smollet. Denne Forfatter mistvivler saaledes aldrig om sine Heltes Omvendelse; lad dem være svage som Roderick Random, udsvævende som Peregrine Pickle, skamløse som Fathom, — de angre dog allesammen — rigtignok temmelig sent, — faa allesammen Tilgivelse — i det mindste af Forfatteren og Personerne i Bogen, — og de faa allesammen den sødeste unge Pige, man kan tænke sig, til Kone. Og med Brylluppet er alt klappet og klart; at der muligvis efter Vielsen kan opstaa Konflikter, falder ikke Smollet ind — i det mindste interesserer det ham ikke. Vi faa Lov til at følge de elskende til Brudekammeret, vi faa maaske sub rosa hvisket et Par Ord i Øret om Heltens salige Attraa og Heltindens blussende Undseelse — men over Brudekammerets Tærskel tør vi ikke træde. Naar Helten

som en Løve farer til sit Bytte, og Heltinden i Skjønhedens og Ungdommens Vaar skjælvende hviler paa Lejet som et Offer paa Altaret — — — — lukker Smollet Døren for Næsen af os, puster Lyset ud og drager et kysk, syvfoldigt Slør over de elskendes Lykke.

Altsaa: endogsaa Smollet, der slaaende og stundum med alt for grelle Farver skildrer os den dyriske Naturs løsslupne Tøjlesløshed, Drifternes ubundne Tilfredsstillelse, Instinkternes og Kjødets Overvægt over Aanden, Smollet, hvis Sanselighed Byron mange Aar efter anfører som Undskyldning for sin egen, — selv han betragter Ægteskabet som Kjærlighedens Fuldkommengjørelse. I Frankrig anerkjender Rousseau dets sociale Nødvendighed og betragter det som en social Institution, hvortil Kjærligheden ikke behøves; det er et Værn mod fremtidige Vildfarelser og en Bod for tidligere. I England er man for blodrig, for sund, eller om man vil, for sanselig til at kunne slaa sig til Taals med Tirader om Dydens Sejr over Lidenskaben; man holder sig til det, man har, finder sig godt til rette, læmper sig efter Forholdene uden at gjøre sig Illusioner, uden at miste sit Sinds Ligevægt. Medens i vort Aarhundrede Byron har stemplet Besiddelsen af den elskede som »al Elskovs værste Fjende« *) og taler om Overmættelse, er en saadan Tanke — hvor sand den mulig end kan være — langt fra Mænd som Fielding og Smollet. Kjærligheden er for dem ikke denne evige Higen og aldrig tilfredsstillede Længsel; først i Ægteskabet faar den sit rette harmoniske Udtryk.

Saaledes finde vi i Englands Litteratur paa denne Tid overalt en priselig Ligevægt — en Ligevægt, som der skulde en indskrænket Konges hele Uvidenhed, tyran-

*) „Don Juan“ 4de Sang, 16de Strofe.

niske Ministres politiske Fejlgreb, halvtredsindstyve Aars systematiske Undertrykkelse hjemme og tunge nationale Ulykker ude til at forvandle til en skjændig Reaktion, der først blev omstødt, da i vort Aarhundrede Byrons Geni væltede sig ind paa den.

Knud Ipsen.

Robespierres Ungdom.

(Slutning).

III.

Robespierres sociale Stilling og Talenter havde gjort ham søgt af det gode Selskab i Arras; men det varede ikke længe, før adskillige af de fornemste, af de mest fanatiske Beundrere af det uindskrænkede Kongedømme og af de priviligerede Stænders Suprematì, fjærnede sig fra ham med Kulde, stødte over, at han bestandig førte Ord som Frihed, Lighed for alle i Pligter og Rettigheder, Lighed for Loven, o. s. v. i Munden, Ord, der for dem vare enten uforstaaelige eller formastelige. Dog havde han ikke faa hengivne og trofaste Venner, maaske endogsaa Beundrere, og det ikke mindst blandt det andet Kjøn. Hans Optræden og Maade at være paa skildres som meget vindende; han holdt sig ingenlunde fuldstændig borte fra Selskabslivets Glæder og Adspredelser og var en kjærkommen Gjæst i mange Kredse. »Han var min salig Moders sædvanlige Chapeau paa Ballerne i Arras,« sagde en gammel Dame for faa Aar siden til Ernest Hamel; »han saae sat og alvorlig ud, men han var saa god,« havde Moderen tilføjet, og hun var gaaet i Graven uden nogen Sinde at have kunnet forstaa det Anathema, der lød og vedblev at lyde over ham, hvem hun havde kjendt saa god, mild og venlig.

Det er for Resten bekjendt nok, at Robespierre hele sit Liv igjennem udøvede en Slags Fortryllelse over Kvinder, og det ingenlunde alene over les tricoteuses hos Jako-

binerne, og at dette var en af Aarsagerne til hans umaadelige moralske Indflydelse. Selv følte han sig ligeledes hendragen til Kvinden, som til det ædleste, skjønneste og bedste her paa Jorden, og uden at hans Vandel derfor blev mindre stræng moralsk og mønsterværdig. Han viste sig altid lige over for Damer som en høflig, ærbødig og opmærksom Kavaler, og ikke sjælden forherligede han en eller anden skjøn eller aandrig Kvinde i smaa Poesier, der vel ere fade og tarvelige, men til Gjengjæld, — hvad der ingenlunde var Regel den Gang, — decente baade i Form og Tanke, som følgende Madrigal til en Dame i Arras, hvilket Digt man bl. a. vil finde i Montlosiers Memoirer:

Crois-moi, jeune et belle Ophélie,
Quoi qu'en dise le monde et malgré ton miroir,
Contente d'être belle et de n'en rien savoir,
Garde toujours ta modestie.
Sur la pouvoir de tes appas
Demeure toujours alarmée:
Tu n'en seras que mieux aimée,
Si tu crains de ne l'être pas.

Der existerer endnu i Manuskript adskillige Smaadigte af ham fra dette Tidspunkt. De ere ikke meget værd, og han selv har heller næppe tillagt dem anden Betydning end som en let og behagelig Sysselsættelse i et ledigt Øjeblik. Det er mest Taksigelsesdigte, Komplimenter, smaa satiriske Udfald o. s. v. De gejstliges Koketteri maa ofte holde for her: der er dem, som naar de fungere foran Alteret, anvende al Verdens Kunster for ret at lade den kostbare Diamant, de bære paa Fingeren, eller de fine Mansketter af broderet Battist skinne i de andægtiges Øjne, og hvilken Rolle spiller ikke undertiden Præstens Lommetørklæde paa Prædikestolen? Om dette sidste Punkt har han skrevet et helt langt Digt, som ingenlunde skal være uvittigt.

Vi have sagt, at Robespierre i al Tugt og Ære følte

sig hendragen til det andet Kjøn. Dybere Følelser synes han at have næret for Anaïs Deshorties og Eléonore Duplay.*)

Som tidligere anført, havde en af hans Tanter, Marie-Eléonore-Eulalie, ægtet en forhenværende Notar, Robert Deshorties. I et tidligere Ægteskab var denne bleven Fader til en Datter ved Navn Anaïs, der skildres som en særdeles smuk, aandrig og elskværdig ung Pige. Da hun saa at sige voxede op under Robespierres Øjne og bestandig var om ham, synes hun at have fattet Hengivenhed for denne sin Fætter, som hun kaldte ham, og der foreligger Vidnesbyrd om, at ogsaa han snart fik den blomstrende unge Pige hjærtelig kjær. Flere Gange var der i Familien Tale om Ægteskab mellem Robespierre og Mademoiselle Deshorties, og formodentlig vilde hun ogsaa være bleven hans Hustru, hvis hans Skæbne ikke havde villet det anderledes. Efter Charlotte Robespierres Udsagn havde Mlle. Deshorties tilsvoret Maximilien aldrig at tilhøre nogen anden end ham; Ernest Hamel tør imidlertid efter andre, ikke mindre paalidelige Kilder forsikre, at dette ikke forholder sig saaledes, og vist er det i alt Fald, at den nævnte unge Pige, ikke længe efter at Robespierre havde forladt Arras for at tage Sæde i Nationalforsamlingen i Versailles, ægtede Advokaten Leducq, en af Maximiliens Venner. At Robespierre senere overførte den Hengivenhed, han havde næret for den skjønne Anaïs, paa Mademoiselle Eléonore Duplay, ældste Datter af Snedkeren Maurice Duplay i Gaden St. Honoré Nr. 366, skraas over for Jakobinerne, og blev gjenelsket af hende, er en bekjendt Sag.

Robespierres Ydre var egentlig ikke skikket til at ind-

*) Og mulig for Lucile Duplessis, der siden blev Camille Desmoulins navnkundige Hustru. I det mindste tilraaber Mme. Duplessis ham i det berømte Brev, hvor hun bønfalder om Luciles Liv: „. . . . si tu te rappelles que tu devais être mon gendre, épargne une victime innocente!“

gyde Kjærlighed; han var noget under Middelhøjde, mellem 62 og 63 Tommer, spinkel og svagelig af Bygning. Hans Ansigt var magert og blegt, dog hverken gustent eller ligagtigt, som det saa tit er blevet skildret, Aarerne i Tindingerne og paa Hænderne vare af en grønlig Farve, Kindbenene noget fremstaaende, Huden skæmmet af Kopar, Næsen spidsttilløbende og lidt opadstaaende, Munden lille, Læberne noget tynde og sammenknebne. Øjnene vare blaa, matte, glansløse og ligesom tilslørede; han var meget nærsynet og bar i Regelen et Par store grønne Stangbriller, som han, naar han talte, uophørlig skød op i Panden, hvor fra de igjen uophørlig faldt ned paa Næsen af ham. Hans Holdning var ulastelig, hans Gang langsom og afmaalt, hans Stemme siges — af hans Fjender — at have været snart klangløs, snart skrigende. Han var bestandig vel raget og pudret, hans Linned var af en udadlelig Hvidhed, og hans Dragt i det hele meget soigneret, selv paa den Tid, da enhver, der ikke var kynisk og malproper i sin Paaklædning, beskyldtes for at være Aristokrat.

Naar Merlin de Thionville et Steds har skrevet, at Robespierre havde et Ansigt som en Tigerkat, da er dette naturligvis kun dikteret ham af politisk Had. Der existerer et ikke ubetydeligt Antal Portrætter, dels Malerier, dels Tegninger, af Maximilien, fra 1788 til 1794, blandt disse endog et eller to, hvor han er afbildet med en Rose i Haanden, og af disse Portrætter fremgaar det, at om han vel ikke har været nogen smuk Mand, har han dog heller ikke lignet det glubende Dyr, hvormed Merlin sammenligner ham.

Hans litterære Virksomhed indskrænkede sig ikke til de nys berørte lette og ubetydelige Poesier. De store sociale Spørgsmaal, der dels allerede stode paa Dagsordenen, dels ligesom laa i Luften, tiltrak ham mægtig, og en stor Del af dem behandlede han i Smaaskrifter eller Memoirer, af hvilke vel de fleste ere gaaede tabt, medens dog nogle

ved Trykken ere bevarede. Af disse Arbejder maa vi omtale et Par.

Der var den Gang i Arras, som i mange andre Provinshovedstæder i Frankrig, et Akademi. Det blev stiftet i 1738 og ophævet under Revolutionen, men atter rekonstrueret i 1816 og bestaar endnu den Dag i Dag med Hæder. Som andre lignende lærde Selskaber valgte det til sine Medlemmer saadanne Videnskabsmænd, som ved Aand, Talent og grundig Lærdom havde gjort sig i fortrinlig Grad ansete, og kort Tid efter Robespierres glimrende Sukces i de Bois-Valés' Proces mod Syndikatet i St. Omer, den 15de November 1783, valgte Akademiet i Arras den saa meget lovende unge Advokat til sit Medlem i den Plads, der var bleven ledig, da de Crepieul, Kanonikus ved Kathedralkirken, bortkaldtes. For en ung Mand paa fem og tyve Aar var dette en ikke ringe Udmærkelse. Robespierre blev højtidelig modtaget i Akademiet i dets offentlige Møde den 21de April 1784.

I Steden for efter gammel Slendrian at afhaspe en mere eller mindre oprigtig ment Lovtale over sin Forgænger i Akademiet fulgte Robespierre det af Voltaire ved dennes Optagelse i det franske Akademi givne Exempel: i Steden for at holde en simpel Paradeharangue vilde han, at hans Tale skulde være et gavnligt Værk og tjene Menneskehedens Sag. Altsaa forfattede og oplæste han i Akademiet en Memoire »om Oprindelsen til og Uretfærdigheden af den Fordom, der lader den ved dømte Personer hæftende Infami falde tilbage paa deres uskyldige Slægtninge, og om de Ulemper og Utilbørligheder, dette afføder«.

Det kongelige Selskab for Kunst og Videnskab i Metz udsatte netop samme Aar en Pris for Besvarelsen af følgende Spørgsmaal:

1) Hvad er Oprindelsen til den gængse Anskuelse, der lader alle Individer af en Familie rammes af en Del af

den Infami, der hæfter ved den af en skyldig undergaaede Straf?

2) Er denne Anskuelse mere skadelig end gavnlig?

3) I det Tilfælde, at man besvarer dette Spørgsmaal bekræftende, hvilke Midler til at afbøde de deraf flydende Ulemper bør da finde Anvendelse?

Dette var just et Æmne for Maximiliens filosofiske Aand, for hvilken enhver Uretfærdighed var en Vederstyggelighed. Altsaa underkastede han den af ham i Akademiet nys oplæste Memoire en grundig Bearbejdelse, tilføjede et nyt Kapitel om Midlerne til at tilintetgjøre den nævnte odiøse Fordom og indsendte sit Arbejde til det kongelige Videnskabernes Selskab i Metz. Det følgende Aar kunde han i Akademiet i Arras under Akademikernes levende Bifald oplæse sit Arbejde i dets Helhed; det var i Avgust Maaned, paa den hellige Ludvigs Dag, af det nævnte lærde Selskab i Metz blevet kronet som Prisskrift og dets Forfatter hædret med den ene af de to Medailler af fire Hundrede Livres Værdi, som vare udsatte for de bedste Besvarelser af de tre opkastede Spørgsmaal.

I denne litterære Kamp havde han til Medbejler haft en ung Pariseradvokat, Pierre-Louis Lacretelle, ældre Broder til den senere saa navnkundige Historieskriver og en af de tidligere nævnte Attestudstedere i den famøse Lynaflederproces. Lacretelles Navn blev nævnet først, — formodentlig fordi han var født i Metz, — Robespierres sidst, og heraf tog Lacretelle meget ubeskedent Anledning til i Mercure de France for December 1785 at give en meget overlegen og fornem Anmeldelse af sin Medbejlers Arbejde og til at udtale sig i en ganske umotiveret protegerende Tone om dets Forfatter. Senere kunde Lacretelle ikke noksom forundre sig over, at Robespierre ikke i 1793 eller 1794 havde ladet ham betale denne haanlig overlegne Anmeldelse med Hovedet.

Her følger et kort Resumé af Robespierres nævnte

Arbejde, som han indsendte til Akademiet i Metz med disse Ord: »Det er Ønsket om at gavne, det er Kjærlighed til Menneskeheden, der har ført min Pen«.

Med Sikkerhed at angive Oprindelsen og Aarsagerne til denne gamle og forkastelige Fordom var ikke nogen let Sag. Hovedsagelig var den opstaaet af den moralske Solidaritet, i Kraft af hvilken man om en siger: han er Familiens Ære, om en anden: han er Familiens Skam, noget, der til alle Tider og hos alle Nationer har udøvet et mægtigt Herredømme over Følelser og Forestillinger; men medens man i saa Henseende i nogle Lande holdt sig inden for Naturens og Fornuftens Grænser, gik man i andre til den urimeligste og sørgeligste Yderlighed. Denne moralske Solidaritet, der er god i og for sig til en vis Grad, var bleven til en reel Solidaritet, der havde faaet Overhaand over Retfærdighedens og Humanitetens simpleste Love, og som endelig havde affødt den forfærdelige Fordom, »der brændemærker en hel Familie for en enkelts Brøde og frarøver selve Uskyldigheden dens Ære«.

Et saadant Fordommens Tyranni, fortsætter han, kunde ikke existere i virkelige Republikker, hvor hver Borger er en integrerende Del af Folkesuveræniteten, kun er ansvarlig for sine egne Handlinger og ikke ved nogen andens Brøde kan miste de Rettigheder, der knytte sig til hans Stilling som Borger i Staten; hvor enhver Løbebane staar aaben for alle, hvor Forrettigheder, der hidrøre fra Herkomst eller Fødsel, ikke existere, hvor saa vel gode som slette Handlinger ere fuldstændig personlige, hvor den Hæder og Berømmelse, en Borger ved Dyd og gode Gjerninger har vundet, ikke kan formørkes ved en af hans Slægtninges Skam, og hvor som Følge heraf heller ikke de mægtige Familier, — saasom de ikke behøve at frygte for, at en enkelts Vanære skal falde tilbage paa dem, — søge at gjøre Vold paa Lovene for at frelse en eller anden af deres, der har begaaet en Forbrydelse. Brutus straffede

sine brødefulde Sønner med Døden; men ingen fandt paa at haane Faderen for Sønnernes Skam, Decemviren Appius Claudius var en Nidding, og dog straalede den Claudiske Slægts Hæder aldrig stærkere end efter denne Niddings Død, og Publius Manlius blev hædret med Diktatorværdigheden faa Aar efter, at Manlius Capitolinus var nedstyrtet fra den Tarpejiske Klippe.

Det er i Monarkier, vedbliver han, hvor denne skammelige og uretfærdige Fordom behersker alle, fordi i Monarkierne Æren er den vigtigste Drivfjeder til alt, ikke den Ære, der er blottet for al personlig Interesse, »som har Fornuften til Grundvold og falder sammen med Pligten, og som vilde existere endog langt borte fra Menneskenes Blikke uden andre Vidner end Himlen og uden anden Dommer end Samvittigheden«, men den banale Ære, Æresygen, der hviler paa Begjærlighed efter Udmærkelse fremfor andre og har mere af Forfængeligheden end af Dyden. Hos en Nation som den franske, hvor Adelen var en af Statsforfatningens og Statslegemets vigtigste Elementer, hvor en Mand uden nogen som helst personlig Fortjeneste eller Værd stod i Agt og Ære, fordi han nedstammede fra adelige Forfædre, medens en anden, selv om han har Geniets Stempel paa sin Pande, foragtedes, fordi han var udgaaet fra et ukjendt og plebejisk Hus, — dér maatte en saadan Fordom nødvendig skyde dybe Rødder. Og Lighedsprincipet var til den Grad bandlyst fra det franske Samfund, at medens Infami ramte de uadelige Forbryderes Familier, kastede en adelig Misdæders Henrettelse ikke ringeste Skygge over hans Slægtninge.

Efter dernæst at have udtalt, at det andet af de opkastede Spørgsmaal, »om den nævnte Anskuelse er skadelig eller gavnlig«, ikke er et Problem, der skal løses, men kun en Opfordring »til at bekæmpe en sørgelig Vildfarelse, til at tilintetgjøre en barbarisk Sædvane, til at læge et af Samfundets Saar«, »at det er unødvendigt at paavise Uret-

færdigheden og Skadeligheden af en Fremgangsmaade, der gjør Uskyldigheden solidarisk med Forbrydelsen«, »at titommeldte Fordom som uretfærdig selvfølgelig i Kraft af den evige Morallov ikke kan være nyttig«, — og efter kortelig at have paavist, hvor megen Ulykke og Fortvivlelse en saa barbarisk Fordom har affødt og vil afføde, »saa længe den existerer, — gaar han over til at besvare det tredje Spørgsmaal: hvilke Midler der bør anvendes for at raade Bod paa disse Ulykker.

Først og fremmest, udraaber han, Lighed i Straf og Straffemaade for alle uden Undtagelse! Ingen særlig priviligeret Straf for adelige! Deres Misgjerninger ere altid mindre undskyldelige end den ulykkeliges, som drives til Forbrydelse af Sult og Elendighed. Infamien var knyttet til Galgen og Hjulet, hvor den uadelige led Straffen for sin Brøde, ikke til Sværdet, som gjorde Ende paa den adelige Forbryders Liv. Derfor forlanger han først og fremmest, at alle Henrettelser uden Undtagelse skulle udføres med Sværdet, fordi denne Dødsmaade tilmed syntes ham hurtigst, sikrest og mindst barbarisk.

Dernæst fordrer han, at Statsoverhovederne ikke mere lukke Æres- og Embedsvejen for Familier, af hvilke et eller andet Medlem har lidt Døden paa Retterstedet. Foregaa Monarkerne først med et godt og prisværdigt Exempel i saa Henseende, ville Nationerne snart følge efter, vurdere Manden udelukkende efter hans personlige Værd og bidrage mægtig til for bestandig at tilintetgjøre den titomtalte barbariske og uretfærdige Fordom.

Og endelig forlanger han fuldstændig Afskaffelse af den hidtil brugelige Konfiskation af den dødsdømtes Formue, denne odiøse Udplyndring af brødefri Slægtninge, denne urene Kilde, hvorfra saa mange store og gamle adelige Familiers Rigdom stammede, som Kongerne brugte til at berige deres Kreaturer, Yndlinge og Maitresser med, og som Revolutionen begik den umaadelige Fejl ikke at af-

skaffe, da den med sin mægtige Haand tilintetgjorde de andre feudale Misbrug.

Det er meget muligt, at baade Montesquieu og Rousseau have sagt alt dette før Robespierre, og at denne maa siges næsten at have kalkeret sin Stil over Rousseaus; men man maa i det mindste indrømme, at han viser sig som en saare habil Efterligner af sine to store Forbilleder.

Næste Aar udsatte Akademiet i Amiens en Pris for den bedste Lovtale over Gresset, en nu kun lidet bekjendt anakreontisk og dramatisk Digter, som den Gang havde et stort Navn (født i Amiens 1709, død 1777). Robespierre, som allerede med Held havde stræbt at efterligne denne Poet i sit Digt »Prædikantens Lommetørklæde«, forfattede nu en éloge over ham, som ikke er uden Fortjeneste, skjønt den er skreven i Tidens svulstige Stil. Hvad han især priser Gresset for, er hans rene og hæderlige Vandel. »O Gresset, du var en stor Digter«, udraaber han, »du var mere end det: du var en retskaffen Mand! I det jeg priser dine Værker, nødes jeg ikke til at bortvende Øjnene skamfuld over din Vandel!« Han lykønsker ham til bestandig at have bevaret Kyskhed og Ærbarhed i en Digtart, som syntes mere og mere at fjærne sig fra disse Dyder, og for at have vidst at give den en Værdighed, Sømmelighed og Adel, som man næppe skulde tro den i Stand til at modtage. Han sammenstiller Gresset med Voltaire i en læseværdig Parallel og priser den første navnlig for den eneste Komedie, han bragte paa Brædderne, — flere andre opbrændte han egenhændig. Dette Lystspil, »le méchant«, gik der virkelig den Gang et stort Ry af, det aabnede Digteren Akademiets Porte og skaffede ham i hele det dannede Evropa en Navnkundighed, der vistnok var betydelig større end hans Genius. Ved denne Lejlighed er det, at Robespierre ganske træffende karakteriserer Voltaire som Komediedigter: »Voltaire, der er saa let, saa munter, saa sindrig, saa behagelig, selv i de alvor-

ligste Sujetter, Voltaire, der saa mesterlig forstaar at omgaas med Spøg og Latter, der i saa eminent Grad evner at opfatte, gribe og skildre det latterlige, udfolder overalt et stort komisk Talent, kun ikke i sine Komedier«.

Diderot havde nys bragt en ny Slags dramatisk Digtning i Ære, nemlig Dramaet, og Gresset var med Held traadt i Diderots Fodspor trods Akademikernes Opposition og Kritikernes Anathema. Robespierre tager afgjort Parti for Gresset og Dramaets Forsvarere. »Jeg véd ikke,« udraaber han, »hvad det er for en Mani, der driver Kritikerne til i Massevis at demonstrere og deklamere mod den nye Genre af dramatisk Digtekunst, som gaar under Navnet Drama. Disse fnysende Censorer synes at nære den Overbevisning, at Naturen kun kjender det tragiske og det komiske, og at ethvert Arbejde, der ikke bærer et af disse to Navne, er et litterært Monstrum, der bør kvæles i Fødselen. Som om der ingen Middelvej var mellem den sprudlende Lystighed og de mest rasende, tragiske Lidenskaber! Men Dramaet og den sunde Menneskeforstand have triumferet over Kritikernes forbitrede Raab. Forgjæves have de villet overbevise os om, at det kun er tilladt at røres og fælde Taarer over Kongers og Halvguders og mythologiske Heltes tragiske Skæbner; medens de skrev Bøger mod Dramaet, ilede vi til Skuespilhuset for at se Dramaet opført, og vi fornam, at vor Sjæl kunde røres og vort Øje bedugges over andre Ulykker end Orestes' og Andromaches«. Det er næsten, som man læser Victor Hugos prægtige og navnkundige Fortale til »Cromwell«.

Det er muligt, at disse endnu saa nye Theorier have vakt Forargelse ved Akademiet i Amiens: Robespierre fik i alt Fald ikke den udsatte Pris, men kun hæderlig Omtale. Rigtignok var der heller ingen anden, der opnaaede Prisen, i det Præmien slet ikke blev tilkjendt nogen af de konkurrerende. Det synes, som om Robespierre har taget

sig dette temmelig nær, i det mindste trøster hans Ven, den tidligere nævnte Fosseux, ham derover i en poetisk Epistel, hvor det bl. a. hedder:

Appui des malheurs, vengeur de l'innocence,
Tu vis pour la vertu, pour la douce amitié,

Vers, der bære Vidne om, at Maximilien allerede den Gang ikke alene stod højt i sine Medborgeres Øjne, men ogsaa havde Beundrere.

Foruden Lovtalen over Gresset har Robespierre forfattet en lignende over Præsidenten Mercier Dupaty, en af de hæderligste Repræsentanter for den franske Magistratur i Tiden umiddelbart før Revolutionen. Dupaty afgik ved Døden 1788, og i 1789 skrev Maximilien den omtalte éloge, der blev hans sidste litterære Arbejde. Han havde i Paris haft den Lykke at komme i Berørelse med Dupaty; denne havde aabnet sit gjæstfri Hus for den fattige Student, som maaske dér jævnlig er truffen sammen med d'Alembert, der hørte til Dupatys nærmeste Omgangsvenner. Den nævnte Lovtale skal være skreven af et varmt og erkjendtligt Hjærte, men i Tidens svulstige Sprog.

Skjønt Robespierre ikke oftere indsendte Arbejder til Konkurs, beskæftigede han sig dog ivrig med de store moralske Æmner, som de talrige lærde Selskaber i de Dage satte under Forhandling. I Arras-Akademiets Møde den 27de April 1786 holdt han saaledes et langt Foredrag om de gjældende Lovbestemmelser med Hensyn til uægte Børns Stilling og Rettigheder. Den Tids Lovbud vare ikke langt fra at gjøre de ulykkelige Bastarder, — det var den gængse juridiske Betegnelse den Gang, — ansvarlige for Forældrenes Fejltrin, ligesom de i fuldeste Maal vare Sonofre derfor. Der var Provinser, hvor de fra første Færd betragtedes som livegne, de kunde ikke gifte sig

uden deres Herrers Samtykke, de kunde ikke besidde Ejendomme eller Beneficier, afgik de ved Døden, tilfaldt alt, hvad de efterlode sig, deres Herrer, og Skam — om just ikke Infami — klæbede ved dem fra Vuggen til Graven. De fleste af disse oprørende og barbariske Lovbud stode endnu ved Magt i 1786, Robespierre angreb dem i det nævnte Foredrag med Energi og skarp Veltalenhed, og den Retfærdighed, han i 1786 forlangte for de ulykkelige Bastarder, er siden i rigt Maal bleven dem til Del i de franske Coder.

I et andet af Akademiets Møder underkastede han den da gjældende Straffelovgivning en dybtgaaende Kritik og paaviste med Varme, hvor uværdige for Menneskeheden de da gjældende barbariske Straffe — Radbrækning, Parteren o. s. v. — vare, og hvor paatrængende nødvendigt det var for det franske Folks Ære hurtigst muligt at forandre Straffeloven »fra en Code for Kannibaler til en Code for en civiliseret Nation«.

Efter i nogen Tid at have været Kansler (ɔ: Sekretær) for Akademiet i Arras blev Robespierre den 4de Februar 1789 udnævnt til Præsident for det nævnte lærde Selskab. Baade som Kansler og Direktør udfoldede han en betydelig Virksomhed i Akademiet, i et og samme Møde, den 18de April 1787, holdt han saaledes Modtagelsestalen til et nyoptaget Æresmedlem, de Courset, forhenværende Kaptejn i Regimentet Bourbon, og besvarede dernæst paa Akademiets Vegne den af en Dame, der ligeledes var optagen som Medlem, holdte Receptionstale.

Denne Dame, som kom til at spille en vis Rolle i den store Revolution, var Datter af en bretagnisk Litterat og hed Louise-Félicité Guinement de Kéralio. Hun ægtede siden Journalisten Robert, et af de virksomste Medlemmer af Cordeliererernes Klub, og redigerede i Forening med ham le Mercure national. I 1787 var Mademoiselle de Kéralio imidlertid kun bekjendt som Forfatterinde af nogle middel-

maadige Romaner, — som man den Gang fandt dejlige, — og af en Dronning Elisabet af Englands Historie, som der næppe er videre ved. Hun var hele sit Liv igjennem en varm Beundrer af Robespierre og har i le Mercure national hyldet ham i begejstrede Udtryk.

I Maj 1787 bleve Carnot og Marescot, — en udmærket Ingeniørofficer, som senere under St. Justs Avspicier skulde bedække sig med Hæder under Charlerois Mure, — optagne som Medlemmer af Akademiet i Arras. Carnot oplæste selv sin Receptionstale, der handlede om »Sædvanens Magt«. Naar der er blevet berettet, at det var Robespierre, der holdt Svartalen til Carnot, da er dette fejlagtigt, denne Ære tilfaldt Ansart, deres fælles Ven.

Strax efter Nyaar 1789 blev Hertugen af Guines Guvernør i Artois, og Akademiet i Arras overdrog Robespierre at komplimentere ham ved hans Ankomst. Robespierres Komplimenter til Hertugen vare af en temmelig usædvanlig Beskaffenhed for den Tid: han nøjedes hovedsagelig med for den nye Guvernørs Øjne at oprulle et lidet lysteligt Maleri af Provinsens slette Tilstand og en lang Liste over Misbrug, der maatte afskaffes, over Reformer, der burde gjennemføres hurtigst muligt, og som man var berettiget til at vente gjennemførte med al ønskelig Energi af en »Gouverneur-citoyen« som Hertugen.

Det er ikke nogen afgjort Sag, at dette Ord »citoyen« har skurret i de Guines' Øre; thi de liberale Anskuelser vare den Gang i Mode hos en Del af de høje Adelsmænd, og nogle af disse billigede endog ganske de af Turgot og Necker iværksatte eller forsøgte Reformer. Rigtignok var der den Gang ingen, der anede, at den frygtelige Omvæltning, som man instinktmæssig følte var nær, vilde blive saa skæbnesvanger for Adelsvælden, som den blev.

Revolutionen, der skulde bringe Verden Oprejsning for fjorten Aarhundreders Barbari, Despotisme og Uretfærdighed, nærmede sig med Kæmpeskridt. En Slags Samfunds-

fornyelsesfeber, fremkaldt ved Voltaires og Rousseaus mægtige Aandepust, der var gaaet hen over Jorden, gjennemrystede hele det franske Folk, de lavere Klassers Øjne bleve opladte, og de saae paa én Gang den Fornedrelse, hvori de levede og havde levet i halvhundrede Generationer, som og deres Magt, deres Ret og deres Styrke.

De saae meget mere end det. Tredje Stands Flid, Sparsomhed og rene Sæder dannede den mest slaaende Modsætning til de priviligerede Stænders Ødselhed, Indolens og sædelige Fordærvelse. Maaske Folkets store Masse alt tidligere var bleven dette vár, men tidligere tav man; nu tav man ikke mere; man udtalte højt sin Uvilje, sin Indignation, sin Foragt, og fra Foragt til Fald er der ikke langt. Kongen selv gik ikke fri: han blev gjort ansvarlig for de priviligerede Stænders Synder og endnu mere for Dronningens. Marie Antoinette var allerede den Gang Folket forhadt, tusende Sarkasmer regnede ned over hende fra alle Sider, hendes Hovmod, Ødselhed og letsindige Optræden forbitrede Sindene, Rygter, Beskyldninger, Bagvaskelser — for en stor Del udgangne fra selve Versailles — gik fra Mund til Mund og voxede som Laviner paa deres Gang igjennem Landet. Den skandaløse Halsbaandsproces var Draaben, der bragte Bægeret til at flyde over; en Sky af Foragt og Fornærmelse formørkede denne kongelige Majestæt, for hvilken tidligere det franske Folk bøjede sig med Ærefrygt, selv naar den, som i Ludvig XV.'s Tid, væltede sig i Skarnet.

De af Monarken forsøgte Reformer vidnede vel om hans gode Vilje til at lindre Folkets Elendighed, men de vidnede endnu mere om hans Mangel paa Evne til at afhjælpe den. De forøgede Folkets Utaalmodighed og Misfornøjelse og tilfredsstillede ingen. Hvad kunde slige halve Forholdsregler nytte et Land, der blødte af saa mange og saa dybe Saar? Der maatte anderledes energiske og dybtgaaende Lægemidler til.

Om det saa var Krigen i Amerika, bidrog den til at

hidføre den store Katastrofe. Man modtog Franklin med Begejstring, man hædrede baade i Skrift og Tale Lafayette, Rochambeau og de andre modige Mænd, der gik til Amerika for at ofre Liv og Blod for Frihedens Sag, man jublede, da det store Maal, den nye Verdens Frihed, var naaet, men man forundredes og forargedes, og det med rette, over at Frankrig udgød sit Blod for at kaste Despotismens Aag af Amerikas Nakke og resigneret beholdt det paa sin egen.

Hertil kom saa endnu Neckers Afskedigelse, Necker, hvis første Ministerium havde vakt saa mange Forhaabninger, der saa hurtig henvejredes, — de skandaløse Pensioner til utallige Prinser, Stormænd og Favoriter, Indkaldelsen af Notablerne i Steden for af Generalstænderne, de store Herrers Modstand mod den ligelige Fordeling af Skatter og Afgifter, som — endogsaa Calonne forlangte, Deficitets forfærdelige Størrelse, Kongemagtens Kamp mod Parlamenterne, det kongelige Edikt om Oprettelsen af cour plenière, som alle Vegne blev modtaget med bitter Spot og Haan, Hoffets uforsvarlige Ødselhed, medens Landet vaandede sig i Nød og Elendighed, — til visse, der behøvedes ikke saa meget, nu da Folkets Øjne vare opladte, til at fremkalde den forfærdeligste af alle Omvæltninger. Rousseaus profetiske Ord: »Vi nærme os en uhyre Krise og Revolutionernes Aarhundrede«, skulde nu gaa i Opfyldelse.

IV.

Efterretningen om, at Monarken havde indkaldt Generalstænderne, fór gjennem Frankrig som en Løbeild og opfyldte nogle med Rædsel, andre med frejdigt Haab. Hoffet og de store modtoge det kongelige Dekret med den største Uvilje; medens nogle i deres Letsindighed og Hovmod mente, at man vilde kunne skille sig af med disse Generalstænder paa samme Maade og med samme Lethed som med dem i 1614, ængstedes de mere klartskuende for Alvor: paa de febrilske Trækninger, der øjensynlig gik

igjennem Folket, mærkede de vel, at Tingen ikke vilde løbe saaledes af nu, de huskede paa Generalstænderne af 1357, og Etienne Marcels blodige Skygge steg frem af Graven og opfyldte dem med Forfærdelse. Deres Harme var dog næsten endnu større end deres Skræk. Man læse f. Ex. den Memoire, som Prinserne af Blodet tilstillede Kongen. I deres Øjne var Staten i Fare, hundredaarige Institutioner, »der maatte anses for hellige«, omdannedes til problematiske Spørgsmaal, udskreges som Uretfærdigheder, truedes med Tilintetgjørelse, Kongerigets Love, Regeringens Handlinger overgaves til offentlig Diskussion, en fri Presse prædikede en ny politisk Religion, Adelens og Gejstlighedens Privilegier angrebes, man vovede at fremkomme med Fordringer om Afskaffelse af Feudalrettighederne, »som man havde den Infami at stemple som Levninger af Barbariet«; man skreg og raabte paa et dobbelt Antal deputerede for tredje Stand, — alt dette bragte Tronen og Riget — og de stores Privilegier — i den mest overhængende Fare. Dog medens de store skjælvede af Frygt og af Harme, rustede de smaa sig tillidsfuldt til Kampen. I tredje Stands Rækker stode Aandens Mænd, Digterne, Historieskriverne, de retskyndige, Filosoferne, de lærde, Skribenterne, Pressen, og bag dem stod hele Folkets Masse rede til at yde dem virksom Hjælp og Understøttelse. I et Nu var hele Frankrig oversvømmet af politiske Brochurer, mere eller mindre skarpe, mere eller mindre yderliggaaende i deres Fordringer, men alle til Hobe opregnede de de Uretfærdigheder, der gik i Svang, de Misbrug, der maatte raades Bod paa, de Forbedringer, der maatte indføres, de Saar, der maatte lukkes. Skrækken og Forbitrelsen voxede i Adelens Lejr, dens lønnede Skribenter rasede mod tredje Stands Reklamationer, og det var saaledes Forfatternes Penne, der løsnede de første Skud i den lange og fortvivlede Kamp mellem Despotisme og Frihed, mellem Undertrykkere og undertrykte, mellem Sam-

fundets priviligerede og dets Heloter, af hvilken endelig efter forfærdelige Konvulsioner en ny Tingenes Orden, et nyt Frankrig, en ny Tid fremgik med Revolutionens evig gjældende Dogme: Frihed, Lighed, Broderskab paa sit Banner.

Robespierre var en af dem, Bevægelsen greb mægtigst. Hans Ungdoms Drøm, hans Ideal af Retfærdighed i Love og sociale Forhold, Gjenstanden for hans stadige Overvejelser og Granskninger, for hans Haab og længselsfulde Ønsker skulde nu maaske gaa i Opfyldelse. Han var en af de første, der gav Møde paa Kamppladsen. Saa snart Efterretningen om Generalstændernes Indkaldelse kom til Arras, greb han Pennen og udsendte til Indbyggerne i Artois sin Memoire om Nødvendigheden af at reformere Stænderne i den nævnte Provins.

Saaledes som Provinsialstænderne vare beskafne, i Artois som andensteds, vare de nemlig kun en Skygge af eller et latterligt Vrængebillede af en Repræsentation, og der var kun alt for megen Grund til at frygte, at de snart sammentrædende Generalstænder vilde blive det samme. Stænderne i Artois bestode nominelt af Udsendinge fra Adel, Gejstlighed og tredje Stand; men i Virkeligheden var hverken Adel, Gejstlighed eller tredje Stand repræsenterede der. Hvem saae man f. Ex. i Gejstlighedens Kammer? To Bisper, som ikke vare valgt af nogen, nogle deputerede for Kapitlerne og nogle Abbeder, der repræsenterede deres Beneficier; men hvem repræsenterede den talrigste, dygtigste, hæderligste, nyttigste Klasse af gejstlige, Præsterne? Ingen! Og hvem saae man i Adelskamret? Mænd, som ikke vare valgte af nogen, som kun kunde takke deres Adel og deres Jordegodser for deres Mandater! Og hvem havde valgt Repræsentanterne i tredje Stands Kammer? Municipalkorpserne i Provinsens ti Byer. Men hvor stammede disse Municipaliteter fra? Ja fordum var det Byernes Borgere, der valgte dem; men denne naturlige

og uomtvistelige Ret, der var lige saa gammel som Monarkiet, havde en Ministers Pennestrøg berøvet dem. Nu var det en Kommission af tre Medlemmer fra hver af de tre Stænder, naturligvis alle Optimater, som valgte Medlemmerne af Municipalraadene, der atter udpegede dem, der skulde tage Sæde i Provinsialstænderne som tredje Stands Repræsentanter. Men kunde det kaldes et frit Valg? Hvem spurgte om Borgernes store Masse, deres Stemmer, Ønsker og berettigede Krav? Var det ikke snarere en Ring af nogle faa mægtige og indflydelsesrige, der usurperede den Magt og Myndighed, der tilkom alle Borgerne til Hobe? Forsamlinger, udraaber han, der som denne ikke ere fremgaaede af Folkets frie og uhindrede Valg, ere intet værd, ja rent ud skadelige og fordærvelige, fordi de kaste et Lovlighedens Skjær over Vold og Uret og Magtens Usurpation, fordi de ere et lydigt og villigt Redskab i Despotiets Hænder. Saaledes, fortsætter han, samtykkede i 1787 Stænderne her i Artois, ene og alene af Frygt for en Ministers Vrede, i at forøge Provinsens allerede knusende Skattebyrde (mere end otte Millioner Livres) med en ny Afgift paa tre Hundrede Tusende Livres og det uden en Gang at vove underdanigen at fremføre Ønsket om Generalstændernes Indkaldelse, som allerede den Gang var stillet i Udsigt af disse samme Ministre.

Hvorledes, fortsætter han, har man holdt de gamle Traktater, i Kraft af hvilke Indbyggerne i Artois ikke uden deres eget udtrykkelige Samtykke kunde bebyrdes med noget som helst personligt Skattepaalæg, i Kraft af hvilke de vare fritagne for Saltskatten, for Hoveriarbejde, for Generalforpagternes Vilkaarligheder, i Kraft af hvilke fremmede Varer uhindret cirkulerede i Provinsen? Have de styrende haft Agtelse for og overholdt de gamle Kapitulationer? Have Provinsens Stænder nogen Sinde vovet at gjøre Indsigelse mod de ulovlige Skattepaalæg? Krigsskatten, som man gik ind paa at udrede i 1762, vedvarer endnu efter

syv og tyve Aars Forløb, alle Varer og Produkter maa bære urimelige Afgifter, de utaalelige Byrder, der hvile paa Retsplejen, have saa godt som lukket Tribunalerne for de fattige og de svage og derved forøget de stores og de riges Uretfærdighed og Tyranni. Der er ikke nogen tænkelig Afgift eller Skattepaalæg, uden at jo tredje Stand sukker under den! Og hvad have Provinsstænderne gjort for at raade Bod paa Elendigheden? Intet! Have de protesteret mod Uretfærdighederne, gjort Modstand mod Ulovlighederne? Nej! De have kun bekymret sig lidet om deres Medborgeres Elendighed, de vare jo sikre ved Ministrenes Beskyttelse, dækkede under deres Vinger.

Gjaldt det at opmuntre Talentet, lindre den trængendes Nød, udøve Kjærlighedsgjerninger, hed det bestandig: Provinsens Kasse er tom! Men Provinsens Kasse syntes at være uudtømmelig, hver Gang det gjaldt om at votere Dotationer og Gratifikationer til Intriganter og de mægtiges Kreaturer, til Lakejer, Maitresser og Ministre. Huske I, Medborgere, udraaber han, da Stænderne voterede en uhyre Sum som Medgift til Datteren af en af vore Guvernører, hvis Rigdom der ingen Ende er paa, samtidig med at Nød og Sult decimerede Befolkningen her i Provinsen? Hvorledes ser vel vort skjønne Artois ud i sin Elendighed? Overalt, hvor hen jeg vender mit Øje, ser jeg kun ulykkelige, der med Fortvivlelsens Taarer vande den Jord, som deres Sved har gødet, elendige, som af Nød og Armod ere sunkne ned til det laveste Trin af menneskelig Nedværdigelse, hvor Skabningens Herre, som Dyret, kun tænker paa at tilfredsstille sin skrigende Bug og er ude af Stand til at erkjende Aarsagen til sine Ulykker, til at fatte og kæmpe for de Rettigheder, som Naturen har givet ham og alle. Og jeg skulde holde min Sorg og Smerte over al denne Elendighed tilbage? Jeg skulde mangle Mod til at hæve min Røst for Menneskehedens Rettigheder? Jeg skulde lige over for Folkets Fjender være fejg nok til at

tie i det eneste Øjeblik, hvor første Gang efter Aarhundreders Forløb Sandhedens Røst kan trænge igjennem!

Han opfordrer derfor paa det indstændigste sine Medborgere til at anvende alt for at blive disse slette og pligtforglemmende Stænder kvit; »thi det er Folkets uomtvistelige Ret at fratage saadanne det dem givne Mandat, som ikke have vist sig værdige dertil«. Han spotter over de nævnte Provinsstænders latterlige og uforskammede Fordring selv at vælge de deputerede til Generalstænderne og udraaber sluttelig: Det er Folket alene, hvem det tilkommer at vælge sine Repræsentanter, og det med fuldkommen Frihed, men ogsaa med Overlæg og Forstand. Vogter eder da, Medborgere, for Rænker og Snarer, som man allerede har udspændt for eders Fod! Værer paa eders Post lige over for eders Provinsialstænder, som vove at ville vælge for eder! Det er fra Folkets egen Midte, Frelsen maa komme!«

Dette er Hovedindholdet af denne Filippika, som vakte en ganske overordentlig Opsigt ikke alene i Provinsen Artois, men i hele Frankrig. Vel er den ikke fri for Svulst og Bombast; men den var ikke desto mindre et Ord i rette Tid og manede Folket med Kraft til at være paa sin Post og ikke lade sig overliste eller forurette ved de forestaaende Valg. For ret at vurdere dette lille Skrift maa man huske paa, at Frankrig endnu ikke var udløst af Despotismens Lænker, at der endnu gaves lettres de cachet, og at Bastillen endnu ikke var omstyrtet. Der hørte Mod og Energi til at udtale sig djærvt og skaanselløst, som Tilfældet var her, og det lige i Øjnene paa de mægtige, paa dem, der vare Skyld i Elendigheden, og som havde Nøglerne til Statens Fangetaarne og Oubliettter i Hænde.

En kongelig Ordonnans af 1ste Januar 1789 havde fastsat Antallet af tredje Stands deputerede ved de sammentrædende Generalstænder til et Antal lig Summen af Adelsstandens og Gejstlighedens udvalgte tilsammen. Et For-

bitrelsens Raab gjenlød over hele Frankrig fra de priviligerede Stænder, og overalt, ikke mindst i Artois, sluttede de store Herrer og Prælaterne sig sammen for at holde Stand mod Folkepartiet.

At Robespierre, der ved enhver Lejlighed havde kæmpet med Pen og Mund for Frihed og Lighed for alle i Pligter og Rettigheder, snart saae sig som Gjenstand for de priviligerede Stænders rasende Had og glubske Angreb, er indlysende. Men han lod sig ikke rokke i sin Overbevisning og skred trøstig videre paa sin Vej; hans Venner og Meningsfæller havde allerede bragt hans Kandidatur paa Bane; paa de forbitrede Raab, som hans Modstandere i den Anledning udstødte imod ham, svarede han ved en ny Adresse til Folket i Artois (Marts 1789), hvor han stræber at lede sine Medborgeres Valg og vidtløftig udvikler de mange og sjældne Egenskaber, der alle til Hobe burde findes forenede hos enhver, der skulde repræsentere tredje Stand i Generalstænderne: den mest uplettede Redelighed og hæderlige Vandel, Sjælsadel og urokkelig Fasthed, fuldstændig social Uafhængighed, et sundt og uhildet Syn paa Livet som det var, og som det burde være, et gjennemtrængende Blik, der var i Stand til i det fjærne at øjne det gode og rette, Talent til at kæmpe for Sandheden, forsvare den og skaffe den Sejr, Veltalenhed, ikke alene Mundens, men ogsaa Hjærtets, der er den eneste Veltalenhed, der overbeviser. End videre maatte Folkets udvalgte være Mænd, der aldrig vege tilbage hverken af Frygt eller af Svaghed, Mænd, som gik den Vej, deres Pligt og Samvittighed viste dem uden hverken at se til højre eller til venstre, uimodtagelige for Forførelser af enhver Art: Penge, Smiger, Hofgunst, med et Ord: de burde være »incorruptibles«. Vogter eder, vedbliver han, for Patriotismen fra i Gaar, for Hyklerne, der foragtede eder i Gaar og smigre eder i Dag, de ville forraade eder i Morgen! Undersøg Kandidaternes Fortid, den vil være eder en Borgen for

deres Fremtid! For at tjene sit Land værdigen, maa man være uden Lyde. Det højeste Væsen, »l'Etre suprême«, saaledes slutter han, vil høre vore Bønner og lede vore Skridt!

Denne Adresse var uden Underskrift; men at Robespierre var dens Forfatter, var ingen Hemmelighed for nogen. Hans Venner, særlig hans unge Broder Augustin, kæmpede med Varme for de i Adressen udtalte Sandheder, og trods alle Modpartiets Rænker og Kabaler voxede Folkepartiets Tillid til og Sympathi for Maximilien med hver Dag. Til syvende og sidst kom en ny Retssag til, som de for Haanden værende Omstændigheder gave en særlig Aktualitet; den bragte Borgernes Tillid og Hengivenhed for ham til det højeste og sikrede hans Kandidatur.

Man kjender disse odiøse lettres de cachet, hvoraf der i l'ancien régimes Tid blev gjort en saa oprørende Brug. En Borger fra Landsbyen Mouchel, ikke langt fra Hesdin, ved Navn Dupond var efter otte og tyve Aars Fraværelse fra Fædrelandet vendt tilbage til Frankrig og havde gjort Fordring paa den ham tilkommende Del i en Arv, som hans Slægtninge under hans Fraværelse havde bemægtiget sig hel og holden. For at skille sig af med denne ubelejlige Competitor havde hans paarørende hos Ministeriet udvirket et lettre de cachet, i Kraft af hvilket den ulykkelige udplyndrede blev kastet i Fængslet »les bons Fils« i Armentières, hvor han hensukkede tolv lange Aar. Endelig slap han, som ved et Mirakel, ud af sit Fangehul, og efter paa ny i ti Aar at have raabt paa Ret og Retfærdighed overgav han til sidst sin Sag i Robespierres Hænder.

I sit Plaidoyer skildrede Robespierre — efter med levende Farver at have fremstillet den Række af oprørende Uretfærdigheder, der var begaaet mod hans Klient, — med Energi og Skarphed alt det odiøse, der knyttede sig til disse lettres de cachet, — hvad i øvrigt Mirabeau fra sit Fangehul i Vincennes ligeledes har gjort. Øjeblikkelig og

fuldstændig Afskaffelse af dette skammelige System syntes ham saa meget mere berettiget og nødvendig, som det kun gjorde Regeringen forhadt og aldeles ikke bragte dem nogen Nytte, hvor meget end den bigotte Madame de Maintenon i sit bekjendte Brev til Kardinal de Noailles paastaar dette sidste. Er det Ret, udraaber han, at besvare de mest begrundede og berettigede Klager med vilkaarlige Fængslinger? Skal Dyd og Veltalenhed være Retsforbrydelser, fordi Sandheden indjager nogle rænkefulde Forfærdelse? Hvilke Skjændigheder har ikke Frankrig været Vidne til? Har man ikke set firsindstyve Tusende retskafne Borgere, Jansenister, kastede i Fængsel for deres religiøse Meningers Skyld? Hvor mange Gange har ikke en Ministers Kaprice, en fornem Herres Forgodtbefindende, en Courtisanes Lune, en Yndlings Havesyge ved disse odiøse lettres de cachet bragt hæderlige og brødefri Borgere i Ulykke? Hvad Nytte kan et saadant System bringe Regeringen? Ingen! Hvor meget maa det tvært imod ikke skade den, gjøre den til Gjenstand for Had og Afsky, naar Korruption og Venalitet saaledes kjøbslaar med Pengegridskhed, Hævngjerrighed og Ryggesløshed om Borgernes Existens, Frihed og Ære, naar man lige for sine Øjne maa se det mest oprørende af alt: Privatmænd, der i deres Lomme bære et eller flere lettres de cachet in blanco, som de efter Lune eller Godtbefindende kunne udfylde med ethvert Navn, de lyster, og som saaledes bogstavelig i deres Portefeuille bære flere Menneskers, ja hele Familiers Ve og Vel! Et saadant System minder kun alt for levende om hine blodige Dage, da Sulla og hans Kreaturer rasede i Rom, da skjændige Delatorer fyldte Proskriptionslisterne med de retskafneste og hæderligste Borgeres Navne, og da det syntes, som Ret og Retfærdighed rent var forsvunden fra Jorden!

Det var vistnok sjældent, at Domhusets store Sal i Arras havde givet Gjenlyd af saa mandige og frihedselskende Ord som disse, sjældent, at Øvrighedspersoner i

de Dage førte en saadan Tale. Tilstrømningen af Mennesker var uhyre, alle Vegne fra ilede Borgerne til for at lykønske Taleren for det Mod, hvormed han havde forsvaret den ulykkelige Durands Sag og forlangt Afskaffelsen af det nævnte oprørende Misbrug af Magten og af Retten, og da Dommen faldt, og Robespierres Klient paa det fuldstændigste havde vundet sin Sag, var der ingen Ende paa Jubelen, Maximiliens Navn var i alle Munde, og enhver kunde sige sig selv, at Robespierres Valg til Generalstænderne vilde være sikkert, hvis han ønskede at modtage et saadant.

Den 24de Januar var der blevet offentliggjort et kongeligt Regulativ for de forestaaende Valghandlinger. Fremgangsmaaden ved disse var langt fra at være ensartet over hele Frankrig, hvad vel nærmest den herskende Forvirring i den administrative Organisation bar Skylden for. Valget var snart direkte, snart indirekte. Der var endnu langt til den almindelige Valgret i Konstitutionen af 93; dog var enhver, der stod opført i Skatterullerne, valgberettiget. I Byerne skulde Valghandlingen for tredje Stands Vedkommende foregaa paa følgende Maade: Haandværks- og Kunstnerlavene skulde vælge ét Individ af hundrede, to af over hundrede, tre af over to Hundrede o. s. v.; de øvrige valgberettigede skulde vælge to Individer af hvert Hundrede, fire af to Hundrede, sex af fire Hundrede o. s. v. Med Hensyn til Landsogne og Kommuner, skulde der af disse vælges to Individer af hundrede Arnesteder, tre for over to Hundrede, fire for over tre Hundrede o. s. fr. Disse samtlige valgte skulde dernæst give Møde i Amtmandskabets Hovedby i Egenskab af præliminær Valgforsamling, samle og bearbejde de fra de forskjellige Forsamlinger indkomne Krav, Ankeskrifter og Forestillinger (cahiers de doléance) og af sin Midte udvælge Fjerdedelen af sine Medlemmer til i Samlag med de udvalgte fra de øvrige Amtmandskaber i Provinsen at skride til det endelige Valg af det fore-

skrevne Antal deputerede til den forestaaende Nationalforsamling.

I Arras fandt tredje Stands første Valgforsamling Sted Mandagen den 27de Marts. Den var meget stormfuld, og Municipalitetet, som havde indfundet sig, fik saa mange drøje Sandheder at høre, at det samme Aften indgav sin Dimission. Især havde man taget grundet Anstød af, at flere af disse Herrer havde indfundet sig, skjønt de hørte til Adelsstanden. Hertugen af Guines, Guvernør i Artois, stræbte at berolige de oprørte Sind ved at fastsætte, at kun de af Syndikatet, der hørte til tredje Stand, turde give Møde ved de følgende Forhandlinger. Den næste Dag, den 28de, forløb noget roligere, dog vedtog de forsamlede et Andragende, der skulde tilstilles Generalstænderne ved disses Sammentræden, og hvori det forlangtes, at Municipalitetet for Fremtiden skulde vælges af Kommunen selv. Denne præliminære Valghandling endte for tredje Stands Vedkommende den 30te Marts langt ud paa Natten, der var blevet valgt 24 Mænd, deriblandt Robespierre.

Da derefter de valgte fra de forskjellige Byer, Flækker, Sogne og Kommuner samledes, nedsattes der en Kommission af 49 Medlemmer for at samle, sammenarbejde og redigere de fra de forskjellige Forsamlinger indkomne cahiers de doléance. Dette vigtige Arbejde tilskrives Robespierre; der forlanges deri: fri og aarlig Afstemning over Skatter og Afgifter, lige Adgang til alle offentlige Embeder for alle Borgere uden Undtagelse, Garanti for den individuelle Frihed, fuldstændig Pressefrihed, fuldstændig Religionsfrihed, retfærdig Fordeling af Skattebyrden, Afskaffelse af alle Misbrug og Særrettigheder, Indskrænkning af den udøvende Magts Omraade, Regeringsherrernes Ansvarlighed for Domstolene, — kort, alt, hvad der inden føje Tid skulde fordres ganske anderledes bydende fra Nationalforsamlingens Talerstol.

Den 3dje April udvalgtes dernæst i Overensstemmelse

med det kongelige Regulativ den ene Fjerdedel af samtlige udvalgte fra Amtmandskabet, der som de egentlige Vælgere skulde udpege Provinsens deputerede til Generalstænderne. Af 184 Vælgere var Robespierre den trettende. En anden Robespierre, fra Meurchin, var ligeledes blandt de valgte. Lignende Valghandlinger foregik samtidig foruden i Arras ogsaa i St. Omer, Béthune, Aire, Lens, Bapaume og Senechallatet St. Pol, og det var altsaa de paa samtlige disse Steder udkaarne, der nu dannede Provinsen Artois' egentlige Vælgerkorps, af hvilke de deputerede til Nationalforsamlingen skulde fremgaa.

De tre Stænders Generalforsamling aabnedes den 20de April i Kathedralkirken i Arras med en Tale af Bispen, Monseigneur de Conzié. Denne Prælat endte sin Tale med den Erklæring, at det var Gejstlighedens Hensigt lige over for Nationalforsamlingen at gjøre Afkald paa de af dens Immuniteter og Særrettigheder, »der kunde være byrdefulde for de andre Klasser i Samfundet«, som og at finde sig i en retfærdig og ligelig Fordeling af de offentlige Skatter og Afgifter; Adelen afgav en lignende Erklæring. Som man ser, havde baade Gejstlighed og Adelstanden en meget levende Følelse af, at det lakkede mod Enden med deres Herredømme, at Stænderne ikke denne Gang vilde lade sig jage hjem som i 1614, at Folket, som i Etienne Marcels Dage, var vaagent og paa sin Post. Ved frivillig at ofre, »hvad der kunde være byrdefuldt for de andre Klasser i Samfundet«, gjorde de et Forsøg paa at frelse Resten af deres Privilegier. Men det, de saaledes vilde give Afkald paa som en Gave til Folket, vilde tredje Stand ikke modtage som nogen Gave, men fordrede det som en Ret. Det fik man strax at se. Da de tre Stænders udvalgte efter det højtidelige Aabningsmøde, — der var foregaaet i Arras' store Hospital, — havde samlet sig, hver Stand for sig, i tre af den uhyre Bygnings Sale, forlangte Guvernementets General-Lieutenant, der præsiderede i tredje Stands Forsam-

ling, at Vælgerne af denne Stand skulde sende en Deputation til Adelens og Gejstlighedens udvalgte for at tolke tredje Stands dybe Taknemmelighed over de oven berørte Erklæringer; men da lød der en forbitret Knurren fra Rækkerne, og en Advokat rejste sig og ytrede: »Man skylder ingenlunde Adelen og Gejstligheden nogen Tak herfor; de have kun givet Afkald paa Misbrug og tilranede Rettigheder!« Denne Advokat var efter al Sandsynlighed Robespierre. Guvernøren, Hertugen af Guines, blev sat i Kundskab herom og blev ikke lidet forfærdet og fortørnet over disse Borgeres Dristighed og Uforskammethed.

Det endelige Valg af tredje Stands deputerede til Generalstænderne begyndte Fredagen den 24de April Klokken tolv om Middagen. Vælgerne, i alt omtrent tolv Hundrede, havde otte deputerede at udvælge. Valghandlingen varede temmelig længe, til den 28de, fordi der kun valgtes én deputeret ad Gangen. De tre første Navne, der udgik af Urnen, vare Marie Payen, Forpagter i Boiry-Becquerelle, de Brassart, Advokat i Arras, og Célestin Fleury, Forpagter i Coupelle-Vielle. Derpaa fulgte Vaillant, forhen Seglbevarer i Provinsen Artois' Cancelli, derefter, som Nummer fem, Robespierre. Det var Søndagen den 26de. De to næste Dage valgtes Petit, Forpagter i Magnicourt-sur-Canche, Boucher, Kjøbmand i Arras, og Dubuisson, Forpagter i Inchy.

Adel og Gejstlighed havde imidlertid hver for sig valgt fire deputerede. Provinsen Artois' Repræsentation paa Nationalforsamlingen talte saaledes i alt sexten Medlemmer.

Den 1ste Maj samledes de tre Stænder paa ny i den store Sal i Hospitalet under Præsidium af Hertugen af Guines. Efter at denne havde holdt en lang Tale, hvori han stærkt lagde de nys valgte deputerede paa Hjærte intet at forandre i det, han kaldte Kongerigets ældgamle Konstitutioner, traadte de sexten deputerede frem, erklæ-

rede højtidelig, at de modtoge det paa dem faldne Valg og aflagde Ed paa, at de med Troskab og Nøjagtighed vilde opfylde det Hverv, der var blevet betroet dem.

Dagen efter rejste Robespierre til Versailles for at tage Sæde i Nationalforsamlingen. Der fortælles, at hans Kaar ikke vare mere glimrende, end at han havde maattet laane ti Louisdorer til Rejsepenge og til at kjøbe en Koffert for, og det hedder, at der i samme Koffert var sex Skjorter, sex Kraver og sex Lommetørklæder, »af hvilket det meste var i god og brugbar Stand«. Disse Beretninger om hans Armod ere dog overdrevne, og Fortællingen om, at han det følgende Aar i Anledning af Franklins Død maatte laane en sort Dragt af en Mand, der var et Kvarter højere end han, er naturligvis kun en Fabel. Det er Pierre Villiers, Forfatteren til Souvenirs d'un déporté, der fortæller dette. Villiers delte Værelse med Robespierre i Borger Humberts Hus i Gaden Saintonge i Marais; Villiers burde ikke have debiteret denne latterlige Løgn, saa meget mindre, som Fortegnelsen over de Klædningsstykker m. m., Robespierre medbragte fra Arras, endnu existerer, og som der i nævnte Fortegnelse udtrykkelig nævnes en hel Dragt af sort Klæde. Han behøvede altsaa ikke at laane nogen saadan. Det er hans Fjender og Bagvaskere, som have sat alle disse Fabler i Omløb i det Haab derved at gjøre ham latterlig. Som Deputeret nød han atten Livres daglig i Diæter, og det var ingen ringe Sum den Gang. Den ene Tredjedel af disse atten Livres blev regelmæssig sendt til Søsteren Charlotte, der vedblev at bo i Arras under hele den konstituerende Forsamling, den anden Tredjedel, beretter nys nævnte Villiers, lod Robespierre tilflyde en ung Kvinde, »som tilbad ham«; Resten benyttede han til at leve for, og de sex Livres sloge fortræffelig til, da han var overordentlig nøjsom og tarvelig.

For Resten ejede han den niende Thermidor omtrent ikke andet, end hvad han gik og stod i, saa at han i alt

Fald ikke skal beskyldes for at have beriget sig ved i saa lang Tid at have været Frankrigs første og mægtigste Mand.

Robespierre ankom til Versailles og indtog sin Plads paa Nationalforsamlingen i tredje Stands Rækker. Her ender det første Afsnit af hans Liv, hans rolige, lidenskabsløse, hæderlige Ungdom, tilbragt i trange Kaar, under anstrængende Studium, vedholdende Arbejde, ihærdig Kamp for de store Ideer, som Revolutionen paa sin Kæmpegang skulde sprede over Landene, og af hvilke en hel ny Tid skulde fremspire. Det andet Afsnit af hans Liv omfatter kun fem Aar, men fem Aar fulde af fortvivlede Kampe, af mægtige Kraftanstrængelser, af epokegjørende Begivenheder, af frygtelige Forvildelser, fem Aar, som skulde omgive hans Navn med en forfærdelig Navnkundighed og endelig føre ham til Skafottet.

F. J. Meier.

Tyskland i det nittende Aarhundrede.

(Slutning).

XI.

Resultatet af Konferencerne i Karlsbad. — Forbundsdagen vedtager samme. — Den offentlige Mening og Karlsbader-Beslutningerne. — Studentersamfundets Opløsning. — Görres. — Det russiske Hof. — Det preussiske Toldforbund.

De trende Love vare saaledes til Hobe vedtagne, og Fortolkningen af Art. 13 kunde meget vel udsættes til Konferencerne i November samme Aar, da man paa ny vilde mødes i Wien; om »Opretholdelsen af det monarkiske Princip vare alle enige«, ja man kunde her muligvis endog opnaa en Udvidelse af Majoritetens Rettigheder paa Forbundsdagen. Udfaldet overgik alle Metternichs Forventninger; »aldrig havde der hersket en saa mønsterværdig Enighed og Underdanighed som paa vor Konference«; da man den 1ste Septbr. endnu engang mødtes til Afsked, vare alle lyksalig stemte, ja en af Ministrene følte sig endog saa begejstret, at han foreslog sine Kollegaer at istemme den ambrosianske Lovsang. Mod Slutningen af dette »evig mindeværdige Møde« bragte man naturligvis

den Mester i Statskunsten, der havde ledet alt saa viselig, »en dybt følt Udtalelse af den mest ubegrænsede Højagtelse og Taknemmelighed«, ligesom man ogsaa ydede Hofraad v. Gentz's store Talent velfortjent Ros. Det var i Virkeligheden vidunderligt, hvad der var lykkedes at gjennemføre paa nogle Dage; dette saa ubehjælpsomme Forbund, der syntes at mangle enhver Mulighed for videre Udvikling, tilrev sig nu pludselig med revolutionær Voldsomhed politiske Rettigheder, som aldrig havde tilkommet det tyske Rige; det anmassede sig Herredømmet over Dele af det indre Statsstyre, som Nutidens tyske Rige med sin kraftige Centralmyndighed uden Betænkelighed overlader Territorierne; Forbundet overskred saa hensynsløst sine Skranker, at skarpsindige Lærere i Statsretten kunde hævde, at siden Karlsbader-Beslutningerne havde det tyske Forbund opgivet sin Karakter af et folkeretligt Statsforbund og var gaaet over til en Forbundsstat — en Anskuelse, der deltes af mange af Metternichs Medhjælpere, navnlig af Ancillon. Tysklands Fyrster lode uden Modsigelse Østerrige paalægge sig alle disse Indskrænkninger i deres Suverænitet, og triumferende kunde Metternich skrive: »Naar Kejseren betvivler, at han er Kejser af Tyskland, tager han meget fejl«.

Aldrig siden Karl V.'s og Wallensteins Dage havde Huset Østerrige sat sin Fod saa haardt paa den tyske Nations Nakke. Lige saa bydende som Karl V. engang paatvang det besejrede schmalkaldiske Forbund sit Augsburger-Interim, tilraabte nu Metternich Tyskernes nye nationale Bevægelse sit Holdt, og lige saa foragtelig som Granvella den Gang smilede over »peccata Germaniae«, lige saa stærkt haanede Gentz nu den gamle Weimar-Student med hans liberale Slæng. Den Gang, som nu, stod en Hohenzoller ved den østerrigske Herskers Side. Og dog skulde Østerrige snart erfare, at den Krone, Kejser Frants engang selv havde revet af sit Hoved, ikke mere

kunde gjenvindes ved et løgnagtigt Diplomatis bedragerske Kunster. Ogsaa i tidligere Tider havde Østerriges Herredømme stadig været til Fordærv for Tyskerne, jo mere klart Habsburgernes Stjærne straalede, desto dybere var den tyske Nation sunken; men hin store Kejser, som engang havde villet tæmme Protestantismen, havde dog i det mindste víst Tyskerne en Udsigt til Erstatning for den tabte Frihed, nemlig den storslaaede Tanke om et katholsk Verdensrige; men hvad havde vel hine Smaasjæle, der søgte at træde i Kejser Karls Fodspor, at byde Nationen? Intet andet end Tryk og Tvang, intet andet end en samvittighedsløs Fordrejelse af Forbundsretten, saa at Tyskerne maatte føle Modbydelighed mod deres eneste nationale Institution, og i Kjøbet endnu den Løgn, at Tyskland var blevet reddet fra en indbildt Fare.

For Nationens reelle Interesser havde Metternich kun en spottende Latter; de smaa Hoffer mindede ham om den uhindrede Samfærdselshandel inden for Rigets Grænser, et Løfte, der endnu henstod uindløst; men den østerrigske Minister affærdigede denne saa vigtige Sag med nogle tomme Talemaader. Lige som Tysklands nye Herskere uden Sammenligning vare mindre og ubetydeligere end hine gamle habsburgske Helte under den schmalkaldiske Krig og Trediveaarskrigen, og ligesom de ikke havde deres sejrrige Vaabens Magt at takke for deres Held, men kun de tyske Hoffers taabelige Angest, saaledes maatte det uundgaaelige Tilbageslag ogsaa indtræde, dog ikke brat og voldsomt som engang i Moritz's og Gustav Adolfs Dage; det paafulgte langsomt, umærkelig, men derfor ogsaa desto sikrere. Østerrige havde rakt Tyskerne en Sten i Steden for et Stykke Brød; men Preussen fattede snart den Beslutning ærlig at antage sig Folkets Nød og at tilvejebringe den fordrede Enhed paa det økonomiske Omraade, en Enhed, som kun Preussen kunde tilvejebringe, og fra dette Øjeblik maatte den tyske Dualismes Spøgelse, der endnu

engang havde víst sine grinende Træk, lidt efter lidt synke ned i Taage, og Nationens tænkende Del begyndte at fatte, at Østerriges overmodige Trusel om en Udtrædelse af det tyske Forbund var den eneste mulige Redning for Fædrelandet.

Dog hertil var der endnu en lang Vej, og for Øjeblikket svælgede Wienerhoffet i Sejrens Jubel. I en kjærlig Billet takkede Kejser Frans den preussiske Konge for den kraftige Samvirken mod »Forstyrrerne af den Tingenes Ordning, hvorpaa Tronernes Bestaaen beror«. Gentz roste »denne retrograde Bevægelse, den største, der har fundet Sted i Evropa de sidste tredive Aar«, og Metternich udtalte for sin Sendemand i London det Haab, at denne Redningsdaad vilde finde Gjenlyd over hele Evropa. Den rene Reaktions Ideer havde virkelig hidindtil ikkun i Spanien tilkæmpet sig et saa afgjørende Held; blandt Evropas store Kulturfolk gav Tyskland det første Exempel paa et Statskup fra oven, et Exempel, der elleve Aar senere afgav et Forbillede for de franske Juli-Ordonnancer. Den Maadeholdets Politik, som det firdobbelte Forbund havde fulgt til Aachener-Kongressen, var til Ende; den Magt, som havde tilrevet sig den ledende Rolle i det evropæiske Forbund, bekjendte sig fremtidig aabenlyst til Undertrykkelsens Grundsætninger.

Endnu stod et vanskeligt Stykke Arbejde tilbage, før man efter Metternichs Udtryk kunde lade Bomben springe i Frankfurt. Hvad man havde naaet i Karlsbad, var ikkun en efter Forbundsretten ugyldig Aftale mellem ni Forbundsstater, der ganske vist raadede over Majoriteten i det snævrere Raad. Til en Udvidelse og en Forandring af Forbundsakten, som Karlsbader-Bestemmelserne gik ud paa, krævedes imidlertid Enstemmighed. Det drejede sig altsaa om at faa tredive Forbundsstater til i Tavshed at underkaste sig de ni Staters Befalinger, at tiltvinge sig det tilsigtede Majoritetstyranni i Forbundsdagens snævrere Raad.

Angesten og Forskrækkelsen, der havde gjort saa god Tjeneste i Karlsbad, maatte nu atter frem i Frankfurt. Metternich ønskede at hindre enhver Drøftelse paa Forbundsdagen; Karlsbader-Beslutningerne kunde ganske vist ikke taale nogen kritisk Belysning. I sin kortsynede Snuhed indsaa han imidlertid ikke, hvor taabeligt det var saaledes at fornedre den tyske Centralmyndighed i Folkets Øjne, samtidig med at man vilde overdrage den en udvidet, af den offentlige Mening forhadt Bemyndigelse. Allerede den 1ste September meddelte Metternich sin Sendemand, Grev Buol, der præsiderede i Forbundsdagen, de i Karlsbad tagne Beslutninger, befalede ham at sørge for sammes ufortøvede Vedtagelse og derpaa strax lade Ferien indtræde. Den samme Befaling udgik til den preussiske Sendemand, Grev Goltz, som først nu blev indviet i Karlsbader-Hemmelighederne. Andre af de sammensvorne i Karlsbad gjorde sig ikke engang den Ulejlighed at oplyse deres egne Sendemænd ved Frankfurterforsamlingen. Hoffet i Karlsruhe sendte først den 13de September sin Sendemand den lakoniske Befaling: »Efter indløbne Efterretninger vil den kejserlige Sendemand i et af de nærmeste Møder aflægge Beretning om Konferencerne i Karlsbad, og vil Badens Sendemand uden videre have at slutte sig til den kejserlige Afstemning samt vælge de syv Stater, der i Karlsbad ere udpegede til Medlemmer af Central-Undersøgelseskommissionen.«

De fra Konferencerne udelukkede Regeringer fik heller ikke nu nogen nøje Efterretning. Bernstorff nøjedes med at sende de preussiske Sendemænd ved de smaa Hoffer en kort Udsigt over Resultaterne af Konferencerne, en Udsigt, der var holdt lige saa summarisk som den oven for omtalte foreløbige Meddelelse til det danske Hof.*) Ligesom Napoleons Fæller engang havde maattet modtage

*) Se oven for S. 397.

Rhinforbundsakten ubeset, saaledes skulde nu ogsaa Østerriges Vasaller vedtage de ofte nævnte Beslutninger. I skjøn Kappestrid erklærede de ni Magters Sendemænd ved alle Smaahofferne, at Tyskland kun kunde reddes fra sine svære Trængsler ved Enighed mellem alle Regeringer, og hvor det krævedes, udspillede den kejserlige Sendemand endnu sin sidste Trumf og truede med Østerriges Udtrædelse. Ene og alene Hoffet i Darmstadt, der skulde have en Plads i Central-Undersøgelseskommissionen, værdigede man en mere indgaaende Meddelelse, de tvende Stormagters Sendemænd fortalte Storhertugen det væsentligste og besvore ham at sikre »det fælles Fædrelands Frelse ved den ubetingede Samstemning mellem alle Forbundsmedlemmer«. Den værdige gamle Herre var kun saare lidet opbygget over den truede Indskrænkning i sin Suverænitet, men ogsaa han troede paa den store Demagogfare og forbeholdt sig kun samtidig med Bekjendtgjørelsen af Karlsbader-Beslutningerne at proklamere en Forfatning for sit Land.

Saaledes var alt forberedt til det store Slag; den 14de September gav Buol den første fortrolige Meddelelse om Konferencerne, den 16de oplæste han det, ham af Metternich tilstillede store Foredrag og androg dernæst paa den ufortøvede Antagelse af de tre Love. De fleste Sendemænd hørte nu for første Gang Texten til Karlsbader-Beslutningerne, det var det vigtigste og mest omfangsrige Forslag, som nogen Sinde var kommet frem i Forbundsforsamlingen, og uden at der rejste sig nogen Modsigelse foreslog nu Buol til Løsningen af denne Opgave en Frist af fire Dage, en Frist, som paa Grund af hin Tids Samfærdselsmidler ikke engang strakte til at indhente Instruktioner. Afstemningen skulde finde Sted den 20de September, medens Forretningsgangen fordrede en Frist af mindst fjorten Dage; det store Flertal af de tyske Regeringer vare saaledes endnu ikke engang bekjendte med Ordlyden af Beslutningerne, da de allerede gik igjennem i Frankfurt.

Ogsaa den forfatningsmæssige Drøftelse af Forslagene faldt fuldstændig bort, og ingen af Sendemændene dristede sig til at dadle dette.

Paa Afstemningsdagen vovede rigtignok ingen at rejse nogen ligefrem Modsigelse; men til Østerriges Skræk kom det frem, at til Trods for alle Trusler var dog kun en Del af Sendemændene bemyndiget til Vedtagelse uden Betingelse; mange ventede endnu paa Instruktioner, andre havde paa tysk Vis alle Haande Betænkeligheder og Ønsker at fremføre. Saaledes fandt Hoffet i Dresden Beslutningerne i Karlsbad endnu for liberale og udtalte det Haab, at alle trykte Sager uden Undtagelse skulde være hjemfaldne til Censuren, som Tilfældet var i Sachsen. Kurhessen kunde ikke undertrykke en Klage over Exekutionsordningen, der gjorde et saa dybt Indgreb i Suverænitetsretten.

Med højeste Spænding imødesaa Forsamlingen dernæst den luxemburgske Sendemands Afstemning; alle og enhver vidste, at hans kongelige Herre, der behandlede alle tyske Sager med en søgt Ligegyldighed, havde ladet ham uden Instruktioner; men Buol og Goltz havde haft ham i Skole, og Grev Grüner erklærede ugenert, at skjønt han var uden Fuldmagt, »vilde han ikke længere holde sig borte fra en lovformelig affattet Beslutning«, hvorpaa fulgte nogle betydningsløse Forbehold til Gunst for de luxemburgske nationale Ejendommeligheder. Først nu var, som Goltz indberettede til sin Konge, Spillet vundet; »thi kun herved var den tilsyneladende Enstemmighed vunden, og den femtende og sextende Kurie samt de frie Stæder berøvede ethvert Paaskud til afvigende Ytringer«. Naar den nederlandske Konges Repræsentant føjede sig saa sagtmodig, hvorledes skulde saa vel de smaa vove Modstand? Sendemændene for de ernestinske Huse og den sextende Kurie udtalte deres Ja, skjønt de maatte indrømme, at de blot havde erholdt Instruxer fra nogle af deres Kommittenter; blandt dem, som udtrykkelig gave deres Samtykke, fandtes

ogsaa Weimar; Sendemanden, der stemte for femtende Kurie, veg end ikke tilbage for en Løgn og forsikrede at have erholdt de højfyrstelige Durchlauchtigheders Instruxer, skjønt dette paaviselig ikke var Tilfældet med de tvende schwarzburgske Fyrstendømmer. Efter at alt dette var passeret, var der for Fristædernes Sendemand intet andet tilovers end at erklære, at »han i Mangel af særlig Instrux sluttede sig til den alt fremgaaede Enstemmighed«.

Stemmeenheden var sat igjennem, Forbundsdagen havde underkastet sig de ni Staters Beslutninger; men turde man vove at offentliggjøre denne besynderlige Afstemning, som den forelaa i Protokollerne, med alle sine Klausuler og Forbehold? Den beviste dog kun alt for tydelig — Goltz selv indrømmede det over for sin Monark —, at »denne Beredvillighed ikke overalt var grundet paa Overbevisning, men at man meget mere kun føjede sig efter Omstændighederne«. Man var fuldstændig forberedt paa den offentlige Menings Uvilje, og skulde denne Uvilje nu bringes til Tavshed ved en storartet Manifestation af de tyske Kroners Enighed, turde Østerrige efter alle de Snarer og Løgne, som vare knyttede til hele denne ufine Sag, heller ikke vige tilbage for en sidste Forfalskning. Paa det kraftigste understøttet af den preussiske Sendemand og Mecklenburgeren v. Plessen forestillede Buol nu sine Embedsfæller, at for »at øge det tilsigtede Indtryk« var det uundgaaelig nødvendigt at holde den offentlige Protokol fri for alle Bemærkninger. Alle føjede sig uden Nølen. Saaledes blev altsaa den virkelige Afstemning dybt begraven i en hemmelig Registrand, der kun skulde tjene til »Bilag for Akterne« og maaske kunde blive benyttet ved senere Drøftelser; men den offentliggjorte Protokol fortalte om den »enstemmige« Antagelse af Karlsbader-Beslutningerne og bestemte, at paagjældende Love »strax skulde træde i Kraft i alle Forbundsstater«. Knusende var Indtrykket, da Tyskerne pludselig erfarede, at Forbundsdagen, som altid

havde været døv for Nationens mest paatrængende Anliggender, nu med en saa uværdig Hast og aabenbar Ringeagt for Forbundsaktens Bestemmelser havde vedtaget de Tvangslove, som vare bestemte til at knevle deres aandelige Liv. De smaa Hoffer selv havde en saa stærk Følelse af det anvendte Tryk, at den preussiske Sendemand indtrængende raadede sin Regering til ikke at spænde Buen for højt, men indbyde alle Regeringer uden Undtagelse til Wienerkonferencerne. Efter fuldbragt Værk gjorde Forbundsdagens Præsident et glimrende Festmaaltid for sine Fæller, men Grev Goltz modtog Tilgivelse for sine tidligere Misgreb og sit Hofs varme Anerkjendelse for den heldige Løsning af den vanskelige Opgave.

Under slige Varsler, med en forfalsket Afstemning begyndte Huset Østerriges Herredømme ved den tyske Forbundsdag. Med en anden forfalsket Afstemning, med den tilsnegne Krigserklæring mod Preussen skulde det i Aaret 1866 finde sin værdige Afslutning.

Fyrst Metternich var fra første Færd fattet paa de liberale Partiers Vrede, den Gang han efter sin beskedne Tilstaaelse i »tre Uger havde fuldendt, hvad tredive Revolutionsaar ikke havde mægtet«. At lære det tyske Folks Karakter at kjende havde han rigtignok aldrig holdt det for Umagen værd; han anede ikke, hvor højt denne idealistiske Nation satte Tankens Frihed, og hvor frygtelig den maatte føle sig krænket ved et Angreb paa Pressen og Højskolerne. Karlsbader-Beslutningerne forvirrede og ødelagde den offentlige Mening i Bund og Grund; selv de moderate tabte Haabet om en fredelig Udvikling af de tyske Forhold; republikanske Tanker, der manglede alt Fodfæste i Tysklands monarkiske Jordbund, begyndte at vinde Overhaand, siden Tysklands Fyrster optraadte som

Folkefrihedens svorne Fjender; den tidligere theoretiske Begejstring for den store amerikanske Fristat omdannedes hos mange til et praktisk Partiløsen; de ubetingedes frække Sang: »Fyrster af Landet ud!« trængte først nu ud i vide Kredse.

Nationen blev fremmed for sine skjønneste historiske Minder; den ædle Fædrelandsbegejstring fra de sidste Aar gik op i Røg; fra alles Læber lød den bitre Klage, at Blodet ved Leipzig og Belle-Alliance var flydt forgjæves. Naar de tyske liberale hidindtil kun halvt udbevidst havde tilegnet sig enkelte jakobinske Grundsætninger, droge de nu, da man i den gamle tyske Rets Navn kun bød dem Undertrykkelse og Forfølgelse, med flyvende Faner over i den franske Lejr og beruste sig i en konstitutionel Theori, som kun til Nød skjulte det republikanske Ideal. Sejrherrerne opsamlede begjærlig enhver Brokke af politisk Kløgt, der faldt fra de besejredes Bord, den tyske liberale Politik bøjede sig nu lige saa slavisk for de franske Ideer som engang Digtekunsten paa Ludvig XIV.'s Tider. Den historiske Retsskoles nye Ideer kom i Miskredit, og enhver, som bekæmpede det vanslægtede konservative Parti, vendte sig til hine revolutionære Naturretslærere, som længst vare gjendrevne af den tyske Videnskab. I Harme over den lidte Uret gik den tyske Liberalisme aldeles ud af sit gode Skind; den forglemte Befrielseskrigenes uvurderlige Velsignelse, den begyndte at ringeagte Heltene fra hine Kampe som Bedragere eller bedragne og hjemfaldt lidt efter lidt til et kosmopolitisk, radikalt Sværmeri, der maatte blive fordærveligt for et Folk i Vorden.

Skjønt Pressen, der strax kom under Censurens Bevogtning, ikke turde udtale sig ret lydelig, kunde den almindelige Harme dog ikke blive skjult for Diplomatien; i Frankfurt, i Stuttgart, i München, overalt gav de dannede Stænders Harme sig Luft i heftige Taler, overalt sammenlignede man den nye sorte Kommission med det franske

Konvents Velfærdsudvalg. Ingen følte dog Trykket tungere end Professorerne, som nu for nogle Jenaer-Kollegaers Taabeligheder saae sig til Hobe forhaanede og bagtalte fra Forbundets Side. Hvad maatte vel t. Ex. Dahlmann og Falck, de tvende Forkæmpere for den tyske Ret i Kiel, ikke lide, da Holsten og det ikke engang til Forbundet hørende Slesvig nu som en første Gave fra det befriede Tyskland modtoge Censuren, efter at Provinsen under de danske Enevoldskongers absolute Regimente i halvtredsindstyve Aar, fra Struensees Tider, havde kunnet glæde sig ved den uindskrænkede Pressefrihed? Kielerbladene gik ind, da man ikke vilde underkaste sig nogen Censor, og Dahlmann erklærede de tyske Universiteter »uforglemmelig nedværdigede og fornærmede ved hine Forbundsbeslutninger«. Selv i de højeste Selskabskredse manglede det ikke paa skarp Dadel. Endogsaa Stein, der havde bedømt hine Jenaer-Professorers Dumheder meget strængt, erklærede Indsættelsen af de nye Regerings-Tilsynsmænd for en Fornærmelse mod Universiteterne, og da Demagogjægernes Støvere nu endog sigtede Friherren selv for Delagtighed i den store Sammensværgelse, brød hans Harme løs. »Vox faucibus haeret (Stemmen svigter) ved en saa fæisk Dumhed, en saa djævelsk Ondskab eller et sligt usselt Letsind, der kun kan have sit Udspring fra et fuldstændig vissent Hjærte«. Ogsaa Fyrsterne, der havde bøjet deres Hoveder under Aaget, faldt det senere svært for Brystet, at en tysk Kejser tidligere aldrig havde behandlet den ringeste af sine Rigsfyster saa haanlig, som Wienerhoffet nu havde teet sig over for den samlede Forbundsdag. »Dette Indgreb i Tysklands endnu unge Konstitution«, skrev Hertugen af Oldenburg, »har kun forskrækket de uhildede, forvirret den offentlige Mening og ægget Dadelsygen«. De smaa Hoffers Forstemthed begyndte at blive ret betænkelig, og Metternich holdt det derfor alligevel raadeligst at lægge sig den preussiske Sendemands Advarsel paa Hjærte og aftalte med

Berlinerkabinettet, at intet af de tyske Hoffer skulde blive udelukket fra den kommende Vinters Ministerkonferencer.

I Udlandets Presse fandt den almindelige Harme en tydelig Gjenklang; kun de franske Ultra'er jublede og antydede, at et Karlsbader-Statskup ogsaa kunde være heldbringende for Frankrig; men selv Moniteuren vovede ikke aabent at billige Østerriges Daad; i Frankrig vare slige Love uanvendelige, Evropa havde ikke mere Rum for Despotismen. De liberale Publicister overbøde naturligvis hverandre i stormende Harme; først og fremmest mødte den uundgaaelige Ærkebiskop de Pradt igjen op med et af hine omfangsrige Skrifter, som man efter Gentz's Kritik efter Behag kunde læse bag fra, fra Midten eller for fra; alt i Avgust, før han endnu kjendte et Muk til Forhandlingerne i Bøhmen, lod han første Hæfte af sit Skrift »Karlsbader-Kongressen« udgaa og bebudede, at Hertugen af Brunsvigs og Pillnitzermødets Tider vendte tilbage igjen.

Endnu stærkere rasede Etienne i »Minerva«, ligervis Indépendence, Censeur og næsten alle andre liberale Blade i Frankrig og England. Tyskerne, hed det, ere ved et skammeligt Slaveri »udstødte af Menneskeheden«, hjemfaldne til Sullas Proskriptioner, til Tiberius's Tyranni; Vilkaarligheden søger dog ellers altid at forklæde sig, kun i Tyskland skrider den skamløs frem, uden Maske.

Den Tone, der saaledes engang var anslaaet, holdt man senere trolig fast; Mellemevropas Styrkelse, som var Nabostaterne saa ubelejlig, syntes nu ikke mere farlig, siden det tyske Forbund i Tavshed havde underkastet sig Huset Østerrige. I hele tredive Aar var Tyskland i Vestens Presse den politiske Ynkeligheds klassiske Land, fuldstændig uværdigt til de frie Britters og Franskmænds Opmærksomhed, og den Nation, som i Løbet af tvende Aar to Gange sejrrig havde plantet sine Faner paa Montmartre, behandledes af sit besejrede Nabofolk med en ringeagtende Velvilje som et godmodigt Filisterfolk, der hen-

drømte Tiden ved Øl, Tobak og Filosofi og med rigtig Selverkjendelse gemytlig havde givet Afkald paa alle Planer om politisk Magt og Frihed. Og Tyskerne havde snart saa grundig levet sig ind i Bevidstheden om den haabløse »tyske Elendighed«, at de villig fandt sig i slige kritikløse, hovmodige Udtalelser som Beviser paa den vestlige Kulturs Overlegenhed og ikke mere lode sig forstyrre i deres kosmopolitiske Broderkjærlighed.

Trods Nationens Uvilje bleve Karlsbader-Beslutningerne overalt fuldbyrdede med en Punktlighed, som i umindelige Tider ingen Rigs- eller Forbundslov. Centralundersøgelseskommissionen traadte ufortøvet sammen; dens mest ondskabsfulde Medlem var Bajreren Hörmann, hin fanatiske Bonapartist, der i Aaringer i »Alemannia« havde forfulgt Borussomanerne og nu haabede at kunne udrydde dem fuldstændig; Badenseren Pfister og Nassaueren Musset gik Haand i Haand med ham. Preussen havde i Begyndelsen udnævnt den usle Grano; men snart følte man dog i Berlin Skam over en slig Repræsentant, kaldte Personen tilbage og erstattede ham med Præsident v. Kaisenberg, en udmærket Jurist, der passede sit ubehagelige Embede med stor Forstand og Maadehold og under vedvarende Kampe med Hörmann afvendte megen Ulykke og Vilkaarlighed.

Censorerne og Universiteternes Tilsynsmænd begyndte overalt deres Virksomhed. I et maadeholdent Brev til Storhertugen udtalte Jenaer-Studenterne deres Beklagelse over, at man offentlig havde miskjendt dem og opløste derpaa den 26de November i al Lydighed deres Samfund. Ved Afskedsfesten lød Binzers Vers:

Das Band ist zerschnitten,
War schwarzrothundgold.
Und Gott hat es gelitten.
Wer weisz was er gewollt! —

sentimentale Klager, der sandelig ikke tydede paa revolu-

tionære Beslutninger. Nogle af de mest trofaste mødtes endnu samme Nat og sluttede det opløste Samfund paa ny. De nye hemmelige Studentersamfund, der nu dannedes ved næsten alle Universiteter og levede i stadig Kamp med Politiet, havde fra første Færd en mere radikal Form end det gamle, almindelige Studentersamfund, men vare dog i Grunden endnu mere ufarlige; thi Befrielseskrigens alvorlige Soldater forlode nu til Hobe Højskolerne, og den unge Eftervæxt bestod igjen af almindelige Skoleelever, der ikke lode Studenterlivets Glæder ligge brak og passede Kjævlerierne mod deres Modstandere, de overalt paa ny oprettede Korps eller Landsmannskaber, med langt større Iver end deres politiske Taleøvelser; Studenterbevægelsens gavnlige sædelige Bevægelse gik dog ikke til Spilde; den gode gamle Tids forfærdelige Raaheder vendte aldrig tilbage i saa høj en Grad. Jenaer-Professorerne forbleve efter Okens Afskedigelse ufortrædigede; kun Fries maatte paa Grund af sit taabelige Brev om de højvelbaarne franske Aber*) i nogle Aar standse sine Forelæsninger. Hvilket ynkeligt Resultat, efter at den østerrigske Forbundspræsident for alles Øjne havde overøst den hele tyske Professorstand med Anklager!

Udførelsen af de nye Forbundslove foregik overalt under de preussiske og østerrigske Sendemænds umiddelbare Opsyn; i sine egne Forbundslande kunde Kejser Frans derimod slet ikke foretage noget til Fuldbyrdelsen af Karlsbader-Beslutningerne, thi i hans fredsommelige østerrigske Verden var der hverken en Demagog, en »Bursch« eller en liberal Tidende at opdrive. For dog at bevise sin gode Vilje foranstaltede Wienerpolitiet i Oktober en Klapjagt paa de talrige Huslærere fra Schweiz; men da man hos de fængslede kun forefandt »nogle Breve med slette Grund-

*) Se oven for S. 223.

sætninger«, maatte Kejseren nøjes med at holde dem fangne en Stund endnu, hvorpaa de bleve expederede over Grænsen.

Berlinerhoffet viste sig næsten endnu ivrigere. Kongen var og blev gjennemtrængt af Tanken om Undtagelseslovenes Nødvendighed, befalede alle sine Sendemænd i Tyskland at vaage over Udførelsen og lod de større Forbundsstater meddele, at han gjorde Regning paa deres kraftige Bistand. Kun hans tro Forbundsfælle, England-Hannover, behøvede ingen slig Formaning; de mistænkelige thüringske Hoffer saa vel som Hansestæderne fik derimod blot en Henvisning til Kongens alvorlig udtalte Vilje uden noget tillidsfuldt Ord. Til Sendemændene i Udlandet udstedtes derhos en af Ancillon forfattet Cirkulærskrivelse, der med theologisk Salvelse skildrede, hvorledes de fire Magter igjen havde grundlagt Legitimiteten og Ejendommen, medens Tyskland nu havde befæstet denne Politik; »ved sin geografiske Beliggenhed er Tyskland Midtpunktet eller rettere Evropas Hjærte, og Hjærtet kan ikke være medtaget eller sygt, uden at man snart maa føle det i det politiske Legemes yderste Lemmer«. Da dette Aktstykke uretmæssig blev offentliggjort i Paris, udstødte Evropas hele liberale Presse sit Veraab over Preussen. Kort derefter — paa Aarsdagen for Leipzigerslaget — befalede Kongen Karlsbader-Beslutningernes Offentliggjørelse og underskrev samme Dag et Censur-Edikt, som Statskansleren havde ladet udarbejde i største Hast. Ediktet var væsentlig ikkun en Omarbejdelse af Wöllners berygtede Censurforordning af 1786 og gik endog langt videre end Karlsbader-Beslutningerne, i det alle Tryksager uden Undtagelse skulde være Censuren underkastede; endogsaa Akademiets og Universitetets gamle Censurfrihed blev ophævet under Ediktets femaarige Varighed.

Siden Arrestationerne i Juli Maaned havde Kamptz og hans Redskaber i hele det preussiske Omraade kun evnet yderligere at opspore to bekjendte Demagoger. De

Wettes ubegribelige Brev*) til Sands Moder blev bekjendt og forelagt Kongen. Saa snart Faktum var konstateret, resolverede Frederik Vilhelm hans Afskedigelse, uden at tage Hensyn til Berliner-Universitetets Bønner: »Det vilde«, lod han tilskrive den afsatte, »krænke hans Majestæts Samvittighed, naar han fremtidig vilde betro Ungdommens Opdragelse til en Mand, der under Betingelser og Forudsætninger holdt Snigmord for tilladeligt«. De Wette bar sin haarde, men retfærdige Straf med en kristelig Hengivenhed, der paa ny viste, hvor ringe revolutionær Kraft der laa i disse Kredses theoretiske Radikalisme; i samme Øjeblik, som man fordrev ham fra Preussen, nedkaldte han Guds Velsignelse over den Konge og den Stat, han havde tjent med sin bedste Kraft.

Mere trodsig optraadte derimod Görres. Han var i rette Tid bleven advaret af sin Ven Willemer, og da hans Værk over Tyskland og Revolutionen udkom, unddrog han sig den truende Fængsling ved Flugten og fordrede derpaa fra Straszburg frit Lejde: han vilde kun staa til Ansvar for en Nævningeret i sin rhinske Hjemstavn. Paa slige Forhandlinger med en anklaget turde Kronen ikke indlade sig; men Kongen vilde heller ikke stille ham for en Nævn; thi efter at Staden Koblenz nylig i et temmelig anmassende Bønskrift havde interesseret sig for sin Medborger, kunde man lettelig forudse, at Rhinlænderne vilde misbruge denne Proces til en hadefuld Demonstration mod det preussiske Herredømme. Efter den gamle Absolutismes Anskuelser ansaa Kongen sig berettiget til, under farefulde politiske Omstændigheder, selv at udpege Dommerne og blev heller ikke anderledes til Sinds, da de rhinske Statsprokurører erklærede, at der ikke forelaa Grunde til en kriminel Undersøgelse; han mente ikke at overskride Grænserne for sin kongelige Myndighed, da han lod Hardenberg betyde Flygt-

*) Se oven for Side 363.

ningen: Görres havde først at lystre Arrestbefalingen og derpaa at afvente, for hvilken Domstol Monarken vilde stille ham; Görres saae imidlertid i Kongens hele Adfærd kun et Indgreb i Rhinprovinsens Frihed og nægtede at forlade Straszburg.

Den alt forud saa forstemte offentlige Mening gav sig Luft i høj Harme, da Udgiveren af den »rhinske Merkur« — ganske vist ikke helt uden Grund, men dog blot for nogle ubetænksomme Ords Skyld og under Tilsidesættelse af de retslige Former — saaledes blev forjagen fra den preussiske Stat og med ufordulgt Skadefryd fandt en højmodig Beskyttelse hos sine gamle Dødsfjender, Franskmændene, hvem han ganske vist nu ikke kunde skade mere. Under Omgangen med Straszburgs Jesuiter blev Görres snart vunden for de klerikale Bestræbelser, som han allerede i Koblenz havde nærmet sig; den ustadige Romantiker, som engang i mægtige Dithyramber havde fejret den sorte Ørns Sejrsflugt, lod sig nu ganske forblænde af kirkeligt og politisk Had og udkastede et rædselsfuldt Vrængbillede af det preussiske Monarki, den tørre protestantiske Forstands og de døde bureaukratiske Reglers Stat; det blev fremtidig hans Stolthed at bekæmpe denne »uformelige, stive Benrad« i den tyske og katholske Friheds Navn.

Foruden Görres havde ogsaa C. Th. Welcker og halvhundrede andre ved Demagogforfølgelsen truede Forfattere, Studenter og Bogtrykkere sat hverandre Stævne i Frankfurt. Det Elsasz, som Tyskerne blot fire Aar tilbage havde villet udfri af det vælske Tyranni, afgav nu et Asyl for de tyske utilfredse, og mangen af de fordrevne indrømmede sine radikale Straszburgervenner, at de dog havde gjort Ret i at holde fast ved det frie Frankrig. Det blev paatænkt at grunde en fri tysk Tidende her paa Grænsen, men Flygtningenes hjælpeløse Fattigdom og et strængt Forbud fra Berlin mod alle i Udlandet udgaaede tyske

Tidsskrifter tilintetgjorde denne Plan. Centralundersøgelseskommissionen afgav strax en Indberetning til Forbundsdagen om de farlige Rænker i Straszburg, begge Stormagter opfordrede Nabohoffet i Karlsruhe til skarp Paapasselighed, Ministeren Berstett udførte sit Paalæg med Flammeiver og bevidnede med underdanigst Begejstring, at Baden betragtede sig som Tysklands Forpost og satte sin Ære i at vogte Fædrelandet mod »vore teutoniske Jakobineres« sorte Rænker.

Under hele denne Sagernes raske Udvikling havde den russiske Politik endnu ikke overvundet den raadvilde, usikre Tilstand, hvortil den var hjemfalden fra Vaaren 1818. Nesselrode var nu som før Metternichs hengivne Lærling og billigede ubetinget alt, hvad der foregik i Karlsbad, Kapodistrias udtalte sig lige saa stærkt i modsat Retning, og Czaren selv var i Grunden enig med Nesselrode, men ikke fast nok til kort og godt at afvise sin græske Vens liberale Anskuelser. Strax efter Karlsbader-Beslutningerne havde Kejser Frans i et egenhændigt Brev givet Czaren en Fremstilling af, hvor stor en Fare Evropas Ro var bleven udsat for ved de smaa tyske Kroners strafbare Overbærenhed »mod Narrene og Skraalerne«. Efter fuldendt Arbejde forelagde begge tyske Stormagter dernæst Czaren de nye Forbundsbeslutninger og høstede én varm Tak. Alle udenlandske Diplomater indberettede i fuld Overensstemmelse, at Alexander var fuldstændig overtydet om Faren for en almindelig revolutionær Rejsning; kun af denne Grund, ytrede han gjentagne Gange, blev den russiske Hær paa Krigsfod.

Imidlertid drev Kapodistrias paa egen Haand liberal Politik; han gjorde Bayerns og Badens Repræsentanter alvorlige Forestillinger over, at deres Hoffer letsindig havde givet deres Suverænitet til Pris. »Hvad skulde man vel sige,« spurgte han Badens Sendemand Blittersdorff, »naar Forbundet engang gav Bayerns Krone Befaling at gjøre

Exekution i Baden?« »Frygt er altid en daarlig Raadgiver, og den synes at have dikteret Karlsbader-Beslutningerne. Ere Tysklands Fyrster Suveræner ene og alene for at underordne sig en Avtoritet, nu vel, saa skulde de vælge sig et Overhoved, men ét, ikke otte og tredive.« »Lad Hoffet i Karlsruhe«, saaledes sluttede han, »betænke sig tvende Gange, før det paa Wienerkonferencerne giver sit Samtykke til nye Beslutninger, som vil forvandle det tyske Forbund til en Forbundsstat«. De russiske Sendemænd ved Smaahofferne evnede ikke at finde sig til rette i disse sælsomme Modsigelser, de holdt sig altsaa til den gammelmoskovitiske Grundsætning, at Ufred i Tyskland er gavnlig for Rusland, og undlode intet, som kunde opmuntre til Modstand mod de tyske Stormagter.

Den 30te November optraadte Kapodistrias endelig lidt dristigere og afsendte samtidig fire omfangsrige Skrivelser, et Svar til den østerrigske Sendemand Lebzeltern, en Verbalnote til de tvende tyske Stormagter, en Cirkulærdepeche til de russiske Sendemænd i Tyskland og sluttelig en Memoire om Følgerne af de sidste Forbundsbeslutninger. Den vældige Ordrigdom i disse Aktstykker beviste dog kun alt for tydelig, at Grækeren ikke turde sige sin Mening rent ud. Kejser Alexander — det var Meningen kort og godt — hilste Karlsbader-Beslutningerne som et nyt Bevis paa sine allieredes højhjærtede Hensigter; men han kunde dog ikke give det skete et saa ubetinget Bifald, som den preussiske Regering ventede; thi han havde med Smerte lagt Mærke til, at der ikke herskede Enighed mellem de tyske Regeringer selv; mange blandt dem »misbilligede i Dag i Daad, hvad de i Gaar havde vedtaget i Raad«. Lige over for denne Tvedragt og Tysklands svære Sygdom, der ogsaa traadte for Dagen i den begyndende Udvandring, kunde Kejseren ikke udtale nogen bestemt Mening, før han havde spurgt Hoffet i St. James om Raad.

Altsaa Rusland søgte Raad hos sine svorne Fjender,

de engelske Torier, og dette England stod urokkelig paa Østerriges Side! Grev Münster var endnu stadig Lord Castlereaghs eneste Raadgiver i alle tyske Spørgsmaal, han drev Karlsbaderpolitikken med næsten endnu større Glæde end Metternich, og han havde allerede fra Bøhmen indskærpet Gehejmeraadet i Hertugdømmet Brunsvig, som stod under Prinsregentens Formynderregering, den nye korrekte Doktrin om de tyske Landsstænder. At afslaa et saa uendelig slet Fægterkneb kunde derfor ikke falde de tyske Stormagter vanskeligt. Hardenberg skrev strax til Castlereagh og opfordrede ham venskabelig til alvorlig at vise denne Sofist Kapodistrias Vintervejen; »han har allerede i Aachen givet os nok at bestille«; Czaren selv er derimod fuldstændig velsindet. Noget lignende skrev Metternich, Lorden skyndte sig naturligvis med at svare sine gamle Venner, at han ledsagede alle deres Handlinger med sine bedste Ønsker, og han sendte det russiske Hof et Svar, som grundig forstyrrede »Grev Kapodistrias's Visioner«. I Formen var Svaret rigtignok holdt meget forsigtigt, thi han turde ikke ægge Whiggerne i Parlamentet, der nylig i tordnende Taler havde bebrejdet ham »Hoffernes Forbund mod Folkene«. Af samme Grund vægrede han sig ogsaa ved sammen med de øvrige Deltagere i Kvadrupelalliancen at træffe fælles Aftaler for det Tilfælde, at Ludvig XVIII. skulde dø, og derfor gav han ogsaa sin Skrivelse til den russiske Sendemand den Vending, at England maatte holde fast ved Ikke-Interventionsprincippet; men i Hovedsagen udtalte han sig afgjørende for Østerrige, billigede dets Kamp mod Revolutionen og fandt ingen Anledning til nogen som helst Besværing. Ogsaa Badens Regering ansaa sig forpligtet til skarpt at afvise Grækerens Advarsler. »Forbundsakten«, tilskrev Berstett ham, »er nu for Tyskland baade Loven og Profeterne.« Fra nu af var Kapodistrias tavs, Nesselrode fik for en Stund igjen Over-

taget. Heller ikke fra Hoffet i Tuilerierne hørte man et misbilligende Ord.

Uforstyrret, i stolt Sikkerhed kunde Metternich saaledes fortsætte sin Vej. Overalt i Evropa mente han allerede at kunne mærke de velsignelsesrige Følger af sin »diplomatiske Kontrarevolution«; de franske Ministre optraadte skarpere end tidligere mod de liberale, og i det engelske Parlament tilkæmpede Torykabinettet sig den ene Sejr efter den anden. Gentz havde aldrig skrevet saa stolt og tillidsfuldt som i denne velsignede Vinter. Paa den franske Presses Angreb svarede han, fuld af Haan: »Det Øjeblik ligger maaske ikke langt borte, da alle gode tyske Fædre ville erkjende, at det, som Forblindelse eller Forbitrelse kalder Dødshugget mod de tyske Universiteter, tvært imod var Begyndelsen til deres Gjenfødelse«. Da det franske Deputeretkammer kort derpaa i et Anfald af tøjlesløst Partiraseri udstødte Kongemorderen Gregoire af Forsamlingen, fejrede »Oesterreichischer Beobachter« denne prisværdige Daad med følgende statskløgtige Udtalelse: »Resultatet maa være godt for alle velsindedes Ønsker, da det har slaaet Modstanderne med Trøstesløshed«, og Adam Müller tilraabte sin Ven: »Nu bestaar der baade paa denne og hin Side af Rhinen en solidarisk Menighed for Guds og Sandhedens Sag, og det er eders Værk«. Hvad man imidlertid i Wien forstod ved Guds og Sandhedens Sag, fik Tyskland ved Juletid en ny grundig Belæring om. Netop i de samme Dage, da de tyske Demagoger maatte vandre i Fængsel, indsatte Kejser Frans General Mack, der engang havde kapituleret ved Ulm, i alle sine Æresposter og Værdigheder. Ved »et Overmaal af kejserlig Naade« — som General Krusemark ikke kan lade være at bemærke — fik Helten endog senere udbetalt det samlede Gagebeløb, som man havde foreholdt ham siden Hædersdagen ved Ulm.

Al historisk Udvikling fremgaar af en bestandig Vexelvirkning mellem den bevidste Menneskevilje og de givne faktiske Forhold. Ligesom den Fornuft, der ligger i selve Tingene, kun kan virkeliggjøres ved en stor Mands Viljeskraft, der forstaar Tidens Tegn, saaledes finde ogsaa Politikernes Synder og Vildfarelser deres Skranker i selve Staternes Særpræg, i de Ideers Magt, som have opsummeret sig i Historiens Løb. Tungt havde Preussens Krone forbrudt sig, da den i Karlsbad stemmede for det unge Aarhundredes levende Kræfter; og dog var Preussens Stat moderne i Bund og Grund, den kunde ikke ganske gjøre sig fremmed for den nye Tid, og netop nu begyndte den i sin indre Husholdning en Reform, som skulde sætte Preussen i Stand til at overflyve alle andre tyske Stater i social Udvikling. I Teplitz havde Hardenberg i sin selvforglemmende Eftergivenhed imødekommet alle Østerriges Ønsker, Troen paa de tvende Stormagters ubetingede Fællesskab i Interesser beherskede ham ganske; og dog havde Modsætningen mellem de tvende Magter sin Rod i en gammel Historie, og saa længe Magtspørgsmaalet over Tysklands fremtidige Skæbne henlaa uløst, kunde denne Modsætning ikke bilægges ved nogen menneskelig Vilje. Og netop i samme Øjeblik som Berlinerhoffet syntes ganske at underordne sig Østerriges Ledelse, gjorde det igjen et Skridt fremad paa Frederik den stores politiske Bane og begyndte at optage de tyske Nabolande i sit Toldforbund. Det var et ubetydeligt, efter Nutidens Maalestok næsten et latterligt Skridt, men det var den uanselige Begyndelse af en Statskunst, som skulde lænke de tyske Stater uopløselig til Preussen ved de sociale Interessers Baand og saaledes forberede Befrielsen fra Østerrige.

Siden den preussiske Toldlov var traadt i Kraft og først og fremmest kun var bleven følelig for de smaa Naboer ved sin Haardhed, rejste sig paa alle Hold med fornyet Styrke Raabet om Ophævelsen af alle indre Toldgrænser, og der begyndte en lidenskabelig Agitation for den tyske Handels-

enhed, en Forløber og et Forbillede for de senere Kampe om den politiske Enhed. Den hele Nation syntes enig i én stor Tanke; men Anskuelserne om Midlerne og Vejene gik dog i alle mulige Retninger, og det eneste, som kunde bringe Redning, en Tilslutning til det alt existerende preussiske Toldomraade, blev i usalig Forblindelse forsmaaet saa længe, til sluttelig den bitre Nød fremtvang det uundgaaelige.

Strax efter Freden begyndte en regelmæssig Indvandring i det forarmede Preussen, en Indvandring, der omtrent beløb sig til det halve af det aarlige Overskud gjennem Fødsler; denne Indvandring bestod overvejende i unge Folk, som søgte deres Lykke i den sociale Friheds Land. Da nu Monarkiets indre Toldgrænser faldt bort, vare de Fordele, som den preussiske Forretningsmand kunde høste af sit udstrakte frie Marked, især i Grænsebyerne, aldeles haandgribelige: saaledes flyttede en Del af Vinhandlerne i Bingen over paa den preussiske Bred af Nahe, da Priserne i Preussen ofte vare tre Gange højere end paa det overfyldte hessiske Marked. Embedsstanden ved Smaahofferne var endnu vant til Lavsvæsenet, til Vanskeligheder ved Giftermaals Indgaaelse og ved Etableringer, kort til tusende Smaaligheder i en barnagtig social Lovgivning; om den preussiske Handelspolitiks Overlegenhed havde man her ikke nogen Anelse. De preussiske Skattelove syntes en overflødig fiskal Haardhed for mangen velmenende sachsisk eller thüringsk Embedsmand, da hans egen Stat kun havde ringe Ydelser til Hærvæsenet og saaledes kunde komme ud af det med ringe Indtægter. Under Smaahoffernes Beskyttelse opstod der saaledes langs den indre preussiske Toldgrænse en Krig af alle mod alle, en usalig Tilstand, hvorom man nu til Dags næppe kan gjøre sig nogen Forestilling. De toldfri Pakhuse, som overalt laa nær den preussiske Grænse, fik daglige Besøg af haandfaste solbrændte Krabater, med Kniven løs i Bæltet; de slyngede de tunge Vareballer paa Skuldrene,

en fyrstelig Toldbetjent ledsagede dem til Grænsen og skiltes fra dem med et »Gud være med eder!« Den simple Mand kunde ikke blive træt af at lytte til disse vilde, forvovne Smuglereventyr, som Nutidens Slægt kun kjender af gammeldags Romaner og Ungdomsskrifter. Saaledes vænnedes det trofaste Folk til at ringeagte Lovene, og den vilde Radikalisme, som lidt efter lidt fik Overhaand i Smaastaterne, opelskedes af Smaahofferne selv ved Demagogjagtens Synder og ved denne frivole Handelspolitik.

Og i Almindelighed skød man ikke Skylden for dette Uvæsen over paa Smaastaterne, som begunstigede Smugleriet, men paa Preussen, som alvorlig forfulgte det, hine Hoffer, som holdt fast ved deres uanstændige, fiskale Kneb, ved deres forældede, ubrugelige Toldforordninger, bare ikke Skylden, nej Synderen var Preussen, som havde reformeret og formildet sit Skattesystem. Ude af Stand til at forstaa de Livsbetingelser, som ere nødvendige for en stor Stat, stillede disse Smaahoffer for fuld Alvor den Fordring, at Preussen strax skulde tilbagetage hin modent overvejende Reform, som greb dybt ind i alle Samfundets Dele, endnu før den havde været underkastet Erfaringens Prøve — og det halve Tyskland stemmede med i dette taabelige Krav. Udenfor den preussiske Embedskreds var der i de første Aar kun faa Stemmer, som vovede ubetinget at forsvare den preussiske Toldlovgivning.

Den preussiske Toldlovgivnings Fædre fandt i rette Øjeblik en mægtig diplomatisk Forbundsfælle i den nye Referent for de tyske Anliggender, J. A. F. Eichhorn, hvem hans Chef, Grev Bernstorff, gav fuldstændig frie Hænder paa Handelspolitikkens Omraade. Blandt de Arbejdets Helte, som i hine trætte Dage modig opretholdt Preussens store Overleveringer og i fredelig Virksomhed lagde Grunden til dets nye Storhed, staar Eichhorn i forreste Række; det var hans Haab lidt efter lidt gjennem Overenskomster at udvide det preussiske Toldforbund til de

tyske Nabostater; men han havde ikke forud lagt nogen fast Plan for denne Udvidelses Form og Grænser, da han fuldt ud vurderede Vanskeligheden ved sit Foretagende; Spørgsmaalet om Preussens Toldskranker engang skulde staa ved Mainfloden eller ved Bodenseen, var i Aaret 1819 endnu ikke praktisk, det kunde maaske nok foresvæve Lederen af den preussisk-tyske Politik i hans Drømme, men turde ikke sysselsætte ham under hans Arbejde; kun dette ene stod fast, at dets nye Toldsystem maatte opretholdes, at det maatte danne den faste Kjærne for Omdannelsen af det tyske Handelssamkvem.

En højst uheldig Omstændighed, der strax maatte fjærnes, skrev sig fra de talrige Enklaver; Toldgrænserne bleve strax skudte saa langt frem, at de næsten helt og holden omsluttede de anhaltske Hertugdømmer og ogsaa omfattede en Del af de smaa thüringske Omraader, som jo laa blandede ind i de preussiske Landskaber; alle til disse Lande indførte Varer bleve nu uden videre underkastede den preussiske Indførselstold; først efter at den nye Grænsebevogtning var traadt i Kraft, lod Eichhorn i Begyndelsen af 1819 udgaa en Indbydelse til disse Stater om Forhandlinger angaaende Toldvæsenet; Kongen var beredt til efter billig Overenskomst at anvise Landsherrerne over de indesluttede Omraader de Indtægter, som tilfløde hans Statskasse af disse Enklaver. Denne vel ugenerte Fremfærd, der i Finansministeriets Papirer betegnedes som »vort Enklavesystem«, maatte ganske vist virke overraskende paa de smaa Hoffer; men Nødvendigheden krævede at vise disse Naboer, at de i deres Handelspolitik vare afhængige af Preussen; kun godmodig Svaghed kunde lade det heldige Udfald af den store Toldreform afhænge af et Dusin Smaaherrers forudgaaende Samtykke; og det var ene og alene Nabofyrsternes Forfængelighed, som krænkedes, thi Enklavernes sociale Interesser fremmedes aabenbart ved Preussens Fremfærd; disse ynkelige Smaastumper kunde jo dog umulig

følge en selvstændig Handelspolitik, og deres hele Velfærd vilde være ruineret, naar Preussen udelukkede dem fra sit Toldsystem og rundt omkring indesluttede dem med sine Bomme.

I den epidemiske Forblindelse, som havde grebet den offentlige Mening, under den tordnende Larm af Anklager, som fra alle Kanter regnede ned over det absolutistiske Preussen, hildedes man mere og mere i den Indbildning, at Preussen fuld af Selvbehagelighed vilde udsondre sig fra det store tyske Fædreland, og samtlige Smaastater henvendte sig virkelig til Berlinerhoffet med Fordring om Ophævelsen af »Enklavesystemet«; hvorledes dette skulde være muligt, vidste de rigtignok ikke at angive. Særlig haardt følte Anton Günther af Schwarzburg-Sondershausen sig truffen; thi Hovedmassen af hans Rige, et Land paa næsten 30,000 Indbyggere, var omsluttet af Preussen og indlemmet i det preussiske Toldvæsen. Han var da ogsaa den første, som den 25de Oktober 1819 undertegnede en Overenskomst, der »hans Højhedsret ukrænket« underordnede ham den preussiske Toldlovgivning mod en aarlig Summa af 15000 Thaler; man opstillede saaledes den Grundsætning at fordele de fælles Toldindtægter efter Indbyggertallet uden al fiskal Smaalighed. Naar man imidlertid fra Preussens Side havde smigret sig med, at andre Smaastater snart vilde følge dette for dem i pekuniær Henseende saa gunstige Exempel, fejlede man højlig; denne Toldoverenskomst, som synes vor Tid saa selvfølgelig, skulde i flere Aar blive den eneste.
